

El debat americà al segle XVIII.

**Opinions i controvèrsies sobre els Estats Units i els efectes en
la seva construcció nacional**

Núria Rodríguez Bernal

TESI DOCTORAL UPF / 2012

Director: Enric Ucelay-Da Cal

Institut d'Història Jaume Vicens i Vives

Resum

La present tesi doctoral analitza la confrontació que va tenir lloc al llarg del segle XVIII entre el naturalista francès Georges-Louis Leclerc, comte de Buffon, iniciador de la teoria de la degeneració i la inferioritat americanes, i el principal redactor de la Declaració d'Independència dels Estats Units, Thomas Jefferson, qui va realitzar la desarticulació de la mateixa.

S'ha dut a terme un buidatge en profunditat de les obres d'aquests dos autors que ha permès establir els paràmetres principals de les posicions corresponents, i s'hi han afegit també les d'altres autors secundaris que van participar en la polèmica de manera significativa per tal d'obtenir una millor perspectiva.

L'objectiu primordial ha estat establir la importància d'aquest debat en la creació del discurs identitari de la jove nació nord-americana a través de l'estudi comparatiu de la influència en aquest sentit de les temàtiques més tractades.

Abstract

This doctoral thesis analyses the confrontation that took place throughout the 18th century between the French naturalist Georges-Louis Leclerc, comte de Buffon, initiator of the American degeneracy theory, and the main writer of the United States' Declaration of Independence, Thomas Jefferson, who dismantled it.

The works of these two authors have been thoroughly examined in order to establish the main parameters of their corresponding positions. Also, the works of secondary authors who participated in the polemic in a significant way have been added in order to obtain a better perspective.

The main goal has been to establish the importance of this debate in the creation of the identity speech of the young North American nation by using a comparative study of the influence, in this sense, of each one of the topics treated.

Índex

Aclariments previs	p. 7
Introducció	p. 9
El debat americà, idees principals.	p. 10
Autors essencials: atacants i defensors.	p. 24
Estat de la qüestió.	p. 32
Objectius de la tesi doctoral.	p. 36
La natura al segle XVIII	p. 41
Nocions bàsiques	p. 41
Sobre el concepte de “natura” i les seves interpretacions.	p. 44
Sobre l’estudi de la natura.	p. 53
Grans escoles i autors.	p. 66
Com a conclusió.	p. 103
Buffon i De Pauw: la inferioritat americana teoritzada	p. 109
Antiamericanisme o europeisme?	p. 110
El comte de Buffon. Inici de la polèmica.	p. 119
La <i>Histoire Naturelle</i> de Buffon.	p. 134
Importància de Buffon en el debat.	p. 142
La joventut del Nou Món.	p. 147
La teoria climàtica com a causa i conseqüència.	p. 161
La debilitat animal.	p. 174
El salvatge és només un animal.	p. 219
Conclusions a Buffon.	p. 253
Cornelius De Pauw. Exageració i radicalització.	p. 266
La visió més negativa d’Amèrica.	p. 273
L’home al centre de la polèmica.	p. 287
Conclusions a De Pauw.	p. 313
Reformulació de la teoria buffoniana.	p. 316

Jefferson i Pernetý: desarticulant la teoria de la inferioritat	p. 335
L'Amèrica utòpica.	p. 335
Thomas Jefferson. La ciència contra la calúnnia.	p. 346
Les <i>Notes on Virginia</i> de Jefferson.	p. 359
Importància de Jefferson en el debat.	p. 367
Una terra millorada.	p. 372
La mal·leabilitat del clima americà.	p. 380
Els animals com a símbol.	p. 394
La contextualització del salvatge.	p. 429
Conclusions a Jefferson.	p. 481
Antoine Joseph Pernetý. El negatiu de De Pauw.	p. 484
La idealització del Nou Món.	p. 496
La superioritat del salvatge.	p. 507
Conclusions a Pernetý.	p. 535
Conclusions i Reflexions finals	p. 537
Breu justificació de l'estructura.	p. 537
Continguts.	p. 538
Assoliment d'objectius.	p. 557
Bibliografia	p. 573

Aclariments previs

Totes els vincles a pàgines d'internet que es citen i han estat inclosos en la present tesi doctoral per la rellevància del seu contingut, ja fos aquest un llibre, un article o una imatge, han estat accedits per últim cop, a mode de comprovació final de que el material encara es podia consultar, entre els dies 8 i 12 de setembre de 2012.

Durant l'elaboració d'aquest treball ens hem servit de multitud de llibres del segle XVIII als quals només hem pogut tenir accés a través d'internet. Per tal de facilitar la citació de les tres pàgines més utilitzades, hem abreviat de la següent manera:

Google Books	http://books.google.com	[GB]
Internet Archive	www.archive.org	[Arch]
Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes	www.cervantesvirtual.com	[CV]

Així, el primer cop que citem un llibre consultat en aquestes pàgines, s'ha inclòs sempre la marca entre claudàtors. La resta de fonts virtuals han estat assenyalades convenientment amb la drecera completa.

Donades les característiques d'aquesta tesi doctoral, hem utilitzat abundantment les obres dels principals participants en la controvèrsia que tractem. Per tal d'alleugerir l'aparell crític, les obres principals apareixeran citades de manera diferent a la resta. Mostrem a continuació la cita completa de l'obra d'origen i la seva corresponent abreviació.

BUFFON, Georges-Louis Leclerc comte de. *Histoire Naturelle, générale et particulière, avec la description du Cabinet du Roi*. [la edició utilitzada per les citacions es troba online a www.buffon.cnrs.fr] – BUFFON. *Histoire...* Vol. , Pàgs.

PEDEN, William (ed.). *Thomas Jefferson's Notes on the State of Virginia*. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1955. – JEFFERSON. *Notes on...* Pàg.

DE PAUW, Cornelius. *Recherches Philosophiques sur les Américains, ou Mémoires intéressants pour servir à l'Histoire de l'Espèce Humaine* (2 vols) . Berlin: Georges Jacques Decker, 1768. – DE PAUW. *Recherches...* Vol. , Pàgs.

DE PAUW, Cornelius. *Défense des Recherches Philosophiques sur les Américains*. Berlin, Georges Jacques Decker, 1770. – DE PAUW. *Défense...* Pàgs.

PERNETY, Antoine Joseph. *Dissertation sur l'Amérique et les naturels de cette partie du monde*. Georges Jacques Decker, 1770. – PERNETY. *Dissertation...* Pàgs.

PERNETY, Antoine Joseph. *Examen des Recherches Philosophiques sur l'Amérique et les Américains*, (2 vols). Berlin: G.J. Decker, 1771. – PERNETY. *Examen des...* Vol. , Pàgs.

Introducció

Com a introducció d'aquesta tesi doctoral, que porta per títol “El debat americà al segle XVIII. Opinions i controvèrsies sobre els Estats Units i els efectes en la seva construcció nacional.”, volem centrar aquest apartat en realitzar una presentació bàsica de la controvèrsia en si i dels que creiem que són els seus autors principals. També veiem necessari fer un breu repàs a l'estat de la qüestió a nivell historiogràfic per tal de conèixer quines són les vessants de la polèmica que han estat ja estudiades i des de quin punt de vista. Per acabar exposarem els objectius que ens hem proposat a l'hora d'encarar aquest treball, o dit d'una altra manera, les aportacions amb les que creiem que podem contribuir a l'estudi d'aquest apassionant episodi de la època il·lustrada.

En primer lloc, mirarem d'establir els límits temàtics que emmarquen la discussió al voltant del continent americà. Voluntàriament, intentarem que aquestes delimitacions siguin tant laxes i àmplies com ens permetin les característiques d'un capítol introductori. La intenció és donar una visió el més extensa possible que ens serveixi com a marc referencial pels capítols posteriors i que alhora ofereixi una primera introducció a les múltiples facetes del debat. Amb aquest objectiu en ment, exposarem les corrents de pensament imperants respecte als conceptes de “natura” i de “civilització”, sobretot des de les perspectives econòmica i social, doncs es tracta d'una qüestió que resulta imprescindible per a entendre la polèmica que ens ocupa; també afegirem alguns apunts sobre l'enorme influència que hi van exercir les revolucions científica i tecnològica que van succeir al llarg de tot el segle XVIII.

Tot seguit presentarem els que creiem que són els participants més destacats d'aquest debat americà. Malgrat que la nostra intenció, en el desenvolupament de la tesi, és introduir a tants autors com ens sigui possible, el cert és que l'ingent nombre d'intel·lectuals que hi van participar ens obliga a realitzar una selecció al voltant de la qual s'estructuri tota la resta. En el nostre cas hem escollit quatre escriptors i les seves obres respectives i els hem agrupat en dues parelles, cadascuna de les quals representa un dels bàndols de la disputa i mirarem d'exposar quins van ser els temes que més els van interessar, quines eren les seves idees o teories centrals, les seves fonts i les seves justificacions.

I per últim explicarem quines han estat les nostres motivacions a l'hora d'emprendre l'anàlisi d'aquest tema en concret, però sobretot, quins són els objectius d'aquest projecte.

Abans de començar, però, creiem necessari fer un aclariment pel que fa al títol d'aquesta tesi, en concret respecte al marc cronològic que ens hem marcat com a propi i que mirarem de respectar al màxim. Doncs ens interessa entendre, sobretot, com la mentalitat il·lustrada s'enfronta al problema d'explicar el ja no tant Nou Món. Òbviament el límit temporal és referencial i ve dictat per les pròpies necessitats d'un treball d'aquestes característiques; entenem que el segle XVIII no es limita exclusivament a l'espai ocupat entre les dates que el delimiten, i que podem i trobarem autors il·lustrats situats als marges de les mateixes però que malgrat això participin de la mateixa *Weltanschauung* que altres que neixen o escriuen en ple segle XVIII. En aquest sentit, només citarem autors dels segles anteriors o posteriors a aquest quan creiem que sigui estrictament necessari per a la comprensió d'alguna idea important.

El debat americà, idees principals

L'anomenada "controvèrsia americana" o "debat americà" que va tenir lloc al llarg de tot el segle XVIII i en el que van estar implicats multitud de filòsofs, naturalistes, científics i pensadors de pràcticament totes les branques del coneixement, és en realitat només un episodi de la polèmica que es va iniciar poc després de l'arribada de Cristòfol Colom a Amèrica i que, amb la necessària evolució i les variacions pertinents que imposa el pas dels segles, es pot considerar que continua viva avui dia.

Però va ser durant l'època il·lustrada quan la discussió sobre les influències, les conseqüències i els profits, ja fossin aquests benignes o malignes, que la presència dels europeus al Nou Món va tenir en les gents que vivien a banda i banda de l'Atlàntic, va prendre un caire que ben bé podríem anomenar universal. I diem *universal* en primer lloc perquè els autors que hi intervenen són més i més variats pel que fa a la seva procedència geogràfica, incloent, és clar, però amb més força que mai abans, nadius i colons americans; en segon lloc perquè ho fan des de disciplines cada cop més diverses,

que tot just comencen a adquirir metodologies pròpies i que s'especialitzen de manera gradual; i en tercer lloc perquè la manera d'entendre la discussió pren també caires molt diferenciats depenent de l'autor que la tracti i del seu rerefons intel·lectual, i això ens aporta una riquesa de concepcions i de percepcions que és difícil trobar en fases anteriors de la controvèrsia.

Degut a la seva pròpia naturalesa, el marc genèric que engloba el debat és el de la confrontació amb l'alteritat, i és que, com expressa un dels principals historiadors que han tractat aquest tema, “Quan l'Europa de la il·lustració pren plena consciència de si mateixa com a civilització nova amb el seu caràcter distintiu i una missió universal, i no només cristiana, també es va adonar de la necessitat de trobar un lloc en els seus esquemes pel món transoceànic.”¹ La ment il·lustrada ho va voler comprendre i explicar tot, necessitava entendre el món en la seva totalitat, i alhora identificar Europa com la regió més completa, rica, profitosa i desitjable per viure-hi.

Així doncs, tot i tractar-se d'una qüestió que podríem definir com de llarga durada, quan la discussió sobre Amèrica i les seves significacions per a Europa i viceversa va caure en mans de les grans ments del XVIII, van aparèixer, com veurem tot seguit, una sèrie de problemes que en alguns aspectes eren força innovadors i que alhora revelaven els canvis que estaven tenint lloc en els propis processos de pensament de l'època. Un dels resums més breus i contundents de les preguntes que es formulaven i sobre les que pensaven i escrivien els filòsofs de la il·lustració concernents al tema que ens ocupa el trobem en un altre dels historiadors imprescindibles per a entendre aquesta temàtica:

Quina és la naturalesa de l'univers i de la mecànica celestial que Déu, o la natura, hi ha imposat? Com encaixa l'home en el sistema còsmic? És l'home primitiu més feliç que l'home civilitzat? Eren els grecs i els romans superiors a l'home modern? És la civilització en si mateixa un error? Quin és l'origen del govern? Quina és la finalitat del govern? Les guerres es poden justificar d'alguna manera? Les colònies valen el seu cost? Quins són els drets de l'home? Què és la virtut, què és la felicitat? [...] Cap pregunta era més oportuna, cap era més fascinant, que

¹ GERBI, Antonello. *The Dispute of the New World*. Pennsylvania: University of Pittsburgh Press, 1973. Pàg. 157.

aquesta: Amèrica va ser un error? Va ser un error haver descobert aquest estrany món? Un error haver-lo conquerit, si és que en realitat va ser conquerit; un error haver establert colònies en aquelles costes alienes?²

Les temàtiques no podien ser més dilatades, i les opinions que s'expressaven al respecte eren també diverses i molt aferrissades. Podem començar, com a tast, amb exemples extrems que ens ajudaran a comprendre la diversitat de les idees manifestades.

D'una banda, trobem les acusacions contra Europa en general, ja que entre les idees bàsiques de multitud d'autors, fins i tot aquells que eren extremadament crítics amb el Nou Món, molts dels problemes que patia aquest continent es devien en realitat a la perversa influència dels europeus, que allà on van anar van portar la mort, la malaltia i la destrucció; que amb l'excusa de crear imperis van començar guerres inacabables i van acabar amb la vida de milions de nadius innocents; que varen inflamar l'especulació, la superstició, el fanatisme; i, un dels temes més criticats per tots els autors il·lustrats, van acceptar l'esclavitud a mig món. En l'extrem oposat, cal dir que també hi va haver escriptors que recolzaven la tesi totalment oposada, i és que per a aquests resultava evident que el paper dels europeus al Nou Món havia estat absolutament benigne, doncs hi havia transportat tot el seu coneixement i els avenços científics i tecnològics que van permetre transformar el territori i convertir-lo en un lloc molt més habitable o civilitzat; a nivell econòmic va permetre i fomentar l'agricultura i el comerç de les seves colònies, fet que els va proporcionar el grau de maduresa i d'autosuficiència que les va fer tant poderoses i alhora tant perilloses per les seves metròpolis; i a més a més havia proporcionat una educació i una moral, tant secular com religiosa, que va permetre a les gents que l'habitaven sortir del seu anterior estat de salvatgisme.

Però, d'altra banda, no tot es resumia en la culpa o la gràcia del Vell Món, ja que Amèrica, en la seva mateixa essència, podia ser també corrupta o beneïda, i de fet aquesta qüestió és l'eix de pivotació al voltant del qual s'estructura la gran majoria d'intervencions, i que alhora servirà com a excusa o com a metàfora per a expressar idees de caire molt diferent.

² COMMAGER, Henry Steele.; GIORDANETTI, Elmo. *Was America a Mistake? An Eighteenth-Century Controversy*. New York: Harper Torchwoods, 1967. Pàg. 11.

Així, i donant veu als propis participants de la polèmica, podem trobar afirmacions absolutament negatives, que descriuen el Nou Món com l'exemple perfecte de primitivisme i degeneració:

Tot [a Amèrica] exhibeix els vestigis d'una malaltia de la qual la raça humana encara en sent els efectes. La ruïna d'aquell món encara està impresa en els seus habitants, són una espècie d'homes degradats i degenerats en la seva constitució natural, en la seva estatura, en la seva manera de viure, i en la seva comprensió, que és poc avançada en totes les arts de la civilització. Un aire viciat i un sòl encara més pantanós necessàriament han d'infectar les pròpies arrels i les llavors de la subsistència i de la multiplicació de la humanitat.³

I ahora descobrim autors que, exagerant igualment en la direcció contrària, diran d'Amèrica que:

la seva fertilitat, l'abundància de totes les coses i la càlida tranquil·litat de la que es pot gaudir perpètuament, contribueixen força al temperament amorós que hi regna. No es pateix mai la intemperància de l'aire, que conserva sempre el punt just entre el fred de la nit i la calor del dia. Els núvols cobreixen gairebé sempre el cel, per tal de garantir aquest feliç clima en el que els raigs de sol hi arriben de manera perpendicular; aquests núvols no provoquen mai pluja que pugui espatllar la passejada ni els plaers de la vida, només de vegades baixen en forma de boirina, per refrescar la superfície de la terra, de manera que sempre estem segurs del temps que farà l'endemà; i si el plaer de viure en un clima sempre temperat no fos espatllat pels continus tremolors de la terra, jo no crec que hi hagi un lloc millor que aquest per donar-nos una idea del Paradís Terrestre, doncs la terra encara és fèrtil en tota mena de fruits.⁴

³ RAYNAL, Guillaume Thomas François. *A Philosophical and Political History of the British Settlements and Trade in North America*, Vol. 1. Edinburgh: C. Macfarquhar, 1776. Pàg. 34.

⁴ FRÉZIER, Amédée-François. *Relation du voyage de la mer du sud aux côtes du Chili et de Pérou, fait pendant les années 1712, 1713 et 1714*. Paris: Jean-Geoffroy Nyon, 1716. [GB] Pàgs. 208-209.

Es tracta, doncs, de la descripció de la natura americana i la conseqüent qualificació moral que habitualment hi anava lligada, i que va abastar diversos elements del medi físic, incloent la pròpia geografia o el clima, així com, òbviament, la flora i la fauna del continent americà i, com a màxima expressió de la influència que tot plegat podia exercir sobre l'ésser humà, la població humana, tant els nadius o aborígens com els europeus que decidien instal·lar-s'hi i la seva descendència.

Però aquest exercici merament definitori implicava alhora una confrontació filosòfica entre els defensors de la civilització i els de la natura com a medis on viure però també com a sistemes d'organització social; un intent de discernir si la humanitat és més feliç, tant a nivell individual com grupal, en un o altre ambient; si l'home ha de dominar i manipular la naturalesa per a erigir-se en el seu amo o si l'ha de respectar i viure amb el que ofereix de manera arbitrària. De manera indirecta, aquestes idees bàsiques portaran a filòsofs, economistes, polítics i pensadors de tota mena a plantejar-se dubtes molt més oberts, com ara l'essència mateixa de la felicitat o les bondats –o maldats– dels avenços científics i tècnics; i ho faran influenciats, en major o menor mesura, pels corrents de pensament als que estaven adscrits o que els eren més afins, en un sentit estrictament econòmic, però també polític, social i literari.

En aquesta línia, doncs, en les idees sobre Amèrica abunden les nocions europees pròpies del segle XVIII influenciades per les teories oposades de mercantilistes, que volien aplicar les seves teories de comerç mundial a la creació de ciutats i colònies que permetessin l'explotació del continent americà sobretot pel que feia als metalls preciosos, i de fisiòcrates, per als qui el cultiu del propi sòl resultava l'única font possible de virtut i felicitat, i que per tant igualaven Amèrica a la possible salvació de la raça humana. Es tracta de dues teories econòmiques oposades que apareixen i s'apliquen en major o menor grau durant l'època moderna i sobretot durant el segle que ens ocupa, i de les quals sorgeixen diverses escoles de pensament econòmic que prefiguraran les teories actuals del lliure mercat i l'intervencionisme.

Els fisiòcrates, o com s'anomenaven a si mateixos *économistes*, van ser representats pels diversos ideòlegs que van conformar aquesta escola de pensament econòmic, com foren el cirurgià francès François Quesnay (1694-1774), que va publicar l'any 1758 la seva primera obra sobre l'ideal econòmic, el *Tableau économique*; el personatge que sempre apareix com l'únic il·lustrat que va poder fer efectius alguns dels principis de l'escola de les llums, si més no en el poc temps que va tenir entre que va ser nomenat Inspector General de Finances el 1774 i la seva mort, Anne Robert Jacques Turgot (1727-1781); i l'escriptor i empresari Pierre Samuel de Nemours (1739-1817), relacionat amb els dos anteriors i del que podríem destacar la seva obra conjunta amb Quesnay, *Physiocratie* publicada l'any 1767, que fou la que va acabar generalitzant la utilització del mot "fisiocràcia", literalment "govern de la natura" com a denominació de la idea en si i també d'aquells que la practicaven o la defensaven).⁵

Per a aquesta escola econòmica existia un ordre natural, d'aquí que el *laissez faire* fos la seva màxima, i que entenguessin que l'estat havia de limitar al mínim la seva intromissió i només havia d'entendre i preservar aquest ordre. A més, creien que el cultiu del propi sòl era l'única font possible de riquesa i per aquest motiu havia de ser taxada en exclusiva, de manera que la indústria i el comerç quedessin lliures de la intervenció de l'estat.

Exportant aquesta idea a l'àmbit social, podem referir-nos a protagonistes de la talla de Jean-Jacques Rousseau (1712-1778) i la seva concepció de la natura com quelcom bo, virtuós, innocent, savi i fins i tot noble; tot plegat té el seu negatiu en la civilització, en la societat de les grans ciutats europees, enteses com a perversió de l'ideal humà, doncs són sinònim de misèria, de camps abandonats, de luxe i pobresa, de governs tirànics, de grans exèrcits, de colònies i de guerres perpètuas.

I si apliquem aquestes idees a la percepció que aquesta escola tenia d'Amèrica, entendrem que, si la terra era la única font possible de virtut i felicitat, donades les

⁵ Les edicions dels llibres citats en aquest paràgraf a les que hem tingut accés són QUESNAY, François. *Tableau économique des physiocrates*. Paris: Calmann-Levy, 1969, i QUESNAY, François.; NEMOURS, Pierre-Samuel Dupont de. *Physiocratie, ou Constitution naturelle du gouvernement le plus avantageux au genre humain*. Paris: Merlin, 1768.

enormes possibilitats que oferia el territori americà, aquest es percebés com el lloc on les teories es podien transformar en pràctica i per tant igualaven el Nou Món gairebé a la categoria de paradís, en un lloc on la raça humana podia trobar una possible salvació, on tots els errors comesos a Europa podien acabar reconvertint-se en encerts; en definitiva, on l'home es podia deixar influenciar per les bondats de la natura.

Pel que fa als mercantilistes, podem utilitzar el llibre de qui en realitat faríem millor en anomenar proto-proteccionista, l'economista escocès Adam Smith (1723-1790), *The Wealth of Nations*, publicat l'any 1776. Aquests defensaven el creixement i l'enriquiment dels països a través, entre altres coses, de la restricció de les importacions i l'impuls de les exportacions de productes nacionals manufacturats.⁶ Amb això, s'aconseguia una balança d'importacions positiva alhora que es mantenia el mercat laboral interior estable, tot i que es protegia i s'afavoria clarament els interessos dels mercaders, els productors i les grans companyies com la *British East India Company*.

Igualment, en el sentit social del terme, trobarem escriptors com el mateix François-Marie Arouet, Voltaire (1694-1778), seguit del gran gruix dels *encyclopedistes* que entenien la societat necessàriament com un avenç civilitzatori continu, i als que la natura els inspirava desordre, salvatgisme i primitivisme.

Per al mercantilisme aplicat a Amèrica, l'establiment de les colònies fora d'Europa i la seva explotació tenia una importància cabdal, doncs encara persistia en la memòria d'aquests pensadors l'arribada massiva de metalls preciosos que havia afavorit la monarquia hispànica durant els segles XVI i XVII. El continent americà, els assentaments europeus allà establerts, i en especial les seves riqueses naturals, que podien ser importades i convertides en productes manufacturats a exportar, resultaven un objectiu bàsic en aquest sistema, doncs es consideraven un mer instrument per afavorir la riquesa de la metròpoli, fins al punt que es van promulgar lleis, com ara la prohibició de la fugida de mà d'obra qualificada que pogués portar el coneixement de la

⁶ SMITH, Adam. *The Wealth of Nations*. London: Penguin Books, 1982.

manufactura a les colònies i, d'alguna manera, ajudar-les a convertir-se en econòmicament independents.⁷

En un altre nivell, podem esmentar un segon tipus d'enfrontament, en aquest cas el dels representants dels estils literaris o artístics del racionalisme i el romanticisme que, nodrint-se i alhora influenciant les seves societats, van estructurar les relacions amb la *pàtria*, l'estructura del pensament nacional i la pròpia organització institucional de les seves nacions.

El racionalisme, que influencià enormement les emergents ciències de l'estudi de la natura durant el segle XVIII, posava èmfasi en allò que es podia observar, és a dir, en el comportament, en detriment d'allò que es podia inferir gràcies al pensament o a idees preconcebudes. Per a ells, allò estudiable, respecte els éssers humans, per exemple, eren les característiques compartides o no que es podien observar en l'espècie, i d'aquesta manera, doncs, la cultura era simplement una forma més d'adaptació al medi, en aquest cas social. Pel que fa a la relació entre natura i civilització, que ens interessa aquí especialment, els racionalistes, òbviament, es van posicionar en el bàndol de la civilització i del món urbà, reconeixent, a més, la superioritat de la civilització europea quan se la comparava amb la resta. Van entendre que allò que conforma els éssers humans és, majoritàriament, la societat que els envolta, i tenien un interès especial en determinar quina era la proporció d'aquesta influència per part de la seva natura i per part de la cultura en que es crien i fins a quin punt tot plegat és voluble i variable.

Així, en l'exaltació de l'ordre, la classificació i el sentit comú que definia als membres d'aquest grup, Amèrica se'ls apareixia com un lloc que només mereixia sospites, degut a tot allò que implicava de salvatge, de desordenat, i d'impetuós, i per la seva naturalesa estranya, els salvatges que s'autoanomenaven nobles i les ciutats que no coneixien la ordenació o les gradacions.

⁷ Sobre les diverses teories econòmiques, hem consultat SCHUMPETER, Joseph A. *Historia del análisis económico*. Barcelona: Editorial Ariel, 1995, i PERDICES de BLAS, Luis (dir.). *Historia del pensamiento económico*. Madrid: Editorial Síntesis, 2003.

El romanticisme, malgrat formar-se completament, sobretot a nivell polític, en el segle XIX, té les seves arrels intel·lectuals en la segona meitat del XVIII. En directa oposició al racionalisme i la racionalització matemàtica del medi, aquesta escola celebrava la natura com a allò òptim i desitjable per l'home més que no pas les anomenades societats avançades o la vida en les ciutats. Prenent l'idealisme com a sistema de comprensió "científic", consideraven la observació com un mètode parcial i indigne, doncs opinaven que només les idees i les creences eren capaces de determinar les veritats. Els romàntics veien la cultura com a un grup d'idees, valors o pautes, apreses i compartides i alhora infinitament intercanviables, i així explicaven l'existència de les diverses "societats" i les seves diferències.

Pel que fa a Amèrica, van considerar l'indi salvatge un noble per natura, per la seva simplicitat, virtuositat i saviesa; i el paisatge no era primitiu, sinó una bella estampa pastoral. Molts dels autors que s'encabien en aquest grup, a més a més, estaven disposats, i en algunes ocasions ho van dur a terme, a abandonar el seu lloc a Europa per participar personalment en els nous projectes americans.⁸

Per tancar aquesta explicació genèrica de la controvèrsia americana, volem introduir de manera gràfica les diverses posicions del debat a través d'una selecció d'algunes de les al·legories sobre el nou continent que es van realitzar en aquella època. Si bé és cert que aquestes representacions pictòriques no van ser realitzades pensant en la temàtica que tractem, creiem que, en qualsevol cas, il·lustren a la perfecció les opinions enfrontades entre aquells que atacaven Amèrica per la seva degeneració i inferioritat, i els que la defensaven per la seva magnificència i exuberància; d'altra banda, les imatges ens proporcionaran un altre punt de vista, en aquest cas l'artístic, de les perspectives europees sobre el nou continent.

⁸ En relació al racionalisme i el romanticisme, CEREZO GALÁN, Pedro. *El mal del siglo*. Madrid: Biblioteca Nueva, 2008, i BERLIN, Isaiah. *El fuste torcido de la humanidad. Capítulos de historia de las ideas*. Barcelona: Editorial Península, 1992.

Al segle XVIII, quan s'evocava una personificació del Nou Món com a continent, la figura que apareixia era gairebé sempre en femení.⁹ Una dona indígena seminua sovint engalanada amb una lligadura de plomes al cap i lluint ornaments tradicionals com a collaret. De vegades sembla majestuosa, com una princesa inca amb seguici, i d'altres és molt més austera. Però hi ha dos elements que l'acompanyen invariablement: el primer seria la natura exuberant que la representa, que pot aparèixer en forma de ram a les seves mans, o més sovint, com a cornucòpia o corn de l'abundància; el segon element és el cocodril, que s'ha interpretat sovint com a representació de la fauna autòctona d'Amèrica, tot i que si fos exactament això, potser hauria estat més encertada la utilització de l'al·ligàtor (que és natiu exclusivament als Estats Units i a la Xina, mentre que el cocodril és comú a quatre continents), i si hem de prendre les representacions pictòriques com a biològicament acurades –i sempre entenent que la classificació taxonòmica actual es trobava encara en les beceroles en el moment en què aquests quadres van ser pintats– el cert és que totes elles representen cocodrils, o potser alguna espècie de grans caimans (que habiten a l'Amèrica central i del sud i al Canadà) i no pas al·ligàtors.

En qualsevol cas, ens interessa llegir aquests dos complements comuns a la figura d'Amèrica en els termes que ocupen estrictament el debat sobre la inferioritat o la magnificència de la natura americana. En aquest sentit resulta clar que el corn de l'abundància representaria la postura dels defensors de la exuberància i la potència creadora del Nou Món mentre que el cocodril seria l'estendard dels atacants, doncs com veurem més endavant, per a molts dels naturalistes de l'època el rèptil no és un animal noble, sinó execrable, que simbolitza la manca de la salubritat de l'hàbitat que l'acull.

Hem escollit només tres obres que ens ajudaran a il·lustrar la imatge que hem descrit fins ara i que alhora ens permeten veure la multiplicitat de materials i estils en que podem trobar aquesta al·legoria.

⁹ Per a diversos tipus de personificació del continent americà, FISHER, David H. *Liberty and Freedom. A visual History of America's Founding Ideas*. Oxford: Oxford University Press, 2005. En especial les pàgines 140-151.

La primera, que mostrem en la figura 1, és també la més esplèndida: l'*Al·legoria dels planetes i els continents* de Tiepolo, a qui va ajudar el seu fill Domenico. L'enorme fresc (el més gran del món amb 677m²) es troba a l'escalinata d'entrada del palau barroc de la Residència de Würzburg, antiga llar dels bisbes de la ciutat.

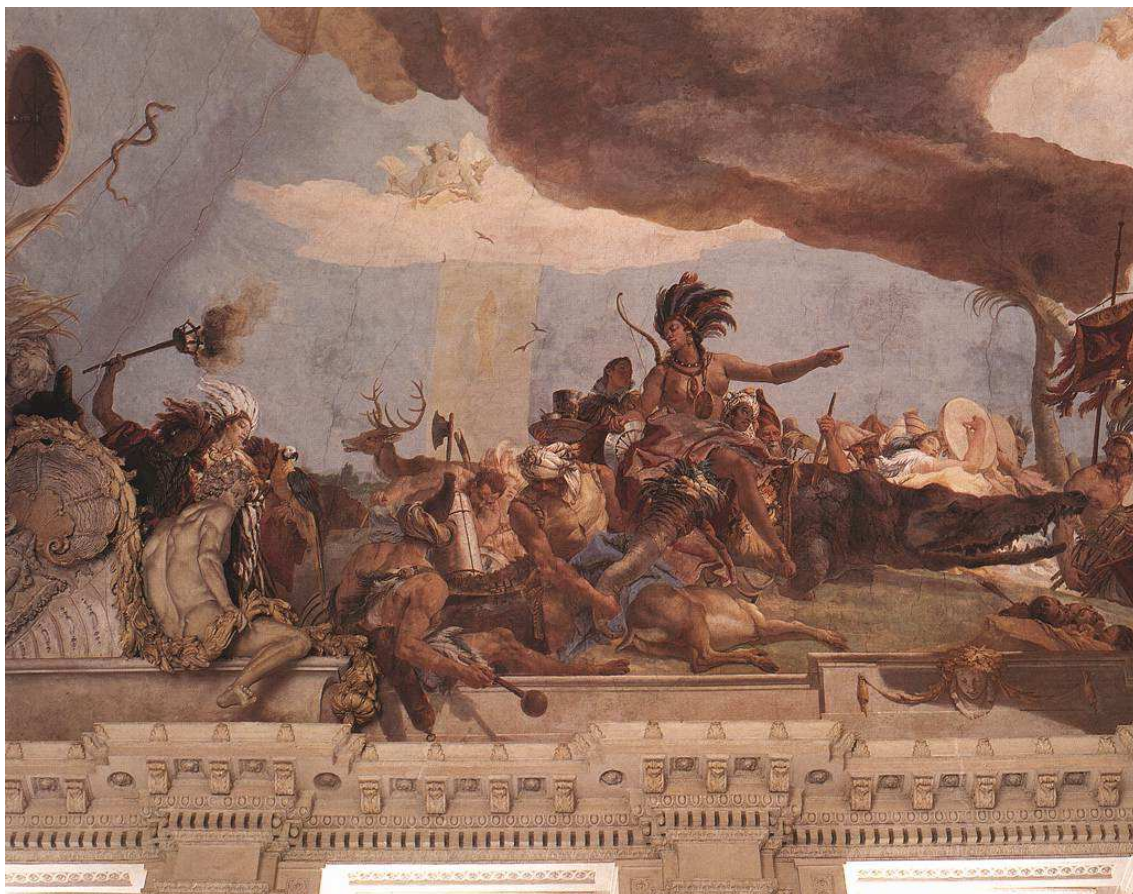

Fig. 1. “Amèrica”, detall del fresc *Al·legoria dels planetes i els continents*, de Giovanni Battista Tiepolo, 1752.¹⁰

L'obra en conjunt mostra el déu Apol·lo a punt de començar el seu camí diari, així com el matrimoni Barba-roja, Frederic I de Hohenstaufen i Beatriu de Borgonya. Als marges de la cornisa apareixen els planetes i les representacions al·legòriques dels quatre continents. Europa és l'única figura d'aquestes quatre que apareix asseguda en un tron i no sobre un animal (Àfrica és una dona negra sobre un camell, i Àsia un home sobre un elefant). A banda de les interpretacions polític-imperials que podem deduir d'aquestes

¹⁰ La imatge d'alta resolució es troba online a http://www.backtoclassics.com/gallery/giobattistatiepolo/apollo_and_the_continents_america_left_hand_side/. Sobre Tiepolo, hem pogut consultar PALLUCCHINI, Anna. *La obra pictórica de Tiepolo*. Barcelona: Noguer, 1976.

quatre figures, en aquest punt ens interessa exclusivament la representació pictòrica d'Amèrica.

Les altres dues obres del segle XVIII que mostrem, si bé no tant excepcionals en la seva execució, ens ajuden a visualitzar la diversitat de representacions de que parlàvem abans. La figura 2, un fresc traspassat a llenç, és obra del fill de Tiepolo, Giovanni Domenico Tiepolo (1727-1804), i la figura 3 és un oli d'autor desconegut realitzat al virregnat del Perú.

Figs. 2 i 3. Amèrica de Gianbattista Domenico Tiepolo; i al·legoria de les amèriques, d'autor desconegut.¹¹

Podem apreciar en aquestes tres imatges com els elements de representació que hem esmentat i que tant adients resulten per a il·lustrar la controvèrsia americana, el cocodril i la cornucòpia (o en el cas de la figura 2 unes branques de vegetació). Podríem afegir com a element de reflexió l'inherent salvatgisme expressat en la seminuesa de la figura femenina que representa Amèrica, tot i que en aquest cas, pel que fa al posicionament moral en la discussió que ens ocupa, l'hauríem de situar en un territori neutre, doncs es tracta d'un factor que podria acceptar diverses interpretacions.

Per acabar amb aquesta breu secció visual, només direm que la representació del continent americà en forma de dona acompanyada d'un cocodril òbviament no era la única, però si la més adient per la nostra argumentació, a més tampoc no era exclusiva

¹¹ La primera imatge es troba a <http://www.metmuseum.org/Collections/search-the-collections/110002263>; la segona és a <http://www.hnoc.org/?p=2665>

del segle XVIII i de fet es troba tant en obres anteriors com en posteriors. Fins i tot avui dia es poden trobar en forma de petites estàtues com a *souvenirs* en alguns països sud-americans.

Només exposarem una última obra del segle XVII per demostrar fins a quin punt estava generalitzada la imatge, doncs autors de la talla de Peter Paul Rubens la incloïen en els seus quadres; però també perquè en aquest cas apareix un altre element que ens resulta especialment útil abans d'encarar la controvèrsia sobre la natura americana. Al quadre, titulat *Els quatre continents*, que mostrem a la figura 4, veiem les habituals presències femenines, aquest cop acompanyades cadascuna pel déu del riu representatiu del seu continent (segons altres interpretacions, o bé els quatre rius de l'antic orient o bé els quatre rius del paradís).

Fig. 4. *Els quatre continents* de Peter Paul Rubens, c. 1615.¹²

Amèrica queda al fons, amb el déu del Riu de la Plata al seu costat, però en aquest cas ens interessa més el cocodril que veiem en primer pla i que va acompanyat de tres

¹² Aquesta imatge prové de http://www.backtoclassics.com/gallery/peterpaulrubens/the_four_continents/.

nadons, doncs la utilització de la joventut o la infància d'Amèrica va ser un argument també molt habitual en els plantejaments dels diversos autors que participaren en el debat que ens ocupa.¹³ Resulta especialment interessant perquè en aquest cas es tracta d'un motiu comú als dos bàndols, doncs va ser utilitzat tant pels detractors per tal de justificar la seva tesi de la immaduresa del Nou Món i també pels defensors, que van donar la volta a la idea i van postular sobre el nou continent com una creació perfeccionada en la que s'havien corregit els errors comesos amb Europa.

No volem acabar aquesta primera exposició dels diversos marcs en els que s'engloba la controvèrsia americana sense fer esment a una última qüestió que ens proposem tractar en profunditat en el treball que presentem aquí.

Quan s'arriba al segle XVIII, les grans masses de terra continental han estat ja descobertes i mapejades en la seva pràctica totalitat, i quan no ho han estat, com en el cas d'Oceania, com a mínim havien estat albirades, o es coneixia la seva existència i se n'havien realitzat mapes parcials de les seves costes. Però els grans viatges de descobriment continuen sent en aquesta època extremadament importants, pels motius més evidents que ja hem esmentat, com ara el creixement econòmic dels imperis, però sobretot, i aquest és alhora una causa i una conseqüència de l'anterior, pels nombrosos descobriments científics relacionats amb la física, la química, la botànica, la biologia o la meteorologia, per esmentar només alguns camps, que van fer possibles.

I és que creiem, i ens proposem demostrar, que el debat americà resulta un exemple perfecte de la revolució científica que va tenir lloc en el segle XVIII, i que seguint la seva evolució podrem veure aparèixer els noms dels grans autors del món modern i alhora presenciar el declivi dels representants del pensament precientífic. La discussió ens mostra doncs una col·lisió frontal pel que fa a la concepció de la ciència, els seus principis, les seves causes, els seus objectius i allò que segurament és més important, la seva metodologia; l'empirisme va substituir la teologia i la tradició de manera paulatina com a mètode per a explicar el món, i en el trajecte des d'aquestes fins a aquell es van crear multitud de mescles entre l'un i les altres que, en l'esperit més propi de la època

¹³ Sobre el pintor i la seva obra, FEGHELM, Dagmar. *Rubens and his women*. Munich: Prestel, 2005.

il·lustrada, miraven de crear hipòtesis sostenibles que poguessin cohesionar raó i religió.¹⁴

Autors essencials: atacants i defensors

Arribats a aquest punt, podem introduir els que creiem que van ser els participants més importants de la controvèrsia americana i al voltant dels quals pretenem articular el gran gruix de la tesi doctoral que presentem aquí. Com hem dit anteriorment, es tracta d'una selecció gairebé forçosa, doncs la inclusió de tots els autors que van expressar les seves opinions al voltant d'aquesta temàtica hauria sobrepassat en excés els límits i el propòsit d'aquest treball. En qualsevol cas, creiem que pot ser rellevant, en diversos punts que resultin especialment importants, incloure l'aportació amb que alguns d'aquests van contribuir, i és la nostra intenció plasmar-la en la mesura que puguem.

Sigui com sigui, hem escollit a quatre autors essencials, dividits alhora en dues parelles a les que hem anomenat atacants i defensors segons el seu posicionament respecte a Amèrica. Respectivament, es tracta, d'una banda, del gran naturalista francès Georges-Louis Leclerc, Comte de Buffon (1707-1788), al que podem considerar el creador de la tesi de degeneració americana, acompanyat de l'abat holandès Cornelius Franciscus De Pauw (1739-1799); i de l'altra banda trobem a qui seria tercer president dels Estats Units, Thomas Jefferson (1743-1826), juntament amb l'abat benedictí francès Antoine Joseph Pernety (1716-1801).

El cert és que creiem que el nombre es podria limitar només a dos, doncs tant Buffon com Jefferson sobresurten no només per la seva importància com a figures històriques, sinó també per la potència dels seus arguments i per la influència que aquests van arribar a assolir; però considerem que De Pauw i Pernety complementen a la perfecció els dos primers, ampliant i sovint radicalitzant els seus plantejaments i portant la controvèrsia a un nivell diferent que ens interessa per tal d'arribar-lo a entendre des de diverses perspectives.

¹⁴ Sobre aquest apassionant tema hem consultat gran quantitat d'obres que tindran cabuda més endavant, però a mòde introductori podem citar HANKINS, Thomas L. *Ciencia e Ilustración*. Madrid: Siglo XXI, 1988, i HALL, A. Rupert. *The Revolution in Science, 1500-1750*. Essex: Longman, 1983.

Si comencem presentant al grup que, per deixar clara la seva postura, hem volgut anomenar atacants, hem d'iniciar obligatòriament amb el comte de Buffon i el seu monumental tractat històric i filosòfic que porta per títol *Histoire naturelle, générale et particulière*.¹⁵ La intenció d'aquesta obra era descriure la natura en tota la seva complexitat, i així trobem volums dedicats a l'astronomia, la geografia i la geologia, el clima, les lleis de la física, les matemàtiques, l'anatomia i fisiologia d'animals i plantes d'arreu i els seus sistemes de reproducció, entre d'altres. Òbviament, l'ésser humà va ser tractat també àmpliament per Buffon, tant des del punt de vista més físic com des d'uns encara embrionaris estudis demogràfics i sociològics.

Pel que fa al tema concret que ens ocupa, si bé és cert que les descripcions que Buffon va realitzar d'Amèrica es limitaven sovint als territoris a l'oest i al sud del Carib, les generalitzacions de casos individuals eren força comunes i l'autor donava per suposat que no hi devia haver moltes variacions entre unes zones i altres.

En relació al contingut de la crítica, ja hem apuntat que aquest és el pensador que en certa forma va revifar la polèmica en el segle XVIII, doncs va formular la teoria de la inferioritat americana que bàsicament assumia la degeneració intrínseca del Nou Món; podem desglossar la seva tesi en tres arguments clau:

En primer lloc, i planejant per sobre de tota la seva obra, trobaríem la idea del clima com a causa principal de la degeneració degut al seu inevitable efecte en plantes i animals, inclosos els homes. Així, Buffon va descriure Amèrica com el continent fred i humit, amb una geologia i orografia que només contribuïen al problema molt negativament; aquests fets el convertien en una terra només propícia per a flora i fauna nociva, o utilitzant la seva pròpia terminologia, no nobles, doncs l'aplicació de la moral humana al món natural és un altre dels elements distintius del pensament del naturalista francès.

¹⁵ Existeixen nombroses edicions d'aquesta col·lecció de volums. Per motius de comoditat, nosaltres hem consultat sobretot, però no de manera exclusiva, la fantàstica transcripció de les primeres edicions duta a terme per Thierry Hoquet i Pietro Corsi que es troba *online* a <http://www.buffon.cnrs.fr/>.

En segon lloc podem esmentar la culpa carregada a les espatlles de l'indi americà, que donat el seu estat de salvatgisme, no havia sabut o no havia volgut dur a terme la tasca de tot ésser humà i havia estat incapaç de dominar la natura. Això havia causat un creixement descontrolat de la vegetació, que era extremadament sufocant i un estancament d'enormes quantitats d'aigua en forma de pantans i maresmes que provocaven gasos nocius i que resultaven un hàbitat perfecte per a animals i plantes verinoses. A més a més, l'indi tampoc no havia sabut domesticar els animals del seu entorn, i això demostrava alhora una debilitat generalitzada i la seva manca d'interès en el progrés.

En tercer i últim lloc, Buffon va considerar que la inferioritat a que es referia podia també ser causada per la joventut del Nou Món, doncs va postular que molt probablement Amèrica havia emergit molt més tard dels oceans que la resta dels continents, fet que podria explicar de manera lògica el seu retard generalitzat en comparació a Europa, Àsia i Àfrica i que alhora podia ser demostrat per l'existència de restes marítimes fòssils a gran alçada i per la manca de societats organitzades, que no havien tingut tant de temps per créixer i estructurar-se com els altres.

Malgrat la dura crítica, el cert és que Buffon va contribuir a canviar completament el punt de vista sobre aquest tipus d'estudis, ja que va separar la discussió del món de la teologia, on estava ancorada fins al moment, i la va portar a un estat precientífic, que si bé era recolzat molt sovint més per l'especulació que per la demostració empírica, tenia com a clar objectiu la comprensió del món des d'un punt de vista descriptiu i no religiós.

El següent autor a presentar seria Cornelius De Pauw, qui va quedar imbuït de l'esperit buffonià i va contribuir en gran manera a l'extensió i sobretot a la radicalització del discurs de la inferioritat americana. Va escriure *Recherches philosophiques sur les Américains, ou Mémoires intéressants pour servir à l'Histoire de l'Espèce Humaine*,

obra amb la que les difamacions sobre Amèrica arriben al seu punt més àlgid i també a les descripcions més exageradament despectives.¹⁶

La seva recerca es va basar en l'acurada selecció d'aquelles obres que podien recolzar un postulat previ. Utilitzant el comte de Buffon com a font primària però sense pràcticament citar-lo, i basant-se constantment en suposicions i invencions, pel que fa al debat, De Pauw es revela com un enciclopedista típic: va realitzar atacs freqüents a la religió i als jesuïtes, tenia una fe cega en el progrés i considerava la bondat natural de l'home com quelcom impossible.

Aquest autor ens resulta d'especial interès perquè va expandir a nivell temàtic la teoria de la degeneració buffoniana, doncs va centrar la corrupció intrínseca del Nou Món en els seus habitants aborígens. De nou podem dividir el seu plantejament en tres elements principals.

D'una banda, De Pauw es va posicionar totalment en contra de la idea del "noble salvatge" i d'aquells autors que havien cregut trobar en els indis americans les bondats naturals de l'espècie humana de les que parlava Rousseau. Segons l'holandès, l'americà, al que, plagiant a Buffon descrivia com a fred i humit, era un ésser dèbil i feble de constitució, però amb un caràcter sàdic i violent que presentava tots els trets menyspreables en l'home, doncs els homes estaven mancats de virilitat i les dones eren hipereròtiques, i en conjunt es deixaven endur per l'excés i sovint caient en la golafreteria o la embriaguesa.

D'altra banda, i donades aquestes característiques, semblava clar, a ulls de De Pauw, que el salvatge necessitava ser civilitzat, però en aquest punt es plantejava un altre obstacle insalvable, doncs la tasca havia resultat sempre infructuosa degut a la total incapacitat intel·lectual d'aquests homes primitius. Els mancava qualsevol mena de

¹⁶ D'aquesta obra dividida en tres volums, hem tingut accés, per al primer, a DE PAUW, Cornelius. *Recherches Philosophiques sur les Américains, ou Mémoires intéressants pour servir à l'Histoire de l'Espèce Humaine*. Berlin: Georges Jacques Decker, 1768; per al segon a DE PAUW, Cornelius. *Recherches Philosophiques sur les Américains, ou Mémoires intéressants pour servir à l'Histoire de l'Espèce Humaine*. Cleves: J.G. Baerstecher, 1772; i per al tercer a DE PAUW, Cornelius. *Défense des Recherches Philosophiques sur les Américains*. Berlin, Georges Jacques Decker, 1770.

passió que els pogués motivar, fins i tot les més bàsiques; eren ingrats i peresosos, indolents, fet que els convertia en horribles estudiants, però a més a més tampoc eren capaços, doncs semblava que la natura els hagués privat de paciència i de memòria, de manera que la comprensió i l'aprenentatge els resultaven inassolibles. Prova de tot això era la inexistència de personatges americans rellevants en els àmbits acadèmics i en les diverses branques de l'art o de la ciència.

Per últim, també va voler analitzar les raons de la inexistència de societats civilitzades o sofisticades al Nou Món, i ho atribuïa a l'escàs nombre d'indis que hi vivien, a la seva manca d'organització, i sobretot a la seva preferència a viure com a animals.

D'aquesta manera, i amb un estil sovint incendiari i insultant, De Pauw va contribuir a nivell de contingut ampliant les idees de Buffon i aplicant-les extensament als homes, i en el nivell genèric de la controvèrsia la seva obra va rebre tantes crítiques que podem considerar que va aconseguir una major percepció i participació en el debat.

Pel que fa al bàndol dels que hem anomenat defensors, Thomas Jefferson l'encapçala amb el seu llibre *Notes on the State of Virginia*.¹⁷ Tot i que la raó original per escriure aquesta obra va ser complir amb un encàrrec realitzat pel representant de la França napoleònica als Estats Units, Jefferson hi va trobar la oportunitat perfecta per refutar de ple la tesi de Buffon i tots els seus seguidors, inclòs De Pauw; i de fet, entre els capítols dedicats a temes tant diversos com el clima, la població, el comerç o la població del seu estat, va dedicar un en especial, el que portava per títol "Produccions minerals, vegetals i animals", a desestimar punt per punt els arguments més importants de la teoria del naturalista francès, que queda descrita com un mite malintencionat generat amb intencions polítiques i econòmiques.

Així, tot i no ser la primera veu que s'havia aixecat en defensa del Nou Món, si que va ser l'autor que, per les raons que enumerarem tot seguit, va realitzar un contraatac més sòlid, i les opinions del qual van arribar a assolir més influència tant a Amèrica com a Europa. A més a més, donat que volem centrar la nostra atenció en els Estats Units,

¹⁷ Per a aquesta obra hem consultat la que es considera la millor edició, PEDEN, William (ed.). *Thomas Jefferson's Notes on the State of Virginia*. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1955.

Jefferson ens resulta més adequat que d'altres escriptors europeus. En el seu llibre, que a partir d'ara citarem com les *Notes on Virginia*, Amèrica és descrita com el paradís a la terra, una terra d'oportunitats inesgotables, però pel que fa al contingut concret, seguint la pauta que hem establert, podem fragmentar-lo en tres punts essencials.

En primer lloc podem esmentar la desarticulació metodològica del discurs dels atacants, que es va centrar en demostrar la invalidesa de la majoria de les fonts utilitzades i en fer evidents les nombroses contradiccions existents en els seus plantejaments. En aquest sentit també va reutilitzar molts dels arguments d'aquells i els va invertir de manera que acabessin demostrant exactament el contrari d'allò pel que havien estat concebuts. Però pel que fa al procediment, segurament l'aportació més important de Jefferson va ser la utilització de la ciència moderna en el sentit més actual del terme, doncs va contraposar a les suposicions, especulacions i presumpcions de Buffon i De Pauw, dades empíriques que havien estat recollides de manera sistemàtica i que va presentar en forma de taules i llistats.

En segon lloc va centrar els seus esforços en desmentir les afirmacions realitzades sobre la natura americana, de la que era un gran coneixedor. Va descriure les meravelles naturals que albergava el seu continent, al que, girant del revés l'afirmació sobre la seva joventut geològica, va considerar com una millora divina, una nova versió que no contenia els errors comesos amb Europa; va alabar les bondats i les virtuts de la vegetació i la fauna; i es va posicionar rotundament en contra de la teoria climàtica

I en tercer i últim lloc, també va realitzar una defensa aferrissada dels indis, als que descrivia com a nobles, fidels, forts i resistents, i dels que admirava la capacitat oratòria, el sentit de l'honor basat en la guerra i la saviesa de la seva relació amb la natura. En resum, els presentava com l'exemple perfecte a imitar pels colons arribats d'Europa (o pels descendents d'aquests), i va arribar a integrar moltes de les seves característiques en alguns dels documents que acabarien definint el discurs identitari nord-americà.

Jefferson representa, doncs, la completa inversió de la teoria de la degeneració, i aporta un importantíssim gir al debat en considerar-lo un afer estrictament científic en el que ja

no tenien cabuda les especulacions i els mites heretats dels relats clàssics i de les descripcions realitzades per personatges que no posseïen el bagatge necessari com per a ser considerats fidedignes.

Com a complement a Jefferson hem decidit incloure en aquest segon grup a Antoine Joseph Pernety, que va defensar el Nou Món en diverses obres, però aquí ens interessa destacar especialment el seu *Examen des Recherches Philosophiques sur l'Amérique et les Americains*.¹⁸ Com el títol del llibre indica, i és el motiu principal pel qual creiem que resulta perfecte per tancar la nostra selecció d'autors, es tracta d'un anàlisi, força rigorós, hem de dir, de la obra de De Pauw que ja hem esmentat anteriorment, i de fet, també va ser l'únic contraatac amb el que aquest autor es va dignar a establir una discussió directa.

Tot i ser natural de França, Pernety va utilitzar la seva experiència personal com a viatger a Amèrica per rebatre exhaustivament les afirmacions de l'holandès, radicalitzant de tal manera el seu discurs que resulta fàcilment comparable, en l'extrem diametralment oposat, a la pauta seguida per aquest. Veiem, en tres apartats genèrics, com va estructurar aquest abat benedictí el seu plantejament, que centrat també en la figura de l'indi, volia demostrar que el Nou Món posseïa tots els elements necessaris per convertir-se en un exemple per altres nacions i que el salvatge representava l'ideal del noble salvatge dels rousseunians.

D'una banda, es va proposar desarticular totes les acusacions vessades contra els habitants originaris del continent americà, i va enaltir les que considerava les seves virtuts més destacables, com ara la bondat, la saviesa, la moderació, la indústria, la força i la tendresa. Després d'un constant joc de comparacions va acabar conclouent que sens dubte els indis eren molt millors que els soldats europeus que havien comès tantes atrocitats a les seves terres o que les dones del Vell Món, que només es preocupaven de coses banals. Anul·lava la seva pretesa incapacitat intel·lectual anomenant-los filòsofs rústics, i considerant que el seu aïllament en la natura era pretès i completament voluntari, doncs coneixien els mals i les perversions morals a que podia portar la

¹⁸ L'edició consultada és PERNETY, Antoine Joseph. *Examen des Recherches Philosophiques sur l'Amérique et les Americains*, (2 vols). Berlin: G.J. Decker, 1771.

sofisticació de les grans ciutats. I també, en contra de les afirmacions sobre la manca de societats organitzades, va destacar l'existència dels imperis mexicà i peruà evidenciant així que podien ser possibles i que no hi havia cap impediment intrínsec que ho evités.

D'altra banda, també va voler desfer la hipòtesi de la inferioritat de la natura americana exposant algunes evidències que els atacants havien obviat intencionadament. Per exemple l'intens espoli de riqueses i de tota mena de fruits de la terra americana que s'havien arribat a convertir en necessitats obsessives pels europeus; productes que proporcionaven una gran riquesa al Vell Món i per la consecució de les quals s'invertien enormes quantitats de diners. Així, si existien minerals i vegetals valuosos; si hi havia animals comparables en grandària als europeus (per molt que fossin considerats innobles); i, aquest va ser un dels seus exemples predilectes, si es podia confirmar, com ell feia, la existència de la mítica raça dels gegants de la Patagònia, les acusacions de debilitat inherent del continent americà quedaven directament desacreditades.

Acabem amb un punt que podem identificar amb un dels utilitzats en Jefferson, ja que, degut a la naturalesa de resposta o contraatac de la seva obra, un dels objectius primordials de Pernety va ser la desarticulació de la base discursiva i metodològica de De Pauw. Així, trobem a aquest últim acusat per aquell de plagiar Buffon de manera indiscriminada; de seleccionar no només les fonts que més li convenien sinó d'escollir, dintre de les obres utilitzades, aquelles parts que li resultaven útils sense ni tant sols esmentar d'altres que poguessin plantejar-li entrebancs en la seva hipòtesi; fins i tot va arribar a afirmar que era impossible que s'hagués llegit els llibres que citava doncs les seves conclusions eren completament contràries a les dels seus autors. En definitiva, li recriminava la seva oposició sistemàtica i la manca de valoració crítica.

Per tot això, Pernety representa, d'una banda un complement ideal a Jefferson, ja que aporta una perspectiva europea a la defensa i amplia algunes de les idees postulades per aquest; i de l'altra banda resulta el contrapunt perfecte, igualment desmesurat i radical, a les exageracions de De Pauw.

Aquestes han estat només unes mínimes pinzellades dels autors més importants i de les variacions dels temes que van tractar en algunes de les seves obres, i que crèiem que resultaven interessants com a primera immersió en el debat americà. Però com ja hem apuntat abans, en les properes pàgines ens proposem aprofundir en aquells aspectes que pensem que ens poden ajudar a entendre els atacs i les defenses més reiterades, els arguments més comuns i les idees més profundament arrelades sobre una terra que, encara al segle XVIII, resultava tant desconeguda pels europeus.

Estat de la qüestió

El tema de la controvèrsia americana encara apareix sovint a la bibliografia actual sobre el segle XVIII en obres que tracten temes molt diversos, des dels enfrontaments polític-econòmics entre Gran Bretanya i les seves colònies als inicis de les ciències de la natura al Nou Món. Però es tracta gairebé sempre d'esments breus que són utilitzats com a complements a plantejaments d'un altre tipus i que inevitablement fan servir fonts secundàries –o terciàries- com a referència, i rarament els llibres dels autors que hi van participar directament.

Per trobar anàlisis en profunditat del propi debat, hem de retrocedir a mitjans del segle XX, moment en que hi ha haver una conjunció de tres obres, publicades entre 1947 i 1967, que el van estudiar des de perspectives diverses. Aquestes tres, i en especial una d'elles, són precisament les que han estat utilitzades profusament per la literatura posterior que ha volgut aproximar-se a aquesta temàtica. Volem analitzar aquí breument la contribució d'aquests autors per conèixer quin és el punt de partida metodològic en el que ens trobem i també en quina direcció hem de dirigir els esforços per tal de que la nostra tasca no resulti reiterativa.

Tot i no ser el primer pel que fa a la seva aparició al mercat, volem començar amb el treball més cèlebre de l'historiador i economista italià Antonello Gerbi (1904-1976) titulat *La disputa del nuovo mondo. Storia di una polemica, 1750-1900* i aparegut per

primer cop l'any 1955.¹⁹ De les tres que analitzarem aquí, és la més extensa, doncs, depenent de l'edició, conté entre 700 i 900 pàgines.

L'interès de Gerbi es va centrar en el discurs europeu de la inferioritat americana, o en les seves pròpies paraules, “una “heretgia” particularment exitosa i les seves diverses manifestacions en els autors més diversos.”²⁰ I la seva motivació primordial era trobar les arrels del discurs antiamericanista del que ell mateix havia estat testimoni durant la seva estada a Perú i que ja havia tingut oportunitat d'estudiar en autors de la talla del filòsof alemany Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770-1831). Precisament Hegel seria, segons ell, el punt final de la teoria de degeneració americana que, malgrat tenir nombrosos precedents, engega per primer cop de manera científica i ininterrompuda des de llavors en la obra ja esmentada del comte de Buffon.

La disputa del nuovo mondo s'estructura en nou capítols que segueixen un camí cronològic que s'inicia amb el gran naturalista francès i finalitza amb les reverberacions de les afirmacions de Hegel al llarg de tot el segle XIX. És un anàlisi molt centrat en les temàtiques tractades pels nombrosos autors que cita entremig dels dos que ja hem citat, l'evolució de les mateixes, i les influències i diferències entre els discursos d'uns i altres. Resulta extremadament ric pel que fa a la quantitat d'escriptors, filòsofs, economistes, naturalistes, viatgers o cronistes que aconsegueix incloure en la seva dissertació sense que resulti excessiu, arribant-ne a incloure més de cent, i això comptant només els que apareixen citats en l'índex, que són complementats per molts més en el propi text. Evidenciant així la extrema importància que aquesta polèmica va arribar a assolir, doncs pràcticament tots els intel·lectuals de l'època van creure necessari prendre-hi partit. Per això considerem que la gran aportació de Gerbi és la d'haver creat una font inestimable per poder prendre en perspectiva l'enorme quantitat d'autors que van intervenir en el debat i les interrelacions existents en les seves aportacions.

¹⁹ La referencia completa d'aquesta edició és GERBI, Antonello. *La disputa del nuovo mondo. Storia di una polemica, 1750-1900*. Milano: Ricciardi, 1955. Però nosaltres hem consultat també les primeres edicions, tant en llengua anglesa, GERBI, Antonello. *The dispute of the New World. The History of a Polemic, 1750-1900*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 1973, així com la que es va realitzar en castellà, GERBI, Antonello. *La disputa del Nuevo Mundo. Historia de una polémica, 1750-1900*. México: Fondo de Cultura Económica, 1960.

²⁰ GERBI, Antonello. *The dispute...* Pàg. xi.

El següent autor que volem tractar aquí va ser en realitat el primer que va dedicar la seva obra exclusivament a la polèmica que ens ocupa. Es tracta de l'historiador francès especialitzat en temes americans Gilbert Chinard (1881-1972), que l'any 1947 va publicar un article anomenat *Eighteenth Century Theories on America as a Human Habitat*.²¹ Tot i tractar-se d'un breu escrit d'escassament trenta pàgines, ens trobem davant d'una contribució remarcable a la historiografia sobre la controvèrsia americana, doncs la va presentar des de la perspectiva dels enfrontaments directes a nivells polític, social, econòmic i cultural entre el Vell i el Nou Món per als que, segons ell, la discussió sobre la natura n'era només l'excusa.

L'estructura és de nou cronològica i també s'inicia amb el comte de Buffon, aquest cop però, acompanyant del seu precedent més important, el filòsof francès Charles Louis de Secondat, baró de Montesquieu (1689-1755). Els següents apartats agrupen diversos autors segons la seva tipologia, així, per exemple, Cornelius De Pauw queda enquadrat sota l'epígraf "viatgers i polemistes" juntament amb l'explorador i botànic suec Pehr Kalm (1716-1779) i l'escriptor francès Guillaume Thomas François Raynal (1713-1796) entre d'altres, i a Thomas Jefferson l'acompanya un altre importantíssim personatge dels Estats Units que també va ser enviat a França com a representant de la recent creada nació, Benjamin Franklin (1706-1790).

Aquest article ens interessa especialment pel fet que focalitza l'aportació americana en els Estats Units, doncs un dels objectius principals del seu autor va ser poder relacionar la discussió amb alguns dels trets més característics de la civilització nord-americana del seu temps, i esbrinar fins a quin punt encara s'hi podien percebre les influències que la teoria de la degeneració hi va deixar en els seus trets identitaris. Així doncs, no es tractava només, com per a Gerbi, de poder traçar els orígens del discurs antiamericà provinent d'Europa, sinó d'identificar les característiques i els prejudicis que havien quedat impregnats en la percepció dels Estats Units tant des de l'exterior com des de l'interior. Per a Chinard, la defensa realitzada pels participants nord-americans va

²¹ Es tracta de CHINARD, Gilbert. "Eighteenth Century Theories on America as a Human Habitat". *American Philosophical Society Proceedings*. Vol. 91, N° 1. Philadelphia: The American Philosophical Society, febrer de 1947. Pàgs. 27-57.

aconseguir desarticular els atacs només parcialment i en casos específics, fallant en la destrucció total del plantejament més genèric que en realitat van acabar adoptant.

Ens resta només presentar una obra conjunta realitzada pels historiadors nord-americans Henry Steele Commager (1902-1998) i Elmo Giordanetti (1925-1984) que porta per nom *Was America a Mistake? An Eighteenth Century Controversy*, i que va ser publicada per primer cop l'any 1967.²² Malgrat tractar-se d'una obra d'aproximadament 250 pàgines, el cert és que al voltant de 200 són en realitat extensos extractes de les obres dels autors que participaren en el debat americà, cosa que resulta innovadora en el sentit de donar veu als protagonistes. El problema amb això, però, és que aquestes seleccions de textos van ser editades per Commager i Giordanetti de manera que van crear una sèrie de discursos que si bé van ser escrits pels autors als que els atribueixen, no ho van ser en la estructura i forma que ells pretenen, i aquest fet desvirtua la originalitat dels extractes, que d'altra banda tampoc no contenen referències a les obres d'on han estat extrets ni cap mena de comentari o aparell crític que pugui guiar al lector a través del que força sovint van ser asseveracions obscures i contradictòries.

D'altra banda, els escriptors que van escollir els autors d'aquest llibre, entre els que trobem a Buffon, De Pauw i Dom Pernety juntament amb set més d'entre els que podem destacar l'historiador escocès William Robertson (1721-1793) i l'estadista alemany Friedrich von Gentz (1764-1832), són tots sense excepció d'origen europeu; molt pocs van visitar realment Amèrica i tots ells comparteixen la mateixa posició dintre de la controvèrsia, que, seguint amb la distinció que hem realitzat amb anterioritat, seria la dels atacants. Es tracta doncs d'una obra que tracta no ja el debat sinó estrictament les acusacions realitzades pels europeus en contra del Nou Món.

Les cinquanta pàgines restants representen una introducció a la qüestió, que és entesa, paradoxalment (donat el contingut de l'obra i la naturalesa dels autors de que es van servir), com una via d'escapament polític-social de la realitat europea en la qual Amèrica es va convertir en una més de les tradicionals utopies utilitzades per escriptors europeus per criticar el propi sistema sense el perill de ser castigats. El Nou Món existia

²² Hem pogut tenir accés a la primera edició: COMMAGER, Henry Steele.; GIORDANETTI, Elmo. *Was America a Mistake? An Eighteenth Century Controversy*. New York: Harper Torchbooks, 1967.

realment, però encara estava rodejat per una aura d'exotisme i de misticisme que el convertien en l'escenari ideal per a la construcció fictícia de societats idíl·liques. Així, Amèrica, vasta i poc coneguda, oferia raons per donar suport a qualsevol posició sobre temes europeus i s'utilitzava constantment per combatre les batalles filosòfiques europees. Allò que hauria estat perillós de publicar per un propagandista o un reformista declarat, resultava acceptable en un llibre escrit per un naturalista, un historiador o un viatger. El Noble Salvatge era una arma que es trobava disponible arreu per tal d'atacar les artificialitats de la civilització moderna, i els infidels lloaven al bon Quàquer mentre en realitat atacaven el clergat i les esglésies.

Objectius de la tesi doctoral

Arribats a aquest punt, només ens queda establir quins són els objectius bàsics de la tesi doctoral que presentem en aquest apartat introductori; exposar allò que creiem que podem aportar a tot el que s'ha dit fins ara per tal de tenir un esquema que ens guiï i ens orienti al llarg de la nostra investigació. Hem realitzat una divisió en cinc elements o idees que creiem que són essencials i que exposem a continuació en ordre de rellevància; dubtes i plantejaments que ens assaltaven contínuament quan realitzàvem la lectura de la bibliografia en la fase preparatòria a aquesta redacció i que ens agradaria, si no resoldre de manera definitiva, com a mínim que servissin de contribució i que obrissin noves vies de recerca.

En primer lloc, volem dur a terme una lectura, o relectura, exhaustiva del propi debat utilitzant les seves fonts primàries. És per això que hem escollit els quatre autors que presentàvem amb anterioritat: el comte de Buffon, Cornelius De Pauw, Thomas Jefferson i Dom Pernety, doncs creiem que els paràmetres establerts en un treball d'aquestes característiques impossibiliten que aquest objectiu concret es pogués dur a terme amb un nombre major d'escriptors.

Així, prendrem tots els llibres, relats, articles, opuscles i cartes escrites per aquests quatre autors en relació a la controvèrsia americana i els analitzarem en detall per poder realitzar una exposició completa dels temes que els van interessar, de les fonts que els van inspirar i de com van influenciar a la resta de protagonistes seleccionats. Creiem

que es tracta d'una tasca que no ha estat duta a terme de la manera com nosaltres la plantejem, doncs si bé resulta obvi que personatges de la talla de Buffon i Jefferson i les seves obres han estat el centre de tota mena de dissertacions, no hi ha cap investigació acadèmica intensiva que hagi assumit la tasca de desgranar punt per punt els seus arguments en relació a la confrontació entre el Vell i el Nou Món.

Amb això, també ens agradaria poder corregir alguns errors de citació i de traducció força comuns que hem trobat en la bibliografia més actual que, donat que molt sovint utilitza obres secundàries amb cites indirectes i parcials com a material principal de referència, acaba repetint i multiplicant les errades.

Encara lligat amb aquest primer punt, i donada la naturalesa de les fonts emprades pels propis participants en la controvèrsia, ens interessa també aprofundir en l'enorme importància que el gènere de la literatura de viatges va tenir durant el segle XVIII en general però sobretot en aquest episodi que ens ocupa. Creiem que una millor comprensió d'aquesta tipologia literària ens permetrà entendre des d'una altra perspectiva algunes de les afirmacions més extremes realitzades pels nostres autors.

En segon lloc, i d'aquí prové el subtítol de la nostra tesi, ens interessa centrar-nos especialment en els Estats Units i en com aquesta controvèrsia en concret va acabar sent assumida i introduïda en la base de la identitat nord-americana. Si bé és cert que fins a un cert punt els discursos que ens proposem tractar entenen Amèrica en el seu conjunt continental, resulta prou clar que a partir de cert moment, i encara més un cop la independència dels Estats Units és una realitat, la diferenciació entre el nord i el sud es fa cada vegada més extrema i el mateix passa amb les diverses construccions nacionals.

Així, voldrem relacionar la enorme rellevància que la natura va tenir durant el debat amb l'apropiació realitzada per aquesta nació, des del segle XVIII fins avui, de certs símbols provinents del seu medi, com ara el mamut, l'ant o el peresós gegant que Jefferson va esgrimir com a arma principal en contra de l'acusació de Buffon de que no existien animals grans al Nou Món, o l'àguila calba que avui dia és un dels seus estendards.

En una línia similar podem introduir el tercer dels nostres objectius, que es proposa traçar els orígens de l'antiamericanisme europeu des dels monstres mitològics dels que ja es parlava a l'antiguitat clàssica i molts dels quals, durant l'època moderna es situen a les terres encara inexplorades del continent americà, com ara les races d'homes de talla gegantina o diminuta, aquells que tenien una sola cama, o els que tenien el cap integrat en el pit. Però ens resulta d'especial interès la figura del caníbal, tant important per les primeres fases de la conquesta, i que arribats al segle XVIII havia estat identificat de manera gairebé total amb tots els indis americans, doncs, donada la seva aparició recurrent en les fonts consultades, creiem que va ser una imatge molt evocadora per la mentalitat europea il·lustrada i que va poder aportar un important gra de sorra en l'articulació de la hipòtesi del salvatgisme.

En quart lloc, voldríem establir, dintre de les nostres possibilitats, una diferenciació entre els "colons" del nord i els "criolls" del sud, prenent com a referència la enorme influència que el protestantisme va tenir en els primers i el catolicisme en els segons i les possibles repercussions d'això en el futur, però també analitzant els plantejaments racials entre els uns i els altres en relació amb els indis amb que compartien l'espai i amb els que es van relacionar i sovint hi van tenir descendència. Creiem que és significatiu que la diferenciació en castes o en graus de "puresa" de raça que va arribar a ser tant important per l'estructura social dels criolls de Sud-Amèrica, es dugués a terme als territoris del nord no tant amb els indígenes com amb els esclaus negres importats d'Àfrica.

Però potser més vinculat al nostre tema seria l'exploració en detall de la defensa intel·lectual que cadascun d'aquests dos grups va realitzar dels seus territoris, doncs no pot resultar anecdòtic que la del nord es centrés en la natura i en la mateixa terra, mentre que la del sud va ser articulada al voltant de la recuperació de la història dels grans imperis aborígens de Mèxic i Perú. Ens preguntem fins a quin punt el contingut dels diversos discursos negatius provinents de les respectives metròpolis va afectar en aquesta qüestió concreta i fins a quin punt això va ser significatiu en els processos de desvinculació de les mateixes, tant diferenciats i tant distants en el temps.

Per últim, i lligat amb l'objectiu anterior, creiem que també pot resultar interessant aprofundir en les relacions amb els indis, realitzant de nou una comparació entre Nord i Sud, i analitzant els múltiples discursos sobre "l'indi bo" i "l'indi dolent" que van aparèixer arreu i mirar de vincular-los amb el nostre debat, amb les influències religioses i amb els interessos polítics i econòmics de les diverses zones. Però volem ressaltar el fet que ens va dur a incloure aquest objectiu entre la resta, que no és altre que la percepció que, mentre que a Nord-Amèrica, quan no s'atacava o es matava a l'indi, s'hi intentava establir col·laboració i se'l volia educar per tal de compartir amb ell les bondats de la sofisticada civilització; a Sud-Amèrica el discurs era molt més proper al paternalisme i a la condescendència.

La natura al segle XVIII

Havent presentat ja breument les temàtiques bàsiques que es van tractar durant l'anomenada controvèrsia americana, i abans d'entrar en l'anàlisi detallat de les obres dels quatre autors més significatius que estructuraran el gruix del cos de la present tesi doctoral, creiem fonamental introduir algunes idees bàsiques sobre la percepció de la natura durant el període que ens ocupa. Així, en aquest bloc que iniciem ara, intentarem crear el marc general en el que s'encabien les opinions dels nostres escriptors i les podrem vincular a les escoles o tendències existents, i alhora tindrem ocasió de presentar les teories d'altres intel·lectuals que van poder servir d'inspiració o que van ser inspirats per ells.

Es tracta, en primer lloc, d'aclarir els conceptes essencials com ara "natura" o "història natural", i d'introduir-los en el seu context històric per tal de no caure més tard en anacronismes. També voldrem donar una ullada a les metodologies aplicades durant el segle XVIII a l'hora d'estudiar el medi i a les tendències filosòfiques o "científiques" que se'n van derivar. Això ens portarà a veure, a grans trets, algunes de les qüestions omnipresents en l'aproximació a la naturalesa, entre les que podem destacar els diversos sistemes de classificació dels éssers vius i l'especial interès que aixecaven els indis en encabir-los en la discussió de més envergadura sobre la civilització i la barbàrie.

Nocions bàsiques

I és que l'estudi, l'aproximació i els diversos intents de comprendre la natura des de multitud de punts de vista diferents i sovint tangencialment oposats els uns amb els altres són la idea primordial al voltant de la qual gira el debat sobre la degeneració del Nou Món. Per aquest motiu és també el tema que apareix més recurrentment, ja sigui de manera directa o indirecta, en els escrits de tots els autors que formen part d'aquesta discussió, i per tant creiem que ens pot aportar una primera aproximació àmplia i completa a l'intercanvi d'opinions que sobre aquest tema que hi va haver entre Europa i Amèrica durant el segle XVIII.

Pel que fa a la consecució d'un dels objectius bàsics de la present tesi doctoral que prèviament hem esmentat, és a dir, saber fins a quin punt les opinions esgrimides pels

europaus van afectar la formació i la identitat dels Estats Units, creiem que sense una comprensió absoluta de la importància que la natura té en aquest marc cronològic i de les diverses maneres en què els pensadors de que parlarem s'hi van aproximar, és gairebé impossible arribar a entendre, no ja les crítiques, rèpliques i contrarrèpliques específiques que es van expressar a banda i banda de l'Atlàntic, sinó la evolució dels fets i la estructuració del pensament que van portar al naixement de la consciència nord-americana.

En termes simples, creiem, i intentarem demostrar, que la identitat nacional dels Estats Units sorgeix en gran mesura a partir de la identificació dels colons amb el seu medi com a font de riquesa i d'inspiració. La documentació i la bibliografia ens demostren com la defensa escrita que els autors nord-americans van realitzar, ja fos des del punt de vista científic, filosòfic o polític, davant la ben estesa tesi europea de la inferioritat americana acaba integrant-se en la literatura que formarà part del corpus polític de la nova nació, en els seus llibres de text i en la omnipresent i fortament influent premsa escrita de la època.²³

En aquest apartat, doncs, ens proposem oferir una visió detallada de l'estudi de la natura durant el segle XVIII tant a Europa com a Amèrica, centrant-nos, òbviament, en les diferències que sorgeixen degut a la localització geogràfica i a la defensa dels diversos interessos continentals i seguint gairebé sempre les idees dels grans filòsofs i científics o de les escoles de pensament a les que pertanyien. Això ens durà a tractar temes com l'astronomia, la botànica, la geologia, la biologia o la filosofia, que si bé avui en dia ens resulten molt diversos, durant l'època de la il·lustració eren considerades, juntament amb moltes altres, disciplines integrades en el que llavors es coneixia com a història natural, que es diferencia de les ciències naturals, més pròpies del segle XIX, perquè aquella era merament descriptiva, mentre que aquestes últimes van anar més enllà i,

²³ Tornarem més endavant sobre aquesta qüestió, però podem citar aquí una de les fonts que ens va proporcionar aquesta idea, MILLER, Ralph. "American Nationalism as a theory of Nature". *The William and Mary Quarterly*, Tercera sèrie, Vol. 12, No. 1. Virginia: Omohundro Institute of Early American History and Culture, gener de 1955. Pàgs. 74-95.

entre d'altres, van representar un pas important sobretot en relació a la desvinculació de la interpretació de la naturalesa de les tradicionals explicacions teològiques.²⁴

Val a dir que un dels primers fets que van quedar clars en realitzar les aproximacions inicials a la bibliografia fou es que tracta d'una idea multidimensional, doncs hi havia diversos punts de vista i els defensors d'aquests no sempre ho eren de manera unilateral i única, sinó que sovint mesclaven en les seves interpretacions arguments dels grups més generalitzats. Donarem, doncs un ampli cop d'ull al tema per tal de ser capaços, després, de situar amb més precisió els diversos posicionaments que tractarem, però sobretot per tal d'entendre els marcs i les limitacions filosòfiques, ideològiques i científiques que s'han de tenir en compte per no caure en fal·làcies o en consideracions no vàlides en el segle XVIII.²⁵

En una revisió simple de la evolució que pateix durant el període que ens ocupa, podem apuntar que, cap al 1730, la història natural comença a desfer-se de les tesis mecanicistes, concepció heretada de la filosofia cartesiana, en la que els organismes eren considerats màquines sotmeses a les lleis de la física i de la química. Els debats es succeeixen entre diverses corrents, de vegades contradictòries: la fòbia vers els sistemes classificatoris que va empènyer els intel·lectuals a només veure els fets; l'interès per l'experimentació; una metafísica invasora que pretenia admirar la saviesa de Déu en tota

²⁴ Per la simplicitat i la brevetat de l'explicació que conté, resulta idoni en aquest context introductorí l'apartat "Naturaleza, ciencia y ser humano" que trobem a MUNCK, Thomas. *Historia social de la ilustración*. Barcelona: Crítica, 2000. Pàgs. 28-32. També, tot i que centrat estrictament en l'anàlisi de dos autors crucials com van ser l'irlandès George Berkeley (1685-1753), desenvolupador de l'anomenat idealisme subjectiu, i el prussià Immanuel Kant (1724-1804), precursor de l'idealisme alemany, ens resulta útil com a introducció ideològica a la concepció de la natura en el segle XVIII el capítol II de COLLINGWOOD, R.G. *Idea de la naturaleza*. México: Fondo de Cultura Económica, 2006. Pàgs. 159-169.

²⁵ La bibliografia sobre la natura al segle XVIII és ingent. Citem aquí només algunes de les monografies específicament dedicades al tema que hem utilitzat més profusament, sobretot en la primera etapa de la nostra recerca bibliogràfica, però l'aparell crític del present apartat així com la bibliografia final, donen fe de l'abundància de títols existent. REILL, Peter Hanns. *Vitalizing Nature in the Enlightenment*. Berkeley: University of California Press, 2005, que es centra en com el canvi en la percepció de la natura que va tenir lloc a l'època de la il·lustració implica alhora un canvi en la majoria de les disciplines científiques i en el propi pensament de l'època; WOLLOCH, Nathaniel. *History and Nature in the Enlightenment. Praise of the Mastery of Nature in Eighteenth-Century Literature*. London: Ashgate, 2011, dóna una perspectiva molt àmplia en relació a la idea de com el domini de la natura representava la demostració més òbvia de civilització; i per últim MELL JR., Donald C.; BRAUN, Theodore. E. D.; PALMER, Lucia M. *Man, God, and Nature in the Enlightenment*. Woodbridge: Colleagues Press, 1988, que interpreta les teories d'alguns dels autors més importants des de molt diverses perspectives, com la literatura, l'art, la religió, el feminisme o l'arquitectura.

la seva creació, i sobretot en els insectes i animals petits que podien ser admirats sota el microscopi; i la creença de la uniformitat de les lleis de la natura.²⁶

Sobre el concepte de “natura” i les seves interpretacions

El primer que cal tenir present i que ja recalrava el clàssic de l'historiador Basil Willey (1897-1978) sobre aquest tema, és que parlem d'un concepte que era lloc comú per a molts tipus diferents de pensadors del XVIII, cosa que explica la multiplicitat d'accepcions que la paraula “natura” tenia a l'època, doncs era una idea que estava intrínsecament relacionada amb moltes altres. D'aquesta manera el mot podia expressar diversos significats, com ara primitivisme, originalitat, certesa, agradabilitat o simplicitat.²⁷

De fet, l'actual identificació instantània entre la paraula *natura* i les imatges de paisatges exteriors no existeix com a tal durant el segle XVIII, si més no, en els diccionaris anglesos de la època. Així, trobem que una de les obres més influents en aquest sentit, la escrita i publicada pel lexicògraf i crític literari Samuel Johnson (1709-1784) l'any 1755, *A Dictionary of the English Language*, accepta els següents significats per *nature*:

1. Un ésser imaginari que suposadament presideix el món material i animal.
2. L'estat natiu o les propietats de qualsevol cosa, per les quals és diferenciada de les altres.
3. La constitució d'un cos animat.
4. Disposició de ment; temperament.
5. Curs regular de les coses.
6. L'abast de la existència natural.
7. Afecció natural, o reverència; sensacions originals.
8. L'estat o control del món material.
9. Tipus; espècies.
10. Sentiments o imatges adaptades a la natura, o conformes a la veritat i la realitat.
11. Física; la ciència que ensenya les qualitats de les coses.²⁸

²⁶ Aquest paràgraf és una simplificació de l'introducció de la obra d'ERHARD, Jean. *L'idée de nature en France a l'aube des Lumières*. Paris: Flammarion, 1970. Pàgs.11-19.

²⁷ WILLEY, Basil. *The Eighteenth Century Background*. London: Ark Paperbacks, 1940. Tot el primer capítol, a les pàgines 1-26, parla d'aquesta multiplicitat d'accepcions del mot “natura”.

²⁸ Tot i que no hem pogut tenir accés directe a cap versió no abreujada del diccionari de Samuel Johnson, hi ha moltes de les anomenades miniatures que poden ser consultades *online* a través de la pàgina de Google Books, com ara l'ampliació realitzada per TODD. *Johnson's Dictionary, Improved by Todd, Abridged for the Use of Schools; with the Addition of Walker's Pronunciation; an Abstract of his Principles of English Pronunciation, with Questions; a Vocabulary of Greek, Latin, and Scripture*

A banda dels problemes purament conceptuals, també cal tenir en compte que les categories tradicionals, sovint relacionades amb les explicacions teològiques i teleològiques sobre els orígens del món i les seves connexions, es mesclaven amb les dels relats de viatges i les primeres investigacions científiques que es començaven a dur a terme, però també amb les de les idees literàries que marcarien el romanticisme del segle XIX. Al mateix temps, i sobretot a mesura que acaba el segle XVII, les idees de natura i raó comencen a acceptar-se de manera més àmplia, i així, en detriment de la normativització del medi establert pel filòsof grec Aristòtil (384 a.C.-322 a.C.), el francès René Descartes (1596-1650) i el seu raonament geomètric van reformular el pensament precientífic dels ‘moderns’ contra els ‘antics’, i si bé a mitjans del segle XVIII hi va haver una onada d’escepticisme sobre les bondats del mecanicisme, val a dir que durant la primera part de la centúria el pensament matemàtic es va considerar com la forma ideal d’exposar i parlar sobre la filosofia natural. I “clarament Descartes articulava aquest projecte, designat per a establir veritat incontrovertible a través d’una nova epistemologia arrelada en les distincions radicals entre ment i matèria i entre l’observador i allò observat.”²⁹

Seguint amb una simplificació de la interpretació de Willey, podem afirmar que el concepte “natural” podia fer referència o bé a quelcom que era original o originari, en el sentit temporal de la paraula, implicant doncs una connotació de primitivisme –idea que defensaven els representants de la religió natural, que lligaven les seves explicacions a la prehistòria– o bé a quelcom que resultava agradable o adequat a la ment de l’home educat en les nacions més civilitzades del món. Ambdues eren explicacions aparentment lògiques per la mentalitat de la època, defensades entre d’altres pels anomenats deistes, que seguien bàsicament les normes morals de la època i dels que el clàssic historiador francès Paul Hazard (1878-1944) va dir que eren “racionalistes amb nostàlgia per la religió”, homes que s’havien separat de la ortodòxia catòlica seguint l’esperit il·lustrat

Proper Names, and an Appendix of Americanisms. Boston: Benjamin Perkins & Co., 1828. [GB] La nostra referència prové de LYNCH, Jack. *A Guide to Eighteenth-Century English Vocabulary*. <http://andromeda.rutgers.edu/~jlynch/C18Guide.pdf>. Es tracta d’una reproducció de l’original de Johnson de 1755 que aquest professor de la Rutgers University de Newark utilitza com a part del seu material de classe.

²⁹ REILL, Peter Hanns. *Vitalizing Nature...* Aquesta idea s’articula al llarg de les pàgines 33-37, la cita és de la pàgina 36.

de la època, però que no ho havien fet el suficient com per a ser considerats, per a considerar-se a sí mateixos, ateus.³⁰

Segurament la idea que resulta més important per nosaltres (o que ho serà, si més no, a mesura que es desenvolupi aquest capítol) és el desxifrat de les lleis de la natura, que en aquest segle es va dur a terme de diverses maneres. El cert és que, com hem dit, allò que s'anomenava 'història natural' o 'filosofia natural' i que identificava diversos aspectes de l'estudi del medi, era una àrea àmplia de la investigació "científica" que comprenia, entre altres, les disciplines actuals de meteorologia, geologia, botànica, zoologia i etnologia. Però no cal oblidar que, en qualsevol cas, les interpretacions que es feien de la natura en general però sobretot dels seus propòsits, anaven intrínsecament lligades a la religió.

Una de les escoles de pensament sobre la natura més esteses, l'anomenada teologia natural o lliurepensament deístic, es proposà substituir les tradicionals explicacions exclusivament sobrenaturals per d'altres que s'articulessin a través del judici, sense que això impliqués ignorar els dissenys divins, sinó tot el contrari, justificant-los a través de la raó.³¹ Malgrat que la "natura", doncs, és oposada a la "gràcia", l'objectiu últim dels teòlegs naturals sempre fou mirar d'enllaçar les escriptures amb el pensament il·lustrat de la seva època. El plantejament generalitzat abans del naturalista anglès Charles Robert Darwin (1809-1882), era que entendre la història natural era la manera més propera a través de la qual els homes podien arribar a comprendre alguna cosa sobre allò diví.³²

³⁰ La cita al comentari de Hazard sobre els deistes es troba a WILLEY, Basil. *The Eighteenth Century...* Pàg. 11. Malgrat que aquesta mateixa font és utilitzada a multitud d'obres posteriors, hem estat incapaços de trobar-la en el llibre citat per aquell, HAZARD, Paul. *La crisis de la conciencia europea*. Madrid: Alianza Editorial, 1988. Però també en relació als deistes, el mateix autor dedica unes pàgines molt útils a la diferenciació dels diversos tipus o escoles existents a HAZARD, Paul. *El pensamiento europeo en el siglo XVIII*. Madrid: Alianza Editorial, 1985. Pàgs. 345-364.

³¹ Ens han resultat imprescindibles per a comprendre tant la ideologia com la influència dels deistes les obres de WIGELSWORTH, Jeffrey R. *Deism in Enlightenment England: Theology, Politics, and Newtonian Public Science*. Manchester: Manchester University Press, 2009. i HERRICK, James A. *The Radical Rethoric of the English Deists: The Discourse of Skepticism, 1680-1750*. Columbia: University of South Carolina Press, 1997.

³² Sobre el lligam específic entre els deistes i la natura, i sobre la seva manera d'interpretar-la des d'una mesurada distància, hi ha algunes obres de referència interessants, com ara BYRNE, Peter. *Natural Religion and the Nature of Religion*. Londres: Routledge, 1989. I a mode gairebé anecdòtic, però tot i així molt interessant, JENKINS, William. *Infidels Logically Silenced: Or Infidels Easily Brought to the*

Hem de tenir present que, en aquella època l'esperit humà creia que s'havien trobat totes les claus de l'univers. La primera era la teoria del filòsof i matemàtic anglès Isaac Newton (1642-1727) anomenada de la "gravitació". Com que la idea de Déu continuava signant les imatges del món, havia de ser reduïda: al Déu gelós de la Bíblia, l'home d'església i filòsof alemany Gotfried Wilhelm Leibniz (1646-1716), el va substituir per un concepte menys religiós, el de "primer motor", font immòbil de tot el moviment.³³

Només amb els dos exemples anteriors queda clar que la idea d'explicar la natura com a reflex del poder de Déu no apareix per primer cop en el segle XVIII, podem resseguir les seves arrels en la filosofia grega i veure com pateix transformacions i adaptacions al llarg dels segles fins arribar a l'època que ens ocupa. En un breu repàs ens podem remuntar al filòsof grec i mestre d'Aristòtil, Plató (c. 427 a.C.-347 a.C.), qui, amb el concepte de *demiürg*, va mirar de justificar l'aparent ordre i la complexitat del món que el rodejava, tant a nivell orgànic com inorgànic; es va negar a acceptar que fossin el resultat de l'atzar, doncs segons ell semblava haver-hi un disseny previ, cosa que havia d'implicar alhora un dissenyador. Amb aquest argument del disseny, el filòsof grec afirmà que la comprensió de la natura es plantejava com a possibilitat, potser la més vàlida, d'arribar a comprendre a aquell que havia projectat el nostre món.³⁴

Threshold of Christianity by a Logical Necessity, Or Nature, Deism and the God of the Bible. Whitefish: Kessinger Publishing, 2009 (facsimil de l'original de 1863), que ens dona una idea de l'evolució i l'acollida del deisme a la societat cristiana del XIX.

³³ Aquesta discussió entre dos de les ments més brillants de finals del XVII i començaments del XVIII ha estat molt estudiada, a nosaltres ens han resultat aclaridors els articles de ILTIS, Carolyn. "The Leibnizian-Newtonian Debates. Natural Philosophy and Social Psychology". *The British Journal for the History of Science*, Vol. 6, N° 4. Cambridge: Cambridge University Press, Desembre de 1973. Pàgs. 343-377. I de SHAPIN, Steven. "Of Gods and Kings: Natural Philosophy and Politics in the Leibniz-Clarke Disputes". *Isis*, Vol. 72, N° 2. Chicago: University of Chicago Press, Juny de 1981. Pàgs. 187-215.

³⁴ El concepte platònic en grec per a *demiürg* és *Δημιουργός*; *artifex, fabricator, genitor, aedificator* o *opifex* en llatí. Tot i que el seu significat és força discutit, el diccionari de FERRATER MORA, José. *Diccionario de Filosofía*, Vol. I. Barcelona: Círculo de Lectores, 2002. Pàgs. 806-807, el tradueix com a "obrer artífex del món", idea que resulta perfecta per l'argumentació que seguim en aquest apartat, doncs a l'obra *Timeo*, Plató parla "d'un obrer que plasma el món tenint sense parar els seus ulls fixos sobre el model d'allò etern i, conseqüentment, d'allò que és bell. Aquest demiürg que ha contemplat el model etern [το αιοιον εδλεπεν], és la més perfecta de les causes, [αριστοφ των αιτιων]; ha produït el món en virtut de la seva bondat i carència d'enveja, desitjant que totes les coses fossin semblants a ell. Resultat de la seva activitat ha estat el món com a ésser vivent, proveït d'ànima i d'intel·lecte." Tenint en compte aquesta última afirmació, ens podríem sentir inclinats, com varen fer molts filòsofs del XVIII, a deduir que el món del demiürg no necessita ser controlat constantment, sinó que consta dels recursos necessaris per a autogestionar-se. En qualsevol cas, i així ho veiem també reflectit al diccionari esmentat, l'analogia del demiürg amb la doctrina cristiana s'ha produït sovint.

Entre els pensadors posteriors que van adoptar aquest argument platònic trobem, segles més tard, ja durant la república romana, el filòsof i orador Ciceró (106 a.C.-43 a.C.), que en la seva obra *La naturalesa dels deus*, afirmava com a obvietat, i ho aplicava fins i tot als més bàrbars, la existència d'una "intel·ligència conscient" que per força havia d'estar al darrere dels moviments del sol, les estrelles i els planetes.³⁵ També el metge grec Galè (c.129-200) assumia la idea general d'aquesta teoria del disseny quan afirmava que els animals estaven "totalment equipats amb els millors cossos possibles, i que el sorprenia la perícia amb que cadascun d'ells havia estat construït."³⁶

Amb els posteriors pensadors cristians aquesta idea pagana passa a ser absorbida per l'ideari teològic, de manera que la història natural s'uneix a una millor comprensió de la inspiració divina. El primer en fer-ho fou un dels quatre pares de l'església llatina, Sant Agustí (354-430), qui a la seva obra *Ciudad de Dios* la uneix amb la del Déu cristià en proclamar que "...el propi món, amb la seva concertada mutabilitat i mobilitat i amb la formosa presència de totes les coses visibles, entregant-se al silenci en certa forma, proclama i dona veus de que va ser fet, i que no va poder ser sinó per la poderosa mà de Déu, que inefablement i invisible és gran, i inefablement i invisiblement formós..."³⁷

Molt similars en contingut i forma són les idees sobre la existència de Déu sense necessitat de dependre de la revelació que van expressar quatre teòlegs tant variats com els italians Anselm de Canterbury (c.1033-1109) i St. Tomàs d'Aquino (1224-1274),

³⁵ Amb aquest argument Ciceró intentava demostrar que d'alguna manera la natura i aquesta intel·ligència conscient eren independents dels déus, que ni havien creat el món ni en tenien cap control. La idea apareix repetides vegades a la obra esmentada, hem consultat: CICERO. *The Nature of Gods*, London: Penguin Books, 1972, l'esment als bàrbars es troba a la pàgina 157.

³⁶ A *Sobre la utilitat de les parts del cos humà*, Galè defensa un argument anteriorment utilitzat per Aristòtil, i també entra a discutir la perspectiva d'una causa final des del seu ampli coneixement de l'anatomia humana i la raó de l'existència de les seves parts. Hem pogut consultar l'edició en anglès GALEN. *On the Usefulness of the Parts of the Body*. Ithaca: Cornell University Press, 1968. La cita apareix la Pàg. 108.

³⁷ Hem pogut tenir accés a una una edició online: HIPONA, Agustín de. *Ciudad de Dios*. <http://www.buscadoresdedios.es/wp-content/uploads/2008/01/la-ciudad-de-dios.pdf>. La cita es troba a Llibre XI, Cap. 4. Com a obra secundària resulta interessant l'article de LACALLE NORIEGA, María. "Tiempo y eternidad en San Agustín". *Revista comunicación y hombre*, N°2. Madrid: Universidad Francisco de Vitoria, 2006.

l'escocès John Duns Scotus (1266-1308), i el persa conegut com Avicena, Abū 'Alī al-Husayn ibn 'Abd Allāh ibn Sīnā (c.980-1037).³⁸

Veurem més endavant alguns dels detractors d'aquesta idea durant la època il·lustrada, potser el més destacable fou el filòsof escocès David Hume (1711-1776), però val a dir que resultava difícil trobar arguments sobre la natura estrictament científics, doncs fins i tot l'irlandès Francis Bacon (1561-1626), que sovint havia expressat la necessitat de separar la religió i la ciència, creia que la història natural era una mena de finestra a Déu, i que hi havia dues maneres de comprendre el pla diví: "Les escriptures que revelaven la intenció de Déu, i les criatures que expressaven el seu poder; d'això es deduïa que aquest era una clau per a aquell."³⁹

De fet, aquesta percepció teleològica de la natura, que interpretava qualsevol fet com a derivat de la intenció de l'ésser suprem, va servir com a estructura fonamental, tant a nivell filosòfic com teològic, de les obres sobre història natural que es van escriure al llarg de tot el segle XVIII. Això permetia la desaparició del conflicte entre la ciència i la religió, doncs la teologia natural o fisicoteologia les incloïa totes dues i tenia com a objectiu primordial la fusió de les explicacions provinents dels dos àmbits per tal de crear una interpretació comuna que fos capaç d'explicar les aparents incongruències entre l'una i l'altra.⁴⁰

D'aquesta manera s'eliminaven els vincles medievals que el món natural havia mantingut amb la màgia pagana durant molts segles i se'n restaurava el poder i l'autoritat exclusiva de Déu. Aquesta mena d'explicació mixta realitzada per l'anomenada religió natural, conformada per les generacions de pensadors i filòsofs dels

³⁸ CRAIG, William Lane.; MORELAND, J.P. (eds.). *The Blackwell companion to Natural Theology*. Hoboken: Wiley-Blackwell, 2012. Pàg. 1.

³⁹ Pel que fa a Hume, és força rellevant, doncs mostra la prevalença de les idees de Ciceró en ple segle XVIII, l'article de FOSL, Peter S. "Doubt and Divinity: Cicero's Influence on Hume's Religious Skepticism". *Hume Studies*, Vol. XX, N° 1. Portland: Hume Society, abril de 1994. Pàgs. 103-120. La cita de l'irlandès és a BACON, Francis. *The Advancement of Learning*. Charlestone: CreateSpace, 2011. Pàg. 2. I podem també esmentar, sobre aquest últim autor, MATTHEWS, Steven. *Theology and Science in the Thought of Francis Bacon*. Aldershot: Ashgate, 2008. En especial el capítol 3 sobre "La creació de la natura", pàgines 51-74.

⁴⁰ Pel que fa als diferents arguments utilitzats per la teologia natural, CRAIG, William Lane.; MORELAND, J.P. (eds.). *The Blackwell companion...*, on diversos autors expressen la multiplicitat de facetes que el moviment de la teologia natural podia (i pot) arribar a abraçar.

segles XVII i XVIII que es van proposar trobar maneres d'entendre el món que no haguessin de recórrer a la mitologia o el paganisme, volia ser científica i religiosa alhora, i al contrari del que pugui semblar, el fet és que semblava que els esdeveniments els donaven la raó, doncs la mescla resultava factible gràcies a que els descobriments científics que es realitzaven a l'època podien ser fàcilment adaptables al pensament deíctic més tradicional.⁴¹

L'alternativa a la teologia natural, i la solució que va competir amb aquesta per mirar de conèixer i explicar l'univers, va ser l'aplicació del mecanicisme. La metàfora de la Gran Màquina permetrà desterrar els elements purament sobrenaturals que s'utilitzaven fins a finals del XVII amb l'objectiu últim d'aconseguir una explicació agnòstica, sense que això impliqués directament la negació absoluta de l'existència de Déu, sinó més aviat la diferenciació estricta entre els fets purament naturals i els divins. Segons els seguidors del mecanicisme, la natura no s'explica necessàriament i única a través de l'obra suprema sinó a través de la ciència.⁴²

Així doncs, el grup dels proto-científics van creure que per tal de ser capaços de desxifrar la vertadera natura, abans s'havien de destruir les creences prevalents provinents del cristianisme i extremadament arrelades després de segles de superstició.⁴³ De fet, com hem vist, aquesta idea no és aliena al pensament europeu, ans al contrari, però no només a nivell teòric, sinó que les seves derivacions o aplicacions en la societat i la política resultaven també força antigues. El concepte de *lleï natural*, per exemple, es troba ja present en l'època antiga, moment en que la pròpia justícia utilitzava la natura

⁴¹ Al que ja hem citat fins ara sobre aquest tema podria afegir McGRATH, Alister E. *The Open Secret: A New Vision for Natural Theology*. Malden: Blackwell, 2008. Tot el llibre resulta un extens repàs sobre aquest plantejament, però ens interessa sobretot el capítol 7, a les pàgines 140-170, dedicat en exclusiva als apropaments de la il·lustració a la teologia o religió natural. També és molt pertinent, doncs es tracta d'una obra sobre aquest mateix tema realitzada al segle XVIII (de la que hem consultat una edició moderna), PALEY, William. *Natural Theology*. Oxford: Oxford University Press, 2008.

⁴² El tema del mecanicisme a l'època moderna apareix exposat àmpliament a SALVATICO, Luis. *Depurando el mecanicismo moderno*. Córdoba (Argentina): Editorial Brujas, 2006. Si bé el gruix de la obra fa referència al segle XVII i a la vertent més matemàtica –i mecànica– de la idea, les referències al segle posterior i a l'aplicació filosòfica del terme també són sobrades. Una altra lectura excepcional sobre la matèria és WESTFALL, Richard S., *The Construction of Modern Science: Mechanism and Mechanics*, Cambridge: Cambridge University Press, 1977.

⁴³ I de fet, el mecanicisme també hauria de ser superat durant el segle XVIII per una corrent que no tractem aquí directament però de la que podem citar GONZÁLEZ, Begoña. "Organicismo y mecanicismo en la Ilustración". *Aspectos de la Ciencia Contemporánea*, Actas año V. Tenerife: Consejería de educación, cultura y deportes del gobierno de Canarias, Marzo de 1996. Pàgs. 343-376.

com a exemple, idea que evoluciona cap a l'època romana i cristallitza, depenent de l'aspecte que es prengui en consideració, en el dret natural o iusnaturalisme i el dret de gentes o *ius gentium*, precedents legals i socials de la idea contemporània de que tots els homes són iguals (i en la mentalitat antiga ho eren perquè la natura els havia creat com a tals).⁴⁴

El canvi ideològic que el cristianisme va viure en aquesta època, doncs, és força significatiu, perquè acabaria absorbint les creences paganes sobre la natura i es faria seu el coneixement de les lleis de relació entre uns elements i uns altres. I diem que aquesta idea resulta especialment interessant, perquè si tenim en compte que degut al coneixement adquirit de la natura, o si més no la seva aplicació útil, el mateix cristianisme que al segle XVIII acabaria adoptant molts ideals anteriorment considerats herètics, havia condemnat a centenars de remeiars i herbolaris a la mort, ens trobem davant d'un important salt ideològic en el sí de l'edifici cristià.

En qualsevol cas, la idea bàsica d'aquests pensadors era que si la natura oferia el mateix a tots els homes, sense fer-ne distincions, llavors tot allò que impliqués un repartiment desigual o qualsevol invenció humana que no seguís aquests principis, com ara la propietat privada, la esclavitud o la usura, es considerava antinatural, i per tant falsa i rebutjable; i òbviament, amb el lligam establert entre natura i Déu, també es creia que anaven en contra dels principis divins. D'aquesta manera la natura esdevenia o s'igualava a Déu en el sentit que la primera venia a confirmar les lleis establertes pel segon, i no només no es molestaven l'una a l'altre sinó que més aviat es confirmaven i es reforçaven.

Entenent que tant l'objectiu com la causa primordial de la idea d'imitació de la natura era satisfer la ment, el cor i la imaginació de l'home en el sentit més estrictament positiu, la idea de llibertat apareix com la que més clarament reflecteix aquesta intenció, doncs defineix a la perfecció la base que sustenta tot el seu entrelligat.⁴⁵ D'aquesta

⁴⁴ La obra de CARPINTERO, Francisco. *La ley natural. Historia de un concepto controvertido*. Madrid: Ediciones Encuentro, 2008, resulta un anàlisi històric clar i profund sobre aquesta idea.

⁴⁵ El concepte de llibertat durant l'època de la il·lustració va ser abundantment estudiat pels pensadors alemanys, citem aquí KNELLER, Jane. "Imaginative Freedom and the German Enlightenment". *Journal of the History of Ideas*, Vol. 51, N° 2. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, abril-juny de 1990.

manera, l'anomenada llei de la natura, que durant molts segles havia estat en contradicció amb la legislació ideada pels homes i que a més a més havia representat un fre en el desenvolupament humà, va passar a ser, gràcies a la nova concepció que se li atorga en el segle XVIII, un impuls per la propagació de la llibertat i l'individualisme en totes les seves vessants, ja fossin aquestes polítiques, socials o econòmiques, fins al punt que alguns ho consideren un precedent del *laissez faire*. En termes més estrictament legals:

La escola del dret natural modern no va consistir simplement en una forma distinta d'entendre el dret natural: va compondre una corrent de pensament que va abraçar la filosofia, la teologia i la ètica, perquè el *jus naturale* no va significar més un camp especial de coneixements jurídics que es col·locaria al costat o per sobre dels continguts del dret positiu, sinó que va ser el mitjà omnicomprensiu en el qual es van formar les idees morals, jurídiques i polítiques. Aquests sistemes d'ètica van consistir, abans que res, en antropologies jurídiques normalment dominades pel biaix individualista que imposava la consideració de l'home aïllat en l'*status naturae*.⁴⁶

I no cal oblidar que la idea del filòsof empirista anglès John Locke (1632-1704) sobre l'estat de natura, explicada en l'obra *Dos tractats sobre el Govern* de 1689, i que, a grans trets és anteposada, juntament amb la raó, a la gent i els governs, seria utilitzada, entre d'altres, com a font d'inspiració per les revolucions americana i francesa.⁴⁷ També ho va ser per les seves constitucions o cossos legislatius escrits, que també incorporen, en major o menor mesura, declaracions dels drets naturals de l'home que més tard passaran a ser considerats inalienables i es transformaran, sobretot gràcies a la

Pàgines 217-232, que analitza els antecedents del pensament de Kant, que va ser qui va desenvolupar més aquest concepte. Sobre això, vegeu també COHEN, Alix A. "Kant's Concept of Freedom and the Human Sciences". *Canadian Journal of Philosophy*, Vol. 39, N° 1. Calgary: University of Calgary Press, març de 2009. Pàgs. 113-136.

⁴⁶ CARPINTERO, Francisco. *La ley natural...* Pàgs. 249-250.

⁴⁷ LOCKE, John. *Two treatises on government: A Translation into Modern English*. Manchester: Industrial Systems Research, 2009. El segon capítol del segon tractat, pàgines 70-73, tracta el tema de l'estat de natura.

intervenció dels filòsofs, en màximes morals aplicables no només al món de la política estricta sinó a qualsevol interacció humana possible.⁴⁸

Aquesta definició extensa sobre el concepte de natura i les diverses branques que n'hem fet derivar ens porta a concloure que el projecte intel·lectual il·lustrat, que, tot i pretendre anar més enllà de la teologia i de la concepció estrictament humana del coneixement i aconseguir un saber el més objectiu i universal possible, no va renunciar a considerar que la ciència i el coneixement posseeixen una dimensió moral. Podem assumir doncs, i aquesta idea quedarà refermada quan examinem els plantejaments que sobre això exposaven els autors de la controvèrsia americana, que la racionalitat il·lustrada no es va allunyar mai massa de l'ordre sagrat del món.⁴⁹

Sobre l'estudi de la natura

Podem aprofundir encara més en les diverses tendències sobre l'estudi de la natura que van dominar l'escena en determinats moments de la centúria. Això ens permetrà, més endavant, entendre les influències que van marcar les opinions dels principals protagonistes del debat que tractem, el comte de Buffon, Cornelius De Pauw, Thomas Jefferson i Dom Pernety, al voltant del Nou Món. Però el cert és que es va tractar d'un flux de doble direcció, doncs la importància dels autors, en especial del primer i del tercer, van fer que es convertissin en part activa del desenvolupament d'aquest tema, que va anar evolucionant al llarg del segle gràcies al constant debat escrit entre els defensors de les vàries postures.⁵⁰

⁴⁸ Sobre aquesta influència podem citar AULARD, Alphonse. *Études et leçons sur la Révolution Française*, Vol. 8. Cambridge: Cambridge University Press, 2011. Pàgs. 59-90, que corresponen al capítol tercer "La Révolution américaine et la Révolution française: les origines, William Penn et Locke". Sobre el cas específic dels Estats Units, BAILYN, Bernard. *The ideological origins of the American Revolution*. Cambridge: President and Fellows of Harvard College, 1992, on Locke apareix citat multitud de vegades com a inspirador i imitat pels pares de la pàtria nord-americana.

⁴⁹ HARRIS, R.W. *Reason and Nature in 18th Century Thought*. Londres: Blandford, 1968. Aquesta obra realitza un repàs pels autors més importants del pensament il·lustrat sobre la natura i analitza, entre d'altres, el seu desarrelament amb les anteriors explicacions teològiques.

⁵⁰ GLACKEN, Clarence J. *Huellas en la playa de Rodas*. Barcelona: Ediciones del Serbal, 1996, és una genial síntesi de la percepció humana de la natura al llarg de la història. La quarta part, "Cultura y medio en el siglo XVIII", a les pàgines 463-654, ha resultat una ajuda inestimable per la redacció d'aquest apartat.

Partint de la base que les idees de *raó* i *natura* van ser els elements referencials bàsics durant el segle XVIII, el que ens trobem pel que fa a la investigació empírica són una sèrie de projectes en els quals la teologia natural, que defensa la Creació com a principi de la existència, es mescla amb les possibilitats que ofereix la intel·ligència humana a l'hora d'explicar la Obra no a través de la revelació sinó utilitzant deduccions lògiques i demostrables.⁵¹ En aquest marc, la investigació i la experimentació s'alçaren com a mètodes únics capaços de revelar la racionalitat que s'amagava darrere de les assumpcions religioses que fins a aquell moment no havien estat mai qüestionades. No hem d'oblidar que, salvant les distàncies, la era de la Il·lustració és també la que prefigura el naixement de la ciència moderna tal i com la entenem avui dia, o si més no, és testimoni de moltes de les seves branques.⁵²

Com que l'objectiu últim de l'estudi de la natura havia de ser la traducció del projecte diví, les dimensions que podia aportar anaven més enllà de la ciència, i abraçaven també el camp de la filosofia moral, doncs el primer havia de servir com a fonament de l'últim. Els filòsofs il·lustrats que s'encabien dins del grup dels deïstes van voler defensar les virtuts de la racionalitat científica com la manera ideal per demostrar la existència de Déu sense necessitat de recórrer a les escriptures.⁵³ Alguns han considerat que aquesta forma de comprensió és molt propera al panteïsm, doncs el Creador i la seva obra quedaven identificades i passaven a ser gairebé intercanviables fins al punt que l'estudi de la ciència va arribar a tenir caires místics, i com a exemple podríem esmentar la

⁵¹ Citem aquí dues magnífiques obres sobre la tensió entre religió i ciència en els intents d'explicar el món durant el segle XVIII és THOMSON, Keith. *The Watch on the Heath. Science and Religion Before Darwin*. New York: Harper Collins, 2005. I THOMSON, Ann. *Bodies of Thought: Science, Religion, and the Soul in the Early Enlightenment*. Oxford: Oxford University Press, 2008.

⁵² Els exemples sobre les diverses especialitats que van començar a ser estudiades de manera separada durant el segle XVIII serien massa nombrosos, però podem citar algunes de les que tenen més relació amb el nostre debat, com ara la botànica, analitzada com a part imprescindible de l'imperialisme il·lustrat a SCHIEBINGER, Londa.; SWAN, Claudia (eds). *Colonial Botany. Science, Commerce*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2005. La química va ser també una de les branques de la ciència que atreïa més l'atenció dels filòsofs i naturalistes, a POWERS, John C. *Inventing Chemistry. Herman Boerhaave and the Reform of the Chemical Arts*. Chicago: The University of Chicago Press, 2012, es presenta aquesta especialització al voltant d'una de les seves figures més preeminents. Per últim podem esmentar també l'antropologia, enormement influenciada pel descobriment d'Amèrica, WOLFF, Larry.; CIPOLLONI, Marco (eds.). *The Anthropology of the Enlightenment*. Chicago: Stanford University Press, 2007.

⁵³ Específicament al voltant del tema religiós, LUCCHI, Diego. *Scripture and Deism: The Biblical Criticism of the Eighteenth Century British Deists*. Frankfurt: Verlag Peter Lang, 2008.

multitud de grups o lògies que es van crear durant aquesta època de les que Dom Pernety, com veurem, en va ser un clar representant i precursor.⁵⁴

D'altra banda, i sota la llum de la instrumentalització dels mateixos conceptes de *raó* i *natura*, autors com els il·lustrats materialistes francesos Diderot, La Mettrie o Holbach, sota l'anomenat fatalisme, van aïllar la naturalesa de la teologia afirmant que es podien utilitzar per a negar la existència, o si més no la necessitat d'un Déu creador, de manera que la racionalitat intrínseca de les lleis de la natura va substituir la raó divina com a exemple de intel·ligència perfecta.⁵⁵

Si és cert que una de les dimensions més característiques de la ciència de la Il·lustració està associada a la experimentació, també ho és que el segle XVIII va ser temps d'ordre i classificació, de sediment i sistematització de sabers en nombrosos terrenys, com va succeir en el cas de la història natural, un camp massa ampli com per a mantenir-se compactat, que, com veiem, acabaria dividint-se en nombroses especialitats. La naturalesa il·lustrada va ser també un espai ordenat de formes i una construcció ordenada de la raó laica. D'aquí que aquesta matèria fos l'epicentre d'un profund debat sobre l'ordre d'allò natural i allò artificial, que va donar origen a la sistemàtica i la taxonomia, des dels que podríem anomenar pares de la botànica moderna, el metge i filòsof italià Andrea Cesalpino (1524-1603), el botànic anglès John Ray (1627-1705) i l'italià Joseph Pitton de Tournefort (1656-1708), fins a la consolidació del sistema de denominació de Karl von Linné, conegut en llatí com a Linnæus (1707-1778): gèneres i espècies, sistemes naturals i artificials, que no eren sinó el rerefons d'una dualitat ideològica entre les concepcions creacionistes i les idees transformistes de la terra i les formes de vives.⁵⁶ La natura entesa com a realitat objectiva, canviant o estàtica, però també com una realitat el coneixement de la qual pot colmar les aspiracions d'un saber humà que es va pretendre sòlid gràcies a la racionalitat científica. Un mode d'ordenació

⁵⁴ En això també Isaac Newton va ser inspiració de molts, com exposa BAUER, Alain. *Isaac Newton's Freemasonry: the Alchemy of Science and Mysticism*. Rochester: Inner Traditions, 2007. Una de les diverses referències que hem trobat entre deisme i panteisme es troba a ISRAEL, Jonathan I. *Enlightenment Contested*. Oxford: Oxford University Press, 2006. Pàg.113.

⁵⁵ El nom d'aquesta tendència prové de l'obra de ficció escrita entre 1765 i 1780 per DIDEROT, Dennis. *Jacques le fataliste*. Paris: Le livre de poche, 1972.

⁵⁶ Sobre els antecedents al sistema taxonòmic de Linneu, podem citar MAYR, E. *The Growth of Biological Thought: Diversity, Evolution and Inheritance*. Cambridge: Harvard University Press-Belknap, 1982, que els tracta àmpliament.

que va tenir una profunda influència sobre la patologia i la nosotaxia, sobre els criteris de selecció dels símptomes de les malalties i la seva significació per la construcció de quadres clínics, espècies morbosos i sistemes de classificació; i un estil de pensament que va propiciar la recerca quimèrica d'un llenguatge universal per la ciència i els científics.⁵⁷

En aquest sentit entrem de nou en l'ambició il·lustrada d'assolir un coneixement realment objectiu del món, per tal d'aconseguir-ho, es va haver de separar la investigació de la natura de la moral religiosa, pel bé del projecte de creació d'una ciència de l'home que fos capaç, a través de la raó, de superar la superstició i construir una societat nova sobre els principis científics d'un saber objectiu.⁵⁸

Per establir un marc estrictament cronològic més acurat de les idees que van ser imperants en els diferents moments del XVIII, podem dir que durant les primeres dècades del segle i fins a 1735, data de la publicació del *Systema Naturae* de Linnaeus, dominava la física de Newton; Entre 1735-1770 es va imposar la història natural liderada alhora pel naturalista suec i per Georges Louis Leclerc, comte de Buffon; i cap a les últimes dècades diversos pensadors especialitzats en la química com ara, el francès Antoine Laurent Lavoisier (1743-1794), l'anglès naturalitzat com a nord-americà Joseph Priestley (1733-1804) i l'anglès Henry Cavendish (1731-1810), la van establir com a ciència preeminent, canviant alhora la perspectiva respecte a la totalitat del món natural.⁵⁹

Aquest predomini en el temps no és exclusiu d'Europa, malgrat que els pensadors il·lustrats es nodrien en gran part de la informació que els arribava dels territoris encara en vies d'exploració, el cert és que el desenvolupament intel·lectual i les grans passes científiques tenien lloc en gran mesura al vell món. Si més no fins a cert punt, i és això

⁵⁷ La influència que el naixement de la biologia va tenir en la medicina del segle XVIII és brillantment explicada des d'una perspectiva literària a VILA, Anne C. *Enlightenment and Pathology: Sensibility in the Literature and Medicine of Eighteenth Century France*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1998.

⁵⁸ BARONA, J.L.; MOSCOSO, J.; PIMENTEL, J. (eds.). *La Ilustración y las ciencias. Para una historia de la objetividad*. Valencia: Universitat de València, 2003. Pàgs. 77-78.

⁵⁹ A MASON, Stephen F. *Historia de las ciencias. 3. La ciencia del siglo dieciocho: El desarrollo de las tradiciones científicas nacionales*. Madrid: Alianza Editorial, 1987, trobem una síntesi força introductòria sobre l'evolució del pensament científic en el segle XVIII.

precisament el que ens interessa especialment, doncs la influència que les diverses teories europees sobre la natura va arribar a tenir arreu del món, i per als nostres propòsits específicament, als Estats Units, és inseparable de la incipient definició de la que aviat seria una nova nació independent.

Donat que les àrees fins llavors conegudes de Nord-Amèrica només contenien elements naturals, entre els que s'inclouïen sense problemes els mateixos nadius o indígenes, la ciència que es centrava en aquest tema semblava una guia lògica per la exploració d'aquells extensos territoris duta a terme pels colonitzadors. A més, proporcionava temes que corresponien exactament amb les necessitats que plantejava aquest Nou Món encara per civilitzar i alhora proporcionava un mètode per la investigació i una retòrica per a les descripcions orals i escrites que resultaven d'aquest mètode.⁶⁰

Els procediments bàsics utilitzats per la enorme i molt activa comunitat internacional d'historiadors naturals eren la recol·lecció i la observació compulsiva com a fins en sí mateixes. Tot allò que resultava susceptible de ser col·leccionat –indis inclosos– es convertia en part d'un museu, un jardí botànic o qualsevol mena de mostra, recopilació o selecció que pogués avivar l'interès dels pensadors europeus. Quan, com passava amb les dades observables, com ara les climàtiques, no hi havia element físic que pogués ser col·leccionat, allò que es guardava i es considerava 'espècimen' eren les pròpies notes, que més tard s'exhibien o es publicaven en reculls que mostressin la seva especificitat.⁶¹

Com ja hem dit, l'eina fonamental per la classificació dels elements de la natura va aparèixer l'any 1735 i va esdevenir gairebé ineludible si es volia formar part del món de

⁶⁰ Essent aquest un dels nostres principals objectius en la tesi, hi tornarem sovint al llarg de les pàgines següents, però resulta interessant citar aquí les perspectives diferenciades per a Nord-Amèrica presentades a DRAKE, James D. *The Nation's Nature. How Continental Pressumptions gave rise to the United States of America*. Charlottesville: University of Virginia Press, 2011, i pel que fa a Amèrica del Sud el breu article de CAÑIZARES ESGUERRA, Jorge. *Nation and Nature: Natural History and the Fashioning of Creole National Identity in Late Colonial Spanish America*. Guadalajara (Mexico): Meeting of the Latin American Studies Association, 1997.

⁶¹ Es tracta del que va arribar a ser una vertadera obsessió en el món il·lustrat i que va tenir com a representació i precedent més evident els anomenats "Cabinets de curiositats" del renaixement, per als que podem citar MAURIÈS, Patrick. *Cabinets of Curiosities*. London: Thames and Hudson, 2011 així com l'apassionant BENEDICT, Barbara M. *Curiosity. A Cultural History of Early Modern Inquiry*. Chicago: The University of Chicago Press, 2001. En una perspectiva molt més històricament àmplia, HALLAM, Elizabeth.; STREET, BRIAN V. *Cultural Encounters. Representing 'Otherness'*. London: Routledge, 2000.

la botànica en un sentit professional o acadèmic. Ens referim, és clar, al sistema ideat per Linnaeus.⁶² Aquesta voluntat de classificació de tota la natura, el fet de posar nom i registrar de manera constant i sistemàtica qualsevol troballa botànica, no només garantia una eina als naturalistes, sinó que alhora perpetuava el propi sistema, doncs com més s'estenia la seva utilització, més imprescindible resultava i alhora també més útil, sobretot en un món que no parava de fer-se més i més gran.

Però si les col·leccions en sí mateixes ja eren una obsessió comuna a tots aquests historiadors naturals, la botànica sobresortia com a interès primordial, i al seu voltant es creaven tota mena d'institucions, patrons, col·leccionistes, recol·lectors de plantes i espècimens.⁶³ La geografia bàsica d'aquest grup situava els estudiosos teòrics generalment a Europa, uns homes que sovint feien de mecenes o de patrons i que pagaven enormes quantitats a aquells altres que realitzaven el treball de camp per la recollida i enviament de tants exemplars com poguessin trobar. Aquest últim grup era massivament representat per habitants de les colònies nord-americanes, i malgrat que el seu coneixement de les plantes i animals del seu entorn podia arribar a ser molt extens, la majoria no eren naturalistes de professió sinó que dedicaven el seu temps lliure a la seva passió per la botànica, construïen els seus propis herbaris, formaven contactes a dins i fora de les colònies per tal de millorar la seva informació i la dels seus col·legues i aspiraven a ser reconeguts per la seva feina en el món de la botànica. Alguns noms que podem subratllar en relació a la botànica amateur als Estats Units, són el que fou fiscal general de Massachusetts de 1702 a 1718 Paul Dudley (1675-1751), el missioner luterà alemany establert a Pennsylvania Henry Muhlenberg (1711-1787), el cèlebre naturalista i metge Benjamin Smith Barton (1766-1815), el principal fundador de la

⁶² Existeixen moltes monografies sobre Linneu i la taxonomia, nosaltres hem consultat el capítol 6 de PANCHEN, Alec L. *Classification, Evolution and the Nature of Biology*. Cambridge: Cambridge University Press, 1992. Pàgs. 109-131, i la tercera part de BLUNT, Wilfrid. *Linnaeus: The Compleat Naturalist*. London: Frances Lincoln Limited, 2004. Pàgs. 32-246. També, tot i que molt més acadèmic, STAFLEU, Frans A. *Linnaeus and the Linneans. The spreading of their ideas in systematic botany, 1735-1789*. Chambésy: International Association for Plant Taxonomy, 1971.

⁶³ Per a entendre l'obsessió per la botànica durant el segle de les llums, podem esmentar alguns títols, com ara FARA, Patricia. *Sex, Botany and Empire: The Story of Carl Linnaeus and Joseph Banks*. New York: Columbia University Press, 2004; WILLIAMS, R.L. *Botanophilia in Eighteenth Century France: The Spirit of the Enlightenment*. Dordrecht: Springer, 2001. Com a complement als anteriors i en relació al tema específic de la il·lustració en la botànica, és molt recomanable la lectura de NICKELSEN, Kärin. *Draughtsmen, Botanists and Nature: The Construction of Eighteenth Century Botanical Illustrations*. Dordrecht: Springer, 2006; a la que podem afegir KEELER, Nancy. *Gardens in Perpetual Bloom: Botanical Illustration in Europa and America 1600-1850*. Boston: Museum of Fine Arts, 2010.

Universitat d'Ohio Manasseh Cutler (1742-1823), l'estadista de Pennsylvania James Logan (1674-1751) i el metge escocès nacionalitzat a New York Cadwallader Colden (1688-1776). Tots ells, en l'esperit de les colònies britàniques de l'època, van ocupar gran part del seu temps lliure en l'estudi de la botànica i la recollida d'exemplars d'espècies molt variades.⁶⁴

Malgrat això, el cert era que, en aquest sentit, els naturalistes americans patien allò que el botànic britànic Alexander Garden (1730-1791) va anomenar “poders dictatorials dels cavallers de la botànica d'Europa.”⁶⁵ Els europeus es reservaven de manera exclusiva la capacitat de donar el nom científic a les espècies, incloent les americanes, i més endavant veurem un exemple perfecte d'una situació similar entre Thomas Jefferson i Buffon; A més a més també eren els europeus els que posseïen les millors col·leccions zoològiques i botàniques, jardins reials, i una tradició que es deixava veure en el seu propi sistema universitari, al que els americans rarament podien accedir. És molt esclareidor saber que només els europeus podien ser considerats membres de la Royal Society of London, considerada la institució de més influència en el món en la història natural i la que atorgava el guardó més prestigiós. Fins i tot en els pocs casos en que algun estudiós no europeu va ser escollit com a membre, es prohibia que el seu nom aparegués a la llista de *Fellows*.⁶⁶

En realitat tot plegat implicava unes interrelacions idèntiques a les que es podien establir en qualsevol gran empresa dedicada al comerç de l'època. Es comerciava i es traficava amb plantes, llavors i animals, se'n feien reculls de diverses menes i es

⁶⁴ STEVENS, Peter F. *The Development of Biological Systematics. Antoine-Laurent de Jussieu, Nature and the Natural System*. New York: Columbia University Press, 1994. Pel que fa al cas específic de la botànica amateur a la Nord-Amèrica colonial, GRONIM, Sara S. *Everyday Nature. Knowledge of the Natural World in Colonial New York*. Chapel Hill: Rutgers University Press, 2009, i PARRISH, Susan Scott. *American Curiosity: Cultures of Natural History in the Colonial British Atlantic World*. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 2006.

⁶⁵ Aquesta cita es troba en una carta de Garden enviada a John Ellis el 19 de novembre de 1764, que es pot consultar *online* a *The Linnean correspondence*, L5522. Uppsala: Swedish Linnaeus Society. <http://linnaeus.c18.net/>

⁶⁶ Prenem aquestes idees de DUGATKIN, Lee Alan. *Mr. Jefferson and the Giant Moose. Natural History in Early America*. Chicago: University of Chicago Press, 2009. Pàg. 3. Sobre la Royal Society of London podem citar la gran obra contemporània al respecte, els quatre volums de qui també fou membre BIRCH, Thomas. *The History of the Royal Society of London for Improving of Natural Knowledge from its first rise*. London: A. Millar, 1756-1757, però també SYFRET, R.H. “The Origins of the Royal Society”. *Notes and Records of the Royal Society of London*, Vol. 5, N° 2. London: The Royal Society, abril de 1948. Pàgs. 75-137.

publicaven articles relacionats amb el descobriment de nous espècimens, el crèdit del qual era molt sovint per al patró europeu i no pas per al recol·lector nord-americà. Això últim implica un element molt important per la nostra disquisició, doncs estableix un primer punt de discòrdia entre uns i altres. El crèdit que es rebia per la descoberta i la classificació d'una nova espècie no només tenia un valor purament acadèmic, sinó que, a la Europa il·lustrada, podia significar també una porta oberta a l'escalada social, reservada únicament als membres del primer grup.⁶⁷

En el camp de la botànica, allò que Europa volia d'Amèrica eren els espècimens i les observacions, i no pas competidors intel·lectuals, fet que sovint significava que els patrons europeus fossin molt condescendents amb els seus recol·lectors americans i els impedissin, si podien, tenir accés als coneixements que els podrien permetre millorar el seu bagatge científic, ja fos negant-los el reconeixement o simplement limitant el material bibliogràfic –que sovint funcionava com a mètode de pagament–, amb obres massa antigues com per a significar una amenaça. Un cas biogràfic que quadra perfectament en aquest esquema seria el de John Bartram (1699-1777), importantíssim botànic de Pennsylvania de qui sembla que el suec Linnaeus va dir que era “el botànic és gran del món”, que va escriure *Observations on the Inhabitants, Climate, Soil, Rivers, Productions, Animals, and other Matters Worthy of Notice, made by Mr. John Bartram in his Travels from Pennsylvania to Onondaga, Oswego, and the Lake Ontario, in Canada*.⁶⁸ Considerat com el pare de la botànica als Estats Units, molts dels espècimens recollits per aquest autor van ser enviats a Europa per a major glòria dels que les rebien, de manera que la seva carrera representa clarament aquesta desigualtat que esmentàvem.⁶⁹

⁶⁷ Per a les relacions de poder entre els botànics de banda i banda de l'Atlàntic, MILLER, Davis; REIL, Peter (eds.). *Visions of Empire: Voyages, Botany and Representation of Nature*. Cambridge: Cambridge University Press, 1996. Sobre el cas específic de les colònies hispàniques, resulta molt interessant NIETO OLARTE, Mauricio. *Remedios para el imperio: Historia Natural y la apropiación del Nuevo Mundo*. Bogotá: Instituto Colombiano de Antropología e Historia, 2000.

⁶⁸ La cita de Linnaeus apareix a DUYKER, Edward. *Nature's argonaut. Daniel Solander 1733-1782*. Melbourne: The Miegunyah Press, 1988. Pàg. 66. La referència completa al llibre de BARTRAM, John. *Observations on the Inhabitants, Climate, Soil, Rivers, Productions, Animals, and other Matters Worthy of Notice, made by Mr. John Bartram in his Travels from Pennsylvania to Onondaga, Oswego, and the Lake Ontario, in Canada*. London: J. Whiston & B. White, 1751. [Arch]

⁶⁹ Donem aquí un parell de biografies de referència de John Bartram. BERKELEY, Edmund. *The Life and travels of John Bartram*. Gainesville: University Press of Florida, 1974, i també SLAUGHTER, Thomas P. *The Natures of John and William Bartram*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1996.

Sembla, doncs, que durant el segle XVIII i exceptuant alguns casos, l'estudi de la història natural a Amèrica, encara depenia molt d'allò que succeïa a Europa i estava associada als grans autors del vell continent, especialment a Linnaeus i a Buffon. Però per altra banda també hi havia progressos de manera autònoma, dels que el Museu obert a Philadelphia l'any 1786 pel pintor i naturalista Charles Willson Peale (1741-1827) n'és només un cèlebre exemple.⁷⁰ Aquest problema es perpetua en les relacions botàniques entre Europa i Amèrica durant gairebé tot el segle, fins el punt que alguns autors afirmen que no es va solucionar fins l'esclat de la revolució de les tretze colònies.

Per exemple, en l'argument que la historiadora Pamela Regis expressa en el seu *Describing Early America*, una de les conseqüències –pel que fa al tema que ens ocupa– de la Revolució als Estats Units va ser la pràctica desaparició de la comunicació epistolària entre Anglaterra i el continent i la proliferació d'observacions escrites independents. Com que els naturalistes nord-americans no disposaven de les referències europees i s'havia trencat l'estricta cadena de la recol·lecció, enviament i classificació, per primer cop es van sentir lliures de dur a terme aquesta successió d'etapes per sí mateixos.⁷¹ Foren molt importants en aquest sentit les institucions que es dedicaven al coneixement del medi i els recursos que podia oferir i que creien que la experimentació portava al domini de la matèria i al creixement de la cultura. Un exemple clau seria la omnipresent *American Philosophical Society* fundada pel polític i científic nord-americà Benjamin Franklin (1706-1790) l'any 1743, que es preocupava, segons el seu propi eslògan, de “tot allò que aportés llum a la natura de les coses” (*all that that will led light to the nature of things*) i que a partir de llavors pràcticament monopolitzaria el coneixement del medi natural nord-americà i la producció editorial subseqüent.⁷²

⁷⁰ Sobre aquest autor, WARD, David C. *Charles Willson Peale. Art and Selfhood in the Early Republic*. Berkeley: University of California Press, 2004. I en especial sobre la seva aportació museística: COLEMAN SELLERS, Charles. *Mr. Peale's Museum. Charles Willson Peale and the First Popular Museum of Natural Science and Art*. New York: Norton, 1980.

⁷¹ REGIS, Pamela. *Describing Early America. Bartram, Jefferson, Crèvecoeur and the Influence of Natural History*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1999. Pàg. 11.

⁷² Pel que fa al tema específic de la *American Philosophical Society* y la seva influència en el marc que tractem, resulta imprescindible DU PONCEAU, Peter Stephen. *An Historical Account of the Origin and Formation of the American Philosophical Society held at Philadelphia*. Charleston: Bibliobazaar, 2009 (facsimil d'un original que conté aquest i altres textos editats l'any 1914). D'altra banda, utilitzant el fet que molts dels anomenats 'pares fundadors' eren també grans amants de la botànica, es troben molts llibres que expliquen com d'estesa estava aquesta afecció als Estats Units i les interrelacions existents

Els colons britànics catalogaven les plantes del seu territori i publicaven els articles corresponents a les revistes fundades per centres com la *American Philosophica Society*. S'organitzaven xarxes de recollida d'espècimens i de dades que permetien la creació de taules i llistes, que a gran escala es convertiren en una mena de declaració de les produccions naturals americanes dirigida a la mateixa audiència a la que s'adreçava la Declaració d'Independència, de manera que una complementava l'altra doncs cadascuna definia la mateixa terra des del seu propi punt de vista. "La Declaració política va començar el procés pel qual el país es crearia a nivell escrit. Les declaracions de la història natural definien el lloc on el país existiria, i anomenaven i il·lustraven els objectes de la creació que moblarien la nova terra. La natura americana ja no estava en mans dels europeus."⁷³

Caldria pensar que la revolució, la subseqüent guerra i la independència dels Estats Units van crear una esquerda en la comprensió i el mètode científic a banda i banda de l'Atlàntic, però el cert és que el sistema de Linnaeus va ser capaç d'imposar-se a aquestes diferències. La seva utilitat era tan contundent que els nord-americans van continuar utilitzant aquesta classificació que els permetia ser compresos, acceptats i reconeguts en els diversos centres de coneixement natural del món.⁷⁴

Prenent el mateix argument des del punt de vista no ja dels productors de la literatura sobre la natura sinó dels seus consumidors, veurem també com la influència d'aquests escrits arriba i alhora també estructura la identitat de molt diverses capes de la societat nord-americana. Durant el segle XVIII en general, però específicament a l'Amèrica colonial britànica, el gènere que segurament tenia més èxit a nivell editorial era, sense cap mena de dubte, el de la literatura de viatges, i això es devia a que els llibres escrits d'aquesta manera aportaven una informació que podia arribar a ser molt valuosa, doncs explicaven hàbits dels animals que podien ser caçats o domesticats, maneres de millorar

entre això i la definició política del nou estat, serveixin com a referència dos llibres de la mateixa autora, WULF, Andrea, *The Brother Gardeners: Botany, Empire and the Birth of an Obsession*, London: Windmill Books, 2009 i *The Founding Gardeners: How the Revolutionary Generation created an American Eden*, London: William Heinemann, 2011.

⁷³ REGIS, Pamela. *Describing Early America...* Pàg. 11.

⁷⁴ REGIS, Pamela, *Describing Early America...* Pàgs. 11-12.

les collites o curar malalties. Així doncs la gent d'aquella època estava interessada en aprendre sobre la història natural perquè podia tenir l'efecte immediat i utilitari de millorar el seu dia a dia.⁷⁵

Un element a afegir per acabar aquest apartat seria el fet que el territori americà va patir una transformació mai abans vista en els processos de civilització de l'època moderna que es podria resumir amb el títol del llibre de Thomas K. Murphy: *Una terra sense castells*.⁷⁶ El nou continent va experimentar una evolució social i civilitzadora molt diferent de la europea, i bàsicament va resumir en dos segles –del XVII al XIX– els gairebé dos mil anys d'història del vell món, amb salts remarcables com la totalitat de la edat mitjana. Els colons nord-americans, tot i que més tard, es van revoltar en contra dels valors i les tradicions heretades dels seus avantpassats europeus, van saber aplicar les tècniques i institucions de la Europa moderna en un territori completament salvatge i aparentment hostil per tal de transformar-lo en poc temps en una desenvolupada economia capitalista nacional.

És més, un cop es comencen a plantejar les primeres possibilitats d'independència, quan els americans escriuen per fi sobre el seu futur, sobre aquella visió idealitzada que anomenaven “ciutat de la terra” (*earthly city*), estaven de fet parlant de quelcom encara inexistent, una lloança a la futura construcció de la seva pròpia Roma, que segons tots els indicis havia de ser construïda precisament en aquella terra indòmita; i en això va resultar fonamental la seva percepció de la natura que els envoltava, influenciada en gran mesura per les acusacions europees de degeneració i per la literatura de viatges.⁷⁷

⁷⁵ Sobre la importància dels relats de viatges en aquest context PRATT, Mary Louise. *Ojos Imperiales. Literatura de Viajes y transculturación*. México: Fondo de Cultura Económica, 2010. DOLAN, Brian. *Exploring European Frontiers: British Travelers in the Age of Enlightenment*. Hampshire: Palgrave Macmillan, 2000, explora aquest tema dintre de les fronteres europees. I malgrat que centrat en els viatges de Cook, també resulta interessant per veure la pervivència d'aquest gènere literari, SMETHURST, Paul. *Travel Writing and the Natural World*. Hampshire: Palgrave Macmillan, 2012.

⁷⁶ MURPHY, Thomas K. *A Land without Castles: The changing image of America in Europe, 1780-1830*. Lanham: Lexington Books, 2001.

⁷⁷ Sobre aquesta idea ens resulta especialment interessant la pervivència d'aquest concepte en l'actual expressió “*the american dream*”, que troba les seves arrels precisament en aquest moment de la història dels Estats Units, com demostra CULLEN, Jim. *The American Dream: A Short History of an Idea that Shaped a Nation*. Oxford: Oxford University Press, 2004. En especial els capítols I i II, pàgines 11-58.

Aquest procés accelerat que hem esmentat, que es trobava constantment amb un paisatge natural sovint difícil de dominar i amb enormes problemes materials, va fer que el sentit de comunitat i de diferència de molts nord-americans es fes més i més fort, exemplificat en la figura del que fou tercer president de la nació que encara havia de néixer, Thomas Jefferson. Com veurem més endavant, quan resseguim la seva pròpia interpretació de la natura, el pensament jeffersonià estava molt més enfocat en l'acció que en el pensament, allò que era important per la gestació dels Estats Units no eren tant les idees sinó els projectes que ajudessin a mantenir la cohesió de la societat nord-americana.⁷⁸

D'aquesta manera va aparèixer també la interrelació entre la creació de la nova nació i la destrucció del medi original. Resulta rellevant que un dels factors més clars de la relació dels Estats Units amb la seva natura fos que per tal de crear el primer, abans s'havia de destruir la segona, que d'altra banda havia estat –va continuar sent durant un llarg període, i mirarem d'argumentar si no ho és encara avui– un dels seus primers trets identitaris, o si més no de diferenciació amb el vell món. El creixement de la nació fou inversament proporcional a la destrucció de la seva natura salvatge.⁷⁹

Però malgrat pugui semblar contradictori, si profunditzem en la preponderància de la acció sobre la idea, entendrem que sota el punt de vista dels pensadors nord-americans –o si més no dels més influents durant aquest període– aquesta aparent incompatibilitat no era tal. Gran part de les escoles de pensament americanes per a les quals l'activitat resultava més important que la reflexió com ara el puritanisme, el jeffersonianisme, el transcendentalisme i el pragmatisme, van haver de claudicar en major o menor grau i acceptar que no es podia ignorar la filosofia de manera absoluta, fet que no els va impedir basar els seus ideari en el rebuig quan aquesta pogués significar un impediment per l'acompliment de l'objectiu del conqueridor o de l'*artèsà*.⁸⁰ Per camins diferents aquests grups van aconseguir justificar la explotació del continent i silenciar l'aparent

⁷⁸ BOORSTIN, Daniel J. *The Lost World of Thomas Jefferson*. Chicago: University of Chicago Press, 1993. Pàg. 7.

⁷⁹ La monografia OPIE, John. *Nature's Nation: An Environmental history of the United States*. Independence: Wadsworth Publishing, 1998, revisa aquesta idea al més pur estil *longue durée*, des del segle XV fins a l'actualitat.

⁸⁰ MAY, Henry F. *The Enlightenment in America*. Oxford: Oxford university Press, 1979, mostra les diverses escoles de pensament als Estats Units Durant el segle XVIII incloent les citades.

irresponsabilitat que això implicava; consagrar la construcció d'un nou món implicant alhora que la edificació representava d'alguna manera la seva pròpia justificació.⁸¹

Els colons nord-americans encara desconeixien la utilitat i la importància de molts dels recursos naturals de les zones que ja habitaven, ignoraven la possible utilització del clima, els animals, les plantes i els minerals, i això sense tenir en compte que la part no colonitzada del continent encara representava més una barrera que no pas una mina exuberant de recursos –no oblidem que durant molt de temps, la *frontier* americana va ser un espai en moviment que representava el límit amb allò que encara quedava per conquerir.⁸² Sembla inevitable que aquesta lluita amb i per la natura en que va néixer la civilització nord-americana definís l'ideari de molts dels seus pensadors i que això fos més tard heretat per la pròpia cultura i s'acabés convertint en part indissociable del seu pensament i la seva identitat, i així:

...estudiant les relacions americanes amb el medi natural , podem aprofundir en el nostre coneixement de molts ingredients centrals de la experiència americana: colonització; abundància de material; perills de la prosperitat; nocions de propietat; la tensió entre els drets individuals i les responsabilitats socials; l'impacte de la innovació tecnològica, industrialització i urbanització; protesta popular; l'estat regulador; i la natura de la identitat nacional. I no menys important, l'estudi de la natura i del medi reconnecta la experiència americana amb la d'altres 'nous' mons.⁸³

El que és clar és que en el període anterior a la independència dels Estats Units, malgrat que la expressió “el meu país” representava quelcom força diferent per als nord-americans depenent de l'estat de la unió que habitessin, el desafiament que per a tots ells representava el seu medi natural, la seva lluita constant per mirar de construir el seu

⁸¹ MAGOC, Chris J. *So glorious a Landscape. Nature and the Environment in American History and Culture*. Wilmington: Scholarly Resources, 2001.

⁸² Sobre aquest tema són imprescindibles els dos clàssics de TURNER, Frederick Jackson. *The Significance of the Frontier in American History*. London: Penguin Books, 2008, i de PRESCOTT WEBB, Walter. *The Great Frontier*. Reno: University of Nevada Press, 2003.

⁸³ COATES, Peter. “Rediscovering Nature in American Studies”. A: BIGSBY, Christopher.; TEMPERLEY, Howard. *A New Introduction to American Studies*. Harlow: Longman, 2005. Pàgs. 7-28, la cita és de les pàgines 7-8.

futur en un lloc que els resultava estrany i desconegut, havia construït ja un lligam invisible entre tots ells, havia creat una unió, conscient o no, que més tard podria ser explotada per a forjar i enfortir els vincles polítics que durien a la guerra amb la metròpoli.⁸⁴

Grans escoles i autors

Un cop definits a grans termes el concepte i les concepcions bàsiques sobre la natura durant el segle XVIII, creiem que, abans d'entrar de ple en els atacs directes que els europeus van expressar sobre Amèrica, la defensa que els colons del nou món en van fer i les conseqüències de tot plegat per futur desenvolupament dels Estats Units, val la pena aturar-se per introduir quines foren les escoles de pensament més importants pel que fa a la comprensió del medi i quins són els principals autors que les representen.

Abans, però, farem només un petit apunt sobre la rellevància de les acadèmies i escoles en que es desenvolupen aquestes ideologies. La importància que durant tot el segle XVIII tingueren aquestes institucions mereixeria un estudi específic, doncs en contraposició a la lentitud i la falta d'acceptació dels canvis i les novetats que es patia a les universitats més tradicionals, van aparèixer una sèrie d'acadèmies amb un esperit molt més renovador i modernitzador, val la pena esmentar les més importants juntament a la seva data de fundació per tenir una idea tant de la seva localització com de la proliferació al llarg de tot el segle: Berlín (1700), Bologna (1714), Estocolm (1739), Göttingen (1751), Torí (1757), Munic (1758), Edimburg (1783), Manchester (1781), entre d'altres. La diferència principal entre universitats i acadèmies, és que el coneixement que s'adquiria en aquestes últimes resultava molt més pràctic, doncs es nodria de tot allò que s'aprenia a tallers, laboratoris i petites indústries de tot tipus, mentre que l'educació universitària tradicional prenia un caire molt més teòric i general allunyat en gran mesura de la observació empírica i la experimentació.⁸⁵

⁸⁴ MARIENSTRAS, Élise. *Les mythes fondateurs de la nation américaine*. Paris: François Maspero, 1976. En especial les pàgines 183-208.

⁸⁵ Sobre el conflicte entre universitats i acadèmies, específicament per al cas francès, BROCKLISS, L.W.B. *French Higher Education in the Seventeenth and the Eighteenth Centuries*. Oxford: Oxford University Press, 1987. Els estudis de gènere estan molt interessats en com aquesta variant de l'educació superior va ser utilitzada per les dones durant el segle XVIII, com a exemple, KNOTT, Sarah; TAYLOR, Barbara (eds.). *Women, Gender and Enlightenment*. Hampshire: Palgrave Macmillan, 2007.

Aquest és un dels grans motius pels quals la història natural va poder experimentar un enorme procés d'expansió i autonomia durant el segle XVIII. No hem d'oblidar que –al marge de les vocacions individuals, les aficions i el *dilettantismo*, que van estar molt de moda durant el segle XVIII- l'estudi a nivell superior de la natura viva, els animals i les plantes, era privilegi acadèmic gairebé exclusiu dels metges, als que també s'exposava a la química, la botànica i la física experimental, principalment perquè la medicina era la única professió que gaudia d'un reconeixement acadèmic formal. Bona prova d'això és el fet que els membres de les seccions de botànica o d'anatomia de l'Acadèmia de Ciències de Paris eren tots ells metges, com també ho eren els grans naturalistes dels segle XVIII i encara ben arribats al XIX del com ara, l'italià Tournefort, el suec Linnaeus, el mateix Buffon, que malgrat no acabar la carrera, va ser iniciat en la història natural durant els seus estudis de medicina, i també Alexander von Humboldt (1769-1859).⁸⁶

Malgrat això, hem anat veient fins ara com durant la Il·lustració les disciplines com la física, la química, biologia i la fisiologia van anar adquirint cada cop més una posició d'independència amb respecte a la medicina, que n'englobava moltes, i això es va donar, en bona mesura gràcies a les importants aportacions que van dur a terme científics que o bé eren aliens a la professió mèdica o bé se n'havien desvinculat. És el cas del clergue i inventor anglès Stephen Hales (1677-1761), el físic italià Luigi Aloisio Galvani (1737-1798) i els ja esmentats Lavoisier i Priestley, que van realitzar estudis molt valuosos en relació amb l'estudi de fenòmens biològics com la respiració, la calorificació animal o la naturalesa de l'impuls nerviós.⁸⁷

⁸⁶ No existeixen moltes monografies de l'Acadèmia de Ciències, però, a part de referir a la cita immediatament anterior per una visió genèrica, també podem esmentar la reimpressió en facsimil de l'obra de BERTRAND, Joseph. *L'Académie des Sciences et les académiciens de 1666 a 1793*. Charleston: Bibliobazaar, 2009.

⁸⁷ Per esmentar alguns estudis sobre aquests autors i les seves contribucions: Pel que fa a Hales, SEGURA GARCÍA DEL RÍO, Juan. *De Stephen Hales a la biologia molecular: reflexions sobre la revolució biotecnològica i el seu impacte en la societat i en la universitat*. València: Publicacions de la Universitat de València, 2003. Sobre Galvani: BRESADOLA, Marco: *Luigi Galvani. Devozione, scienza e rivoluzione*. Bologna: Compositori, 2011. En relació a Lavoisier: PELLÓN GONZÁLEZ, Inés. *Un químico ilustrado. Lavoisier*. Madrid: Nivola, 2010. I sobre Priestley, JOHNSON, Steven. *La invención del aire. Un descubrimiento, un genio y su tiempo*. Madrid: Turner, 2010.

Tenint en compte el que hem discutit fins ara sobre la manera en què s'estudiava el producte natural, ja fos aquest animal, vegetal o mineral, i dintre d'aquest marc físic de les universitats i les acadèmies, cal també aprofundir en la concepció genèrica de la natura com a un tot, el seu origen, el seu desenvolupament i la seva finalitat –si és que en tenia alguna–, doncs tot plegat també resulta bàsic per a entendre les raons per les quals els autors dels que parlarem més endavant s'agrupen de la manera com ho fan i es recolzen o critiquen els uns als altres depenent de si compartien o no el mateix corrent intel·lectual en relació a aquest fet.

La manera més habitual d'explicar la natura, o si més no la que va arribar a tenir més influència, era a través de l'anomenada fisicoteologia, que interpretava la natura de manera indissociable de la figura de Déu, assignant-li alhora una teleologia inherent, doncs, com argumentava John Locke, la mera existència de la natura i de l'home, la manera com ha estat creat per tal de ser capaç de percebre i de discernir es podia considerar com a evidència suficient de que una deïtat ho havia creat tot, i resultava molt difícil de creure que Déu hagués creat un món tant perfecte sense que aquest tingués cap finalitat preestablerta.⁸⁸

El nombre d'autors que defensaren o que es van fer seva aquesta escola de pensament és molt extens, podem citar alguns dels més famosos, com ara els alemanys Leibniz, l'estadista i demògraf alemany Johann Peter Süssmilch (1707-1767), el geògraf i teòleg Anton Friedrich Büsching (1724-1793), el filòsof Johann Gottfried Herder (1744-1803), i també el suec Linnaeus; que sovint van ser contestats, totalment o parcial, per noms igual o més coneguts com els francesos Georges-Louis Leclerc, comte de Buffon i el matemàtic Pierre-Louis Moreau de Maupertius (1698-1759), l'escocès Hume, i els alemanys Johann Wolfgang von Goethe (1749-1832) i Immanuel Kant.⁸⁹

En aquest apartat mirarem de realitzar una revisió a les idees expressades per aquests autors i molts d'altres, tractant sempre de no resultar reiteratius, i sobretot mirant de

⁸⁸ LEYDEN, W. von (ed.). *John Locke. Essays on the Law of Nature and Associated Writing*. Oxford: Oxford University Press, 2002. Pàgs. 155-157.

⁸⁹ Com a introducció a alguns d'aquests autors i la seva relació amb o contra la fisicoteologia és recomanable PAOLINELLI, Marco. *Fisico-teologia e principio de ragion sufficiente. Boyle, Maupertius, Wolff, Kant*. Milano: Vita e pensiero, 1971.

ressaltar les seves diferències. Hem dividit el text que segueix en dues parts, començant per aquells pensadors que defensaven la fisicoteologia per acabar amb els crítics. És interessant ressaltar que molt sovint ens trobem amb posicions que no són del tot estrictes, i que miren d'explicar les seves pròpies contradiccions amb argumentacions que no sempre resulten convincents per als seus contemporanis, fet que afavorirà el debat i el creixement intel·lectual d'uns i altres.

Podem començar per l'escriptor i teòleg anglès Thomas Burnet (1635-1715), que, tot i que contempla la natura com a mostra suficient de la existència d'una divinitat, no podria cabre dins el grup dels fisicoteòlegs, doncs Burnet representa una manera d'entendre el món estrictament basada en la teologia més antiga que, a diferència d'aquells, no creu que el món actual sigui el millor dels mons possibles.⁹⁰ En la seva obra *Sacred Theory of the Earth or Telluria Theoria Sacra*, publicada per primer cop l'any 1681, Burnett afirmava que Déu havia dissenyat i creat un món completament diferent al que habitem, un paradís real que es va anar embrutint per culpa dels nostres actes i els nostres pecats.⁹¹ Així doncs, no només resultava blasfem que alguns que s'anomenaven a sí mateixos científics dediquessin totes les seves forces a l'estudi i l'enaltiment de les suposades perfeccions del món actual com a mirall de Déu, sinó que a més aquells no eren dignes de merèixer l'apel·latiu de científics.

El principal argument de Burnett per defensar la seva idea era que l'estat actual del món no deixava cap pista possible sobre com podia ser abans del diluvi universal, que fou el gran càstig als nombrosos i repetits pecats de l'home, que alhora foren també la causa de la destrucció de l'obra original de Déu. En aquest breu resum tenim el fonament de l'argumentació de l'autor, que es recolza sobre tres idees principals: que l'estat actual de la terra és caòtic (element estètic), que el diluvi és el culpable d'aquest caos i de la destrucció del món tal i com el creador l'havia ideat (element de la teologia i la pseudo-

⁹⁰ L'única monografia contemporània sobre Burnet que hem pogut trobar i consultar està relacionada amb els seus problemes amb la institució eclesiàstica, COSTA, Gustavo. *Thomas Burnet e la Censura Pontificia*. Firenze: Leo S. Olschki, 2006.

⁹¹ L'edició de la obra a la que hem tingut accés és BURNET, Thomas. *The Sacred Theory of the Earth, in which are set forth the Wisdom of God Displayed in the Works of the Creation, Salvation and Consummation of all Things, until the Destruction of the World by Fire*. London: T. Kinnorsley, 1816. [GB]

ciència), que això va ocórrer per culpa dels enormes pecats realitzats per l'home (element moral).⁹²

Seguint el fil d'aquesta argumentació, Burnet es va proposar una representació possible del món original (o natural). Així doncs, si la característica principal del món era el seu desordre, calia pensar que, en l'ideal diví tots els elements es trobarien en el seu ordre precís, sense entrar en conflictes i sense generar cap mena de tensió física. D'aquesta manera, i remetent a la figura 5, la gran massa de terra es trobaria al centre, rodejada de l'aigua de l'oceà, que alhora estaria rodejada per l'aire.

Fig. 5. Estat originari de la terra segons Burnet.⁹³

Aquesta ordenació *adequada* dels elements, i sobretot l'afavoriment que no només la formació esmentada, a la que s'hauria d'afegir el fet que no existien les muntanyes o els mars (doncs aquests, com veurem més endavant, denoten tensió i conflictes geològics) sinó també la pròpia situació del planeta, que devia estar situat en una posició i inclinació perfecta respecte del sol que li permetia gaudir de manera perpètua del seu favor, porten

⁹² A THOMSON, Keith Stewart. *Before Darwin: Reconciling God and Nature*. New Haven: Yale University Press, 2005. Pàgs. 144-153, trobem un resum força detallat de les teories expressades per Burnet a la seva *Theory of the Earth*.

⁹³ La imatge prové de BURNET, Thomas. *The Sacred Theory of...* Pàg. 60.

Burnet a creure que les narracions bíbliques sobre el paradís no es referien només a un lloc concret sinó a la totalitat del globus terraquí.

A través d'aquesta revisió curta de tres de les característiques generals del paradís i de l'edat d'or podem concloure com de poc consistent són amb la forma i l'ordre actual de la terra. [...] Però on, llavors, direu, l'hem de buscar si no és en aquesta terra? [...] No és ni a dalt ni a baix, a l'aire o a les regions subterrànies; no, sense dubte es trobava sobre la superfície de la terra, però de la terra primitiva, la forma i les propietats de la qual, com que eren diferents a les d'aquesta, eren tals com per poder ser realment paradisiàques...⁹⁴

En el passat bíblic, la terra era un lloc on tot resultava fàcil, tranquil i natural, i com a prova, a tots els primitivistes que compartien les idees de Burnet només els calia, utilitzant el gir moral, la comparació amb el món actual (el del segle XVIII), on tot era complex, pompós i artificial.⁹⁵

Si el canvi a pitjor de l'estat del món es va deure al càstig diví pels múltiples pecats comesos pels éssers humans, és comprensible que, en una època en què s'intentava que la ciència corroborés les idees esmentades a les sagrades escriptures i com més endavant veurem que també succeïa quan es volia donar una explicació als orígens del continent americà de manera específica, s'utilitzés la història del diluvi universal. El cas era, però, que aquesta no resultava una narració adequada per l'esperit il·lustrat, si més no, no ho era de manera absoluta, doncs hi havia alguns problemes a l'hora d'adaptar l'explicació de la Bíblia amb allò que ja es sabia de manera *empírica*, com per exemple que tenint en compte l'aigua present en el món, semblava bastant improbable que hagués caigut tal quantitat com per cobrir-ho tot en un període de temps tant curt com quaranta dies amb les seves nits.⁹⁶

⁹⁴ Ibid. Pàg. 215.

⁹⁵ UNDERWOOD, T.L. *Primitivism, Radicalism, and the Lamb's War. The Baptist-Quaker Conflict in Seventeenth Century England*. Oxford: Oxford University Press, 1997, mostra alguns dels conflictes més importants que van derivar de les idees de Burnet.

⁹⁶ Aquesta idea també apareixerà més tard en boca de Jefferson. Al llarg de tot el llibre de PORTER, Roy. *The Making of Geology: Earth Science in Britain, 1600-1815*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008, s'exposen, a part de la de Burnet, multitud d'altres teories sobre el diluvi i les seves possibles conseqüències o causes.

El que es fa, doncs, és mirar d'adequar les dades, o si més no buscar explicacions alternatives que corroborin la història de Noé i de la gènesi de la espècie humana. Segons Burnet, l'aigua que ho va negar tot no va ser només aigua de pluja, sinó que una bona part provenia de moviments que van afectar l'oceà, doncs a mesura que creixia el pecat, la cortesa de la terra es començava a esquarterar, i quan la situació es va fer insostenible, algunes parts de la cortesa es van col·lapsar i van caure endins, forçant així l'aigua dels mars cap enfora. L'autor fins i tot va incloure il·lustracions, com la de la figura 6, per representar la seva teoria. El resultat d'aquesta tensió geològica seria el món que coneixem ara.

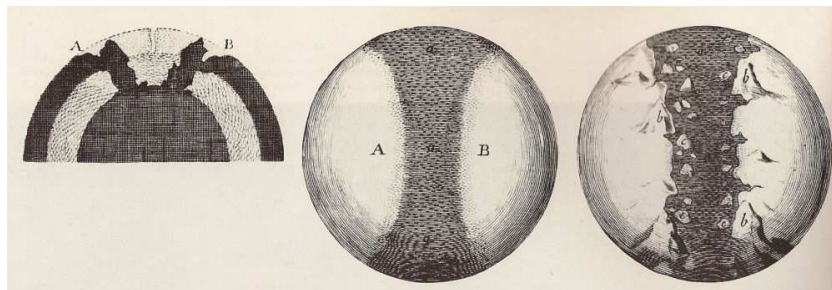

Fig. 6. En la primera il·lustració veiem les parts de la cortesa terrestre que es trenquen i deixen sortir aigua del subsòl; la segona mostra com aquesta aigua cobreix tot el planeta; i la tercera en mostra el resultat final, la creació de les muntanyes, illes i continents.⁹⁷

Pel que fa a l'expansió de la espècie humana, un tema que només exposarem aquí breument doncs més endavant en aquest bloc dedicarem un apartat exclusiu a les idees al voltant de l'ésser humà, Burnet va resoldre el dilema, bastant estès, de com havien arribat els descendents de Noé des d'Ararat a llocs tant llunyans com Amèrica d'una manera prou atrevida que influirà profundament en molts autors posteriors. Les paraules del propi autor, que per la seva gosadia li van costar el càrrec a la escripària del rei William III, parlen per sí mateixes

...com va poder ser poblada Amèrica, o qualsevol altre continent, o illa remota dels altres continents amb el mar al mig? Aquesta dificultat no existeix en la nostra teoria d'aquesta primera terra, on no hi havia mar. I després del diluvi, quan

⁹⁷ La il·lustració es troba, juntament amb d'altres, a BURNET, Thomas. *The Sacred Theory of...* Pàg. 174. Per qüestions de qualitat de la imatge, la nostra prové de http://rockglacier.blogspot.com.es/2009_11_01_archive.html.

la terra es va trencar i va aparèixer el mar, la mateixa raça d'homes va continuar establerta allà, si ja hi era abans. Doncs no veig cap necessitat de deduir tota la humanitat de Noé després del diluvi. Si Amèrica estava poblada abans, va continuar així; així doncs el diluvi no va ser universal.⁹⁸

I és que bàsicament Burnet estava donant a entendre que el diluvi bíblic no va ser en realitat una inundació universal, sinó europea, i que cada continent va tenir el seu propi cataclisme i la providència va proveir, depenent de les condicions, de manera diferent en cada punt del planeta.

Un altre autor significatiu, i amb aquest entrariem de ple en els anomenats físicoteòlegs, seria el biòleg i naturalista anglès John Ray (1627-1705), que va expressar les seves idees al respecte del tema que tractem en el seu llibre *Wisdom of God Manifested in the Works of the Creation* (1691), el títol del qual és prou explicatiu del seu contingut.⁹⁹ Aquesta obra, destinada per a ser consumida tant pels seus col·legues acadèmics com pel públic no iniciat, mostra la maduració del pensament físicoteològic, i de fet fou segurament la més important i la més influent per als autors que havien de seguir aquestes idees, en primer lloc perquè Ray no només era ministre de l'església, sinó que també era un reputat naturalista a la seva Anglaterra natal.¹⁰⁰ Ben al contrari que Burnet, Ray es va posicionar a favor de considerar que la natura havia de ser contemplada com el producte acabat i immillorable de la saviesa, la omnipotència i la benevolència divina. Segons aquest autor, el cartesianisme, en reduir Déu com a primera causa abstracta de l'univers i deslligant un i altre a partir de la creació, no aporta una explicació satisfactòria al paper que juga l'home en l'equació, que ell creu que és imprescindible per a entendre la comprensió de Déu. De fet, utilitza el cos humà, i en repassa totes les seves parts de cap a peus per tal de demostrar el poder del Creador, només com a exemple: "Així, en general, jo dic, la saviesa i la bondat de Déu apareix en

⁹⁸ BURNET, Thomas. *The Sacred Theory of...* Pàg. 305.

⁹⁹ Nosaltres hem pogut consultar RAY, John. *The Wisdom of God Manifested in the Works of the Creation*. London: William Innys, 1717.

¹⁰⁰ La biografia de RAVEN, Charles. *John Ray, Naturalist: His Life and Works*, Cambridge: Cambridge University Press, 2009, és probablement la més completa que hem trobat, però també podem citar una de molt breu (menys de 90 pàgines), a mode d'introducció al personatge: BALDWIN, Stuart A. *John Ray, 1627-1705. Essex Naturalist: a Summary of his Life, Work and Scientific Significance*. Witham: Baldwin Books, 1986.

la postura erecta del cos de l'home, que és un privilegi i un avantatge donat a l'home sobre els altres animals.” o bé “Així doncs ha estat provat que el cos de l'home és l'efecte de la saviesa perquè res en ell no és deficient, res és superflu, no hi ha res que no tingui el seu fi i el seu ús.”¹⁰¹

Ray creia que no era necessari apuntar la evidència que la història natural era un reflex de la grandesa de Déu, doncs aquesta es podia veure a tot arreu en la creació. Com si no es podien explicar les immensament múltiples formes de vida? Quina altra explicació hi podia haver de la bellesa d'un panal d'abelles o les preses dels castors? “...els Treballs materials de Déu estat tots molt sàviament creats i adaptats a finalitats tant particulars com generals.”¹⁰²

Si bé aquest autor podia acceptar que el Creador no tenia perquè estar necessàriament al darrera de tots i cadascun del que anomena “moviments vitals”, el seu argument es centra en l'existència d'una “ànima vegetativa” o d'una “natura plàstica” que és alhora la causant de l'ordre actual de la natura, però també la responsable dels seus aparents errors; d'aquesta manera Ray va introduir la idea que si bé Déu havia de ser lloat per la creació, no podia ser culpable per la seva evolució i les seves ramificacions. I en tot cas, qualsevol aparent imperfecció o inferioritat, com ara la de les criatures que estan per sota de l'home, només van ser creades per demostrar l'infinat poder i saviesa divina.¹⁰³

En aquesta argumentació l'home queda encarregat amb la obligació i el privilegi de tenir cura, millorar i explotar els recursos que Déu ha posat al seu abast, i que no són en cap cas les restes de la devastació del paradís, sinó, igual que pensava l'anglès Francis Bacon, el millor lloc imaginable per a l'home. Això no implicava necessàriament que la terra hagués de romandre verge, ans al contrari, Ray es va posicionar clarament al costat dels que creien que la millor manera de perfeccionar el món era a través de la civilització; i en aquest sentit expressa el seu convenciment que l'estudi de la natura i la seva millora és el camí perfecte per alabar Déu.

¹⁰¹ RAY, John. *The Wisdom of God ...* Pàg. 221.; RAY, John. *The Wisdom of God...* Pàg. 227.

¹⁰² Aquest és en realitat un dels epígrafs de la primera part del llibre, que és més tard reproduït de manera idèntica a, RAY, John. *The Wisdom of God...* Pàg. 29.

¹⁰³ THOMSON, Keith. *Before Darwin...* en especial el capítol 4, “John Ray: Founding Father”, a les pàgines 59-82.

Si un país plantat i adornat, polit i civilitzat, millorat fins l'extrem per tota mena de Cultura per al Suport, el Manteniment, i l'Entreteniment convenient d'innombrables quantitats de Gents no és preferible a una barbàrica i inhabitable Scythia [...] o una ruda i no polida Amèrica poblada d'indis indolents i despullats, que enlloc de en cases ben construïdes, viuen en cabanes i barraques fetes de pals, llavors segur que la condició de bèstia bruta i la seva manera de viure és preferible a la de l'home, i l'ingeni i la raó se li van atorgar en va.¹⁰⁴

A l'Amèrica colonial britànica hi va haver una figura molt influenciada per les obres de John Ray que seria enormement important per la difusió d'un coneixement específic de la natura com a finestra oberta a la contemplació de la divinitat. Ens referim al reverend purità congregacionalista i prolífic autor Cotton Mather (1663-1728), que segurament fou el clergue més famós del seu temps.¹⁰⁵

Com gairebé tots els naturalistes de les colònies britàniques a Amèrica, Mather estava convençut que la natura era prova més que suficient que Déu havia estat darrera del seu disseny i la seva creació, i va utilitzar la seva influència per estendre aquestes idees al llarg dels futurs Estats Units amb força èxit, de manera que quan els americans pensaven en la natura o parlaven d'història natural, ho feien amb la convicció que allò que els envoltava havia estat dissenyat per Déu i mostrava la seva perfecció.¹⁰⁶ El reverend era un personatge de qui la gran majoria de la població nord-americana havia sentit a parlar, i tant els seus discursos com els seus escrits contenien les idees de Plató, Agustí o Bacon que hem comentat amb anterioritat, de manera que les havia pogut ensenyar indirectament. Podem dir que gràcies a Mather s'estableixen a Nord-amèrica les bases d'allò que més tard es formularia a nivell polític com a la teoria del disseny.¹⁰⁷

¹⁰⁴ RAY, *The Wisdom of God...*, Pàg. 165.

¹⁰⁵ Com a extensa biografia d'aquest autor podem citar SILVERMAN, Kenneth. *The Life and Times of Cotton Mather*. New York: Welcome Rain Publishers, 2001.

¹⁰⁶ Sobre la influència de Mather en el pensament religiós dels Estats Units, LOVELACE, Richard F. *The American Pietism of Cotton Mather: Origins of American Evangelicalism*. Eugene: Wipf & Stock Publishers, 2007. També WINSHIP, Michael P. *Seers of God: Puritan Providentialism in the Restoration and Early Enlightenment*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1996.

¹⁰⁷ Aquest tema ha estat brillantment tractat a BERCOVITCH, Sacvan. *The Puritan Origins of the American Self*. New Haven: Yale University Press, 2011. També podem citar BREMER, Francis J. *First*

Tot i que va escriure al voltant de 400 llibres i en molts d'ells hi havia reflexions al voltant de que la vida com a un tot es podia considerar un reflex de la glòria de Déu, ens interessen sobretot dues obres en les que hi va centrar la seva atenció de manera específica. La primera seria *Winter Meditations* (1693), en la qual expressava amb més força que abans les seves conviccions deistes i explicava que no només hi havia hagut un disseny i una creació del món per part de la divinitat, sinó que a més aquesta es trobava darrera de cadascun dels esdeveniments i moviments que ocorrien a la natura, i que l'únic fi últim era el propi Déu.¹⁰⁸ La segona de les obres, i segurament més important, fou escrita l'any 1721 amb el títol *The Christian Philosopher: A Collection of the Best Discoveries in Nature with Religious Improvement*, i és en aquesta obra on, a través d'un extens repàs a temes tant diversos com els planetes i altres astres, el clima, la gravetat o els animals, apareix amb més força la unió entre la comprensió de la història natural i la religió.¹⁰⁹ Ja a la primera pàgina de la introducció Mather ens diu directament que un dels seus objectius és demostrar que “És clar que el món sencer és un temple de Déu, construït i mantingut per aquest arquitecte totpoderós; i en aquest temple tothom [...] parlarà de la seva glòria.”¹¹⁰

El cert és que, malgrat que Mather considerava la natura com el segon dels llibres de Déu després de les Escriptures, a diferència de molts dels teòrics de la seva època, no estava interessat en el treball de camp, i si bé semblava tenir un especial interès en els ocells, de fet el seu coneixement i les seves argumentacions es basaven en les obres d'altres, essent les de Ray aquelles que més el van influenciar.¹¹¹ Però aquest fet no

Founders. American Puritans and Puritanism in an Atlantic World. Lebanon (NH): University of New Hampshire Press, 2012, que fa un repàs de la idea a través de les seves figures més influents.

¹⁰⁸ Hem pogut consultar el facsímil MATHER, Cotton. *Winter Meditations: Directions on how to Employ the Leisure of the Winter for the Glory of God.* Toronto: Gale-Sabin Americana, 2012. Sobre la temàtica més profana que tracta aquest llibre, hi ha un interessant estudi a RYKEN, Leland. *Redeeming the Time. A Christian Approach to Work and Leisure.* Grand Rapids: Baker Books, 1995. En especial les pàgines 95-128. I molt similar però també més focalitzat en el puritanisme, DANIELS, Bruce C. *Puritans at Play: Leisure and Recreation in Colonial new England.* New York: St. Martin's Griffin, 1995.

¹⁰⁹ MATHER, Cotton. *The Christian Philosopher: A Collection of the Best Discoveries in Nature with Religious Improvement.* Charleston: Middlesex Bookstore, 1815. [GB]

¹¹⁰ Ibid. Pàg. 5.

¹¹¹ Resulta interessant veure la influència de Mather en l'estudi de la naturalesa als Estats Units, BEALL, Otho T. Jr. “Cotton Mather's Early ‘Curiosa Americana’ and the Boston Philosophical Society of 1683”. *The William and Mary Quarterly*, Tercera Sèrie, Vol. 18, N° 3. Virginia: Omohundro Institute of Early American History and Culture, Juliol de 1961. Pàgs. 360-372.

hauria de menyscar la importància de l'autor, doncs si bé és cert que d'altres van utilitzar arguments similars amb posterioritat –i per donar un altre exemple dels Estats Units podem esmentar el també reverend William Paley (1743-1805)– pel que fa a l'abast de la seva obra, es pot considerar que juntament amb Ray, Mather fou dels primers en utilitzar i explicar al públic no especialitzat la idea que el món havia estat dissenyat per Déu.

Un altre dels representants de l'anomenada il·luminació newtoniana o fisicoteologia va ser el capellà i naturalista William Derham (1657-1735), que amb la seva obra el 1713 *Physico-Theology: or Demonstration of the Being and Attributes of God, from his Works of Creation*, va contribuir al corpus teòric d'aquesta branca del pensament i va recollir i ampliar moltes de les idees de Ray i altres autors secundaris.¹¹² La combinació de la seva dedicació a Déu i a la ciència no és única, ans al contrari, aquest personatge podria ser utilitzat fàcilment com a representatiu d'una classe intel·lectual religiosa que estudiava la natura de manera científica sense plantejar-s'ho com a un conflicte.¹¹³

I de fet, la obra de Derham fou una gran influència per altres pensadors il·lustrats de la talla de l'abat francès Noël-Antoine Pluche (1688-1761) autor del best seller de la època *Spectacle de la nature*, publicat el 1732.¹¹⁴ Tant Pluche com els ja esmentats, Linnaeus, Süssmilch o Kant, si bé des de perspectives molt diverses i arribant a conclusions força diferents, compartien la mateixa inquietud en l'interès creixent que es vivia a la seva època pel coneixement de la natura, i sobretot pel coneixement concret i en detall que s'expressava a través de les col·leccions d'espècimens vegetals i animals (humans inclosos), que després s'exhibien en jardins i museus.¹¹⁵

¹¹² Hem tingut accés a la edició DERHAM, William. *Physico-Theology: or Demonstration of the Being and Attributes of God, from his Works of Creation*. London: W. Innys and J. Richardson, 1754. [Arch]

¹¹³ VIDAL, Fernando. "Extraordinary Bodies and the Physicotheological Imagination". A: POMATA, Gianna; DASTON, Lorraine (eds.). *Nature on Display in Eighteenth Century Europe*. Berlin: Verlag, 2001, exposa i estructura els postulats de Derham, alhora que advoca per la diferenciació entre el concepte de fisicoteologia i el de teologia natural, que nosaltres no hem volgut presentar aquí doncs durant el segle XVIII no existia una diferència clara.

¹¹⁴ PLUCHE, Noël-Antoine. *Entretiens sur les particularités de l'Histoire naturelle qui ont paru les plus propres à rendre les jeunes gens curieux et à leur former l'esprit*. Paris: Knapen et Fils, 1782. [GB]

¹¹⁵ Hem esmentat amb anterioritat algunes monografies interessants sobre la teologia natural, remetem de nou a elles: McGRATH, Alister E. *The Open Secret...*; PALEY, William. *Natural Theology...*; i CRAIG, William Lane.; MORELAND, J.P. (eds.). *The Blackwell companion...* També pot resultar interessant, com a interpretació de finals del segle XIX, la obra del professor i escriptor BASCOM, John. *Natural Theology*. New York: G. P. Putnam's Sons, 1880. [Arch]

En la mateixa línia que plantejava Ray, Derham no tenia cap dubte que el món havia estat creat per Déu, i és que, segons ell, la terra era massa perfecta com perquè hagués estat d'una altra forma. A més, era impensable que el Creador dedicés tant de treball en les seves criatures perquè restessin ignorades, de manera que l'estudi de la Natura era una obligació cristiana de l'home. Així, la manera més pura i intensa d'aconseguir un apropament total a l'obra de Déu era la investigació científica, que permetia arribar a graus de coneixement que es perdien en la pura observació o contemplació, o altres tipus d'apreciació 'inferiors', com podrien ser l'art, que segons aquest autor eren del tot incapaç de copsar la immensitat de la creació divina en la natura.

Malgrat això, l'home s'havia de conformar amb allò que pogués comprendre, i no havia de pretendre interpretar els propòsits o la voluntat de Déu, i molt menys censurar la seva creació, doncs encara que no s'entenguessin les utilitats o funcions d'algun dels elements de la natura, o a simple vista semblés que quelcom era inconvenient per l'ésser humà, això només podia significar que la explicació o bé s'escapava de l'enteniment humà o que aquest s'havia d'esforçar en el seu descobriment. "Si el Senyor Totpoderós del Món hagués decidit, només pel seu plaer, fer d'aquest món nostre un lloc més inconvenient per l'home, el millor que podríem fer seria seure quietos i estar callats."¹¹⁶

El següent autor a tractar en aquesta línia, i tornant a la Nord-Amèrica britànica, seria Thomas Jefferson. Resulta imprescindible recordar que qui havia de ser un dels pares fundadors de la nova nació, va fonamentar moltes de les seves afirmacions polítiques i econòmiques en relació a la necessitat que les colònies s'independitzessin de la metròpoli britànica en els seus amplíssims coneixements sobre la natura nord-americana, i de fet podem considerar-lo com a pertanyent a aquesta escola de la fisicoteologia, si més no per la proximitat de les seves idees amb les dels naturalistes europeus.¹¹⁷

¹¹⁶ DERHAM, William. *Physico-Theology*... Pàg. 82.

¹¹⁷ En el primer capítol de JAYNE, Allen. *Jefferson's Declaration of Independence. Origins, Philosophy & Theology*. Lexington: The University Press of Kentucky, 1998, a les pàgines 9-18, s'exposa el context teològic d'aquesta obra capital pel futur polític dels Estats Units. Per gaudir de perspectiva en relació a les influències que va tenir i que va deixar aquest autor sobre aquest tema, és recomanable SCHAAF,

Igual que tots els autors que hem esmentat fins ara, Jefferson estava convençut de “la eterna preexistència de Déu i la seva creació del món”, idea que fou el fonament de tota la seva obra relacionada amb la història natural.¹¹⁸ A diferència, però, dels seus contemporanis, i en una època en que Déu representava tot allò a que l’home no arribaria mai i que l’obligava a reconèixer la seva insignificança, el virginià va fer el pas d’igualar la figura divina bàsicament a un arquitecte, i no pas a un sobirà omnipotent o una a essència omnipresent com haurien defensat puritans i transcendentalistes respectivament.¹¹⁹

Jefferson veia massa incongruències en l’aplicació directa de les Escripures pel que feia a la comprensió de la natura, contradiccions que per altra banda podien ser explicades utilitzant la ciència. Per començar, rebutjava obertament les idees sostingudes per alguns, com el mateix John Ray, que la terra havia patit canvis dràstics des del moment en què havia estat creada degut al comportament humà; si hagués estat així, en la opinió de Jefferson, la vida al planeta hauria estat impossible. La forma actual del món era la que ja havia dissenyat el Creador, doncs ho va fer de manera que tot estigués en perfecte equilibri. A més també es va assegurar que totes les formes possibles de la creació, per extravagants que poguessin semblar a l’ull humà, estiguessin també representades des de l’inici. El cert era que a Jefferson li semblava força improbable que, acceptant la idea d’un Déu amb un poder il·limitat, aquest no hagués volgut deixar evidència de la seva omnipotència a través de la varietat absoluta i final de les formes que va crear. La natura havia estat creada complerta, i tant la seva forma com el procés que la nodrien donaven

Gregory. *Franklin, Jefferson and Madison: On Religion and the State*. Santa Fe: Center for Indigenous Arts & Cultures, 2004.

¹¹⁸ Aquesta cita tantes vegades repetida és utilitzada per Jefferson en una dissertació sobre el significat bíblic del mot “raó” en la carta enviada a John Adams des de Monticello l’11 d’abril de 1823, l’hem consultat *online* a http://www.stephenjaygould.org/ctrl/jefferson_adams.html

¹¹⁹ Per a aquesta faceta de Jefferson, VICCHIO, Stephen. *Jefferson’s Religion*. Eugene: Wipf & Stock Publishers, 2007. També resulta interessant, tant pel que va incloure com pel que va obviar, la selecció i reordenació que ell mateix va realitzar dels evangelis, i que de fet va arribar a publicar, JEFFERSON, Thomas. *The Jefferson Bible: The Life and Morals of Jesus of Nazareth*. St. Louis: N. D. Thompson Publishing Co., 1902. I seguint en aquesta temàtica, tot i que es tracta d’una recopilació d’epístoles que es poden trobar en moltes formes, resulta revelador, en estructura i en contingut, BRADEN, Bruce (ed.). *Ye Shall Say I am no Christian: The Thomas Jefferson/John Adams Correspondence on Religion, Moral, and Values*. Amherst: Prometheus Books, 2005.

lloc a un ordre material tangible que, segons aquest autor, era, més que cap altra cosa, la màxima expressió de la divinitat.¹²⁰

Tot i que va ser criat com a anglicà, degut a la influència deïsta que va rebre autors anglesos com John Locke, també es pot trobar Jefferson defensant fermament la idea del disseny diví, i és que, com afirmava en la carta ja esmentada a John Adams:

...jo mantinc (sense recórrer a la revelació) que quan mirem l'univers, de manera general o específica, és impossible que la ment humana no percebi i senti una convicció de disseny, habilitat consumada i poder indefinit en cada àtom de la seva composició. Els moviments dels cossos celestes, amb el seu curs tant precís equilibrat per les forces centrífugues i centrípètes, la pròpia estructura de la terra, amb la seva distribució de terres, aigües i atmosfera, cossos animals i vegetals, examinats fins la seva partícula més ínfima, insectes que són mers àtoms de vida, i tot i així estan tant perfectament organitzats com l'home o el mamut, les substàncies minerals, la seva generació i els seus usos, jo dic que és impossible per la ment humana no creure que hi ha, en tot això, disseny, causa i efecte, fins a una causa última, un fabricant de totes les coses des de la matèria fins el moviment, que també les preserva i les regula mentre es permet que existeixin en la seva forma present, i també les regenera i transforma en formes noves i diverses.¹²¹

La creença en la ordenació de la vida de la terra en una estructura fixada i immòbil que era coneguda com la 'cadena de l'ésser' era també defensada per en Jefferson, qui creia en la existència d'una constant connexió entre totes les formes de vida presents al planeta. Si en algun moment aquesta connexió no era percebuda de manera natural o no semblava ser òbvia a ulls humans, era només perquè no ens havíem esforçat prou en la investigació que havia de permetre trobar-la. I d'aquí, entre altres coses, que Jefferson fos un gran defensor del microscopi i del telescopi com a eines per a ampliar el

¹²⁰ MILLER, Charles A. *Jefferson and Nature. An Interpretation*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1993, en especial les pàgines 23-55.

¹²¹ Carta de Jefferson a John Adams des de Monticello l'11 d'abril de 1823, consultada *online* a http://www.stephenjaygould.org/ctrl/jefferson_adams.html

coneixement de la natura a través de diferents mètodes de percepció.¹²² L'home estava encarregat de demostrar aquestes connexions a través de la investigació, aquesta era la seva tasca en el món i la manera en que podia estar més a prop de Déu. En termes estrictament personals, aquesta idea de la cadena dels éssers formava part no només de la descripció material de l'univers des de la perspectiva científica, sinó també de la enorme fe personal del propi Jefferson. Tot i que existia molt interès en posar èmfasi en la idea de que no hi havia un creuament entre els dos camps i que les idees percebudes de manera científica en realitat no estaven influenciades per la religió del científic, a la fi els primers només feien que confirmar els segons.¹²³

Aprofitant que hem esmentat la idea de la cadena de l'ésser, volem fer un breu parèntesi en aquesta revisió dels autors més importants per introduir alguns dels sistemes de classificació de la vida a la terra que estaven més estesos entre els autors que tractem. Resulten especialment interessants en el sentit que l'adscripció o no a un o altre sistema permet deduir en gran part la concepció general sobre la natura i les implicacions religioses i morals que cada personatge defensava.¹²⁴

La teoria més acceptada era l'anomenada (Gran) Cadena dels Éssers o Escala Natural, i organitzava tots els organismes de manera lineal, continua i progressiva, estant les plantes a la base i Déu i els seus àngels al cim; hem aportat una imatge en la figura 7.¹²⁵ Durant el segle XVIII, la idea va ser revifada i temporalitzada sobretot gràcies al filòsof naturalista Jean Baptiste-René Robinet (1735-1820) i especialment al biòleg suís Charles Bonnet (1720-1793).¹²⁶

¹²² MARTIN, Edwin T. *Thomas Jefferson: Scientist*. London: Abelard-Schuman, 1952, en concret els capítols 2 i 3, a les pàgines 30-106, ens mostra aquesta faceta més pràctica de la comprensió científica que Jefferson tenia del món.

¹²³ BOORSTIN, Daniel J., *The Lost World...* Pàgs. 30-40.

¹²⁴ Com a marc genèric relacionat amb el posterior evolucionisme, STOTT, Rebecca. *Darwin's Ghosts: In Search of the First Evolutionists*. London: Bloomsbury Publishing, 2012.

¹²⁵ La ja clàssica monografia sobre aquesta qüestió és LOVEJOY, Arthur O. *The great Chain of Being: a Study of the History of an Idea*. Cambridge: Harvard University Press, 1990. També resulta un repàs historic, des de l'antiguitat clàssica, força interessant sobretot pel que fa als antecedents del segle XVIII, KNUUTTILA, Simo (ed.). *Reforging the Great Chain of Being. Studies of the History of Modal Theories*. Dordrecht: Reidel Publishing, 2010.

¹²⁶ Aquests dos autors apareixen com a importants antecedents del francès Jean-Baptiste Lamarck (1744-1829), pare de l'evolució, a BURKHARDT, Richard W. *The Spirit of System. Lamarck and Evolutionary Biology*. Cambridge: Harvard University Press, 1995. També apareixen àmpliament explicats i contextualitzats a FAIRFIELD OSBORN, Henry. *From the Greeks to Darwin. An Outline of*

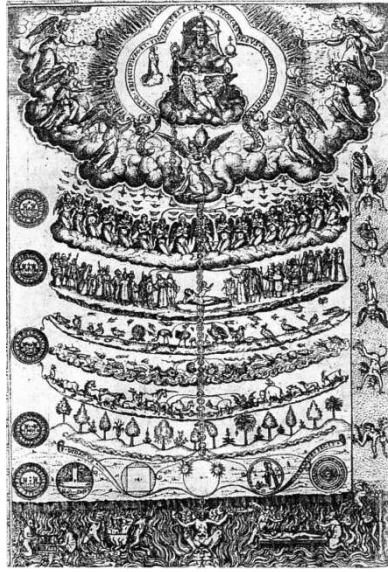

Fig. 7. La imatge “Great Chain of Being”, apareixia a l’obra de Didacus Valades, *Rethorica Christiana* publicada l’any 1579.¹²⁷

A més a més, aquesta idea, que ja s’havia postulat a l’antiguitat i que establia que les variacions entre espècies no apareixien de manera sobtada, sinó que sempre hi havia d’haver esglaons intermedis semblava ser recolzada per l’existència del que podríem anomenar híbrids entre animals i plantes o entre roques i plantes, que a l’època rebien el nom de ‘zoòfits’ i ‘litòfits’, però segurament un dels impactes més importants va ser la reformulació que en va fer a l’època moderna l’alemany Leibniz en el seu principi de continuïtat.¹²⁸

Aquesta classificació de la natura, malgrat ser acceptada per la majoria, tolerava diverses interpretacions i això també causava disputes. D’una banda, es podia emfatitzar la idea de la jerarquització, a través de la qual es creia que Déu havia fixat des de bon començament el lloc que cada ésser havia d’ocupar; de l’altra, era possible posar l’accent en la idea de la continuïtat de la natura, cosa que, com ja van notar alguns

the Development of the Evolution Idea. New York: Columbia University Press, 1896; i a PÉRIER, Edmond. *The Philosophy of Zoology Before Darwin*. New York: Springer, 2009.

¹²⁷ La imatge es a <http://www.investigations.4-lom.com/2007/11/15/the-great-supply-chain-of-being/>

¹²⁸ Sobre la llei de continuïtat de Leibniz, veure CURRÁS RÁBADE, Ángel. “El principio de continuidad en la teoría leibniziana del método”, a *Logos, anales del seminario de metafísica*, Vol. 7, N°7. Madrid: Universidad Complutense de Madrid, 1972. Pàgs. 111-150. Sobre la Cadena dels éssers, BUENO, Gustavo, “Los límites de la evolución en el ámbito de la *Scala Naturae*”, A: MOLINA, E., CARRERAS, A., i PUERTAS, J. (eds.). *Evolucionismo y Racionalismo*, Zaragoza: Universidad de Zaragoza, 1999. Pàgs. 49-88.

autors, implicava que l'home potser no gaudia d'una situació tant privilegiada com el pensament cristià hagués volgut. Fins i tot un autor com Buffon, que creia fermament en la superioritat de l'home, se n'adonava dels problemes que això suposava:

La primera veritat que surt d'aquest examen seriós de la Natura és una veritat que pot ser humiliant per l'home, i és que s'ha de situar a sí mateix a la classe dels animals, als que s'assembla per tot allò que té de material, i fins i tot el seu instint li semblarà potser més segur que la seva raó, i la seva indústria més admirable que les seves arts. Recorrent després successivament i per ordre els diferents objectes que componen l'Univers, i posant-se al capdavant de tots els éssers creats, veurà sorprès que podem descendir per graus gairebé imperceptibles, de la criatura més perfecta a la matèria més informe; de l'animal millor organitzat al mineral més brut. Reconèixerà que aquests lligams imperceptibles són la gran obra de la Natura, trobarà aquests lligams, no només en les grandiositats i en les formes, sinó en els moviments, en les generacions en les successions de cada espècie.¹²⁹

Per esmentar a alguns dels autors nord-americans que van tractar aquest tema, podem tornar a citar Charles Willson Peale, qui explicava en el catàleg del seu museu: “trobem que la natura, gradualment i gairebé de manera imperceptible, passa de l'ésser més simple al més complex (o compost); formant així la cadena o sèries d'éssers, les parts de la qual, amb el seu ordre i la seva bella proporció, continuarà sent el subjecte inesgotable de les recerques de naturalistes fins al final dels temps.”¹³⁰ Seguint aquesta idea, Peale va dramatitzar en el seu museu la seva creença en la indestructible cadena de la Creació posant l'esquelet d'un mamut americà al costat del d'un elefant asiàtic.¹³¹

Una de les idees implícites a l'anomenada “escala natural” era que no s'havia malgastat cap energia divina, doncs cap tipus d'ésser superflu havia estat mai creat. Era el que es coneixia com ‘la economia de la natura’. Malgrat que podia estar més enllà del poder

¹²⁹ BUFFON. *Histoire Naturelle...* Vol. I. Pàgs. 12-13

¹³⁰ Hem pogut consultar la reimpressió: PEALE, Charles Willson. *A Scientific and Descriptive Catalogue of Peale's Museum*. Charleston: Bibliobazaar, 2010. Pàg. vi.

¹³¹ Sobre aquest particular hem citat amb anterioritat COLEMAN SELLERS, Charles. *Mr. Peale's Museum...*, podem esmentar també SCHOFIELD, Robert E. “The Science Education of an Enlightened Entrepreneur: Charles Willson Peale and his Philadelphia Museum, 1784-1827”. *American Studies*, Vol. 30, N° 2. Lawrence: University of Kansas, Tardor de 1989. Pàgs. 21-40.

del filòsof veure el disseny complert, semblava que no hi havia més opció que la d'estar del tot convençut de la infal·libilitat del Llibre de la Creació. La cadena complerta que havia creada per Déu era científicament demostrable i encara es mantenia completament intacta en el segle XVIII, de manera que cap espècie animal havia estat o podia mai ser extingida.¹³²

Com a contrapunt, podem citar també un parell dels crítics més lapidaris d'aquest plantejament, com foren el gran *encyclopediste* François Marie Arouet, conegut com a Voltaire (1694-1778), que en el seu *Dictionnaire philosophique* inclou l'article *Chaîne des êtres créés*, i hi deixa ben clara la seva opinió:

La imaginació es complau al començament de veure el pas imperceptible de la matèria bruta a la matèria organitzada, de les plantes als zoòfits, d'aquests zoòfits amb els animals, aquests amb els homes [...] aquesta jerarquia agrada molt a les bones gents que creuen veure el papa i els seus cardinals, seguits dels arquebisbes, bisbes; després dels quals venen els capellans, els vicaris, els simples sacerdots, els diaques, els sotsdiaques, i després apareixen les monges, i la marxa es tanca pels caputxins...¹³³

I no ens podem estar de citar també la opinió heterodoxa i força aïllada del sempre brillant Julien Offroy de La Mettrie, qui al seu *L'Homme-Plante*, parla de la volubilitat de la posició de l'home en aquesta suposada cadena de l'ésser i subratlla l'estreta dependència que uneix la vida psíquica a la vida orgànica. “No hi ha animal més nyicris i més vil en aparença la vista del qual no disminueixi l'amor propi d'un filòsof. Si l'atzar ens ha situat a dalt de tot de l'escala [...] també ens en pot precipitar en un moment a baix de tot...”¹³⁴

¹³² Sobre el concepte “economia de la natura”, que apareixerà força en les pàgines següents, sobretot en l'apartat dedicat a Jefferson, existeix una interessant monografia, WORSTER, Donald. *Nature's Economy: A History of Ecological Ideas*. Cambridge: Cambridge University Press, 1998.

¹³³ VOLTAIRE. *Oeuvres Complètes*. Vol. 34, Paris: Chapelet, 1819. Pàg. 357. [GB]

¹³⁴ LA METTRIE, Julián Offroy de. *Oeuvres Philosophiques de LaMettrie* (Vol. 2). Paris: Charles Tutot, 1796. Pàgs. 69-70. [GB]

El que la cadena de l'ésser ens explica del pensament científic de l'època de la il·lustració és que estava intrínsecament lligat a la religió, fins al punt que molts autors es negaven a escollir -actitud aquesta molt típica de la ciència del segle XVIII, que busca constantment la unificació i fuig dels radicalismes teòrics-, entre l'explicació del món derivada del Gènesi i la que oferia la 'nova física'. Creació i mecanicisme s'expliquen sovint de manera conjunta, i les contradiccions, o bé s'obviaven o bé s'unificaven.

Directament relacionada amb el que acabem de dir trobaríem una idea que, en aquest esperit de mantenir la religió com a part de la explicació encara que fos com a teló de fons, molt pocs autors s'atrevien a negar. Es tracta del fixisme, una creença provinent de l'escolasticisme o del propi Aristòtil que afirmava que les espècies havien estat creades per Déu en el començament del temps i eren entitats independents, unitats invariables, les 'constants' reals de la creació. Aquest postulat arribarà gairebé intacte fins al filòsof alemany Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770-1831), que entenia la natura com a negació absoluta de la història; només els individus pertanyen a la història, doncs el desenvolupament temporal els és possible.¹³⁵

Segons aquest plantejament, extremadament arrelat en la història i la filosofia natural de l'època, les espècies, són el que són, i ho han estat sempre; i cada forma, cada llei, cada fenomen de la natura es repeteix en el temps sense canvi, en uniformitat estàtica i perfecta; les espècies animals no són lògiques, sinó meres accidentalitats produïdes en massa, no en esglaons, i per això la idea de sistematitzar la natura en un sistema és absurda. A més a més, les lleis de reproducció actuaven de manera que mai hi hagués massa membres de la mateixa espècie, o que aquesta s'extingís. De la mateixa manera, cada espècie, ja fos animal o vegetal, sabia perfectament allò que havia de fer, la manera en que s'havia de reproduir o la forma que havien de tenir els seus descendents. Darrera d'aquests actes no necessàriament es trobava la figura divina en cada moment, sinó que era quelcom que havia quedat establert des del començament de la creació. En paraules

¹³⁵ WILKINS John. *Species. A History of the Idea*. Berkeley: University of California Press, 2009, en especial les pàgines 47-96, exposen el fixisme en context històric i la seva significació durant l'època de la il·lustració. En relació a Hegel i la idea de natura, podem acudir al seu brillant biògraf PINKARD, Terry. *Hegel's Naturalism: Mind, Nature and Final Ends of Life*. Oxford: Oxford University Press, 2012.

de Linnaeus, “aquests, cadascun segons les seves lleis fixes de reproducció, produeixen més individus, però sempre de la mateixa espècie que els seus pares.”¹³⁶

El fixisme i la cadena de l'ésser, malgrat no ser idèntiques, sovint es mesclaven en la seva contraposició a l'evolucionisme, doncs ambdues compartien la idea que les espècies no havien canviat des del moment de la Creació. Com veurem en detall un cop ens endinsem en el debat americà, això va causar molta controvèrsia quan s'intentava encabir les restes d'espècies desaparegudes, com ara el mamut, amb aquesta hipòtesi. Si bé Buffon no se'n va saber sortir i va decidir esquivar elegantment la qüestió, Jefferson va arribar a afirmar que aquests animals devien continuar vius en algunes zones inexplorades.

Aquesta idea va ser modificada més endavant per diversos autors, com ara en Bonnet, en el seu llibre de 1762 *Considerations sur les corps organisés*, introduiria una variació en considerar que la essència de la invariabilitat s'havia de buscar en el que ell anomenava 'gèrmens', que es trobaven a l'interior dels éssers i eren invisibles i indestructibles, obrint així una porta a la explicació sobre les variacions físiques de les espècies que l'ull humà era capaç de percebre.¹³⁷ Tot i així el fixisme era encara predominant, s'hauria d'esperar a Lamarck (1744-1829) per trobar una explicació filogenètica a la cadena del ser, i per tant la introducció de la idea de l'evolució.¹³⁸

Però continuant amb el recorregut cronològic, en aquest moment és oportú introduir extensament el suec Linnaeus, doncs gràcies a la publicació dels seu *Systema naturae*

¹³⁶ Aquest plantejament introductori el trobem en el breu capítol dedicat al fixisme a GILSON, Etienne. *From Aristotle to Darwin and back again: A Journey*. Paris: University of Nôtre Dame Press, 1984. Pàgs 38-48. També ens serveix GOUYON, Pierre.; HENRY, Jean-Pierre.; ARNOULD, Jacques. *Gene Avatars. The Neo-Darwinian Theory of Evolution*. New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers, 2002. Pàgs. 7-17, dedicades també al fixisme i a les idees relacionades de la metamorfosi i la generació espontània. La cita de Linneu apareix a LINNAEI, Caroli. *Philosophia Botanica, in qua explicantur fundamenta botanica cum definitionibus partium, exemplis terminorum, observationibus rariorum, adjectis figuris aeneis*. Halae ad Salam (Halle): Curtii Sprengel, 1089. Pàg. 172.

¹³⁷ Pel cas específic francès, que malgrat centrar-se en el segle XIX també mostra les arrels de les dues idees que exposa, inclosa la contribució de Bonnet: GRIMOULT, Cédric. *Évolutionnisme et fixisme en France: Histoire d'un combat (1800-1882)*. Paris: CNRS, 1998.

¹³⁸ Les diverses teories de l'evolució al llarg de l'història estan magníficament explicades al llarg de les planes de BOWLER, Peter, J. *Evolution. The History of an Idea*. London: University of California Press, 2003. Com a visió sobre la qüestió en ple segle XIX, també podem citar el clàssic de BUTLER, Samuel. *Evolution Old and New. Or the Theories of Buffon, Dr. Erasmus Darwin and Lamarck, as compared with that of Charles Darwin*. New York: E.P. Dutton & Company, 1882.

l'any 1735, i sobretot del posterior èxit que va tenir entre els botànics acadèmics i amateurs, va aconseguir imposar l'esperit dels sistemes en una època que, com hem vist, estava dominada pel fixisme i el creacionisme. Aquest autor va elaborar un sistema de classificació que, malgrat entès comunament com l'arribada de la biologia purament científica, el cert és que tenia com a objectiu explicar o entendre la sistematització del pla diví. Tot i així, la organització dels éssers vius fundada en un nombre limitat de característiques lligades a la reproducció, la nomenclatura binària, que indica el gènere i la espècie dels animals i que, amb modificacions, encara s'utilitza avui dia, va representar un enorme pas en aquella direcció.¹³⁹

Val a dir, però, que idees com aquesta no són acollides amb entusiasme per la classe intel·lectual europea, i són criticades pel propi fet de voler entendre la manera de fer del creador i per no tenir en compte que l'home no pot arribar a aprehendre la veritable marxa de la natura i les seves gradacions imperceptibles. El sistema de Linneu que va trigar a ser acceptat, doncs els naturalistes més eminents, entre els que es trobava el francès Buffon, el rebutjaven obertament i violenta i el trobaven arbitrari i erroni.¹⁴⁰

En el més pur esperit de la seva època, l'autor del *Systema Naturae* utilitzava sovint una mescla entre la teologia natural i les teories de la causació; i un exemple habitual es basava en la enormement estesa teoria climàtica: si bé es podia acceptar que el Creador havia volgut que hi hagués vegetació arreu, les diferències en el clima i el sòl forçaven una adaptació diferent en cada lloc. Si bé l'autor de la Creació era indiscutible, segons Linneu, i com ja digué Ray anteriorment, no calia pensar que Déu es trobava darrere de tots els actes de la natura, fins i tot dels més insignificants. De fet, per a ell la implicació divina va començar i acabar amb la pròpia Creació, doncs considerava la terra en sí mateixa un sistema que funciona sense intervencions externes i que és capaç de renovar-

¹³⁹ Com a biografies introductòries a Linneu i la seva obra, remetem a BLUNT, Wilfrid. *Linnaeus: The Compleat...*, al que podem afegir SCHMITZ, Helene.; UDDENBERG, Nils.; ÖSTENSSON, Pia.; *Linné: Le rêve de l'ordre dans la nature*. Paris: Belin, 2007, que acompanya les 24 lliçons magistrals que va donar aquest autor amb fotografies d'alta resolució.

¹⁴⁰ Tot i que més endavant, en el bloc dedicat a Buffon, aprofundirem en aquesta confrontació, podem aportar aquí HOQUET, Thierry. *Buffon/Linné. Éternels rivaux de la biologie?* Paris: Dunod, 2007. O per una introducció molt més breu, BARSANTI, G. "Linné et Buffon: deux visions différentes de la nature et de l'histoire naturelle". *Revue de Synthèse*, N° 113-114. Paris: Springer, 1984. Pàgs. 83-111.

se i purificar-se de manera autònoma a través de les tasques assignades als diferents éssers que la formen.¹⁴¹

El científic suec va revolucionar el seu món, i especialment el de la botànica, que ja hem vist que ocupava una posició privilegiada pel que fa a l'estudi del medi, però també va reformar completament el llenguatge i la metodologia d'una ciència que encara havia de ser perfilada i definida, i també va aconseguir donar sentit absolut a la teoria de la gran cadena dels éssers i, alhora, paradoxalment, infringir-hi les primeres ferides greus.¹⁴²

Abans de Linnaeus, el que es realitzava eren descripcions minucioses fins a l'últim detall, de manera que quan s'havia d'enfrontar la descripció d'un segon espècimen, només s'utilitzarien aquelles característiques que diferissin del primer, pel tercer les que diferissin dels dos primers i així successivament. La enorme importància que el mètode descriptiu aplicat a la història natural tenia a la seva època i l'excel·lent síntesi definitòria que permetia el sistema binomial, va facilitar l'acceptació gradual i la utilització pràcticament universal d'aquest procediment, fet que permetia, com ja hem esmentat, que un "caçador de plantes" de Nord-Amèrica pogués realitzar la descripció d'una planta o animal del seu entorn que qualsevol membre del cercle de la història natural d'arreu del món pogués comprendre, sense importar si aquest havia vist o no l'espècimen amb anterioritat i sense necessitat d'adjuntar un exemplar que pogués degradar-se en l'enviament a través de l'Atlàntic.¹⁴³

Amb l'aplicació del mètode de Linneu es realitzaven descripcions molt minimalistes. En realitat es tractava de notes o etiquetes adjuntes a l'espècimen –que s'adjuntava sempre que resultava possible, malgrat que per raons òbvies ho era molt més en el camp de la botànica que en el de la zoologia– de manera que, com si es tractés d'una fórmula provinent de la física, es buscava la expressió més reduïda possible. Quan s'havien

¹⁴¹ Sobre la relació del treball de Linnaeus amb la religió resulta extremadament rellevant l'extensa introducció realitzada per Eric Miller a la obra del naturalista LINNAEUS, Carolus. *Nemesis Divina*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 2001. Pàgs. 3-80.

¹⁴² Sobre la versió modificada de Linnaeus a la "cadena dels éssers" i d'altres alternatives contemporànies a la seva, GAYON, Jean.; WUNENBURGER, Jean Jacques (dirs.). *Les figures de la forme*. Paris: Harmattan, 1992. Pàgs. 66-73.

¹⁴³ És rellevant citar aquí de nou, en relació a la evolució de la botànica a la Nord-Amèrica colonial, GRONIM, Sara S. *Everyday Nature...*, i també PARRISH, Susan Scott. *American Curiosity...*

recollit suficients descripcions, es registraven conjuntament en una llista o taula, que al mateix temps eren representacions gràfiques (i físiques en tant que observables) de la “gran cadena de l’èsser”, una altra de les raons per les quals Linneu semblava demostrar i enfortir aquesta teoria molt més anterior a ell sobre la concepció tradicional i teològica de la natura.¹⁴⁴

Sobre el tema de la fixació de les espècies que ja hem esmentat i al que tornarem quan ens endinsem definitivament en la polèmica sobre la natura americana, també semblava que el *Systema Naturae* el reforcés de manera indirecta, doncs quan un individu havia passat el procés de classificació i havia rebut un nom, es convertia en l’espècimen tipus o el representant de tots els membres de la seva espècie. El nom que havia estat assignat no es tornava a utilitzar amb una espècie diferent, de manera que la cosa i el tipus a que es referia, queda fixada per sempre. Això implicava, alhora, que el llenguatge havia de ser extremadament precís, doncs havia de permetre establir una relació entre un nom i la cosa que passaria a anomenar des d’aquell moment.¹⁴⁵

En resum, el mètode de Linneu permetia el descobriment a través de la observació, però alhora també definia allò que seria observat en el futur i la manera en que l’estudi es duria a terme, doncs es posava èmfasi en les similituds entre els individus que pertanyien a un sol i grup i les diferències entre un grup donat i tots els altres grups, i així el que mirava pot aprendre a anomenar cada grup per un nom separat i universal. Pel que respecta a la natura americana en concret, tot això significava que quan un espècimen del nou món apareixia a les llistes elaborades amb el mateix sistema que feien servir els europeus, aquella espècie immediatament entrava en relació amb totes les altres que ja havien estat descrites, destacant en especial allò que la diferenciava i igualava a d’altres espècies d’arreu del planeta, i això feia que, per als lectors europeus,

¹⁴⁴ REGIS, Pamela. *Describing Early America...* Pàgs. 16-18.

¹⁴⁵ Per a entendre Linnaeus en un sentit estrictament metodològic, STEARN, W.T. “The Background of Linnaeus’s Contributions to the Nomenclature and Methods of Systematic Biology”. *Systematic Biology*, Vol. 8, Nº 1. Oxfordshire: Taylor & Francis, Març de 1959. Pàgs. 4-22. En un sentit gairebé anecdòtic, ens interessa també una obra hispànica contemporània al naturalista suec que explica les seves teories: PALAU y VERDERA, Antonio; *Explicación de la filosofía y fundamentos botánicos de Linneo, con la que se aclaran y entienden facilmente las Instituciones botánicas de Tournefort*. Madrid: Antonio de Sancha, 1778. [GB]

Amèrica semblés alhora estranya i familiar. La enormitat entrelligada de la natura es va resoldre de manera molt simple a través de l'ordre que proporcionava una llista.¹⁴⁶

Per últim, podem apuntar que amb aquesta metodologia no només s'aconseguia una definició concreta i inequívoca sinó també el que podríem anomenar un estil literari i una retòrica pròpies, tan fructuosa que acabà duent a un consens dels practicants de la història natural sobre com s'havien d'escriure les frases i com s'havien de construir els discursos. Aquesta brillant interpretació, realitzada pel filòsof francès Michel Foucault, implicaria que el sistema de Linneu no només va suposar un canvi en el món de la botànica i de l'estudi de la natura, sinó fins i tot en el de la retòrica i la literatura en general.¹⁴⁷ Des d'aquest punt de vista purament literari i estirant aquesta idea, ens podríem plantejar fins a quin punt la influència que aquest mètode va tenir en els grans pares de la pàtria nord-americana i l'ascendència que els escrits d'aquests van tenir en les generacions futures, va donar com a resultat l'estil literari dels escriptors nord-americans d'avui dia (tant en el món de la ficció com en l'acadèmic), tant diferent de l'europeu i tant amic de les frases curtes i poc elaborades.

L'èxit que la fisicoteologia va arribar a assolir durant el pas del segle XVII al XVIII ens obre també les portes a d'altres sistemes de pensament que buscaven la interpretació racional dels ideals divins, així com la conciliació amb idees que aparentment negaven o si més no dificultaven la comprensió de les doctrines religioses, com ara les teodicees – terme que fa referència a una obra que intenta conciliar el mal amb Déu, exculpant-lo i donant a entendre que aquest és el millor dels mons possibles- de Newton i sobretot les del filòsof holandès Baruch Spinoza (1632-1677) i l'alemany Leibniz, obres de gran repercussió en el món de la filosofia i la matemàtica així com grans èxits editorials.¹⁴⁸

¹⁴⁶ FARA, Patricia. *Sex, Botany and...*, exposa, a través de la relació entre Linnaeus i Banks, la influència del mètode del primer als Estats Units i la seva aplicació pràctica al Nou Món.

¹⁴⁷ L'interès del gran filòsof francès en el naturalista suec es pot apreciar en diverses de les seves obres, però en especial a FOUCAULT, Michel. *Las palabras y las cosas. Hacia una arqueología de las ciencias humanas*. Madrid: Siglo XXI Editores, 2005. En especial, les pàgines 158-163.

¹⁴⁸ Existeix una interessant monografia sobre aquest concepte que en realitza un repàs al llarg de la història, STILWELL, Gary A. *Where was God: Evil, Theodicy, and Modern Science*. Parker: Outskirts Press, 2009. Pel que fa a la època il·lustrada, ens interessen sobretot les pàgines 153-166. Pel que fa a les obres dels autors esmentats, la primordial és LEIBNIZ, G.W. *Compendio de la controversia de la teodicea*. Madrid: Encuentro Ediciones, 2001.

Per la seva part, Leibniz cercava una explicació de la natura alternativa a la que varen plantejar Descartes i Newton, i exposà que si bé el medi que envolta l'home no pot ser explicat sense les causes finals, l'ésser humà és lliure d'intentar millorar-se a sí mateix i allò que l'envolta utilitzant les eines donades per tal d'imitar la obra divina dins les seves capacitats. D'aquesta manera, el fet que l'home hagués inventat aparells que el poguessin ajudar a conèixer el món de manera més profunda, com ara el microscopi o el telescopi, no era sinó la demostració que el destí de la humanitat era el coneixement profund i la millora de la natura creada per Déu.¹⁴⁹ Veiem doncs com Leibniz comparteix amb Ray i Derham la ferma creença en les causes finals, i alhora es nega a creure en una interpretació merament mecanicista del món. La tasca de l'home no és la de la mera observació de la natura sinó també la de la seva transformació i utilització per al propi benestar.¹⁵⁰

Depenent del tema tractat i de la perspectiva que prengué l'autor, el punt de partida i la posició a prendre en relació a l'existència seria diferent. Així, per exemple autors com Spinoza havien afirmat que no creien que el desxifrat del bé i el mal fos tasca del filòsof, qui s'hauria d'abstraure d'aquesta dualitat i mirar d'assolir un estat en el qual es percebi la perfecció absoluta de la existència. Es tracta en realitat del conformisme vital que defineix els estoics des dels temps de l'hel·lè Zenó, la idea bàsica que 'allò que és, està bé'. Al segle XVIII, però, aquest lema ja no és una experiència mística assolible a través de la meditació o la transcendència, sinó més aviat un sentiment de satisfacció expressat per tota una generació de filòsofs, sovint fills de famílies riques que els havien garantit una educació immillorable, que entenen la seva existència i el seu temps com el moment més feliç que l'home ha conegut mai.¹⁵¹

¹⁴⁹ Aquests dos aparells apareixen recurrentment a la bibliografia de la època així com a la secundària, podem aportar aquí DICK, Thomas. *The Telescope and Microscope*. London: The religious Tract Society, 1799. [GB], que ens aporta no només una visió pròpia del segle que tractem sobre la importància d'aquests aparells, sinó també un aprofundiment en els descobriments que s'havien fet gràcies a ells, la interpretació que en realitza l'autor, i la seva repercussió en el món científic.

¹⁵⁰ RATEAU, Paul. *Lectures et interpretations des essais de Theodicee de G.W. Leibniz*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 2012, ens ha ajudat a tenir una millor comprensió de les diverses facetes d'aquesta obra de Leibniz. També RUTHERFORD, Donald. *Leibniz and the Rational Order of Nature*. Cambridge: Cambridge University Press, 1995.

¹⁵¹ Podem citar aquí el ja clàssic VEREKER, Charles. *Eighteenth Century optimism. A Study of the Interrelations of Moral and Social Theory in English and French Thought Between 1689 and 1789*. Liverpool: Liverpool University Press, 1968.

Les raons d'aquesta comprensió completament optimista de la pròpia realitat venen donades per la percepció que la humanitat passava per una època d'il·lustració que havia permès deixar enrere les supersticions, errors i enfrontaments del passat i abraçar la llibertat, la filosofia i les arts d'una manera gairebé absoluta que permetés una explicació racional de qualsevol problema. Sota la percepció que l'univers sencer ja no guardava cap secret per l'home, era normal creure que es vivia la millor època de la història. El món i tot allò que contenia havia estat explicat, i el que era encara millor, ordenat, doncs les criatures que hi habitaven formaven part d'una escala continua que s'estenia des de l'insecte més insignificant fins els àngels més propers a Déu. La immensa varietat d'éssers no semblava capficar els pensadors que visqueren aquesta època il·lustrada, que acceptaven la existència de totes les formes de vida sense qüestionar-se les seves connotacions morals; la mateixa varietat de la vida representava la seva bondat, i per extensió la bondat divina.¹⁵²

Però com ja sabem, no tots els filòsofs del XVIII es decantaven per l'optimisme vital. Autors com el gran poeta anglès Samuel (Dr.) Johnson (1709-1784) i el francès Voltaire (si més no a obres com *Candide*), mostraven la seva incomoditat amb l'estat 'natural' de les coses, sobretot en la seva forma social, i es negaven a acceptar el que consideraven lacres, com ara la pobresa i la misèria, i entenien que era el paper de l'home el trobar maneres per a eradicar-les.¹⁵³

Pensaments com aquest es van fer encara més prevalents quan les grans mentes il·lustrades van haver d'enfrontar importants catàstrofes naturals com els que Lisboa va patir consecutivament en la dècada dels cinquanta del segle XVIII. Gràcies a la difusió de la premsa, però també al seu esment en obres de grans autors, la notícia dels terratrèmols de 1750 i de 1755 arriba gairebé a tot el món, i això fa que molts pensadors es replantegin si aquest és en realitat "el millor dels mons possibles".¹⁵⁴

¹⁵² Una altra gran monografia sobre aquest optimisme vital durant el segle XVIII es troba a NADLER, Steven. *The Best of All Possible Worlds. A Story of Philosophers, God, and Evil in the Age of Reason*. Princeton: Princeton University Press, 2010.

¹⁵³ Per a una breu contextualització de la obra de l'*encyclopediste*, veure la introducció fet per Johnson Kent Wright a VOLTAIRE. *Candide*. New Haven: Yale University Press, 2005. Pàgs. xiii-xxv.

¹⁵⁴ Existeixen moltes monografies sobre l'impacte que aquests esdeveniments van tenir en la mentalitat i en la filosofia il·lustrada, citem aquí. PAICE, Edward. *Wrath of God, The Great Lisbon Earthquake of*

El gran dilema que es plantejava en aquest sentit era com explicar la idea del mal des de la perspectiva moral i la raó de l'existència de les catàstrofes indiscriminades en un món dominat per la causalitat. Tradicionalment, el pensament cristià explicava aquests esdeveniments o bé com a ensenyament moral o com a càstig conjunt per un excés de pecats, i en tot cas, recorrent a la idea que els humans no poden pretendre comprendre les raons divines que es podien amagar darrere de tals esdeveniments. Arribats al segle XVIII, però, neix en el pensament il·lustrat una branca molt menys comprensiva o resignada.

El gran *encyclopédiste* Voltaire, per exemple, va utilitzar el cas dels terratrèmols tant a *Candide*, com a *Poème sur le Désastre de Lisbonne* per realitzar un atac directe a la màxima establerta pel poeta anglès Alexander Pope (1688-1744) de que *tout est bien* així com els autors posteriors que segons ell la recolzaven, com ara el mateix Leibniz.¹⁵⁵ Però fins i tot en el seu atac més brutal, Voltaire no es va atrevir a negar el disseny o la causalitat final com a forma òptima per a entendre la natura, si bé les va matisar i va prevenir contra la seva utilització exagerada, com ara arribar a afirmar que el nas va ser fet amb la seva forma per tal que pogués sostenir unes ulleres. Segons Voltaire, per tal que siguin vàlides, les causes finals requereixen un efecte uniforme i invariabilitat en el temps i en l'espai.¹⁵⁶

En aquesta dualitat enfrontada entre els filòsofs de la època, s'ha de destacar el fet que l'assumpció que l'*status quo* implicava alhora una conformitat inherent. Si el seu present era el millor dels mons possibles, llavors no es podia esperar cap millora, doncs el moment que vivien ja era immillorable i immutable i les reformes d'alguna manera

1755. London: Quercus, 2008; i SHRADY, Nicholas *The Last Day. Wrath, Ruin and Reason in the Great Lisbon Earthquake of 1755*. New York: Penguin Books, 2008.

¹⁵⁵ Per a l'obra de Voltaire que citem aquí, remetem a VOLTAIRE. *Oeuvres...* Pel que fa al poema, és interessant la resposta a Voltaire que va realitzar ROUSSEAU, J.J. *Lettre de J.J. Rousseau citoyen de Geneve a monsieur de Voltaire concernant le poème sur le désastre de Lisbonne*. Paris: F. Grasset, 1764. [Arch], aquesta obra inclou també el poema en si. Pel que fa Pope, el poeta va fer aquesta afirmació a POPE, Alexander. *An Essay on Man and Other Poems*. Mineola: Dover Publications, 1994.

¹⁵⁶ Per a una interpretació d'aquesta idea en Voltaire, APOSTOLIDES, Diana Lynne. *Voltaire's Poème sur le Désastre de Lisbonne: The Lessons of the Variants*. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1967. També MARQUES, José O.A. "The Paths of Providence: Voltaire and Rousseau on the Lisbon Earthquake". *Cadernos de História e Filosofia da Ciência*, Série 3, Vol. 15, Nº 1. Campinas: CLE-Unicamp, gener a juny de 2005. Pàgs. 22-57.

implicarien una intenció de canvi respecte a la voluntat divina, i de fet promoure-les podria significar alhora anar en contra dels designis.

Aquesta és precisament la raó que pensadors com Voltaire, Rousseau, Diderot, o Holbach, representants d'un grup encara més gran que rebutjava creure que no hi havia res que es pogués millorar, fossin els més actius a l'hora d'intentar canviar la societat; per a la resta, el canvi representava quelcom proper a l'heretgia. Podem dir que per a aquells que recolzaven l'avenç, el problema provenia d'entendre la terra en el seu conjunt des d'un punt de vista estrictament humà, i de confondre les necessitats de l'home amb la llei natural. Aquests homes seran precisament els que van promoure amb més força el canvi, els que van entrar de ple en l'esperit il·lustrat en el sentit que ens ha arribat fins el dia d'avui: el del progrés de la civilització, la desaparició dels mals que l'assoleixen, el descobriment de les eines que havien de permetre un avenç i una millora constant cap a una llunyana perfecció.¹⁵⁷

Per citar en aquest context alguns dels casos més rellevants i les seves idees podem començar amb matemàtic i estadista francès Pierre Louis Maupertuis (1698-1759), qui era partidari del rigor i la investigació científiques, i qui, sense arribar a menysprear el disseny, pensava que aplicar-lo a elements insignificants era exagerat. És coneguda la discussió en la que van entrar Maupertuis i Voltaire, en la qual el primer li espetà al segon que si “els déistes havien trobat Déu a les arrugues de la pell del rinoceront, [doncs permeten que un animal amb la pell tant dura es mogui] amb el mateix raonament hom podria negar la seva existència utilitzant la closca de la tortuga.”¹⁵⁸ Per a Voltaire, el disseny únic d'un animal era prova suficient per demostrar que aquest disseny formava part d'un propòsit diví, de manera que la seva resposta a l'atac directe de Maupertuis seria que “tant la tortuga com el rinoceront, així com tota la resta d'espècies, són igualment prova, en la seva infinita varietat, de la mateixa causa, el mateix disseny, la mateixa intenció, que és la preservació, la generació i la mort. Hi ha unitat en aquesta infinita varietat; la closca i la pell són testimonis idèntics. Com! Negar

¹⁵⁷ ISRAEL, Jonathan I. *A Revolution of the Mind. Radical Enlightenment and the Intellectual Origins of Modern Democracy*. Princeton: Princeton University Press, 2010.

¹⁵⁸ VOLTAIRE. *Voltaire's Philosophical Dictionary*. Fairford: The Echo Library, 2010. Pàg. 25.

Déu perquè la closca no s'assembla al cuir!"¹⁵⁹ Un argument en sí mateix també científic, però alhora purament deista, doncs quedava clar en la seva opinió que pensava que la varietat natural era mostra del geni diví, que havia donat bellesa a la infinita varietat de les seves criatures, fins i tot aquelles que semblaven horribles o que no es comprenien.¹⁶⁰

Més radicals encara serien els francesos Buffon i Goethe, per als que la confusió entre les conveniències de l'home i les lleis de la natura era imperdonable, fet que els portà a menysprear l'estudi de la natura a través de les causes finals, sobretot quan aquestes s'utilitzaven per a explicar fins i tot el fet més ínfim.

Una de les contradiccions que resultava més òbvia per a Buffon i que explicava més clarament que era impossible que la natura estigués sotmesa a la teleologia pel que respectava a la creació dels éssers vius, era la existència d'extremitats o parts supèrflues en alguns animals i la manca d'elements essencials en d'altres. Segons aquest autor la pregunta primordial no era "per què?" sinó "com?". I seguint aquest patró, doncs, eliminades les causes finals, on queda la idea d'harmonia? Segons Buffon, en la pròpia natura, doncs ell la considerava com un sol ens, un immens ésser viu, que si bé podia estar subordinat a l'ésser suprem que l'havia creat i el permetia continuar funcionant, d'alguna manera s'autogestionava sense la necessitat de la constant intervenció divina. Així, el poder de la natura seria la manifestació indirecta del poder diví.¹⁶¹

Buffon va trobar la manera, sense haver de creuar la perillosa línia de l'absoluta negació del paper de Déu, d'explicar la natura des d'un punt de vista científic ideant-la com a un obrer a qui han estat donades totes les eines i els materials necessaris, que treballa incessantment amb l'únic objectiu de mantenir el sistema de la vida en funcionament. Alhora, això permetia que no s'utilitzés la figura divina per a explicar minúcies, i a més obria la porta a la importància de l'adaptabilitat de la vida a les circumstàncies i

¹⁵⁹ Ibid.

¹⁶⁰ EFROSINI GREGORY, Mary. *Evolutionism in Eighteenth Century French Thought*. New York: Peter Lang Publishing, 2008. Pàg. 170.

¹⁶¹ ROGER, Jacques. *Buffon: un philosophe au jardin de roi*. Paris: Fayard, 1989. Pàgs. 157-159.

condicions del medi que habita i a la possibilitat que l'home modifiqués aquestes condicions, idees que Buffon va explotar en gran mesura en la seva ingent obra.¹⁶²

L'autor francès representa doncs un canvi que implica que la intenció específica del creador no es troba al darrere de tots els esdeveniments naturals, sinó que aquests succeeixen a conseqüència de condicions i interaccions que poden ser observades i explicades per la pròpia natura, sense necessitat de recórrer a la causalitat. Més endavant podrem endinsar-nos en la seva ingent *Histoire Naturelle* i trobar més exemples que ens ajudin a entendre aquest plantejament.

De pensament molt afí al de Buffon, el baró d'Holbach també estava convençut de la superioritat del mecanicisme respecte a la teleologia, de fet, anava un pas més enllà, doncs creia que la idea de l'ordre era una creació humana derivada de la observació del moviment necessari, regular i periòdic en l'univers. D'aquesta manera, l'home no és més que un mer observador de la gran màquina de la natura, que alhora és resultat de diversos fenòmens observables, com ara la rotació de la terra i els efectes del canvi estacional en la vida de plantes, animals i homes, i si algun d'aquests paràmetres canviés, la vida tal i com es coneixia a la terra, inclosa la de l'home, també podria canviar.¹⁶³

Un dels elements principals dels arguments d'Holbach és el clima, que per a aquest autor resulta primordial en l'explicació de qualsevol fenomen de la natura, però que també planteja el problema d'haver-lo d'explicar, fet que d'Holbach soluciona atribuint el clima únicament a la posició del globus terraqüi. Per tant, el que d'Holbach està proposant és una perspectiva de la natura en la qual els propòsits i les causes finals no hi tenen cabuda, i les interrelacions entre els seus diversos elements succeeixen a través de les lleis naturals, que poden arribar a ser conegudes per l'home sempre i quan el progrés científic sigui l'adequat.¹⁶⁴

¹⁶² GLACKEN, Clarence J. *Huellas en la playa...* Pàgs. 480-481.

¹⁶³ Aquesta concepció apareix a CUSHING, Max Pearson. *Baron d'Holbach*. Charleston: Bibliobazaar, 2008. Pàgs. 60-73. (facsimil de l'original de 1914).

¹⁶⁴ Aquestes afirmacions es troben, en especial, a HOLBACH, Paul-Henri. *Système de la nature*. Paris: Fayard, 1991. També, per tenir una perspectiva comparada d'Holbach amb els seus contemporanis, ZARKA, Yves Charles (dir.). *Matérialistes français du XVIIIe siècle. La Mettrie, Helvétius, d'Holbach*.

En un altre nivell apareixen tot un seguit d'autors que van més enllà en la seva crítica a la teleologia i realitzen plantejaments que encara avui en dia no han estat superats. Segurament, per la seva potència lògica, la figura més important d'entre aquest nou grup fou el prussià Immanuel Kant, però abans d'arribar-hi, val la pena també fer un repàs a altres noms importants que van pavimentar el seu camí.

Per a David Hume, el gran problema residia en pretendre que l'home entenia el món de la mateixa manera en què ho feia Déu, que era la premissa bàsica de l'analogia de l'artesà, molt atacada per aquest autor, doncs ell entenia que les limitacions humanes per comprendre i interpretar la creació eren múltiples, i es va dedicar a demostrar-ho en moltes de les seves obres, però sobretot en els diàlegs.¹⁶⁵

No es tractava, en aquest cas, o així ho expressà Hume en boca de Filó, d'excloure la teleologia de l'explicació de la natura, sinó de pretendre entendre-la des del sentit comú i la raó humanes, doncs aquestes sempre resultaran insuficients, donat el fet que no podem atribuir-nos les mateixes qualitats que Déu i que el nostre coneixement es basa simplement en la experiència. Cleantes, un dels altres personatges utilitzats per aquest autor per mirar de desmuntar el pensament tradicional cristià en el camp de la natura, defensa la idea del disseny i s'aferra al símil del món com a màquina les parts de la qual estan perfectament afinades, de manera que es pot comparar als artificis realitzats per l'home. Seguint aquest pensament, si es pot trobar una comparació en aquest sentit, també se n'hauria de poder trobar una pel que fa a les raons de la seva existència.¹⁶⁶

Però Filó posava a prova l'analogia demostrant que les similituds eren massa vagues, que comparar una casa amb tot l'univers era anar massa lluny, i que de qualsevol manera, el fet que hi hagi un ordre en el funcionament del món no demostra directament que existeixi un disseny, doncs, i aquí resideix el pas revolucionari establert per Hume, és possible que l'ordre sigui quelcom intrínsec a la matèria. El pensament, la intenció i

Paris: Presses Universitaires de Paris, 2006. I CHAUSSINAND-NOGARET, Guy. *Les Lumières au péril du bûcher*. Paris: Fayard, 2009.

¹⁶⁵ HUME, David. *Dialogues Concerning Natural Religion*. London: Penguin Books, 1990.

¹⁶⁶ Pel recorregut que iniciem aquí a través del diàleg entre Filó i Cleantes, PYLE, Andrew. *Hume's Dialogues Concerning Natural Religion*. London: Continuum, 2006.

la intel·ligència són només ressorts i principis de l'univers, i no es poden utilitzar per explicar el seu origen. Però la natura conté infinits principis, i la observació de les creacions humanes és massa trivial per utilitzar-la com a exemple per a especular sobre l'origen de l'univers.

Filó també atacà la idea, expressada per Leibniz entre d'altres, que donat que la funció de l'home era arribar al coneixement i la comprensió màximes de la creació divina, el microscopi i el telescopi resultaven eines que permetien ampliar la comprensió humana dels dissenys divins, fet que alhora confirmava el mateix disseny diví, doncs no feien res més sinó demostrar que l'ordre existia tant en el món microscòpic com en el telescòpic. Per a Filó, aquesta idea només multiplica el problema doncs l'analogia resulta encara més remota.¹⁶⁷

I per realitzar un atac encara més devastador a la metàfora dels artesans, Filó va posar de manifest que els artesans humans han arribat a la seva perícia després de generacions i generacions d'altres mestres que havien comès errors, que havien compartit coneixement i que havien perpetuat les seves tradicions, i que a més les empreses més ambicioses normalment implicaven la col·laboració de diversos artesans. D'aquesta manera, si es considerava Déu com un simple artesà, s'hauria de valorar la possibilitat que hagués col·laborat amb algú altre en la creació de quelcom tant imponent com un món, a part del fet que poguessin existir mons defectuosos creats anteriorment i descartats per haver estat fallits. Sent això impensable, l'analogia de l'artesà quedava també descartada i anul·lada. Posats a buscar una metàfora, Filó preferia referir-se a la natura com a un animal o un vegetal, si més no pel que fa al procés pel qual és creat i la manera com es manté a sí mateix, que no pas a un telar o un rellotge.

La conclusió de Hume en boca de Filó és que el món que contemplem no es pot utilitzar per a inferir amb seguretat idees sobre un artesà invisible o sobre les causes de la natura, doncs si bé la existència d'un Déu poderós i benèvol podria arribar a ser coherent amb

¹⁶⁷ També com a guia per a aquest diàleg, SESSIONS, William Lad. *Reading Hume's Dialogues. A Veneration for true Religion*. Bloomington: Indiana University Press, 2002.

la del món, de cap manera aquesta existència es pot inferir de tot plegat, doncs si així fos, perquè doncs han d'existir el dolor, els infortunis i les catàstrofes?¹⁶⁸

Immanuel Kant fou segurament qui va analitzar i rebutjar amb més contundència, tant a la *Crítica de la Raó Pura* (1781) com a la *Crítica del Judici* [teleològic], de 1790, les idees fisicoteleològiques que s'utilitzaven per demostrar l'existència de Déu. La idea bàsica era que els fins o les causalitats a la natura podien ser infinites, i que no es podia demostrar de manera objectiva que els éssers vius o les coses en general tinguessin una finalitat relacionada amb la seva funcionalitat.¹⁶⁹ O dit d'una altra manera:

...l'argumentació de la existència de Déu basada en la evidència empírica de la finalitat o intenció en la naturalesa no ens pot dur, en el millor dels casos, més que al concepte d'un planificador o arquitecte de la naturalesa. Però no ens pot conduir al concepte d'una causa suprema de la existència de l'univers. Tampoc ens pot servir per a determinar cap atribut de l'arquitecte suprem, excepte la intel·ligència [...] Això significa que la reflexió sobre certs tipus d'éssers materials (organismes) ens duria al concepte d'una intel·ligència sobrehumana manifesta en aquests éssers, però no al concepte d'una saviesa (*Weisheit*) divina que crees l'univers sencer per a un fi últim suprem.¹⁷⁰

La utilització que l'home fa de la natura, de les plantes i els animals, no sempre li resulten útils, però fins i tot si ho fessin, això no demostraria que els elements que decideix utilitzar estiguessin allà per a ell, doncs si fos així tots i cadascun dels elements de la natura haurien de tenir una funció òbvia per la humanitat.

Atacada la tesi de la funcionalitat, Kant també va dirigir la seva atenció cap a l'analogia de la natura com a màquina o la idea de l'artesà, considerant que la causa responsable

¹⁶⁸ Específicament sobre la dualitat de pensament expressada per Hume en aquesta obra, NELSON, John O. *Hume's New Scene of Thought and the Several Faces of David Hume in the Dialogues Concerning Natural Religion*. Lanham: University Press of America, 2010.

¹⁶⁹ Pera una interpretació d'aquesta complexíssima obra de Kant: DiCENSO, James J. *Kant. Religion and Politics*. Cambridge: Cambridge University Press, 2011. També FIRESTONE, Chris L.; JACOBS, Nathan. *In Defense of Kant's Religion*. Bloomington: Indiana University Press, 2009.

¹⁷⁰ COPLESTON, Frederick. *Historia de la Filosofía*, Vol VI. Barcelona: Ariel, 2004. Pàg. 297.

de la natura era intrínseca, mentre que la de la màquina era exactament el contrari, pel que la premissa quedava doncs invalidada.¹⁷¹

Continuant amb la idea de que les causes finals es podien utilitzar com a guia, sense que hagin d'interferir amb el principi de que la natura ha de ser estudiada mitjançant la investigació de les causes eficients, Kant s'ocupa, instrumentalitzant aquest idea, d'allò que és o que li resulta desagradable a l'home. Hi ha la possibilitat que els paràsits existeixin per tal d'estimular la netedat de l'home, o bé que els mosquits, tant abundants a Amèrica (i als debats sobre el nou continent, com veurem més endavant), estiguin allà per tal d'estimular la dessecació dels pantans, de manera que, paradoxalment, la seva funció sigui la d'intentar ser extingits per l'home.¹⁷²

Fins i tot acceptant aquestes idees, no és vàlid, fent referència a l'escala dels éssers vius, considerar que l'home és el fi de la creació, doncs la idea pot tanmateix ser invertida i creure que l'home és només un mitjà per aturar el creixement dels carnívors perillosos que podrien acabar amb els herbívors. Aquí introdueix Kant un concepte nou que només esmentarem com a comparació, que és el de la eticoteologia com a complement i solució de les deficiències de la fisicoteologia, per la qual sí s'entendria l'home com a fi de la creació però només pel que fa a la moral, de manera que la finalitat de la creació és moral en sí mateixa.¹⁷³

Pel que fa a si la terra és o no el lloc idoni per a la vida, Kant considera, i això representa el canvi realment significatiu en el seu posicionament, que la present configuració de la superfície de la terra és més aviat el resultat de la seva pròpia història geològica que no pas del disseny diví o de causes finals, malgrat que aparentment la

¹⁷¹ Sobre el mecanicisme en concret, ROSAS, Alejandro. "Kant y la ciencia natural de los organismos". *Ideas y Valores. Revista Colombiana de Filosofía*, Vol. 57, Nº 137. Colombia: Universidad Nacional de Colombia, agost de 2008. Pàgs. 5-23. Així com DE MINGO RODRÍGUEZ, Alicia. "Máquina y Telos. Esbozos para una filosofía kantiana de la biología." *Los filósofos y la biología. Thémata*, Nº 20. Sevilla: Publicaciones de la Universidad de Sevilla, 1998. Pàgs. 67-88.

¹⁷² Aquest exemple dels mosquits apareix a KANT, Immanuel. *Critique of Judgement*. Oxford: Oxford University Press, 2008. Pàg. 207.

¹⁷³ Una molt bona obra per entendre el posicionament de Kant davant d'aquestes branques de la comprensió teològica, ANDERSON, Pamela Sue.; BELL, Jordan. *Kant and Theology*. London: Continuum, 2010.

disposició dels seus elements sigui o no convenien per a l'home. La història de l'home es desenvolupa sobre un planeta que té la seva pròpia història.¹⁷⁴

Un altre autor, en Johann Wolfgang von Goethe, també va realitzar dures crítiques, tant a les conseqüències que la interpretació teleològica de la natura podia tenir en la investigació científica com a l'argument del disseny basat en l'analogia. Bàsicament considerava que no es tractava d'eines serioses per al treball científic, i que la consideració que tot havia estat creat per una força vital amb unes intencions precises no era sostenible.¹⁷⁵

Utilitzant una argumentació similar a la de Kant, Goethe argumenta que les causes o els fins humans no són útils a l'hora d'entendre els de la natura, doncs si s'utilitzessin els mateixos paràmetres que interessin a l'home, és a dir les activitats amb un fi o propòsit, la natura no seria més que una gran caixa d'eines. Així doncs, el medi ambient és entès per Goethe no com a passiu sinó com a actiu i fins i tot creatiu en el seu paper del manteniment de la vida, de manera que introdueix l'estudi de les condicions del medi i com aquestes afecten, donen forma i limiten la vida.¹⁷⁶

Acabarem aquest repàs d'autors i les seves opinions sobre la validesa o no de la teleologia a l'hora d'entendre la natura amb els dos grans filòsofs que representen el pas del segle XVIII al XIX, Johann Gottfried Herder, que amb la seva capacitat de síntesi representaria les idees que estaven a punt de desaparèixer, i Alexander von Humboldt, que estableix les bases d'una nova manera d'aproximar-se a la natura que portaran directament a l'estudi científic del nou segle.¹⁷⁷

¹⁷⁴ Sobre aquesta idea i la posició de Kant respecte a l'optimisme vital, ANDERSON-GOLD, Sharon. *Kant's Anatomy of Evil*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010. Tot el llibre gira al voltant d'aquesta idea, però ens interessin especialment les pàgines 33-57.

¹⁷⁵ Sobretot a GOETHE, Johann Wolfgang von. *Teoría de la Naturaleza*. Madrid: Tecnos, 2007. Per a una interessant interpretació de la religiositat de Goethe en múltiples facetes del seu pensament, incloent la natura, PELIKAN, Jaroslav. *Faust the Theologian*. New Haven: Yale University Press, 1995. Sobretot les pàgines 25-58.

¹⁷⁶ BORTOFT, Henri. *The Wholeness of Nature. Goethe's Way toward a Science of Conscious Participation in Nature*. Hendon: Lindisfarne Books, 1996. També ORLE TANTILLO, Astrida. *The Will to Create: Goethe's Philosophy of Nature*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 2002.

¹⁷⁷ GLACKEN, Clarence J. *Huellas en la playa...* Pàgs. 497-499.

A Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit (Idees per a una Filosofia de la Història de la Humanitat), publicada l'any 1774, Herder va realitzar el que s'ha considerat una síntesi perfecta de les idees de la idoneïtat del medi de la terra, la influència del clima i la influència de l'home en el medi físic, i alhora l'ocàs del pensament il·lustrat sobre la natura.¹⁷⁸

En relació al problema que ell considerava bàsic: el vincle que la humanitat estableix amb la terra tant de manera conjunta com a nivell local, idea que interessava a Herder especialment (i que també ens interessa a nosaltres en major mesura, doncs està més directament relacionada amb el debat sobre Amèrica) i la valorava, com veurem més endavant, de manera similar a com ho feien Buffon, Montesquieu o Voltaire.

Pel que fa a la síntesi d'idees esmentades, Herder, com faran gairebé tots, va assumir la idea del disseny diví, si bé a un nivell molt global, i acceptava que la terra és, en efecte, un medi adequat per la vida, que de fet pot ser considerada el teatre en el que es desenvolupa la història de l'home. En aquest sentit, l'home seria una espècie d'intrús en la natura, que hauria après les seves capacitats a través de la observació dels altres animals i arribat així a la superioritat que ostentaria en el regne dels éssers vius. Això implicava que no es pot desvincular l'home de la natura, que aquest no seria independent de les altres espècies, i que a més no es podien fer distincions entre els diversos membres de la raça humana, que ell considerava una unitat.¹⁷⁹

Sobre si els diversos pobles d'homes estan o no influïts, de la mateixa manera que ho estan les altres espècies animals i vegetals, per les condicions mediambientals en que viuen i si aquest fet modifica alhora la manera com es relacionen amb el seu medi, Herder creu que així com la humanitat ha estat capaç d'adaptar-se a la vida en diversos climes, fins i tot els més extrems, també és possible modificar les seves pautes de comportament i la seva relació amb el medi. Tot i així, també creu que s'haurien d'evitar els canvis bruscos o excessius en el medi perquè això podria implicar trencar

¹⁷⁸ HERDER, Johann Gottfried von. *Ideas para una filosofía de la historia de la humanidad*. Buenos Aires: Losada, 1959.

¹⁷⁹ WELLS, G.A. "Man and Nature: An Elucidation of Coleridge's Rejection of Herder's Thought". *The Journal of English and Germanic Philology*. Vol. 51, N° 3. Champaign: University of Illinois Press, juliol de 1952. Pàgs. 314-325.

les relacions intrínseques que uneixen tota la creació, i la única manera d'evitar alterar aquesta interdependència seria una actuació prudent per part de l'home.¹⁸⁰

Si com ja hem dit Herder va representar l'ocàs del pensament il·lustrat sobre la natura, Humboldt, sobretot en el seu *Ideen zu einer Geographie der Pflanze*, publicat el 1804, és qui va iniciar amb més força que cap altre autor una manera totalment diferent d'entendre la qüestió, prestant la seva atenció al detall i a la interrelació amb el medi immediat.¹⁸¹ Segons molts autors, Humboldt representa la millor concepció de la natura orgànica possible abans de Darwin. La geografia de les plantes, les variacions existents en les diferents zones del planeta, la formació o els colors, van ser, per exemple alguns dels temes que va estudiar amb més dedicació.¹⁸²

Tot i el seu interès en la diversitat, Humboldt també acceptava l'existència d'una unitat subjacent en tota la natura, a la que definia com una cadena de causes i conseqüències impossibles d'explicar de manera independent sense tenir en compte el seu context i les seves interrelacions, però que necessitaven ser investigades amb rigor científic i amb la llibertat del pensament no lligat a les doctrines religioses.¹⁸³

Com a conclusió

Un cop realitzat aquest intensiu repàs a l'aproximació filosòfica a la natura durant el segle XVIII, podem concloure que aquesta s'alimentava en gran part de les idees sostingudes durant el segle XVII, però que va trobar la manera de fer-se igual o més fort que aquella a través d'arguments propis i d'explicacions alternatives per corregir els defectes lògics de les idees heretades. Si prenent com a referència a l'anteriorment citat Alexander Pope, que fou mestre de molts dels pensadors del segle XVIII, i els va recomanar, directa o indirectament, que es limitessin a l'estudi de la natura i que no

¹⁸⁰ SIKKA, Sonia. *Herder on Humanity*. Cambridge: Cambridge University Press, 2011. Pàgs. 84-159.

¹⁸¹ HUMBOLDT, Alexander von. *Ensayo sobre la geografía de las plantas: acompañado de un cuadro físico de las regiones equinociales*. Madrid: Siglo XXI, 1997.

¹⁸² Sobre aquest tema particular existeix una edició de les il·lustracions botàniques que ell mateix va realitzar durant els seus viatges a Amèrica, LACK, Walter H. *Alexander von Humboldt and the Botanical Exploration of the Americas: The Botanicals of America*. New York: Prestel, 2009.

¹⁸³ Una obra que articula la biografia de Humboldt al voltant de la seva intensa relació amb la natura, McCRORY, Donald. *Nature's Interpreter: The Life and Times of Alexander von Humboldt*. Cambridge: Lutterworth Press, 2010.

intentessin investigar sobre Déu; podem afirmar, després del que hem vist fins aquí, que la majoria va fer cas omís d'aquest consell i, moguts per les noves possibilitats que s'obrien davant d'ells per poder estudiar la natura amb eines diferents, ho van fer des de dins o fora de la teleologia, tot i que el que era més comú eren les explicacions mixtes que no gosaven negar el disseny diví de manera absoluta.

En realitat, tenint en compte l'enorme ventall d'opcions que es va obrir gràcies a la revolució científica que es va iniciar durant el segle XVII però que va tenir el seu esplendor en el XVIII, que va fomentar l'arribada d'instruments d'observació de precisió com el microscopi i el telescopi, que permetien entendre o si més no mirar la natura des de punts de vista molt diferents, és comprensible que es comencessin a plantejar dubtes i explicacions alternatives; però si a tot això hi afegim l'enorme ampliació de la imatgeria popular i filosòfica alimentada per l'especulació sobre les noves terres descobertes, i també per l'ingent èxit de la literatura de viatges i les col·leccions obsessives d'éssers vius d'arreu del món, el sorprenent hagués estat la pervivència de l'explicació teleològico-religiosa més tradicional.

I en aquesta línia, per tancar el present apartat, podem argumentar breument al voltant d'una idea que hem anat esmentant només de manera parcial i que serveix com a lligam per a tot el debat sobre la naturalesa, alhora que ofereix una visió del rerefons proto-científic al que pertanyien els autors dels que parlem. Val la pena preguntar-se fins a quin punt la influència de discussions com la que tractem va anar més enllà de l'àmbit filosòfic, i si la controvèrsia americana en concret no va tenir un lloc preeminent en el desenvolupament o l'estímul del pensament científic.

Ja hem vist com, durant el segle XVIII, la concepció teòrica respecte a la natura tot just s'estava formant en molts àmbits de la manera com l'entenem avui dia, moltes disciplines estaven apareixent o tot just es començaven a estudiar de manera seriosa, i creiem que foren precisament discussions com la que ens ocupa i que tot just comencem a analitzar, i la necessitat d'alguns de trobar arguments racionals i demostrables per provar les seves teories, les que van portar a estudiosos de la geologia, el clima, la fauna

i la flora i altres camps, a rebatre l'anomenada filosofia natural i fundar les bases de les ciències de la natura com les coneixem en el present.

En tot cas, la comparativa constant de la filosofia natural pròpia dels il·lustrats i el seu mètode per acostar-se al coneixement del medi resulta un element d'enorme importància per la diferenciació física però també social i política entre Europa i Amèrica. Una particularitat interessant que mirarem d'ampliar més endavant, seria que quan es duïen a terme comparacions respecte a plantejaments civils i polítics, Europa, que s'identificava a si mateixa amb la tolerància, la multiplicitat i la coexistència, es contraposava normalment a Àsia o Àfrica, vistes com a centres del despotisme i el centralisme, mentre que en els temes que tenien a veure estrictament amb de la natura, Europa, Àsia i Àfrica unien fronts contra Amèrica, ja que d'alguna manera es considerava que aquells representaven el Vell món i aquesta, -a la que de vegades també s'hi unia Austràlia-, en representava el nou. Aquest serà un argument força present en els postulats de base dels autors com Jefferson i Pernetz, que evidenciaven l'arbitrarietat comparativa i la utilitzaven per a desacreditar les conclusions dels que, amb Buffon, defensaven la tesi de la degeneració americana.

Seguint en aquesta línia, cal no perdre de vista quin és el marc general que englobava aquesta discussió al voltant de la natura en un sentit més ampli, i específicament de l'americana pel cas que ens ocupa. Els autors que hem vist fins a aquest punt i tots els que anirem introduint a partir d'aquí, es veïen irremeiablement influenciats per les corrents de pensament econòmic, científic, polític, filosòfic i literari, per esmentar-ne només algunes, que imperaven en el seu temps i tendien a adscriure-s'hi i a assumir les directrius principals de cada grup. Tot i arriscant-nos a simplificar, i entenent que els casos i les variacions serien molt nombroses, ens interessa treure a col·lació la diferenciació entre il·lustrats i romàntics. Ambdós moviments, intrínsecament relacionats amb la natura i la seva interpretació, estaven força estesos a l'Europa del XVIII, bé que el primer era més important a França i el segon ho era a Anglaterra i Alemanya i no arriba al seu desenvolupament més complert fins a ben entrat el segle XIX. L'objectiu bàsic d'aquests grups era assolir un coneixement més ampli del món, de l'ésser humà i de la seva interacció. Interessava arribar a conèixer els límits del

coneixement humà a través de l'estudi de la natura i de les capacitats intel·lectuals de l'home. Però malgrat les similituds en els seus objectius, hi va haver molts enfrontaments entre representants d'aquestes corrents, ja que els seus principis i mètodes eren, com hem vist, molt diferents. Els il·lustrats lloaven el pensament racional, el raonament deductiu i la matematització de la filosofia natural, i pels romàntics això representava una aproximació massa freda i impersonal, que només tenia com a objectiu el control de la natura i no pas la coexistència amb ella.

Però en qualsevol cas, semblava obvi que la manera de pensar la natura estava patint un canvi important cap a la modernització. Qui fou secretari de l'Acadèmica de Ciències de Paris, l'escriptor i filòsof francès Bernard le Bovier de Fontenelle (1657-1757), va escriure que:

L'esperit geomètric no és pas tant centrat en la geometria com perquè no espugui aplicar a d'altres coneixements. Una obra de política, moral, crítica, potser fins i tot d'oratória, és més bella, sense canviar la seva essència, si es fa amb mentalitat de geomètra. L'ordre, la claredat, la precisió, la exactitud que regnen en les bones obres des de fa algun temps, tenen el seu origen en aquest esperit geomètric que cada vegada compta amb més adeptes.¹⁸⁴

Es tracta només d'un dels múltiples exemples de fins a quin punt la racionalitat científica s'anava convertint en ideal i arquetip ideològic per als il·lustrats.

Aquest canvi intel·lectual pel que fa a l'estudi de la natura, marcat pel temps però també per la geografia dels seus pensadors i sobretot per la influència i les diversificacions que va provocar en els estudiosos de la natura de la època, ens ajuden a entendre el posicionament dels autors que hem de tractar i les grans diferències en els seus plantejaments. Així, veurem com les idees proposades pel Comte de Buffon i els seus contemporanis i compatriotes, la gènesis i les variacions geogràfiques i temporals de les

¹⁸⁴ FONTENELLE, Bernard le Bovier de. *Oeuvres de Fontenelle*, Tom primer. Paris: Peytieu, 1829. Pàg. 54. [Arch] Sobre aquest concepte de "l'esperit geomètric" i un que li anava adscrit, el de "l'esperit de finura", STROSETZKI, Christoph. "Entre l'esprit de géométrie et l'esprit de finesse". *Le langage littéraire au XIIIe siècle. De la rhétorique a la littérature*. Münster: Universitäts und Landesbibliothek, 1991. Pàgs. 265-278.

espècies de la terra, donen pas d'alguna manera als estudis de la química, la física, biologia, la embriologia i la ecologia, l'anatomia comparada o la paleontologia, i això farà que es revisin els termes dels problemes plantejats pel naturalista francès en origen, com ara la classificació de les espècies animals o la influència del clima en la espècie humana.

També, de manera similar, i a arrel de les proposicions que tractarem en detall més endavant, s'engeguen investigacions en altres àmbits, per exemple per part de qui és considerat pare de l'etnologia i l'antropologia Constatin-François Chasseboeuf, comte de Volney (1757-1820), cèlebre per la seva obra *Les Ruines Ou Méditations Sur Les Révolutions Des Empires*. Però per al tema que ens ocupa ens interessa especialment el seu *Tableau du climat et du sol des États-Unis d'Amérique*, un anàlisi objectiu del sòl, el clima, els vents i el sistema de pluges a Nord-Amèrica, es va guanyar el títol de fundador de la geografia científica americana.¹⁸⁵

En aquest sentit, es van multiplicar les veus que ridiculitzaven l'arbitrarietat de la filosofia de la natura que es va iniciar amb Buffon i va culminar amb Hegel i que representaven el canvi d'interès dels naturalistes, que ja no caracteritzaven el continent americà a través dels graus de longitud que el separaven de l' europeu o amb la comparació de la seva fauna o la seva vegetació sinó a través de l'estudi dels climes i els paral·lels, de la seva estructura geològica. D'aquesta manera, per exemple, enlloc de limitar-se a la utilització d'Amèrica com a antítesi d'Europa, es va crear una sistematització, una llei climàtica general, vàlida per a tots els continents, i que actuava uniformement des dels pols fins a l'equador.

Així doncs, a través de les noves concepcions de la natura, la il·lustració també va donar a llum a nous debats i interessos. La importància intel·lectual que aquest tema va adquirir en l'univers il·lustrat va posar en primer pla els debats entorn a allò natural, allò anormal i allò patològic en la naturalesa, va provocar discussions sobre la fisiologia humana i els autòmats i va donar especial importància a la indagació d'allò natural i allò antinatural. Per això l'anatomia comparada, la embriologia, la teratologia i la

¹⁸⁵ L'edició a la que hem tingut accés és VOLNEY, Comte de, *A View of the Soil and Climate of the United States of America...*, Philadelphia: J. Conrad & Co., 1804. [Arch]

classificació del món i les seves formes entre d'altres es van convertir en qüestions nuclears per a la ciència il·lustrada.

I no podem oblidar que tots aquests canvis ocorreguts per l'aplicació de la raó científica, van comportar una necessària estructuració de les noves disciplines que naixien, que a l'hora es veien també necessitats d'una terminologia especialitzada que els hi fos pròpia i que els permetés la creació de sistemes que superessin el mètode experimental i que poguessin arribar a ser universals, doncs només així es podia compartir el coneixement en un món on les distàncies geogràfiques encara representaven un enorme impediment temporal.

En el sentit de forçar l'evolució de l'estudi científic de la natura, doncs, hem de donar a la controvèrsia americana un lloc preeminent, ja que sense els atacs d'uns i la necessitat de defensar-se dels altres, juntament al sentiment global romàntic de trobar en el medi un element diferenciador de descripció i definició de la nació, és probable que aquests avenços haguessin pres un altre caire o en qualsevol cas no s'haurien radicalitzat com ho van fer.

Buffon i De Pauw: La inferioritat americana teoritzada

Aquesta secció ens servirà per analitzar els dos autors que hem seleccionat per representar la vessant dels atacants, és a dir, aquells que van iniciar i estendre la teoria de la degeneració americana i que van provocar la resposta dels defensors, que conformaran el següent bloc. És clar que la elecció d'un únic parell d'autors pot resultar fins a cert punt escassa, considerant, com hem vist, que la controvèrsia americana va ser una discussió tremendament amplíssima que va implicar a tota mena de filòsofs i científics d'arreu del món. Però precisament per aquesta raó resultava necessari limitar les nostres fonts, doncs incloure-les totes de manera exhaustiva hauria significat excedir sobradament els paràmetres d'aquest treball.

Tot i que creiem que l'examen en profunditat de les obres dels dos autors que analitzarem a continuació aporta la gran majoria dels elements a prendre en consideració en enfrontar-se al tema que ens ocupa, cal dir que sempre que ens ha estat possible hem introduït de manera tangencial d'altres autors contemporanis als que vàrem investigar durant la recerca prèvia a la redacció que estiguessin relacionats amb les idees que s'esmenten, intentant, això sí, no caure en la reiteració d'arguments ni en el constant esment de les llargues llistes d'escriptors que podien estar d'acord o en desacord amb una idea determinada, sinó citant només quan creiem que un determinat autor o bé havia resultat una inspiració clara o bé aportava una visió especialment interessant.

En qualsevol cas, la nostra tria no ha estat aleatòria, doncs d'una banda trobem un dels naturalistes de més influència del seu temps, al que podem considerar com l'iniciador de la teoria de la degeneració americana des del punt de vista precientífic, i de l'altra a l'autor que va portar l'atac al seu punt més extrem. Es tracta, en aquest ordre, de Georges-Louis Leclerc, comte de Buffon i de Cornelius De Pauw, que si bé va utilitzar molts dels arguments del primer, va aportar un element de radicalització que ens interessa en relació a la gran polèmica que va generar i a la nova dimensió que va aportar al debat.

La premissa bàsica en la obra d'aquests dos autors fou la inferioritat intrínseca del Nou Món en comparació amb Europa. Resulta interessant ressaltar quelcom que tots dos tenen en comú, que és la utilització dels arguments per a demostrar una tesi prèvia que no és pas deduïda sinó construïda. D'aquesta manera, els detalls específics sobre les diferències observables en la naturalesa (així com les observables en els homes i en les societats) s'utilitzen per reforçar les hipòtesis preconcebudes de la degeneració a Amèrica; en aquest sentit qualsevol raonament resultava adequat per recolzar la conclusió final i això implicava que moltes vegades el tipus de justificació estava molt lluny de ser científica i es basava només en presumpcions o en meres opinions. Això ens ha donat la idea d'introduir aquesta secció sobre la discussió al voltant de la natura americana amb algunes idees respecte el que podia ser l'inici dels prejudicis en contra de la societat contemporània nord-americana.

Antiamericanisme o europeisme?

Potser la manera més adient d'anomenar aquesta idea seria en positiu, és a dir, prenent en consideració no tant l'odi o el menyspreu cap a Amèrica sinó la preferència generalitzada per a allò europeu, o *europeisme*. En primer lloc, perquè no es tractava exclusivament d'una lluita entre aquests dos continents, sinó del fet que Europa es considerava infinitament superior a la resta de les terres conegudes. Parlem d'un sentiment imperialista *avant la lettre* que es podria apreciar ja amb anterioritat en el temps però que d'alguna manera es reforça durant el segle XVIII per motius que mirarem d'exposar tot seguit. Fins i tot en els casos en què aquesta idea es posava en dubte o es volia matisar, el Vell Món s'acabava perfilant com a preeminent:

Amèrica no és doncs una terra impotent, sembrada d'animals amb figura humana. Però llavors Europa no és superior a aquest lloc? Europa és infinitament superior a Amèrica sense dubte, però amb una superioritat accidental i adquirida, i no d'una superioritat natural i innata.¹⁸⁶

¹⁸⁶ ROUBAUD, Pierre Joseph André. *Histoire générale de l'Asie, de l'Afrique et de l'Amérique*, Vol. V. Paris: Des Ventes de la Doué, 1775. Pàg. 93. [GB]

I en segon lloc, tot i que la teoria de la degeneració americana va arribar a estar força estesa en la mentalitat europea, no constava “d’un programa ideològic definit que percebés els Estats Units en sentit negatiu de manera sistemàtica i inevitable,” que és el que definiria allò que avui en dia anomenem anti-americanisme.¹⁸⁷

Però si hi havia una idea que no admetia discussió era que, fos quin fos l’estat de la resta de terres conegudes, Europa ocupava la posició preeminent per sobre de totes elles, doncs era la referència, el mirall en el que la resta s’havien de reflectir i l’exemple que havien de seguir si pretenien assolir mai un nivell de civilització avançat. Resulta prou clar en llegir la definició que els enciclopedistes, màxims representants de l’Europa del seu temps, feien del seu propi continent en la entrada *Europe* de l’*Éncyclopédie*:

Sigui com sigui, Europa és la part més petita del món; però com remarca l’autor de ‘L’esprit des Lois’, ha aconseguit un grau tant elevat de poder, que la història no té gairebé res amb que comparar-la, si considerem la immensitat de les despeses, la grandesa dels compromisos, el nombre de tropes i la continuïtat del seu manteniment, fins i tot aquelles que són les més inútils i que es mantenen només per ostentació. Així doncs, importa poc que Europa sigui la més petita de les quatre parts del món pel que fa a l’extensió del seu territori, doncs és la més notable de totes pel seu comerç, la seva navegació, la seva fertilitat, les llums i la indústria dels seus pobles, pel coneixement de les arts, les ciències, els oficis i allò que és el més important, pel Cristianisme, la moral beneficiosa del qual només comporta la felicitat de la societat.¹⁸⁸

¹⁸⁷ GULDDAL, Jesper. *Anti-americanism in European Literature*. New York: Palgrave McMillan, 2011. Pàg. 19. Segons el desenvolupament que l’autor d’aquest llibre realitza en les pàgines del Capítol 2 “The invention of antiamericanism”, aquest ideari o programa no arribaria a estar totalment establert fins l’arribada de la generació dels escriptors romàntics, que donada la seva percepció del món, van acabar veient en els Estats Units “l’altra” civilització europea, o l’antítesi de tot allò que era bo i valuós per la vida. Aquests escriptors romàntics són precisament els que elaboren el “vocabulari bàsic de l’antiamericanisme” que, de vegades amb modificacions, arriba pràcticament intacte fins avui en dia, i que inclouria la manca d’arrels històriques, el materialisme, la vulgaritat, el fanatisme religiós i la democràcia imperfecta dels americans.

¹⁸⁸ DIDEROT i d’ALEMBERT, Enciclopèdia online a www.alembert.fr Entrada ‘Europe’.

I no es tracta pas d'un exemple aïllat, la literatura europea de la època, ja fos d'assaig o de ficció, es troba repleta d'afirmacions similars, tant directes i rotundes com aquesta o simplement assumint la idea com a quelcom que se sobreentén i que no cal argumentar. Fins i tot en el món de l'art trobem nombrosos exemples, d'entre els quals sobresurt potser la obra del venecià Giovanni Battista Tiepolo, *Al·legoria dels planetes i els continents*, de la qual hem vist un detall amb anterioritat, però que mostrem aquí de manera complerta doncs resulta una ajuda visual perfecta per a il·lustrar la idea de pretesa superioritat europea. Per motius de qualitat i de claredat, hem seleccionat una imatge de l'esbós sobre tela que Tiepolo va presentar, el 20 d'abril de 1752 al príncep-bisbe de Würzburg, CarlPhilipp von Greiffenklau, i no pas de la obra final, que per la seva envergadura i la forma i estructura del sostre en que va ser pintada, dificultarien la percepció global d'aquesta obra mestra de l'artista venecià.

Fig. 8. En el fresc de Tiepolo, igual que en aquest esbós, els quatre continents apareixen a cadascun dels laterals del requadre acompanyats dels seus trets significatius.¹⁸⁹

¹⁸⁹ La imatge procedeix de http://hoocher.com/Giovanni_Battista_Tiepolo/Giovanni_Battista_Tiepolo.htm

Com veiem a la figura 8, Europa –a la part inferior– és la única al·legoria que apareix asseguda en un tron, mentre que les altres tres (Àfrica a la dreta, Àsia a l'esquerra i Amèrica a la part superior), es reclinen sobre els animals representatius dels seus territoris. Tenint en compte fins a quin punt durant el segle XVIII les idees de civilització i millora de les condicions de vida anaven lligades a la de superioritat d'unes societats sobre les altres, sembla prou clar que aquesta imatge és quelcom més que una representació de les terres conegudes.

Queda clar, doncs, que la concepció d'Europa com a unitat diferenciada ja existia en la mentalitat del XVIII, i les paraules d'un dels grans representants de la Il·lustració com fou Voltaire ens poden donar una idea dels termes en que aquesta unitat era contemplada ja a l'època:

Hem vist com una república literària s'establia imperceptiblement a Europa, malgrat les guerres i malgrat les diferents religions. Totes les ciències, totes les arts han rebut ajudes mútues; les acadèmies han creat aquesta república. Itàlia i Rússia s'han unit per les lletres. L'anglès, l'alemany i el francès estudien a Leiden. El famós metge Boerhaave va ser consultat alhora pel Papa i pel Tsar. Els seus millors alumnes també han atret els estrangers, i d'alguna manera s'han convertit en els metges de les nacions; els veritables savis dins de cada gènere han reforçat els lligams d'aquesta gran societat dels esperits, escampada per tot arreu i sempre independent. Aquests vincles encara duren, són un consol dels mals que l'ambició i la política estenen sobre la terra.¹⁹⁰

Voltaire ens parla d'una “república literària” i d'una “societat dels esperits”, una mena de consciència comuna que d'alguna manera supliria les mancances de la inexistent unió política i que era tant forta que va sobreviure a les posteriors convulsions napoleòniques així com als nacionalismes romàntics.

¹⁹⁰ VOLTAIRE. *Oeuvres Complètes de Voltaire*, Vol. XXVII. Paris: Badouin Frères, 1825. Pàgs. 56-57. [GB]

Òbviament, el context polític d'aquesta pressuposada unió no és ni molt menys pacífic, ans al contrari, doncs el segle XVIII a Europa és un moment de lluita constant i de redefinició de poders. El rol arbitral d'Anglaterra i la seva condició com a primacia imperial era gairebé inqüestionada, però també, i sobretot a partir del moment en que l'Imperi Otomà comença la seva retirada, el creixement territorial de l'Àustria-Hongria dels Habsburg, que estableix la seva expansió i també una important col·laboració amb la també decisiva Rússia dels Romanov, molt influenciada per la repartició de Polònia. Alhora, Prússia s'estava dibuixant com a jugador a tenir en compte gràcies a la seva potent indústria de guerra; i per altra banda França que, per la seva mida i riquesa i malgrat la deficient política interna de Lluís XV, encara tenia un enorme poder en política internacional.¹⁹¹ Tot i així, i en paraules de l'historiador René Albrecht Carrié:

...la idea que ha de ser emfatitzada és que aquestes lluites, manifestacions de la competició permanent entre estats o governants, i de les tensions resultants dels canvis en les relacions de poder, van tenir lloc dins d'un marc d'un enteniment comú global dels seus propis àmbits i límits. La consciència compartida d'Europeïtat no era un mite buit: per exemple, l'anglès Gibbon podia viatjar a través de França mentre els dos països estaven en guerra entre ells; la marina francesa, sota les mateixes circumstàncies, tenia instruccions de no interferir amb les exploracions dels capità Cook, doncs es reconeixia la superioritat i el benefici supra-nacional del treball científic.¹⁹²

L'últim element que volem esmentar en aquest sentit, és el que va posar de manifest a mitjans del segle XX l'historiador italià del pensament polític Federico Chabod (1901-1960), que afirmava que per entendre l'expressió que el vell continent feu de sí mateix com a entitat civil i moral durant el segle XVIII, és imprescindible tenir en compte el concepte d'antítesi o alteritat, a través del qual es forma la convicció europea de superioritat respecte la resta del món, però també de similitud entre els diversos estats que la conformen, que, malgrat totes les seves diferències, s'identifiquen, gràcies

¹⁹¹ Per una visió genèrica de les relacions internacionals al segle XVIII, RIVERO RODRÍGUEZ, Manuel. *Diplomacia y relaciones exteriores en la Edad Moderna. De la Cristiandad al sistema europeo, 1453-1794*. Madrid: Alianza, 2000.

¹⁹² ALBRECHT CARRIÉ. René. *The Unity of Europe*. London: Martin Secker & Warburg Limited, 1966. Pàgs. 51-52.

sobretot a multitud de precedents històrics entre ells, com quelcom similar que pot ser reconegut com a propi i per tant oposat a allò que és identificat com diferent.¹⁹³

En aquesta hipòtesi, davant del centralisme despòtic representat per Àsia, Europa es defineix o s'imagina com a bressol de la llibertat i lloc de coexistència política d'una multiplicitat d'estats. Com va afirmar Montesquieu a les *Lettres persanes*: “Sembla que la llibertat estigui feta pel geni dels pobles d'Europa i la servitud pel dels pobles de l'Àsia”.¹⁹⁴ Davant la creixent consolidació de la zona atlàntica, Europa ha d'enfortir el seu domini per assegurar el control del lucratiu sistema comercial establert amb les amèriques; però també, davant del candor dels indis americans, Europa és atacada per autors com el monjo dominic Bartolomé de las Casas (1484-1566) o l'escriptori moralista francès Michel de Montaigne (1533-1592) per la seva corrupció, i tot i així prenent d'alguna manera un sentit de conjunt. Si bé la idea expressada per Chabod a mitjans del segle XX ha estat fins ara el blanc de molts atacs i modificacions, sembla innegable el paper que el segle XVIII juga, potser no en la construcció completa però sí en la preformació de la idea d'Europa.¹⁹⁵

Així doncs, un fet que difícilment es posa en dubte a l'època de la il·lustració és que Europa és sobirana, el centre de la cultura mundial, la única ‘civilització’ real i l'exemple a seguir per la resta. I és que Amèrica, tot i ser el cor de la nostra argumentació i per tant l'únic en el que ens centrarem, no rep atacs de manera exclusiva, també Àsia i Àfrica (i més endavant Austràlia) són constantment menyspreades pels pensadors europeus.¹⁹⁶ El que sí és cert és que el tipus d'atac o les

¹⁹³ CHABOD, Federico. *Historia de la idea de Europa*, Madrid: Edersa, 1992.

¹⁹⁴ MONTESQUIEU, Charles Secondat de. *Oeuvres Complètes de Montesquieu*, Vol. V. Basle: J. Decker, 1799. Pàg. 299. [GB]

¹⁹⁵ DAINOTTO, Roberto M. “A south with a view and its other”. *Nepantla: Views from South*, Vol. 1, Issue 2. Durham: Duke University Press, 2000. Pàgs. 375-390. Aquest article emfatitza la idea de l'auge de l'orientalisme durant el segle XVIII, però també l'imperatiu econòmic europeu d'autoabastir-se, i sobretot contraposa la *compensatio* a l'antítesi, i entén que la cultura i la civilització del segle XVIII és rica en l'assimilació d'allò que li resulta estrany o contrari. Altres autors, com BENZONI, Maria Matilde. “The idea of Europe and the “Dispute of the New World”. Some Reflections Between History and Historiography”. *History of European ideas*, 34. Oxon: Taylor and Francis, 2008. Pàgs. 375-382, han acceptat el paper del XVIII, però només de manera preformativa, mentre que el canvi real o la configuració definitiva no arriba fins al segle XIX amb l'establiment real i fixe del comerç internacional i dels grans imperis contemporanis.

¹⁹⁶ Sobre aquesta idea de la superioritat filosòfica europea, PAIAIA, Gregorio. “European Identity and National Characteristics in the *Historia Philosophica* of the Seventeenth and Eighteenth Centuries”.

raons per la inferioritat de cadascun dels continents és diferent, de manera que trobem ofenses específiques que es repeteixen un i altre cop, moltes vegades degut a la importància social o científica del primer autor que les va inventar, però també degut a concepcions genèriques prèvies, com ara la influència que cada tipus de clima tenia en la gent que s'hi veia afectada.

Els atacs més habituals a Amèrica, que desenvoluparem al llarg de les següents pàgines, feien referència al seu estat encara verge i a la seva joventut, sovint percebuda com a salvatge i degenerada. El gravat del manierista flamenc Giovanni Stradano (1523-1605) que mostrem a la figura 9, tot i que realitzat amb molta anterioritat al segle XVIII, doncs data del 1570, resulta molt adequat per a il·lustrar aquesta idea.

Fig. 9. “Vespuccio despertant Amèrica”, obra de Giovanni Stradano.¹⁹⁷

Es tracta d'una al·legoria en la que Americo Vesputio apareix despertant a Amèrica. La primera evidència és la nuesa de la figura femenina que representa el Nou Món, que a més a més sembla que acabi de ser despertada per Vesputio. Aquest, no només va

Journal of the History of Philosophy, N° 4, Vol. 34. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, octubre de 1996. Pàgs. 593-605. Específicament pel cas indi, tot i que anterior al nostre debat, resulta molt interessant RUBIÉS, Joan-Pau. *Travel and Ethnology in the Renaissance: South India Through European Eyes 1250-1625*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999. Pel que fa a Àfrica, THOMSON, Ann. *Barbary and Enlightenment: European Attitudes Towards the Maghreb in the 18th Century*. Leiden: Brill, 1987.

¹⁹⁷ La imatge es troba a <http://amhistoryto1877.blogspot.com.es/2012/03/amerigo-vespucci-awakes-sleeping.html>

vestit, un detall absolutament necessari per a iniciar la civilització, sinó que porta a la mà un sextant, instrument gairebé indispensable en la navegació del segle XVIII i que representa aquí l'enorme avenç tecnològic pel que Europa estava passant, fet que contrasta a la perfecció amb la imatge de grup del fons, en la que s'aprecia tres individus més, també nus, al voltant d'una foguera en la que s'identifica clarament una cama humana que sembla que es preparen per consumir.¹⁹⁸

Veurem tot seguit els detalls concrets i el llarg desenvolupament de les diverses branques en que van acabar ramificant-se els atacs en contra d'Amèrica, però abans voldríem fer una breu reflexió sobre el fet que, malgrat que les escomeses dels intel·lectuals europeus en contra de les deficiències de la resta de continents arribaven pràcticament a totes les terres conegudes, pel que fa al Nou Món en concret, alguns autors han interpretat els constants atacs europeus com una forma latent d'anti-americanisme. Aquest es fa més fort a mesura que es crea un sentit identitari propi a Amèrica –tant al sud com al nord, tot i que per separat- al llarg del segle XVIII i que arribaria al seu punt més àlgid quan la rebel·lió de les colònies britàniques es fa més evident.¹⁹⁹

En aquest sentit, un dels elements que ens resulta més interessant pel que fa a tot aquest debat és si les calumnies proferides sobre el Nou Món van acabar tenint l'efecte contrari al desitjat, i per això ens interessarà raonar fins a quin punt podem veure la teoria de l'anti-americanisme des de l'altre punt de vista i analitzar si la necessitat de defensar-se constantment dels atacs europeus va passar a formar part de la pròpia concepció identitària americana, i més específicament, la nord-americana, i de quina manera va afectar això la definició comparativa que feien de sí mateixos, la visió que tenien del seu món i de la gent que el poblava. I veure com les agressions europees a la essència americana, en la seva versió en negatiu i més o menys extrapolades, van poder entrar a formar part del discurs a través del qual els nord-americans s'explicaven a sí mateixos o

¹⁹⁸ Sobre aquest gran artista del renaixement, JANSSENS, S.; SELLINK, Manfred. *Stradanus (1523-1605), Court Artist of the Medici*. Turnhout: Brepols Publishers, 2012.

¹⁹⁹ Per citar dos dels autors que ho han afirmat més recentment, CEASER, James W. "A Genealogy of Anti-Americanism". *Public Interest*, N° 152. Boca Ratón: The Public Interest, Estiu 2003. Pàgs. 3-18, i GRANTHAM, Bill. "Brilliant Mischief: The French on Anti-americanism". *World Policy Books*, Vol. 20, N° 2. New York: World Policy Institute, estiu 2003. Pàgs. 95-101.

fixaven la seva identitat. Però això ho deixarem per la part final d'aquesta tesi, doncs creiem que només un cop coneguem els detalls dels atacs i de la defensa, podem argumentar amb propietat sobre aquesta idea.

Val a dir que des del punt de vista dels atacants, i sempre tenint en compte que les seves afirmacions es basaven més sovint en suposicions, especulacions i sobretot en la intenció de demostrar la pretesa inferioritat que no pas en fets confirmats de manera científica, les asseveracions genèriques habituals ens pinten un escenari on la natura és impotent, no té sentiments ni imaginació, és corrupta i monstruosa, i la vida animal, si més no aquella que és considerada “noble” i digna d'estudi, és feble, poc vigorosa i menys prolífica en comparació amb la europea. “Un espectacle gran i terrible de veure, aquesta meitat del globus, tant desgraciada pel que fa a la natura, on tot fou degenerat i monstruós.”²⁰⁰ La superfície del continent no és ni la meitat d'extensa que la d'Europa; els vents són terribles; els boscos impenetrables i la vegetació és de mala qualitat; el sòl és fètid, fangós i ple de putrefacció; els ocells no saben cantar; hi abunden les espècies verinoses i malsanes tant en el món vegetal com en l'animal, doncs trobem abundància de llangardaixos, serps que salten d'arbre en arbre, granotes que imiten els bous amb els seus crits, rèptils enormes i insectes de tot tipus que infesten els pantans i que ataquen com exèrcits.²⁰¹ Per si tot això no fos suficient, alguns autors afirmen que al Nou Món li manquen, de sortida, els dos grans elements bàsics pel progrés i la supremacia: el cavall i el ferro.²⁰² Fins i tot s'arribava a afirmar que “Existeix [...] alguna cosa contrària a l'engrandiment de la natura vivent en aquest nou món; hi ha obstacles al desenvolupament i potser a la formació de les grans llavors...”.²⁰³ Amèrica no només és un lloc horrible sinó que pateix algun tipus de maledicció per la qual ho continuarà sent sempre.

²⁰⁰ DE PAUW. *Recherches...* Vol. I. Pàg. 2r.

²⁰¹ La llista de complerta de noms d'autors que fan afirmacions similars seria excessivament llarga, però podem citar aquí, a part de Buffon i De Pauw, Raynal, Robertson, i Hegel.

²⁰² Aquesta idea apareix repetida, entre d'altres, als escrits de MONTAIGNE, Michel de. *Essais*. Paris: Nouvelle Revue Française, 1937. Pàgs. 875-876, i de HEGEL, Georg Wilhelm Friedrich. *Lectures on the Philosophy of History*. Aalten: Wordbridge Publishing, 2011. Pàg. 76.

²⁰³ BUFFON. *Histoire...* Vol. IX, Pàg. 103. Aquesta idea sembla força sòrdida, però es mantindrà en el temps, doncs Chateaubriand també la repetirà, traient-li el punt de condemna eterna, “Amèrica és perniciososa a les races dels homes, tot i que ho esdevé menys cada dia gràcies a l'afebliment del principi material” a CHATEAUBRIAND, François-René de. *Génie du Christianisme*. Paris: Furne et Cie. 1859. Pàgs. 138-139. [GB].

Per a Buffon, De Pauw, i tots aquells que es posicionaven en contra d'Amèrica amb els mateixos arguments, el Nou Món, en definitiva, ho era en termes absoluts pel que feia a les seves qualitats físiques, polítiques i espirituals; però alhora també era dèbil, corrupte, primitiu i degenerat i per això patia d'impotència, que no només li provocava la impossibilitat de crear formes pures o nobles sinó que quan hi eren importades les destruïa. Veiem ja en detall el desenvolupament d'aquestes idees.

El comte de Buffon. Inici de la polèmica.

Per tal d'entendre els motius principals de la influència de Buffon i a mode d'introducció de les seves opinions específiques sobre Amèrica, val la pena aprofundir sobre la figura d'aquest autor francès i fer un repàs als fets més destacats de la seva biografia. Començarem amb els afers més estrictament personals i tot seguit introduïrem aquelles facetes de la seva vida que el van encaminar de manera més clara a l'estudi de la natura, en el que es convertiria en un dels més grans especialistes, reconegut a nivell mundial, del seu temps.²⁰⁴

Georges-Louis Leclerc, qui més tard obtindria el títol de comte de Buffon, va néixer el 7 de setembre de 1707 a la localitat borgonyona de Montbard, en el sí d'una família de la burgesia benestant de les afores de Paris. Alguns dels seus avantpassats més il·lustres havien destacat en el camp de la medicina i la magistratura municipal. El seu pare, Benjamin François Leclerc, com a president dels dipòsits de sal de la vil·la, era el responsable de percebre la gabella corresponent, però sembla que no era un home de gran caràcter; o si més no així ho afirmava el mateix Buffon, que sí destacava la intel·ligència de la seva mare, Anne-Christine Marlin, dos anys més gran que el seu espòs. L'infant Georges-Louis, primer dels cinc fills que tindria la parella, va ser apadrinat per Georges Blaisot, un oncle de la seva mare que havia fet fortuna com a recaptador d'impostos del duc de Savoia. La mort d'aquest oncle/padrí el 1714 i de la dona d'aquest tres anys més tard afectarà de manera molt significativa el futur de la família Leclerc, doncs el petit fillol, de deu anys d'edat, va ser l'únic beneficiari de la

²⁰⁴ Existeixen moltes obres dedicades a la biografia d'aquest gran naturalista francès, segurament la més significativa és ROGER, Jacques. *Buffon...* Podem subratllar també GASCAR, Pierre. *Buffon*. Paris, Gallimard, 1983, i més recentment, JOSEPH, Gilbert. *Buffon. Le sacre de la nature*. Paris: Perrin, 2011. Aquestes tres han estat la nostra referència en aquest capítol, tot i que hem utilitzat altres llibres i articles sobre temes específics que citarem adequadament.

herència dels Blaisot (unes 78.000 lliures), amb la qual son pare va comprar les terres de Buffon, a poc més de 6 quilòmetres al nord de Montbard, els drets senyorials de la castellania de Montbard i també el càrrec de conseller al parlament de la Borgonya, fet que eleva la família a l'estatus de noblesa de roba i alhora els obliga a instal·lar-se a Dijon.

En aquesta nova residència Georges-Louis va estudiar al Col·legi Godrans, gratuït i sota el control de l'ordre jesuïta, on no va destacar especialment com a alumne brillant i va mostrar més capacitats pels exercicis físics que no pas pels intel·lectuals. Allà va conèixer joves pertanyents al seu mateix rang social, tots ells fills de magistrats, entre els que destaquen el futur president de l'acadèmia de Dijon, Gilles Germain Richard de Ruffrey (1706-1794), el que seria abat i advocat del Parlament de París, Jean-Bernard Le Blanc (1707-1781) i el baró de Montfalcó Charles de Brosses (1709-1777), i amb els que mantindrà una relació d'amistat durant tota la seva vida. L'assignatura que va atraure més al jove Buffon van ser les matemàtiques, de les que es confessava un apassionat; anys més tard va arribar a afirmar que en aquella època ell sol havia desenvolupat el binomi de Newton de manera independent.²⁰⁵

Al 1723, amb setze anys, es va inscriure a la facultat de dret de Dijon, i tres anys més tard va aconseguir-ne la llicenciatura.

No sembla, doncs, que durant els seus primers anys com a estudiant estigués gaire orientat a les ciències de la natura, però potser el canvi va succeir degut a la seva coneixença amb un tal Pièrre de Landreville, professor de matemàtiques del col·legi d'oratoría d'Angers, que li tenia molt d'afecte i a qui les fonts presenten com el primer conseller i amic de Buffon.²⁰⁶ Sembla que la intenció de retrobar-se amb aquest antic

²⁰⁵ Sobre aquesta primera etapa de la seva vida, a part de les biografies ja esmentades, pot resultar interessant consultar algunes de les obres realitzades poc després de la seva mort, com ara AUDE, Joseph. *Vie privée du comte de Buffon, suivie d'un recueil de poésies, dont quelques pieces sont relatives à ce grand homme*. Lausanne: La Tour, 1788. [GB] També un recull de diversos escrits contemporanis publicat a Espanya: J.M.A. *Vida del conde de Buffon á que acompañan el discurso pronunciado a tiempo de su recepcion en la Academia Francesa, la relacion del viage que Herault de Sechelles hizo á Montbard en 1758, y el elogio fúnebre que á la memoria de su Maestro compuso el Conde de la Cepède, su discípulo y continuador*. Madrid: Pantaleon Aznar, 1797. [GB]

²⁰⁶ Tot i que el seu nom apareix citat molt sovint com una de les primeres grans influències per a Buffon, desconexem les dades biogràfiques d'aquest personatge.

mentor, juntament amb la possibilitat de conèixer el gran matemàtic suís Gabriel Cramer (1704-1752), amb qui havia mantingut correspondència, és el que el va motivar per mudar-se, el 1728 a Angers on, malgrat la oposició de la seva família, que volia que seguís els estudis de magistratura per succeir en el càrrec a son pare quan arribés el moment, va prendre algunes classes a la facultat de medecina, carrera en la que, en aquella època, la botànica era una part molt important.²⁰⁷ Durant aquesta fase de la formació el futur comte de Buffon va realitzar nombroses excursions botàniques que, podem suposar, van significar el seu primer contacte científic amb la disciplina a la que acabaria dedicant la seva vida intel·lectual.

Però el cert és que mai va arribar a acabar els seus estudis de medecina, doncs al voltant del 1730 va haver de deixar Angers de manera precipitada després de matar un oficial del regiment d'hússars croata anomenat *Royal-Cravates*, a qui es va enfrontar en duel a conseqüència d'un afer amorós (o potser relacionat amb el joc). La seva fugida el va portar a Dijon o a Nantes, en aquest sentit les fonts resulten incertes. En tot cas és en aquesta última on es va trobar amb Evelyn Pierrepont, segon duc de Kingston-upon-Hull (1711-1773) i el seu preceptor alemany Nataniel Hickmann apassionat de la història natural. Georges-Louis va decidir unir-se al periple educatiu pel sud de França i el nord d'Itàlia que estaven realitzant. En les cartes que escriu als seus amics durant aquesta època, però, parlava més d'arquitectura, menjar, dones, mecànica, geometria o probabilitats, que no pas dels espectacles de la natura que va presenciar. D'aquí que resulti difícil creure, com afirmen algunes fonts, que la seva vocació específica per la geologia vindria determinada per l'activitat gairebé constant del Vesuvi durant el segle XVIII, doncs no s'ha trobat cap text que recolzi aquesta afirmació.²⁰⁸

El viatge va ser interromput per la mort, l'agost de 1731, de la mare de Buffon. De manera que el tornem a trobar el juliol de 1732, instal·lat aquest cop a París. Sembla que en aquest moment no tenia interès per tornar a Dijon, doncs les relacions amb el seu pare es van refredar quan aquest últim es va casar, tot i la oposició del seu fill, amb una

²⁰⁷ Les matemàtiques ocupaven un interès prevalent durant els primers anys de la vida de Buffon, sobre això i la seva relació mantinguda amb Cramer, remetem aquí a IZCOVICH, Anita. *Des Sciences à la Psychanalyse. Buffon, l'homme et l'objet*. Paris: L'Harmattan, 2007. Pàgs. 15-23.

²⁰⁸ Sobre aquest viatge JOSEPH, Gilbert. *Buffon...* Pàgs. 35-42.

dona molt més jove que ell, Antoinette Nadault (1709-1771). Georges-Louis el va amenaçar amb un procés, que és possible, però incert, que tingués lloc, doncs sabem que va obtenir la lliure disposició de la fortuna que procedia de la seva mare. Potser degut a aquesta enemistat, va ser en aquella època, quan Georges-Louis tenia ja 25 anys, que va començar a signar com 'Buffon', les terres que, després que el seu pare s'hagués vist forçat a revendre, ell va recuperar l'any 1733.²⁰⁹

Aquesta confrontació, però, no va ser definitiva, doncs hi ha constància de que l'any 1771 el futur comte va acollir a son pare, que havia quedat vidu per segon cop, a casa seva, i aquest el va consolidar com el seu hereu universal a canvi de la seva hospitalitat. El seu pare, Benjamin François, morí finalment l'any 1775, amb 92 anys d'edat. Havia tingut dos fills del seu segon matrimoni que visitaven freqüentment el seu germanastre.

Malgrat tot, quan li va arribar el moment de casar-se, ell també ho va fer, l'any 1752, amb una dona aleshores en tenia només 19. Es tractava de Marie-Françoise de Saint Malain (1733-1769), que va aportar una dot molt magra, doncs era pensionària del convent de les Ursulines de Montbard, la superiora del qual era la germana de Buffon. Aquest va signar un contracte pel qual renunciava a la possible reclamació de la herència d'ella, que provenia d'una família noble.

A diferència del seu marit, que va tenir nombroses amants, Marie-Françoise va ser una esposa modèlica, que adorava el seu marit i s'ocupava diligentment de la casa, però va morir l'any 1769 a l'edat de 36 anys, degut a les seqüeles que li va produir una caiguda del cavall que havia patit tres anys abans. A partir d'aquell moment, el lloc de mestressa va ser ocupat per Marie Blesseau, una camperola de Montbard de la que Buffon s'havia encapritxat i que ja servia a l'interior de la casa; va ser una companya lleial, i una governanta intel·ligent, honesta i molt abnegada.²¹⁰

²⁰⁹ HUMBERT-BAZILE.; De BUFFON, Henri Nadault. *Buffon, sa famille, ses collaborateurs et ses familiers*. Paris: Veuve de J. Renouard, 1863, conté moltes dades familiars íntimes de Buffon.

²¹⁰ Sobre la relació de Buffon amb les dones, AA.VV. *Buffon*. Paris: Le Muséum National d'Histoire Naturelle, 1952. Pàgs. 48-52.

Del matrimoni amb la seva dona, Buffon havia tingut dos fills: una nena que va morir amb pocs mesos, i l'esperat hereu, Georges-Louis-Marie, que va néixer l'any 1764, a qui anomenarien 'buffonet', i amb el que Leclerc va tenir una relació si més no complicada. Va fer tot el possible per fer-ne un successor de profit: als 17 anys el va enviar als Països Baixos i més tard a Viena, sempre acompanyat de Lamarck, el futur teòric de l'evolucionisme. Però malgrat conviure a les millors corts d'Europa i estar en contacte amb els més grans intel·lectuals, en les cartes que enviava a son pare el jove Buffon només reclamava diners i més diners. El cert és que Georges-Louis-Marie va portar una vida força desenfrenada, es va casar l'any 1784 amb la que poc després esdevindria amant reconeguda del duc d'Orleans Louis Phillippe (1747-1793), Marguerite Françoise Bouvier de la Mothe de Cepoy (1767-1808), i de la que es va divorciar deu anys després; aquell mateix any es va tornar a casar amb una neboda neta de Daubenton, però les seves imprudències el van acabar portant al cadafal el mateix any. L'únic fill del comte de Buffon va morir sense hereus.²¹¹

En el seu dia a dia, Georges Louis Leclerc, passava gairebé vuit mesos de l'any a Montbard, on era un dels homes més importants de la vil·la; administrava els seus extensos dominis, tenia un petit zoo, realitzava experiments de física i de química, i, és clar, allà va ser també on va redactar la seva gran obra. La seva residència era la casa paterna, construïda molt a prop de les ruïnes del castell feudal dels ducs de Borgonya, del qual, valent-se dels drets de castellania adquirits per son pare, ho va acabar de derruir tot excepte les dues torres, que s'aprecien a la figura 10.

²¹¹ Pel que fa a aquest fill de Buffon, JOSEPH, Gilbert. *Buffon...* Pàgs. 441-450.

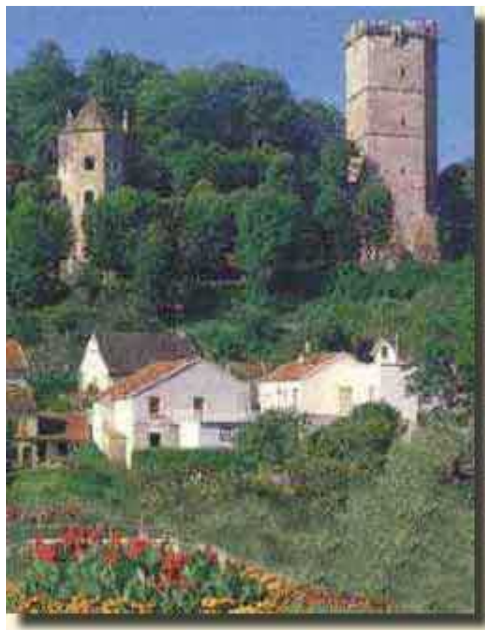

Fig. 10. Les torres pertanyents a l'antic castell en les que Buffon va fer instal·lar un observatori, i la seva biblioteca i cabinet de treball respectivament.²¹²

A la casa en si Buffon va realitzar diverses ampliacions fins que la va convertir en tot un palau molt espaiós. De fet va adquirir diversos terrenys a la vil·la, incloent uns boscos i una forja; i comptant totes les propietats que va comprar dins i fora de Montbard, en el moment de la seva mort posseïa més de 1000 hectàrees, cosa que va aconseguir gràcies al seu elevat nivell d'ingressos. S'encarregava amb molta cura de les seves finances i no deixava mai de demanar allò que creia que li pertanyia. Deixant de banda el seu vast patrimoni, les múltiples activitats que realitzava i els càrrecs que ostentava li donaven uns ingressos anuals d'unes 80000 lliures a les que s'haurien d'afegir els enormes beneficis per la venda de la *Histoire Naturelle*. La seva fortuna va créixer en enormes proporcions; les remuneracions, pensions i gratificacions que rebia significaven, el 1787, més de 10 milions de la moneda actual (francs del 1950), i els ingressos personals a més de 35 milions, com ho mostra un estat dels seus comptes escrits de la seva pròpia mà.²¹³

Les fonts afirmen que li desagradava la vida a París, i només hi anava quan li era estrictament necessari i s'hi quedava períodes molts curts de temps; malgrat les

²¹² La imatge procedeix de <http://www.bude-orleans.org/lespages/43auteurs/buffon.html>

²¹³ DARGENTOLLE, H. "Buffon et Montbard". *Bulletin de la Société archéologique et biographique du canton de Montbard*, N° 21. Montbard: Semur, 1930. Pàgs. 3-17.

crítiques que aixecava aquesta actitud, Buffon sempre va preferir Montbard, on per altra banda, rebia constants visites, moltes d'elles força notables. El filòsof francès Claude Adrien Helvétius (1715-1771) hi va passar una temporada, i també Rousseau, fins i tot el polític francès Marie-Jean Hérault de Séchelles (1759-1794), va escriure *Voyage à Montbard*, una mena de reportatge sobre la seva visita a aquest lloc tant distingit de la geografia francesa que aporta molta informació de la vida personal i els costums del comte.²¹⁴

Durant gairebé la meitat de la seva vida, Leclerc va tenir problemes de salut, molt sovint relacionats amb els càlculs renals, que sembla que ja van estar a punt de causar-li la mort el mateix any que va perdre la seva dona. A començaments de la dècada dels vuitanta del segle XVIII el seu estat es va començar a deteriorar, fins llavors, havia estat enverinat per error, havia tingut febres continuades, patia constantment dels ronyons, i va tenir dos accidents de carrossa. Però el gran problema, com hem dit, serien els càlculs, que li provocaven còlics greus i dolorosos i que van acabar sent la causa de la seva mort el 16 d'abril de 1788 a les 00:40. Al matí, abans d'embalsamar-lo, es realitzar l'autòpsia que revelà que la bufeta contenia 56 càlculs; es va obrir el crani i es va extreure el cervell, que avui en dia encara es troba al sòcol de la estàtua que el rei Lluís XVI va encarregar al cèlebre escultor francès Augustin Pajou (1730-1809), i que mostrem en la figura 11; també es va voler preservar el seu cor, que va ser entregat al seu fill, qui al seu torn va preferir donar-lo a Suzanne Curchod (1737- 1794), més coneguda com a Madame Necker, dona de lletres que regentava un dels salons més populars i exclusius del seu temps i amb la que Buffon va mantenir una relació amorosa.²¹⁵

²¹⁴ Una relació detallada de l'entorn i els costums de Buffon a Montbard es troba al relat de la visita realitzada per SÉCHELLES, Hérault de. *Voyage a Montbard. Fait en 1785*. Paris: Audin, 1829. [GB]

²¹⁵ Sobre la seva mort, es pot trobar la descripció que en va fer un dels metges que va analitzar el seu cos, PORTAL, Antoine. *Observations sur la nature et le traitement de l'hydropisie*. Paris: Baillièrre, 1824. Pàgs. 320-322. [Arch] ; Per la seva relació amb Necker ROGER, Jacques. *Buffon...* Pàgs. 495-499.

Fig. 11. L'estàtua es troba a l'entrada del *Muséum National d'Histoire Naturelle* de Paris, a la inscripció del peu es llegeix *Majestati Naturae par ingenium* (un geni igual a la majestat de la natura).²¹⁶

Un cop repassats els esdeveniments més importants de la vida personal del comte de Buffon, podem entrar a parlar de les vessants ocupacional i acadèmica, que ens portaran directament a l'anàlisi genèric de la seva obra més important, la *Histoire Naturelle*.

En la seva vida professional, Leclerc no es va dedicar mai a l'estudi de la natura de manera exclusiva, però moltes de les tasques que va dur a terme i dels negocis que va iniciar n'estaven relacionats directa o indirectament.²¹⁷

La primera, en la que es va ficar de ple durant la dècada dels anys trenta del segle XVIII, va ser el negoci forestal amb el que va arribar a tenir contractes amb el govern francès gracies a una de les seves amistats més profitoses, la del jove ministre Jean-Frédéric Phélypeaux, comte de Maurepas (1701-1781), qui, durant gairebé mig segle va contribuir al seu èxit i enriquiment. Maurepas era secretari d'estat de la marina francesa,

²¹⁶ Hem extret la imatge de <http://www.landrucimetieres.fr/spip/spip.php?article1422>

²¹⁷ Sobre la faceta més empresarial de Buffon, BERTIN, Léon. "Buffon homme d'affaires". A: AA.VV. *Buffon*. Pàgs. 87-104.

i com a tal volia millorar la construcció dels vaixells per avançar els anglesos i mantenir el naixent imperi colonial francès.

La família de Buffon posseïa grans parcel·les de bosc a la regió de la Borgonya, i ell mateix havia creat un viver a Montbard, en el es va lliurar a la tasca d'intentar millorar la qualitat de la fusta utilitzada en les construccions navals, experimentant amb múltiples mètodes que permetessin sistemes més fàcils i eficaços de sembrat i plantat d'arbres; provant i escollint els millors tipus de sòl o els sistemes més efectius per protegir les plantes de les gelades; establint, per exemple, proporcions entre resistència i pes o la força i la llargada de les bigues. No cal dir que els contactes de Maurepas van proporcionar a Leclerc una posició molt avantatjosa en les relacions comercials amb el govern, i que els boscos, que va ampliar i millorar durant gairebé tota la seva vida, van significar una font molt important dels seus ingressos.²¹⁸

El segon negoci, també motivat per la seva relació amb el comte de Maurepas, el va iniciar l'any 1763 i tenia com a objectiu millorar la fabricació dels canons que utilitzaria la marina de guerra francesa. Així doncs, va fundar una forja a la petita vil·la de Buffon en la que treballaven fins a 400 obrers i que, amb una producció d'unes 225 tones de ferro anuals, es va arribar a convertir en una de les més importants del país.

També en aquest cas realitzarà tota mena d'experiments: sobre els efectes de la calor fosca, la durada de la incandescència o del refredament, que el van dur, ni més ni menys, que a extrapolar l'edat de la terra, a través de la comparació del temps de refredament de diversos materials. Però a un nivell més mundà, també va aconseguir la conversió del ferro en acer, i preveient la importància que arribaria a tenir en la indústria, va realitzar proves amb diversos tipus de carbó.²¹⁹

²¹⁸ Sobre les experiències de Buffon amb la silvicultura, remetem al molt breu BLAIS, Roger. "Buffon pépiniériste". *Révue des eaux et forêts*. Paris: Berger-Levrault, 1931. Pàgs 256-259. També, BRUNET, Pierre. "Sylviculture et technique des forges en Bourgogne au milieu de XVIIIe siècle". *Annales de Bourgogne*. Dijon: Société des Annales de Bourgogne, 1930. Pàgs. 337-365.

²¹⁹ Pel que fa a les forges que posseïa, resulten il·lustratives les vint-i-cinc pàgines que conformen MARTIN, Germain. *Buffon maître de forges. La Fayette et l'école pratique de tissage de Chavaignac*. Brioude: R. Marchessou, 1898. [GB]

Ell mateix va dirigir aquesta forja durant un temps, però a partir de l'any 1777 li va encarregar la direcció a Chesneau de Laubardières (?-1786), qui, el 1785, havent descuidat molt la producció de metall, va desaparèixer amb els beneficis de la empresa. Això va obligar Buffon, ja molt malalt, a reprendre la seva gestió directa, sense, per altra banda, renunciar a allò que li havia estat robat, com bé demostra la carta que va escriure al seu notari en assabentar-se de la mort de Laubardières:

Vós em demaneu commiseració vers la vídua, sense oferir-me res ni donar-me la més mínima seguretat. Creieu de bona fe que em va resultar agradable perdre tot allò que era meu, incloent préstecs, arrendaments i d'altres bens? Perquè això és el que sembla anunciar la vostra carta. Estic disposat, donades les circumstàncies, a realitzar alguns sacrificis, sempre i quan jo rebi també una bona fe que fins ara no se m'ha mostrat, i si se'm presenta un informe dels veritables recursos de la successió i de tot allò que posseeix la vídua. Independentment del mobiliari, sé que existeixen bens seents tant d'un com de l'altre. Exigeixo doncs, senyor, abans de res, saber que s'ha decidit fer per satisfer el deute contret amb mi, i quines assegurances se m'ofereixen. Presumeixo que vós us encarregueu de la conservació d'allò que ha deixat el difunt, ja sigui a França o allà on ha mort.²²⁰

Ens manca encara parlar de la que segurament seria la seva ocupació més important i influent en la seva carrera com a naturalista, però donat que està intrínsecament relacionada amb la concepció i redacció de la *Histoire Naturelle*, que és el punt final d'aquest repàs estrictament biogràfic, introduïrem primer alguns elements sobre el vessant més acadèmic de Buffon.

En primer lloc, ja hem apuntat en les pàgines precedents la seva passió per les matemàtiques i els estudis pràctics que va realitzar en el camp de la silvicultura i de la foneria; però ja durant la seva època d'estudiant va mostrar interessos molt diversos, que incloïen entre d'altres la física, l'agricultura o la biologia. En relació a aquest últim

²²⁰ Carta a M. Boursier escrita des del Jardin du Roi de Paris el 18 de desembre de 1787. L'hem consultat a http://www.buffon.cnrs.fr/correspondance/corr_buffon_affi_litre.php?lang=fr&table=buffon_corr_main&bookId=629

camp, estava especialment interessat en el problema de l'aclimatació de noves espècies animals i vegetals en el territori francès, tema que més endavant analitzarem en profunditat. Però podem avançar que a les instal·lacions de Montbard, tenia diverses espècies d'ocells; alguns mamífers salvatges, com ara llops, guineus, teixons, fagines, o micos, amb els que va realitzar experiments sobre els encreuaments d'espècies.

Era extremadament meticulós en les seves observacions, i prenia notes constantment en els seus diaris de treball. Considerava que el geni “no és més que una gran aptitud per la paciència.”²²¹ I de fet és sabut que es sentia còmode i s'aplicava alegrement en tasques que a d'altres els podien semblar avorrides o tedioses, com ara la enumeració, la descripció, o la espera. Destaquen l'enorme rigor amb el temps que dedicava al treball i els seus horaris estrictes.

Donada la importància i la qualitat intel·lectual dels seus membres, l'*Académie des sciences* de Paris (fundada per Colbert el 1666), era potser la institució científica de més influència a França i també a la resta d'Europa, de manera que formar-ne part representava una gran fita, i Buffon es va proposar de ser-hi admès. Ho va aconseguir de manera força irregular, segurament gràcies a la influència sempre present del seu amic i protector Maurepas. L'any 1733, havent presentat davant dels membres de l'*Académie* una memòria relacionada amb problemes matemàtics que va resultar molt elogiada, Leclerc va ser escollit membre adjunt a la secció de mecànica. Sis anys més tard passaria a la secció de botànica i assoliria el rang de membre associat.²²²

Gràcies a la seva experiència en camps molt diversos, durant els primers anys com a membre va continuar presentant comunicacions sobre varis temes, com ara els coets, la resistència a la ruptura de les fustes, la cultura dels boscos, l'estrabisme, les escales aritmètiques, la llei d'atracció i el licor seminal de les dones. Destaca d'entre totes aquestes la traducció i anotació de l'obra del botànic i fisiòleg anglès Stephen Hales (1677-1761) *Vegetable Statiks*, en la que es discuteixen temes primordials per la

²²¹ AA.VV. *Buffon...* Pàg. 22.

²²² Tot i que només cobreix mig segle XVIII, STURDY, David J. *Science and Social Status. The Members of the Académie des Sciences, 1666-1750*. Woodbridge: The Boydell Press, 1995. [GB] proporciona una clara idea sobre l'estructura i els rangs entre els membres de l'*Académie*.

biologia vegetal del segle XVIII com ara la respiració de les plantes i la circulació de la saba. Una de les aportacions més significatives de l'ampliació de Buffon fou el prefaci, en el que s'enfrontava als deixebles de Descartes i a la seva idea de la predilecció del raonament com a mitjà de coneixement, per posicionar-se amb els newtonians francesos com Maupertius o el mateix Voltaire que advocaven per la observació i la experiència com a fonament bàsic del mètode científic, i que rebutjaven qualsevol construcció purament teòrica o de 'sistemes', idea que apareixerà repetidament en el nostre anàlisi de Buffon.²²³

El seu èxit intel·lectual era gairebé indiscutible, però a nivell personal no va arribar mai a dominar al clan dels *encyclopédistes*, amb els que sempre va estar enfrontat en major o menor mesura. Tot i que compartia l'escepticisme religiós, les concepcions materialistes recolzades en el testimoni dels sentits, i el rebuig de considerar l'ànima humana una substància espiritual, era molt més conservador, tant a nivell social com polític, que la gran majoria dels *philosophes*.²²⁴

Buffon va tenir molt enfrontaments dialèctics tant a l'*Académie* com en residències privades o en *salons*. Se'l titllava d'individualista i li tiraven en cara que només anés a Paris a recollir el seu sou i a apropiarse de les idees dels seus col·legues. Estava enemistat amb D'Alembert i Condorcet entre d'altres, i l'enorme èxit de la seva obra i el reconeixement per molts de que s'havia convertit en l'erudit més important –i més llegit– de la seva època, no va ajudar pas a suavitzar aquestes relacions, ans al contrari, va aixecar encara més enveges i li va crear més enemics.

La combinació ideal entre la seva vida professional i acadèmica va arribar el juliol de 1739 amb l'assignació del càrrec d'intendent del *Jardin Royal des Plantes*. El decés de l'anterior titular del càrrec, Charles François de Cisternay du Fay (1698-1739) que també es trobava entre els membres de major rang –*pensionnaire*– de l'*Académie*, va crear la successió d'esdeveniments que permetrien a Buffon accedir a aquesta

²²³ Aquesta traducció de Buffon, juntament al seu prefaci, es pot consultar a <http://www.buffon.cnrs.fr/oeuvresimp.php?lang=fr#tc>

²²⁴ BOURDIER, Franck.; FRANÇOIS, Yves. "Buffon et les Encyclopédistes". *Revue d'Histoire des sciences*, N° 3-4, Vol. IV. Paris: Armand Colin, juliol-desembre de 1951. Pàgs. 228-232.

elevadíssima posició que va mantenir fins la seva mort i que, entre d'altres privilegis, li donava carta blanca per a visitar el rei a Versailles.²²⁵

Un cop va prendre possessió del seu nou càrrec, va planificar tota una sèrie de millores i ampliacions que van resultar tant ben aplicades, que sota la direcció de Leclerc el *Jardin du Roi* es va acabar convertint en un dels referents europeus dels estudis científics.

Entre alguns dels canvis que creiem important destacar, es troben el nomenament personal de sis mestres que impartirien les tres assignatures que s'oferien al *Jardin*: química, botànica i anatomia; i la protecció i patronatge de joves promeses com Lamarck o Daubenton. Però al costat de l'enriquiment del cabinet i de l'ampliació dels terrenys del *Jardin*, aquestes decisions semblen secundàries.

Malgrat que potser no era la tasca que més li importava, Buffon va dur a terme a consciència la creació de vertaderes col·leccions científiques que continuessin i completessin la obra començada per du Fay. Va establir una xarxa de correspondència enormement eficient amb filòsofs, naturalistes, viatgers, exploradors i amateurs de tota Europa als que sol·licitava l'enviament d'animals, plantes i minerals d'arreu del món. La resposta va ser molt més satisfactòria del que el propi autor s'esperava, i va rebre gran quantitat de notes, dibuixos, herbaris, cereals, plantes vives, espècimens en alcohol, animals rars vius i morts i també de vestits, armes i eines utilitzades pels 'salvatges'. Fins i tot Frederic II de Prússia i Catalina II la Gran li van enviar pells i animals rars. A Amèrica, per exemple, comptava, entre d'altres, amb el botànic francès Joseph Dombey (1742-1794), enviat per Turgot al Perú i a Xile i amb el també francès André Michaux (1746-1802), explorador de l'Amèrica del Sud.²²⁶

Els enviaments de curiositats, ja nombrosos, es van multiplicar encara més després de la publicació dels primers volums de la *Histoire Naturelle* i de l'enorme èxit d'aquesta

²²⁵ Sobre el nomenament i els primers anys en aquest càrrec, ROGER, Jacques. *Buffon...* Pàgs. 73-98.

²²⁶ SPARY, E.C. *Utopia's Garden. French Natural History from Old Regime to Revolution*. Chicago: University of Chicago Press, 2000. Específicament sobre la importància de les xarxes de col·laboració, Pàgs. 49-98.

obra entre el gran públic; com a recompensa i motivació alhora, el comte de Buffon va esmentar en la seva obra a tots aquells que havien col·laborat amb el cabinet.

El bon resultat científic de tota aquesta xarxa de col·laboració rep una gran resposta per part del públic, doncs els espècimens que resultaven adequats eren exposats en el cabinet, que va haver de ser ampliat diverses vegades per tal de poder albergar. Coneixent l'entusiasme que existia a l'època per aquests temes, no ens ha de sorprendre saber que no només els francesos acudien en massa, sinó que també gent de tota Europa visitava aquesta col·lecció d'història natural els dos dies a la setmana que es permetia l'entrada.²²⁷

Però el projecte més important a que es va entregar Buffon i que va perseguir àrduament malgrat haver-lo de posposar diverses vegades va ser l'ampliació i embelliment del jardí pròpiament dit. Finalment ho va aconseguir, de mica en mica, a través de transaccions de tot tipus que van incloure compres, revendes i intercanvi de terrenys. Va contractar els millors arquitectes i dissenyadors perquè col·laboressin en aquesta ingent tasca que, com s'aprecia clarament a la figura 12, va aconseguir doblar la superfície del *Jardin du Roi*.²²⁸

²²⁷ Sobre l'èxit del cabinet, BELHOSTE, Bruno. *Paris savant. Parcours et rencontres au temps de Lumières*. Paris: Armand Colin, 2011. Pàgs. 41-44. També resulta una lectura molt interessant, sobre l'expectació que creaven a l'època els animals exòtics ROBBINS, Louise E. *Elephant Slaves and Pampered Parrots: Exotic Animals in Eighteenth-Century Paris*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 2002.

²²⁸ Les feines d'ampliació del jardí dutes a terme per Buffon es poden veure a JOSEPH, Gilbert. *Buffon...* Pàgs. 97-104.

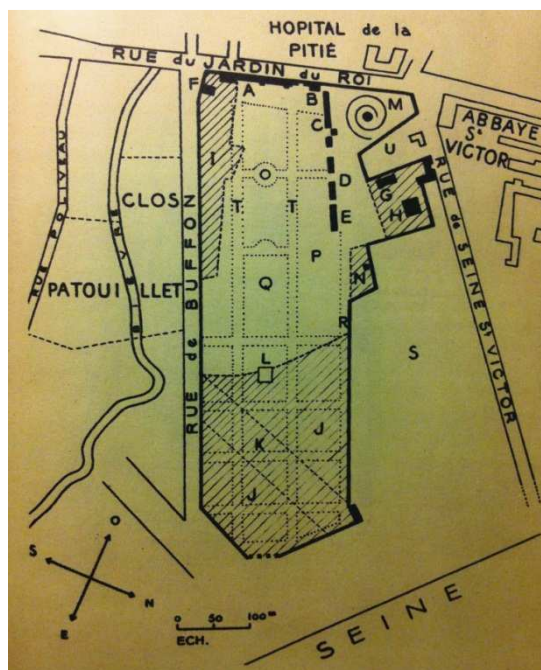

Fig. 12. El *Jardin du Roi* a la mort de Buffon: La línia gruixuda marca els límits del jardí l'any 1788; l'àrea ratllada mostra els terrenys que van ser adquirits per Buffon.²²⁹

L'última conseqüència imprescindible de la feina de Buffon com a intendent dels *Jardins du Roi*, va ser que es va poder adonar de tot allò que encara calia fer en el camp de la Història Natural. I és probable que sense aquesta experiència mai no hagués tingut la idea de plasmar els seus estudis en una obra que tractés en profunditat tots els aspectes de la història natural, incloent una investigació de les divisions dels reialmes animal, vegetal i mineral, que havia de combinar la observació precisa amb una teoria unificada per tota la creació. Ja és hora de que analitzem la sèrie monumental de volums que li donaria fama mundial, que havia de ser una simple descripció del cabinet del rei i que va acabar sent la *Histoire naturelle, générale et particulière*²³⁰.

²²⁹ Imatge i text al peu a AA.VV. *Buffon...* Pàg. 106bis.

²³⁰ Donades les voluminoses característiques d'aquesta obra, ens ha resultat de molta utilitat la edició online del *Centre National de la Recherche Scientifique* francès, dirigida per Pietro Corsi i Thierry Hoquet que es troba a www.buffon.cnrs.fr, que és d'on hem extret totes les cites; tot i així, en ocasions també hem pogut consultar els volums impresos en la edició RICHARD, M.A. (ed.). *Oeuvres complètes de Buffon, mises en ordre et précédées d'une notice historique par M.A. Richard; Suivies de la classification comparée d'après Mm. Cuvier, Lesson, etc., etc.* Paris: Dufour, Boulanger et Legrand, 1851-1863.

La *Histoire Naturelle* de Buffon

L'encàrrec de realitzar una obra que pogués ser utilitzada com a catàleg de la col·lecció constantment creixent d'espècimens del món animal, vegetal i mineral que es guardaven i exposaven als *Jardins du Roi* va provenir del ministre Maurepas. No es tractava, ni molt menys d'un projecte minoritari o de segona, estava destinat a ser editat per la impremta reial per major glòria del rei Lluís XV. Però Buffon va anar molt més enllà, i va concebre la descripció de la natura al complet.²³¹

El primer esborrany per la *Histoire Naturelle* preveia 15 volums, el primer dels quals contenia la descripció del cabinet del rei, així com consells sobre l'estudi i l'anàlisi de la història natural i una teoria de l'origen del planeta terra; els vuit següents havien d'incloure una història dels tres regnes de la natura i la història natural de l'home, però també les descripcions de quadrúpedes, amfibis, cetacis, peixos del mar i d'aigua dolça, mol·luscs, crustacis i insectes del mar, rèptils, insectes i animals microscòpics; els volums X a XII devien tractar sobre la vegetació; el XIII sobre pedres, minerals i fòssils; el XIV sobre terres, pedres i pedres precioses; i el XV i últim sobre les sals, sofres, asfalts i d'altres minerals. Però malgrat que finalment va acabar publicant més del doble dels volums previstos, pel que fa al contingut només va poder cobrir una part del programa.

El títol definitiu de la obra fou *L'Histoire Naturelle, générale et particulière, avec la description du Cabinet du Roi*, i els seus 36 volums van ser editats entre 1749 i 1788. Els tres primers, que daten de l'any 1749 contenien el discurs metodològic *De la manière d'étudier et de traiter l'histoire naturelle*; un estudi sobre *Histoire et théorie de la Terre, Preuves de la théorie de la Terre*; una història general dels homes i també dels animals; i també la descripció del cabinet. Els toms IV a XV, publicats entre 1753 i 1767 es dedicaven exclusivament als quadrúpedes; del XVI al XXIV, que van sortir al mercat entre 1770 i 1783, tractaven els peixos; del XXV al XXIX (1783-1788), els minerals. De manera paral·lela, des del 1774 va voler afegir una sèrie de set volums suplementaris sobre temes ja tractats amb anterioritat en els que feia constar

²³¹ El llibre que millor analitza la obra de Buffon és HOQUET, Thierry. *Buffon: histoire naturelle et philosophie*. Paris: Honoré Champion, 2005.

actualitzacions, idees noves o rectificacions que considerava significatives. L'últim d'aquests es va publicar, de manera pòstuma, l'any 1789. També consten com a part de la col·lecció dos volums sobre quadrúpedes ovípars i serps, cinc sobre peixos i un sobre cetacis dels que es va encarregar l'eminent zoòleg francès Bernard Germain de Lacépède (1756-1825), editats entre 1788 i 1804.

La obra contenia més de mil il·lustracions, realitzades pel gravador i dissenyador Jacques de Sève (1742-1788), així com minucioses descripcions anatòmiques de les que es va encarregar el metge i naturalista, també nascut a Montbard, Louis Jean-Marie D'Aubenton (1716-1799), que treballava amb Leclerc com a màxim responsable del *cabinet*. Aquests dos no van ser els seus únics col·laboradors directes, de fet se'n compten fins a una trentena, tot i que no sempre van ser identificats obertament per Buffon. Entre ells podem destacar Philibert Gueneau de Montbéliard (1720-1785) i Gabriel Léopold Charles Amé Bexon (1748-1784), dos importants naturalistes francesos que van assistir sobretot en els volums dedicats als ocells; o Jean Baptiste Lamarck (1744-1829), company del fill de Buffon i qui més tard es faria un nom propi per ser un dels primers defensors de l'evolucionisme.²³²

Deixant de banda el contingut, que tindrem temps d'estudiar en detall, l'estil literari de la *Histoire Naturelle* va provocar alhora grans alabances i les més dures crítiques. Donat que Buffon va dictar bona part del seu contingut, hi va quedar un evident to declamatori o oratori.²³³ Però el cert és que l'autor, conscient de la importància d'arribar a tota mena de lectors, va posar molta cura a evitar un excessiu academicisme, i va aconseguir que un tractat històric i filosòfic com aquest fos tot un èxit editorial. Molts li van lloar aquesta capacitat: Diderot, per exemple, va dir de l'estil de Buffon: “esplèndid, majestuós, harmoniós, abundant, noble, ple d'imatges de vegades delicades i d'altres sublimes”, i Rousseau en diu “És la ploma és bella del seu segle. No dubto pas que aquest sigui el judici de la posteritat.”²³⁴

²³² Per un examen detallat dels seus col·laboradors, HUMBERT-BAZILE.; De BUFFON, Henri Nadault. *Buffon, sa famille...*

²³³ Sobre l'estil de Buffon, ALBERT, Paul. *La littérature française au XVIIIe siècle*. Paris: Hachette, 1874. Pàgs. 290-311.

²³⁴ Les dues cites apareixen a LAISSUS, Yves. *Buffon. La nature en majesté*. Paris, Gallimard, 2007. Pàg. 73.

El cert és que, des dels primers volums, la obra, que va ser una de les grans empreses editorials del segle, arribant a rivalitzar amb la mateixa *Encyclopédie* de Diderot i d'Alembert, va ser un enorme èxit i també un escàndol. La primera edició de mil exemplars es va esgotar en sis setmanes, i ben aviat en van aparèixer dues més. S'addueix gran part del mèrit –i el demèrit– a la simplicitat del discurs de l'autor, però també, en especial pel que fa a aquests primers toms, a les taules i il·lustracions picants sobre la generació, la pubertat, els eunucs, la virginitat o la continència, doncs era el primer cop que es tractaven aquests temes delicats d'una manera tant científica en una obra dirigida a tots els públics.

Es va traduir a l'alemany, l'anglès, l'italià i l'espanyol, i se'n van realitzar tota mena de reedicions. Les obres complertes van sortir al mercat un total de deu vegades, però també es van publicar parts per separat, com les que cobrien només els volums dedicats als quadrúpedes, dels que es va excloure les descripcions de Daubenton, que resultaven excessivament acadèmiques i, en la opinió del propi Buffon, massa pesades. També una edició de luxe en deu volums de la història dels ocells amb planxes il·lustrades i acolorides per l'enginyer i gravador François-Nicolas Martinet (1731-1800), que estava especialitzat en ornitologia i que, amb la precisió i detall que el caracteritzaven va fer que les seves planxes es convertissin en un referent per l'estudi de les aus i van contribuir molt a la popularització de la obra de Buffon. Es realitzaren moltes versions abreujades per als lectors més joves. I molts editors, de manera apòcrifa, van aprofitar la fama de la *Histoire Naturelle* per a fer-ne complements o imitacions que també es van vendre molt bé.²³⁵

La descripció acurada de tots els temes tractats en la magna obra de Buffon sobrepassa els límits i els objectius de la present tesi doctoral. Però a mode d'introducció podem exposar de manera genèrica la concepció buffoniana del món, que és en realitat el que

²³⁵ HOQUET, Thierry. *Buffon: histoire naturelle...* Aquest llibre ens informa de l'existència de cinquanta edicions de les obres complertes de Buffon, només en francès, fins a finals del segle XIX; vuit en alemany; quatre en anglès; una es castellà; sis en italià; i una en neerlandès. Així mateix, llista unes seixanta edicions d'extrets de l'obra en diversos idiomes.

representa la *Histoire Naturelle*, una veritable síntesi, des d'una perspectiva molt concreta i personal, dels coneixements de la seva època.

Resulta difícil delimitar fins a quin punt parlem d'un autor que concentra els coneixements del seu temps o d'una obra que esdevé tant influent que acabava imposant la seva interpretació, doncs no hi ha cap dubte que, durant el segle XVIII, l'autoritat europea, i segurament també mundial, de la història natural va ser, indiscutiblement, el comte de Buffon.²³⁶

Mostrava la seva concepció global de la natura sense sentimentalismes, en el seu estat més cru, doncs com molts dels seus contemporanis francesos, Leclerc era també un defensor de la societat i de la civilització com a medi òptim per la vida de l'ésser humà.

Pel que fa a la seva idea sobre de la "ciència", fet que l'enfrontarà radicalment a Thomas Jefferson, estava molt influenciat pel relativisme dels filòsofs anglesos i del propi Leibniz en el sentit que assumia que la única font possible de coneixement veritable era la que provenia dels sentiments i les suposicions de l'home que observava la realitat.

Resulta realment tant difícil de veure que les nostres idees només provenen dels sentits, que les coses que creiem reals i existents són aquelles de les que els nostres sentits sempre ens han provat el mateix testimoni en totes les ocasions, que aquelles que prenem per certes són aquelles que sempre succeeixen de la mateixa manera; [...] que per consegüent les nostres idees, lluny de poder ser les causes de les coses, només en són els efectes, i efectes molt particulars, efectes menys semblants a la cosa particular que generalitzem; en fi, que les nostres abstraccions mentals només són éssers negatius, que només existeixen, fins i tot intel·lectualment, per l'atrinxerament que fem de les qualitats sensibles als éssers reals? Partint d'aquesta base, no veiem que les abstraccions no poden mai esdevenir principis ni d'existència ni de coneixement real, sinó que al contrari aquests coneixements només poden provenir dels resultats de les nostres

²³⁶ Sobre la importància de Buffon, GASCAR, Pierre. *Buffon...* Pàgs. 187-206.

sensacions comparades, ordenades i seguides, que aquests resultats són allò que anomenem experiència, font única de tota ciència real, que la utilització de qualsevol altre principi és un abús, i que tot edifici bastit sobre idees abstractes és un temple construït a l'error?²³⁷

Així, Buffon es posicionarà en contra de qualsevol mètode de sistematització del coneixement de la natura i evitarà crear-ne ell mateix un de propi, tot i que el cert és que, donada la naturalesa d'alguns dels temes que va tractar, li va resultar força difícil.

A l'hora d'explicar el funcionament de la natura, per exemple, concep un (anti)sistema basat només en l'atzar i en el pas del temps.

La natura no necessita instruments ni adminicles, ni una mà dirigida per la intel·ligència humana; tot opera, perquè a força de temps tot es retroba, i que, en la lliure extensió dels espais i en la successió continua del moviment, tota matèria es mou, tota forma és donada, tota figura impresa; així, tot s'acosta o s'allunya, tot s'uneix o s'escapa, tot es combina o s'oposa, tot es produeix o es destrueix per forces relatives o contràries, que només són constants, i es balancen sense perjudicar-se, estimen l'univers i el converteixen en un teatre d'escenes sempre noves i d'objectes que reneixen sense parar.²³⁸

El temps és, segons l'autor de la *Histoire Naturelle*, "...el gran obrer de la natura..."²³⁹ En la seva hipòtesi, la natura evoluciona no a través de convulsions sobtades sinó juntament amb el pas del temps, de manera pràcticament imperceptible, a partir de lligams intel·ligibles. Entre d'altres conclusions, Buffon va extraure d'aquesta idea genèrica de que és l'atzar i no Déu el que fa possible totes les combinacions que s'observen en la natura, fet que, com veurem, li va guanyar més d'un enemic en els àmbits religiosos.²⁴⁰

²³⁷ BUFFON. *Histoire...* Vol. II. Pàg. 77.

²³⁸ BUFFON. *Histoire...* Vol. II. Pàg. 107.

²³⁹ BUFFON. *Histoire...* Vol. IV. Pàg. 60.

²⁴⁰ En relació a les seves concepcions sobre el món, consultar BAERE, Benoît de. *La pensée cosmogonique de Buffon: percevoir la nuit des temps*. Paris: Honoré Champion, 2004.

Això el va portar a una proposta de teoria sobre el moment i les causes de la formació de la terra, per la qual va utilitzar els seus amplíssims coneixements geològics. Va establir un total de set èpoques en les quals el planeta havia passat de l'estat de fusió al de refredament; més tard havia estat completament inundat; es van formar les primeres molècules orgàniques al mar; es van retirar les aigües i la vida va passar a la terra; els animals van migrar del nord cap al sud; els continents es van separar; i finalment va aparèixer l'home i ho va dominar tot. Però, com veurem més endavant, en aquesta cronologia hi havia molts errors que ell mateix va evidenciar i que sovint va obviar, va evitar o esquivar a través de l'articulació d'una sèrie d'arguments alternatius al seu voltant. Aquest seria el cas de la existència de fòssils, tant els de conques com els d'enormes mamuts.

Fos com fos, amb les seves hipòtesis sobre el poblament de la terra pels éssers vius, Buffon va establir les primeres bases d'una nova ciència, la biogeografia, que va contribuir, menys d'un segle més tard, a conduir a Lamarck i a Darwin a la teoria de l'evolució, contra la que aquell es pronunciava obertament.²⁴¹ Els canvis que aquests últims anomenaven evolució, per a ell eren bàsicament una degeneració, i aquestes idees li resultaven simplement inacceptables doncs plantejaven conclusions totalment inversemblants als sentits: “Si admitem un cop que el ruc és de la família del cavall i que només en difereix perquè ha degenerat, podríem dir igualment que el simi és de la família de l'home, que és un home degenerat.”²⁴²

En el plantejament de Leclerc, l'home pot ser classificat com a animal, però en qualsevol cas el separa una enorme distància de tota la resta d'éssers vius, doncs posseeix allò que les altres bèsties no tenen: un ànima immortal proporcionada per la capacitat de raonar.

²⁴¹ Sobre les teories de l'evolució comparades, BUTLER, Samuel. *Evolution, Old & New...*

²⁴² BUFFON. *Histoire...* Vol. IV. Pàg. 382. Sobre aquest tema és també molt interessant, sobretot pel que fa a la discussió entre Linnaeus i Buffon al voltant de la inclusió dels homes entre els animals, SCHIEBINGER, Londa. “Why Mammals are Called Mammals: Gender Politics in Eighteenth Century Natural History”. *The American Historical Review*, Vol. 98, N° 2. Chicago: University of Chicago Press, abril de 1993. Pàgs. 382-411.

Així, pel que feia als éssers vius, i contradient-se a sí mateix en d'altres àmbits, les espècies estaven fixades, sempre havien estat com ho eren en el present i sempre serien igual, i qualsevol canvi o variació apreciable no havia de ser interpretada com una evolució, sinó com una degeneració, sovint deguda a factors com el clima, els costums i l'alimentació. Aquesta idea seria la peça fonamental dels seus postulats en relació a la natura americana que desenvoluparem àmpliament en els capítols següents.²⁴³

Vistes totes aquestes idees genèriques, només ens resta esmentar que la seva concepció del món i de la natura estava totalment desvinculada de la divinitat. Les biografies consultades afirmen que, en la seva vida personal, mai no va ser religiós –amb la possible excepció dels dies previs a la mort–, de fet, estava convençut de que els dogmes religiosos eren veritats científiques molt antigues i deformades, que com més respectades són per la gent més s'envolten d'obscuritat; trobava les cerimònies de culte massa emotives per a assistir-hi i titllava els capellans d'intolerants i ferotges.²⁴⁴ Aquesta animadversió o indiferència és força patent en tota la seva obra, però sempre es va mostrar molt cautelós i formal a aquest respecte. Per a Buffon:

La natura no és pas una cosa, perquè aquesta cosa ho seria tot; la natura no és pas un ésser, perquè aquest ésser seria Déu; però la podem considerar com un poder viu, immens, que ho abraça tot, que anima tot, i que està subordinat al del primer Ésser, només ha començat a actuar per la seva ordre, i només funciona encara per la seva col·laboració o el seu consentiment. Aquest poder és Poder diví, la part que es manifesta; és alhora la causa i l'efecte, el mode i la substància, el disseny i l'obra: ben diferent de l'art humà les produccions del qual només són obres mortes, la natura és, ella mateixa, una obra perpètuament viva, un obrer que sempre és actiu, que sap fer-ho tot, que treballa per sí mateix, sempre sobre les mateixes bases [...], el temps, l'espai i la matèria són els seus mitjans, l'Univers el seu objecte, el moviment de la vida el seu objectiu.²⁴⁵

²⁴³ ROGER, Jaques. *Buffon...* Pàgs. 166-184.

²⁴⁴ Al voltant de la relació de Buffon amb la religió, SAGNAC, Phillipe. "Les conflits de la science et de la religion au XVIIIe siècle. Dalember et Buffon". A AA.VV. *La Révolution Française*, Vol. 78. Paris: Société de l'histoire de la Révolution Française, 1925. Pàgs. 5-15.

²⁴⁵ BUFFON. *Histoire...* Vol. XII. Pàg. iii.

Aquí veiem com Leclerc només deixava a l'Ésser sobirà una sobirania ben reduïda a dos factors: la de crear a partir del no-res i la de destruir. Totes les realitats que els nostres sentits poden copsar, tot allò que existeix, tot allò que es desenvolupa, s'altera, es destrueix o es renova, pertany al reialme de la natura, concebuda de la manera més antropocèntrica possible, doncs és simplement la matèria inert moguda per dues grans forces idèntiques reaccionant en sentit contrari: l'atracció i la impulsió o la força expansiva.

Passatges com aquest li van valer nombroses crítiques per part dels catòlics francesos influents, com els membres de la Facultat de Teologia de Paris, que creien que determinats principis continguts en la seva obra no eren pas conformes a la religió; i sobretot dels jansenistes, que el van atacar violentament des de la seva publicació, les *Nouvelles ecclésiastiques*, i l'acusaven de reviure les perniciosos idees de Pope, que havia situat l'home entre els animals. La resposta de Buffon va ser ràpida i pretesament aclaridora:

No he tingut cap intenció de contradir el text de les Escriptures; crec fermament tot allò que s'hi explica sobre la creació, ja sigui per l'ordre del temps; sigui per les circumstàncies dels fets; i abandono allò que, en el meu llibre, té a veure amb la formació de la terra, i en general tot allò que podria contradir la narració de Moïses...²⁴⁶

Però no va resultar gaire convincent, semblava clar a ulls de tothom que segurament només havia escrit aquelles línies per va fer per assegurar-se la tranquil·litat i cobrir-se les espatlles, però en qualsevol cas va funcionar, i tot i que les crítiques en aquest sentit no es van aturar mai, es van mantenir en un nivell manejable i inofensiu.

Havent passat de puntetes, i només amb l'esperit de contextualitzar, per les que creiem que van ser les bases del pensament filosòfic i de la obra buffoniana, passem directament a la qüestió primordial que centrarà la nostra atenció durant les pàgines que

²⁴⁶ BUFFON. *Histoire...* Vol. IV. Pàg. v.

segueixen: la seva hipòtesi sobre la degeneració o inferioritat de la natura i la vida americana.

Importància de Buffon en el debat

Amb la seva *Histoire Naturelle*, George Louis Leclerc va ser, sense cap mena de dubte, l'autor principal al voltant del qual es va desenvolupar tota la polèmica sobre Amèrica durant el segle XVIII. És significatiu que la seva obra en conjunt, i més específicament la seva concepció sobre el Nou Món, arribés a tenir tanta importància si tenim en compte que, a diferència de moltes altres realitzades tant abans com després de Buffon, no es va tractar d'un escrit amb intencionalitat ofensiva prèvia. Leclerc concebia la seva obra com una exposició objectiva de la natura arreu del món en el seu temps, i estava convençut que totes les seves fonts, tant bibliogràfiques com orals, exposaven la realitat de manera correcta. L'autor no podia escapar ni del seu temps ni de la manera com s'entenia tant la narració com les ciències de la natura en el seu país i en la seva època, i això ens ha d'ajudar a comprendre moltes de les afirmacions i preconcepcions que es troben al llarg de la *Histoire Naturelle*.²⁴⁷

Així doncs no hem de buscar les raons de l'èxit de Buffon en el fet que la seva obra s'escrigués com a panegíric de les bondats i la superioritat europea sobre la resta de terres conegudes, tot i que pot resultar fins a cert punt evident que els lectors europeus devien apreciar les expressions d'aquest tipus repartides al llarg de tots els volums. Amb el que ja sabem sobre l'estudi de la natura i sobre la mentalitat precientífica de la Europa continental del segle XVIII, aquest fet resulta més aviat un producte del temps i l'espai que no pas un truc editorial.²⁴⁸

Però que els seus atacs contra Amèrica no fossin motivats per una ànsia comercial no implica que el comte de Buffon no fos conscient de la importància de la seva obra com a producte. Durant el segle XVIII es va viure un dels esclats del mercat editorial més

²⁴⁷ Per entendre millor el context científic de Buffon, EHRARD, Jean. *L'idée de nature en France a l'aube del Lumières*. Paris: Flammarion, 1970.

²⁴⁸ Com a context, podem tornar a citar HARRIS, R.W. *Reason and Nature...*; i també CROCKER, R. *Religion, Reason and Nature in Early Modern Europe*. Norwell: Springer, 2001.

importants fins al moment.²⁴⁹ El fet que la *Histoire Naturelle*, escrita per un acadèmic eminent i reconegut i amb unes pretensions molt elevades fins i tot dins del món de la ciència aconseguís l'enorme èxit editorial que va tenir s'explica gràcies a la intel·ligència comercial del seu autor i dels diversos editors que la van publicar. En primer lloc cal tenir en compte la cura que Leclerc va posar en l'estil de la seva escriptura, que tot i ser de vegades força ampul·losa, no deixava de ser molt simple, doncs no contenia conceptes específics o explicacions de caire científic que el lector no versat no pogués entendre. No cal oblidar, en relació amb això, que Buffon va prescindir del seu col·lega Daubenton en els últims volums de la obra precisament perquè considerava les seves descripcions anatòmiques molt avorrides i allunyades de l'esperit general de la *Histoire Naturelle*.²⁵⁰

Buffon coneixia el públic al que havia de convèncer, i per aquest motiu posava tanta cura en la simplificació del seu estil tant en la narració com en les descripcions, en l'addició de nombroses il·lustracions i també en la selecció de les parts més populars de la seva obra per la seva publicació separada. I val a dir que la tècnica comercial va funcionar, doncs el públic del món editorial del segle XVIII, que amb els seus gustos i les seves demandes tot just començava a marcar tendències i a forçar autors i editors a produir productes específics, va consumir la obra de l'escriptor francès de manera massiva, convertint-la en un dels llibres més venuts de la seva època a França, i gràcies a les diverses traduccions que se'n van fer, també a molts altres països d'arreu d'Europa.²⁵¹

En segon lloc, és clar que l'èxit de la *Histoire Naturelle* va venir marcat d'alguna manera per la fama i la eminència del seu autor. La importància i la influència que les obres de Buffon tenien en el món acadèmic, malgrat totes les crítiques i la oposició

²⁴⁹ Tot i que parcial en l'extensió geogràfica que tracta, resulta molt interessant la lectura de SHER, Richard B. *The Enlightenment and the Book. Scottish Authors & their Publishers in Eighteenth Century Britain, Ireland and America*. Chicago: The University of Chicago Press, 2006. I pot ser complementada amb HORN MELTON, James van. *La aparición del Público durante la Ilustración europea*. Valencia: Publicacions de la Universitat de València, 2009.

²⁵⁰ Aquesta dada en particular es troba a totes les biografies d'aquest autor, sobre la relació amb Daubenton, podem citar FARBER, Paul Lawrence. "Buffon and Daubenton: Divergent Traditions within the *Histoire Naturelle*". *Isis*, Vol. 66, N°1. Chicago: University of Chicago Press, març de 1975. Pàgs. 63-74. I en exclusiva sobre aquest autor, ROULE, Louis. *Daubenton et l'exploitation de la nature*. Paris: Flammarion, 1925.

²⁵¹ HOQUET, Thierry. *Buffon: histoire naturelle...*

intel·lectual de la pràctica totalitat del grup dels *philosophes*, resulta gairebé innegable. Les afirmacions de Leclerc es tornaven de referència obligada i passaven a formar part de qualsevol obra posterior que tractés un tema similar. És probable que la seva meteòrica carrera, els importantíssims càrrecs que ostentava i els favors de que gaudia entre les classes més poderoses del seu país, inclosa la reialesa, ajudessin al seu reeiximent, però fins i tot els seus enemics més acèrrims li reconeixien la seva tenacitat, la seva capacitat de treball i les hores dedicades a les seves investigacions. En conclusió, podem afirmar que la importància del comte de Buffon en el debat ve donada per la seva pròpia rellevància com a personatge a nivells molt diversos com ara l'editorial, l'acadèmic, el científic, el social o el filosòfic. Sigui com sigui, i pel que fa al tema que ens pertoca, val a dir que Georges Louis Leclerc va ser, durant bona part del segle XVIII, l'autor de referència per a tots aquells que es volguessin dedicar a l'estudi de les ciències de la natura o de la filosofia natural, i per tant la seva importància s'estenia a tots aquells camps que tractava en la seva extensa obra.

Un cop compresa la importància i la influència de l'autor, resulta més fàcil entendre com una obra que, no només no tracta Amèrica de manera específica i única sinó que a més hi dedica un espai relativament petit en comparació a la grandària del corpus complet, es convertís en el punt central de la controvèrsia en que intervindrien les mentes més brillants del món del segle XVIII. Per concretar una mica aquesta escassa aparició del Nou Món en la obra de Buffon podem dir que en el total de 41 volums que conformen la *Histoire Naturelle*, comptant cadascun d'aquests volums amb aproximadament 500 pàgines, Amèrica apareix esmentada en poc més de 2.000 pàgines, moltes vegades amb informació reiterativa o utilitzada exclusivament com a comparació.²⁵² Sense tenir en compte que en molts d'aquests casos diversos esments apareixen a la mateixa pàgina, i que la obra completa conté més de 20.000 pàgines, podem dir que, a molt estirar, només el 10% de la obra de Buffon està relacionada amb Amèrica. Si comparem aquesta dada amb les obres posteriors escrites per la resta d'autors que participaren en la discussió, com ara De Pauw, Jefferson, Pernety o molts

²⁵² L'existència d'una versió digitalitzada de la *Histoire Naturelle* en la seva totalitat a la pàgina web www.buffon.cnrs.fr, ens ha permès realitzar diverses recerques ràpides per poder afirmar aquesta idea de manera contundent. Així, i a mode d'exemple, la recerca "Amérique" obté un total de 1.711 resultats, el gentilici "américaine" 30 resultats, la variant "Nouveau Monde" 234 resultats, i "Nouveau Continent" 260 resultats.

altres, que dedicaren llibres sencers a la temàtica americana, la quantitat de informació o d'espai dedicat per Buffon resulta molt inferior.

Aquesta idea d'escassetat percentual unida al fet que, tenint en compte que ell mateix no hi va ser mai personalment, la pràctica totalitat d'afirmacions i opinions que Buffon expressa sobre el Nou Món a la seva obra provenen d'altres fonts, que si bé profusament citades, proporcionen a l'autor el material per la seva argumentació, ens fa plantejar-nos la qüestió de fins a quin punt aquesta resulta original, i per tant, què fa a la *Histoire Naturelle* tant especial, o que aporta a la discussió, existent des dels mateixos inicis de la conquesta, perquè passés a ser considerada d'obligada lectura, perquè fos citada, copiada i plagiada profusament per autors posteriors i perquè donés la seva última gran revifalla a la controvèrsia americana.

Per respondre a aquesta pregunta, cal tornar breument a la idea amb que iniciàvem aquest capítol, doncs és clar que si obviem la importància que Buffon tenia en l'àmbit acadèmic i científic europeu, difícilment podrem arribar a comprendre la influència i la pervivència de la seva obra, però no tot es redueix a això, doncs si fos així el nom de Leclerc hauria restat, juntament amb molts d'altres, en un relatiu anonimament o a la ombra d'aquell autor o autors als que copiava o plagiava. Per tant hem de trobar què és allò que converteix Buffon en el punt de pivot de tota la discussió sobre Amèrica i perquè la pràctica totalitat dels autors contemporanis que han estudiat aquesta disputa en detall consideren que és ell, i ningú altre, qui comença la polèmica al segle XVIII.²⁵³

Buffon va aplegar les opinions i els escrits d'autors, filòsofs i viatgers anteriors a ell i va formular la seva teoria de la degeneració americana seleccionant, com era ben habitual a la seva època, aquelles idees que venien a confirmar la seva tesi preconcebuda de que el Nou Món era, a grans trets, una producció inferior a la resta de terres conegudes. Tot i que les seves fonts el limitaven a un coneixement que es centrava bàsicament a l'Amèrica a l'oest i al sud del Carib, Leclerc no va dubtar a realitzar generalitzacions que encabien tot el continent, i a estendre i estirar opinions basades en una experiència

²⁵³ Per donar només l'exemple més preeminent, GERBI, Antonello. *The dispute...* Pàg. 3.

concreta de manera que quedessin reformulades com a un atac a gran escala contra Amèrica en conjunt.

Però no es tracta només d'això, doncs la veritable originalitat de Buffon, allò que converteix la *Histoire Naturelle* en la obra de referència del seu temps, resideix en que va ser capaç de combinar tots aquells autors que havien estudiat la natura i Amèrica abans que ell, sovint amb una diferència de dos o tres segles, i va crear una teoria que ho englobava tot i que s'adaptava perfectament a les nocions i les concepcions del món d'aquell segle XVIII que intentava reexplicar-ho tot des d'una perspectiva nova. Buffon:

...formula un concepte de natura dinàmic i historitzant; unifica les altres teories santificades amb el pas del temps amb tendències pseudocientífiques amb aquesta nova avaluació de l'home, els animals, les plantes, i el mateix clima d'Amèrica; i la maduració d'un coneixement d'un mateix més noble i clar per part d'Europa, i alhora el naixement d'un patriotisme i orgull nacionals americans. Tot això fa que la polèmica d'Amèrica esclati a diversos nivells, i va acaparar les opinions de tots durant diverses dècades a les dues bandes de l'Atlàntic.²⁵⁴

En el nostre parer, el gran èxit de Buffon va ser que fou conscient dels canvis que estaven succeint en el seu món, que es va adonar que l'estudi de la natura estava sent modificat de tal manera que si bé les argumentacions anteriors mereixien tot el seu respecte, necessitaven ser reinterpretades a la manera dels nous temps. Ell mateix es va proposar la tasca de crear el marc estructural que permetés realitzar la comunió entre les teories morals i socials representades per Montesquieu i els elements precientífics o científics tant característics de la època il·lustrada. Només d'aquesta manera es podien entendre, a més, tots els canvis que estaven succeint al Nou Món, que havia anat més enllà de la passivitat generalitzada de la que parlaven els primers cronistes i que ara, sobretot a les colònies britàniques del nord, s'estava esforçant per crear una nova

²⁵⁴ GERBI, Antonello. *The dispute...* Pàgs. xv-xvi.

societat, si bé inspirada necessàriament en Europa, amb tota la intenció de diferenciar-se'n a nivell social, cultural i polític.²⁵⁵

Vistes a grans trets les raons per les quals es considera Georges Louis Leclerc el principal autor a tenir en compte a l'hora d'iniciar l'estudi sobre la controvèrsia americana, passem ara a realitzar un repàs detallat de la seva obra dividit en quatre grans blocs: geologia, clima, animals i home, que ens ha de permetre familiaritzar-nos amb les idees més repetides pel gran naturalista francès que el van empènyer a formular la seva tesi sobre la degeneració americana.

La joventut del Nou Món

Una de les idees de fons més importants i constants en la obra de Buffon que engloba la seva teoria de la degeneració americana és la idea de que tots els problemes d'Amèrica es deriven de la seva joventut intrínseca. El Nou Món és realment 'nou' no només perquè fos descobert relativament tard i per tant significués una novetat pels europeus, sinó per l'origen geològic del propi continent, que comparat amb "l'altre continent" resulta molt més jove.²⁵⁶

Tot i que el cert és que l'autor francès no formula, com van fer altres, una tesi específicament geològica sobre la tardana emergència del continent americà en comparació amb l'europeu, (o si més no no ho fa de manera directa), són nombroses les afirmacions que ens permeten sobreentendre que combregava amb aquesta idea, àmpliament estesa en el pensament europeu. Per posar només un exemple que ampliarem més endavant quan tractem les idees de Buffon sobre els animals i els homes:

...cadascuna de les raons que acabo d'avançar es mereix ser considerada per separat: els americans són un poble nou, em sembla que no ho podem dubtar si

²⁵⁵ CHINARD, Gilbert. "Eighteenth Century Theories...". Pàg. 29.

²⁵⁶ Per a entendre les diverses tendències sobre l'estudi de la geologia a l'època de Buffon, TAYLOR, Kenneth L. *The Earth Sciences in the Enlightenment: Studies on the Early Development of Geology*. Aldershot: Ashgate, 2008, i ROSENBERG, Gary D (ed.). *The Revolution in Geology from the Renaissance to the Enlightenment*. Boulder: Geological Society of America: 2010.

fem atenció al seu petit nombre, a la seva ignorància i al poc progrés en les arts d'aquells entre ells que són més civilitzats.²⁵⁷

Així doncs, es tracta d'una consideració basada en la comparació d'Amèrica amb Europa, sent aquesta última la que exemplifica la perfecció, o com a mínim el nivell més elevat de progrés de que l'home ha estat capaç fins a aquell moment; i per tal d'arribar a estar al mateix nivell, al Nou Món li resta encara un camí molt llarg, com el nen que ha d'aprendre a ser un adult imitant l'exemple dels seus pares.

En assumir la idea de la joventut americana com una de les bases principals de la seva argumentació, Buffon està recuperant una discussió de caràcter pseudocientífic i religiós alhora i de llarg recorregut entre els intel·lectuals europeus que mirava d'explicar l'origen físic de les terres conegudes a través de una reinterpretació tècnica de la descripció bíblica, en concret de l'episodi del diluvi universal.²⁵⁸

Pel que fa al cas específic d'Amèrica, queda clar que el comte no desconeixia les afirmacions realitzades amb anterioritat, de les que caldria citar aquí, per la seva importància i repercussió, les que va fer el polític i teòric anglès Francis Bacon (1561-1626), que parla d'aquesta idea en dos dels seus assaigs més importants: *New Atlantis* i *Civil and Moral Essays*. En concret, aquest autor anglès recolzava una variant de la explicació teològica que afirmava la existència de més d'un diluvi, o de la successió d'inundacions en diferents llocs del globus i en diversos moments de la història. Així, Amèrica (que Bacon identificava amb la gran Atlàntida) no es va perdre per un terratrèmol, sinó per una inundació:

...així que no us meravelleu de l'escassa població d'Amèrica ni de la rudesia i ignorància de la gent, perquè s'ha de comptar que els habitants d'Amèrica són gent jove, com a mínim uns mil anys més joves que a la resta del món, doncs hi va

²⁵⁷ BUFFON. *Histoire...* Vol. III. Pàg. 511.

²⁵⁸ Aquest és un tema que a l'època s'intentava explicar arreu, també a Espanya: TORRUBIA, José. *Aparato para la historia natural española: Contiene muchas dissertaciones físicas, especialmente sobre el diluvio. Resuelve el gran problema de la transmigracion de cuerpos marinos, y su petrificacion en los mas altos montes de España, donde recientemente se han descubierto. Ilustrase con un indice de laminas, que explican la naturaleza de estos fosiles, y de otras muchas piedras figuradas halladas en los dominios españoles*. Madrid: Herederos de don Agustín de Gordejuela y Sierra, 1754. [GB]

haver aquesta diferència de temps entre el diluvi universal i la seva inundació particular.²⁵⁹

Com més tard farà Buffon, Bacon també emfatitza la joventut i la humitat del continent americà, la enormitat dels seus rius i l'alçada de les seves muntanyes com a símbol d'una natura primitiva i amenaçadora, i ho relaciona amb el fet que romangués durant més temps sota les aigües de l'oceà.

Buffon no va anar tant lluny com per desmentir les escriptures sobre el diluvi universal i únic, però sí que va adaptar les idees de Bacon a la seva pròpia teoria, en la que va tractar d'unificar l'explicació bíblica de l'origen dels continents amb la situació actual i amb els diversos nivells de desenvolupament arreu del món.²⁶⁰ Malgrat que en la seva vessant acadèmica Leclerc sempre intentava deixar de banda la teologia, tampoc li interessava oposar-s'hi frontalment, i en aquest cas en concret l'autor francès no nega en cap moment la procedència divina del diluvi, ans al contrari, fa un esforç continu per menysprear les teories que parlaven de possibles causes naturals com ara l'arribada d'un enorme meteorit i accepta com a única possible l'explicació donada a les escriptures. De fet arriba a plantejar-se fins a quin punt és legítim voler investigar idees com aquesta, doncs:

En efecte, pretendre explicar el diluvi universal i les seves causes físiques, voler aprendre en detall allò que va passar durant el temps d'aquella gran revolució, endevinar quins n'han estat els efectes, unir els fets als del llibre sagrat, traçar les conseqüències d'aquests fets, no és en realitat voler mesurar el poder de l'Altíssim? Les meravelles que la seva mà benèvola opera en la Natura de manera uniforme i regular són incomprensibles, i encara ho són més les que succeeixen de cop i volta, els miracles ens han de mantenir en l'esglai i en el silenci.²⁶¹

²⁵⁹ BACON, Francis. *The New Atlantis*. Gloucester: Dodo Press, 2006. Pàg. 19.

²⁶⁰ Per un breu anàlisi sobre la opinió de Buffon respecte al diluvi, JOSEPH, Gilbert. *Buffon...* Pàgs. 148-156.

²⁶¹ BUFFON. *Histoire...* Vol. I. Pàg. 202-203.

Però aquesta reprimenda, aquesta aparent acceptació cega de la veritat bíblica que veiem repetida en nombroses parts de la seva obra, era només la manera que Buffon s'assegurava quedar lliure de les crítiques del món eclesiàstic; una tàctica que cal dir que no sempre li va funcionar. Per molt que volgués, o com a mínim així ho pretenia, cenyir-se a les teories de la Bíblia i que les utilitzés en diversos moments quan el resultat li semblava favorable, el cert és que se li plantejaven molts dubtes i es trobava amb contradiccions que l'obligaven a afirmar el contrari.²⁶² Possiblement aquesta idea de la separació dels continents i de les condicions i la durada del diluvi fou una de les que li van causar més problemes teòrics i metodològics alhora d'encabir-la en la seva estructura general, si més no prenent en consideració la quantitat d'espai que en va dedicar, però això no significa que es rendís, ans al contrari, Buffon es va atrevir a argumentar obertament contra les creences tradicionals utilitzant un pensament precientífic que resultava difícil de refutar.

Això sembla provar també que tot i que els materials que componen la superfície de la terra es trobaven en aquells temps en un estat tou que la feia susceptible de ser fàcilment dividida, moguda i transportada per les aigües, aquests moviments no van tenir lloc de cop sinó successivament i per etapes, i com que de vegades es troben produccions de la mar a mil dos-cents peus de profunditat, sembla que com que aquest gruix de terra o de pedra és tant considerable, han calgut anys per produir-lo, perquè seria difícil establir qualsevol altra suposició que no fos que durant el diluvi universal totes les conquilles van ser elevades dels fons marins i transportades sobre totes les parts de la terra. És clar que com que trobem conquilles incorporades i petrificades en marbre i en roca a les muntanyes més altes, caldria doncs suposar que aquests marbres i aquestes roques van ser formades totes en el mateix moment i precisament en l'instant del diluvi, i que abans d'aquesta gran revolució no hi havia sobre el globus terrestre ni muntanyes, ni marbre, ni roca, ni guix, ni cap altre material semblant a aquells que nosaltres coneixem, doncs gairebé tots ells contenen conquilles i d'altres restes de les produccions marítimes. Per altra banda la superfície de la terra va haver d'adquirir, durant el temps del diluvi, un grau considerable de solidesa, [...] per

²⁶² Per a aquesta tensió entre religió i ciència en Buffon, tornem a remetre a SAGNAC, Phillipe. "Les conflits de la science..."

conseqüent no sembla pas possible que les aigües del diluvi fossin capaces de transformar les terres de la superfície del globus a profunditats tant grans durant el poc temps que va durar la inundació universal.²⁶³

Realitzant una lectura acurada del primer volum de la *Histoire Naturelle*, en especial el Discurs Segon, anomenat *Histoire et Théorie de la Terre*, trobaríem nombrosos exemples com aquest en els que Buffon va mirar d'explicar sovint tant les causes com les conseqüències del diluvi en les diverses parts del globus, entrant molts casos en plena contradicció amb les escriptures i arribant a afirmar que esdeveniments com aquest, que pretesament van ser realitzats per la mà divina, van succeir en realitat de manera absolutament 'natural'.²⁶⁴

Per exemple, si suposem per un instant que el vell i el nou món formaven part en el passat d'un sol continent, i que per una violenta tremolor de la terra l'antiga Atlàntida de Plató es va enfonsar, el mar s'hauria estès necessàriament per totes bandes per formar l'Oceà Atlàntic, i per tant hauria deixat al descobert vastos continents que potser són els que nosaltres habitem; aquest canvi s'hauria pogut produir, doncs, per l'enfonsament d'alguna vasta caverna en l'interior del globus, i produir, conseqüentment, un diluvi universal; o bé aquest canvi no es va produir de cop, i potser ha calgut molt de temps, però finalment ha succeït, i jo mateix crec que s'ha produït de manera natural...²⁶⁵

Sembla que la identificació d'Amèrica amb la mítica Atlàntida era un lloc comú per a molts pensadors del segle XVIII, doncs els permetia donar una explicació relativament raonable a la immaduresa física i global de les amèriques. Tot i que la majoria de les teories s'assemblaven, les variacions dels seus detalls de vegades resulten molt interessants, i ens ajuden a entendre la fina línia que separava el plagi i la originalitat en el món precientífic de la Il·lustració.²⁶⁶ Tenim, per exemple, el cas del poeta francès

²⁶³ BUFFON. *Histoire...* Vol. I. Pàgs. 78-79.

²⁶⁴ Aquesta i d'altres interpretacions sobre el diluvi durant la època il·lustrada apareixen a PORTER, Roy. *The Making of Geology...* En especial a les Pàgs. 91-111.

²⁶⁵ BUFFON. *Histoire...* Vol. I. Pàg. 96.

²⁶⁶ Hi ha algunes reflexions interessants sobre això a VIDAL-NAQUET, Pierre. "Atlantis and the Nations". A: CHANDLER, James.; DAVIDSON, Arnold I.; HAROONTUNIAN, Harry (eds.). *Questions*

Antoine Fabre d'Olivet (1767-1825), que en la seva obra esotèrica *Histoire philosophique du genre humain* bàsicament copia al peu de la lletra les idees expressades per Buffon sobre les causes de la desaparició de l'Atlàntida i la seva relació amb el diluvi universal, però que hi afegeix una explicació molt més detallada tant a nivell científic com moral de les causes que van poder portar a la desaparició d'un dels regnes més poderosos dels que parlaven els autors de l'antiguitat.

L'horrible cataclisme que va submergir l'Atlàntida va ser causat per un moviment bruscat del globus terraqüi que va elevar de cop el pol boreal que va ser rebaixat, el va fer prendre una posició contrària a la que ocupava abans. [...] L'hemisferi que nosaltres ocupem va resistir, i per dir-ho d'alguna manera, només va ser rentat per les onades que el van travessar sense aturar-se; però l'altre va ser totalment enfonsat, descarnat i cobert per aigües estancades que s'hi van quedar durant una llarga temporada. Totes les terres australs on es trobava l'Atlàntida pròpiament dita van desaparèixer.²⁶⁷

Si aprofundíssim en la obra de d'Olivet podríem establir la idea no ja de la recent emersió del continent americà sinó d'una espècie de segona oportunitat, doncs veiem com en el passat, Amèrica (l'Atlàntida) havia estat habitada per la gent vermella, a les que l'autor atribueix totes les característiques dels atlàntides de Plató, saviesa, riquesa, coneixement i domini del medi entre altres.²⁶⁸ Aquestes gents van arribar a tal nivell de desenvolupament que van estar a punt de dominar el món, i van creure que el seu poder es podia igualar al del creador, pervertint així el seu èxit i girant l'esquena a les virtuts que la providència els havia atorgat; per aquest motiu van ser castigats i van patir la catàstrofe de la inundació, que va esborrar d'arrel tot allò que havien assolit fins al moment. Això explicaria, segons d'Olivet l'escàs nivell de desenvolupament que mostraven els salvatges americans quan van arribar els europeus, doncs les terres del Nou Món van patir de manera molt distinta els efectes del diluvi i van trigar molt més

of Evidence. Proof, Practice, and Persuasions across the Disciplines. Chicago: University of Chicago Press, 1994. Pàg. 325- 351.

²⁶⁷ d'OLIVET, Fabre. *Histoire philosophique du genre humain, ou l'homme*, Vol. II. Paris: J.L.J. Brière, 1824. Pàgs. 192-193. [GB]

²⁶⁸ Les referències de Plató sobre l'Atlàntida, de les que es nodreixen tots els pensadors del XVIII, apareixen als seus diàlegs *Timaeus* i *Critias*. Poden ser consultats a PLATÓN. *Ion. Timeo. Critias*. Madrid: Alianza Editorial, 2004.

temps a sortir completament de l'oceà, fet que va fer que tots els processos socials i civilitzatoris comencessin molt més tard en comparació amb Europa.

La lenta reaparició del continent americà després del diluvi explicaria també les diferències que existien entre els grans imperis que els conqueridors espanyols van trobar a Perú i Mèxic i la multitud de grups de salvatges que vivien, segons els atacants, sense cap mena d'estructura social. Com que els primers estaven instal·lats en terrenys muntanyosos, havien tingut més temps que els altres per a desenvolupar-se. Aquesta és una idea que apareix recurrentment a la *Histoire Naturelle* de Buffon qui, malgrat les generalitzacions sobre la inferioritat dels dos grups respecte a Europa, no pot evitar acceptar que se'ls ha de tractar de manera separada.

Així a Amèrica la terra de l'Amazones, la Guyana i el Canadà serien les part més noves; mirant el mapa d'aquests països, veiem que les aigües s'estenen per totes bandes, que hi ha un gran nombre de llacs i d'enormes rius, cosa que també indica que aquestes terres són noves: al contrari Tucuman, Perú i Mèxic són els països més elevats, més muntanyosos, i veïns a la línia que divideix el continent, cosa que sembla provar que són més antics que els que acabem d'esmentar.²⁶⁹

Alguns seguidors de Buffon van portar aquesta idea un pas més enllà, i van voler establir teories o fórmules que els ajudessin a determinar l'edat d'un continent basant-se en elements geogràfics que es poguessin observar, mesurar i comparar, essent les grans muntanyes l'element més fàcilment identificable, de manera que com més altes fossin aquestes i menys erosionades estiguessin, es podia deduir que portaven menys temps sobre la superfície del globus, i que per tant eren més joves.²⁷⁰ Això permetia establir l'edat del continent que les albergava, i va ser una de les teories més àmpliament utilitzades per a demostrar que Amèrica era un continent més jove que Europa. Així doncs, autors com el pensador francès Jean-Baptiste-Claude Delisle de Sales (1741-1816), sostenien el seu recolzament a Buffon en l'atac contra el Nou Món precisament

²⁶⁹ BUFFON. *Histoire...* Vol. I. Pàg. 210.

²⁷⁰ Aquesta idea s'engloba dins la constant recerca de l'edat del planeta, una lectura interessant a aquest respecte seria, JACKSON, Patrick Wyse. *The Chronologuers' Quest: The Search for the Age of the Earth*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.

sobre aquesta base “...observem que Amèrica és un continent pràcticament nou; potser no fa ni quinze segles que, cobertes encara les seves planícies per les aigües de l’oceà, només existia per la natura viva la serralada de les seves muntanyes.”²⁷¹ Amèrica, com a continent, havia emergit feia poc de les aigües, es podia fins i tot afirmar que pocs segles abans de la conquesta encara era un arxipèlag format únicament per les crestes dels Andes.

Sembla doncs que Buffon acceptava plenament la teoria de la joventut americana. Els fets explicats per viatgers i cronistes podien ser quadrats a la perfecció amb la tradició teològica i donava la sensació de que tot plegat venia a donar la raó al gran naturalista francès. Dintre d’aquesta estructura resultava perfectament raonable no només explicar les diferències entre el clima, la vegetació i la fauna dels dos continents sinó també raonar el retard i la inferioritat del Nou Món respecte a Europa a través del seu ressorgiment tardà de les aigües de l’oceà, doncs l’estat d’aquelles terres, l’enorme abundància d’aigua en els seus rius, la multiplicitat de pantans i la exuberància de la seva vida vegetal feien pensar que encara no havia tingut temps a assecar-se del tot.

Existia un element, però, que si bé aparentment havia de venir a confirmar tot el que hem vist fins ara, causava força problemes metodològics tant a nivell genèric com en el propi debat sobre Amèrica bàsicament perquè se’n desconeixia totalment la seva procedència real. Ens referim als fòssils de plantes i de conquilles que apareixien arreu del món, en els llocs més diversos, ja fos en el subsòl quan es realitzava algun tipus d’excavació o a la cima de muntanyes que eren visitades per primer cop.²⁷² Una de les qüestions que això plantejava era la dificultat d’explicar l’existència de fòssils d’espècies desconegudes o que no havien estat mai originàries d’un país en concret, i Buffon, que no deixava mai res sense explicar, va aportar també la seva teoria al voltant d’això.

²⁷¹ DELISLE DE SALES, Jean-Baptiste-Claude. *Histoire philosophique du Monde Primitif*, Vol. I. Paris: Gay de Gide, 1795. Pàg. 83. [GB]

²⁷² A COHEN, Claudine. *The fate of the Mammoth: Fossils, Myth and History*. Chicago: University of Chicago Press, 2002, trobem moltes referències a la concepció il·lustrada dels fòssils, i concretament pel cas americà, THOMSON, Keith. *The Legacy of the Mastodon: The Golden Age of Fossils in America*. New Haven: Yale University Press, 2008.

Totes les plantes gravades en les pedres de Saint-Chaumont són plantes estrangeres, no només no es troben a les províncies lioneses ni a la resta de França sinó que només existeixen a les Illes orientals i als climes càlids d'Amèrica; La majoria són plantes capil·leres i sovint en particular falgueres. El seu teixit dur i espès les ha fet propenses a gravar-se i a conservar-se en els motlles tant de temps com ha calgut. Algunes fulles de plantes de les Índies impreses a pedres d'Alemanya han sorprès el Sr. Leibniz, i aquí ens trobem amb la mateixa meravella infinitament multiplicada; de fet sembla que en això hi ha una intenció de la Natura, que en totes les pedres de Saint-Chaumont no es troba pas una sola planta del país. És cert per les conquilles de les canteres i les muntanyes, que aquest país, així com molts d'altres, devia estar en altres temps cobert per l'aigua del mar; però com va venir el mar d'Amèrica o el de les Illes Orientals? Podem, per satisfer diversos fenòmens, suposar amb certa versemblança que el mar va cobrir tot el globus terraqüi; però llavors no hi hauria plantes terrestres, i només després d'un temps, i quan una part del globus ha estat descoberta, es van poder fer les grans inundacions que van transportar les plantes d'un país a d'altres molt allunyats.²⁷³

Però lluny de fer-lo dubtar de la seva idea més general, el comte de Buffon va saber reconduir aquesta incògnita per tal que encaixés en la seva argumentació i en la concepció que hem vist anteriorment sobre el passat remot comú dels continents.

Aquesta antiga tradició no és pas absolutament increïble, les terres que van ser absorbides per les aigües van ser potser aquelles que unien Irlanda a les Açores i aquestes al continent americà, doncs trobem a Irlanda els mateixos fòssils, les mateixes conquilles i les mateixes produccions marines que es troben a Amèrica, de les que algunes són diferents de les que trobem a la resta d'Europa.²⁷⁴

²⁷³ BUFFON. *Histoire...* Vol. I. Pàgs. 310-311.; Pel que fa a la referència al filòsof i matemàtic alemany Gottfried Wilhelm Leibniz (1646-1716), la nota original que apareix a la obra de Buffon ens remet a "L'Histo. De 1706, p. 9 i seg." (sic), però la obra on aquest autor va desenvolupar la seva teoria sobre els fòssils es va publicar de manera pòstuma el 1759 sota el títol de *Protogaea*.

²⁷⁴ BUFFON. *Histoire...* Vol. I. Pàg. 606.

El cert és que, malgrat les peripècies argumentatives, Leclerc es va adonar de la problemàtica que representaven els fòssils i les conquilles i va optar per explicar-les de la manera més genèrica possible, sense deixar-les de banda, però tampoc aprofundint gaire per evitar que el fil del seus pensaments al respecte espatllés la teoria global. Tot i així alguna de les seves afirmacions sobre aquest tema serien rebatudes més tard pels defensors més acèrrims de les bondats d'Amèrica, i en especial per Thomas Jefferson.

Per tot això que acabem de dir, podem estar segurs que trobem conquilles petrificades a Europa, Àsia i a Àfrica en tots els llocs on l'atzar ha conduit els observadors; també en trobem a Amèrica, al Brasil, al Tucuman, a les terres Magellàniques i en tan gran quantitat a les illes Antilles que sota la terra cultivable, el fons, que els habitants anomenen calç, no és res més que un compost de conquilles, madrèpores, astroïts i d'altres produccions del mar. Aquestes observacions que són certes, m'haurien fet pensar que també hi ha conquilles i d'altres produccions marines petrificades en la majoria del continent Americà, i sobretot en les muntanyes, com ho assegura Woodward; malgrat això el Sr. de la Condamine, que també ha viscut molts anys a Perú m'ha assegurat que no n'ha vist mai a les Cordilleres, que n'ha buscat inútilment i que no creu que n'hi hagi.²⁷⁵

Fins i tot en un àmbit tant secundari com aquest, Amèrica resultava ser deficient, doncs no hi apareixien fòssils en tota la seva extensió ni en tanta abundància com succeïa a Europa.

²⁷⁵ BUFFON. *Histoire...* Vol. I. Pàgs. 294-295. Buffon fa referència aquí, en primer lloc, al naturalista i geòleg anglès John Woodward (1665-1728), molt interessat en els fòssils i creador de la col·lecció de més de 10.000 espècimens que porta el seu nom i que avui es conserva a *The Sedwig Museum of Earth Sciences*, dins de la universitat de Cambridge. Woodward va escriure diverses obres relacionades amb aquest tema, i tot i que Buffon no deixa clar quina en concret és la font de la seva cita, poder suposar que es tracta de la seva obra més important en aquest àmbit, *An Essay toward a Natural History of the Earth and Terrestrial Bodies, especially minerals: as also of the sea, rivers, and springs. With an account of the universal deluge: and of the effects that it had upon the earth*, publicada a Londres el 1702. En segon lloc trobem l'explorador i científic francès Charles Marie de la Condamine (1701-1774), qui va viatjar al Perú entre els anys 1735 i 1745 com a encarregat de l'expedició que havia de mesurar la longitud d'un arc del meridià a prop de l'equador. En el relat del seu viatge, titulat *Relation abrégée d'un voyage fait dans l'intérieur de l'Amérique méridionale depuis la côte de la mer du Sud jusqu'aux côtes du Bresil et de la Guyane, en descendant la rivière des Amazones*, llegit davant de l'*Académie des Sciences* de Paris i publicada l'any 1745, de la Condamine fa referència a aquesta manca de fòssils en les muntanyes del Perú. Ell i Buffon tenien una estreta relació acadèmica, i en tornar del seu viatge va oferir al naturalista nombrosos objectes que van acabar sent part del *Cabinet du Roi*.

En el discurs de Buffon, la inferioritat del continent americà no es resumeix exclusivament en la seva joventut, sinó en una idea aparentment tant simple com la seva disparitat amb l'europèu, que amaga al darrera tota la teoria de 'l'europèisme' que hem explicat al començament d'aquesta part de la present tesi doctoral. Partint de la base que Europa representava el model amb el que la resta de terres s'havien de comparar, tot allò que diferís del prototipus era immediatament considerat com a inferior i pitjor. Així, fins i tot descripcions que evidenciessin les diferències en la forma i la estructura de la massa continental, i les similituds en la distribució de les terres ens deixen entreveure un judici moral i es poden utilitzar per a explicar les raons de la inferioritat de la vida vegetal i animal.

Encara podem afegir a aquestes observacions dos fets que són força remarcables; el vell i el nou continent són gairebé oposats l'un a l'altre; l'antic és més estès al nord de l'equador que al sud, al contrari el nou ho és més al sud que al nord de l'equador; el centre de l'antic continent és a uns 16 o 18 graus de latitud nord, i el centre del nou és a 16 o 18 graus de latitud sud, de manera que semblen fets per contrapesar-se. Encara hi ha una relació singular entre els dos continents, tot i que em sembla més accidental que el que acabo d'esmentar; és que els dos continents estarien dividits en dues parts que estarien, totes quatre, envoltades de mar per totes bandes i amb dos petits istmes, el de Suez i el de Panamà.²⁷⁶

Es tracta d'una valoració que ha de venir a demostrar la tesi ja preconcebuda de la degeneració, i no al revés, de manera que, sabent des del començament que tot allò que succeeix a Amèrica és inferior a qualsevol element comparable amb Europa, resultava pràcticament obvi que aquesta inferioritat s'expliqués a partir de diferències entre un continent i altre, sense importar si la idea que venia a sustentar la tesi principal s'aguantava per si sola o no. Intrínsecament lligada a la teoria climàtica que tractarem tot seguit, ens trobem amb la descripció de les característiques físiques del Nou Món, que seran més tard utilitzades per reforçar, gairebé de manera tautològica, la resta d'esglaons de la tesi de la inferioritat.

²⁷⁶ BUFFON. *Histoire...* Vol. I. Pàgs. 208-209.

Però a Amèrica la direcció és molt contrària, i la cadena de les Cordilleres i d'altres muntanyes s'estenen de nord a sud més que no pas d'orient a occident. Això que observem aquí sobre les grans eminències del globus, es pot observar també sobre les més grans profunditats del mar. Els mars més vastos i més alts són més propers a l'equador que els pols, i d'aquesta observació resulta que les diferències més grans del globus es troben en els climes meridionals.²⁷⁷

I si la situació de les muntanyes és important es deu bàsicament a que són les que decidiran la direcció dels rius, tant bàsics i fonamentals per la existència de la vida vegetal i animal.

A l'antic continent, com en el nou, la majoria de les aigües s'estenen d'occident a orient i la majoria de rius van en aquesta direcció, però és per una altra raó, i és que hi ha moltes llargues cadenes de muntanyes paral·leles les unes amb les altres, la direcció de les quals és d'occident a orient, i que els rius i altres aigües estan obligades a seguir els intervals que separen aquestes cadenes de muntanyes, per consegüent, una sola cadena de muntanyes, dirigida de nord a sud, produirà rius la direcció dels quals serà la mateixa que la dels rius que surtin de moltes cadenes de muntanyes la direcció comuna de les quals seria d'orient a occident, i per aquesta raó en particular els rius d'Amèrica tenen aquesta direcció, com els d'Europa, Àfrica i Àsia.²⁷⁸

Els rius americans segueixen la mateixa direcció que els europeus, és cert, però no pels mateixos motius, i això acabarà marcant una diferència important pel que fa a les variacions climàtiques.

Aquesta idea que acabem de veure ens permet lligar amb la següent que representa un gir més en la rosca de l'argumentació de Buffon. El fet és que les dades que havien pogut recollir dels diversos testimonis de viatgers i visitants sobre l'alçada de les muntanyes i la llargada dels rius mostraven que, en aquest aspecte, Amèrica contenia els

²⁷⁷ BUFFON. *Histoire...* Vol. I. Pàgs. 319-320.

²⁷⁸ BUFFON. *Histoire...* Vol. I. Pàg. 337.

exemplars més grans i més llargs de cada classe, i si bé pel que fa al món animal Buffon no perdrà oportunitat d'afirmar que la inferioritat "moral" de les espècies americanes estava marcada per la petitesa de la seva talla, no sembla que en el cas de les produccions geològiques es produeixi un judici similar que hagués d'afavorir el Nou Món. "Les muntanyes d'Europa i d'Àsia que s'estenen des d'Espanya fins la Xina, no són tant altes com les de l'Amèrica meridional i l'Àfrica."²⁷⁹ O bé exposat encara amb més claredat:

Però tornem a les muntanyes; les més altes estan als països meridionals, i com més ens acostem a l'equador, més diferències trobem en la superfície del globus; això és fàcil de provar a partir d'una curta enumeració de les muntanyes i les illes. A Amèrica la cadena de les Cordilleres, les muntanyes més altes de la terra, són precisament a l'equador, i s'estenen des de les dues bandes més enllà dels cercles que tanquen la zona tòrrida.²⁸⁰

I els rius reben un tractament molt similar:

En fi, els rius més grans d'Amèrica, que són també els rius més llargs del món, són l'Amazones, el curs del qual és de més de 1200 llegües, si el remuntem fins al llac que és a prop de Cuanuco, a 30 llegües de Lima, on el Maragnon pren el seu curs; i si el remuntem fins la font del riu Napo, a alguna distància de Quito, el curs de l'Amazones és de més de mil milles.²⁸¹

El reconeixement està fet, però el que no apareix és la interiorització del que això pot significar prenent com a referència els principis que el propi Buffon havia marcat, sinó ben al contrari, els monuments geogràfics gegantins no resulten en cap cas superiors als europeus, i acaben sent titllats ni més ni menys que de "irregularitats".

Les muntanyes més altes de l'Àsia són el mont Taurus, el mont Imaus, el Caucas i les muntanyes del Japó, totes aquestes muntanyes són més altes que les d'Europa;

²⁷⁹ BUFFON. *Histoire...* Vol. I. Pàg. 94.

²⁸⁰ BUFFON. *Histoire...* Vol. I. Pàg. 318.

²⁸¹ BUFFON. *Histoire...* Vol. I. Pàgs. 353-354.

les d'Àfrica, el gran Atlas i els monts de la Lluna, són com a mínim tant altes com les d'Àsia, i les més altes de totes són les d'Amèrica meridional, sobretot les del Perú, que tenen fins a 3000 marques d'alçada per sobre del nivell del mar.²⁸² En general les muntanyes entre els tròpics són més altes que les de les zones temperades, i aquestes ho són més que les de les zones fredes, de manera que a mesura que ens acostem a l'equador, més grans són les irregularitats de la superfície de la terra; aquestes irregularitats, tot i que són força considerables pel que fa a nosaltres, no són res quan les considerem en la perspectiva del globus terraquí.²⁸³

Veiem doncs com en aquest cas, la grandària no és sinònima de majestuositat, magnificència o superioritat, sinó d'excés, d'amenaça i sobretot de natura incontrolada, enemiga a la presència i el treball de l'home civilitzat. Les elevacions de terreny amb les seves alçades impossibles i els rius amb les seves cataractes i remolins apareixen com a obstacles de trànsit o de navegació indicatius de la condició no desenvolupada del Nou Món.

En general, tots els països en els que el nombre d'homes no és suficientment considerable com per formar societats polides, els terrenys són més irregulars, i el llit dels rius més estès, més desigual i ple de cataractes. Han calgut segles per tal que el Roine i el Loira fossin navegables; és a través de la contenció de les seves aigües, la seva direcció i la neteja dels fons dels rius, que se'ls dona un curs estable i determinat. En totes les terres on hi ha pocs habitants la Natura és bruta i de vegades deforme.²⁸⁴

Introduint la variable de la manca de treball dels salvatges, del seu desinterès a dominar el medi que els envoltava, Buffon transforma la superioritat geològica del continent americà en una enorme evidència de la seva inferioritat, i tant la grandària de les

²⁸² Buffon utilitza aquí la mesura de longitud francesa anomenada *toise*, equivalent aproximadament a 180 centímetres i que hem traduït per marca.

²⁸³ BUFFON. *Histoire...* Vol. I. Pàgs. 311-312.

²⁸⁴ BUFFON. *Histoire...* Vol. I. Pàg. 368.

montanyes com la llargària dels rius són reinterpretades per tal que siguin una prova indiscutible del temps evolutiu que separa la civilitzada Europa de la salvatge Amèrica.

Així estableix el naturalista francès una de les variables més repetides en la seva argumentació i que va resultar també més difícil d'atacar pels defensors del Nou Món: que la inferioritat de la natura americana és culpa dels propis americans; i que les causes que fan que els salvatges es despreocupin del seu entorn i no vulguin mostrar el seu domini com a espècie no es podran modificar fins que ells mateixos no generin una voluntat de canvi. Es tracta d'un cicle tancat que resulta gairebé impossible trencar, i que pot ser apreciat amb més claredat si entrem en la temàtica següent.

La teoria climàtica com a causa i conseqüència

Quan Buffon utilitza les condicions climatològiques del Nou Món per explicar i justificar la seva inferioritat, està recollint una tendència historiogràfica que es remunta als primers exploradors, i que podem introduir breument a través de dos autors importantíssims que Leclerc cita profusament en la seva obra. En primer lloc trobaríem el conqueridor i cronista Gonzalo Fernández de Oviedo (1478-1557), qui va viatjar a les Índies per primer cop el 1513, i que després de la seva segona estança va publicar, el 1535 la que seria la seva obra més famosa, la *Historia general y natural de las Índias, islas y tierra firme del mar océano*. En aquesta crònica Oviedo parla una vegada i una altra de la “grandíssima humitat d'aquesta terra” i dels mals que causa en la salut i en les empreses dels espanyols que s'instal·len a Amèrica, com per exemple quan els soldats han de dormir a les nits, “per ser la terra tant humida, resulta un perill major que la pròpia guerra.”²⁸⁵ En autors posterior aquesta idea pren un caire encara més radical, i es vincula directament a la manca de població de les noves terres. És el cas del pare José de Acosta (1539-1600) qui, com a membre de la Companyia de Jesús, va viure quinze anys a Amèrica, i sobre aquesta estança va escriure, entre altres, la famosíssima *Historia natural y moral de las Índias*, publicada el 1590, que ens proposa una imatge tant similar a la que veiem en Buffon, que fàcilment el podem considerar un antecedent directe:

²⁸⁵ FERNÁNDEZ DE OVIEDO, Gonzalo, *Historia general y natural*, Llibre II, Capítol XIII; i Llibre V, Capítol II, en la edició online que es troba a <http://www.ems.kcl.ac.uk/content/etext/e026.html>

Hi ha, doncs, tanta abundància d'aigües de deus, que no es trobarà que l'univers tingui més rius, ni més grans, ni més pantans i llacs. La major part d'Amèrica, per aquest excés d'aigües, no es pot habitar, perquè amb els xàfecs d'estiu els rius se surten violentament de mare i ho desborden tot, i el llot dels pantans i els encalladors no permet creuar-los de cap de les maneres. Per això aquells que viuen a prop del Paraguai [...], sentint com creix el riu, abans que arribi es fiquen en les seves canoes i allà estableixen la seva llar, i per espai de gairebé tres mesos tenen cura de les seves pertinences i persones tot nedant. Quan el riu torna a la seva llera, també ells tornen a les seves cases, que encara no són del tot seques.²⁸⁶

Com sempre feia, el comte de Buffon prendrà les opinions d'aquests i altres autors anteriors a ell, i les integrarà en la seva estructura de manera que no només exposarà els fets sinó que donarà una explicació sobre les seves causes i a les conseqüències que provoquen.²⁸⁷ En relació amb el que hem vingut dient fins ara, trobem que el clima americà està intrínsecament relacionat amb la seva formació geològica, que sent diferent i per tant inferior a la europea, genera necessàriament unes condicions atmosfèriques que també ho seran.

El continent americà està situat i format de manera que tot concorre a disminuir l'acció de la calor; hi trobem muntanyes més altes, i per la mateixa raó els rius més grans del món: aquestes muntanyes altes formen una cadena que sembla limitar a l'oest el continent en tota la seva llargària; les planes i les terres baixes estan situades a una i altra banda de les muntanyes, i s'estenen des dels seus peus fins el mar, que de la nostra banda separa els continents: així, el vent de l'est, que com sabem és el vent constant i general entre els tròpics, només arriba a Amèrica després d'haver travessat una extensió molt vasta d'aigua sobre la qual es refreda;

²⁸⁶ ACOSTA, José de. *Historia natural y moral de las Indias*. Madrid: Pantaleón Aznar, 1792. Llibre II, Capítol VI. [CV]

²⁸⁷ HEIBERG, J.L. "Théories antiques sur l'influence morale du climat". *Scientia. Rivista di Scenza*, N° 27. Bologna: Zanichelli, 1920. Pàgs. 453-464. I algunes lectures més genèriques sobre les diverses teories en relació a la influència del clima, MOUSSA, Sarga (dir.). *L'idee de "race" dans les sciences humaines et la litterature (XVIIIe et XIXe siècles)*. Paris: Harmattan, 2003 També FLEMING, James Rodger. *Historical Perspectives on Climate Change*. Oxford: Oxford University Press, 1998. En especial les pàgines. 11-32

i és per aquesta raó que fa menys calor al Brasil, a la Cayena, etc., que no pas al Senegal, a Guinea, etc., on aquest mateix vent arriba carregat de la calor de totes les terres i sorres calentes que recorre quan travessa Àfrica i Àsia.²⁸⁸

La manca de calor a Amèrica és el primer element d'un binomi que Buffon utilitza extensament per sustentar la teoria de la degeneració, i que és completat, lligant amb el que deien Oviedo y Acosta, amb la excessiva humitat de l'aire:

Així, per la sola disposició de les terres d'aquest nou continent, la calor hi serà molt menor que en el vell; i ahora veurem que la humitat és major. Les muntanyes, com que són les més altes de la terra i es troben oposades a la direcció del vent, aturen, condensen tots els vapors de l'aire i produeixen per conseqüent una quantitat infinita de fonts vives, que en la seva reunió formen de seguida els rius més grans de la terra: així doncs hi ha moltes més aigües corrents en el nou món que en l'antic, proporcionalment a l'espai; i aquesta quantitat d'aigua es troba, a més augmentada de manera prodigiosa per la manca de sortida.²⁸⁹

El lector de la *Histoire Naturelle* es trobava doncs amb una imatge genèrica d'Amèrica que el preparava pels detalls més específics sobre la fauna i els éssers humans que havien de seguir i que semblava justificar qualsevol atac que es volgués dirigir vers el Nou Món; i la constant comparació que Buffon realitzava entre els dos continents ajudava a reforçar el caràcter agressiu del seu discurs. El medi natural americà semblava contenir totes les característiques geològiques i climàtiques contràries a les europees: una geografia gegantina que provocava variacions en el temps atmosfèric, que es tornava al seu torn fred i humit i que a la vegada era favorable a un medi natural excessivament exuberant que resultava molt poc beneficiós i que impedia el desenvolupament normal dels animals i els éssers humans. Fins i tot en condicions de latitud molt similars, les diferències resulten abismals.

La calor és en general molt menor en aquesta part del món, i la humitat molt més alta: si comparem el fred i la calor en tots els graus de latitud, trobarem que a

²⁸⁸ BUFFON. *Histoire...* Vol. IX. Pàgs. 107-108.

²⁸⁹ BUFFON. *Histoire...* Vol. IX. Pàg. 109.

Quebec, és a dir sota la de Paris, l'aigua dels rius es glaça tots als anys uns peus de gruix, que una massa encara més espessa de neu sobreix el terra durant alguns mesos, que l'aire és tant fred que tots els ocells fugen i desapareixen durant tot l'hivern, etc., aquesta diferència de temperatura sota la mateixa latitud en la zona temperada, tot i ser gran, ho és potser encara menys que la de la calor de la zona tòrrida: ens abramem al Senegal, i sota la mateixa línia, gaudim d'una dolça temperatura al Perú; succeeix el mateix amb totes les temperatures que vulguem comparar.²⁹⁰

Per entendre en profunditat l'èxit d'aquest argument buffonià i també fins a quin punt s'acceptava de manera generalitzada, tant a nivell científic com popular, que el clima existent en un lloc concret afectava tot allò que hi habitava, ja fos vegetal, animal o humà, caldria realitzar aquí una reflexió que potser excediria els paràmetres del present treball.²⁹¹ Ja hem vist amb anterioritat com es tracta d'una tesi que prové de lluny, i que ja havia estat plantejada per alguns dels grans savis de l'antiguitat, però pot resultar il·lustratiu veure alguns breus exemples sobre la diversitat de camps, fins i tot dintre de les ciències de la natura, que utilitzaven les teories climàtiques per intentar explicar realitats tant diverses com la funció respiratòria dels éssers vius o les causes de les malalties epidèmiques.

L'interès que sobre aquesta matèria tenia la curiositat científica del segle XVIII queda demostrat per la proliferació d'escrits i de concursos acadèmics que hi estaven relacionats, com el que va establir l'Acadèmia de Burdeus el 1733 sota el títol 'L'explicació més probable de la natura de l'aire i les seves propietats'; o el premi sobre la qüestió de si 'La diferència de climes on els homes neixen contribueix a la dels seus esperits?' que l'Acadèmia de Pau donà, l'any 1743 al metge anglès John Arbuthnot (1667-1735) pel seu *Assaig dels efectes de l'aire sobre el cos humà*, publicat un any abans; o els dos concursos paral·lels que tenen lloc l'any 1753 a Dijon i a Burdeus, l'últim dels quals premia la *Dissertation où l'on recherche comment l'air, suivant ses*

²⁹⁰ BUFFON. *Histoire...* Vol. IX. Pàg. 107.

²⁹¹ Podríem afegir als anteriorment citats HARVEY, David Allen. *The French Enlightenment and its Others. The Mandarin, the Savage, and the Invention of the Human Species*. New York: Palgrave, 2012. En especial les pàgines 125-154.

différent qualités, agit sur le corps humain del metge i botànic francès François Boissier de Sauvages (1706-1767).²⁹²

Com no podia ser d'una altra manera en una ciència tan experimental com la del XVIII, també es dugueren a terme assaigs i proves que van provocar tota una sèrie d'incerteses i de descobriments clau sobre la influència i la importància del clima en els éssers vius. Els estudis del fisiòleg i químic anglès Stephen Hales (1677-1761) sobre la respiració de les plantes van demostrar que la funció respiratòria és un fenomen universal de la matèria vivent. Aquest nom resulta especialment important en relació amb Buffon, doncs com ja hem vist, va ser aquest últim qui va traduir al francès la obra *Vegetable Staticks*, publicada en anglès l'any 1727, en la que Hales exposava els seus descobriments sobre la transpiració en les plantes.²⁹³ També Arbuthnot havia demostrat de manera pràctica que la vida en espais sense aire era impossible, i que un animal no pot viure molt de temps en el mateix aire; i el mateix Benjamin Franklin havia realitzat els seus propis experiments i en va deixar constància a través de nombroses cartes en les que compartia les seves observacions amb altres estudiosos de la matèria.²⁹⁴

Probablement el gran nombre d'aquests estudis i experiments vinculats a la influència del clima i a les condicions que podia crear, tant en positiu com en negatiu, per la vida de l'home es devien a la seva possible aplicació pràctica. Els intents de trobar les causes de les malalties epidèmiques que assolaven Europa, en especial la onada de pesta bubònica que s'expandeix durant la segona dècada del segle XVIII, porten a molts metges, com el professor de medecina Jean Astruc (1684-1766) a establir la influència del 'mal aire' com una de les principals causes de propagació, i la seva conclusió ens resulta especialment interessant, doncs veiem com les condicions propícies a la transmissió d'una de les pitjors malalties que Europa havia vist mai, es reproduïen parcialment a la Amèrica descrita per Buffon.

²⁹² Part d'aquesta reflexió apareix a EHRARD, Jean. *L'idée de nature...* Pàgs. 357-358.

²⁹³ Ja hem citat amb anterioritat que el prefaci de Buffon es troba a <http://www.buffon.cnrs.fr/oeuvresimp.php?lang=fr#tc>, però també podem citar l'edició sencera de HALES, Stephen. *Statical Essays: Containing Vegetable Staticks; or an Account of some Statical Experiments on the Sap in Vegetables*. London: W. Innys & R. Manby, 1738. [GB]

²⁹⁴ Un dels escriptors amb qui Franklin va establir una relació més forta en aquest sentit fou en Joseph Priestley, a qui s'atribueix el descobriment de l'oxigen, ja en la dècada dels 70 del segle XVIII, per una visió més en profunditat de la seva correspondència i les seves derivades, JOHNSON, Steven. *La invenció del...*

El verí pestilent s'estén a través de l'aire i així arriba als cossos que infecta. Així doncs no pot ser modificat de cap altra manera que a través de l'aire que el transmet o pel cos al qual és transmès. Així les disposicions que el poden augmentar i enfortir o bé disminuir i destruir la seva acció i propagació es redueixen a les diferents disposicions de l'aire i dels cossos infectats. [...] La mateixa experiència ens fa veure que d'entre les diverses qualitats sensibles de les que l'aire pot ser susceptible, n'hi ha dues, la calor i la humitat, que afavoreixen l'acció i la propagació de la Pesta...²⁹⁵

Sembla que, de nou, el comte de Buffon ve a recollir en la seva obra una opinió ja existent i de fet força generalitzada com era el consens sobre quines eren les característiques climàtiques més o menys favorables pel desenvolupament humà. Però el cert és que ho va fer de manera força original i donant-li el caire de teoria universal que tant el caracteritzava. En la seva manera de pensar, si en el seu temps el clima afectava el creixement i el caràcter dels diversos grups poblacionals que existien arreu del món, semblava també lògic que les diferències físiques apreciables en aquests grups es poguessin explicar de la mateixa manera.

En l'espècie humana la influència del clima només es marca per variacions molt lleugeres, perquè aquesta espècie és una, i molt diferenciada de totes les altres espècies; l'home, blanc a Europa, negre a l'Àfrica, groc a l'Àsia i vermell a Amèrica, és només el mateix home tenyit del color del clima: com que està fet per regnar sobre la terra, i com que el globus sencer és el seu domini, sembla que la seva natura es presti a totes les situacions; sota els focs del sud i a les glaceres del nord hi viu i es multiplica; es troba tant estès per tot arreu tant i des de fa tant de temps que no sembla que l'afecti cap clima en particular.²⁹⁶

²⁹⁵ ASTRUC, Jean. *Dissertation sur l'origine des maladies épidémiques et principalement sur l'origine de la peste, où l'on explique les causes de la propagation et de la cessation de cette maladie*. Montpeiller: Imprimerie de Jean Martei, 1721. Pàgs. 98-99. Nosaltres hem pogut consultar la versió digitalitzada a <http://www2.biusante.parisdescartes.fr/livanc/?cote=77068x01&do=livre>

²⁹⁶ BUFFON. *Histoire...* Vol. IX. Pàgs. 1-2.

Pot semblar que aquesta afirmació vingui a contradir la seva teoria més general, però el que argumenta aquí Buffon és simplement que l'home, com a espècie, és capaç de sobreviure en qualsevol clima, fet que no implicaria necessàriament, que les condicions extremes no afectin el seu desenvolupament individual i com a societat, que és el que hem estat tractant fins ara en relació amb Amèrica.

Però el naturalista francès no es conforma exclusivament amb la idea del clima, si bé és cert que probablement és la part més important de la seva hipòtesi, també ho és que la voldrà portar un pas més enllà, doncs hi va afegir un altre element purament físic, el de la importància de l'alimentació, de manera que deixa completament de banda els factors psicològics i morals que diferents escoles de pensament assumien com a primordials en la influència del desenvolupament de societats humanes.²⁹⁷ Buffon considera que la cultura culinària sofisticada és una de les mostres més clares de civilització i que representa un enorme assoliment de les societats altament avançades que són perfilades físicament per les bondats i els beneficis d'una bona alimentació.

Els aliments ordinaris, malsans o mal preparats poden fer degenerar l'espècie humana, tots els pobles que viuen miserablement són lletjos i mal fets. Fins i tot a França, les gents del camp són més lletges que les de la ciutat, i sovint m'he adonat que en les viles on la pobresa és menor que en d'altres viles veïnes, els homes hi són millor fets i les seves cares són menys lletges.²⁹⁸

Si els dos elements per separat afecten la vida d'una manera o altra, el seu efecte combinat, que havia estat demostrat ja sobradament en els animals, forçosament havia de causar encara més impacte en l'home.

El clima i l'alimentació influencien la forma dels animals d'una manera tant marcada, que no podem dubtar dels seus efectes; i tot i que siguin menys ràpids, menys aparents i menys sensibles en els homes, hem de concloure per analogia

²⁹⁷ Podem citar aquí, sobre les teories i els orígens de les races, MCCARTHY, Thomas. *Race, Empire, and the Idea of Human Development*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.

²⁹⁸ BUFFON. *Histoire...* Vol. III. Pàg. 528.

que aquests efectes tenen lloc en la espècie humana, i que es manifesten en les varietats que hi trobem.²⁹⁹

D'aquesta manera, si es troba el punt geogràfic perfecte amb el clima més adient, es trobarà també els exemplars referencials de la espècie humana.

El clima més temperat es troba entre els 40° i 50° graus de latitud, i és també en aquesta zona on es troben els homes més bells i millor fets, és sota aquest clima que hem de prendre la idea del color vertader de l'home, és allà on hem de prendre el model o la unitat amb la qual comparar tots els altres matisos de color i de bellesa; els dos extrems estaran igualment allunyats d'allò que és vertader i bell. Els països civilitzats situats sota aquesta zona són Georgia, Circàssia, Ucraïna, la Turquia europea, Hongria, l'Alemanya meridional, Itàlia, Suïssa, França, i la part septentrional d'Espanya. Totes aquestes gents són també les més belles i amb millors trets de la terra.³⁰⁰

I comparar els exemples de perfecció humana amb allò que s'ha trobat a les regions del Nord d'Amèrica resulta gairebé innecessari, doncs partint de la base que els grups d'homes existeixen en nombre molt reduït, que aquests es troben repartits en uns territoris immensos sovint sense contacte entre ells, es podria arribar a acceptar que:

Malgrat que aquestes nacions salvatges tinguin cadascuna una espècie d'hàbits o de costums específiques de cadascuna d'elles, o que algunes siguin més o menys ferotges que les altres, més o menys cruels, més o menys coratjoses, totes elles són igualment estúpides, ignorants i privades d'arts i d'indústria.³⁰¹

Perquè no importa el nom que vulguem donar a les activitats d'aquests humans que viuen a Amèrica, simplement no es poden comparar amb la complexitat i la estructuració social existents a Europa des de fa segles.

²⁹⁹ BUFFON. *Histoire...* Vol. III. Pàg. 529.

³⁰⁰ BUFFON. *Histoire...* Vol. III. Pàg. 528.

³⁰¹ BUFFON. *Histoire...* Vol. III. Pàg. 490.

No crec doncs que m'hagi d'estendre molt sobre allò que fa referència als costums d'aquestes nacions salvatges, tots els autors que n'han parlat només han prestat atenció a allò que consideraven costums constants i tradicions d'una societat d'homes, però que en realitat només eren accions particulars d'alguns individus sovint determinades per les circumstàncies o pel caprici; certes nacions, ens diuen, es mengen els seus enemics, d'altres els cremen, d'altres els mutilen, les unes estan perpètuament en guerra, les altres volen viure en pau; en unes es mata al pare quan arriba a una certa edat, en les altres els pares i les mares es mengen els seus fills, totes aquestes històries sobre les que els viatgers s'esplaien amb tanta complaença es redueixen a relats de fets particulars, i només signifiquen que un salvatge determinat es va menjar el seu enemic i que un altre el va cremar o mutilar, un altre va matar o devorar el seu fill, i tot això tant es pot trobar dins d'una sola nació com en moltes nacions, doncs tota nació en la que no hi ha ni regla, ni llei, ni cap, ni societat habitual, és menys una nació que una unió tumultuosa d'homes bàrbars i independents, que només obeeixen a les seves passions particulars, i que com que no poden tenir un interès comú, són incapaces de dirigir-se vers un mateix objectiu i de sotmetre's a usos constants, que tots suposen una sèrie de propòsits raonats i aprovats per la majoria.³⁰²

Arribats a aquest punt, podem apreciar fins a quin nivell de profunditat arriba la teoria buffoniana de la degeneració provocada per les condicions geogràfiques i climàtiques, doncs abasta fins i tot les capacitats socials dels salvatges, tema que tractarem més endavant amb profunditat, però que apuntem aquí perquè apareix en aquest punt de l'argumentació de Leclerc i també perquè ens presenta de nou el dilema circular d'un territori amb un clima determinat que afebleix l'humà que hi habita, i que alhora el converteix en culpable d'aquesta mateixa situació per la seva passivitat en la modificació del medi que l'envolta, que seria l'única manera possible en que podria transformar el seu món de sota arrel.³⁰³ En poques paraules, el salvatge és representat

³⁰² BUFFON. *Histoire...* Vol. III. Pàg. 490-491.

³⁰³ Trobem la teoria climàtico-racial de Buffon explicada sucintament a CHUKWUDI EZE, Emmanuel. *Race and Enlightenment*. Malden: Blackwell Publishers, 2000. Pàgs. 15-28. Així mateix, resulta extremadament interessant la relació d'aquest tema amb el dels orígens del racisme contemporani, idea que podem trobar àmpliament estesa des de l'antiguitat clàssica fins al segle XVIII a ELIAV-FELDON, Miriam.; ISAAC, Benjamin.; ZIEGLER, Joseph (eds.). *The origins of Racism in the West*. Cambridge:

com a responsable de patir la mateixa influència perniciosa que l'incapacita d'origen per a ser llunyament similar a un ésser humà exemplar.

Malgrat tots els esforços paral·lels a Buffon (alguns dels quals exposarem més endavant) i els intents de trobar explicacions purament científiques que poguessin aportar les mateixes conclusions i que funcionessin de manera tant aparentment perfecta com la teoria dels climes, el cert és que les observacions i conclusions no van conduir enlloc que no fossin els termes tradicionals: passivitat de l'home i acció fatal i directa del medi. L'esperit crític cedia a la pressió de les idees consumades i fins i tot els principis 'moderns' de la medicina mecanicista van servir per avalar les ja trillades relacions entre la natura i el clima: apatia dels pobles de l'Àsia, activitat i coratge de les nacions septentrionals, i fins i tot una teoria de la 'esclavitud natural' vinculada a les zones tòrrides.³⁰⁴

El clima semblava, doncs, la explicació més lògica per a entendre la "demostrada" inferioritat americana; la que semblava més plausible i funcional per a les diverses teories que intentaven trobar relacions entre l'home i el seu entorn. Aquest factor podia respondre els dubtes de filòsofs, teòlegs, cosmògrafs i polítics i omplir els buits que el nou continent havia creat des de la seva descoberta.

El punt final d'aquest apartat, l'exposició de les idees principals de Buffon sobre el clima a les amèriques, es tanca amb una demostració prou clara de la simbiosi existent entre habitat i habitant, però el que encara es més interessant per la tesi de fons d'aquest treball és el fet que aquest punt, que argumenta com la inferioritat del medi americà es deu en gran part a la manca de voluntat de l'indi salvatge per modificar-lo, apareixia a la *Histoire Naturelle* aplicat també de manera concreta, tot i que en menor mesura, als colons europeus que es van establir sobretot als assentaments nord-americans.

Cambridge University Press, 2009. En especial les pàgines 292-325, que tracten el cas americà durant el segle XVIII.

³⁰⁴ Sobre la justificació científica de l'esclavitud, és gairebé imprescindible CURRAN, Andrew S. *The Anatomy of Blackness. Science and Slavery in an Age of Enlightenment*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 2011. I també és molt recomanable, per veure l'evolució d'aquesta idea fins a l'època contemporània FINLEY, Moses I.; SHAW, Brent D. (eds.). *Ancient Slavery and Modern Ideology*. London: Penguin Books, 1998.

En realitat Buffon no feia res més que expandir de manera lògica la seva hipòtesi que feia referència bàsicament als natius.

És aquesta, principalment, la raó per la qual hi havia tants pocs homes a Amèrica, i perquè la majoria d'aquests homes, que porten la vida dels animals, van deixar la Natura bruta i van negligir la terra, que ha restat freda, incapaç de produir els principis actius, de desenvolupar les llavors dels quadrúpedes més grans als que els cal, per tal de créixer i multiplicar-se, tota la calor, tota l'activitat que el sol pugui donar a la terra amorosa; i és per la raó contrària que els insectes, els rèptils i totes les espècies d'animals que s'arrosseguen pel fang, que tenen sang d'aigua i que pul·lulen per la podridura, són els més nombrosos i els més grans de totes les terres baixes, humides i pantanoses d'aquest nou continent.³⁰⁵

Tal i com havia succeït a Europa durant segles i segles, per tal de transformar el medi natural salvatge en un lloc civilitzat, digne de ser habitat pels membres més purs de la raça humana, calia desfer-se de tots aquells elements malignes i perniciosos, i això requeria una demostració de superioritat per part de l'home que no s'havia de limitar a habitar les terres que li havien estat donades, sinó que havia de controlar-les i malejar-les, fet que els natius americans havien estat incapaços de dur a terme.³⁰⁶

...els homes no han limitat els torrents, ni dirigit els rius, ni assecat els pantans, les aigües estancades cobreixen terres immenses, augmentant encara més la humitat de l'aire i disminuint la calor: d'altra banda, com que la terra és erma a tot arreu i està coberta en tota la seva extensió de males herbes, espesses i frondoses, no s'escalfa ni s'asseca mai; la transpiració de tants vegetals, pressionats els uns contra els altres, només produeix exhalacions humides i malsanes.³⁰⁷

El natiu americà se'ns mostra doncs com un element passiu, un animal més de la natura americana, que:

³⁰⁵ BUFFON. *Histoire...* Vol. IX. Pàgs. 110-111.

³⁰⁶ MARSH, George Perkins. *Man and Nature: Or, Physical Geography as Modified by Human Action*. Seattle: University of Washington Press, 2003. Escrit l'any 1864 (la edició citada és un facsímil), aquest llibre demostra com es tracta d'una idea amb molt de recorregut cronològic.

³⁰⁷ BUFFON. *Histoire...* Vol. IX. Pàg. 109.

...lluny de fer-se l'amo del territori com si fos el seu domini, no posseeix cap imperi, ni ha sotmès mai els animals o els elements, ni ha domat els mars, ni ha dirigit els rius, ni ha treballat la terra, en sí mateix no és més que un animal de primer rang, i pel que fa a la natura no existeix sinó com a ésser sense conseqüència, una espècie d'autòmat impotent, incapaç de reformar-la o d'ajudar-la.³⁰⁸

El salvatge passa a formar part així de les causes de la inferioritat americana, doncs condemna la terra en la que viu a romandre en el seu estat primerenc, identificat, és clar, amb un primitivisme negatiu en l'estil més purament francès de la comprensió de la naturalesa, que només l'accepta sota una estricta ordenació i manipulació de l'home, idea que veiem clarament en aquesta fase del pensament de Buffon, que gairebé ens mostra una imatge de la natura americana com si es tractés d'una presonera engabiada injustament i oblidada pels seus captors:

...la Natura, amagada sota les seves robes antigues, no mostra mai nous ornaments en aquestes tristes contrades, com que mai no ha estat acariciada ni cultivada per l'home, mai no ha obert el seu si benefactor; mai no ha vist la terra la seva superfície daurada de les riques espigues que són la nostra opulència i la seva fecunditat. En aquest estat d'abandonament tot llangueix, tot es corromp, tot s'asfixia; l'aire i la terra, sobrecarregats de vapors humits i nocius, no es poden depurar ni aprofitar les influències de l'astre de la vida; el sol llença inútilment els seus rajos més vius sobre aquesta massa freda, ella està lluny de l'estat de respondre al seu ardor i no produirà mai res que no siguin éssers humits, plantes, rèptils, insectes, i només podrà nodrir homes freds i animals febles.³⁰⁹

Totes aquestes idees sobre la influència de i la repercussió en el clima americà apareixen lligades, a mode de conclusió, amb les teories sobre l'origen del continent que hem discutit en l'apartat anterior, doncs la joventut de les terres quadra perfectament amb la distància que separa l'esplendor social i cultural de les ciutats europees amb la

³⁰⁸ BUFFON. *Histoire...* Vol. IX. Pàgs. 103-104.

³⁰⁹ BUFFON. *Histoire...* Vol. IX. Pàgs. 109-110.

reunió aparentment anàrquica dels nadius del Nou Món. Buffon fins i tot es permet el luxe de desmentir els relats d'algunes de les fonts que podrien negar parcialment les seves conclusions, doncs estava convençut que:

...els americans són pobles nous, em sembla que no ho podem dubtar si parem atenció al seu petit nombre, a la seva ignorància i al poc progrés que els més civilitzats d'entre ells han fet en el món de les arts; doncs tot i que les primeres relacions de la descoberta i de les conquestes d'Amèrica ens parlen de Mèxic, Perú i Santo-Domingo com de països molt poblats, i ens diuen que els espanyols van haver de combatre arreu amb exèrcits molt nombrosos, encara resta veure si aquests fets no són pas exageracions, en primer lloc per l'escàs nombre de monuments que resten de la pretesa grandesa d'aquests pobles...³¹⁰

I en acabar aquesta mateixa frase, el naturalista francès trasllada de nou els mals dels salvatges als colons europeus, doncs:

...en segon lloc per la pròpia natura del país que, tot i poblat d'Europeus que sens dubte són més industrioses que els nadius, és encara salvatge, erm, cobert de boscos; i no és més que un grup de muntanyes inaccessibles i inhabitables que només deixen petits espais que es puguin cultivar o habitar.³¹¹

En defensa de Buffon cal dir que en realitat no va realitzar mai una argumentació sòlida sobre els assentaments del nord d'Amèrica, com tampoc ho fa amb les terres conquerides pels espanyols. Aquesta tasca serà realitzada per futurs autors, que repassarem en veure la influència acadèmica i científica del pensament buffonià. Dóna la sensació que simplement les esmentés breument com per tancar d'alguna manera la seva hipòtesi i incloure-hi totes les realitats existents a Amèrica. Només donant un cop d'ull a l'espai que hi dedica en la seva obra, queda clar que el màxim interès de Leclerc residia en els animals, que repassarem tot seguit, i especialment els quadrúpedes, i de fet moltes de les seves tesis sobre els homes d'arreu del món semblen simples generalitzacions d'allò que havia quedat demostrat en els animals, de manera que no ens

³¹⁰ BUFFON. *Histoire...* Vol. III. Pàg. 511.

³¹¹ BUFFON. *Histoire...* Vol. III. Pàg. 511.

ha de resultar estrany que fes el mateix en passar de salvatges americans a colons europeus. En qualsevol cas retornarem a això al final d'aquest bloc dels atacs, quan veiem les correccions que l'autor francès va realitzar a través dels *Suppléments*, entre les que destaca precisament aquesta idea. Els esdeveniments que van succeir als futurs Estats Units durant el llarg període de publicació dels 41 volums que conformen la *Histoire Naturelle* juntament amb la seva coneixença, directa o indirecta, d'alguns dels defensors més il·lustres, entre els quals s'hi trobava el propi Thomas Jefferson, i amb la voluntat de distanciar-se de les exageracions que autors com Cornelius De Pauw o Guillaume Thomas François Raynal havien realitzat prenent com a base la seva obra, el van fer canviar d'opinió i el van portar a rectificar, si bé no la essència de la teoria de la degeneració americana, si les afirmacions relacionades amb els pobladors europeus de l'Amèrica del Nord.

Però no avancem esdeveniments. El proper esglaió de la hipòtesi buffoniana, aquell que més li interessava, al que va dedicar més temps i que també va generar més controvèrsies, està relacionat amb les produccions animals del Nou Món.

La debilitat animal

La fascinació que Buffon sentia per l'estudi d'allò que avui en dia anomenariem biologia animal el porta a dedicar-li una part molt important de la seva *Histoire Naturelle*, i de manera proporcional també la fauna americana rep una atenció especial. Les descripcions detallades i alhora senzilles de bèsties desconegudes fins el moment, que sovint anaven acompanyades d'acurades il·lustracions, van fer les delícies dels lectors europeus.³¹² La xarxa d'amics i col·laboradors amb que el naturalista francès comptava a Amèrica li permetia rebre informacions de primera mà sobre la fisiologia i els hàbits dels animals, tot i que val a dir, sobretot al respecte d'aquests últims, que moltes vegades es confiava massa en els relats de nadius i colons i es feien pocs esforços per corroborar-los. Però el que era encara més important era que, quan les circumstàncies ho van permetre, i amb la excusa de fornir de meravelles les estanteries i les sales del *Cabinet du Roi*, Buffon va rebre centenars d'espècimens vius i morts que li

³¹² És força tangencial, però resulta interessant per ressaltar la importància de les il·lustracions d'animals a l'època. DONALD, Diana. *Picturing Animals in Britain: 1750-1850*. New Haven: Yale University Press, 2007.

van oferir la possibilitat d'analitzar-los de manera minuciosa, prendre mides, realitzar autòpsies i conservar esquelets.³¹³ Així podem dir que en molts casos referents a la fauna americana, i a diferència del que succeïa amb la geografia, el clima o els homes, Leclerc parlava amb coneixement de causa, si bé també és cert que, com van assenyalar més tard els seus crítics, seguint la seva tendència generalitzadora, les seves conclusions quedaven molt marcades pels individus concrets que havia pogut examinar.

I òbviamment, malgrat que de vegades es sorprenia i deixava constància de com d'interessant podia resultar una característica concreta, no hem d'oblidar que Buffon havia construït la teoria de la degeneració i la inferioritat americanes a priori, així que els animals havien de venir a confirmar-la, i no pas al contrari. D'aquesta manera, quan es trobava amb contradiccions (i n'assenyalarem algunes) o amb casos específics que podien amenaçar la solidesa de la seva hipòtesi, simplement no les reconeixia, les ignorava, les rodejava elegantment o creava el·lipsis en la tesi de fons de manera que pogués encabir alguna 'excepció'.

Una d'aquestes el·lipsis més òbvies fa referència al propi concepte de degeneració que fonamentava la tesi de Leclerc. Com hem vist en la presentació de la seva obra, Buffon pertanyia a l'escola anomenada fixista, aquella que interpretava que tots els éssers vius de la terra havien mantingut la seva forma present des del mateix instant de la seva creació, de manera que les seves característiques físiques s'havien mantingut inalterables en el temps. "...doncs hem suposat que per constituir una espècie, cal una producció continua, perpètua, invariable, similar, en una paraula, a la dels altres animals que la conformen."³¹⁴ Malgrat això, i en gran part gràcies a les comparacions realitzades entre animals a una i altra banda de l'Atlàntic, es va adonar de que podien existir variacions dintre de la mateixa espècie, i aquí és on va introduir la idea de la degeneració, sempre estrictament lligada a causes climàtiques. Però no totes les espècies degeneraven, el concepte d'evolució, que tantes discussions indirectes van motivar entre ell i Linneu, li semblava ridícul, doncs per a ell quedava molt clar que no es tractava de

³¹³ Podem citar aquí, gairebé a mode anecdòtic, ASMA, Stephen T. *Stuffed Animals and Pickled Heads. The Culture and Evolution of Natural History Museums*. Oxford: Oxford University Press, 2001.

³¹⁴ BUFFON. *Histoire...* Vol. II. Pàg. 11.

necessitats vitals que forçaven canvis físics, sinó de graus de puresa.³¹⁵ D'aquesta manera, existien les espècies invariables o estables, superiors a la resta, i les variables o canviabls, que es trobaven alguns esglaons per sota de les anteriors. El canvi implicava una pèrdua de rang o de puresa, i les variacions d'una espècie s'explicaven com a degeneracions d'un prototip, com més difícil d'identificar resultés aquest, més decadent era una espècie, i d'aquí la seva teoria de la fauna americana.³¹⁶

Jo entenc per espècies nobles de la natura aquelles que són constants, invariables, i que no són sospitoses de poder-se degradar: d'ordinari aquestes espècies estan aïllades i són úniques en el seu gènere; es distingeixen per característiques tant marcades que és impossible no reconèixer-les, o confondre-les amb algunes altres.³¹⁷

Es tracta també d'una concepció moral de les espècies vives que queda pal·lesa en la crítica buffoniana dels animals, i en especial dels que habiten a Amèrica. Seguint gairebé fil per randa la estructura de la gran cadena de l'ésser i aplicant una comprensió descendent de les qualitats dels seus membres, el naturalista francès entén els éssers que n'ocupen els esglaons més elevats com a bons, nobles, i purs, mentre que, a mesura que s'analitzen els grups inferiors, aquestes qualitats es van difuminant fins arribar a invertir-se de manera que els rèptils o els insectes arriben a ser considerats directament malignes.

Començant per l'home, que és l'ésser més noble de la creació; l'espècie és única, doncs tots els homes de totes les races, de tots els climes i de tots els colors poden mesclar-se i produir descendència, i alhora no podem dir que cap animal pertanyi a la mateixa espècie que l'home, ni de prop ni de lluny per un parentiu natural. Pel que fa al cavall, la espècie no és pas tant noble com l'individu, doncs té com a veïna la espècie de l'ase, que sembla que li pertany de molt a prop, doncs aquests dos animals produeixen descendència, però la natura tracta a aquesta com a

³¹⁵ Sobre les diferències entre aquests dos grans naturalistes HOQUET, Thierry. *Buffon/Linné...* I també BARSANTI, G. "Linné et Buffon..." Pàgs. 83-111.

³¹⁶ Sobre aquesta idea en Buffon, resulta molt interessant la lectura de PÉRIER, Edmond, *The Philosophy of Zoology...*

³¹⁷ BUFFON. *Histoire...* Vol. IX. Pàg. 9.

indigna de fer raça, doncs són incapaços de perpetuar cap de les dues races de les que provenen; però com que provenen de la mescla de les dues, això prova que els uneix una gran afinitat. En el gos la espècie és potser encara menys noble, doncs sembla tenir molt a prop la del llop, la de la guineu i la del xacal, que podem entendre com a branques degenerades de la mateixa família. I descendint per graus a les espècies inferiors, com la dels conills, les mosteles, les rates, etc., trobarem que cadascuna d'aquestes espècies en particular té un nombre tant gran de branques col·laterals, que ja no es pot reconèixer la soca comuna ni la tija directa de cadascuna d'aquestes famílies que han esdevingut tant nombroses. I a la fi els insectes, que hem de considerar com les espècies ínfimes de la natura, cadascuna ve acompanyada de tantes espècies veïnes, que no és possible considerar-les per separat i ens veiem obligats a fer-ne un bloc, és a dir un gènere, si és que les volem denominar.³¹⁸

Aquesta diferenciació entre animals bons o nobles i dolents o innobles abunda en la literatura científica de la època, és una tendència a mesclar la descripció pretesament objectiva amb la moral que, com ja hem vist, resulta gairebé un tret definitori de la filosofia natural del segle XVIII.³¹⁹

El fet que criatures considerades ínfimes, variables i repugnants abundin a Amèrica serà només un altre dels elements que vindrà a confirmar la tesi de la degeneració del nou món i la seva debilitat orgànica, i veurem com Buffon, fent ús de la seva imparable retòrica, es servirà constantment d'aquest fet i atribuirà qualitats humanes a tot allò que descrigui, i d'aquí que les comparacions 'més que' / 'menys que' o 'millor que' / 'pitjor que' abundin en els seus comentaris; una tendència aquesta que, potser pel fet de ser un punt dèbil dintre de les seves argumentacions, serà precisament allò que autors posteriors utilitzaran més repetidament per atacar Buffon.

Òbviament, a Amèrica es van trobar moltes espècies d'animals que no només no es coneixien al vell continent sinó que tampoc no semblaven guardar cap semblança amb

³¹⁸ BUFFON. *Histoire...* Vol. IX. Pàgs. 9-10.

³¹⁹ Sobre aquest tema, una lectura molt rellevant és SENIOR, Matthew. *A Cultural History of Animals in the Age of Enlightenment*. Oxford: Berg Publishers, 2011.

cap altre de la resta del món. Aquest fet desestimava d'alguna manera la teoria de la degeneració buffoniana, però el naturalista francès o bé no se'n va adonar o va preferir no parlar-ne, doncs no trobem en la seva obra cap reflexió al respecte. El que sí li preocupava era la manera com el Nou Món es va poblar en primer lloc, o com hi van arribar les bèsties salvatges. Donades les constants variacions que va realitzar en la seva hipòtesi al llarg dels anys, podem assumir que es tractava d'una qüestió que realment li interessava. Els dos moments bàsics per entendre el seu pensament sobre aquest tema es troben respectivament en el volum IX (el sisè dedicat als quadrúpedes) i en el suplement V (titulat *Époques de la Nature*) de la *Histoire Naturelle*, publicats amb gairebé 20 anys de diferència, i malgrat que es poden trobar nombroses referències, utilitzarem aquí només dues d'elles.³²⁰

La primera de les explicacions més esteses sobre l'origen dels animals americans i les causes de la seva inferioritat respecte dels europeus es remuntava al passat remot, i estava intrínsecament lligada a la creació de la pròpia massa continental. Ja hem vist amb anterioritat com Buffon assumia que en algun moment Europa i Amèrica havien estat unides o bé totalment o bé per una franja de terra al nord que les comunicava; les espècies 'prototip' haurien viscut lliurement en aquestes terres, però quan els dos continents es van començar a separar, o la franja de terra es va inundar, les espècies americanes van quedar aïllades.

No seria doncs impossible que, fins i tot sense invertir l'ordre de la natura, tots aquests animals del nou món fossin en el fons els mateixos que els de l'antic, en els quals tindrien el seu origen llunyà; podríem dir que havent estat separats posteriorment per mars immensos o per terres impracticables, haurien rebut amb el temps totes les impressions, patit tots els efectes d'un clima nou, que també hauria canviat la seva qualitat per les mateixes causes que van produir la separació; i per tant aquests animals, amb el temps, s'haurien empetitit, desnaturalitzat, etc. Però això no ha d'evitar que avui dia els veiem com espècies diferents: sigui quina sigui la causa de la que prové aquesta diferència, ja sigui que

³²⁰ Trobem una reflexió filosòfica molt interessant sobre la percepció buffoniana dels animals a HERRERO FERNÁNDEZ, José-Javier. "Metodología, especie y devenir animal en Buffon (I)". *A Parte Rei. Revista de Filosofía*, N° 31. Madrid: Sociedad de Estudios Filosóficos, gener de 2004. Pàgs 1-73.

ha estat produïda pel temps, el clima i la terra o que tingui la mateixa data que la creació, no significa que sigui menys real: la natura, ho confesso, és en un moviment de flux continu; però és suficient per l'home comprendre-la en el moment del seu segle, i llençar algunes mirades cap a endavant i cap a enrere per mirar d'entreveure allò que podia haver estat en el passat i allò que podrà esdevenir.³²¹

La separació geològica va significar doncs que els animals que van quedar incomunicats a la part que més endavant es convertiria en Amèrica, es van haver d'acostumar als canvis que també va patir el clima, mentre que els europeus no es van veure afectats per cap trasbals important i van poder així romandre inalterats. Aquest fet marca, d'alguna manera o altra, el futur de la fauna americana, ja sigui perquè el clima els va fer més dèbils, o perquè, si s'acceptava la teoria del segon diluvi, es veurien molt minvats en nombre o obligats a començar de nou un cop acabades les inundacions. En qualsevol cas les seves possibilitats els posaven en una situació d'inferioritat pel que feia als europeus, dels que no cabia cap dubte que continuaven sent la referència de les espècies creades en l'inici dels temps.³²²

La evolució d'aquesta idea venia a establir una diferència entre les dues grans zones del continent americà. Segurament degut a les nombroses crítiques que la teoria de la degeneració americana va rebre des dels futurs Estats Units, el comte de Buffon va decidir que la generalització era fins a cert punt injusta i va reformular la teoria de l'aïllament per tal que mostrés cert afavoriment a les regions septentrionals.

Així doncs, els primers animals terrestres nascuts a les terres del nord, no es van poder traslladar a l'Amèrica meridional, ni van poder subsistir en la seva zona septentrional, com a mínim tots aquells que no trobaven allà el grau de calor necessari per la seva propagació; i aquesta terra de l'Amèrica meridional, reduïda

³²¹ BUFFON. *Histoire...* Vol. IX. Pàg. 127.

³²² Malgrat referir-se exclusivament a l'Amèrica hispànica, són molt rellevants aquí ASÚA, Miguel de.; FRENCH, Roger. *A New World of Animals. Early Modern Europeans on the Creatures of Iberian America*. Aldershot: Ashgate, 2005, així com MASON, Peter. *Before Disenchantment: Images of Exotic Animals and Plants in the Early Modern World*. London: Reaktion Books, 2009. En especial les pàgines 124-172, que fan referència directa a Amèrica.

a les seves pròpies forces, no ha infantat més que animals molt febles i molt més petits...³²³

I això s'havia produït per un segon aïllament, que aquest cop afectava només les terres de l'Amèrica del Sud, ja que "aquesta part del món no ha estat poblada com totes les altres ni durant les mateixes èpoques, ha restat, per dir-ho d'alguna manera, aïllada i separada de la resta de la Terra pels mars i per les seves altes muntanyes."³²⁴ Aquest aïllament i el retard en la seva ocupació per part dels animals resultava una raó de tractament obligat per tal de poder justificar que, fins i tot dintre de la inferioritat generalitzada de la fauna americana, aquella que pertanyia a les regions del sud la patia de manera molt més accentuada que la del nord.

L'establiment de la natura viva, sobretot la dels animals terrestres, es va fer, doncs, a l'Amèrica meridional força més tard que a les terres del nord, i potser la diferència de temps és de més de quatre o cinc mil anys. Hem exposat una part dels fets i de les raons que han de fer pensar que el nou món, sobretot en les seves parts meridionals, és una terra més recentment poblada que la del nostre continent; que la Natura, lluny d'haver-hi degenerat per ésser massa vella, ben al contrari hi ha nascut tard, i mai no ha existit amb les mateixes forces, el mateix poder actiu que en les contrades septentrionals, doncs no podem dubtar, després d'allò que s'ha dit, que les grans i primeres formacions dels éssers animats no es fessin en les terres elevades del nord, d'on van passar successivament a les contrades del sud amb la mateixa forma i sense haver perdut res que no fos les dimensions de grandesa; els nostres elefants i els nostres hipopòtams que ens semblen tant grossos han tingut ancestres més grans en el temps en els que habitaven les terres septentrionals on hi van deixar les despulles; els cetacis d'avui són també menys grossos que no pas ho eren antigament, però això es pot deure a una altra raó.³²⁵

En aquest paràgraf trobem, fins i tot, una negació de la teoria de la degeneració lligada al temps i a la corrupció de les espècies, però el canvi de perspectiva que relaciona la

³²³ BUFFON. *Histoire...* Vol. XXXIV (Supl. V). Pàg. 177.

³²⁴ BUFFON. *Histoire...* Vol. XXXIV (Supl. V). Pàgs. 176-177.

³²⁵ BUFFON. *Histoire...* Vol. XXXIV (Supl. V). Pàg. 179.

inferioritat dels animals amb la seva joventut intrínseca, permet a Buffon introduir canvis importants i alhora mantenir el postulat genèric de que tot allò europeu és superior.

Després de discutir sobre l'origen dels animals del Nou Món, s'havia de decidir la millor manera de posar-los un nom apropiat. Tant a la *Histoire Naturelle* com a la seva abundant correspondència, trobem nombroses crítiques de Buffon a cronistes, viatgers o naturalistes que, sota el seu punt de vista, havien anomenat erròniament algun animal en concret. Es tracta d'una discussió bastant acalorada que està relacionada amb la coexistència, en el segle XVIII, de diversos sistemes pel nomenament i la classificació i d'animals i plantes.³²⁶ Per a Leclerc, anomenar igual dos animals diferents per la única raó que s'assemblaven llunyanament, només podia comportar enormes confusions que sovint resultaven difícils d'aclarir.

Quan els europeus van fer la descoberta, van trobar en efecte que tot era nou, els animals quadrúpedes, els ocells, els peixos, els insectes, les plantes, tot semblava desconegut, tot es creia diferent a allò que s'havia vist fins al moment. Però calia posar nom als principals objectes d'aquesta nova natura; la majoria dels noms del país eren bàrbars, massa difícils de pronunciar o de recordar, de manera que es van agafar prestats noms de les nostres llengües europees, i sobretot de la espanyola i la portuguesa. En aquesta escassetat de denominacions, una petita similitud en la forma exterior, una lleugera ressemblança de la talla i de la figura eren suficients per atribuir a aquests objectes desconeguts els noms de coses conegudes; i d'aquí les incertituds, l'equívoc i la confusió que encara va ser més gran perquè al mateix temps que es donava a les produccions del Nou Món les denominacions de les de l'antic continent, s'hi transportaven de manera continua i durant el mateix espai de temps les espècies d'animals i de plantes que no li eren pròpies. Per tal de sortir d'aquesta obscuritat i no caure constantment en l'error, és necessari distingir acuradament allò que pertany per origen a un i altre continent, i

³²⁶ Sobre alguns dels precedents i problemes anteriors a la nomenclatura binomial de Linnaeus, WILSON, Edward O. "The Linnean Enterprise: Past, Present and Future". *Proceedings of the American Philosophical Society*, Vol. 149, N° 3. Philadelphia: The American Philosophical Society, setembre de 2005. Pàgs. 345-348. Per una visió genèrica sobre la classificació animal al llarg de la història, PANCHEN, Alec L. *Classification, Evolution...*, i MAYR, E. *The Growth of Biological...* Pàgs. 301-393.

procurar de no deixar-se imposar les denominacions actuals, les quals estan gairebé totes mal aplicades...³²⁷

I d'aquí la enorme desconfiança que Leclerc sent envers tots aquells nomenclàtors i gabinets privats que es multipliquen a Europa durant el segle XVIII com si d'una veritable febre de col·leccionisme es tractés; fet que d'altra banda no és sorprenent si recordem que el propi Buffon era el responsable de la col·lecció d'aquest tipus més important de tot el món conegut, el *Cabinet du Roi*, i que segurament per aquesta mateixa raó menyspreava totes aquelles iniciatives menys considerables que sovint es nodrien amb aquells espècimens que ell mateix rebutjava.³²⁸ El principal problema pel que feia a la polèmica estrictament americana era la incapacitat de distingir correctament les espècies, i tenint en compte la importància donada al concepte de 'noblesa' i les variacions temporals i geogràfiques implícites en la pròpia existència animal a una i altra banda de l'Atlàntic, podem entendre que Buffon s'irrités profundament davant d'aquest tema en particular i no dubtés a corregir profusament els casos amb que es trobava:

...però allò més particular que hem après i que ens pot ser d'utilitat pel nostre objectiu és a desconfiar del testimoniatge posterior dels descriptors de gabinets o dels que realitzen nomenclàtors, que poblen aquest nou món d'animals que només es troben al vell món, i que en dissenyen d'altres com a originals de certes contrades en les que no han existit mai. Per exemple, és clar i segur que a l'illa de Santo Domingo no hi havia, originàriament, cap animal quadrúpede més gran que el conill; tot i així és cert que si n'hi hagués hagut, els gossos europeus esdevinguts salvatges i ferotges com llops, els haurien destruït: tanmateix, s'ha anomenat gat-tigre o gat-tigrat de Santo Domingo el marac o maracaia del Brasil que només es troba en la terra ferma del continent. S'ha dit que el llangardaix escamós o diable de Java es troba a Amèrica, i que els brasilers l'anomenen tatoë; malgrat que només es troba a les Índies orientals: s'ha pretès que la civeta, que és

³²⁷ BUFFON. *Histoire...* Vol. IX. Pàgs. 13-14.

³²⁸ Per esmentar només dues de les obres consultades sobre aquest apassionant tema MAURIÈS, Patrick. *Cabinets of...*, i EVANS, R.J.W.; MARR, Alexander (ed.). *Curiosity and wonder from the Renaissance to the Enlightenment*. Aldershot: Ashgate, 2006.

un animal de les parts meridionals de l'antic continent, també es troba en el nou, i sobretot a la nova Espanya, sense fer atenció al fet que les civetes, essent animals útils i que s'han criat en nombrosos indrets de l'Àfrica, del Llevant i de les Índies com a animals domèstics per recollir-ne el perfum del qual es fa un gran comerç, els espanyols no haurien deixat de treure'n el mateix profit i de fer-ne el mateix comerç si haguessin trobat civeta a la nova Espanya.³²⁹

Però no es tracta només d'un problema exclusiu de les espècies noves, o d'aquelles amb noms que resulten difícils de pronunciar; seguint aquesta idea de Buffon, bé sembla que el problema fonamental siguin els propis autors de gabinets i nomenclàtors, a qui no dubta en desautoritzar contundentment de manera força agressiva.

De la mateixa manera que de vegades els nomenclàtors han poblat el nou món d'animals que només es troben en l'antic continent, també han transportat aquí alguns de l'altre; han situat el filandre a les Índies orientals, d'altres a Amboine, peresosos a Ceylan, i tot i que tant els filandres com els peresosos són animals americans molt remarcables, l'un per la espècie de sac que té sota el ventre i en el que hi porta els seus petits i l'altre per la excessiva lentitud de la seva marxa i de tots els seus moviments, no sembla probable, si haguessin existit a les Índies orientals, que els visitants no n'haguessin fet esment. Seba, es recolza en el testimoni de François Valentin sobre el tema del filandre de les Índies orientals, però aquesta autoritat esdevé, per dir-ho d'alguna manera, inútil, doncs aquest François Valentin va conèixer tant poc els animals i els peixos d'Amboine, o bé les seves descripcions en són tant dolentes, que Artedi li va retreure i va declarar que no és possible conèixer-los amb la informació que en dóna.³³⁰

³²⁹ BUFFON. *Histoire...* Vol. IX. Pàgs. 116-118.

³³⁰ BUFFON. *Histoire...* Vol. IX. Pàg. 118. Aquí Leclerc fa referència al zoòleg Albertus Seba (1665-1736), al que cita en diversos llocs, creador d'una col·lecció molt popular en el segle XVIII, les il·lustracions dels seus espècimens es van publicar en quatre volums de molt èxit editorial. Nosaltres hem pogut consultar SEBA, Albertus. *Cabinet of Natural Curiosities*. Köln: Taschen, 2011. Pel que fa a François Valentin, només hem trobat referències a un pintor francès, les dates biogràfiques del qual (1738-1805), no quadren amb el comentari posterior. I per últim, el considerat pare de l'ictiologia, Peter Artedi (1705-1735), naturalista suec, sobre la biografia del qual es pot consultar PIETSCH, Theodore W. *The Curious Death of Peter Artedi: A Mystery in the History of Science*. New York: Scott & Nix, 2010.

Si creiem a Buffon, la desídia, el desconeixement, la manca de rectitud metodològica i d'una estructura comuna, així com la fascinació per allò exòtic portava, al segle XVIII, a constants equivocacions que acabaven sent reconegudes com a veritats “científiques” per culpa de l'alt nivell d'intrusisme però també pel propi funcionament de l'estudi, la investigació i la publicació d'obres relacionades amb la biologia:

...doncs en general fem molts d'aquests petits errors, aquests “quid pro quos” de noms i de països quan formem una col·lecció d'història natural: comprem un animal amb el nom de ratpenat de Ternate o d'Amèrica i un altre que es diu armadillo de les Indies orientals; els anunciem de seguida amb aquests noms en una obra en la que fem la descripció d'aquest cabinet, i d'allà aquests noms passen a les llistes dels nostres nomenclàtors, mentre que si els examinem bé trobarem que aquest ratpenat de Ternate o d'Amèrica són ratpenats de França, i aquests armadillos de les Indies o d'Àfrica podrien ben bé ser també els armadillos d'Amèrica.³³¹

La solució per a aquest desgavell que proposa el naturalista francès és força vague i imprecisa, i en qualsevol cas obliga a prendre en consideració aquelles idees genèriques al voltant de les quals giren tots els arguments de Buffon en relació als animals: el clima, l'origen o la història de les espècies i la seva forma general.³³²

Aquesta llei que es redueix a jutjar-los tant pel clima i per la seva naturalesa com per la figura i la conformació, rarament s'equivocarà i alhora ens permetrà prevenir o reconèixer molts errors. Suposem, per exemple, que es tracti d'un animal d'Aràbia, com ara la hiena; podríem assegurar sense por a equivocar-nos, que no es troba a Lapònia, i no direm, com alguns dels nostres naturalistes, que les hienes i els goluts són el mateix animal. No direm, com Kolbe, que la guineu creuada, que habita les parts més boreals de l'antic i el nou continent, també es troba al cap de Bona Esperança, i trobarem que l'animal del que parla no és pas

³³¹ BUFFON. *Histoire...* Vol. IX. Pàgs. 91-93.

³³² El de Buffon és només un dels nombrosos intents que van aparèixer a l'època per mirar de donar una explicació al món natural. Es pot consultar una exposició molt acurada d'aquests a ATRAN, Scott. *Cognitive Foundations of Natural History. Towards an Anthropology of Science*. Cambridge: Cambridge University Press, 1996. Sobretot les pàgines 123-182.

una guineu sinó un xacal. Reconeixerem que l'animal del cap de Bona Esperança que el mateix autor anomena porc de terra, i que viu de formigues, no s'ha de confondre amb el formiguer americà, i que en efecte aquest animal del Cap és probablement el llangardaix escamat, que només té en comú amb els formiguers que menja formigues. De la mateixa manera, si s'hagués adonat que l'ant és un animal del nord, no hauria anomenat de la mateixa manera un animal de l'Àfrica que bàsicament és una gasela. La foca que només habita les riberes dels mars septentrionals, no s'ha de trobar al Cap de Bona Esperança. La geneta, que és un animal d'Espanya, de l'Àsia menor, etc., i que només es troba a l'antic continent, no ha de ser anomenada Coati, que és un animal americà, com ho trobem a la obra de M. Klein. L'ysquiepatl de Mèxic, animal que emet una olor pestilent i que per aquesta raó anomenarem mofeta, no s'ha de confondre amb una petita guineu o un teixó. El coati-mondi d'Amèrica no s'ha de confondre, com ho fa Aldrovande, amb el teixó, del qual només se n'ha parlat com a animal europeu. Però no em proposo indicar aquí tots els errors de la nomenclatura dels quadrúpedes; només vull provar que n'hi hauria menys si s'hagués fet atenció a la diferència dels climes; si s'hagués estudiat suficientment la història dels animals per reconèixer, com hem fet nosaltres primer, que aquells que viuen a les parts meridionals de cada continent no es troben pas en tots dos continents alhora; i a la fi si ens haguéssim abstingut de crear noms genèrics, que confonen com a grup una gran quantitat d'espècies, no només diferents, sinó sovint molt allunyades les unes de les altres.³³³

³³³ BUFFON. *Histoire...* Vol. IX. Pàgs. 119-121. En aquest paràgraf Buffon cita alguns dels autors de descripcions de terres en vies d'exploració més importants del seu temps, val la pena que els repassem per fer-nos una idea de quines eren les fonts d'aquest gran naturalista. Començant per l'astrònom holandès Peter Kolbe (1675-1726), que va viure vuit anys a Sudàfrica; el propi Buffon ens dóna la referència de la seva obra en un peu de pàgina en el que ens remet, en diversos moments, "A la descripció del cap de Bona Esperança de Kolbe, Amsterdam, 1741, volum III, pàgines 62, 43 i 128", nosaltres hem pogut consultar la edició KOLBEN, Peter. *The Present State of the Cape of Good Hope*. London: W.Ynnis, 1731, que es troba disponible *online* a la pàgina web <http://repository.up.ac.za/handle/2263/8675>. En una altra cita a peu de pàgina sobre el propi Kolbe, trobem esmentat el zoòleg francès Mathurin Jacques Brisson (1723-1806), de qui Buffon cita "el *Règne animal*, de M. Brisson, pàgina 230", que ha utilitzat com a referència pel cas específic de la foca. Hem trobat BRISSON, Mathurin. *Le regne animal*. Paris: Jean-Baptiste Bauche, 1761. [GB]; El següent és el jurista i botànic prussià Jacob Theodor Klein (1685-1759), al que Buffon remet així "Veure Klein, de quadrúpedes, pàgina 63"; la obra esmentada és, KLEIN, Iacobi Theodori. *Quadrupedum dispositiu brevisque historia naturalis*. Lipsiae [Leipzig]: Jonam Schmidt, 1751. [Arch]; i per últim el naturalista italià al que Buffon reconeixia com el pare de la història natural, Ulisse Aldrovandi (1522-1695) de qui recomana "Veure Aldrovande, quadrúpedes, digit. Pàgina

És possible que la resolució plantejada per Buffon no resulti gaire aclaridora i es fonamenti en unes bases força difuses pel que fa a l'aplicació metòdica d'un sistema que pogués permetre conèixer la natura de manera precisa i immediata, però cal tenir en compte que l'autor es posicionava clarament en contra d'aquest tipus de sistemes. “De tot això que acabem d'exposar, resulta que hi ha en l'estudi de la història natural dos esculls igualment perillosos. El primer és no tenir cap mètode, i el segon és voler relacionar-ho tot a través d'un sistema particular.”³³⁴ En el pensament precientífic de la època il·lustrada coexistien aquells que miraven de trobar maneres de fer avançar l'estudi de la vida a la terra qualitativament i quantitativa amb aquells que creien que negar les creences establertes era no entendre el propi funcionament de la vida, i el naturalista francès formava part, clarament, d'aquest segon grup.³³⁵ Només cal llegir un dels seus nombrosos comentaris menyspreatius sobre el sistema de la nomenclatura binomial inventada per Linnaeus, a qui Buffon menyspreava profundament, aplicada a les plantes.

Jo dic doncs, que aquest nou mètode que reuneix en la mateixa classe gèneres de plantes que són completament diferents té [...] defectes essencials i inconvenients més grans que tots els altres mètodes que l'han precedit. Com que els caràcters dels gèneres es prenen de parts gairebé infinitament petites, cal tenir el microscopi a la mà per reconèixer un arbre o una planta; la grandària, la figura, el port exterior, les fulles, totes les parts aparents no serveixen de res, només existeixen els estams, i si no veiem els estams no sabem res, no hem vist res. Aquell gran arbre que diviseu només pot ser una pimpinella, però cal comptar els seus estams per saber que ho és, i com que els estams sovint són tant petits que escapen a l'ull nu o a la lupa, ens cal un microscopi; però malauradament pel sistema, hi ha plantes que no tenen estams, hi ha plantes en les que varia el nombre d'estams, i het aquí un mètode amb defectes com tots els altres, malgrat la lupa i el microscopi.³³⁶

267”, és a dir ALDROVANDI, Ulisse. *Quadrupedum omnium bisulcorum historia*. Bononiae [Bolonya]: Sebastiano Bonhomio: 1621. Consultable a <http://amshistorica.unibo.it/129>.

³³⁴ BUFFON. *Histoire...* Vol. I. Pàgs. 22-23.

³³⁵ Sobre aquesta tensió, CROCKER, R. *Religion, Reason and...*

³³⁶ BUFFON. *Histoire...* Vol. I. Pàgs. 19-20.

Val a dir que l'error no era només de Linnaeus, cap dels procediments proposats pels seus contemporanis li resultaven satisfactoris. D'una banda la mera idea del sistema ja el repugnava, la organització de tota la creació sota una estructura li semblava una arrogància, però de l'altra, allò que semblava enaltir-lo més era la obsessió per utilitzar parts diminutes dels animals per a diferenciar les espècies.

Després d'aquesta exposició sincera dels fonaments sobre els que es basteixen els diferents sistemes de la botànica, és fàcil veure que el gran defecte de tot això és un error de metafísica en el principi mateix d'aquests mètodes. Aquest error consisteix a desconèixer la marxa de la natura, que sempre es fa a través de matisos, i a voler jutjar el tot a través d'una sola de les seves parts: error ben evident i que és sorprenent que es trobi a tot arreu; doncs gairebé tots els Nomenclàtors han utilitzat només una part, com ara les dents, les ungles o esperons, per classificar els animals, les fulles o les flors per distribuir les plantes, enlloc de fer servir totes les parts i de buscar les diferències o les similituds en l'individu complet. Rebutjar d'utilitzar totes les parts dels objectes que considerem és renunciar voluntàriament al major nombre d'avantatges que la natura ens ofereix per a conèixer-la. Fins i tot si podem estar segurs de que trobarem en algunes parts considerades separatament caràcters constants i invariables, això no implicaria que s'hagués de reduir la coneixença de les produccions naturals a les parts constants que només donen idees específiques i molt imperfectes del tot...³³⁷

Davant de totes aquestes dures crítiques caldria pensar que l'alternativa proposada per Buffon resultaria molt més simple, i de fet ho era, "...em sembla que l'únic mitjà de fer un mètode instructiu i natural és posar juntes les coses que s'assemblen i separar aquelles que difereixen les unes de les altres."³³⁸ Potser resultava senzill fins la exageració, doncs el cert és que, si veiem breument el desenvolupament d'aquesta idea, ens adonarem de que hauria resultat força complexa en la seva aplicació universal, ja que es basava en principis molt subjectius i massa difosos com per poder-se aplicar de

³³⁷ BUFFON. *Histoire...* Vol. I. Pàgs. 20-21.

³³⁸ BUFFON. *Histoire...* Vol. I. Pàg. 21.

manera sistemàtica, però és clar, es tractava de crear un sistema sense que arribés a ser-ho, i potser en això el comte francès se'n va sortir amb la seva.³³⁹

Si els individus tenen una ressemblança perfecta, o diferències tant petites que a penes les podem percebre, aquests individus seran de la mateixa espècie; si les diferències comencen a ser sensibles, però encara hi ha més ressemblança que diferències, els individus seran d'una altra espècie però del mateix gènere que els primers; i si les seves diferències són encara més marcades però encara no excedeixen les ressemblances, llavors els individus no només seran d'una altra espècie sinó també d'un altre gènere que els primers i els segons, però encara seran de la mateixa classe, perquè s'assemblen més que no pas difereixen; però si al contrari el nombre de diferències excedeix el de semblances, llavors els individus no són de la mateixa classe.³⁴⁰

Val la pena que estirem una mica més aquest fil per poder veure fins a quin punt hauria resultat complicat, i fins a cert punt ridícul, utilitzar aquest no-sistema de Buffon en la seva aplicació més "pràctica", la de posar nom als animals, les paraules del propi autor parlen per sí mateixes.

Aquest és l'ordre metòdic que hem de seguir en l'arranjament de les produccions naturals; amb el benentès que les ressemblances i les diferències no es prendran només d'una part sinó de tot el conjunt, i que aquest mètode d'inspecció tindrà en compte la forma, la grandària, el port exterior, les diferents parts, el seu nombre, la seva posició i la substància mateixa de la cosa, i que ens servirem d'aquests elements en petit o en gran nombre en la mesura en que ho necessitem; de manera que si un individu, sigui quina sigui la seva naturalesa, té una figura que és suficientment singular com per ser reconegut sempre a primer cop d'ull, li donarem un nom; però si aquest individu té una figura igual a la d'un altre, però en difereix en la grandària, el color, la substància o per qualsevol altra qualitat

³³⁹ Un gran anàlisi sobre aquest tema el trobem a SLOAN, Phillip R. "From Logical Universals to Historical Individuals: Buffon's Idea of Biological Species". A ROGER. J.; FISCHER F.L. (eds.). *Historie du Concept d'Espèce dans les Sciences de la Vie*. Paris: Fondation Singer-Polignac, 1987. Pàgs. 101-140.

³⁴⁰ BUFFON. *Histoire...* Vol. I. Pàg. 21.

molt sensible, llavors li donarem el mateix nom, afegint-hi un adjectiu per marcar aquesta diferència; i continuant així, utilitzant tants adjectius com diferències existeixin, estarem segurs d'expressar tots els atributs diferents de cada espècie, i no patirem de caure en els inconvenients dels mètodes massa específics dels que acabem de parlar, i sobre els que m'he estès molt, perquè és un defecte comú a tots els mètodes de botànica i de història natural, i que els sistemes que han estat fets per a animals són encara més defectuosos que els mètodes de la botànica; doncs, com ja hem insinuat, s'han volgut pronunciar sobre les similituds i les diferències dels animals utilitzant només el nombre de dits o esperons, les dents i les mamelles; projecte que s'assembla molt al dels estams, i que és d'un altre autor.³⁴¹

Per extravagant que ens pugui arribar a semblar des del nostre punt de vista, no hem de perdre la perspectiva del moment històric del que parlem i de l'estret lligam que encara unia l'estudi de les ciències de la natura amb les tradicionals explicacions teològiques, en el fons, la visió de Buffon quadra perfectament amb l'esperit menys científic d'aquesta època precientífica, perquè:

Qui té doncs la idea més elevada de l'Ésser suprem, aquell que el veu crear l'univers, ordenar les existències, fundar la natura sobre lleis invariables i perpètuas, o aquell que el busca i el vol trobar atent a conduir una república de mosques, i molt ocupat en la manera com s'han de plegar les ales d'un escarabat?³⁴²

Un cop solucionades les qüestions metodològiques, cal entrar de ple en la descripció de la fauna americana, que Buffon realitza sobretot en el volum IX de la *Histoire Naturelle*, el cinquè de dotze dels dedicats exclusivament als quadrúpedes.³⁴³ Divideix la seva dissertació en tres apartats: el primer, *Animaux de l'ancien continent*, ens interessa només per les constants al·lusions a animals europeus, africans o asiàtics que

³⁴¹ BUFFON. *Histoire...* Vol. I. Pàgs. 21-22.

³⁴² BUFFON. *Histoire...* Vol. IV. Pàgs. 95.

³⁴³ Un gran estudi sobre els animals quadrúpedes en la obra de Buffon i en molts dels seus contemporanis es troba a PENNANT, Thomas. *History of Quadrupeds*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.

no existeixen al Nou Món; el segon, *Animaux du nouveau monde*, és el central, i comença amb una introducció genèrica però contundent sobre les característiques bàsiques de la fauna que habita a Amèrica i continua amb la descripció d'alguns dels espècimens més interessants; i l'últim, *Animaux comuns aux deux continents*, és una especulació sobre les raons per les quals hi ha un nombre tant petit d'espècies animals que visquin als dos continents. Es tracta d'una exposició força llarga que mirarem de resumir aquí, però en la que val la pena aturar-se doncs resulta el nucli principal i més llargament elaborat de la teoria de la degeneració americana. Afegirem també altres parts de la obra relacionades amb aquest tema i algunes de les il·lustracions que, ja en les edicions originals, acompanyaven les descripcions, d'aquesta manera podrem apreciar un altre aspecte de la obra i del treball descriptiu que feren Buffon i els seus col·laboradors, així com fer-nos una idea de l'impacte que la visió d'aquelles bèsties desconegudes podia causar en els lectors del segle XVIII.

La idea principal que resumeix clarament la hipòtesi buffoniana parla per sí sola i quadra a la perfecció amb tot l'esquema que hem vist fins el moment:

La natura viva és allà molt menys activa, menys variada, i fins i tot podríem dir molt menys forta; doncs veurem, per l'enumeració dels animals d'Amèrica, que no només les espècies hi són en petit nombre sinó que en general tots els animals són incomparablement més petits que els de l'antic continent, i que no n'hi ha cap a Amèrica que es pugui comparar a l'elefant, el rinoceront, l'hipopòtam, el dromedari, la girafa, el búfal, el lleó, el tigre, etc.³⁴⁴

No només cada idea nova que apareix en l'argumentació de l'autor francès ve a justificar tant les realitzades amb anterioritat com aquelles que vindran, sinó que a més a més totes juntes formen un conglomerat de causes i conseqüències de manera que la hipòtesi sembli estar reforçada per totes bandes, i resulti molt complex separar un dels

³⁴⁴ BUFFON. *Histoire...* Vol. IX. Pàg. 86. La potència d'aquesta afirmació és tal que la trobem citada de manera gairebé idèntica en multitud dels autors posteriors que tractaran aquesta temàtica; serveixi només com a exemple aquesta cita de MUÑOZ, Juan Bautista. *Historia del Nuevo Mundo*. Madrid: Viuda de Ibarra, 1793. [Arch], Pàg. 10, "no es van trobar al nou continent els grans quadrúpedes de l'antic; però en recompensa és infinita la quantitat d'insectes i de bestioles, prodigioses i enormes moltes de les seves espècies".

elements de manera aïllada perquè gairebé mai es poden explicar sense prendre en consideració tota la resta. Com bé expressa l'historiador Gilbert Chinard en el seu ja clàssic article sobre aquesta polèmica: “Buffon era un filòsof, més que no pas un observador, estava bàsicament interessat en descobrir principis generals o “lleis” que li havien de donar una explicació satisfactòria als fenòmens que havia llistat.”³⁴⁵ D'aquesta manera en la causa de la inferioritat dels animals americans tornen a aparèixer les variables climàtiques, geològiques i fins i tot les poblacionals:

Aquestes terres immenses del nou món només estaven, per dir-ho d'alguna manera, salpicades d'alguns grapats d'homes, i jo crec que podríem dir que en el moment de la descoberta no hi havia a tota Amèrica tants homes com els que hi ha avui a la meitat d'Europa. Aquesta escassetat de l'espècie humana va assegurar l'abundància, és a dir el gran nombre, de totes les espècies naturals del país; tenien menys enemics i més espai; tot afavoria doncs la seva multiplicació, i totes les espècies eren relativament nombroses en individus...³⁴⁶

Leclerc ens planteja aquí una imatge d'aparent plenitud, unes condicions que resulten òptimes per a la proliferació dels animals, però si continuem llegint, ens adonem que en realitat,

...no passava el mateix amb el nombre absolut d'espècies, que era força petit, i si les comparem amb les espècies de l'antic continent, trobarem que no són més d'un quart, i com a molt un terç. Si comptem dues-centes espècies d'animals quadrúpedes en tota la terra habitable o coneguda, en trobarem més de cent trenta en l'antic continent, i menys de setanta en el nou; i si tenim en compte les espècies comunes als dos continents, és a dir aquelles que només per les seves característiques poden suportar el fred i que han pogut traslladar-se per les terres del nord d'aquest continent a l'altre, no trobarem més de quaranta espècies d'animals propis o naturals de les terres del nou món.³⁴⁷

³⁴⁵ CHINARD, Gilbert. “Eighteenth Century Theories...”. Pàg. 31.

³⁴⁶ BUFFON. *Histoire...* Vol. IX. Pàg. 86.

³⁴⁷ BUFFON. *Histoire...* Vol. IX. Pàg. 86.

En comparació amb els europeus, els animals americans són més petits no només en la talla dels individus, sinó també en el nombre d'espècies pròpies.³⁴⁸

I resulta especialment interessant per a entendre la manera com Buffon treballava i es documentava, que ataquí per uns motius les mateixes fonts que tot seguit utilitza per justificar la seva tesi de l'escassetat d'espècies animals al Nou Món.

Els primers historiadors que van escriure sobre les conquestes dels espanyols van exagerar prodigiosament el nombre dels seus enemics per a augmentar la glòria de les seves armes: aquests historiadors podrien persuadir a un home sensat de que a Santo Domingo i a Cuba hi havia milions d'homes, doncs també diuen que entre tots aquests homes no hi havia ni monarquia, ni república, ni gairebé cap tipus de societat; i a més, quan sabem que en aquestes dues grans illes veïnes l'una amb l'altra i alhora una mica allunyades de la terra ferma del continent, només hi havia en total cinc espècies d'animals quadrúpedes, de les quals la més gran era de la mida d'un esquiol o d'un conill. Res no prova millor que aquest fet com la natura era buida i deserta en aquesta nova terra. “Vàrem trobar, diu de Laet, a l'illa de Santo Domingo molt poques espècies d'animals de quatre potes, com les huties, que és un petit animal una mica diferent dels nostre conills però una mica més petit, amb les orelles més curtes i la cua com la d'un talp... El chemi que té gairebé la mateixa forma, però és una mica més gran que les huties... El mohui és una mica més petit que les huties... El cori s'assembla al conill en grandària, té la boca com un talp, sense cua, amb les potes curtes; n'hi ha de blancs i de negres, i més sovint mesclats dels dos colors: és un animal domèstic i molts reservat... A més, una petita espècie de gossos que són absolutament muts; avui n'hi ha molts pocs d'aquests animals, doncs els gossos europeus els han destruït. N'hi havia, diu Acosta, a les illes de Santo Domingo i Cuba, però no a les Antilles, on gairebé no hi ha cap dels animals del nou continent americà, i tampoc cap de semblant als

³⁴⁸ Dos articles interessants sobre aquesta idea de la degeneració a Buffon, CAPONI, Gustavo. “La miseria de la degeneración: el materialismo de Buffon y las ‘limitaciones’ de su transformismo”. *Historia, Ciências, Saúde – Manguinhos*, Vol. 16, N° 3. Rio de Janeiro: Fundação Oswaldo Cruz, juliol-setembre de 2009. Pàgs. 683-703. I d'aquest mateix autor, CAPONI, Gustavo. “Unidad de tipo y degeneración en la *Historia Natural* de Buffon”. *Filosofia e História da Biologia*, Vol. 3. São Paulo: Associação Brasileira de Filosofia e História da Biologia, 2008. Pàgs. 179-194.

animals europeus... Tot allò que hi ha a les Antilles, diu el Pare du Tertre, carners, cabres, cavalls, bous, mules, etc. Tant a Guadalupe com a les altres illes habitades pels francesos, a estat importat per ells, els espanyols no n'hi van portar cap, com han fet en altres illes, doncs les Antilles estaven totes cobertes en aquell temps de bosc, el bestiar no hauria pogut subsistir sense pastures”.³⁴⁹

Un cop realitzats aquests comentaris més genèrics, Buffon passa a descriure alguns dels animals que considera més interessants i dignes de menció, i com que ja hem vist que considerava com a bons i nobles als animals més grans i “únicos”, el seu llistat segueix un ordre decreixent, no sense abans recordar-nos, això sí, que no hem d'esperar trobar cap mena d'animal similar a les enormes bèsties que es coneixen a Europa, Àfrica i Àsia, realitzant constants referències a les deficiències que el Nou Món té en aquest sentit:

L'elefant [...] no només no es troba a Amèrica, sinó que no hi ha cap animal que s'hi pugui comparar, ni en la grandària ni en la figura; L'hipopòtam [...] no es troba a Amèrica, ni tant sols en els mateixos climes que en l'antic continent; La girafa [...] un animal molt alt, molt gran i molt remarcable tant per la seva forma singular com per la alçada de la seva talla, la llargada del seu coll i la de les seves cames del davant, no es troba pas a Amèrica; el lleó no existeix a Amèrica; totes les nostres espècies d'animals domèstics d'Europa, i els animals salvatges més grans de l'Àfrica i de l'Àsia, no existien al Nou Món.³⁵⁰

³⁴⁹ BUFFON. *Histoire...* Vol. IX. Pàgs. 115-116. De nou val la pena aturar-se a revisar aquí les fonts de Buffon, a les que ell mateix ens remet en notes a peu de pàgina al llarg d'aquest paràgraf, començant per “*Histoire naturelle des Indes*, de Joseph Acosta, traducció de Renaud. Paris, 1600, pàgines 144 i següents.”. La edició d'Acosta amb que nosaltres hem treballat és ACOSTA, José de. *Historia natural i moral...* Tot seguit cita la obra del geògraf holandès Joannes de Laet (1581-1649) “*Histoire du nouveau monde* de Jean de Laet, Leyde, 1640, liv. I, cap. IV, pàgina 5”, la edició a la que hem tingut accés és LAET, Jean de. *Histoire du nouveau monde*. Leyde: Bonaventure & Abraham Elzevier, 1640. [GB] També fa referència a un historiador francès, el jesuïta Pierre François Xavier de Charlevoix (1682-1761), “*Histoire de l'isle de Saint Domingue*, de P. Charlevoix, Paris, 1730, volum I, pàgina 35.”, aquesta mateixa edició, es pot consultar *online* CHARLEVOIX, P.F.X. *Histoire de l'isle espagnole de ou de S. Domingue*. Paris: François Barois, 1730. [GB]. I per últim l'esment al botànic francès Jean-Baptiste du Tertre (1610-1687), “*Histoire générale des Antilles*, Paris, 1667, volum II, pàgines 289 i següents” on, diu Buffon, s'ha d'observar que hi ha molts préstecs de Joseph Acosta. Sobre la obra d'aquest últim autor, es pot consultar TERTRE, Jean-Baptiste du. *Histoire générale des Antilles*. Paris: Thomas Iolly, 1667. [GB]

³⁵⁰ Aquestes afirmacions apareixen repetidament a l'obra de Buffon, les referències d'aquest paràgraf són totes a BUFFON. *Histoire...* Vol. IX., i les pàgines, en aquest ordre, són 56, 57, 58, 58, i 80-81.

Això estableix els paràmetres que el lector ha d'esperar quan se li presentin les espècies animals americanes. Amb anterioritat Leclerc ja ha citat tots aquests exemples com a aquells que, després de l'home, poden ser considerats més nobles, constants i invariables, de manera que, des de bon començament, sabem que els "millors" animals no existeixen al Nou Món, i estem predisposats a mirar allò que se'ns descriu a partir d'aquí amb poca cosa més que menyspreu, o si més no aquesta era la intencionalitat de l'autor.

En efecte, no hi ha comparació pel que fa a la grandària de l'elefant, el rinoceront, l'hipopòtam, la girafa, el camell, el lleó, el tigre, etc., tots els animals naturals i propis de l'antic continent, amb el tapir, el capibara, el formiguer, la llama, el puma, el jaguar, etc., que són els animals més grans del nou món; els primers són quatre, sis, vuit i deu vegades més grans que els últims.³⁵¹

Però malgrat la seva inferioritat palesa, el naturalista no es pot permetre passar per alt l'objectiu mateix de la seva obra, i és clar que engega la descripció més o menys detallada d'aquelles bèsties. Donat que aquestes explicacions formen una part molt important tant a nivell qualitatiu com quantitatiu de l'argumentació de Buffon, transcriurem aquí parts de només algunes de les més significatives. Així mateix, oferirem també les imatges que les acompanyaven de manera que, a més, ens puguem fer una idea més clara de l'estructura de l'obra original.

I si es tracta de començar amb els més grans, el primer que es troba en l'escala americana és el tapir, del que adjuntem les figures 13 i 14:

...el més gran de tots els animals de l'Amèrica meridional és el tapir o tapiierete del Brasil; aquest animal, el més gran de tots, és l'elefant del nou món, té la mida d'una vedella de sis mesos o d'una mula molt petita; malgrat que hem fet comparacions amb aquests animals, no s'hi assembla en res, doncs ni és solípede, ni té els peus bifurcats, sinó que és fissípede irregular, doncs té quatre dits als peus del davant i tres als del darrera: té el cos més o menys de la forma del porc, tot i

³⁵¹ BUFFON. *Histoire...* Vol. IX. Pàgs. 102-103.

que el cap és, en proporció, molt més grossa, no té ullals ni dents canines, el llavi superior és molt allargat i mòbil a voluntat.³⁵²

Figs. 13 i 14. Diferents imatges del tapir.³⁵³

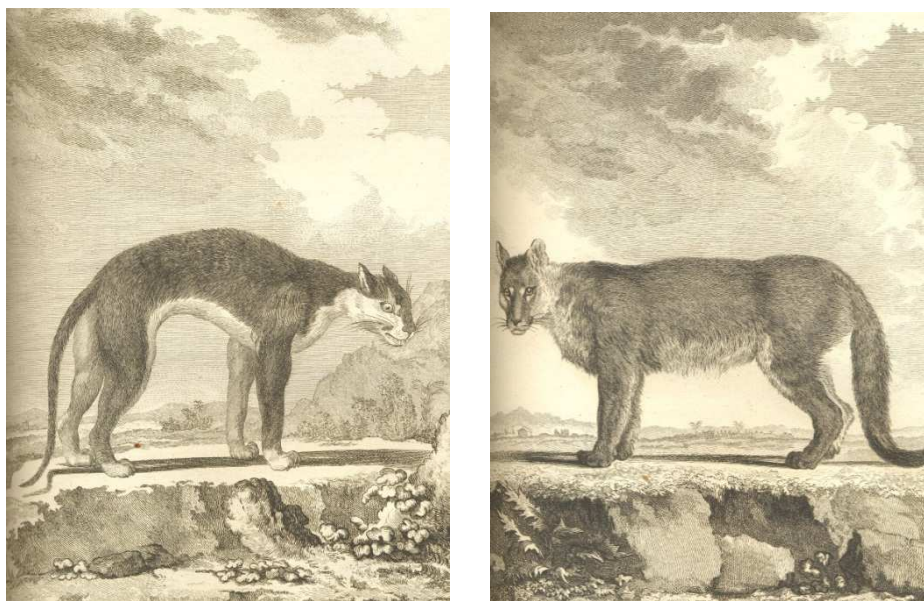
Fem notar breument com, en algunes de les seves descripcions, el naturalista francès entrelliga elements genèrics, que ja hem vist que en la seva opinió eren aquelles úniques característiques en les valia la pena fixar-se, amb detalls més “científics”, com la forma dels peus o la quantitat de dits.

Quan es tractava, com en el cas del puma, veure figures 15 i 16, de desmentir taxativament les possibles relacions de parentiu amb alguna de les espècies europees més nobles, Leclerc no s'estava d'eliminar qualsevol mena de dubte, sovint a través de la destrucció, en l'animal americà, de totes les característiques distintives que podien crear confusió i de la seva reducció a un estat de feblesa radical.

³⁵² BUFFON. *Histoire...* Vol. IX. Pàgs. 87-88.

³⁵³ Aquestes imatges es troben, respectivament, a <http://visipix.dynalias.com/cgi-bin/view?s=3&userid=1897687093&q=%272aAuthors/B/Bufon%2C%20Georges-Louis%20Leclerc%20-%20Comte%20de%2C%20Paris%27&u=2&k=1&l=en&n=377> i a <http://www.heatons-of-tisbury.co.uk/animals13.html>. Donat que en les pròximes pàgines apareixeran diverses imatges, i moltes d'elles (com la primera de les aquí citades) provenen de la mateixa pàgina web, en concret www.visipix.com, volem fer un breu aclariment que ens permeti alleugerir els vincles específics a aquesta pàgina, que resulten excessivament llargs. Així, dintre de la *web*, el lloc concret on es troba el buscador pels centenars d'imatges de Buffon és <http://visipix.dynalias.com/search/search.php?u=2&userid=1897687093&searchmethod=tree&startsearch1=go>. A partir d'ara, quan una imatge provingui d'aquest grup, citarem només la pàgina mare, però remetem a la bibliografia final per la referència concreta del vincle relatiu a cada imatge.

L'animal d'Amèrica que els europeus anomenen lleó i que els naturals de Perú anomenen puma no té crinera, també és més petit, més feble i més covard que el lleó real. No seria impossible que la dolçor del clima d'aquesta part de l'Amèrica meridional hagi influït tant en la natura del lleó com per despullar-lo de la seva crinera, treure-li el seu coratge i reduir la seva talla; però el que sembla impossible és que aquest animal, que només habita els climes situats entre els tròpics i al que la natura sembla haver-li tallat tots els camins del nord, hagi passat de les parts meridionals de l'Àsia o l'Àfrica a Amèrica, doncs aquests continents estan separats al sud per mars immensos. Cosa que ens porta a creure que el puma no és un lleó que tingui el seu origen en els lleons de l'antic continent i que hauria degenerat en el clima del nou món; sinó que és un animal particular d'Amèrica, com ho són la majoria dels animals d'aquest nou continent.³⁵⁴

Figs. 15 i 16. Un puma negre i un puma femella segons la identificació de Buffon.³⁵⁵

A més a més, comprovem de nou com Buffon retorna als seus arguments centrals, en aquest cas el climàtic, per a reforçar-los una vegada i una altra, i alhora, per donar encara més força a la diferència entre espècies, creant una hipòtesi no ja comparativa sinó de impossibilitat geogràfica que anul·li qualsevol similitud entre la espècie americana i la europea.

³⁵⁴ BUFFON. *Histoire...* Vol. IX. Pàgs. 12-13.

³⁵⁵ Les dues imatges provenen de www.visipix.com

Pot semblar significatiu que, quan sembla gairebé innegable que dues espècies d'ambdós continents tenen característiques comunes, es tracti el cas del porc, un animal al que Buffon considera d'entre els menys nobles dels que viuen al vell món, però fins i tot en aquest cas, l'espècimen americà, el capibara que apareix a la figura 17, no es mereix la comparació.

El capibari, que és, després del tapir, l'animal més gran de l'Amèrica meridional, no ho és, tot i així, pas més que un porc de grandària mediocre; en difereix més que cap dels precedents de tots els animals de l'antic continent; doncs allò que anomenem porc de pantà o porc d'aigua, difereix del porc en característiques essencials i molt aparents; és fissípede doncs té, com el tapir, quatre dits als peus del davant i tres als de darrere; té grans ulls, el morro gran i obtús, les orelles petites, el pell curt i no té cua. El tajacou, que és encara més petit que el capibari i que s'assembla més a un porc, sobretot a l'exterior, en difereix molt per la conformació de les parts interiors, per la forma de l'estómac, per la forma dels pulmons, per la gran glàndula a l'obertura que té a l'esquena, etc., és doncs, com hem dit, d'una espècie diferent a la del porc, i ni el tajacou, ni el capibari ni el tapir es troben enlloc de l'antic continent.³⁵⁶

³⁵⁶ BUFFON. *Histoire...* Vol. IX. Pàgs. 88-89. Per la informació d'aquest paràgraf, Buffon ens remet, a través de notes al peu, a "Pison, Hist, Nat. Pag. 98." i a "Marcgr. Hist. Brasil. Pag. 229.". El primer fa referència al metge holandès Willem Piso (1611-1678), i el segon al naturalista i astrònom alemany Georg Marggraf (1610-1644). L'any 1648 es va publicar una obra conjunta PISONIS, Guilielmi.; MARCGRAVI, Georgi. *Historia Naturalis Brasiliae*. Antwepianus [Antwerp]: Ioannes de Laet, 1648. [GB]. Aquest llibre en realitat contenia una obra de cada autor, "De Medicina Brasiliensi", i "Historiae Rerum Naturalium Brasiliae".

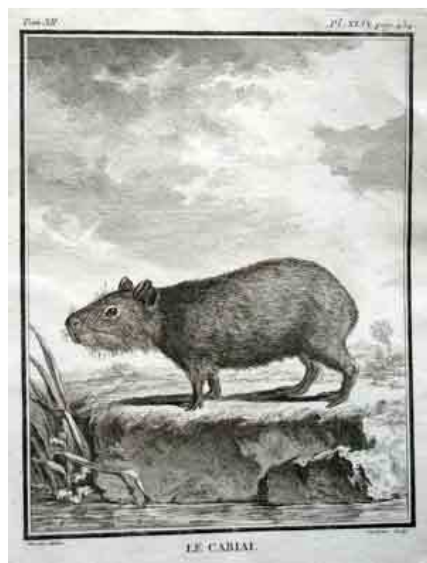

Fig. 17. Cabiái o Capibara.³⁵⁷

Ni tant sols amb els casos més sorprenents, o com a mínim aquells que, posant-nos en la pell d'un naturalista del segle XVIII, podien representar un xoc més important o podien aixecar un interès més elevat per representar no només quelcom que no s'havia vist mai, sinó, per comparació, espècies absolutament foranies o alienes pel que feia a la seva forma i als seus hàbits, ni tant sols amb en aquests casos, dèiem, mostrava Buffon el més mínim àpex de simpatia, es limitava a definir espècies com l'ós formiguer, a les figures 18 i 19, de manera estricta i sempre des d'una perspectiva negativa, ressaltant allò que no podia fer o les limitacions causades per la seva pròpia natura.³⁵⁸

Passa el mateix amb el tamàndua-guacu o ouariri, i el ouatiriou, als que hem anomenat formiguers o menjadors de formigues: aquests animals, dels quals el més gran té una talla per sota de la mediocre, semblen ser específics de les terres de l'Amèrica meridional; són molt singulars en el fet que no tenen cap dent, tenen la llengua cilíndrica com la dels ocells que anomenem picots, l'obertura de la boca molt petita, amb la qual no poden ni mossegar ni agafar; simplement treuen la

³⁵⁷ La imatge prové de <http://www.heatons-of-tisbury.co.uk/animals18.html>

³⁵⁸ Hem citat ja algú llibre sobre la percepció dels animals exòtics a la època il·lustrada, hi podem afegir també, en relació a la creació de col·leccions o petits zoològics, ALLEN, Julia. *Samuel Johnson's Menagerie. The Beastly Lives of Exotic Quadrupeds in the Eighteenth Century*. Hagerstown: Archival Facsimiles, 2002.; HAHN, Daniel. *The Tower Menagerie: The Amazing True Story of the Royal Collection of Wild Beasts*. London: Simon & Schuster, 2004. I ROTHFELS, Nigel. *Savages and Beasts: The Birth of the Modern Zoo*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 2002.

seva llengua que és molt llarga, i la utilitzen per arribar a les formigues, i la retiren quan està carregada, sense que es puguin alimentar d'una altra manera.³⁵⁹

Figs. 18 i 19. La tamàndua i l'ós formiguer respectivament.³⁶⁰

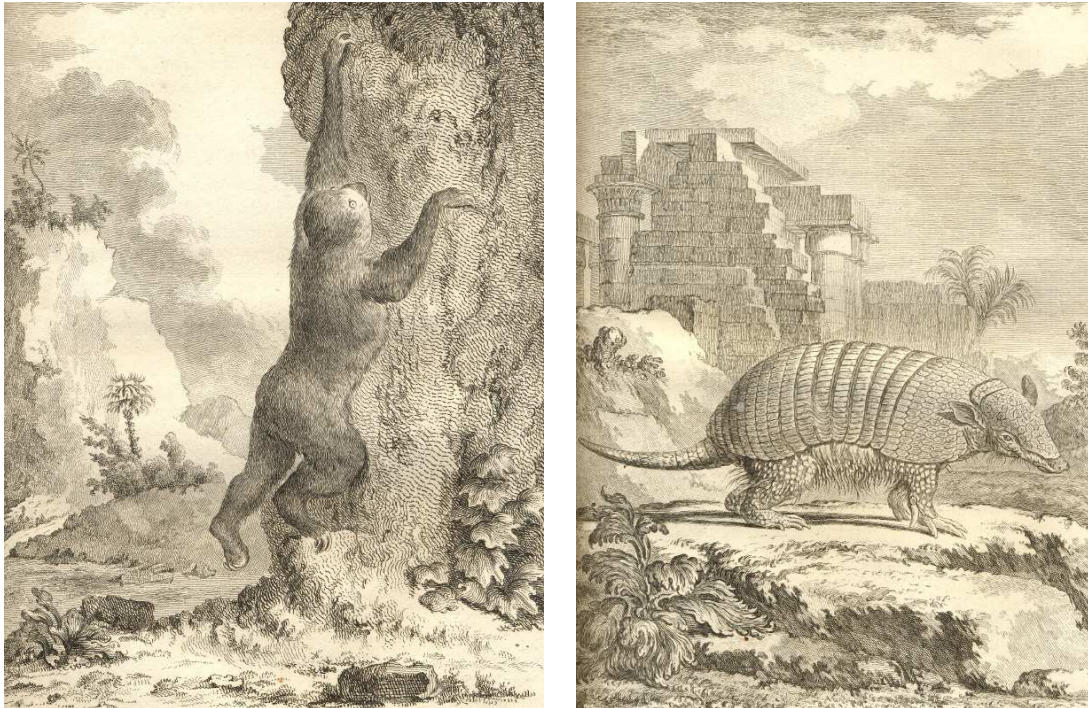
O bé, en un cas similar a l'anterior, podia ressaltar fins l'exageració els aspectes més representatius d'animals com el peresós o l'armadillo, a les figures 20 i 21 respectivament, per crear-ne una imatge molt propera al patetisme.

El peresós, que els naturals del Brasil anomenen ai o hai, a causa del crit llastimós que no deixa d'emetre, sembla ser també un animal que només pertany a aquest nou continent. És encara molt més petit que els precedents, doncs no fa més d'uns dos peus de llarg, i és molt singular en el fet que es mou més lentament que una tortuga, només té tres dits, tant als peus del davant com als del darrere, les seves cames del davant són molt més llargues que les del darrere, té la cua molt curta i no té orelles; d'altra banda el peresós i l'armadillo son els únics d'entre els quadrúpedes, que sense tenir ni incisius ni canins, només tenen dents molars

³⁵⁹ BUFFON. *Histoire...* Vol. IX. Pàgs. 89-90. A banda d'alguns dels que ja hem esmentat, Buffon cita aquí com a font "Barrère, Hist. Fr. Éq. Pag. 163."; es refereix al naturalista francès Pierre Barrère (1690-1755), es pot consultar la obra esmentada, BARRÈRE, Pierre. *Essai sur l'histoire naturelle de la France Equinoxiale*. Paris: Piget, 1741. [Arch]

³⁶⁰ Ambdues imatges provenen de www.visipix.com

cilíndriques i arrodonides a l'extrem, una mica com les d'alguns cetacis, com ara el catxalot.³⁶¹

Figs. 20 i 21. Imatges corresponents al peresós i a l'armadillo.³⁶²

Aquesta última afirmació referent a les dents de peresosos i armadillos, suposadament similars i que Buffon vol fer assemblar a les dels catxalots, ens pot donar una idea molt clara de l'absurditat a que podia arribar aquell no-sistema que hem comentat amb anterioritat i que es basava en la comparació constant entre unes espècies i altres.

L'exemple dels cèrvids, dels que mostrem un exemplar a la figura 22, resulta interessant en el sentit que Buffon va reconèixer l'extrema similitud entre algunes espècies americanes i d'altres europees, fins i tot pel que feia a la grandària, però de totes formes en va desestimar la relació de parentiu de manera taxativa i, en aquest cas, sense molestar-se a donar gaires explicacions; d'altra banda, veiem com s'enfronta a la situació de tenir diverses espècies pertanyents, dins del seu esquema, al mateix gènere; i per últim, sabem que aquest aspecte en particular de la dissertació de Buffon va provocar la còlera de Thomas Jefferson, que com veurem un cop ens acostem a la banda

³⁶¹ BUFFON. *Histoire...* Vol. IX. Pàg. 90.

³⁶² Les imatges són a www.visipix.com

oposada d'aquesta controvèrsia, el va arribar a fer canviar d'opinió després de diverses trobades i molt variada correspondència.

El cariacou de la Guyana, que hem tingut viu, és un animal de la natura i la grandària dels nostres cérvols més grans; el mascle té una cornamenta molt semblant a la dels nostres cérvols que també cau cada any; la femella no en té: a la Cayenna se l'anomena cérvola dels boscos. Hi ha una altre espècie que també anomenen petit cariacou, o cérvola dels pantans o dels manglars, que és considerablement més petita que la primera i el mascle de la qual no té cornamenta: sospito, a causa de la similitud del nom, que el cariacou de Cayenna pot ser el cuguacu o el cougouacou-apara del Brasil; i havent confrontat les notícies que Pison i Marcgrave ens han donat del cougouacou, amb les característiques del cariacou, ens ha semblat que és el mateix animal, que tot i així és força diferent del nostre cérvol i per tant l'hem de considerar d'una espècie diferent.³⁶³

Fig. 22. La imatge representa un exemplar de cariacou.³⁶⁴

Acabem aquest apartat de descripcions amb dos tipus de primats diferenciats dels quals bàsicament es destaca la seva petita talla en comparació a qualsevol altre espècie de mico coneguda en el moment. El que ens resulta interessant aquí, però, és que les seves

³⁶³ BUFFON. *Histoire...* Vol. IX. Pàgs. 90-91. Torna a fer referència explícita a PISONIS, Guilielmi.; MARCGRAVI, Georgi., *Historia Naturalis...*

³⁶⁴ La imatge prové de <http://education.environnement.ecoles.over-blog.com/article-dessin-gravure-mammifere-quadrupede-buffon-cariacou-63929487.html>

descripcions, ambdues, contenen gran part d'aquella classificació a través de l'afegit constant de característiques que Buffon hauria volgut establir com el millor i únic mètode per anomenar espècies noves, de manera que són un exemple clar de la seva aplicació (poc)pràctica. Comença amb els representats a les figures 23 i 24.

Totes les espècies de mico que no tenen cua, o que només tenen una cua molt curta, només es troben a l'antic continent; i entre les espècies que tenen cues llargues, gairebé tots els grans es troben a Àfrica; n'hi ha pocs que siguin d'una talla mediocre a Amèrica, però els animals que hem designat amb el nom genèric de micos petits de cues llargues, hi són en gran nombre; aquestes espècies de petits micos amb cues llargues són els sapajous, els sagouins, els tamarins, etc. Veurem en la història particular que fem d'aquests animals, que tots aquests micos d'Amèrica són diferents dels micos de l'Àfrica o de l'Àsia.³⁶⁵

Figs. 23 i 24. Les imatges pertanyen al sagouí i al tamarin respectivament.³⁶⁶

I, ja per acabar, continua amb els que apareixen a les figures 25 i 26: “Els makis, dels que coneixem tres o quatre espècies o varietats, i que s’assemblen força als micos de cua llarga, que com ells tenen dues mans, però el morro és molt més allargat i més

³⁶⁵ BUFFON. *Histoire...* Vol. IX. Pàg. 95.

³⁶⁶ Les imatges provenen de www.visipix.com

punxegut, també són animals específics de l'antic continent, i que no s'han trobat en el nou.³⁶⁷

Figs. 25 i 26. Dues imatges de maki o lèmur.³⁶⁸

Malgrat que el Volum IX és la part de la *Histoire Naturelle* on es concentra la informació sobre els animals que estem tractant aquí, molts d'ells, així com aquells que hem decidit obviar, també apareixen en d'altres llocs de la obra, sovint, és cert, sense que s'aporti cap mena d'informació extra a aquella que ja s'havia donat, però d'altres vegades se'ls hi dedica un capítol específic en el que es realitzen descripcions anatòmiques més precises i completes, moltes d'elles realitzades per Daubenton. Nosaltres hem pensat que amb aquesta selecció, que ja resulta prou llarga, n'hi havia suficient per a entendre el mètode i la idea general de Buffon a l'hora de descriure els animals salvatges del Nou Món.³⁶⁹

³⁶⁷ BUFFON. *Histoire...* Vol. IX. Pàg. 95. De nou Buffon fa referència a algunes de les fonts que ja hem tractat, però en aquest cas també apareix "Gazophil. Petiver. Tab. 17, fig. V", és a dir, el farmacèutic anglès James Petiver (c. 1665-1718), qui va escriure un catàleg plagat d'il·lustracions en el que apareixien tot tipus d'animals d'arreu del món, PETIVERI, Jacobi. *Opera historiam naturalem spectantia, or Gazophylacium cointaining 1000 figures of...* London: J. Millan, 1764. [GB]

³⁶⁸ Hem trobat les imatges a www.visipix.com

³⁶⁹ Resulta molt enlluernador a aquest respecte STALNAKER, Joanna. *The Unfinished Enlightenment. Description in the Age of Enlightenment*. Ithaca: Cornell University Press, 2010. Especialment les pàgines 31-67, que fan referència específica als molt diferents mètodes de Buffon i Daubenton.

Menció especial mereixeria el cas excepcional del mamut, que, després del dels cérvols, va ser causa també de molta polèmica amb Thomas Jefferson, i per aquest motiu el tornarem a tractar en profunditat més endavant. Des del moment que es va saber de la seva existència, i les primeres descripcions de restes fòssils que consten van ser realitzades el 1728 pel metge i col·leccionista britànic Hans Sloane (1660-1753) sobre unes despulles trobades durant la primera exploració occidental a la Sibèria, aquest animal extingit va causar una gran controvèrsia, doncs seguint la teoria climàtica imperant, resultava molt difícil de creure que el que semblava un elefant hagués pogut viure en un ambient amb unes temperatures tant baixes.³⁷⁰ A més a més, les troballes primer per part del naturalista anglès Mark Catesby (1683-1749) al 1743 i més tard de l'astrònom i inventor nord-americà David Rittenhouse (1732-1796) al 1786, de fòssils de mamut en territori americà, venien a demostrar que, com a mínim en el passat més remot, hi havia hagut en el Nou Món animals enormes, molt més grans que els elefants europeus.³⁷¹ Sota el prisma específic del comte de Buffon, ens interessa veure, d'una banda, com un fixista convençut s'enfronta a la idea de les espècies desaparegudes, i de l'altra, com el màxim impulsor de la teoria de la degeneració americana tracta la evidència de que en aquelles noves terres havien existit bèsties immenses. Podem suposar que no li resultava un tema molt còmode de tractar, i potser precisament per això ho fa de manera tant efímera i, aquesta dada resulta especialment reveladora, només un sol cop en les més de 20.000 pàgines de la *Histoire Naturelle*:

El prodigiós mamut, animal quadrúpede, del qual sovint hem considerat els enormes esquelets amb admiració, i que hem jutjat com a mínim sis vegades més gran que l'elefant més fort, ja no existeix enlloc; i malgrat això hem trobat les seves despulles en molts llocs allunyats els uns dels altres, com a Irlanda, Sibèria, la Louisiana, etc. Certament, aquesta espècie va ser la primera, la més gran, la més forta de tots els quadrúpedes: com que ha desaparegut, quantes altres més petites, més febles i menys notables han hagut de perir també sense haver-nos deixat ni

³⁷⁰ Sobre aquest personatge, recomanem BROOKS, Eric St. John. *Sir Hans Sloane: The Great Collector and his Circle*. New Castle: Batchworth, 1954.

³⁷¹ Pel que fa a aquests homes, en l'ordre en que aparèixen, MEYERS, Amy R. W. *Empire's Nature: Mark Catesby's New World Vision*. Chapel Hill: UNC Press Books, 1999. I HINDLE, Brooke. *David Rittenhouse*. Baltimore: Ayer Co Pub, 1980.

testimoni ni dades de la seva existència passada? Quantes altres espècies s'han desnaturalitzat, és a dir, perfeccionat o degradat per les grans vicissituds de la terra i de les aigües, per l'abandó o la cultura de la natura, per la llarga influència d'un clima esdevingut contrari o favorable i ja no són les mateixes que van ser? I malgrat això els animals quadrúpedes són, després de l'home, els éssers en els que la natura és més fixa i en els que la seva forma és més constant.³⁷²

Amèrica és, resumint la tesi de Buffon que podem desprendre d'aquestes descripcions dels quadrúpedes salvatges del Nou Món que acabem de veure, una terra que inhibeix el creixement de les seves criatures; ja sigui per la seva situació, per la seva geologia, o pel clima que pateix, sembla que cap animal podrà arribar mai a tenir la talla de les bèsties més nobles que viuen a Europa, de manera que seran sempre inferiors a aquestes. El naturalista francès ens presenta una mena de condemna intrínseca, una impossibilitat d'assolir grandàries que vagin més enllà de la mediocritat. Però aquesta tesi que podem considerar més o menys precientífica, doncs planteja unes causes externes aplicables a tots els animals en general, entra en confrontació directa amb la evidència de que:

...no podem amagar el fet que si la natura ha empetitit en el Nou Món tots els animals quadrúpedes, sembla que hagi volgut mantenir els rèptils i engrandir els insectes, doncs tot i que al Senegal hi ha llargardaixos més grans i serps més llargues que a l'Amèrica meridional, no hi ha tanta diferència entre aquests animals com entre els quadrúpedes; la serp més gran del Senegal no és pas dues vegades més llarga que la colobra de la Cayenna, mentre que l'elefant és deu vegades més gran que el tapir, que com ja hem dit és el quadrúpede més gran de l'Amèrica meridional; però pel que fa als insectes podem dir que enlloc són tant grans com al nou món: les aranyes més grans, els escarabats més grans, les erugues més llargues, les papallones més grans es troben a Brasil, a la Cayenna i a d'altres províncies de l'Amèrica meridional; superen gairebé tots els insectes de l'antic món, no només per la grandària del seu cos i de les seves ales, sinó també

³⁷² BUFFON. *Histoire...* Vol. IX. Pàg. 126. En realitat aquesta reflexió es refereix a les restes de mamuts trobades a Sibèria, però no per això perd significació en el tema que ens ocupa, al voltant del qual podem citar, SAYRE, Gordon. "The Mammoth: Endangered Species or Vanishing Race?". *Journal for Early Modern Cultural Studies*, Vol. 1, N° 1. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, primavera-estiu de 2001. Pàgs. 63-87.

per la vivacitat dels seus colors, la mescla de matisos, la varietat de les formes, el nombre de les espècies i la prodigiosa multiplicació dels seus individus. Els gripaus, les granotes i altres bèsties d'aquest gènere són també molt grosses a Amèrica.³⁷³

El tema dels insectes és potser la contradicció més important dintre de la teoria de la degeneració buffoniana, doncs si les condicions donades feia gairebé obligatori que qualsevol producció de la natura hagués de ser més petita en comparació amb les europees, perquè els insectes i els rèptils eren més grans, presentaven més abundància en les seves varietats i proliferaven de manera esplèndida? Leclerc solucionava aquest aparent escull en la seva argumentació amb diverses piruetes discursives. En primer lloc va realitzar una comparació entre les proporcions, doncs si bé acceptava que alguns rèptils eren més grans a Amèrica, no ho serien mai en la mateixa mesura que la grandària dels grans quadrúpedes europeus superava els del Nou Món, de manera que definia una inferioritat fins i tot en aquest únic cas de superioritat americana. En segon lloc, tornava a utilitzar la vinculació amb la percepció subjectiva i moral. Els animals grans i nobles proliferaven en els climes més càlids i secs, que eren, sense cap mena de dubte, els més benignes, mentre que els animals més baixos, aquells que eren tants i tant variats que no valia la pena considerar-los per separat i es podia parlar d'ells com d'un sol bloc, les bèsties més repugnants, proliferaven en climes nocius, asfixiants, humits i freds.³⁷⁴ I de nou entra el joc la variable del clima, que resulta ser la explicació definitiva.

Veiem doncs perquè s'hi troben rèptils tant grans, insectes tant grans, quadrúpedes tant petits i homes tant freds en aquest nou món. Això té a veure amb la qualitat de la terra, amb la condició del cel, al grau de calor, a la humitat, a la elevació de

³⁷³ BUFFON. *Histoire...* Vol. IX. Pàgs. 105-106.

³⁷⁴ Sobre la percepció dels insectes en aquesta època, COLEMAN, Deirdre. "Entertaining Entomology: Insects and Insect Performers in the Eighteenth Century". *Eighteenth-Century Life*, Vol. 30, N° 3. Durham: Duke University Press, Pàgs. 107-134. Com antecedents, podem citar NERI, Janice. *The insect and the Image: Visualizing Nature in Early Modern Europe, 1500-1700*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2011.

les muntanyes, a la quantitat d'aigües corrents o estancades, a la extensió dels boscos, i sobretot a l'estat cru en el que s'hi troba la natura.³⁷⁵

La creença de Buffon que relacionava humitat amb abundància d'insectes segurament provenia de la idea de la generació espontània, que era força comú a l'època i havia estat desenvolupada entre d'altres pel microscopista i amic de Buffon John Tuberville Needham (1713-1781), aquesta teoria afirmava que els animals petits com els insectes, i també alguns rèptils, naixien del no res en superfícies humides o en matèria en descomposició.³⁷⁶ Aquesta tesi trobava les arrels en el pensament natural dels filòsofs grecs Tales de Milet (c. 639-545 a.C.), i Aristòtil (384-322 a.C.), del naturalista romà Plini el vell (23-79), i va tenir multitud de defensors en èpoques posterior, amb noms com el del filòsof nascut a Tagaste Sant Agustí d'Hipona (354-430), o més endavant durant la època moderna, amb noms com el dels pensadors italians Lucilio Vanini (1585-1619) i Torquato Tasso (1544-1595), i no serà definitivament desterrada fins la millora òptica dels microscopis i els treballs de Pasteur sobre la fermentació.³⁷⁷ Podem deduir, doncs que les diverses teories de Buffon sobre la possible immaduresa o decadència d'Amèrica provinguin d'alguna manera d'aquesta idea de la putrefacció com a generadora de vida.³⁷⁸

Un cop revisats els animals exclusius del Nou Món, Buffon dedicà tot un capítol sencer a parlar d'aquells que són comuns a Europa i a Amèrica. En aquest espai va haver d'acceptar una variació en relació a les dues zones més diferenciades del continent americà, el nord i el sud, però tot i així es va veure obligat a cercar una explicació que donés sentit a la similitud existent entre algunes espècies d'animals que habitaven a banda i banda de l'Atlàntic, pel que tornarà a fer servir tant l'origen geològic del continent com la teoria climàtica.

³⁷⁵ BUFFON. *Histoire...* Vol. IX. Pàgs. 106-107.

³⁷⁶ És molt recomanable la extensa i apassionant revisió d'aquest tema i de les seves fonts primàries que realitza ALEXANDRE, Bruno (ed.). *La controverse Needham-Spallanzani sur la génération spontanée, ou l'anticipation de la querelle Pouchet-Pasteur*. Paris: Publibook, 2003.

³⁷⁷ Hi ha una revisió complerta d'aquesta evolució a ROSTAND, Jean. *La genèse de la vie. Histoire des idées sur la génération spontanée*. Paris: Hachette, 1946. I com a font molt propera a la nostra polèmica, utilitzada per molts autors del segle XVIII per tractar aquest aspecte, remetem al facsímil de l'original de 1688 REDI, Francesco. *Esperienze intorno alla generazione degli insetti*. Firenze: Giunti Editore, 1998. De manera més genèrica, podem citar SMITH, Justin E.H. *The problem of animal generation in Early Modern Philosophy*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.

³⁷⁸ Sobre la relació entre Buffon i Nedham, es pot consultar ROGER, Jacques. *Buffon...* Pàgs. 194-202.

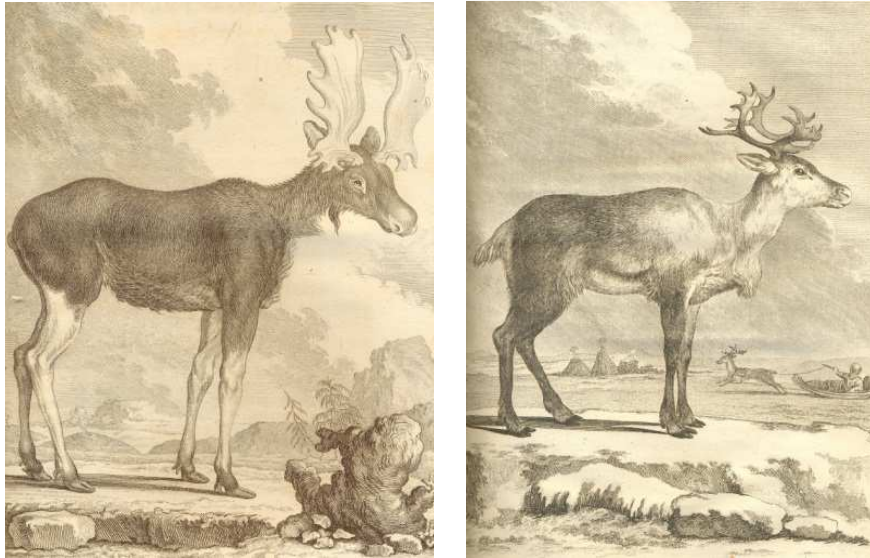
Hem vist per la enumeració precedent, que no només els animals dels climes més calorosos de l'Àfrica i de l'Àsia manquen a Amèrica, sinó que a més a més la majoria d'aquells dels climes temperats d'Europa hi manquen igualment. No passa el mateix amb els animals que poden suportar fàcilment el fred i multiplicar-se en els climes del nord; en trobem molts a l'Amèrica septentrional, i malgrat que no és mai sense alguna diferència bastant marcada, no podem evitar de veure'ls com els mateixos, i de creure que van passar en algun moment d'un continent a l'altre per les terres del nord, que potser ara són totalment desconegudes, o que potser van ser submergides a l'antiguitat.³⁷⁹

D'aquesta manera, aquells animals capaços d'habitar en climes més 'nobles' han pogut mantenir una similitud molt més propera als prototips europeus; en alguns casos, Buffon admetrà que uns i altres són el mateix, fins i tot que es tracti de la mateixa espècie, però sempre, això sí amb variacions, canvis o degeneracions sovint imposades pel clima que òbviament van en detriment de les espècies del Nou Món. Així, per exemple:

...els óssos d'Illinois, de la Louisiana, etc., semblen ser els mateixos que els nostres ossos, només que aquells són més petits i més negres. El cérvol del Canada, tot i que més petit que el nostre cérvol, no difereix en res més que no sigui en que té les banyes més llargues i amb un nombre més elevat de puntes, i la cua més llarga. El mateix passa amb el cabirol que es troba al mig de Canadà i a la Louisiana, que també és més petit, i que té la cua més llarga que el cabirol d'Europa; i també amb l'ant, que no és tant gran a Amèrica. El ren de la Laponia, la daina de Groenlandia i el caribú del Canadà em sembla que són el mateix animal.³⁸⁰

³⁷⁹ BUFFON. *Histoire...* Vol. IX. Pàg. 97.

³⁸⁰ BUFFON. *Histoire...* Vol. IX. Pàg. 98.

Figs. 27 i 28. Ant i Caribú respectivament.³⁸¹

Tornen a reparèixer els cèrvids, com veiem en les figures 27 i 28, en aquest cas de manera molt més benèvola, doncs si comparéssim les descripcions que realitzava de les espècies pròpies del sud del continent americà veuríem com aquelles resultaven molt més contundents que no pas les que fa dels exemplars del nord.

Els animals més petits li causen encara més problemes a l'hora de demostrar la seva inferioritat, i de fet veiem com, malgrat les diferències d'aspecte visibles entre unes i altres, Buffon deixa oberta la porta a la seva identificació com a mateixa espècie.

Les llebres, els esquiroles, els eriçons, les rates mesqueres, les llúdrigues, les marmotes, les rates, les musaranyes, els ratpenats i els talps són també espècies que podríem veure com comunes als dos continents, tot i que en tots aquests gèneres no hi ha cap espècie a Amèrica que sigui perfectament idèntica a les d'Europa. I creiem que és molt difícil, per no dir impossible, pronunciar-nos sobre si realment són espècies diferents, o només varietats de la mateixa espècie que s'han tornat constants per la influència del clima.³⁸²

Però fem notar l'important esment a la diferència i a la constància de les espècies del Nou Món, resulta interessant com fins i tot en els casos en què gairebé no té recursos

³⁸¹ Les imatges provenen de www.visipix.com

³⁸² BUFFON. *Histoire...* Vol. IX. Pàg. 99.

obvis per deixar constància inequívoca de la seva degradació, Leclerc busca sempre la comparació amb els animals europeus per arribar-hi de manera indirecta.³⁸³

En aquest apartat també parla d'altres animals, com ara castors, musteles, altres espècies de cèrvids, erminis, martes, linxs, foques, llops i guineus, i la estructura de les seves descripcions serà gairebé sempre idèntica, és a dir, reconèixer la seva similitud, però sempre apuntar algun element que els faci més petits, més febles, o simplement diferents als europeus, com ara en el color. “Els llops i les guineus són també animals comuns als dos continents: els trobem en totes les parts de l'Amèrica septentrional, però amb varietats; hi ha sobretot guineus i llops negres, i tots són en general més petits que a Europa...”³⁸⁴

La conclusió que Buffon extrau d'aquest apartat és doncs doble. D'una banda, la certesa que, pel que fa al sud del continent americà, no existeixen espècies natives que puguin tenir relació amb alguna de la mateixa zona d'Europa, i això es deu, principalment, a la distància que separa els dos continents, que el naturalista francès pressuposa que ha existit des de ben antic.

Com més recerques i comparacions exactes es facin sobre aquest tema, més convençuts estarem de que els animals de les parts meridionals de cadascun dels continents no existeixen pas en l'altre, i que el petit nombre dels que hi trobem avui hi ha estat transportats pels homes, com la ovella de Guinea, que va ser portada al Brasil; el conillet d'Índies que, al contrari va ser portada al Brasil des de Guinea, i potser encara d'altres espècies d'animals petits, per als quals el veïnatge i el comerç entre aquestes dues parts del món n'han afavorit el transport. Hi ha aproximadament cinc-centes lligues marines entre les costes del Brasil i les de Guinea; n'hi ha més de dues mil de les costes del Perú a les de les Índies Orientals: tots aquests animals que per la seva naturalesa no poden suportar el clima del nord, i els que el poden suportar però no es poden reproduir en aquest

³⁸³ Podem citar aquí, en relació a la percepció buffoniana dels animals, LEVACHER, Maëlle. “Les lieux communs dans l'*Histoire Naturelle* de Buffon: Rhetorique judiciaire, rivalité dans la réécriture et compromis épistémologique”. *Dix-Huitième Siècle*, N° 42. Paris: La Découverte: 2010. Pàgs. 35-56. El cert és que tot el volum d'aquesta revista, que porta per títol “L'animal des Lumières”, resulta rellevant en aquest punt.

³⁸⁴ BUFFON. *Histoire...* Vol. IX. Pàg. 100.

clima, estan doncs confinats per dues o tres bandes per mars que no poden travessar, i de l'altra banda per terres massa fredes que no poden habitar sense perir; així que hem de deixar de sorprendre'ns per aquest fet general, que al començament sembla molt singular, i que ningú no havia ni tant sols sospitat abans, saber que cap dels animals de les zones tòrrides d'un dels continents es troba en l'altre.³⁸⁵

Aquestes condicions geològiques i climàtiques adverses han anat en detriment dels animals que van néixer a la zona més meridional d'Amèrica, de manera que, si bé existeix la remota possibilitat de que en algun moment aquelles espècies estiguessin emparentades amb alguna de les del vell continent, ara resulta gairebé impossible de discernir:

...doncs cap dels animals de l'Amèrica meridional s'assembla suficientment als animals de les terres del sud del nostre continent per tal que els puguem considerar com de la mateixa espècie; en la major part són d'una forma tant diferent, que només després d'un llarg examen podem sospitar que es tracti dels representants [americans] dels del nostre continent.³⁸⁶

Però pel que fa al nord sí que existeixen espècies comunes, o si més no animals americans que són tant similars als seus equivalents europeus com per poder dir que pertanyen a la mateixa família.³⁸⁷ Això sí, el nombre d'aquests és bastant reduït si es prenen en consideració els totals i a més a més sempre tindran alguna característica, ja sigui relacionada amb la talla, el color o d'altres, a través de la qual se'ls podrà identificar com a inferiors als europeus:

...tots els animals que podem considerar com a comuns als dos continents de l'antic i el nou món; i en un nombre que, com veiem, no és pas considerable, potser encara hem de suprimir més d'un terç d'entre aquestes espècies, que encara

³⁸⁵ BUFFON. *Histoire...* Vol. IX. Pàgs. 95-96.

³⁸⁶ BUFFON. *Histoire...* Vol. XXXIV (Supl. V). Pàg. 178.

³⁸⁷ Trobem algunes idees interessants sobre la identificació d'espècies a diversos llocs del món i el problema derivat dels seus noms, a ATRAN, Scott. *Cognitive Foundations of...* En especial les pàgines 47-80.

que siguin similars en aparença, poden ser diferents. Però fins i tot admetent en tots aquests animals la identitat d'espècie amb els europeus, veiem que el nombre d'espècies comunes als dos continents és força petita en comparació amb el de les espècies que són pròpies i específiques de cadascun dels dos: a més a més també veiem que dels animals que són comuns als dos mons només ho són aquells que habiten o freqüenten les terres del nord, i que cap dels que només es poden multiplicar en els països càlids o temperats es troben alhora en els dos continents.³⁸⁸

D'això podem concloure que aquells pocs animals mitjanament dignes o “nobles” que es podien trobar a les terres americanes eren sempre espècies que havien variat a partir dels seus avantpassats europeus però que de qualsevol forma havien degenerat, mentre que aquells que habitaven el sud, com que havien estat creacions estrictament americanes i havien patit unes circumstàncies ja de per sí adverses a la vida animal més elevada, eren radicalment inferiors. El propi continent americà era el culpable de la degeneració de la vida que l'habitava.

I aquest fet quedava encara més reforçat en afegir-hi la variable dels animals que havien estat importats pels europeus des dels primers moments de la seva arribada amb la esperança de que prosperessin i poguessin ajudar en les seves tasques de conquesta i colonització del Nou Món.³⁸⁹ Aquesta introducció artificial d'espècies forànies es veia també indissolublement afectada per les mateixes condicions que havien fet degenerar les natives al llarg dels anys o segles. És una afirmació que no deixa espai al dubte, “...tots són en general més petits que a Europa, com ho són també tots els altres animals, tant aquells que són naturals del país com els que hi ha estat transportats.”³⁹⁰ En diversos llocs de la *Histoire Naturelle* Buffon repeteix ben clarament que “...tots els animals que han estat transportats d'Europa a Amèrica, com els cavalls, les mules, els bous, les ovelles, les cabres, els porcs, els gossos, etc., tots aquests animals, dic, s'han

³⁸⁸ BUFFON. *Histoire...* Vol. IX. Pàg. 101.

³⁸⁹ Pel que fa al paper jugat pels animals domèstics durant la colonització, remetem a ANDERSON, Virginia DeJohn. *Creatures of Empire: How Domestic Animals Transformed Early America*. Oxford: Oxford University Press, 2006.

³⁹⁰ BUFFON. *Histoire...* Vol. IX. Pàg. 100.

tornat més petits.”³⁹¹ També n’esmenta d’altres més petits com els conills, els conillets d’Indies o els porcs de guinea, i tots ells han degenerat d’alguna o altra forma: alguns s’han tornat més petits o més primos o la carn d’aquells que s’utilitzen per al consum humà ha perdut qualitat. Tot això degut al fet d’haver estat sotmesos a les inclemències climàtiques del Nou Món que conté una combinació d’elements i causes físiques que no permet que la vida que l’habita creixi com ho fa a d’altres indrets del globus. Hom hauria de pensar que, donat el que hem après fins ara de les teories de Leclerc, la majoria d’aquestes espècies no hauria de poder resistir unes condicions tant adverses, però tot i que en alguns casos es fa esment de la incapacitat d’alguns animals per sobreviure en indrets específics d’Amèrica, com ara la cabra que aparentment no va poder sobreviure al Canadà, els exemples d’aquells que no es van poder adaptar en cap cas al Nou Món són molt minsos, el que resulta més comú són casos com el del camell: “Els espanyols van transportar camells reals al Perú.[...] Però el clima d’aquest Nou Món no els era favorable, doncs tot i que es van reproduir en aquesta terra estrangera, no es van multiplicar gaire i el seu nombre va restar sempre molt petit.”³⁹²

Existeix només una excepció remarcable en aquest àmbit, que és precisament un animal pel qual ja hem vist amb anterioritat que Buffon no sent gaire estima, i es tracta del porc: “En general podem dir que de tots els animals domèstics que s’han transportat d’Europa a Amèrica, el porc és el que ha tingut un èxit millor i més universal.”³⁹³ Aquesta bèstia, malgrat que, com sempre segons Leclerc, ha vist la seva talla disminuïda, s’ha reproduït sense problemes a gairebé totes les contrades, fins al punt de que hagi arribat a millorar, doncs “...segons Jean de Laet, a Santo Domingo [la seva carn] és millor que no pas a Europa.”³⁹⁴ Es tracta, en qualsevol cas, d’una anormalitat única, i no creiem pas que sigui una elecció aleatòria que, d’entre tots aquells que havien estat transportats des d’Europa, Buffon ressalti el porc per a exemplificar el tipus

³⁹¹ BUFFON. *Histoire...* Vol. IX. Pàg. 103. No ens podem estar de citar aquí SCHWARTZ, Marion. *A History of Dogs in Early Americas*. New Haven: Yale University Press, 1997.

³⁹² BUFFON. *Histoire...* Vol. IX. Pàgs. 57-58.

³⁹³ BUFFON. *Histoire...* Vol. IX. Pàg. 71.

³⁹⁴ BUFFON. *Histoire...* Vol. IX. Pàg. 71. Buffon està fent referència de nou, i així ho anota al peu de pàgina, a Jean de Laet, i la seva obra que ja hem citat amb anterioritat. LAET, Jean de. *Histoire du nouveau...*

d'animal que millor representa aquells que poden sobreviure i ser fructífers al Nou Món, i encara menys si veiem com l'ha definit amb anterioritat.³⁹⁵

De tots els quadrúpedes, el porc sembla ser l'animal més brut; les imperfeccions en la forma semblen influir en el natural, tots els seus hàbits són grollers, tots els seus gustos immunds, totes les seves sensacions es redueixen a una luxúria furiosa i a una voracitat brutal, que el fa devorar indistintament tot allò que se li presenta, fins i tot la seva progènie en el mateix moment que acaben de néixer.³⁹⁶

La situació quedava força clara respecte als animals americans. Tots ells, comparats amb els europeus, evidenciaven la seva degeneració com a espècie, ja fossin naturals del sud, del nord, o hi haguessin estat importats. La sentència és clara: el Nou Món és un lloc ingrata a la vida animal i el que és més, la idea que tanca el cercle d'aquesta part de la teoria de Buffon: ho continuarà sent sempre.

Tanmateix no volem concloure que hi naixeran animals més grans: el tapir i el capibara no arribaran mai a tenir la talla de l'elefant o de l'hipopòtam; però com a mínim els animals que hi transportem no disminuiran la seva grandària com han fet des dels primers temps: de mica en mica l'home omplirà el buit d'aquelles terres immenses que eren poc més que un desert des que van ser descobertes.³⁹⁷

Aquesta última afirmació resulta esperançadora, i ens és ideal per a lligar amb les opinions que el naturalista francès va expressar sobre els indis que habitaven Amèrica que comentarem tot seguit. En parlar del clima ja apareixia aquesta noció de la possibilitat de que el Nou Món fos millorat a través de la feina de l'home, que havia de dominar i treballar les seves terres, imposar-se com a superior als animals amb els que vivia, obligar-los a servir-lo, i en definitiva fer créixer les seves societats fins a poder adquirir el nivell civilitzatori que ja existia a Europa. Però en realitat es tracta d'un altre atac velat, doncs Buffon aplicarà també als salvatges gairebé tots els mateixos

³⁹⁵ Sobre el cas concret d'aquest animal, podem citar MIZELLE, Brett. *Pig*. London: Reaktion Books, 2011. Les pàgines 41-64 estan dedicades a la seva repercussió i importància en el Nou Món.

³⁹⁶ BUFFON. *Histoire...* Vol. V. Pàgs. 111-112.

³⁹⁷ BUFFON. *Histoire...* Vol. IX. Pàgs. 112-114.

problemes que atribuïa als animals, i encara n'afegirà alguns de nous. De manera que aquest "home" a que fa referència, i això quedarà més clar un cop acabem el següent apartat, ha de ser necessàriament l'europeu, que transporti el coneixement i els avenços adquirits al vell continent i els faci prosperar per la força en una terra en la que tot ha de ser començat des de zero i en la que els homes que hi són originals no mostren cap intenció de millora o cap esperit de prosperitat, doncs es conformen amb existir, com si fossin animals, alimentant-se d'allò que la natura els dóna de manera espontània i mantenint els seus grups en nombres tant petits que no permeten el sorgiment de la base mateixa de la civilització que és la societat.³⁹⁸

Seguint la pauta de Buffon, gairebé podríem introduir les idees que emet sobre els salvatges en aquest apartat que fa referència als animals, doncs sovint els tracta com a tals, però encara ens manca aquí un últim apartat breu que lliga a la perfecció amb el següent doncs estan molt relacionats. En diversos llocs el naturalista francès fa referència als animals domesticats arreu del món, ho fa de manera que el lector es pugui fer una idea de les diverses "eïnes" que les civilitzacions d'arreu del món ha utilitzat per a créixer com a tals, i per donar a conèixer els usos que animals desconeguts de l'Àsia o de l'Àfrica podien tenir en aquelles regions. La domesticació de les bèsties se'ns presenta com a signe d'elevació de l'home per sobre de la natura crua, una demostració de la seva superioritat i unicitat com a espècie, de la voluntat humana de diferenciar-se dels animals.³⁹⁹

Potser per això, quan ha de buscar exemples en el Nou Món, se li presenta una diferenciació molt clara entre els homes que l'habiten vinculada a la seva relació amb els animals del seu entorn.

³⁹⁸ Més endavant tractarem aquest tema àmpliament, podem avançar aquí dues obres genèriques que mostren les percepcions europees del salvatge com ara HARVEY PEARCE, Roy. *Savagism and Civilization. A Study of the Indian and the American Mind*. Berkeley: University of California Press, 1988. I MEEK, Ronald. *Social Science and the Ignoble Savage*. Cambridge: Cambridge University Press, 1976.

³⁹⁹ Hem citat anteriorment ANDERSON, Virginia DeJohn. *Creatures of Empire...*, podem ampliar les concepcions europees vers els animals i la seva domesticació amb WOLLOCH, Nathaniel. *Subjugated Animals: Animals and Anthropocentrism in Early Modern European Culture*. Amherst: Humanity Books, 2006. I també amb CARAS, Roger A. *A Perfect Harmony: The Intertwining Lives of Animals and Humans throughout History*. West Lafayette: Purdue University Press, 2002.

Els animals del nou món són tant desconeguts pels europeus com els nostres animals ho són per als americans. Els únics pobles a mig-civilitzar d'aquest nou continent són els peruans i els mexicans: aquests no tenen animals domèstics; només els peruans tenen bestiar de dues espècies, la llama i els pacos, i un animal petit al que anomenen alco, que és domèstic dintre de casa, com per a nosaltres ho són els gossos petits. Els pacos i la llama, [...] 'peruich-catl', es a dir, (en anglès), bestiar peruà, estan afectats, com l'isard, d'una situació particular. Només es troben a les muntanyes del Perú, de Chile i de la Nova Espanya; tot i que van ser domesticats pels peruans, i per consegüent els homes han afavorit la seva multiplicació i els han transportat o conduït a les contrades veïnes, no s'han propagat enlloc; fins i tot han disminuït en el seu país natal, on l'espècie és actualment menys nombrosa que no ho era abans que hi transportéssim el bestiar d'Europa, que ha triomfat tant bé en totes les contrades meridionals d'aquest continent.⁴⁰⁰

Sembla que el fet d'haver estat domesticada elevi la llama, de la que veiem dues de les imatges aparegudes en les obres de Buffon a les figures 29 i 30, a un estatus superior al de la resta d'animals americans, doncs la descripció que en fa destil·la, com a mínim, un respecte al seu esforç i la seva utilitat.⁴⁰¹ Veiem com després de donar les característiques més bàsiques: "La llama de la que acabem de parlar no és tant grossa com el tapir, i només sembla gran per la llargada del coll i l'alçada de les cames. El pacos és encara més petit."⁴⁰²

⁴⁰⁰ BUFFON. *Histoire...* Vol. IX. Pàgs. 84-85.

⁴⁰¹ Sobre aquest animal en concret, trobem algunes referències sobre la seva domesticació reconeguda al segle XVIII a BOLTON, Maggie.; DEGNEN, Cathrine (eds.). *Animals and Science: From Colonial Encounters to the Biotech Industry*. New Castle upon Tyne: Cambridge Scholars, 2010. Pel tema que ens pertoca en concret, les pàgines 30-61 i 84-104.

⁴⁰² BUFFON. *Histoire...* Vol. IX. Pàgs. 86-88.

Figs. 29 i 30. Diversos espècimens de llama.⁴⁰³

Buffon també parla de la seva utilitat, i és aquí quan topem amb un to molt difícil de trobar en el seu discurs sobre qualsevol dels altres animals que habiten el Nou Món:

...també són de la més gran necessitat; soles fan tota la riquesa dels indis i contribueixen molt a la dels espanyols. La seva carn és bona per menjar, el seu pèl és una llana fina d'excel·lent ús, i durant tota la seva vida serveixen constantment per transportar tots els productes del país; la seva càrrega ordinària és de cent-cinquanta lliures, i les més fortes en porten fins a dues-centes cinquanta; fan viatges força llargs en terrenys impracticables per la resta d'animals; caminen molt lentament, i només fan quatre o cinc llegues per dia; la seva marxa és greu i ferma, el seu pas segur; descendeixen barrancs precipitats i pugen muntanyes escarpades per les quals ni els homes no les poden seguir; normalment marxen quatre o cinc dies seguits, després dels quals volen repòs, i elles mateixes descansen durant vint-i-quatre o trenta hores abans de tornar-se a posar en marxa. Se les ocupa molt en el transport de les matèries precioses que s'extreuen de les mines del Potosí: Bolívar diu que en el seu temps s'utilitzaven en aquest treball unes tres-centes mil.⁴⁰⁴

⁴⁰³ Les imatges provenen de www.visipix.com

⁴⁰⁴ BUFFON. *Histoire...* Vol. XIII. Pàg. 22.

No es tracta, doncs, de que no existeixin animals útils, ja sigui per iniciativa pròpia o, com és insinuat repetides vegades, per la influència i els ensenyaments dels europeus, els peruans i els mexicans coneixen la idea de donar ús als animals del seu voltant, i aquesta és precisament la noció bàsica que els dóna l'estatus d'únics pobles civilitzats, o més sovint semi-civilitzats, a Amèrica. Pel que fa a la resta de pobladors del Nou Món, als que Buffon anomena simplement "salvatges", demostren precisament la seva inferioritat per la seva incapacitat en aquest àmbit.⁴⁰⁵ Si tots els pobles de la terra coneixen la forma de tornar útils els animals amb els que conviuen d'alguna manera o una altra, el fet que els indis americans no ho fessin demostrava que o bé encara estaven en un estat molt primerenc, o que alguna cosa en la seva pròpia naturalesa els incapacitava per fer-ho. Però el judici resulta prou evident.

Si hi reflexionem, semblarà singular que en un món compost de manera pràcticament total per salvatges, els costums dels quals s'assemblen més als de les nostres bèsties que no pas als nostres, no hi hagi cap societat, ni tant sols una relació entre aquests homes salvatges i els animals que els envolten; doncs que no hem trobat animals domèstics si no és en els pobles que ja han estat civilitzats: i no demostra això que l'home en estat salvatge no és més que una espècie animal incapaç de comandar els altres, i que no tenint sinó les seves pròpies facultats individuals, se'n serveix per cercar la seva subsistència i per assegurar la seva seguretat atacant els febles, evitant els forts, i sense tenir cap idea del seu poder real i de la seva superioritat natural sobre tots aquests éssers que ell no busca subordinar? Donant un cop d'ull a tots els pobles educats o refinats, fins i tot els que ho estan a mitges, trobarem animals domèstics a tot arreu: a casa nostra el cavall, la mula, el bou, la ovella, la cabra, el porc, el gos i el gat; el búfal a Itàlia, el ren entre els Lapons; la llama, el paco i l'alco entre els peruans; el dromedari, el camell i d'altres espècies de bous, d'ovelles i de cabres entre els orientals; l'elefant fins i tot entre els pobles del sud; tots han estat sotmesos al jou, reduïts a la servitud o bé admesos en la societat; mentre que el salvatge, que a penes busca

⁴⁰⁵ Una interessant introducció a aquesta diferenciació entre salvatges i pobles civilitzats del Nou Món, que més endavant serà el nostre tema principal, es troba a POCOCK, J.G.A. *Barbarism and Religion. Volume 4. Barbarians, Savages and Empires*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005. Del que ens interessen sobretot les pàgines 157-228.

la companyia de la seva femella, tem o desdenya la dels animals. És cert que de totes les espècies que hem domesticat en aquest continent, cap n' existeix a Amèrica, però si els homes salvatges amb la que està poblada s'haguessin reunit i s'haguessin prestat les llums i el socors mutus de la societat, haurien subjugat i utilitzat a voluntat tots els animals del seu país, doncs són gairebé tots d'un natural dolç, dòcil i tímid; n'hi ha pocs que siguin malvats i gairebé cap de maligne. Així doncs, no és ni perquè la natura sigui molt fera, ni pel fet que els animals no siguin dòcils que han conservat la seva llibertat i han evitat l'esclavitud o la domesticitat, sinó només per la incapacitat de l'home, que només és poderós gràcies a les forces de la societat; fins i tot la seva propagació, la seva multiplicació en depèn.⁴⁰⁶

El salvatge americà roman en aquest estat perquè no ha creat el mínim necessari per a créixer i mostrar-se com a superior, perquè no ha format societats i ni tant sols ha establert els lligams necessaris entre els individus com per a ajudar-se mútuament. Les causes d'això són desenvolupades àmpliament per Buffon i tot seguit les passem a analitzar.

El salvatge és només un animal

És sobretot en el Volum III de la *Histoire Naturelle*, l'únic que en realitat es dedica de manera exclusiva a l'ésser humà i on apareixen entre altres descripcions dels ossos del cos i les seves malformacions, exemples de peces anatòmiques i també la descripció dels sentits, on trobem el gruix de la obra de Buffon en què parla dels pobladors nadius del Nou Món. Concretament al final d'aquest tom, en poc més de cent seixanta pàgines, Buffon ataca el tema de les *Variétés dans l'espèce humaine* i la última sobre la que disserta, durant a penes 50 pàgines, és la varietat americana. Es tracta d'un text molt descriptiu, que no conté pas els atacs més devastadors que apareixen en altres parts de la obra, cosa que per altra banda resulta força comuna en aquest autor, com si d'alguna manera volgués amagar les seves opinions més dures sota epígrafs que aparentment no en guarden cap relació.

⁴⁰⁶ BUFFON. *Histoire...* Vol. IX. Pàgs. 85-86.

En aquest apartat farem una revisió relativament exhaustiva d'aquest volum tercer, però hi afegirem també la resta de les afirmacions sobre els salvatges americans de manera que puguem obtenir una visió de conjunt que inclogui el seu origen, descripcions físiques i psicològiques, costums o hàbits, mancances en comparació amb els homes civilitzats, i causes de la seva inferioritat.⁴⁰⁷

Hem esmentat amb anterioritat algunes idees genèriques de les que Buffon va expressar sobre la inevitable degeneració dels americans: en l'apartat que tractàvem el clima, en el que es presentava els nadius com a víctimes del seu entorn i com a culpables alhora que el seu medi no fos diferent; i també en l'immediatament anterior dedicat a les bèsties on es culpava l'indi de la seva incapacitat de dominar-los. Amb el títol d'aquesta secció, "El salvatge és només un animal", hem volgut expressar la que potser és la condemna més rotunda que el naturalista francès va poder manifestar, i que resumeix a la perfecció els trets genèrics de la seva postura; no només els anomena expressament així en diverses ocasions sinó que, Volum III a part, en parla també àmpliament dins de l'apartat dedicat pròpiament als animals del Nou Món. Però si bé per a aquests últims pràcticament no hi havia esperança de canvi, cal dir que pel que fa a l'indi l'argumentació de Buffon contenia algunes esclertes, que si bé no podem anomenar excepcions, com a mínim representaven una possible millora en el futur.

Amb aquesta idea en ment hem volgut començar amb una reflexió de l'autor sobre la utilitat que el coneixement del salvatge podria arribar a tenir per a un filòsof pertanyent a una de les grans nacions civilitzades d'Europa, és cert que es refereix a individus concrets i no als indis en genèric, però tot i així sobta trobar un pensament tant purament rousseunià en la obra de l'autor que sempre serà conegut com l'iniciador de la teoria de la degeneració:

⁴⁰⁷ Podem citar aquí algunes obres genèriques sobre les percepcions europees respecte els indis que ens ajudin a posar les idees de Buffon en perspectiva: LIEBERSOHN, Harry. *Aristocratic Encounters. European Travellers and North American Indians*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. També BICKHAM, Troy. *Savages within the Empire: Representations of American Indians in Eighteenth Century Britain*. Oxford: Oxford University Press, 2005. I pel cas de l'Amèrica Hispànica: WEBER, David J. *Bárbaros: Spaniards and their Savages in the Age of Enlightenment*. New Haven: Yale University Press, 2005. I per últim, per contextualitzar a nivel geogràfic i cronològic alhora, JAHODA, Gustav. *Images of Savages: Ancient Roots of Modern Prejudice in Western*. London: Routledge, 1999.

...pot resultar potser necessari d'examinar la natura de l'individu; l'home salvatge és, en efecte, de tots els animals el més singular, el més conegut i el més difícil de descriure, però distingim tant poc allò que la natura sola ens ha donat d'allò que la educació, la imitació, l'art i l'exemple ens han comunicat, o ho confonem tant bé, que no seria sorprenent que ens desconeguéssim totalment en el retrat d'un salvatge si ens fos presentat amb els colors vertaders i només amb els trets naturals que n'han de configurar el caràcter. Un salvatge absolutament salvatge, igual que el nen criat pels ossos del que ens parla Conor, el jove trobat en els boscos de Hannover o la noia trobada en els boscos de França, serien un espectacle curiós per a un filòsof; podria, observant el seu salvatge, avaluar en la mesura justa la força dels apetits de la natura i hi veuria l'ànima al descobert, hi distingiria tots els moviments naturals, i potser hi reconeixeria més dolçor, tranquil·litat i calma que en la seva pròpia, potser veuria clarament que la virtut pertany a l'home salvatge més que no pas a l'home civilitzat, i que el vici només neix dins de la societat.⁴⁰⁸

Buffon, gran defensor de la societat i la civilització com a única forma en què l'ésser humà pot assolir la seva funció real de domini de la terra per la qual va ser creat, es planteja només aquí, i molt breument, si la naturalesa real de l'home no és pas la que es conforma quan precisament creix allunyat dels altres que són com ell o en un ambient que li propicia i li permet un comportament molt més animal o natural. Però es tracta d'una reflexió única que no tornarà a aparèixer en tota la seva dissertació i sobre la que no s'estén més enllà del que aquí hem transcrit.

⁴⁰⁸ BUFFON. *Histoire...* Vol. III. Pàgs. 492-493. Tot i que resulta una comparació poc encertada, perquè els anomenats nens salvatges són ser privats de relacionar-se amb altres humans i això afecta greument el seu desenvolupament, és comprensible el paral·lelisme establert entre ells i els propis salvatges americans. Les referències de Buffon segurament parlen de (Wilder) Peter von Hameln (c.1711-1785), trobat en aquesta localitat l'any 1724 i que va ser examinat entre altres per John Arbuthnot; i de Marie-Angélique Memmie Le Blanc, anomenada "La nena salvatge de Songy" (1712-1775), nascuda a l'actual Wisconsin entre la tribu Fox, regalada a una dama francesa, que la va portar a Europa; entre 1721 i 1731 va viure vagant pels boscos de França, i finalment la van trobar a la localitat de Songy. Sobre aquest apassionant tema, remetem a BENZAQUEN, Adriana. *Encounters with Wild Children: Temptation and Disappointment in the Study of Human Nature*. Montreal: McGill-Queen's University Press, 2006, dedica la segon part del llibre, a les pàgines 73-142, precisament als casos de Peter i Marie-Angélique. A NEWTON, Michael. *Savage Girls and Wild Boys. A History of Feral Children*. London: Faber and Faber, 2002, apareixen molts d'aquests casos i d'altres succeïts en diverses èpoques.

El cert és que la imatge de l'indi americà descrita per Buffon és molt menys idíl·lica que aquesta reflexió esporàdica i aïllada, que de fet entra en total contradicció amb la seva visió global sobre els salvatges en general. Però el que no podem negar és que va voler realitzar una relació exhaustiva i detallada dels grups existents i es va servir de tantes fonts com li van caldre per dur-la a terme. Amb un recorregut de nord a sud, Leclerc repassa tots els pobles indis dels que es tenia notícia i en descriu els trets principals que considera importants.⁴⁰⁹

Veiem primer el detall simplement per poder apreciar les característiques que interessaven al naturalista francès i més endavant dedicarem la nostra atenció a les conclusions genèriques de manera més extensa.

L'itinerari comença amb els habitants de l'estret de Davis, entre Groenlàndia i Canadà, dels que afirma que són "espècies de Lapons semblants als europeus o als Samoiedes de l'Àsia", aquesta relació entre els salvatges de l'extrem nord del Nou Món amb habitants dels països nòrdics europeus resultarà una constant i també serà clau en determinar el possible origen del poblament americà.⁴¹⁰

...són petits, d'un color olivaci, tenen cames curtes i grosses, són hàbils pescadors, mengen el peix i les carns crues, beuen aigua pura o sang de gos de mar, són força robustos i viuen molt de temps. Aquesta és, com hem dit, la figura, el color i les costums dels lapons, i el que tenen de singular és que igual que entre els lapons europeus trobem els finesos que són blancs, guapos, grans i ben fets, també a prop d'aquests lapons americans hi ha una altra espècie d'homes que són grans, ben fets i força blancs, amb els trets de la cara força regulars.⁴¹¹

⁴⁰⁹ A LIEBERSOHN, Harry. *Aristocratic Encounters...*, trobem diverses descripcions realitzades per contemporanis de Buffon.

⁴¹⁰ La cita és a BUFFON. *Histoire...* Vol. III. Pàg. 485. Com a precedents de Buffon sobre el possible origen dels indis, podem citar GARCÍA, Gregorio. *Origen de los indios de el Nuevo Mundo e Indias Occidentales*. Valencia: en casa de Pedro Patricio Mey, 1607 [GB], però molts autors, com ara Raynal o Robertson, també van especular de manera similar a Buffon utilitzant teories anteriors.

⁴¹¹ BUFFON. *Histoire...* Vol. III. Pàg. 485.

Les similituds en aquest cas pel que fa al físic i els hàbits li resulten força convincents, però el que sembla definitiu és la existència contigua d'aquests altres homes d'aspecte absolutament europeu dels que no dóna més detalls.⁴¹²

Penetrant una mica més cap al continent es troben

Els salvatges de la badia de Hudson i del nord de la terra de Labrador no semblen ser de la mateixa raça que els primers, tot i que són lletjos, petits, i mal fets; tenen la cara gairebé complerta de pèl [...] a l'estiu habiten en tendes fetes de pells d'ant o de caribú, a l'hivern viuen sota terra com els lapons i els samoiedes, i s'estiren com ells tots en desordre sense cap distinció, també viuen força temps, malgrat que es nodreixin de carn o peix cru.⁴¹³

I malgrat l'afirmació que en realitza al contrari, el cert és que la seva descripció conté molts elements comuns amb els anteriors, exactament igual que amb el següent grup:

Els salvatges de terranova s'assemblen força als de l'estret de Davis, són de talla petita, tenen poca o cap barba, la seva cara és llarga i plana, els seus ulls grans, i generalment són bastant xatos; el viatger que dóna aquesta descripció diu que s'assemblen molt als salvatges del continent septentrional i dels voltants de Groenlàndia.⁴¹⁴

Podríem dir que aquests tres primers grups formen un sol bloc diferenciat de la resta, doncs a l'interior del continent, encara al Canadà, apareixen ja algunes diferències marcades.

A sota d'aquests salvatges que estan repartits a les parts més septentrionals d'Amèrica trobem d'altres salvatges més nombrosos i del tot diferents als primers, aquests salvatges són els de Canadà i de les terres profundes fins als Assiniboïls,

⁴¹² Sobre els indis d'aquesta zona trobem rellevant REID, John G. *Essays on NorthEastern North America. Seventeenth and Eighteenth Centuries*. Toronto: University of Toronto Press, 2008.

⁴¹³ BUFFON. *Histoire...* Vol. III. Pàgs. 485-486.

⁴¹⁴ BUFFON. *Histoire...* Vol. III. Pàg. 486.

són tots força grans, robustos, forts i força ben fets, tots ells tenen els cabells i els ulls negres, les dents molt blanques, el color de la pell morè, poca barba, i gens o gairebé gens de pèl en cap part del cos, són durs i infatigables en la seva marxa, molt lleugers en la carrera, també suporten més fàcilment la gana que els grans excessos de menjar, són audaços, coratjosos, orgullosos, greus i moderats; en fi, s'assemblen tant als tàrtars orientals pel color de la pell, dels cabells i dels ulls, per la poca barba i pèl, i també per la naturalesa dels seus costums, que els creuríem descendents d'aquesta nació si no sabéssim que estan separats els uns dels altres per un vast mar; també es troben en la mateixa latitud, cosa que prova la manera com el clima influencia en el color i la figura dels homes.⁴¹⁵

Un altre cas en que hi ha similituds molt apreciables entre un poble americà i un d'Europeu, aquí, però, com que la teoria de la migració no acaba de quadrar per la enorme distància que els separa, Buffon opta per la explicació climàtica com a causa de la seva gairebé idèntica aparença.

Continuant cap al sud apareixen les primeres tribus properes als Estats Units, que malgrat ser diverses són descrites de manera molt similar, i compartint molts trets físics i de comportament,

...els de la Florida, el Mississipi i d'altres parts meridionals del continent de l'Amèrica septentrional, són més torrats de pell que els del Canadà, sense que puguem dir que són morenos, l'oli i els colors amb que es freguen el cos els fan semblar més olivacis del que ho són en realitat. Coreal diu que les dones de la Florida són tant grans, fortes i d'un color tant olivaci com els homes, que tenen uns braços, cames i el cos tenyits de molts colors que no es poden esborrar perquè han estat impresos en la seva carn per mitjà de nombroses punxades, i que el color olivaci d'uns i altres no prové pas de l'ardor del sol sinó de certs olis que, per dir-ho així, els vernissen la pell; afegeix que aquestes dones són molt àgils, que passen nedant grans rius fins i tot amb els seus fills als braços i que salten amb la

⁴¹⁵ BUFFON. *Histoire...* Vol. III. Pàgs. 486-487. Per obtenir més informació sobre aquests indis, es pot consultar PRESTON, David L. *The Texture of Contact: European and Indian Settler Communities on the Frontiers of Iroquoia, 1667-1783*. Lincoln: University of Nebraska Press, 2009.

mateixa agilitat sobre els arbres més alts, tot això ho tenen en comú amb les dones salvatges del Canadà i d'altres contrades d'Amèrica. L'autor de la "Histoire naturelle et morale des antilles" diu que els apalachees, pobles veïns de la Florida, són homes d'una alçada força gran, de color olivaci, i ben proporcionats; que tots ells tenen els cabells negres i llargs, i afegeix que els caribs o els salvatges de les illes Antilles procedeixen d'aquests salvatges de la Florida, i que fins i tot se'n recorden per tradició de la seva migració.⁴¹⁶

Com que els considera relacionats amb aquests, continua immediatament amb els habitants nadius de les primeres illes a les que van arribar els espanyols, tot i que ja ens alerta de que el seu nombre es va veure tant minvat per la conquesta que no es pot considerar que les seves característiques o costums siguin les originals.

Els naturals de les illes Lucaies són menys morenos que els de Santo Domingo i la Illa de Cuba [...]. Els caribs són, en general, segons el P. du Tertre, homes d'una bella talla i cara; són poderosos, forts i robustos, molt àgils i molt sans; n'hi ha molts que tenen el front pla i el nas aplanat, però aquesta forma de la cara i del nas no ho és pas de manera natural, són els seus pares i mares els que aplanen així el cap de l'infant poc temps després de que hagi nascut; aquesta espècie de caprici que tenen els salvatges d'alterar la figura natural del cap és força generalitzada entre totes les nacions salvatges; gairebé tots els caribs tenen els ulls negres i força petits, però la disposició del seu front i de la seva cara els fa sembla força grans; tenen unes dents maques, blanques i ben arrengrerades, els cabells llargs i llisos i tots els tenen negres, no se n'ha vist mai cap amb els cabells rossos; tenen la pell morena o del color de la oliva, i fins i tot el blanc dels ulls és una mica tenyit; [...] tots aquests salvatges tenen un aire somiador, tot i que no pensen en res, tenen també la cara trista i semblen éssers melancòlics; són de natura dolça i

⁴¹⁶ BUFFON. *Histoire...* Vol. III. Pàgs. 493-495. Buffon es refereix aquí a un autor incert, Francisco (o François) Coreal (c.1648-1708), que va realitzar diversos viatges a les Índies occidentals que van quedar reflectits a en la obra de tres volums COREAL, François. *Voyages de François Coreal aux Indes Occidentales, contenant ce qu'il y a vû de plus remarquable pendant son séjour depuis 1666 jusqu'en 1697*. Amsterdam: Frederic Bernard, 1722. Es poden consultar online a [http://international.loc.gov/cgi-bin/query/r?intldl/ascfrbib:@OR\(@field\(NUMBER+@od2\(rbfr+0078\)\)\)](http://international.loc.gov/cgi-bin/query/r?intldl/ascfrbib:@OR(@field(NUMBER+@od2(rbfr+0078)))). L'altra obra a que fa referència Buffon en aquesta escrita va ser escrita pel pastor protestant Charles de Rochefort (1605-1683), la referència complerta de la edició a que hem pogut tenir accés és ROCHEFORT, Charles. *Histoire naturelle et morale des îles Antilles de l'Amérique*. Rotterdam: Arnout Leers, 1658. [Arch].

compassiva, tot i que molt cruels amb els seus enemics; prenen com a dones, de manera indiferent, familiars o estrangeres; les seves cosines germanes els pertanyen per dret, i n'hem vist molts que tenien alhora les dues germanes o la mare i la filla, i fins i tot la pròpia filla; aquells que tenen diverses dones les veuen per torns a totes durant el mes, o un nombre de dies igual a cadascuna, i això és suficient perquè les dones no tinguin cap mena de gelosia; perdonen fàcilment l'adulteri entre les dones, però mai a aquell que les ha corromput. Es nodreixen de cargols marins, crancs, tortugues, llangardaixos, serps i peixos que condimenten amb pebre de la farina de tapioca. Com que són extremadament peresosos i estan acostumats a la més gran independència, detesten la servitud, i mai ens n'hem pogut servir com dels negres; no hi ha res que no siguin capaços de fer per tornar a la llibertat, i quan veuen que els és impossible, prefereixen deixar-se morir de gana i malenconia que viure per treballar.⁴¹⁷

Hem transcrit aquest últim paràgraf de manera gairebé completa doncs introdueix diverses idees noves que val la pena ressaltar. La primera són les deformacions de parts del cos, especialment el cap, que a partir d'aquest moment apareixen explicades diverses vegades amb variacions, que resulten tant xocants pels europeus i que alhora demostren les diferències en relació als estereotips de bellesa que existien entre els propis indis; tot seguit apareix la noció de la manca d'intel·ligència, una constant en tots aquells autors que atacaven la vida en estat salvatge que, com veurem més tard, van arribar a al·legar que els indis americans eren incapaços d'aprendre i que fins i tot patien una mena de regressió que els impedia fer-ho a partir d'una determinada edat; en tercer lloc apareix el relat sobre els costums matrimonials o sexuals que, prenent com a guia aquesta descripció, podem assumir com a força actius, però Buffon, que o bé ja no recordava el que havia escrit o bé preferia oblidar-ho, es contradirà a si mateix quan utilitzi la manca d'apetit carnal en les seves conclusions com un dels principals atacs vers els indis; per últim la peresa, o la seva manca de voluntat d'esforç i de treball que no els fa aptes per la servitud.⁴¹⁸ Hem volgut subratllar aquestes idees perquè seran el

⁴¹⁷ BUFFON. *Histoire...* Vol. III. Pàgs. 495-497. Illes Lucaies fou el primer nom que van rebre les Bahames per part dels conqueridors espanyols.

⁴¹⁸ Apareixen algunes idees al voltant de la imatge de l'indi i d'aquestes deformitats voluntàries en diversos llocs de PAGDEN, Anthony. *The Fall of Natural Man: The American Indian and the Origins of*

fonament de moltes de les escomeses que pensadors i filòsofs esgrimiran en contra dels salvatges influïts per la gran ascendència de Leclerc.

El recorregut continua amb aquelles regions que causaven més problemes al naturalista francès a l'hora d'encabir-les en el seu esquema general, doncs eren les úniques que havien demostrat, ja des de l'arribada dels espanyols, una organització en societat que si bé no resultava tant complexa com les europees, si semblava un indici de civilització. El problema, però, era que també resultaven molt difícils de descriure en el seu estatus més natural per la gran diversitat de gent que les habitava.⁴¹⁹

Els pobles que actualment viuen a Mèxic i a la Nova Espanya estan tant mesclats, que a penes trobem dues cares que siguin del mateix color; a la ciutat de Mèxic hi ha blancs d'Europa, indis del nord i del sud d'Amèrica, negres de l'Àfrica, mulatos i mestissos, de manera que es veuen homes de totes els matisos de color que poden existir entre el blanc i el negre. Els naturals del país són força morenos i del color de la oliva, ben fets i àgils, tenen poc pèl, fins i tot a les celles, i per contra tenen tots els cabells molt llargs i negres.⁴²⁰

I més endavant,

Els indis del Perú també són del color del coure com els de l'istme, sobretot els que habiten a la vora del mar i a les terres baixes, doncs els que habiten en països elevats, com entre les dues cadenes de les Cordilleres, són gairebé tant blancs com els europeus; els uns són en un lloc elevat per sobre dels altres, i aquesta diferència d'elevació sobre el globus fa tant com una diferència de mil llegües en latitud per la temperatura del clima.⁴²¹

Comparative Ethnology. Cambridge: Cambridge University Press, 1986; les pàgines 15-26 estan dedicades especialment a la percepció d'aquesta imatge i a la vinculació amb el mot "bàrbar".

⁴¹⁹ Ens referim, és clar, als imperis de Mèxic i Peru, que van causar problemes de classificació a més d'un autor de l'època moderna. En trobem una selecció interessant a HUDSON, Nicholas. "From "Nation" to "Race": The Origin of Racial Classification in Eighteenth Century Thought". *Eighteenth Century Studies*. Vol. 29, N° 3. Baltimore: Johns Hopkins University Press, primavera de 1996. Pàgs. 247-264.

⁴²⁰ BUFFON. *Histoire...* Vol. III. Pàgs. 498-499.

⁴²¹ BUFFON. *Histoire...* Vol. III. Pàg. 504. Sobre aquesta tema de les variacions racials voldríem citar aquí els quadres de castes que es van fer tant populars al segle XVIII i dels que cabria destacar els

Tot i que en aquest apartat merament descriptiu no ho va fer patent, veurem com els antics regnes dels maies i el inques li van suposar tot un repte quan va voler establir l'origen genèric dels salvatges d'Amèrica.

Pel que fa als pobles que resten i que Buffon també esmenta, els de la Guyana, Brasil, Paraguai i Xile, els podem tractar de manera conjunta per no allargar més aquest apartat. De fet l'autor també ho fa d'alguna manera en atorgar-los moltes característiques idèntiques a tots ells. Potser el fet que els identifica de manera més clara és el seu color de pell, doncs les expressions “són torrats i de color vermellós; són morens, i d'un color bru que tira cap al vermell; i són d'un color morè, que tira una mica cap el coure vermell”, apareixen un i altre cop.⁴²² De manera que podem arribar a suposar que la famosa identificació entre els homes del continent americà i el color vermell pot provenir directament d'aquests pobles. L'aparença física és també força similar, doncs com ja hem vist, exceptuant alguns casos concrets, gairebé tots els grups descrits resulten “més o menys de la mateixa talla que els europeus, però són més forts, més robustos i més àgils; tenen una talla força bella i elevada; són de bona talla, tenen els membres grans, el pit ample.”⁴²³ I tot i que aquests comentaris tant positius pel que fa a l'aspecte de la majoria dels indis podrien no quadrar amb la teoria global de la degeneració, aparentment a Buffon o bé no li resulta una contradicció o bé no considera que la bellesa pugui ser considerada un element d'elevació o baixesa dins de l'espècie humana. L'últim element que aquests quatre últims pobles tenen en comú són les deformacions voluntàries del seu cos, que poden incloure diverses tècniques, com per exemple:

realitzats pel pintor de Nueva España Miguel Cabrera (1695-1768) en els que apareixen diverses de les possibles variacions que es van imaginar a l'època. Un parell de lectures força interessants sobre això són: el prefaci realitzat per William Taylor a KATZEW, Ilona.; DEANS-SMITH, Susan. *Race and Classification: The Case of Mexican America*. Stanford: Stanford University Press, 2009. Pàgines ix-xix. També, pel cas de Perú, ESTENSSORO, Juan Carlos. *Los cuadros de mestizaje del virrey Amat: La representación etnogràfica en el Perú colonial*. Lima: Museo de Arte de Lima, 1999.

⁴²²Aquests breus comentaris apareixen a BUFFON. *Histoire...* Vol. III., i les pàgines on es troben, en aquest ordre són 504, 506, i 507.

⁴²³Aquestes breus afirmacions apareixen a BUFFON. *Histoire...* Vol. III., i les pàgines on es troben, en aquest ordre són 506, 507, i 507.

...aplanen les cares dels seus nens, estrenyent-los el cap entre dues planxes, d'altres es perforen les narius, els llavis o les galtes per passar-hi un os de peix, plomes d'ocell i d'altres ornaments, la majoria es perforen les orelles, se les engrandeixen de manera prodigiosa, i omplen el buit del lòbul amb un gran ram de flors o d'herbes que els serveixen d'arracades a les orelles; s'arrenquen la barba, el pèl del cos, i fins i tot les celles i les pestanyes, cosa que els dóna un aspecte extraordinari i ferotge, es foraden el llavi de sota per posar-hi un os polit com si fos ivori, o una pedra verda força grossa, les mares aixafen el nas dels seus fills poc després d'haver nascut, van tots absolutament nus i es pinten el cos de diferents colors; s'allarguen les orelles, i s'arrenquen la barba amb pinces fetes amb conquilles.⁴²⁴

D'una banda, cal fer notar el fet que descriu l'acte que realitzen els indis mascles d'arrenkar-se el pèl de la barba, que de nou resultarà oblidat o contradit quan Buffon faci la generalització de que els salvatges no tenen pèl al cos com un símptoma de la seva feblesa; però de l'altra resulta aquí més interessant la idea de les deformacions, perforacions que els indis fan als seus cossos, així com l'explicació que busca el naturalista francès, que lliga de manera sorprenentment coherent amb la tradicional existència de mítics pobles monstruosos en els límits coneguts de la terra que podem remuntar fins a Plini i que va tenir el seu esplendor durant el període medieval i es va veure continuada durant tota la època moderna.⁴²⁵ Durant la seva descripció de la Guyana, Buffon fa referència al relat de Sir Walter Raleigh sobre un grup concret d'aquests suposats horrors de la natura:

...aquest autor també parla d'una altra nació d'indis que tenen el coll tant curt i les espatlles tant elevades que sembla que els seus ulls siguin les seves espatlles i que

⁴²⁴ Aquests breus comentaris apareixen a BUFFON. *Histoire...* Vol. III., i les pàgines on es troben, en aquest ordre són 504, 506, i 508.

⁴²⁵ La bibliografia sobre aquest tema és extremadament àmplia, per citar només alguns dels llibres que hem consultat més en profunditat, el catàleg d'exposició AA.VV. *Monstruos y seres imaginarios en la biblioteca nacional*. Madrid: Biblioteca Nacional, 2000. Pel que respecta al període medieval: FRIEDMAN, John Block. *The Monstruous Races in Medieval Art and Thought*. Syracuse: Syracuse University Press, 2000; i per l'època moderna, HANAFI, Zakiya. *The Monster in the Machine: Magic, Medicine, and the Marvelous in the Time os Scientific Revolution*. Durham: Duke University Press, 2000, i des d'una perspectiva molt més mèdica, BATES, A.W. *Emblematic Monster: Unnatural Conceptions and Deformed Births in Early Modern Europe*. Amsterdam: Editions Rodopi, 2005.

la seva boca estigui dins del seu pit. Aquesta deformitat tant monstruosa segurament no és natural, i s'assembla a la d'aquests salvatges als que agrada tant desfigurar la natura aplanant, arrodonint o allargant els caps dels seus nens, que haurien pensat també la manera de fer que el coll entrés a les seves espatlles; la única manera que es poden explicar totes aquestes costums estranyes, és que tenien la idea de fer-se, a través d'aquestes deformitats, més aterradors i terribles als enemics.⁴²⁶

Aquesta conclusió de Buffon que no va més enllà, podria furnir una interessantíssima dissertació sobre la identificació dels monstres com els blèmies, que sembla que són els que esmenta Raleigh, amb possibles contactes durant la època antiga amb diversos tipus de salvatges que tinguessin diferents costums a l'hora de modificar els seus cossos, i que, sota el punt de vista europeu es consideressin aquestes deformitats com naturals i no com voluntàries.⁴²⁷

De tota manera, malgrat que Buffon no s'estén en la seva aguda troballa, sí que esmenta un parell més d'aquests grups mítics que suposadament es troben també al continent americà. El primer que tracta són les amazones, de les que es desfà ràpidament amb cert menyspreu en tres línies, doncs dubta absolutament de la seva existència: "No diré res d'aquestes amazones de les que tant se n'ha parlat, es pot consultar allò que altres han escrit, i després d'haver-los llegit no s'hi trobarà res de suficientment concloent com per constatar l'existència d'aquestes dones."⁴²⁸

El segon grup resulta una mica més controvertit, doncs existien fonts que donaven proves testimonials de la seva existència mentre que d'altres resultaven molt confoses o contradictòries.

⁴²⁶ BUFFON. *Histoire...* Vol. III. Pàg. 505. El propi Buffon ens dóna en nota a peu de pàgina la cita per Raleigh, que es troba al segon volum de COREAL, François. *Voyages de François Coreal...*

⁴²⁷ A banda dels citats anteriorment, també trobem referències sobre aquesta raça de monstres sense cap a MITTMAN, Asa Simon.; DENDLE, Peter J. (eds.). *Monsters and the Monstruous*. Surrey: Ashgate Publishing, 2012.

⁴²⁸ BUFFON. *Histoire...* Vol. III. Pàgs. 504-505. Pel que fa a aquesta mítica raça de dones i d'altres monstres més típics del Nou Món, BRAHAM, Persephone. "Anthropology, Anthropophagy and Amazon". *Letras Hispanas*, Vol. 5, N° 2. San Marcos: Texas State University, tardor de 2008. Pàgs. 49-66.

És a l'extrem de Xile, cap a les terres Magallàniques, que es troben, o es pretén, una raça d'homes de talla gegantina; M. Frézier diu que ha sentit de molts espanyols que han vist alguns d'aquests homes, quatre varres d'alçada, és a dir entre 9 i 10 peus; segons ell, aquests gegants anomenats Patagons habiten el costat est de la costa deserta de la que parlen els antics relats, que de seguida vàrem tractar de faules, perquè s'han vist a l'estret de Magallanes indis amb una talla que no sobrepassava la dels altres homes [...] D'altra banda, com que M. Frézier no ha dit pas que ell mateix hagi vist cap d'aquests gegants, i com que les relacions que en parlen estan plenes d'exageracions sobre altres coses, encara podem dubtar de que en efecte existeixi una raça d'homes composta completament de gegants.⁴²⁹

Aquest no és l'únic lloc de la *Histoire Naturelle* on Buffon s'enfronta a la possibilitat que els patagons existeixin, però sí que és un bon exemple de l'esperit comú a tot els comentaris sobre el tema, doncs en cap d'ells no sembla que el comte estigués gaire disposat a creure-hi.⁴³⁰

Per acabar amb la secció estrictament descriptiva, només volem aturar-nos en un grup específic d'homes que comparteixen característiques però que no necessàriament formen un conjunt unit i geogràficament localitzable com els anteriors, i resulta especialment interessant perquè quan analitzem la obra de Jefferson, també trobarem un apartat dedicat a aquestes gents que expressa dubtes i conclusions força similars. Es tracta dels albins, que Buffon anomena així quan fa referència als que es van trobar a l'istme d'Amèrica, o bé Bedas quan són de Ceylan, Chacrelas o Kacrelas quan són a Java, Dondos quan són d'altres llocs no identificats o simplement pàl·lids (*blafards*) o negres-blancs. Per la quantitat d'espai dedicat a aquest tema tant concret i particular, sembla obvi que revestia un interès especial per a Buffon, que els descriu amb tota mena de detalls:

⁴²⁹ BUFFON. *Histoire...* Vol. III. Pàgs. 508-509. L'autor a que Buffon fa referència aquí és l'explorador i cartògraf Amédée François Frézier (1682-1773), que va navegar pels Mars del Sud, la seva obra, ja citada, és FRÉZIER, Amédée François. *Relation du voyage de...* [GB]

⁴³⁰ Com per a molts dels seus contemporanis, una de les fonts imprescindibles sobre aquests gegants era el relat sobre la expedició de l'explorador portugués Fernão de Magalhães (1480-1521) realitzat per Antonio Pigafetta, nosaltres hem pogut consultar CACHEY, Theodore J. *Antonio Pigafetta's The First Voyage Around the World, 1519-1522*. Toronto: University of Toronto Press, 2007.

...[a l'istme] hi trobem homes molt diferents, i malgrat que tinguin un nombre molt petit, mereixen ser descrits: aquests homes són blancs, però aquest blanc no és pas el dels europeus, és més aviat un blanc de llet, que s'assembla molt més al color del pèl d'un cavall blanc; la seva pell també és coberta, més o menys, d'una espècie de borriçol curt i blanquinós, de manera que no podem distingir la pell fàcilment, però que no és pas tant espès a les galtes i al front; les seves celles són d'un blanc de llet, igual que els seus cabells que són molt bells, d'unes set o vuit polzades de llarg i mig arrissat. Aquests indis, homes i dones, no són pas tant grans com els altres, i allò que els fa encara més singulars és que les seves parpelles tenen una forma oblonga o potser millor en forma de croissant amb les puntes mirant avall; tenen uns ulls tant febles que gairebé no veuen en ple dia, no poden suportar la llum del sol, i només veuen bé a la de la lluna: tenen una complexió força delicada en comparació als altres indis, no els agraden els exercicis pesats, dormen durant el dia i només surten a la nit, i quan la lluna llueix corren als indrets més foscos dels boscos tant ràpid com els altres ho poden fer de dia, malgrat que no siguin tant robustos ni vigorosos.⁴³¹

També, i el que resulta potser encara més interessant, és que en diverses ocasions mira de donar una explicació a aquesta malaltia arribant en un moment de dubte a considerar-la com a tal entre d'altres possibles opcions, i fins i tot intuïnt d'alguna manera llunyana, abans que ni tant sols es conegués la genètica, la importància de la progenitura en aquests casos.⁴³²

Per la resta aquests homes no són pas una raça particular i diferent, sinó que de vegades succeeix que un pare i una mare que són tots dos del color del coure groc, tenen un fill com els que acabem de descriure. Wafer, qui explica aquests fets, diu que ell ha vist un d'aquests nens que encara no tenia un any. Si això és així, aquest color i aquesta aparença singular del cos d'aquests indis blancs no seran més que una espècie de malaltia que els passen els seus pares i mares; però suposant que això últim no estigui ben provat, és a dir, que enlloc de venir dels indis grocs

⁴³¹ BUFFON. *Histoire...* Vol. III. Pàg. 500.

⁴³² El clàssic llibre que presenta la comprensió de l'albinisme al llarg dels segles és LITTLE, Roger. *Nègres blancs: Représentations de l'autre autre*. Paris: Harmattan, 1995.

fossin una raça apart, llavors s'assemblarien als Chacrelas de Java i als Bedas de Ceylan, dels que ja hem parlat; o si aquest fet és vertader, i aquests blancs en efecte neixen de pares i mares del color del coure, podríem creure que els Chacrelas i els Bedas també venen de pares i mares morenos, i que tots aquests homes que hem trobat a tant grans distàncies els uns dels altres són individus que han degenerat de la seva raça per alguna causa accidental. [...] Una cosa que em sembla que recolza força aquesta manera de pensar és que entre els negres també neixen blancs de pares i mares negres; trobem la descripció de dos d'aquests negres blancs a la història de l'Acadèmia, jo mateix n'he vist un, i ens asseguren que se'n troben en gran nombre a l'Àfrica entre els altres negres. El que jo he vist, independentment del que diuen els viatgers, no em deixa cap dubte sobre el seu origen; aquests negres blancs són negres degenerats de la seva raça i no pas una espècie d'homes específica i constant, són individus singulars que només representen una variació accidental.⁴³³

Aquesta idea és represa i aparentment confirmada en un altre lloc de la obra en la que Buffon utilitza un argument que ja hem trobat amb anterioritat aplicat a les espècies menys “nobles” vinculades al cavall:

...em sembla que aquests pàl·lids conformen sobretot branques estèrils de degeneració, més que no pas una tija o una vertadera raça dintre de la espècie humana; doncs se'ns ha assegurat, per dir-ho així, que els pàl·lids mascles son incapaços o molt poc capaços de procrear, i que no poden produir pas amb les seves femelles pàl·lides, ni tampoc amb les negres.⁴³⁴

Només li restava afegir algunes idees comunes a tot el seu pensament, com és la influència climàtica “...una altra singularitat és que tots aquests pobles de les índies orientals, de l'Àfrica i d'Amèrica en els que trobem aquests homes blancs, són tots sota

⁴³³ BUFFON. *Histoire...* Vol. III. Pàgs. 500-502. Buffon fa referència aquí a l'explorador escocès Lionel Wafer (1640-1705), el relat dels seus viatges és WAFER, Lionel. *A New Voyage and Description of the Isthmus of America*. Cleveland: The Burrows Brothers Company, 1903. Facsímil de l'original de 1699. [Arch]

⁴³⁴ BUFFON. *Histoire...* Vol. IV. Pàg. 556.

la mateixa latitud.”⁴³⁵ I és clar, la màxima absoluta de la superioritat dels europeus, representats en aquest cas pel color de la seva pell, que resulta preeminent fins i tot quan es parla de malalties, doncs:

...allò que és més singular és que aquesta variació de la natura només es troba del negre al blanc, i no pas del blanc al negre [...] Així doncs sembla que el blanc sigui el color primitiu de la natura, que el clima, l'alimentació i els costums alteren i canvien, cap al groc, el marró i el negre, i que reapareix en certes circumstàncies, però amb una alteració tant gran que ja no s'assembla al blanc primitiu, que en efecte ha estat desnaturalitzat per les causes que acabem d'indicar. De totes formes, els extrems s'acosten gairebé sempre, la natura tant perfecta com pot ser, ha fet els homes blancs, i la natura alterada tant com és possible, els torna també blancs...⁴³⁶

Arribats a aquest punt, i vistos a grans trets els diversos grups de salvatges americans dels que Buffon parla a la *Histoire Naturelle*, les seves característiques comunes i específiques, i algunes varietats interessants, volem centrar la nostra atenció en les conclusions genèriques que trobem respecte al mateix tema, aquelles afirmacions contundents que van ser presses tant per seguidors del naturalista com pels seus detractors i que van generar tots els comentaris que van acabar suposant el gruix de l'anomenada controvèrsia americana.

Per començar exposarem un paràgraf breu en el que el naturalista francès compacta gran part de les bases de la seva teoria de la degeneració americana en relació als salvatges. Resulta interessant apreciar com la majoria de les asseveracions globals en realitat no es veuen recolzades per allò que hem vist fins ara i que ell mateix ha descrit en volums anteriors de la seva obra, o si més no, en tot cas presenten esclatxes que ignoren les evidències presentades amb prèviament.

⁴³⁵ BUFFON. *Histoire...* Vol. III. Pàg. 502.

⁴³⁶ BUFFON. *Histoire...* Vol. III. Pàgs. 502-503. Sobre les diverses concepcions del racisme al segle XVIII, CURRAN, Andrew S. *The Anatomy of...*, i CHUKWUDI EZE, Emmanuel. *Race and...*, però podem afegir la obra conjunta ROSS, R.J. (ed.). *Racism and Colonialism: Essays on Ideology and Social Structure*. New York: Springer, 1982.

Doncs tot i que el salvatge del nou món té gairebé la mateixa estatura que els homes del nostre món, això no és suficient per fer-lo una excepció a la norma general de la reducció de la natura vivent en tot el continent. El salvatge és dèbil i petit en els seus òrgans reproductors; no té ni pèl al cos ni barba, ni cap ardor per la femella de la seva espècie. Tot i que és més lleuger que l'uropeu, degut al seu hàbit de córrer més, és molt menys fort: també és molt menys sensible, i tot i així més espantadís i covard; no té vivacitat, i la seva ànima és buida; l'activitat del seu cos és menys un exercici o un moviment voluntari que una reacció automàtica a les seves necessitats; si eliminéssim la seva gana i la seva set, també destruiríem la causa activa de tots els seus moviments; o bé es quedaria allà dret amb posat estúpid o es tombaria durant dies.⁴³⁷

Això no és més que l'extensió de les seves opinions sobre els quadrúpedes de les que ja hem parlat, i significativament, dintre de la obra de Buffon, aquest fragment que hem transcrit es troba precisament en l'apartat dedicat als animals del Nou Món. Però si ens aturem a comparar les afirmacions aquí expressades amb les descripcions més detallades que ens han ocupat en les últimes pàgines, veurem que cap d'elles es sosté de manera ferma, doncs en nombroses ocasions hem pogut llegir sobre la fortalesa i l'alçada dels indis, de vegades fins i tot superior a la dels europeus; pel que fa a la manca de pèl ja hem estat informats pel mateix autor que alguns salvatges tenen el costum d'arrencar-se'l, de manera que no ha de ser considerat com un signe de debilitat, o com a mínim no com un fet general; les referències a la seva manca de sexualitat també es veurien anul·lades per les observacions sobre la poligàmia; i les de covardia per les al·lusions a la seva agressivitat a l'hora d'enfrontar-se als seus enemics.

Ens trobem doncs davant d'una contradicció en termes que fàcilment podria desqualificar el gran naturalista francès, però que, sorprenentment, cap dels seus detractors utilitza en la seva contra. Les possibilitats són múltiples i passen per explicacions relacionades amb la pròpia publicació de la obra, com ara la edició massiva de les parts més controvertides de manera separada; la seva monumental extensió que possiblement va portar a molts a realitzar una lectura parcial o indirecta de Buffon a

⁴³⁷ BUFFON. *Histoire...* Vol. IX. Pàgs. 103-104.

través d'autors secundaris que només van repetir aquelles parts de la *Histoire Naturelle* que van considerar que podien interessar al públic; o fins i tot una consideració que podríem anomenar pròpia de la època, i que el cert és que resultava un estil comú a multitud d'obres precientífiques de la Europa il·lustrada vinculades al món de la ciència en les seves variants més diverses; sense oblidar la evidència anacrònica de que allò que a nosaltres ens pot semblar una contradicció flagrant potser a l'època era només la manera establerta d'organitzar els pensaments.

Però aquestes no són les úniques paraules de caràcter conclusiu que Leclerc va escriure sobre els indis americans, també va creure necessari explicar, donada la seva insistència en la teoria climàtica, els motius pels quals la majoria dels indis tenien un color de pell propi, que anava del morè més lleuger del nord al rogenc del sud, i no compartien el d'altres llocs del món que es trobaven en la mateixa latitud.⁴³⁸ Per tal de fer encabir aquest fet en el seu esquema global utilitza un recurs que a aquestes alçades ja ens és força conegut: el de la geologia del continent, que modifica el clima que alhora modifica les característiques dels homes que hi habiten.

En el nou continent la temperatura dels diferents climes és gairebé igual que a l'antic continent però [...], fa molta menys calor a la zona tòrrida d'Amèrica que a la zona tòrrida d'Àfrica [...]. La calor no és mai gran a Mèxic, Nova Espanya i al Perú, perquè aquestes contrades són de terres extremadament elevades per sobre del nivell ordinari de la superfície del globus; el termòmetre durant les grans calors no puja tant al Perú com ho fa a França, la neu que cobreix els cims de les muntanyes refreda l'aire, i aquesta causa que no és més que un efecte de la primera, influencia molt la temperatura d'aquest clima; i també els habitants, que enlloc de ser negres o molt morens són només torrats [...] Doncs així que el vent de l'est ha travessat les terres baixes d'Amèrica i arriba al Perú, adquireix un grau de calor més considerable de manera que faria més calor al Perú que al Brasil i a la Guyana si la elevació d'aquestes terres i les neus que s'hi troben no refredessin l'aire i no traguessin al vent de l'est tota la calor que pot haver adquirit travessant

⁴³⁸ Tot i que relatiu només a Anglaterra, resulta molt interessant, pel que fa a la perspectiva il·lustrada respecte al color de pell i el clima, IYENGAR, Sujata. *Shades of Difference: Mythologies of Skin Color in Early Modern England*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2005.

les terres: encara li resta suficient com per influenciar sobre el color dels habitants, doncs aquells que per la seva situació hi són més exposats són els més groguencs, i els que habiten les valls entre les muntanyes i són a l'abric d'aquest vent, són més blancs que els altres.⁴³⁹

Un altre exemple magistral del pensament circular de Buffon que va ser capaç de combinar els elements geogràfics, climàtics i biològics de manera tant estreta que, un cop acceptada la teoria bàsica, difícilment es podia evitar combregar també amb tota la resta de l'argumentació, però que si s'analitza amb profunditat es pot apreciar com la utilització d'aquests recursos era de vegades força aleatori i contradictori i només estava relacionat amb la necessitat de l'autor de mantenir la coherència del tot.

Fora dels elements estrictament físics, dues de les constants en l'atac de Leclerc al salvatge són la seva manca d'intel·ligència, entesa més a nivell social o cultural que no pas en un sentit estrictament individual, i la desconeixença del significat real del sentiment de l'amor, essent aquesta última la que va utilitzar potser de manera més significativa. Pel que fa a la primera, hi ha un paràgraf que resulta molt aclaridor:

Com que només tenen un nombre molt petit d'idees, només tenen una quantitat d'expressions molt petites, i totes tenen a veure amb les coses més generals i els objectes més comuns; i si com a mínim la majoria d'aquestes expressions fossin diferents; però com que es redueixen a un nombre molt petit de termes, no poden evitar entendre's en molt poc temps, i ha de ser molt més fàcil per a un salvatge d'entendre i parlar totes les llengües dels altres salvatges, que no ho és per a l'home d'una nació refinada d'aprendre el d'una altra nació igualment refinada.⁴⁴⁰

En altres paraules, les seves necessitats són tant simples, i estan tant relacionades amb el seu dia a dia més bàsic, que no han hagut de crear un elaborat idioma que els permeti dissertar sobre les idees més complexes, o portar el seu pensament a un nivell més

⁴³⁹ BUFFON. *Histoire...* Vol. III. Pàgs. 512-513. La perdurabilitat fins al segle XX d'aquesta correlació entre el clima i el color de la pell s'aprecia en el ja clàssic llibre HUNTINGTON, Ellsworth. *Civilization and Climate*. New Haven: Yale University Press, 1924. [Arch]

⁴⁴⁰ BUFFON. *Histoire...* Vol. III. Pàgs. 491-492.

elevat; i el fet que, malgrat estar allunyats geogràficament i no haver-se sentit mai, els membres de dos grups distants siguin capaços d'entendre's, només prova que aquesta simplicitat és generalitzada.⁴⁴¹

Però com dèiem, aquesta idea no és pas central en l'argument de Buffon, que dona molta més importància a tot allò vinculat a les relacions emocionals i sexuals que els indis semblaven incapaçs d'establir entre uns i altres de manera apropiada. La connexió entre l'absència d'animals grans i la impotència del salvatge (idea típica del subtilment escabrós erotisme del XVIII) li suggereix encara un altre pas en el seu argument, el de que el salvatge americà és fred, de la mateixa manera i per les mateixes raons que els rèptils i els insectes són tant grans i abundants al Nou Món.⁴⁴² La natura "l'ha tractat [a l'home], més com una madrastra que com una mare, negant-li el sentiment de l'amor i el desig viu de multiplicar-se."⁴⁴³ La pròpia estructura geològica del continent, la qualitat del seu sòl, del cel, els graus de temperatura i humitat, la situació, les muntanyes, les causes climàtiques, en definitiva, que en la obra de Buffon resulten bàsiques per entendre el desenvolupament de tota mena d'organismes, afecten també els homes, i de manera especial en allò que més podria danyar la seva raça.

No cal allunyar-se molt per trobar la causa de la vida dispersa dels salvatges i del seu allunyament de la societat: la més preciosa guspira del foc de la natura els ha estat negada. Els hi manca l'amor per la femella, i per tant l'amor pels seus semblants; com que no coneixen el lligam més viu i més tendre de tots, els seus altres sentiments d'aquest gènere són freds i lànguids. Estimen molt feblement els seus pares i els seus fills; la societat més íntima de totes, la de la família només significa per a ells lligams molt febles; no hi ha contacte entre una família i una altra, i per tant cap reunió, cap república, cap estat social. Per a ells la física de

⁴⁴¹ Tot i que òbviament no recolzen les teories de Buffon, les obres més modernes sobre els idiomes dels nadius americans confirmen la similitud d'algunes d'aquestes llengües. Veure els estudis lingüístic de MITHUN, Marianne. *The Languages of Native North America*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999; i CAMPBELL, Lyle. *American Indian Languages. The Historical Linguistics of Native America*. Oxford: Oxford University Press, 1997. Aquest últim, en especial les pàgines 26-106, pren una perspectiva molt més històrica i agrupa els diversos idiomes segons la seva similitud.

⁴⁴² Com a apunt tangencial, sobre l'erotisme europeu al segle XVIII podem citar CRYLE, Peter.; O'CONNELL, Lisa. (eds.). *Libertine Enlightenment. Sex, Liberty and Licence in the Eighteenth Century*. New York: Palgrave Macmillan, 2004.

⁴⁴³ BUFFON. *Histoire...* Vol. IX. Pàg. 104.

l'amor és la moral dels costums. El seu cor és glaçat, la seva societat és freda i les seves normes són dures.⁴⁴⁴

I aquesta manca del sentiment més íntim i important, no només degrada el salvatge al nivell dels animals sinó que, essent d'una banda capaç, com a membre de la espècie humana, i havent-se-li negat aquest dret de l'altra, resulta fins i tot inferior a aquells.⁴⁴⁵

Només miren a les seves dones com si fossin servents per a qualsevol tipus de feina, o com a bèsties de càrrega, a les que carreguen sense consideració amb el producte de la seva caça, i a les que tracten sense misericòrdia, sense gratitud, perquè realitzin tasques que habitualment estan més enllà de les seves forces. Tenen pocs nens, i els cuiden poc. Són indiferents perquè tenen poca capacitat sexual, i aquesta indiferència a l'altre sexe és el defecte fonamental que debilita la seva natura, evita el seu desenvolupament, i –destruint el propi germen de la vida– arrenca alhora la societat d'arrel. L'home no és aquí una excepció a la norma general. La natura, refusant-li el poder de l'amor, l'ha tractat pitjor i l'ha rebaixat més que a cap altre animal.⁴⁴⁶

La enorme importància que Buffon dóna a l'amor no té res a veure amb el sentiment romàntic que podia omplir novel·les a Europa, sinó amb el vincle més bàsic que els homes poden establir entre ells i sense el qual no només no s'entén la idea de parella, sinó tampoc el de família, el de comunitat i el de societat.⁴⁴⁷ I vet-ho aquí com de nou per culpa del seu entorn, el salvatge es veu incapacitat per natura de millorar per si sol la seva pròpia situació.

⁴⁴⁴ BUFFON. *Histoire...* Vol. IX. Pàgs. 104-105.

⁴⁴⁵ Per saber més sobre la percepció dels costums eròtics i sexuals dels indis americans, PLANE, Ann Marie. *Colonial Intimacies: Indian Marriage in Early New England*. Ithaca: Cornell University Press, 2000. També, i tot i que centrat en les relacions europees amb els indígenes de Tahití, una lectura molt interessant sobre aquesta relació entre la concepció de l'erotisme o del sexe i els nivells civilitzatoris la trobem a CHEEK, Pamela. *Sexual Antipodes: Enlightenment, Globalization and the Placing of Sex*. Stanford: Stanford University Press, 2002.

⁴⁴⁶ BUFFON. *Histoire...* Vol. IX. Pàg. 105.

⁴⁴⁷ Pel que fa a la idea il·lustrada al voltant d'aquests vincles, podem recomanar TADMOR, Naomi. *Family and Friends in Eighteenth Century England*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. Així com PEARSALL, Sarah. *Atlantic Families: Lives and Letters in the Later Eighteenth Century*. Oxford: Oxford University Press, 2010.

Per absurd que pugui semblar, Buffon està argumentant que la seva condició de salvatges es deu precisament a que es comporten com a tals, però que no poden deixar de fer-ho perquè això és el que són i el que han estat. Tot allò que caracteritza els salvatges americans, des del seu físic fins al seu escàs nombre, està relacionat amb el fet de que són salvatges. De qualsevol manera, sembla que la sentència és irrevocable.

La última raó que dono de perquè es troba tant poca varietat entre els homes d'Amèrica és la uniformitat en la seva manera de viure, tots són salvatges o han estat civilitzats fa molt poc, tots viuen o han viscut de la mateixa manera: suposant que tots tenen un origen comú, les races es van dispersar sense creuar-se, cada família va fer una nació que sempre s'assemblava a ella mateixa, i gairebé idèntica als altres, doncs el clima i l'alimentació eren també molt semblants, no tenien cap mitjà de degenerar ni de perfeccionar-se, de manera que només podien mantenir-se iguals, i per tot arreu més o menys iguals.⁴⁴⁸

I si ells mateixos no podien millorar la seva existència, el pas lògic era que també resultessin incapaços de modificar el seu entorn. Aquesta noció l'hem plantejada breument amb anterioritat quan tractàvem el clima americà i com el salvatge n'era també parcialment culpable per no haver realitzat els canvis necessaris que haurien permès una millora global de les condicions de vida en el Nou Món. A ulls de Buffon, l'home, com a ésser superior, ha de demostrar la seva importància i superioritat imposant-se al medi que l'envolta, però el natiu americà no ha pogut o no ha volgut fer-ho, ja sigui pel seu escàs nombre o per la seva debilitat. El salvatge no ha domesticat la natura hostil, ni ha conquerit i subjugat el seu poder verge per a utilitzar-lo en el seu propi benefici, fet que el converteix en un element passiu i, de nou un argument diferent que arriba a la mateixa conclusió, en el fons no és més que un altre animal de la natura americana.⁴⁴⁹

⁴⁴⁸ BUFFON. *Histoire...* Vol. III. Pàg. 514.

⁴⁴⁹ Podem citar sobre això l'estudi transversal de BARBIER, Edward B. *Scarcity and Frontiers. How Economies have Developed through Natural Resource Exploitation*. Cambridge: Cambridge University Press, 2011. En especial les pàgines 306-368 tracten del món atlàntic. També ens interessa la recapitulació sobre aquest tema realitzada al segle XIX, MARSH, George Perkins. *Man and Nature...*, així com WOLLOCH, Nathaniel. *History and Nature...*

Existeix doncs, en la combinació dels elements i de les altres causes físiques, alguna cosa contrària a l'engrandiment de la Natura vivent en aquest nou món; hi ha obstacles al desenvolupament i potser a la formació de les grans llavors; les mateixes que, per les dolces influències d'un altre clima han rebut la seva forma complerta i tota la seva extensió, es tanquen i s'empetiteixen sota aquest cel avar i dins d'aquesta terra buida on l'home es troba dispers en petit nombre i errant; on lluny de fer-se l'amo d'aquell territori i convertir-lo en el seu domini, no té cap imperi; on no s'han sotmès mai ni els animals ni els elements; on no s'han domat els mars ni s'han dirigit els rius ni s'ha treballat la terra; on l'home no és més que un animal de primer rang, i només hi existeix per a la natura com un ésser sense conseqüència, una espècie d'autòmat impotent, incapaç de reformar-la o d'ajudar-la.⁴⁵⁰

Un cop establertes les característiques més genèriques dels salvatges americans així com la seva manca de influència en el medi, ens apareixen tot un seguit de variables exposades per Buffon pel que fa a les causes que ho podrien haver provocat, que estan intrínsecament relacionades amb l'origen més remot del poblament del Nou Món.

Una de les evidències físiques més òbvies per a Leclerc de que existeix a Amèrica quelcom respecte els seus habitants que o bé els ha impedit desenvolupar-se de manera adequada o bé els ha forçat a degenerar molt en els segles més recents, és l'escàs nombre d'individus de que parlen totes les fonts.

El Sr. Fabry, al que he citat i qui ha fet un viatge molt llarg en les profunditats de les terres del nord-oest del Mississipi on ningú no havia penetrat encara, i on, per conseqüència, les nacions salvatges no han estat pas destruïdes, m'ha assegurat que aquesta part d'Amèrica és tant deserta que ell sovint va fer cent i dues-centes lligües sense trobar una cara humana ni cap altre vestigi que pogués indicar que hi havia cap poblament veí als llocs que recorria, i que quan trobava alguns d'aquests poblements era sempre a distàncies extremadament grans les unes de les altres i en cadascun d'aquests sovint no hi havia més que una sola família, i potser

⁴⁵⁰ BUFFON. *Histoire...* Vol. IX. Pàgs. 103-104.

dues o tres però rarament més de vint persones juntes, i aquestes vint persones estaven allunyades cent llegües de les altres vint persones més properes.⁴⁵¹

I si bé s'arriba a reconèixer que podien existir indrets on el nombre d'habitants fos potser més gran, allò que marca una diferència enorme quan es compara aquesta situació amb la europea és la extensió de territori, que donada la enormitat de les terres del Nou Món, resulta molt més gran i fa que la percepció en relació a les taxes de població fos encara molt més minsa.

És cert que al voltant dels rius i llacs que hem remuntat o seguit hem trobat nacions salvatges composades d'un nombre força gran d'homes, i que encara en queden algunes que no deixen de ser suficientment nombroses com per a inquietar els habitants de les nostres colònies, però aquestes nacions més nombroses es redueixen a tres o quatre mil persones, i aquestes tres o quatre mil persones estan repartides en un espai de terreny sovint més gran que tot el regne de França, de manera que estic convençut de que podríem avançar, sense por a equivocar-nos, que en una sola vil·la com Paris hi ha més homes que salvatges en tota aquesta part de l'Amèrica septentrional compresa entre el mar del nord i el mar del sud, després del golf de Mèxic fins al nord, malgrat que aquesta extensió de terra sigui molt més gran que tota Europa.⁴⁵²

I és en aquesta dissertació en la que trobem un altre dels ja habituals pensaments tautològics de Buffon que associa l'establiment de societats civilitzades amb un nombre elevat d'individus, i que alhora atribueix a la mateixa unió en societat el creixement de les poblacions.

La multiplicació dels homes es deu encara més a la societat que a la natura, i els homes només són tant nombrosos com els animals salvatges si es reuneixen en

⁴⁵¹ BUFFON. *Histoire...* Vol. III. Pàg. 488. No hem pogut desxifrar la identitat d'aquest "Sr. Fabry", el propi Buffon tampoc no en cita cap obra escrita, i les altres vegades, cinc en total, en que apareix citat al llarg de la *Histoire Naturelle*, Buffon es remet a les seves pròpies referències i parla d'aquest personatge com algu de qui ha sentit o que li ha explicat directament els seus viatges, de manera que és molt probable que es tractés d'una coneixença personal del naturalista.

⁴⁵² BUFFON. *Histoire...* Vol. III. Pàgs. 488-489.

societat, si s'ajuden, es defensen i es donen socors mutu. En aquesta part d'Amèrica de la que acabem de parlar, els bisons són potser més abundants que els homes; però de la mateixa manera que el nombre d'homes no pot augmentar considerablement sense la seva unió en societat, és el nombre d'homes ja augmentat fins a un cert punt allò que necessàriament produeix la societat; hem de suposar doncs que com que no hem trobat en tota aquesta part d'Amèrica cap nació civilitzada, el nombre d'homes hi era encara massa petit i el seu establiment en aquestes contrades massa nou com per hagin pogut sentir la necessitat o fins i tot els avantatges de reunir-se en societat.⁴⁵³

I així la evidència ve a justificar la teoria per una de les dues branques, que alhora es tanca en sí mateixa; doncs en aquest cas la escassetat en nombre no havia propiciat l'aparició de societats grans i cohesionades i aquest fet havia significat que el creixement de les poblacions motivat per les pròpies necessitats de la civilització no s'havia produït.

Ni tant sols tenint en compte els danys que els europeus podien haver causat en els dos-cents cinquanta anys que separaven la seva arribada a Amèrica de la dissertació de Buffon resulten ser suficientment considerables com per a ser un factor a tenir en compte en aquest sentit. El naturalista francès es posicionaria aquí, doncs, al costat d'aquells autors que minimitzaven els efectes que els primers conqueridors, i en especial els espanyols i els portuguesos, podien haver causat en termes poblacionals.⁴⁵⁴ Com a explicació, optaria per aplicar la idea de la recent creació o emersió del continent i el poc espai de temps cronològic que la pròpia vida natural ha tingut per acabar de formar les seves produccions americanes.

⁴⁵³ BUFFON. *Histoire...* Vol. III. Pàgs. 489-490.

⁴⁵⁴ La controvèrsia sobre aquesta qüestió ha suggerit la publicació d'una gran quantitat de llibres, podem citar alguns estudis moderns sobre l'evolució de les dades poblacionals referents als natius americans, com ara DENEVAN, William M. (ed.). *The Native Population of the Americas in 1492*. Madison: University of Wisconsin Press, 1992. També THORNTON, Russell. *American Indian Holocaust and Survival. A Population History since 1492*. Norman: The University of Oklahoma Press, 1990. Així com JONES, David S. *Rationalizing Epidemics. Meanings and Uses of American Indian Mortality since 1600*. Cambridge: Harvard University Press, 2004.

És cert que es creu que a l'Amèrica septentrional, fins a les illes Lucaies i el Mississipi, actualment no hi resta ni la vintena part del nombre de pobles naturals que hi eren en el moment de la descoberta, i que aquestes nacions salvatges han estat destruïdes o reduïdes a un nombre tant petit d'homes que no hem de jutjar-los avui com ho hauríem fet llavors; però fins i tot si acordéssim que l'Amèrica septentrional tenia llavors vint vegades més habitants dels que hi resten avui, això no impedeix que la considerem des de llavors com una terra deserta o tant novament poblada que els homes no han tingut encara temps de multiplicar-s'hi.⁴⁵⁵

En el mateix sentit, l'existència de grans imperis com els que es van trobar al Perú o a Mèxic, en un estat civilitzatori força més avançat que les petites tribus i que alhora comptaven també amb un nombre d'habitants molt més elevat, resulta un element aparentment dissociatiu dintre d'aquesta teoria específica.⁴⁵⁶

...si bé en tota l'Amèrica septentrional només hem trobat salvatges, a Mèxic i a Perú hem trobat homes civilitzats, pobles refinats, sotmesos a lleis i governats per reis, tenien industria, arts i una espècie de religió, vivien en vil·les en les que l'ordre i la educació es mantenien per l'autoritat del sobirà: aquestes gents, que a l'època eren força nombroses, no poden ser enteses com a nacions noves o com a homes que provinguin d'alguns individus escapats dels pobles de l'Europa o de l'Àsia, de les que estan tant allunyats; de manera que si els salvatges de l'Amèrica septentrional s'assemblen als tàrtars perquè estan situats en la mateixa latitud, aquests que són, com els negres, sota la zona tòrrida, no se'ls hi assemblen gens.⁴⁵⁷

Caldria subratllar en primer lloc el fet comparatiu entre el nord i el sud que reforçarem en detall més endavant quan veiem les diferències entre les respostes als atacs que sobre aquest tema en concret es van produir a les dues zones. Però aquí ens interessa sobretot la idea de la desvinculació total entre els habitants de Mèxic i Perú i un possible origen

⁴⁵⁵ BUFFON. *Histoire...* Vol. III. Pàgs. 487-488.

⁴⁵⁶ HUDSON, Nicholas. "From "Nation" to..." Pàgs. 247-264.

⁴⁵⁷ BUFFON. *Histoire...* Vol. III. Pàg. 493.

europeu, que per altra banda es dóna per obvi pel que fa als indis del nord, i així ho ha fet constar molt poc abans el propi autor, quan diu que:

...si fem atenció al petit nombre d'homes que hem trobat en aquestes enormes extensions de terra de l'Amèrica septentrional, i que cap d'aquests homes estava encara civilitzat, no podrem refusar creure que totes aquestes nacions salvatges són poblacions noves produïdes per alguns individus escapats d'una gent més nombrosa.⁴⁵⁸

Sembla que la confrontació d'aquestes idees havia de forçar la creació d'una teoria que pogués explicar l'origen d'uns i altres de manera separada.

Però el cert és que, de nou, Buffon no ofereix una resposta de manera directa, i quan ho fa, sembla ben bé que vagi en contra de tot allò que ha exposat anteriorment, doncs per a ell, la existència dels grans imperis al centre i sud de Mèxic, lluny de contradir el que acabem de veure, vindria a certificar aquesta teoria, doncs aplicant tant les idees climàtiques com el temps geològic del continent, es pot trobar, i de fet Buffon ho fa, la síntesi que permeti incloure aquestes dues idees en el sistema de la degeneració.

S'hi han trobat homes refinats, els imperis i els reis a Perú, a Mèxic, és a dir, en els països americans més elevats, i per consegüent els més antics; els salvatges, al contrari, s'han trobat a les contrades més baixes i més noves: així podem conjecturar que a l'interior de les terres australs també trobarem homes reunits en societats a les zones més elevades...⁴⁵⁹

En aquest breu paràgraf en que realitzava una comparativa en termes de població entre les terres australs i les americanes, Buffon ens deixa entreveure que el Nou Món s'hauria anat poblant paulatinament a mesura que la massa continental emergia de les aigües, de manera que semblava obvi que fos a les zones més elevades, que per extensió resultaven també les més antigues, on es trobessin unes societats amb una articulació més sofisticada, i que en canvi les zones més baixes, aquelles que mostraven també uns

⁴⁵⁸ BUFFON. *Histoire...* Vol. III. Pàg. 487.

⁴⁵⁹ BUFFON. *Histoire...* Vol. I. Pàg. 220.

signes més clars d'haver emergit recentment, estiguessin poblades per grups que encara no havien tingut temps per a organitzar-se.⁴⁶⁰

D'altra banda, fins i tot acceptant que els imperis meridionals poguessin ser una mostra de civilització que podria posar en perill la teoria de la degeneració, en qualsevol cas es tractaria d'unes societats en un nivell de desenvolupament encara molt primerenc, com les seves pròpies fonts indicaven, doncs:

...per la tradició mateixa d'aquests pobles sobre el temps que fa que estan reunits en societat, els peruans només compten dotze reis des que el primer els va començar a civilitzar, així que no fa més de tres-cents anys que van deixar de ser com els altres, completament salvatges; [...] pel petit nombre d'homes que s'han empleat en fer la conquesta d'aquestes vastes contrades: sigui quin sigui l'avantatge que la pólvora i el canó els va poder donar, mai no haurien subjugat aquests pobles si haguessin estat tant nombrosos,[...] la facilitat amb la que ens hem fet amb Amèrica em sembla que prova que estava molt poc poblada, i per conseqüent, molt recentment habitada.⁴⁶¹

La feblesa de mexicans i peruans a l'hora de defensar-se dels espanyols és utilitzada en aquest cas per atacar d'una banda els cronistes hispànics, que Leclerc considerava que havien exagerat considerablement el nombre d'enemics amb el que els conqueridors s'haurien trobat per tal de glorificar els seus exèrcits, i de l'altra per justificar la idea de que fins i tot aquests imperis, comparats amb qualsevol país europeu, eren encara molt petits i en un nivell de societat força primitiu, cosa que quadraria amb la noció de que el seu nombre d'habitants era també força baix.

⁴⁶⁰ És clar que existeixen molts estudis moderns que han demostrat la falsedat d'afirmacions d'aquest tipus, podem esmentar aquí LENTZ, David L. *Imperfect Balance: Landscape transformations in Pre-Columbian Americas*. New York: Columbia University Press, 2000. Així com JOSEPH, Frank (ed.). *The Lost Worlds of Ancient America*. Pompton Plains: The Career Press, 2012. O fins i tot CONFER, Clarissa W. *Daily Life in Pre-Columbian Native America*. London: Greenwood Press, 2007.

⁴⁶¹ BUFFON. *Histoire...* Vol. III. Pàgs. 511-512. Ens pot resultar útil en aquesta qüestió la obra de l'explorador y cronista Juan de Bentanzos (1510-1576), en la que apareixen molts dels mites i històries orals dels inques sobre l'origen del seu imperi, en citem una reedició comentada, BETANZOS, Juan de. *Suma y narración de los Incas*. Madrid: Ediciones Polifemo, 2004.

Totes aquestes evidències, unides a la seva concepció global del continent americà, li plantegen a Buffon una sèrie de preguntes que ens resulten interessants per mirar de desentortolligar les variables aparentment contradictòries que hem estat exposant des del començament d'aquest apartat.

A mesura que reflexionem sobre aquestes diferències tant marcades que es troben entre el vell i el nou món, serem temptats de creure que aquest últim és, en efecte, molt més nou, i que ha restat molt més temps que la resta del globus sota les aigües del mar; doncs a excepció de les enormes muntanyes que el limiten a l'oest, i que semblen monuments de la més alta antiguitat del globus, totes les parts baixes del continent semblen terrenys novament elevats i formats pel dipòsit dels rius i els fangs de les aigües: hi trobem, en efecte, en molts indrets, sota la primera capa de la terra vegetal, les closques i les madrèpores de la mar, formant bancs i masses de pedra calcària, però normalment menys dures i menys compactes que les nostres pedres de talla similars. Si aquest continent és realment tant antic com l'altre, perquè hi hem trobat tants pocs homes? Perquè eren tots pràcticament salvatges i estaven tant dispersos? Perquè aquells que s'havien reunit en societat, els Mexicans i els Peruanos no compten més que dos o tres-cents anys després del primer home que els va agrupar? Perquè ignoren l'art de transmetre a la posteritat els fets a través de signes durables donat que ja han trobat la manera de comunicar-se les seves idees a distància i d'escriure nuant cordills? Perquè no han estat sotmesos els animals, i només es serveixen de la llama i dels pacos que són, com els nostres animals domèstics, fidels i dòcils?⁴⁶²

Tots aquests interrogants són en realitat retòrics, doncs l'autor no fa res més que resumir i exposar de manera alternativa aquelles idees que ja ens havia presentat com a certificacions de la joventut del continent, considerada com a gran causa de la seva inferioritat global: un baix nombre d'habitants que viuen en estat salvatge, una història pròpia molt curta i un baix nivell de desenvolupament social i cultural. La conclusió és doncs força clara pel que fa a l'estat actual de les terres i dels seus pobladors, no sembla que hi hagi cap senyal de dubte pel que fa a la seva degeneració.

⁴⁶² BUFFON. *Histoire...* Vol. IX. Pàgs. 111-112.

Les seves arts van néixer com la seva societat, els seus talents imperfectes, les seves idees sense desenvolupar, els seus òrgans rudes i la seva llengua bàrbara; si fem una ullada a la llista dels animals, els seus noms són gairebé tots tant difícils de pronunciar que és sorprenent que els europeus s'hagin molestat a escriure'ls. Tot sembla indicar doncs que els americans són homes nous, o millor dit, homes desorientats des de fa tant de temps, que han perdut tota noció, tota idea del món d'on van sortir. Tot sembla concordar també per provar que la majoria dels continents americans són una terra nova, encara fora de la mà de l'home, en la qual la Natura no ha tingut temps d'establir tots els seus plans, ni de desenvolupar-se en tota la seva extensió; que els homes hi són freds i els animals petits, perquè l'ardor d'uns i la grandària dels altres depèn de la salubritat i de la calor de l'aire; i que en alguns segles, quan s'hagin esbrossat les terres, talat els boscos, dirigit els rius i contingut les aigües, aquesta mateixa terra serà la més fecunda, la més sana, la més rica de totes, com ja ho sembla en totes aquelles àrees que l'home ha treballat.⁴⁶³

Aquí Buffon barreja la idea de joventut amb la de la degeneració, amb les anirà jugant al llarg de tota la seva obra decidint-se alternativament per una o de l'altra segons ho requereixi l'argument que tracta en cada moment. Però la part que ens resulta més atractiva són en realitat les últimes frases, en les que apareix un breu elogi a les colònies europees, en especial a les britàniques, on les feines a les que fa referència s'estan duent a terme amb més diligència en la època en que Leclerc escriu aquestes ratlles.⁴⁶⁴ És també un presagi de canvi en positiu, que no apareix en cap altre moment de tota la seva teoria, i que permet una millora i un desenvolupament del Nou Món sempre i quan l'home s'imposi sobre la malsana natura que ho inunda tot i pugui reconduir-la de tal manera que la converteixi en una aliada al seu servei.

⁴⁶³ BUFFON. *Histoire...* Vol. IX. Pàgs. 112-114.

⁴⁶⁴ Com a exemples concrets de ciutats en plena construcció a l'època, podem citar els treballs monogràfics HART, Emma. *Building Charleston: Town and Society in the Eighteenth Century British Atlantic World*. Charlottesville: University of Virginia Press, 2009. I el fantàstic estudi arqueològic sobre Manhattan ROTHSCHILD, Nan A. *New York City Neighbourhoods: The Eighteenth Century*. Burlington: Academic Press, 1990.

Però encara quedava pendent donar una explicació conjunta i satisfactòria a l'origen dels indis, una teoria que permetés exposar alhora les notables diferències físiques entre els diversos grups de salvatges existents a Amèrica així com els seus diversos nivells de socialització i de civilització. “Quin és doncs l'origen d'aquests pobles, i quina és també la vertadera causa de la diferència de color entre els homes, si la influència del clima es troba aquí totalment desmentida?”⁴⁶⁵

Si el clima americà és molt semblant a l'uropeu, i a més el temps que fa que els salvatges han estat establerts al Nou Món no ha estat suficient com perquè aquell hi hagi pogut produir variacions apreciables, hi havia d'haver alguna altra raó per la qual els indis fossin tant diferents dels habitants d'Europa, i la fórmula trobada per Buffon opta aquest cop per introduir la forma de vida com a influència.

En tot el nou continent només hi ha doncs, per dir-ho així, una sola raça d'homes, que són tots més o menys morens, a excepció del nord d'Amèrica, on es troben homes semblants als lapons i també alguns homes amb cabells rossos semblants als europeus del nord, tota la resta d'aquesta vasta part del món només conté homes entre els quals gairebé no hi ha cap diversitat; al contrari que a l'antic continent, on trobem una prodigiosa varietat de pobles; em sembla que la raó d'aquesta uniformitat en els homes americans prové de que tots ells viuen de la mateixa manera; tots els americans naturals eren, o encara són, salvatges o gairebé salvatges, els mexicans i els peruans han estat civilitzats fa tant poc temps que no han de representar una excepció.⁴⁶⁶

La idea de la única raça sembla estar directament oposada amb les diverses variacions que Buffon havia anat exposant durant les descripcions en detall dels diferents grups de salvatges, però resulta ser la teoria definitiva per a explicar la procedència dels indis americans que Leclerc repetirà al llarg de la seva obra.

Sigui quin sigui doncs l'origen d'aquestes nacions salvatges, sembla que és comú a totes elles; tots els americans provenen de la mateixa soca, i han conservat fins

⁴⁶⁵ BUFFON. *Histoire...* Vol. III. Pàg. 493.

⁴⁶⁶ BUFFON. *Histoire...* Vol. III. Pàg. 510.

al present els caràcters de la seva raça sense cap gran variació, perquè tots ells han restat salvatges, tots ells han viscut més o menys de la mateixa manera, el seu clima no és molt més diferent pel que fa al fred i la calor al de l'antic continent, i com que s'han establert fa tant poc en els seus països, les causes que produeixen les varietats no han pogut funcionar durant un temps llarg com per operar efectes obvis.⁴⁶⁷

Però es poden aplicar matisos, doncs el naturalista francès és conscient de les afirmacions que ha realitzat fins el moment sobre grups de salvatges massa diferents entre ells com per a procedir de les mateixes fonts migratòries o si més no per haver patit processos exactament paral·lels als de la resta, de manera que quan se li presenta la oportunitat d'atorgar un origen distintiu a uns i altres, no té cap problema en utilitzar les característiques físiques per a aplicar similituds amb poblacions europees de les que podrien haver immigrat que puguin explicar-ho.

Pel que fa al seu primer origen, no dubto pas, independentment fins i tot de les raons teològiques, que no sigui el mateix que el nostre; la semblança dels salvatges de l'Amèrica septentrional amb els tàrtars orientals ens fa sospitar que antigament van sortir d'aquests pobles: les noves descobertes que els russos han fet més enllà de Kamtxatka, de moltes terres i illes que s'estenen fins a la part oest del continent americà, no deixarien cap dubte de la possibilitat de la comunicació; si aquestes descobertes estiguessin ben constatades i aquestes terres fossin més o menys contigües; i fins i tot suposant que hi hagi intervals de mar força considerables, no és pas força probable que els homes travessessin aquests intervals i que ells mateixos haguessin anat a buscar aquestes terres noves o que hi fossin empesos per una tempesta? L'interval que hi ha entre les Illes Marianes i el Japó és potser encara més gran que entre cap de les terres que hi ha més enllà de Kamtschaca i les d'Amèrica, i tot i així les illes Marianes es van trobar poblades d'homes que només poden venir del continent oriental. Per tant jo seré de la

⁴⁶⁷ BUFFON. *Histoire...* Vol. III. Pàgs. 510-511. Per una contextualització de la teoria racial de Buffon, podem consultar NIRO, Brian. *Race*. New York: Palgrave Macmillan, 2003. Tot el segon capítol està dedicat al segle XVIII, però ens interessen especialment les pàgines 54-75. També resulta útil BANTON, Michael. *Racial Theories*. Cambridge: Cambridge University Press, 1998. Sobretot les pàgines 1-76.

creença que els primers homes que van anar a Amèrica van arribar a les terres que hi ha al nord-oest de la Califòrnia, que el fred excessiu d'aquest clima els va obligar a arribar a les parts més meridionals de la seva nova llar, que primer es van establir a Mèxic i a Perú, des d'on de seguida es van estendre cap a totes les parts de l'Amèrica septentrional i meridional, doncs Mèxic i Perú es poden considerar com les terres més antigues d'aquests continents i les que han estat poblades des de més antic, doncs són les més elevades i les úniques en les que hem trobat homes reunits en societat. També podem presumir amb una gran versemblança que els habitants del nord d'Amèrica a l'estret de Davis i de les parts septentrionals de la terra de Labrador van venir de Groenlàndia, que només està separada d'Amèrica per l'amplada d'aquest estret que no és pas gaire considerable; doncs, com hem dit, aquests salvatges de l'estret de Davis i els de Groenlàndia s'assemblen a la perfecció; i pel que fa a la manera com es va poblar Groenlàndia, podem creure amb tota versemblança que els lapons hi haurien passat des de Cap-Nord, que només es troba a cinquanta llegües; i a més la illa d'Islàndia és gairebé contigua a Groenlàndia [...] no seria pas sorprenent que trobéssim en aquest país homes blancs amb els cabells rossos que tinguessin el seu origen en els danesos...⁴⁶⁸

Aquesta llarga explicació unida a tot allò que ja sabem, ens fa pensar en un mínim de dos processos de població, doncs sembla que els salvatges que habiten les zones més septentrionals podrien provenir dels països nòrdics d'Europa, mentre que la resta haurien immigrat en algun moment del passat des de l'Àsia oriental. Buffon no entra a aclarir en quins moments precisos haurien tingut lloc cadascun d'aquests poblaments, però assumint que encara prenem en consideració la progressiva emergència del continent americà de les aigües de l'oceà, i que els pobles mexicans i peruans són els més antics, hem de suposar que els avantpassats d'aquests últims travessessin l'oceà pacífic fins a arribar a les costes d'allò que avui en dia és Califòrnia i que d'allà es van desplaçar fins a zones més càlides al sud, i que més endavant, quan les terres del nord ja haurien emergit del tot i el pas del nord fos obert, van arribar per l'altre extrem, el més proper a Groenlàndia, els grups provinents de terres de l'Europa més occidental. En

⁴⁶⁸ BUFFON. *Histoire...* Vol. III. Pàgs. 515-516.

qualsevol cas, allò que no queda del tot explicat és com uns pobles provinents de zones relativament civilitzades van degenerar la seva forma de vida fins al punt de ser totalment salvatges, en aquest punt l'argument de Buffon és potser més feble, i només incorpora la idea de la influència del clima i de la forma de vida.

Però per esvaïr els dubtes que poguessin existir, Leclerc estableix una teoria conjunta que engloba totes les possibles variables que ens ha presentat fins al moment i que no es refereix només als salvatges americans sinó a tots els pobles de la terra. És una hipòtesi atrevida, que rivalitza amb la resta d'explicacions de l'origen de la diversitat humana que existien durant el segle XVIII i que provenien de fonts tant teològiques com científiques.⁴⁶⁹ Resulta interessant com a resum de la posició de Buffon respecte a aquells elements que podien influir en la evolució de l'ésser humà i en l'aspecte físic dels seus diversos grups.

Tot porta a provar que el gènere humà no és pas compost d'espècies essencialment diferents, entre elles, al contrari, originàriament només hi havia una sola espècie d'homes que es va anar multiplicant i estenent per tota la superfície de la terra i ha patit diversos canvis per la influència del clima, per les diferències en l'alimentació, per la manera de viure, per malalties epidèmiques, i també per la mescla variada fins a l'infinit d'individus més o menys similars; que al començament aquestes alteracions no eren tant marcades, i només produïen variacions individuals, que de seguida van esdevenir varietats de l'espècie, perquè s'han tornat més generals, més sensibles i més constants per l'acció continuada d'aquestes mateixes causes, que s'han perpetuat i que es perpetuen de generació en generació, com les deformitats o les malalties de pares i mares passen als seus fills, i que, en resum, com que només es van produir originàriament per la intervenció de causes exteriors i accidentals, només han estat confirmades i han esdevingut constants pel temps i l'acció continuada de les mateixes causes, és molt probable que desapareguin també a poc a poc, amb el temps, o fins i tot que

⁴⁶⁹ Malgrat la seva brevetat, ens resulta molt interessant en aquest punt GREENE, John C. "Some Early Speculations on the Origin of Human Races". *American Anthropologist*, N° 56. Malden: John Wiley & Sons, 1954. Pàgs. 31-41. I també hem consultat sobre aquesta qüestió LIVINGSTONE, David N. *Adam's Ancestors. Race, Religion and the Politics of Human Origins*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 2008.

esdevinguin diferents de com són avui si és que les mateixes causes no subsisteixen, o si varien en d'altres circumstàncies i combinacions.⁴⁷⁰

Ens sembla especialment remarcable la idea de que, per tal que les variacions es generin de manera més extensa i arribin a influir a un nombre suficient d'individus com perquè acabin compartint les mateixes característiques, és necessari que els canvis, originàriament esporàdics, es tornin constants. Es tracta de l'aplicació del fixisme a la evidència de la diferència en la espècie humana, i malgrat que la hipòtesi és contradictòria en si mateixa, no deixa de ser un altre exemple de les piruetes intel·lectuals realitzades per Buffon per tal de introduir teories que d'alguna manera combreguessin amb les explicacions religioses i alhora representessin un mètode pseudo-científic d'interpretar el món.

Conclusions a Buffon

Les afirmacions realitzades per Buffon que hem vist fins a aquest punt van establir les bases dels posteriors atacs contra Amèrica. Val la pena realitzar un breu repàs per a poder establir a continuació els elements i les argumentacions que tenen un interès especial a l'hora d'examinar la influència que la seva obra va poder tenir en la defensa americana en general i en la construcció nacional dels Estats Units en particular.

El naturalista francès va oferir una imatge del Nou Món on els pantans, plens de vegetació asfixiant i de bèsties innobles, ocupaven pràcticament tot l'espai existent, fet que, unit a l'escàs nombre d'habitants que havien estat incapaços de controlar la natura salvatge, demostrava que el territori encara es trobava en la seva infantesa.

A través dels estudis comparatius dels animals, en especial dels quadrúpedes, el convenciment que la societat a Amèrica es trobava en un estat encara primitiu que només podia ser superat a través de l'assumpció del vertader paper de l'home a la terra, que era el domini i la millora de la natura, el van dur a establir la tesi genèrica de que el Nou Món era, en comparació amb el Vell, molt més dèbil, degenerat i inferior.

⁴⁷⁰ BUFFON. *Histoire...* Vol. III. Pàgs. 529-530.

Buffon va optar per una explicació física d'aquesta debilitat, que es basava en la convicció que les condicions climàtiques, així com influïen en l'aparença externa de les diferents races d'éssers humans, també podien afectar el seu desenvolupament global, com a individus i com a societats.⁴⁷¹ Donat que Amèrica resultava un indret molt més humit i fred, les circumstàncies ofegaven el creixement de les espècies grans i nobles i mantenia els humans en una condició salvatge en la que a penes se'l podia diferenciar de les bèsties. El nombre d'espècies era doncs molt més reduït i els individus resultaven molt més petits que els europeus, fins i tot aquells que hi eren exportats; però no així els rèptils, els insectes i la vegetació, que hi proliferaven perquè, pertanyents als esglaons més baixos i infectes de la vida, aquest clima els resultava idoni.

Pel que feia als nadius, no mostraven cap mena de capacitat o voluntat de sortir del seu estat salvatge, eren cruels i indiferents, i no posseïen ardor vers les seves dones. Aquest fet resultava crucial, doncs sense el mínim sentiment d'amor, tampoc no els era possible col·laborar en feines o en arts, i molt menys establir societats suficientment grans que els ajudessin a millorar el seu estat i a créixer el suficient com per a assolir un estat civilitzat. Ni tant sols havien pogut realitzar la tasca primordial que havia estat assignada a l'home arreu del món, la d'ajudar la natura a desenvolupar-se des de l'estat rude i cru en què es trobava, fet que era fàcilment demostrable per la inexistència d'animals domesticats al Nou Món. El que podríem anomenar la teoria mediambiental de Buffon es basava en la creença de que la natura salvatge era una enemiga directa de la civilització, que només es podia assolir a través de l'ordenació dels paisatges mitjançant, entre altres, la tala de boscos i el drenatge dels pantans, així era com Europa s'havia desenvolupat fins a arribar a ser el màxim exemple d'elevació i sofisticació de la espècie humana.

Aquesta concepció de Leclerc sobre les modificacions humanes de l'ordre natural, que d'altra banda era la interpretació prevalent entre la gran part dels naturalistes europeus

⁴⁷¹ Sobre aquest aspecte, resulta molt rellevant NELSON, William Max. "Making Men: Enlightenment Ideas of Racial Engineering". *The American Historical Review*, Vol. 115, N° 5. Chicago: University of Chicago Press, desembre de 2010. Pàgs. 1364-1394. Així com SLOAN, Philip, R. "The idea of Racial Degeneracy in Buffon's *Histoire Naturelle*". A: PAGLIARO, Harold E. (ed.). *Racism in the Eighteenth Century, Studies in Eighteenth Century Culture*. Cleveland: Press of Case Western University, 1973 Pàgs. 293-321.

del segle XVIII, tenia el seu origen en el pensament cristià, i fins i tot en l'estoïcisme clàssic. En aquesta visió concreta, el Creador hauria dissenyat el món perquè tota la diversitat de la vida, l'home inclòs, hi tingués cabuda, però malgrat estar subjecte a les mateixes normes, aquest hauria obtingut del propi Déu la tasca i la obligació d'administrar, tenir cura, millorar i perfeccionar la terra, que per altra banda resultava l'activitat més propera a l'acció divina.⁴⁷²

La Natura és el tron exterior de la magnificència divina; l'home que la contempla, que l'estudia, s'eleva per graus al tron interior de la omnipotència; fet per a adorar el Creador, comanda totes les criatures; vassall del cel, rei de la terra, l'ennobleix, la pobla i la enriqueix; estableix l'ordre, la subordinació i l'harmonia entre els éssers vius; embelleix la pròpia natura, la cultiva, l'estén i la poleix; poda els cards i els esbarzers i multiplica el raïm i la rosa.⁴⁷³

Mostrant una clara influència de Newton, la Natura quedava descrita així com un sistema de lleis establertes pel Creador i aplicables a tot l'Univers per tal de governar l'existència de les coses i la successió dels éssers.⁴⁷⁴ La pròpia natura no era una entitat, doncs si ho fos ho comprendria tot; tampoc no era pas un ésser, doncs llavors seria Déu. De manera que les lleis naturals, que havien estat engegades pel Creador, continuaven operant de manera ordenada pel consentiment diví.

[La Natura] ho podria tot si pogués anihilar i crear, però Déu s'ha reservat aquests dos extrems de poder: anihilar i crear són els atributs de la omnipotència; alterar, canviar, destruir; desenvolupar, renovar, produir, són els únics drets que ha volgut cedir. Ministre de les seves ordres irrevocables, depositari dels seus decrets immutables, la natura no s'allunya mai de les lleis que li han estat prescrites; no altera res dels plans que han estat traçats per a ella, i en totes les seves obres

⁴⁷² GLACKEN, Clarence J. "Changing Ideas of the Habitable World". A THOMAS, William L. (ed.). *Man's Role in Changing the Face of the Earth*. Chicago: University of Chicago Press, 1956. Pàgs. 70-92. En aquesta obra conjunta es troba condensada una breu història de la idea de l'home com a modificador del medi físic, per la nostra època i aquest tema en particular resulta especialment rellevant el capítol assenyalat.

⁴⁷³ BUFFON. *Histoire...* Vol. XII. Pàg. xi.

⁴⁷⁴ Sobre la concepció newtoniana de la natura ens ha resultat molt útil el recull sobre aquest tema de diverses de les seves obres NEWTON, Isaac. *Newton's Philosophy of Nature. Selections from his Writings*. Mineola: Dover Publications, 2005.

presenta el segell d'allò que és Etern: aquesta empremta divina, prototip inalterable de les existències, és el model sobre el qual opera, model del qual tots els trets són expressats en caràcters inesborrables i pronunciats per a l'eternitat; model sempre nou, que el nombre de motlles o de còpies, per molt infinit que sigui, només fa que renovar.⁴⁷⁵

Com que les seves capacitats provenien del propi Déu, la natura, pràcticament personificada, posseïa un poder inesgotable, però havia de ser limitada, ajudada i millorada per l'home, el poder del qual també tenia un origen diví.⁴⁷⁶ L'home esdevé doncs un “vassall del cel” i alhora un “rei a la terra”, i la seva existència resulta crucial pel desenvolupament de la resta de la vida natural, de manera que la seva multiplicació és també el creixement de la més preciosa producció de la natura.

La terra elevada per sobre del nivell del mar és a refugi de les seves inundacions; la seva superfície esmaltada de flors, engalanada d'una vegetació sempre renovada, poblada de milers d'espècies animals diferents, és un lloc de repòs, una estança de delícies en la que l'home, que hi ha estat establert per a ajudar la natura, presideix sobre tots els éssers; sol entre tots, capaç de conèixer i digne d'admirar, Déu l'ha fet espectador de l'univers i testimoni de les seves meravelles; la guspira divina amb la que ha estat animat el fa partícip dels misteris divins; és gràcies a aquesta llum que pensa i reflexiona, és per ella que veu i llegeix en el llibre del món, com en un exemplar de la Divinitat.⁴⁷⁷

En l'esquema de la gran cadena de l'ésser del que ja hem parlat, l'home es trobava en els esglaons superiors, només per sota dels àngels. Aquest fet el convertia en un animal, però un de dotat d'ànima i d'intel·ligència, cosa que el posicionava en un àmbit completament diferent al de la resta d'éssers. “De totes aquestes unitats, l'espècie

⁴⁷⁵ BUFFON. *Histoire...* Vol. XII. Pàg. iv.

⁴⁷⁶ Sobre la identificació entre la natura i Déu en diferents moments de la història, podem esmentar OSLER, Margaret J. *Reconfiguring the World: Nature, God and Human Understanding from the Middle Ages to Early Modern Europe*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 2010. Així com FERN, Richard L. *Nature, God and Humanity: Envisioning an Ethics of Nature*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.

⁴⁷⁷ BUFFON. *Histoire...* Vol. XII. Pàgs. x-xi.

humana és la primera; les altres, de l'elefant a l'arna, del cedre a l'hisop, es troben en la segona i la tercera línia.”⁴⁷⁸

Fins i tot els homes en estat primitiu, com els que s'havien trobat al Nou Món, es trobaven molt per sobre dels animals més nobles com els cavalls o els elefants, doncs aquell havia rebut la capacitat d'entendre allò que l'envoltava, i en termes més purament físics, mantenia una postura erecta i tenia una actitud de comandament, malgrat que en estat salvatge no l'utilitzés. El raonament, la reflexió, l'educació i l'educabilitat i l'ús de les eines eren els dots amb que el més superior de tots els animals s'havia d'erigir en superior a la resta. La il·lustració utilitzada a la *Histoire Naturelle* que mostrem en la figura 31, i que representa l'home durant el període de la joventut exemplifica clarament aquesta diferenciació.

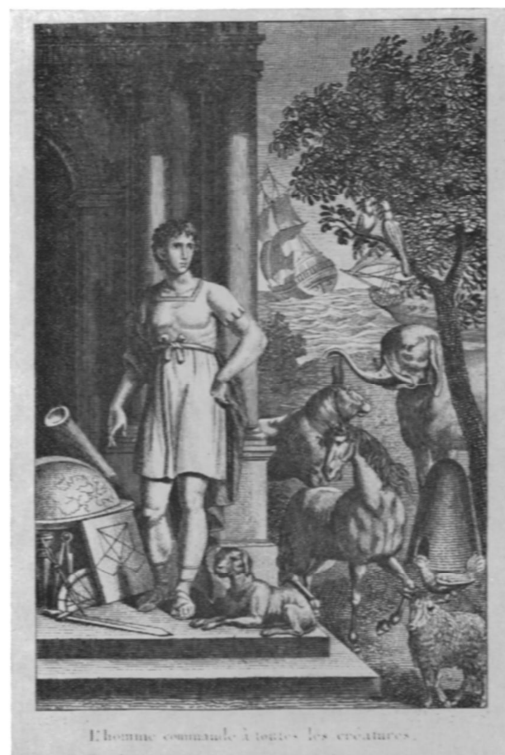

Fig. 31. Imatge del frontispici del Vol. II de la *Histoire Naturelle*, capítol “De la Jeunesse”.⁴⁷⁹

⁴⁷⁸ BUFFON. *Histoire...* Vol. XIII. Pàg. i. Tornem a citar aquí les obres sobre la cadena de l'ésser que hem utilitzat amb anterioritat, LOVEJOY, Arthur O. *The great Chain...*; i KNUUTTILA, Simo (ed.). *Reforging the Great...*

⁴⁷⁹ Hem extret la imatge de <http://www.liveauctioneers.com/item/5703280>.

En ella, l'home és clarament diferenciat de la resta dels animals per pura situació, doncs a part del gos que jeu als seus peus en clara posició de submissió, és l'únic que apareix a sobre dels esglaons de l'entrada d'un edifici indeterminat. També apareix vestit, element que l'identifica com a home civilitzat, però encara resulta més evident la proximitat de tots els estris i elements que demostren el seu avenç cultural i tecnològic.

Potser encara més obvia és la figura 32 que mostrem a continuació, també extreta de la magna obra de Buffon. En la que l'home aixeca la seva mà per mostrar el seu domini de les bèsties al seu voltant.

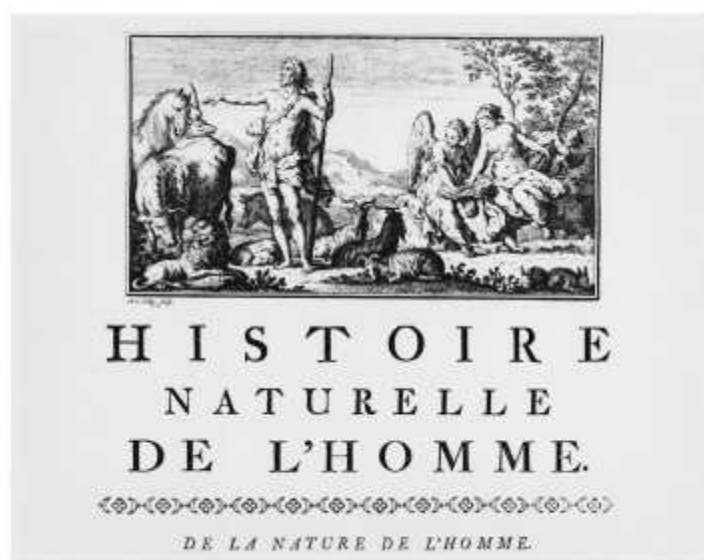

Fig. 32. Il·lustració corresponent a l'inici del capítol *De la nature de l'homme*, en el Volum II de la *Histoire Naturelle*.⁴⁸⁰

Si prenem en consideració no només els apartats de la obra de Buffon en que es referia específicament a Amèrica sinó aquells en que expressava les seves teories més globals sobre la natura a la terra i la relació que l'home tenia o podia arribar a establir amb ella, ens adonem que, segons el naturalista francès, l'ésser humà és capaç de crear, i els seus assoliments no només s'acumulen en el temps sinó que també s'expandeixen en l'espai.⁴⁸¹ En repetides ocasions Buffon distingeix entre l'home i els animals en aquest aspecte: la seva vida, la seva manera de viure, els seus hàbitats i la seva distribució

⁴⁸⁰ L'origen de la imatge és <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b2300249h>

⁴⁸¹ L'obra que millor analitza la concepció buffoniana de l'home és IZCOVICH, Anita. *Des Sciences à la...*

geogràfica estan governats molt més pel medi que no pas l'humà que hi penetra i canvia les seves vides i els seus hàbitats, si és que es digna a perdonar-los la vida. El tema de l'home que migra i s'adapta es col·loca en un agut contrast amb el de les plantes i els animals que són molt menys mòbils i la distribució dels quals, si no és interferida per l'home, és controlada pel clima. És part de l'harmonia primordial característica de la creació. “Com si la natura, per tal de relacionar i harmonitzar les seves produccions, hagués creat el clima per les espècies o les espècies pel clima”, una veritat que podia ser aplicada encara de manera més convincent a la vegetació, doncs semblava més que demostrat que cada país i cada zona afectada per determinats graus de temperatura tenien el seu propi tipus de vida vegetal.⁴⁸²

La espècie humana, quan era oposada o comparada amb els animals, resultava superior en el seu conjunt, doncs el seu origen era comú, sense importar el lloc que habités o el color de la seva pell, “L'home, blanc a Europa, negre a l'Àfrica, groc a l'Àsia i vermell a Amèrica, és el mateix home tintat del color del clima.”⁴⁸³ Aquestes diferències en realitat podien ser explicades a través de causes circumstancials, essent el clima la preferida de Buffon, però no la única, doncs també hi influenciaven la dieta i la manera de viure.

Prenent totes aquestes dades en consideració, podem establir una lectura paral·lela a la teoria de la degeneració americana de Buffon, doncs com hem vist durant el desenvolupament de les seves idees, a la *Histoire Naturelle* apareixen diverses al·lusions en positiu a la feina que estava sent realitzada pels colons europeus a Amèrica, en especial als assentaments britànics, i això fonamentava una important diferenciació respecte els indis salvatges que es conformaven a viure en la natura sense dominar-la. En contra de les moltes corrents del seu temps en favor de les possibles bondats de la vida en la natura en el seu estat més primitiu, Leclerc es va proposar exposar les necessitats de dominar i domesticar el medi per tal de sobreviure i poder

⁴⁸² BUFFON. *Histoire...* Vol. VI. Pàg. 57.

⁴⁸³ Una de les consignes de Buffon que va acabar sent més popular, es troba a BUFFON. *Histoire...* Vol. IX. Pàg. 2.

desenvolupar una civilització elevada.⁴⁸⁴ Mentre que els animals es multipliquen, degeneren i fins i tot desapareixen del tot segons el clima que els envolta:

...l'home és l'únic d'entre els éssers vius la natura del qual és prou forta, prou estesa i prou flexible com per a poder subsistir, multiplicar-se i prestar-se a les influències de tots els climes de la terra; veurem, evidentment, com cap animal no ha obtingut aquest enorme privilegi...⁴⁸⁵

Si fins i tot els avantpassats més remots de l'home modern havien après a dominar el seu entorn, també semblava possible que, potser amb la mediació dels europeus, els americans arribessin al mateix desenvolupament. "Els primers homes [...] no van cercar molt ràpidament de reunir-se, primer per a defensar-se gràcies al nombre i després per ajudar-se i treballar conjuntament per construir-se una llar i fer-se armes?"⁴⁸⁶ Però en qualsevol cas, era una tasca que els colons nord-americans ja estaven duent a terme.

Existia un convenciment generalitzat a l'Europa del moment de que la neteja dels boscos i la utilització del foc per a netejar la natura i fer-la apropiada per la vida de l'home superior era una mostra evident de civilització, i de fet resultaven pràctiques molt comunes que ja estaven sent aplicades als Estats Units. I precisament els relats i les investigacions científiques que arribaven del Nou Món a aquest respecte van entusiasmar a Buffon. Més en detall podrem examinar alguns dels estudis realitzats per tota mena d'investigadors, amb Thomas Jefferson al capdavant, al voltant de la influència que el treball de l'home en el medi que l'envoltava podia causar en el clima, com ara el descens generalitzat de les temperatures o la disminució del règim de pluges.⁴⁸⁷

⁴⁸⁴ Sobre la predilecció de Buffon per l'home civilitzat i com hi ha arribat, ROGER, Jacques. *Buffon...* Pàgs. 330-351.

⁴⁸⁵ BUFFON. *Histoire...* Vol. IX. Pàg. 125.

⁴⁸⁶ BUFFON. *Histoire...* Vol. XXXIV (supl. V). Pàg. 225.

⁴⁸⁷ Sobre la importància donada al segle XVIII a la intervenció de l'home en la natura salvatge, podem citar l'interessantíssim HARRISON, Robert Pogue. *Forests: The Shadow of Civilisation*. Chicago: University of Chicago Press, 1992. En particular les pàgines dedicades a l'època il·lustrada, 107-154. També podem afegir, pel cas específic dels Estats Units, WILLIAMS, Michael. *Americans and their Forests. A Historical Geography*. Cambridge: Cambridge University Press, 1989. Sobretot les pàgines 53-81.

A pesar de la prometedora hipòtesi del control del clima, Buffon estava convençut de que la domesticació d'animals i plantes havia estat l'element més important a través del qual l'home havia canviat la natura verge en medis més propicis per a una civilització elevada, i segurament per això es va centrar tant en aquest tema en el seu atac contra els salvatges del Nou Món. En realitat l'autor francès estava assumint la teoria utilitària de la domesticació que s'havia originat en temps clàssics i que considerava que l'home havia subjugat els animals perquè sabia fins a quin punt podien ser útils per la seva pròpia economia. Malgrat que els mètodes de la domesticació havien estat diversos, i aquells que no ho havien pogut ser van acabar dispersats quan l'ésser humà va ocupar els seus territoris, la superioritat de l'home havia arribat a tal extrem que només aquelles bèsties que vivien a llocs inaccessibles quedaven encara lliures del seu jou.

L'home tenia, per tant, la capacitat i la potestat de controlar el món que habitava, i ho havia fet arreu durant segles, deixant la seva clara empremta en territoris molt diversos, però encara quedaven algunes àrees en que aquesta feina, aquesta missió encarregada pel propi Déu, no havia estat duta a terme com calia, i la imatge que presentaven aquests indrets resultava menyspreable a un il·lustrat com Buffon.

Mireu les seves platges desertes, aquestes tristes contrades en les que l'home no ha residit mai; cobertes o més aviat plagades de boscos espessos i negres en totes les parts elevades, arbres sense escorça i sense copa, corbats, trencats, caiguts de vells, d'altres en un nombre encara més gran, jauen al peu dels primers per tal de podrir-se sobre piles ja podrides, ofeguen, sepulten els gèrmens preparats per a eclosionar. La natura que brilla arreu per la seva joventut, sembla aquí en la decrepitud; la terra sobrecarregada pel pes, superada per les restes de les seves produccions, ofereix, en lloc d'una verdor florint, un espai atestat, travessat per arbres vells carregats de plantes paràsites, de líquens, d'agàrics, fruits impurs de la corrupció: en totes les parts baixes, les aigües mortes i estancades no han estat conduïdes i dirigides; els terrenys fangosos, que com que no són ni sòlids ni líquids, són inabordables, i resten igualment inútils als habitants de la terra i de les

aigües; els pantans que, coberts de plantes aquàtiques i fèrides, només nodreixen insectes verinosos i serveixen de guarida a animals immunds.⁴⁸⁸

Aquesta descripció específica fa referència a l'estat de la natura a Amèrica, però d'altres indrets abandonats de la mà de l'home podien ser presentats de manera molt similar.

Entre aquests pantans infectes que ocupen els llocs baixos i els boscos decrepits que cobreixen les terres elevades, s'estén la vegetació, sabanes que no tenen res en comú amb les nostres praderes; les males herbes superen i ofeguen les bones; no és aquesta herba fina que sembla fer de borrhissol a la terra, no és la gespa esmaltada que anuncia la seva brillant fecunditat; són vegetals agrestes, herbes dures, espinoses, entrelaçades les unes amb les altres, que semblen estar menys lligades a la terra que no ho estan entre elles, i que quan s'assequen i es mantenen successivament les unes sobre les altres, formen una borra grollera i espessa de diversos peus. Cap ruta, cap comunicació, cap vestigi d'intel·ligència en aquests llocs salvatges; l'home, obligat a seguir els camins de la bèstia ferotge, si els vol recórrer; obligat a vigilar constantment per no esdevenir-ne la presa; espantat dels seus rugits, embargat del mateix silenci d'aquestes solituds profundes, dóna mitja volta i diu: la natura bruta és repugnant i moribunda.⁴⁸⁹

Escenes com aquestes eren gairebé un lloc comú en els llibres de viatges, els relats de ficció i els estudis precientífics duts a terme per la enorme varietat d'autors europeus del XVIII. En especial les expedicions científiques agafaven cada cop més rellevància, i la descripció dels paisatges que es trobaven resultava sempre un element fonamental per a discernir sobre el nivell de desenvolupament de la zona en qüestió. Molts viatgers havien esmentat el contrast entre els medis habitats per les gents civilitzades (els europeus i els xinesos eren els exemples favorits) i els habitats per gents primitives. Fins i tot Montesquieu, tant ben conegut per les seves teories de la influència climàtica, va

⁴⁸⁸ BUFFON. *Histoire...* Vol. XII. Pàgs. xi-xii.

⁴⁸⁹ BUFFON. *Histoire...* Vol. XII. Pàgs. xii-xiii.

descriure la natura dels paisatges creats per civilitzacions i els tipus d'ús de la terra associats amb l'activitat econòmica.⁴⁹⁰

Relacionat amb això, l'interès en la tecnologia i la ciència aplicada al progrés de la civilització va créixer de manera exponencial durant el segle XVIII a mesura que ho feien també les investigacions i les noves descobertes com ara les eines agrícoles, la millora de les tècniques de drenatge, o idees per a plantar arbres o preparar jardins.⁴⁹¹ Amb molt poques excepcions, s'assumia que les aplicacions i les tècniques d'aquests tipus milloraven l'aparença del paisatge atorgant-li ordre i bellesa. En qualsevol cas, es tractava d'una tasca primordial que només un ésser viu podia dur a terme.

...sóc jo, només jo que la puc tornar agradable i viva: assequem aquests pantans, animem aquestes aigües mortes fent-les córrer, formem-ne rierols, canals; utilitzem aquest element actiu i insaciable que se'ns ha amagat i que només ens devem a nosaltres mateixos; prenem foc a aquesta borra supèrflua, a aquests vells boscos mig consumits; rematem amb el ferro allò que el foc no ha pogut consumir: aviat enlloc del jonc, del nenúfar, en el que el gripau compona el seu verí, veurem aparèixer el ranuncle, el trèvol, les herbes dolces i saludables; manades d'animals trepitjaran alegrement aquesta terra antigament impracticable; hi trobaran una substància abundant, una pastura sempre renaixent; es multiplicaran una vegada i una altra: servim-nos d'aquestes noves ajudes per a rematar la nostra obra; que el bou sigui sotmès al jou, i utilitzi les seves forces i el pes de la seva massa per a solcar la terra, que rejuvenirà gràcies a la cultura; una natura nova sortirà de les nostres mans.⁴⁹²

La promesa, doncs, era que l'activitat de l'home podia aportar un esplendor inèdit a la natura salvatge, i alhora multiplicar artificialment tots aquells animals i plantes que li poguessin resultar útils, fet que implicava una difusió cultural d'envergadura gairebé

⁴⁹⁰ Aquesta idea es troba a MONTESQUIEU, Charles-Louis de Secondat (Baró de la Brède et de). *El espíritu de las leyes*. Madrid: Ediciones Istmo, 2002. En especial el llibre XVIII, Capítol 7, que porta per títol "Sobre las obras de los Hombres", a la pàgina 381.

⁴⁹¹ Sobre aquest tema es pot consultar MATHIAS, Peter. *Innovation and Technology in Europe: From the Eighteenth Century to the Present Day*. Hoboken: Wiley-Blackwell, 1991.

⁴⁹² BUFFON. *Histoire...* Vol. XII. Pàg. xiii.

mundial. Buffon va considerar aquesta qüestió dels canvis físics a la terra realitzats per la indústria humana en més detall que cap altre dels seus contemporanis. Definitivament en va ser un dels seus defensors més radicals.

Com n'és de bella aquesta natura cultivada! que per les cures de l'home és brillant i pomposament engalanada! Ell mateix en fa el seu principal ornament, n'és la producció més noble; multiplicant-se multiplica el germen més preciós, ella mateixa també sembla multiplicar-se amb ell; ell posa al dia gràcies al seu art tot allò que ella amaga en el seu si; quants tresors ignorats, quantes riqueses noves! Les flors, els fruits, els grans perfeccionats, multiplicats fins a l'infinit; les espècies útils d'animals transportats, propagats, augmentats enormement; les espècies nocives reduïdes, confinades, relegades: l'or, i el ferro més necessari que l'or, arrencats de les entranyes de la terra: els torrents continguts, els rius dirigits, estretits; fins i tot la mar sotmesa, reconeguda, travessada d'un hemisferi a l'altre; la terra accessible per tot arreu, arreu transformada en viva i fecunda; en les valls de praderes rialleres, en les planes de riques pastures o de collites encara més riques; les colines carregades de vinyes i de fruits, les seves cimes coronades d'arbres útils i de boscos joves; els deserts esdevinguts ciutats habitades per un poble immens, que circula sense parar i es reparteix des dels centres als extrems; rutes obertes i freqüentades, comunicacions establertes per tot arreu com a testimonis de la força i de la unió de la societat: milers d'altres monuments de poder i de glòria demostren suficientment que l'home, mestre del domini de la terra, n'ha canviat i renovat tota la seva superfície, i que en tot moment comparteix l'imperi amb la natura.⁴⁹³

Però al mateix temps que valorava per sobre de tot la superioritat d'una natura que havia estat millorada per l'esforç humà, Buffon també entenia que la moderació en aquest sentit resultava primordial, doncs un excés en la manipulació podia portar també al desastre, que ja s'havia viscut en la extinció d'alguns animals als que l'home havia caçat indiscriminadament i pels que Leclerc es lamenta. Els seus elogis d'alguns animals salvatges també poden ser entesos com a crítiques velades de la societat

⁴⁹³ BUFFON. *Histoire...* Vol. XII. Pàgs. xiii-xiv.

civilitzada, doncs apareixen presentats com a vivint de manera passiva i pacífica entre els de la seva espècie, mentre que l'home porta la guerra a la seva pròpia casa. Tenen bones raons per a evitar l'home i per a establir-se tant lluny d'ell com sigui possible. Temes com aquests apareixen sovint en els escrits de Buffon: malgrat la seva fe en la millora i el seu respecte als assoliments humans, constantment torna a la natura guerrera i destructiva de l'home.

Prenent una àmplia perspectiva de tot el que acabem de repassar, podem reconèixer com Buffon establia una distinció clara entre els salvatges americans, que acceptaven de manera passiva el seu medi i s'adaptaven a les condicions naturals, i els colons europeus que estaven realitzant tots els esforços per convertir-se en mestres i no en servents de la natura. No els augurava pas un futur fàcil, doncs també era conscient de totes les raons que podien aturar aquest desenvolupament imposat per la mà de l'home.

Malgrat que només hi regni per dret de conquesta, gaudeix més que no pas posseeix, només conserva a través de cures constantment renovades; si cessen, tot llangueix, tot s'altera, tot canvia, tot torna a quedar sota la mà de la natura: ella reprèn els seus drets, esborra les obres de l'home, cobreix de pols i de molsa els seus monuments més fastuosos, els destrueix amb el temps, i només li deixa el penediment d'haver perdut per la seva culpa allò que els seus ancestres havien conquerit a través del treball. Aquests temps en els que l'home perd el seu domini, aquests segles de barbàrie durant els quals tot pereix, sempre són preparats per la guerra i arriben amb l'escassetat i la despoblació. L'home que només és poderós gràcies al nombre, que només és fort per la seva reunió, que només és feliç amb la pau, té el furor d'armar-se per la seva pròpia desgràcia i de combatre per la seva ruïna: excitat per la insaciable aviditat, cegat per l'ambició encara més insaciable, renuncia als seus sentiments d'humanitat, torna totes les seves forces contra ell mateix, busca la pròpia destrucció i es destrueix; i després d'aquests dies de sang i de massacre, quan el fum de la glòria s'ha dissipat, veu amb la mirada trista la terra devastada, les arts sepultades, les nacions dispersades, els pobles afeblits, la seva pròpia felicitat arruïnada i el seu poder real anihilat.⁴⁹⁴

⁴⁹⁴ BUFFON. *Histoire...* Vol. XII. Pàgs. xiv-xv.

Havent reconegut que la feina realitzada a les colònies estava produint resultats interessants, d'alguna forma Buffon prevenia de les possibles interferències, portades sempre per la pròpia mà de l'home, i que fàcilment podien retornar la natura al seu estat salvatge.

Aquesta lluita contra les forces de la natura i les condicions naturals era la manifestació més evident de la superioritat de l'home sobre els animals, i realment el feien el "rei de la Creació". Així doncs, lluny de construir una crítica injusta d'Amèrica, les seves teories, molt properes en el seu fonament a les conclusions de Montesquieu, eren un tribut directe a la industriositat dels colons britànics. Però aquesta és una hipòtesi que, tot i present en la obra de Leclerc, no va ser apreciada pels seus contemporanis, que van preferir continuar estenent la teoria de la degeneració de manera sovint sensacionalista, i obviar deliberadament aquesta idea més optimista sobre el futur del Nou Món.

Cornelius De Pauw. Exageració i radicalització.

El filòsof, geògraf i historiador Cornelius Franciscus De Pauw (1739-1799) va ser l'autor del major i més agressiu atac a Amèrica amb les seves *Recherches Philosophiques sur les Américains*, publicades per primer cop a Berlin entre 1768 i 1769.⁴⁹⁵ Per tal de tenir més perspectiva, exposarem primer la seva biografia de manera lleugera i tot seguit passarem a un estudi en detall de la seva obra relacionada amb Amèrica.⁴⁹⁶

Va néixer a Amsterdam, però en morir els seus pares quan encara era un nen, va ser enviat a viure a Liège, capital de la zona valona a l'actual Bèlgica, on tenia uns parents que li van proporcionar el suficient com perquè pogués rebre una educació a la universitat de Göttingen. Acabats els estudis va retornar a Liegè i allà va prendre els

⁴⁹⁵ L'ortografia del seu nom apareix també com a 'Cornelis', o en la forma francesa 'Corneille'; el cognom també presenta variacions, de vegades es troba també com a Paw, Pav o Pau.

⁴⁹⁶ La informació que hem utilitzat aquí prové en gran part d'un dels pocs textos biogràfics d'aquest sobre aquest autor, MICHAUD, Joseph Fr.; MICHAUD, Louis Gabriel. *Biographie Universelle, ancienne et moderne; ou, Histoire, par ordre alphabétique de la vie publique et privée de tous les homes que se sont fait remarquer par leurs écrits, leurs actions, leurs talents, leurs vertus ou leurs crimes*. Paris: Michaud frères, 1812. Pàgs. 321-322. [Arch]. Les obres secundàries en que apareixen dades sobre De Pauw també ens han estat útils, malgrat que sovint, sobretot durant els seus primers anys de vida, s'hi troben contradiccions.

hàbits el 23 de març de 1765. S'havia assegurat una prebenda com a canonge a Xanten, a l'actual Alemanya, a on es desplaçà per a viure retirat i poder realitzar les seves recerques històriques. Però aquesta existència pacífica va tenir una breu interrupció d'uns vuit mesos durant els quals va ser a Berlin. Sembla que el príncep-bisbe de Liège tenia alguna disputa amb el rei de Prússia i necessitava un bon negociador per a defensar els seus drets a la cort de Frederic el Gran. Un cop va ser allà va atraure l'atenció i el patronatge del rei, que el va intentar retenir oferint-li, juntament a la pensió de tres-mil francs que ja li havia estat concedida, el càrrec de lector privat.⁴⁹⁷ Sobre aquest punt hi ha força controvèrsia doncs algunes fonts parlen de promeses molt més temptadores, com ara una plaça en la acadèmia prussiana o el bisbat de Breslau. En qualsevol cas, De Pauw no va voler acceptar i ja fos perquè es va adonar de que els favors del rei podien ser temporals, perquè no suportava les intrigues de la cort o simplement perquè enyorava la seva vida pacífica a Xanten, va rebutjar els oferiments del rei i va retornar al seu retir menys d'un any després d'haver marxat.

A Xanten, De Pauw va viure a la catedral de St. Viktor, que veiem a la figura 33, on tenia el càrrec de subdiaca dins de la jerarquia eclesiàstica, que va mantenir durant tota la seva vida.

Fig. 33. La Catedral de St. Viktor de Xanten, i l'obelisc dedicat a De Pauw que Napoleó va fer construir en el seu honor el 1811, en el 2004 es va col·locar en la seva situació actual.⁴⁹⁸

⁴⁹⁷ Sobre la importància de la cort del rei prussià en el moviment il·lustrat, BRUNSCHWIG, Henri; JELLINEK, J. *Enlightenment and Romanticism in Eighteenth Century Prussia*. Chicago: University of Chicago Press, 1975.

⁴⁹⁸ La imatge prové de <http://dev.xanten.de>

Algunes fonts esmenten la existència d'un fill, Charles De Pauw, nascut el 1757 a Gent, Bèlgica, que hauria estat enviat a estudiar a Paris, on s'hauria entusiasmat amb la Revolució Americana i hauria decidit unir-se a Lafayette en la defensa dels futurs Estats Units. Un cop acabat el conflicte, aquest Charles s'hauria casat amb una dona de Virginia, amb la que va tenir una gran família, i un dels seus descendents hauria ajudat en l'ampliació del centre metodista Indiana Asbury University, que a partir d'aquell moment es va convertir en la encara existent DePauw University.⁴⁹⁹

Per temptadorament paradoxal que sigui la idea de pensar que mentre a Europa es publicaven encara edicions d'una de les obres que menys va fer a la percepció sobre Amèrica, el fill de l'autor estigués lluitant *in situ* per la independència d'aquells territoris, no sembla que aquesta història sigui gaire creïble, doncs no existeix cap document que deixi la més mínima pista sobre la paternitat de De Pauw, ni tant sols de que mai arribés a casar-se, i de fet la resta del que sabem sobre la seva vida sembla negar-ho categòricament. Per altra banda, és segur que existeixen altres famílies amb aquest mateix cognom de les quals podria provenir el citat Charles De Pauw, iniciador de la branca americana de la genealogia.⁵⁰⁰

Sent conscient de les possibles conseqüències de prendre partit, quan va esclatar la Revolució Francesa Cornelius De Pauw va intentar romandre a Xanten i prendre una posició neutral. Va arribar a rebutjar el càrrec de comissari de Clèves ofert pel directori de Paris, però enlloc de mantenir-lo allunyat dels conflictes, la seva actitud va fer que tothom el considerés sospitós. Va resultar molt afectat per la mort a la guillotina del seu nebot, el baró de Cloutz, i sembla que després d'això es va deprimir profundament i la seva salut es va deteriorar de manera considerable. Va morir a Xanten el juliol de 1799, però abans es va assegurar que les seves obres no publicades, entre les que es trobava una inconclusa *Recherches sur les Germains*, no ho arribessin a ser mai, i les va cremar.

⁴⁹⁹ La informació sobre aquest fet és extreta de RIDPATH, John Clark. "Washington Charles De Pauw, Founder of De Pauw University". *The Methodist Review*, LXXI, Vol. 72. New York: Phillips Hunt, maig de 1890. Pàgs. 383-398. [Arch]

⁵⁰⁰ CHURCH, Henry Ward. "Corneille De Pauw and the Controversy over His Recherches Philosophiques Sur les Américains". *PMLA*, Vol. 51, N° 1. New York: Modern Language Association, març de 1936. Pàgs. 178-206. Pel que fa a aquest punt concret de la biografia de De Pauw, en especial la pàgina 180.

Sobre el seu caràcter se'n sap molt poc, i malgrat que podem assumir per la seva predilecció per la vida tranquil·la, la seva negació a involucrar-se en la cort de Frederic el Gran o en la Revolució Francesa i els seus costums simples, que podia ser una persona moderada, el cert és que la lectura de qualsevol de les seves obres ens portaria directament a l'extrem contrari. En els seus escrits, De Pauw era bel·ligerant, agressiu, contundent i provocatiu, i sempre recolzava les seves teories fins a l'extrem, sense importar si els exemples o casos que exposava podien resultar difícils de creure. Es citava a si mateix com a font de qualitat per reforçar idees que havia escrit en altres llibres. Ofenia públicament aquells que estaven en desacord amb les seves idees, i els titllava de bojos, ignorants o mentiders. I tenia una especial mania, que exposava obertament, de manera força constant i gairebé mai en un context rellevant, al Papa, els jesuïtes i els espanyols.

Potser va ser precisament per aquest estil particularment violent que De Pauw es va fer famós tant ràpidament, doncs per altra banda el seu estil resulta força reiteratiu i redundant, i sembla que els lectors francesos notaven en la seva prosa la procedència alemanya de l'autor, de manera que no va arribar a dominar mai l'idioma com ho feren els grans *encyclopedistes*. El mateix Voltaire va dir sobre aquest tema que li resultava "obscur i entortolligat".⁵⁰¹ Però en el fons De Pauw resultava un escriptor del seu temps, doncs els atacs a la religió i als jesuïtes, la fe en el progrés i la falta total de fe en la bondat natural de l'home expressada per Rousseau, i fins i tot la manca de modèstia, resulten força comuns en la literatura que barallem.

Deixant de banda les *Recherches Philosophiques sur les Américains*, i altres llibres relacionats amb Amèrica que analitzarem tot seguit, la gran part de l'obra de De Pauw es basa en tractats filosòfics i històrics sobre civilitzacions antigues i modernes, i tots ells van resultar igual de controvertits que el primer. Resulta interessant tenir-los en compte per saber l'abast dels interessos del nostre autor.

⁵⁰¹ BEUCHOT, M. (ed.). *Oeuvres de Voltaire*, Tom LXIX. Paris: Lefèvre, 1834. [GB] Aquest breu comentari sobre De Pauw, de qui tot seguit afirma que fa "conjectures atzaroses" es troba a la pàgina 54 del llibre, i forma part de la carta escrita a M. Le Comte d'Argental el 5 de setembre de 1774.

Les seves dues altres obres més conegudes van ser *Recherches philosophiques sur les Egyptiens et les Chinois*, que es va publicar a Berlin l'any 1773 i *Recherches philosophiques sur les Grecs*, publicada també a Berlin l'any 1778.⁵⁰² Aquesta última no va tenir tant d'èxit ni va aixecar tanta polèmica com les dues primeres, doncs val a dir que, tot i allunyada del nostre tema d'estudi, la obra sobre egipcis i xinesos va fer créixer encara més la reputació de De Pauw. Es tractava de la refutació de la teoria exposada per l'erudit francès Pierre Daniel Huet (1630-1721) a la seva obra *Histoire du commerce et de la navigation des anciens* publicada el 1716, i que més endavant va desenvolupar l'orientalista francès Joseph de Guignes (1721-1800) a *Mémoire historique sur l'origine des Huns et des Turcs*, publicada el 1748.⁵⁰³ Aquesta hipòtesi plantejava que el poble xinès havia derivat d'una colònia egípcia. Per aquesta obra, i sobretot pel seu estil i els seus constants atacs *ad hominem*, l'autor d'Amsterdam va rebre nombroses crítiques d'intel·lectuals i missioners, però el cert és que la base de la seva refutació va ser recolzada per autors tant importants com el propi Voltaire.⁵⁰⁴

Endinsant-nos ja de ple en la temàtica americana, i per tal de justificar la nostra elecció de ressaltar Cornelius De Pauw d'entre tots aquells que van seguir les passes i els arguments de Buffon per atacar el Nou Món, tornem a introduir la seva primera obra, que segurament també fou la més important i la que no només va provocar més comentaris, sinó que gairebé de manera immediata es va col·locar en el centre de la controvèrsia sobre la degeneració americana, i així ho mostren les múltiples edicions que va tenir i la seva traducció a l'alemany.⁵⁰⁵ Tant per a atacants com per a defensors, les *Recherches philosophiques sur les américains* es van convertir en uns llibres de referència i d'obligada lectura, i el seu autor en la diana d'atacs i adulacions, que es van

⁵⁰² De la primera de les obres citades hem pogut consultar, PAUW, Cornelius. *Recherches philosophiques sur les Egyptiens et les Chinois*. Amsterdam & Leyde: Barth Vlam & J. Murray, 1773. [Arch], pel que fa a la segona, PAUW, Cornelius. *Recherches philosophiques sur les grecs*. Berlin: George Jaques Decker & Fils, 1787. [GB]

⁵⁰³ Les edicions de les obres citades a les que hem pogut tenir accés són HUET, Pierre-Daniel. *Histoire du commerce et de la navigation des anciens*. Lyon: Benoit Duplain: 1763. [Arch], i pel que fa a GUIGNES, Joseph. *Mémoire historique sur l'origine des Huns et des Turcs*. Paris: Dusart, 1780. [GB]

⁵⁰⁴ En el mateix volum de BEUCHOT, M. (ed.). *Oeuvres de Voltaire...*, a les pàgines 453-456, trobem una carta escrita pel filòsof francès al rei Frederic II de Prússia el 21 de desembre de 1775 en la que, en concret a la pàgina 455, podem llegir "Trobo a aquest M. Pauw un home molt hàbil, ple d'esperit i d'imaginació; una mica sistemàtic, la veritat, però amb el que ens podem divertir i instruir."

⁵⁰⁵ Hem citat els tres volums d'aquesta obra de manera completa en la introducció de la tesi DE PAUW, Cornelius. *Recherches Philosophiques...*, 1768 i 1772 respectivament pels dos primers volums, i DE PAUW, Cornelius. *Défense des Recherches...* pel tercer.

incrementar encara més després de que Buffon publicqués el ser rebuig obert a la obra de De Pauw.

Pel que fa a la seva contribució a la controvèrsia americana, molts autors afirmen que “estava ple de malícia”, cosa que resulta força difícil de provar, però el cert és que la duresa i l’agressivitat dels seus atacs resultava tant exagerada, que malgrat no haver-hi cap evidència al respecte, ni de quins podien ser els seus motius, és del tot comprensible que s’hagi arribat a pensar que ho va fer expressament.⁵⁰⁶ El que potser seria més probable és que ho hagués fet amb una intenció purament editorial, o que volgués situar el seu nom en les discussions filosòfiques de més gran nivell i decidís cridar l’atenció d’aquesta manera violenta. El cert és que, en aquest sentit, sabem que De Pauw s’il·lusionava quan els grans autors com ara Voltaire el citaven, encara que fos per a criticar totes les seves teories.⁵⁰⁷

En relació a les aportacions purament científiques, aquesta obra no contenia cap argument de pes que no haguem vist ja en Buffon, o que altres autors contemporanis que van participar en la discussió no haguessin apuntat amb anterioritat. La seva originalitat resideix en l’agressivitat, l’exageració i la deformació del seu discurs, potser degudes a una reacció en contra de les descripcions hiperindulgents dels salvatges i les gentes primitives que s’estenien a Europa de la mà de la influència del pensament rousseaunià.⁵⁰⁸ Però el més interessant continua sent que De Pauw presentava el problema de les amèriques de la manera més crua, explícita i provocativa possible.

En certa forma, i tenint en compte el que ja sabem sobre els mercats editorials en creixement del segle XVIII i l’avidesa dels lectors de la època pels llibres de viatges, podem ser conscients de que la desinformació, sovint força més atractiva que la veritat, s’estenia molt més ràpidament i de manera més àmplia, i en això la obra en dos volums

⁵⁰⁶ La cita és de STEELE COMMAGER, Henry.; GIORDANETTI, Elmo. *Was America...* Pàg. 20.

⁵⁰⁷ A BEUCHOT, M. (ed.). *Oeuvres de Voltaire...*, en concret a la pàgina 476, trobem la resposta a la missiva citada anteriorment, escrita a Voltaire pel rei Frederic II el 10 de gener de 1776 en la que podem llegir “He llegit a l’abat Pauw la vostra carta; ha quedat penetrat per les coses amables que escriviu sobre el seu tema; ell us estima i us admira, però crec que no canviarà pas d’opinió respecte al tema dels xinesos...”.

⁵⁰⁸ Com a obra de referència al voltant de l’abast d’aquesta idea i de les seves crítiques, ens ha resultat molt útil CRO, Stelio. *The Noble Savage: Allegory of Freedom*. Ontario: Wilfrid Laurier University Press, 1990.

(més un de posterior) publicada entre 1768 i 1769 per un De Pauw força jove per la magnitud del llibre presentat, va resultar ser tot un exemple a seguir.

Partint d'una tesi inicial molt negativa en contra d'Amèrica, De Pauw va seleccionar amb cura i tendenciositat totes aquelles observacions desfavorables al Nou Món que va trobar en la obra de Buffon sobre el clima, la insalubritat de la terra, la debilitat dels nadius i molts altres aspectes, i no content amb això, va afegir comentaris de collita pròpia per tal d'arribar a la conclusió de que hi existia un vici radical que prevenia el creixement i la propagació. El seu atac es va focalitzar de manera més agressiva encara en els éssers humans, va elaborar els detalls anatòmics donats per Buffon sobre els salvatges i va argumentar incansablement sobre la seva capacitat intel·lectual; també va anar un pas més enllà, assegurant que els criolls o europeus que immigraven o naixien a Amèrica es veurien irremeiablement afectats pel mateix problema. Les seves fonts van ser múltiples, i per tal de recolzar les seves hipòtesis amb d'altres obres, va utilitzar el botànic anglès John Clayton (1694-1773), el naturalista anglès Mark Catesby (c.1682-1749), el metge i col·leccionista irlandès Hans Sloane (1660-1753), l'explorador finès Pehr Kalm (1716-1779) i molts altres, per tal de mantenir la seva teoria de que els criolls eren no només físicament dèbils i inferiors als europeus, sinó que, a nivell mental eren incapaços de realitzar qualsevol esforç o assoliment.⁵⁰⁹

Des del nostre punt de vista, i aquesta és la raó bàsica per la qual hem decidit utilitzar les *Recherches* per tal de complementar la de Buffon, el seu mèrit principal resideix en el fet que probablement la obra de De Pauw va ser la que va fer decidir Buffon a revisar les seves edicions anteriors de les *Variétés dans l'espèce humaine* i a publicar un

⁵⁰⁹ Dels autors citats aquí, podem esmentar-ne les obres més rellevants. En primer lloc, molts dels manuscrits de Clayton sobre la flora de Virginia van ser editats sense el seu consentiment per GRONOVIVUS, J. F. *Flora virginica exhibens plantas quae V.C. Johannes Clayton in Virginia observavit atque collegit*. Lugduni Batavorum [Leyden], Cornelium Haak, 1743. [GB] Com a obra secundària ens interessa BERKELEY, Edmund.; BERKELEY Dorothy Smith. *John Clayton: Pioneer of American Botany*. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1963. El segon dels autors citats va escriure CATESBY, Mark. *Natural History of Carolina, Florida and the Bahama Islands*. London: C. Marsh, 1754. [Arch] De manera referencial per a aquest autor, MEYERS, Amy R. W. *Empire's Nature...* Pel que fa al següent autor, hauríem de citar SLOANE, Sir Hans. *A Voyage to the Islands Madera, Barbadoes, Nieves, St. Christopher's, and Jamaica* Londres: Hans Sloane, 1725. [GB] Ja hem ofert anteriorment una obra biogràfica: BROOKS, Eric St. John. *Sir Hans Sloane...* I pel que a l'últim, la seva obra principal fou KALM, Peter. *Travels into North America*. London: T. Lowndes, 1771. [GB] I en podem trobar molta informació a BENSON, Aldolph B. (Ed). *Peter Kalm's Travels in North America*. New York: Wilson-Erickson, 1937.

important suplement el 1778. Més de trenta anys havien passat des de que el gran naturalista francès havia escrit els seus volums sobre la història natural de l'home i s'havia adonat de la tendència generalitzada dels viatgers a preferir ocurrències inusuals i excepcionals a la crua veritat i l'aparició i enorme èxit dels dos volums de De Pauw no van fer més que inflar encara més els seus errors. Buffon va acabar admetent que gairebé no havia verificat les seves fonts abans d'utilitzar-les, va confessar que s'havia confiat i equivocat i es va proposar corregir el seu error.

Fa trenta anys que vaig escriure aquest article de les varietat de l'espècie humana; en aquest interval s'han fet molts viatges, i alguns d'ells els han dut a terme i els han deixat per escrit homes instruïts; després dels nous coneixements que ens han estat adreçats, tractaré de reintegrar les coses en la seva veritat més exacta, ja sigui suprimint alguns fets que vaig afirmar massa lleugerament refiant-me dels primers viatgers o confirmant d'altres que algunes crítiques han impugnat i negat a propòsit.⁵¹⁰

Sobre aquest relatiu penediment de Buffon parlarem més endavant de manera detallada, però ho volíem introduir aquí doncs el fet que portés els arguments de l'iniciador de la teoria de la degeneració americana fins a tal extrem que aquest volgués retirar algunes de les seves afirmacions ens sembla un dels motius principals per prendre en consideració les *Recherches* de De Pauw.

La visió més negativa d'Amèrica

Alguns dels analistes actuals més crítics amb De Pauw han pretès que no va realitzar cap mena de recerca, però aquesta idea resulta difícil de mantenir fent una ullada a la pròpia obra, en la que, només en el primer volum, es citen més de setanta autoritats que anaven des de cronistes contemporanis al moment de la descoberta a viatgers posteriors incloent turistes, científics o filòsofs.⁵¹¹ Ell mateix és conscient de la varietat de les seves fonts i de la dificultat de la seva tasca, i així ho exposa en el discurs preliminar a les *Recherches*:

⁵¹⁰ BUFFON. *Histoire...* Supplement IV. Pàg. 455, *Addition a l'article 'varietés dans l'espece humaine'*

⁵¹¹ Segurament el més dur amb aquest autor és STEELE COMMAGER, Henry.; GIORDANETTI, Elmo. *Was America...* Pàgs. 20-21.

...lliurant-nos a aquesta tasca, que ens ha desesperat al començament, de poder aportar alguna llum a tantes tenebres. Ha calgut finalment carregar-se d'obstinació per tal de traçar una ruta a través de les contradiccions i de les observacions vicioses dels viatgers, als que costen menys les extravagàncies que a la resta dels homes, i han estat, sense comparació, més perniciosos. Els seus prejudicis, que han viatjat amb ells, han adquirit una espècie d'autoritat en passar la línia equinoccial o els tròpics. Sense importar la severitat que hem utilitzat davant de tants testimonis, encara ha calgut paciència per a reconèixer i copsar la veritat, tantes vegades transvestida per la seva imbecilitat o violada per la seva malícia.⁵¹²

En cap moment, però, es fa esment de quin mètode utilitzava per a discernir la veritat d'entre tanta mentida ni es posa en dubte la seva pròpia capacitat per a fer-ho.

Una altre tema molt diferent és l'ús que l'autor realitzava de les seves fonts, doncs resulta força clar, com hem dit, que seleccionava amb minuciositat només aquells passatges que podien encabir-se en el seu sistema preconcebut, escollia els fets perquè confirmessin la seva opinió, i sempre només aquelles idees que li eren afins, per exemple, cita sense problemes al gran defensor de la guerra justa contra els indis Juan Ginés de Sepúlveda (1490-1573), però no al dominic Francisco de Vitoria (c.1485-1546), gran crític dels excessos comesos durant la conquesta, al que segurament havia llegit, però que no li convenia.⁵¹³ Però la manca de referència òbvia no li impedia llençar atacs plens de malícia a aquells autors que havien recolzat idees contràries a la seva hipòtesi, i oferim només tres dels múltiples exemples que donen una idea força clara del to que De Pauw utilitzava en contra dels seus enemics: “No m'aturaré doncs en tots aquests deliris que durant tant de temps de manera tant pacient s'han anomenat

⁵¹² DE PAUW. *Recherches...* Vol. I. Pàg. 5a [discurs preliminar]

⁵¹³ Pel primer dels autors citats hem trobat una edició traduïda del llatí a l'anglès del llibre més citat per De Pauw, SEPÚLVEDA, Juan Ginés. *De rebus hispanorum gestis ad Novum Orbem Mexicumque* [també conegut com *De Orbo Novo Historia*]. Michigan: University of Michigan Press, 1998. [GB], i ens interessa també AA.VV. *Juan Ginés de Sepúlveda y su crónica indiana*. Valladolid: Seminario Americanista de la Universidad de Valladolid, 1976. L'holandès certament coneixia però va obviar la obra pronunciada per primer cop l'any 1539 [nosaltres hem consultat una edició moderna] i més tard publicada de VITORIA, Francisco de. *Relectio de Indis*. Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1989. Trobem aquesta obra i d'altres similars comentades a PAGDEN, Anthony.; LAWRENCE, Jeremy. *Vitoria: Political Writings*. Cambridge: Cambridge University Press, 1991.

raonaments.; ...aquells que diuen que la coneixen, menteixen.; ...es troben naturalistes suficientment curts de gambals...”.⁵¹⁴ A més a més el canonge de Xanten sovint volia ser cregut només per la seva paraula, sense aportar cap referència; quan creia que una crítica no era el suficientment ferotge, la reforçava; i quan podia girar el sentit de les seves paraules perquè l’atac fos encara més punyent, no dubtava contradir les mateixes fonts a les que abans havia seguit cegament. És clar que ell no hagués acceptat aquest tipus de crítica, de fet va voler eliminar qualsevol dubte al respecte ja a les primeres pàgines del text:

...descriuré [...] amb tota l’exactitud de la que sóc capaç. Sigui quina sigui la forma i el contingut del meu pla, aquest és un testimoniatge que he de donar, que no he atorgat res als meus prejudicis o a les meves conjectures, que és en la veritat dels fets on he cregut entreveure les causes i els principis de la natura, i no pas en les meves idees.⁵¹⁵

Si bé l’origen de les seves cites és molt abundant i fins i tot impressionant, cal dir que aquell autor que més va utilitzar i que el va furnir amb la gran majoria d’arguments de la seva obra, apareix citat exactament quinze vegades en les gairebé vuit-centes pàgines dels dos primers volums. Ens referim, és clar, a Georges-Louis Leclerc, comte de Buffon, que sense cap mena de dubte va ser la font primordial que De Pauw va utilitzar copiosament per a estructurar la seva obra, fins al punt que es podria afirmar, amb el filòsof francès Jean Baptiste Claude Delisle de Sales (1741-1816), contemporani a De Pauw i gran detractor seu: “El comte de Buffon hauria conjecturat que la natura, encara en la seva adolescència al Nou Món, havia començat feia poc a organitzar-hi les éssers. Aquestes poques línies germinant en una imaginació ardent han fet néixer els tres volums de les *Recherches philosophiques sur les américains*, obra singular...”.⁵¹⁶ Malgrat la evident influència i els múltiples “préstecs” que en va realitzar el cert és que De Pauw sovint parlava de Buffon només per a refutar-lo, com en el cas de la consideració de les causes de la debilitat moral dels salvatges: “...no és pas improbable

⁵¹⁴ Les cites es troben a DE PAUW. *Recherches...* Vol. I. Pàgs 34, 30 i 38, respectivament.

⁵¹⁵ DE PAUW. *Recherches...* Vol. I. Pàgs. 3-4.

⁵¹⁶ DELISLE DE SALES, Jean Baptiste Claude. *De la philosophie de la nature ou traité de morale pour l’espèce humaine, tiré de la philosophie et fondé sur la nature*, vol. IV. Londres, [s.ed.] 1777. Pàg. 237. [GB]

atribuir a aquest esdeveniment físic admès com a veritat la major part de les causes que han viciat i depravat el temperament dels habitants, i sembla que podem adoptar aquesta opinió amb menys dificultats que la hipòtesi de Mr. de Buffon...”⁵¹⁷, o el de la influència del clima en els habitants del Nou Món: “Mr. de Buffon sembla haver-se inclinat cap a aquest sentiment, que és insostenible, malgrat l’autoritat d’un naturalista tant enginyós, i de vegades més enginyós que la pròpia natura.”⁵¹⁸

Deixant de banda les seves fonts o inspiracions, podem passar a analitzar les opinions que va expressar sobre Amèrica. Dedicarem la major part de l’espai dedicat a aquest autor a repassar les seves afirmacions sobre els homes que habitaven el Nou Món, tant nadius com immigrants, doncs va ser en aquest punt en el que De Pauw va centrar els seus atacs; també va ser on va resultar més especialment agressiu i on va proporcionar alguna noció nova a la controvèrsia, ja que la seva concepció respecte a criolls i colons no apareix en Buffon. Per altra banda, no ens interessa tant realitzar un estudi detallat de les *Recherches* com el que hem dut a terme amb la *Histoire naturelle* del naturalista francès, que a la fi és l’autor principal en aquest apartat, sinó en qualsevol cas reforçar la teoria sobre Amèrica exposada en aquesta última obra amb allò que fos que aquella va aportar de nou.

Pels motius que ja hem vist, en moltes de les seves opinions els llibres de l’holandès resultarien reiteratius amb allò que hem analitzat fins ara, de manera que només veurem alguns breus exemples sobre elements com ara el clima, els animals o les plantes per tal de poder oferir una idea de la manera com utilitzava les proposicions de Buffon i les radicalitzava en el seu estil tant personal; un cop fet això passarem directament a examinar en detall els temes amb els que De Pauw va contribuir de manera més personal i original a la controvèrsia americana.

Ja en el discurs preliminar del volum I de les *Recherches*, queda establerta molt clarament quina és la postura general de la obra: “...és sens dubte un espectacle gran i terrible de veure una meitat del globus desfavorida per la natura de tal manera que tot és

⁵¹⁷ DE PAUW. *Recherches...* Vol. I. Pàg. 23.

⁵¹⁸ DE PAUW. *Recherches...* Vol. I. Pàg. 197.

degenerat o monstruós.”⁵¹⁹ I més endavant també en un altre passatge: “La natura ho ha tret tot a un hemisferi per donar-ho a l’altre.”⁵²⁰ Tota la obra manté la teoria de que Europa és incomparablement superior en qualsevol aspecte a allò que li pot correspondre en Amèrica, i pel que fa a les causes d’aquesta degeneració i monstruositat, l’autor resulta força ambigu, de vegades ho atribueix al clima, o a d’altres factors naturals permanents, però també pren en consideració les grans catàstrofes naturals com ara els terratrèmols o les inundacions.

La imatge que De Pauw ens dibuixa sobre les condicions globals del Nou Món resulta força descoratjadora, doncs sembla, i aquesta era precisament la intenció de l’autor, que no resulti un lloc adequat per la vida. En tractar, per exemple el tema de les condicions climàtiques, assumirà la idea de Buffon de que Amèrica és molt més freda que Europa, però s’aventurarà amb detalls provinents d’altres fonts, com ara les diverses expedicions científiques que van ser enviades per a prendre mesures de temperatura:

...l’aire és molt menys càlid al Nou Món que a l’antic continent. Avaluant amb tota la exactitud possible la diferència de temperatura, penso que la trobarem de dotze graus de latitud, és a dir, que fa tanta calor a l’Àfrica a trenta graus de l’Equador com només a divuit graus d’aquesta línia a Amèrica. Els termòmetres no han pujat al Perú, al centre de la zona tòrrida, més del que ho fan en ple estiu a França.⁵²¹

La geologia tampoc no presentava incentius per ser gaire optimistes, doncs “La terra, coberta de muntanyes punxegudes o de boscos i pantans, oferia l’aspecte d’un desert estèril i immens.”⁵²² També en parlar de la humitat podem fàcilment evocar el naturalista francès, tot i que algunes afirmacions resulten, si més no, sorprenents. “A les parts meridionals i a la majoria de les illes d’Amèrica, la terra estava coberta d’aigües corrompudes, malsanes i fins i tot mortals, doncs l’ardor del sol hi ocasionava una mena

⁵¹⁹ DE PAUW. *Recherches...* Vol. I. Pàg. 2a [discurs preliminar]

⁵²⁰ DE PAUW. *Recherches...* Vol. II. Pàg. 167.

⁵²¹ DE PAUW. *Recherches...* Vol. I. Pàg. 11. Per tal de posar en perspectiva l’opinió d’aquest autor sobre el clima americà podem consultar URTEAGA, Luis. “La teoria de los climas y los orígenes del ambientalismo”. *Cuadernos críticos de geografía humana*, N° 99. Barcelona: Universidad de Barcelona, novembre de 1993.

⁵²² DE PAUW. *Recherches...* Vol. I. Pàg. 4.

de fermentació; se n'elevaven boires espesses i carregades de sal marina.”⁵²³ En aquesta última idea de les boires salades tenim un clar exemple del tipus de desmesura que realitzava De Pauw, que no content amb aquest breu esment insistirà tot seguit per afirmar que, malgrat el que consideren els científics europeus, aquesta sal s'elevava en forma de vapor i cristal·litzava tot seguit depositant-se en les fulles de les plantes i els troncs dels arbres.

Amb aquest panorama, no resulta sorprenent que “Tots els primers aventurers que s'hi van establir van haver de patir els horrors de la fam i de l'escassetat.”⁵²⁴ I en situacions com aquesta, l'amant de les exageracions no podia deixar escapar la oportunitat de citar i generalitzar amb els diversos casos de canibalisme comesos pels europeus que ja s'havien documentat a l'època. “Els primers colons francesos enviats a Amèrica van acabar per menjar-se els uns als altres.”⁵²⁵ I òbviament, si podia esquitxar un dels seus objectius favorits, encara millor “Els espanyols es van veure obligats de tant en tant a menjar americans i fins i tot espanyols, a falta d'una altra font de menjar.”⁵²⁶

Si bé, com hem apuntat, De Pauw bascula al llarg de les *Recherches* sobre les diverses causes que podien ser les culpables de la lamentable situació del Nou Món, val a dir que la del diluvi és la seva preferida, doncs és la que quadra millor amb la seva interpretació sobre l'origen del continent americà. Per a ell es tractava d'una creació recent que, a diferència dels altres continents, encara no havia pres la seva forma definitiva; seguint de prop la teoria exposada per Francis Bacon que ja hem esmentat amb anterioritat, donava suport a la variant de la segona inundació, més tardana i diferent a aquella que va fer sucumbir Europa.

El nombre gairebé infinit de llacs i aiguamolls que cobreixen les Índies occidentals, no han estat formats només per les aigües fluvials transvasades, ni per les boires atretes per les muntanyes i els boscos; aquests llacs semblen ser dipòsits

⁵²³ DE PAUW. *Recherches...* Vol. I. Pàg. 5.

⁵²⁴ DE PAUW. *Recherches...* Vol. I. Pàg. 4.

⁵²⁵ DE PAUW. *Recherches...* Vol. I. Pàg. 5.

⁵²⁶ DE PAUW. *Recherches...* Vol. I. Pàg. 4. Per malintencionats que fossin aquests comentaris de De Pauw, el cert és que les fonts parlen de casos com aquests, remetem al brillant AVRAMESCU, Catalin. *An Intellectual History of Cannibalism*. New Jersey: Princeton University Press, 2009. En especial les pàgines 105-124.

d'aigües que encara no s'han pogut escórrer dels llocs antigament coberts d'aigua per causa d'una sacsejada violenta, impresa a tota la màquina del globus terraquí; els nombrosos volcans de les serralades i els penyals de Mèxic, els tremolors que no s'aturen mai a totes dues bandes dels Andes proven que la terra encara no té el repòs dels nostres dies. Les vetes dels metalls més pesats, exposades en alguns llocs molt a prop del terra semblen indicar que el mateix terra ha estat diluït i que torrents i transvasaments han arrossegat la superfície. Les conquilles amuntegades als llocs marítims més baixos, la destrucció de tots els quadrúpedes més grans, que són els primers a perir sota les aigües, la tradició unànime dels peruans, dels mexicans i dels salvatges en general [...] totes aquestes proves combinades semblen justificar el pensament d'Acosta sobre la inundació de l'hemisferi americà.⁵²⁷

Totes aquestes circumstàncies que no només corroboraven els seus contemporanis sinó que a més semblaven justificades per diverses llegendes i històries indígenes sobre el diluvi i pels mateixos conqueridors i missioners de les primeres èpoques, li permetien arribar a la conclusió que l'holandès buscava des de bon començament: “Si admetem, doncs que el continent americà va ser transformat més tard que el nostre [...] per inundacions i tremolors de terra, entendrem perquè hi existeix una diferència tant marcada entre tots els objectes de comparació possibles d'aquestes dues parts del globus.”⁵²⁸

Una de les produccions de la natura americana que d'alguna manera va quedar menys afectada pels atacs concrets sobre la degeneració van ser les plantes, de fet a part de les generalitzacions sobre la densitat sufocant de la vegetació o la esterilitat del sòl, un dels pocs atacs repetits per multitud d'autors sobre aquest tema era la dificultat d'adaptació de les diverses espècies d'un continent a l'altre. Aquesta idea ja es trobava a les primeres cròniques, com la del pare Acosta, que a la seva *Historia natural y moral de las Indias*, parlava de com les plantes americanes portades a Espanya no agafaven bé, i

⁵²⁷ DE PAUW. *Recherches...* Vol. I. Pàgs. 102-103. Aquí De Pauw es refereix al missioner jesuïa José de Acosta i la seva obra *Historia natural y moral...*

⁵²⁸ DE PAUW. *Recherches...* Vol. I. Pàg. 105.

en canvi les que es portaven d'Espanya a Amèrica creixien amb força, i es preguntava amb sarcasme si seria perquè les plantes eren molt bones o si era per efecte del sòl.

Millor pagades han estat les Índies, pel que pertoca a les plantes, que en d'altres mercaderies, perquè les que han vingut a España són poques i es donen malament, les que han passat d'Espanya són moltes i es donen bé. No sé si diem que ho fa la bondat de les plantes, per donar gloria a allò d'aquí; o si diem que ho fa la terra perquè sigui la gloria d'allà. En conclusió, gairebé tot allò que és bo i es produeix a España existeix allà, i en parts de manera avantatjosa, i en d'altres no...⁵²⁹

És comprensible que en una època on la botànica no només era un entreteniment favorit de les classes altes sinó també un dels elements primordials en tota mena d'experimentacions científiques, apareguessin nombrosos autors escrivint sobre aquest tema, i sobretot es buscaven plantes que poguessin aportar alguna mena de benefici, ja fos econòmic o medicinal. Entre 1785-87, per exemple, el botànic italià Luigi Gomes Castiglioni (c. 1757-1832) va recórrer Nord-Amèrica en busca de plantes que poguessin ser adaptades a la Llombardia, doncs igual que el metge i filòsof, també italià Filippo Mazzei (1730-1816), estava convençut que el sòl a una i altra banda de l'Atlàntic era bàsicament idèntic.⁵³⁰

El fet fou que, donades les condicions climàtiques d'humitat tant esteses, semblava obvi que les opinions atorguessin moltes possibilitats a determinat tipus de planta, i fins i tot en De Pauw va haver d'admetre que la situació havia resultat òptima per a aquells vegetals que necessitaven molta aigua.

Les plantes aquàtiques, o suculentes, que exigeixen una terra humida i pastosa, com les canyes de sucre, els melons, les carbasses, les cols i els naps han sobrepasat fins i tot les expectatives dels agricultors [...] L'arròs que adora estar

⁵²⁹ ACOSTA, José de. *Historia natural y moral...* Llibre IV, Capítol XXXI.

⁵³⁰ Les obres d'aquests dos autors resulten molt importants per a entendre l'interès de l'època per la botànica americana, hem pogut consultar CASTIGLIONI, Luigi. *Viaggio negli Stati Uniti Dell'America Settentrionale fatto negli anni 1785, 1786, e 1787*. Milano: Giuseppe Marelli, 1790. [GB] I MAZZEI, Filippo. *Recherches historiques et politiques sur les Etats-Unis de l'Amérique Septentrionale*. Paris: Froullé, 1788. [Arch]

submergit i els pèsols als que encanten els pantans, han donat collites avantatjoses...⁵³¹

De fet, les idees d'aquest tipus es van multiplicar arreu del Nou Món, i sobretot als Estats Units van portar als defensors més fervorosos d'aquelles terres a afirmar que la extrema fertilitat del sòl americà resultava la major riquesa d'aquell continent, una noció que més tard examinarem en detall.⁵³²

Però és clar que l'autor holandès no es podia conformar amb alabar les bones propietats del sòl americà en relació a les exportacions. També va esmentar els intents fallits més importants, com el dels arbres fruiters: "Entre els vegetals exòtics exportats a Amèrica, els arbres de fruit com els ametllers, els prunes, els cirerers, els noguers han prosperat feblement o gens. Els presseguers i els albercoquers només han fructificat a l'illa de Juan Fernandez, en altres bandes han degenerat."⁵³³ O alguns cereals: "El nostre sègol i el nostre blat no han pres, només a algunes petites zones del nord."⁵³⁴ Però sobretot va atacar les plantes natives, les característiques de les quals, quan es donava el cas, sempre resultaven ser inferiors en comparar-les amb les europees, fins i tot quan resultaven similars. "La majoria dels vegetals que en els nostres climes són tendres i herbacis han estat retrobats a Amèrica sota la forma llenyosa dels arbustos."⁵³⁵

Volem destacar algunes de les càrregues més extremes, conclusions genèriques extravagants a les que podia arribar De Pauw després de conèixer observacions sobre algunes espècies concretes, com va resultar del cas dels manglars "...la majoria dels arbres indígenes d'Amèrica, en lloc d'enfonsar les seves arrels de manera perpendicular, les fan anar, com per instint, per sobre de la superfície en horitzontal, per evitar el fred de l'interior del sòl."⁵³⁶ I potser les afirmacions més emmetzinades foren les que acusaven les creacions vegetals de ser perilloses i fins i tot mortals per l'home:

⁵³¹ DE PAUW. *Recherches...* Vol. I. Pàg. 14.

⁵³² Podem avançar una obra que tracta extensament aquesta idea EKIRCH, Arthur A. Jr. *Man and Nature in America*. New York: Columbia University Press, 1963. Sobretot les pàgines 10-21, que conformen el segon capítol, adequadament anomenat *The agrarian dream*.

⁵³³ DE PAUW. *Recherches...* Vol. I. Pàg. 14.

⁵³⁴ DE PAUW. *Recherches...* Vol. I. Pàg. 14.

⁵³⁵ DE PAUW. *Recherches...* Vol. I. Pàgs. 6-7.

⁵³⁶ DE PAUW. *Recherches...* Vol. I. Pàg. 9.

Aquest terreny fètid i pantanós fa créixer més arbres verinosos dels que creixen en les tres altres parts de l'univers conegut; s'hi extrau aquest suc tant perillós amb el que els indis armen la punta de les seves fletxes, que només fregant l'epidermis dels homes i dels animals provoca la mort més sobtada possible.⁵³⁷

Aquest és un tema que li interessava especialment, i de fet va dedicar algunes pàgines a dissertar sobre els efectes del curare i altres verins similars en animals i humans, i sobre la pretesa, però reconegudament infundada utilització del sucre per a contrarestar els mals provocats d'aquestes substàncies.⁵³⁸ Segons l'autor holandès, però, en algunes zones pràcticament totes les plantes eren metzinoses, fins i tot aquelles amb que s'alimentaven els indis:

El principal aliment dels americans establerts en la costa oriental era una planta verinosa que només es torna comestible amb habilitat. Parlo de totes les espècies de iuques i de tapiques que són gairebé totes mortals si es mengen crues, tal com surten de la terra.⁵³⁹

Fet que és entès per De Pauw com a mostra de la pobresa del sòl i de la extrema necessitat que passen els habitants d'aquella zona, doncs ho compara amb l'ús puntual de l'arum, planta similar a la tapioca, que en algun moment del passat es va haver de consumir a Europa.

En relació amb les plantes resultava inevitable discutir sobre l'enorme benefici econòmic que havia significat per a Europa el comerç d'alguns productes produïts de manera massiva a Amèrica com ara el cacau, el cafè o el sucre, que ja al segle XVIII havien demostrat les seves propietats intrínseques, inundat els mercats i transformat

⁵³⁷ DE PAUW. *Recherches...* Vol. I. Pàg. 6.

⁵³⁸ Tot i que aquestes idees apareixen en diversos indrets de les *Recherches*, el més destacat ho trobem al Volum II, on hi ha un capítol sencer especialment dedicat a *De l'usage des flèches empoisonnées chez les peuples des deux continents*, Pàgs. 266-306.

⁵³⁹ DE PAUW. *Recherches...* Vol. I. Pàg. 6.

completament societats senceres.⁵⁴⁰ Tot i que reconeix les qualitats d'alguns d'aquests productes, De Pauw també és molt crític amb l'explotació que es realitza en algunes zones, que han estat obligades a conrear exclusivament aquestes collites, havent de recórrer a Europa per l'obtenció dels elements bàsics; amb la necessària utilització del treball esclau; i també amb el fet que el Vell Món no es conformés amb allò que la natura li va atorgar i s'obsessionés amb productes superflus, que en cap cas resultaven de primera necessitat.

Continuem anant a buscar el sucre, el cacau i el cafè per tal d'afalagar el nostre gust i satisfer la nostra sensualitat, la panerola i les fustes per tintura i per fer-ne plaques, pel nostre luxe i les nostres fantasies, els bàlsams del Perú, la copaiba, la quinina, el gavac, el safrà, la ipecacuana i mil altres drogues per guarir les nostres malalties; l'or, l'argent, aquests déus dels cristians, com bé diuen els salvatges; les pedres, pelleteries i el cotó per vestir-nos. L'Europa, aquesta terra tant rica, tant fèrtil, tant abundant, a la que la natura ha donat tot per arrabassar-li a l'altra, hi va malgrat tot a buscar això i tantes altres coses que no troba pas en el seu propi territori.⁵⁴¹

Un cop realitzades aquestes crítiques més genèriques, no dubtarà en minimitzar les propietats d'algunes d'aquestes produccions vegetals i afirmar, per exemple, que ni el sucre ni el cafè que es cultiven a Amèrica són de més alta qualitat que els que creixen a altres bandes del món "...que el cafè i el sucre d'Amèrica són superiors o comparables en qualitat a les mateixes produccions criades al nostre antic continent, cosa que es troba molt allunyada de la veritat."⁵⁴² O a realitzar descripcions molt poc favorables d'aquests productes que tant ambicionen els europeus. "Quan el sucre és exprimit de les canyes s'ha de coure immediatament, i si no es fa es torna vinagre per si mateix."⁵⁴³

⁵⁴⁰ Sobre aquesta apassionant temàtica podem esmentar aquí dues de les obres que hem consultat més, CORN, Charles. *The Scents of Eden. A History of the Spice Trade*, New York: Kodansha International, 1997, i SCHIVELBUSCH, Wolfgang. *Taste of Paradise. A Social History of Spices, Stimulants, and Intoxicants*. New York: Vintage Books, 1993.

⁵⁴¹ DE PAUW. *Défense des Recherches...* Pàg. 36.

⁵⁴² DE PAUW. *Défense des Recherches...* Pàg. 248.

⁵⁴³ DE PAUW. *Défense des Recherches...* Pàg. 240.

La gran majoria d'afirmacions que De Pauw realitza al voltant dels animals americans provenen directament, i sovint de manera força literal i sense cita directa de la font, de la *Histoire Naturelle* de Buffon. Així, les opinions del naturalista francès sobre la manca de grans quadrúpedes, l'empetitiment generalitzat de les espècies i la seva inferioritat intrínseca, són pràcticament repetides sense gaires canvis. Exposant un parell d'exemples podem descobrir, en el primer, la teoria de la existència d'algun element propi del clima del Nou Món que impedeix l'aparició dels animals més grans o nobles, i afavoreix la dels més infectes, a més d'una referència velada a Leclerc:

No existeix en el nou continent, entre els tròpics, cap gran animal quadrúpede. Els naturalistes que s'han dedicat a aquest tema durant molt de temps han sospitat que els grans gèrmens no es poden desenvolupar en aquest clima desavantatjós a les principals produccions del regne animal i favorable només als insectes i les serps.⁵⁴⁴

O expressat d'una manera molt més pauwniana, "...una alteració i un bastardisme generalitzat ha afectat, en aquesta part del món, tots els animals quadrúpedes fins als primers principis de la existència i de la generació."⁵⁴⁵ I en el segon, la de que tots els animals són força més petits i les seves formes resulten estranyes a l'ull europeu: "En el moment de la descoberta el clima d'Amèrica era molt contrari a la majoria dels animals quadrúpedes, que eren, una sisena part més petits que els seus anàlegs de l'antic continent."⁵⁴⁶ i: "Pel que fa als animals indígenes, la majoria tenen una talla poc elegant, i de vegades tant mal fets que els primers que els van definir van tenir problemes per definir els seus contorns i poder percebre el seu caràcter."⁵⁴⁷

És clar que es poden distingir clarament les afirmacions de la collita pròpia de De Pauw, doncs sempre imposa el seu toc personal, que veiem clarament en els adjectius i les expressions que utilitza en realitzar algunes de les descripcions d'animals específics: "Els guepards, els tigres i els lleons americans estaven completament abastardits, petits,

⁵⁴⁴ DE PAUW. *Recherches...* Vol. I. Pàg. 12.

⁵⁴⁵ DE PAUW. *Recherches...* Vol. I. Pàg. 9.

⁵⁴⁶ DE PAUW. *Recherches...* Vol. I. Pàg. 4.

⁵⁴⁷ DE PAUW. *Recherches...* Vol. I. Pàg. 12.

pusil·lànimes i mil vegades menys perillosos que els de l'Àfrica o l'Àsia [...], al Canadà existeix una espècie de tigre tant poc valent que se l'anomena el tigre covard, o cougar.”⁵⁴⁸ La majoria d'esments que realitza sobre quadrúpedes segueixen aquesta línia de repetir i exagerar, no resulta gaire rellevant fer-ne aquí un llistat detallat.

En arribar a un tema com el dels animals que es consideren més baixos en l'escala dels éssers, aquells que resulten més abundants a Amèrica perquè fructifiquen en els sòls més impurs i en els climes més viciats, tornem a sentir els ecos de les afirmacions realitzades per Buffon, tot i que en aquest cas, com que la idea ja de per si permet l'atac agressiu més directe, és potser en el que De Pauw es deixa anar més:

La superfície de la terra, afectada de putrefacció, estava inundada de llangardaixos, colobres, serps, rèptils i insectes monstruosos per la seva grandària i per l'activitat del seu verí; llencen els sucus abundants d'aquest sòl inculte, viciat, abandonat a sí mateix i on la sàvia nutritiva s'agria, com la llet en el si dels animals que no exerceixen el poder de propagar-se.⁵⁴⁹

Planteja imatges que evocuen la por a uns éssers que, sent petits, ja poden resultar desagradables, però que en augmentar la seva talla passen a ser directament terrorífics: “Les erugues, les papallones, els mil-peus, els escarabats, les aranyes, les granotes i els gripaus, són la majoria d'una talla gegantina dins la seva espècie, i es multipliquen en un nombre que està més enllà de la imaginació.”⁵⁵⁰ Inclou en la seva descripció tants exemples extrets de fonts obscures o de la seva pròpia imaginació com creu convenient per deixar clara l'idea principal, “...papallones que igualen el volum dels nostres ocells [...], granotes que pesen fins a trenta-set quilos i que imiten amb els seus crits els mugits dels braus [...], formigues que assolien de tal manera les terres del sud d'Amèrica, que s'anomena a aquest insecte el rei del Brasil.”⁵⁵¹ I algunes exageracions curioses dignes

⁵⁴⁸ DE PAUW. *Recherches...* Vol. I. Pàgs. 8-9.

⁵⁴⁹ DE PAUW. *Recherches...* Vol. I. Pàg. 7.

⁵⁵⁰ DE PAUW. *Recherches...* Vol. I. Pàg. 7.

⁵⁵¹ DE PAUW. *Recherches...* Vol. I. Pàgs. 7-8. Podem tornar a citar aquí COLEMAN, Deirdre. “Entertaining Entomology...” I NERI, Janice. *The insect and the Image...* Resulta interessant veure fins a quin punt aquesta idea de l'abundància d'insectes a Amèrica i el seu perill intrínsec es va estendre en la mentalitat occidental fins ben entrat el segle XX; el relat curt publicat a Alemanya l'any 1937: STEPHENSON, Carl. *Leiningens Kampf mit den Ameisen*. Hamburg: Hamburger Lesehefte Verlag, 1997,

de ser esmentades, com que existeix una iguana que, si es menja, provoca o reviu malalties. “Les iguanes de les que s’alimenten tants americans, reforcen, sense que ho sabéssim, el principi de verola del que tots els homes i molts animals [...] estan afectats, o curen el mal veneri per donar pas a l’escorbut muriàtic, que sembla que només n’és una modificació.”⁵⁵²

Acabem aquest breu apartat amb algunes referències en relació al fracàs generalitzat de l’exportació a Amèrica d’animals europeus, majoritàriament domesticats, per a ajudar amb el seu treball en la colonització. A part de la repetició de tot allò que ja hem vist fins ara sobre com la majoria d’ells es feien més petits i més febles o com la seva carn perdia qualitat, “Els animals d’origen europeu o asiàtic que s’hi van transportar immediatament després de la descoberta, es van empètir: la seva talla es va degradar i van perdre una part del seu instint o del seu geni. Els cartílags i les fibres de la seva carn van esdevenir més rígides i més corretjoses.”⁵⁵³ De Pauw afegeix alguns inconvenients extra, com que molts animals perden la cua o dits de les potes davanteres o posteriors; els gossos perden la facultat de bordar, “Els gossos que s’hi han portat dels nostres països perden la veu i deixen de bordar en la majoria de les contrades del nou continent...”; i que els camells i els elefants deixen de reproduir-se i moren, “Els portuguesos han tingut moltes vegades la idea de transportar elefants al Brasil, però tot sembla indicar que aquests animals van tenir el mateix destí que els camells del Perú, i que no procreaven, ni tant sols quan se’ls abandonava als boscos...”.⁵⁵⁴ I en aquest context, l’esment a l’èxit dels porcs, també és aprofitat per dir obertament allò que Buffon va deixar entreveure d’una manera molt més delicada: “Només els porcs han adquirit una corpulència sorprenent, perquè ells gaudeixen a les terres fastigoses, abundants en fruites aquàtiques, en insectes i en rèptils.”⁵⁵⁵

que va servir d’inspiració per la pel·lícula nord-americana *The Naked Jungle* [estrenada a Espanya com *Cuando ruge la marabunta*], dirigida per Byron Haskin l’any 1954, és només un exemple.

⁵⁵² DE PAUW. *Recherches...* Vol. I. Pàgs. 14-15.

⁵⁵³ DE PAUW. *Recherches...* Vol. I. Pàg. 13.

⁵⁵⁴ Les cites corresponen, respectivament, a DE PAUW. *Recherches...* Vol. I. Pàg. 13, i a DE PAUW. *Recherches...* Vol. I. Pàg. 14. Val la pena tornar a esmentar aquí SCHWARTZ, Marion. *A History of Dogs...* i MIZELLE, Brett. *Pig...*

⁵⁵⁵ DE PAUW. *Recherches...* Vol. I. Pàg. 13.

Podem acabar aquests apartats introductoris amb un comentari que vindria a restituir mínimament la respectabilitat científica de De Pauw, que com a mínim acceptava les evidències de que la millora podia resultar possible si bé, un altre cop, copiant clarament la teoria de Leclerc sobre les bondats que el treball de l'home podia aportar al canvi generalitzat de les condicions de vida en el Nou Món:

Es pretén que totes les altres espècies d'animals europeus degeneren menys avui dia a les Índies Occidentals que durant el primer segle de la descoberta, cosa que com a mínim sembla provar que el clima hi ha millorat una mica. És cert que el treball dels cultivadors que han aclarit els boscos, purgat la terra de bèsties immundes, sagnat els pantans i desbrossat els grans espais, han hagut de contribuir, independentment d'altres causes, a corregir la qualitat de l'aire.⁵⁵⁶

L'home al centre de la polèmica

El propi títol de la seva obra ja indica quin era l'interès específic de De Pauw, però només fent una ullada ràpida a l'índex dels dos primers volums de les *Recherches Philosophiques sur les Américains*, veiem com la immensa majoria dels capítols estan dedicats directa o indirectament als éssers humans del Nou Món. Al volum I, per exemple, trobem, ja a les primeres pàgines, entre *Du climat de l'Amérique* i *de la découverte du Nouveau Monde*, la part sobre *De la complexion altérée de ses habitants*; aquests tres temes conformen les primeres 130 pàgines, la resta són dedicades a *De la variété de l'espèce humaine en Amérique*; *De la couleur des Américains*; i parts sobre grups molt concrets com ara *Des anthropophages*; *Des Esquimaux*; i *Des Patagons*. I al volum II la proporció de pàgines consagrades als humans no és tan gran, però tot i així trobem els capítols *Des blasards et des negres blancs*; *De l'Orang-outang*, que encara que no ho sembli és un capítol àmpliament relacionat amb els indis; *Des Hermaphrodites de la Floride*; i *Du génie abruti des Américains*. A més d'un parell més sobre costums específics dels habitants del Nou món, *De la circoncision et de la infibulation*; *Sur la religion des Américains*; i també sobre tradicions compartides, *De quelques usages bizarres, communs aux deux Continents*; i *De l'usage des flèches empoisonnées chez les peuples des deux continents*. Només hi ha tres capítols més que

⁵⁵⁶ DE PAUW. *Recherches...* Vol. I. Pàgs. 25-26.

completan aquest tom, *Sur le Grand-Lama*, *Sur les vicissitudes de notre Globe*, i *Sur le Paraguai*.

Si bé és cert que, seguint la tendència habitual a l'època, qualsevol detall es podia considerar una bona excusa per a realitzar una llarga dissertació sobre un tema paral·lel que no semblava tenir gaire relació directa amb la idea principal del capítol, i això hauria d'incloure totes les hipòtesis sobre animals i plantes que hem vist fins ara i moltes altres que no hem inclòs en aquest treball, la revisió dels títols dels capítols ens dóna una idea prou clara de quin era l'objectiu principal dels atacs de De Pauw. Ja hem esmentat en algun punt que, de fet, la seva contribució més important a la controvèrsia americana va ser centrar-se de manera específica en l'ésser humà i estendre la idea de la inferioritat també a aquells europeus que decidien establir-se al Nou Món. En aquest aspecte es distancia en certa forma de la seva font primària, la *Histoire Naturelle* de Buffon, però després d'haver treballat aquesta secció de les *Recherches* en profunditat, podem afirmar que en gran part, la "originalitat" de l'holandès resideix bàsicament en traslladar als homes la teoria buffoniana de la degeneració dels animals.⁵⁵⁷

D'aquesta manera, observem un gir pervers de la teoria del naturalista francès respecte els salvatges, doncs si per a aquest l'home americà era un brut fred i indolent, molt jove i amb poca experiència, per a De Pauw no seria ni un animal immadur ni un nen massa gran per la seva edat, sinó una espècie degenerada de la raça humana; la natura americana i l'home com el seu epítom, no resultaria imperfecta, sinó que es trobaria en absoluta decadència, i es tractava d'un procés imparable. Segons l'historiador Antonello Gerbi, De Pauw "aconsegueix aixafar l'impotent i intimidat americà sota la maledicció mixta de la natura i la història...", malgrat que les dues tesis, la de l'enciclopedista i la de l'humanista, no sempre quadren a la perfecció.⁵⁵⁸ De Pauw, al que per molts aspectes del seu pensament podem posicionar al costat dels racionalistes, es va revelar aquí en contra de la mistificada teoria, generalitzada en aquest grup, de que els indis americans

⁵⁵⁷ Algunes obres que ens poden ajudar a contextualitzar els atacs de De Pauw són ZANTOP, Susanne. *Colonial Fantasies. Conquest, Family, and Nation in Precolonial Germany, 1770-1870*. Durham: Duke University Press, 1997, en especial les pàgines 43-98. I CAESAR, James. *Reconstructing America. The Symbol of America in Modern Thought*. New Haven: Yale University Press, 1997, sobretot les pàgines 19-42.

⁵⁵⁸ La cita es troba a GERBI, Antonello. *The Dispute...* Pàg. 56.

són bondadosos i coneixen el concepte de moralitat de manera instintiva, i es va col·locar entre els catòlics reaccionaris als que, per altra banda criticava de manera compulsiva.

Així, pocs elements físics o mentals es salven del seu atac, que descriu els nadius com a molt pitjors que els animals, doncs són físicament dèbils, impotents, sense pèl en cap part del seu cos, estúpids, inerts, indolents, covards i sense vitalitat; a més, les dones americanes són totes lletges i difícils de distingir dels homes. I això fent-ne només una llista curta. I òbviament quan són comparats amb els europeus, surten perdent, doncs tenen menys força, menys sensibilitat, menys humanitat, menys gust, menys instint, menys cor i molta menys intel·ligència. La causa resulta ser la mateixa establerta per Buffon en contra dels grans animals: “Aquest clima resultava perniciosos sobretot pels homes embrutits [manera com anomena sovint els indis], enervats i viciats en totes les parts del seu organisme d’una manera sorprenent.”⁵⁵⁹ I en especial una de les conseqüències més repetides d’aquestes condicions,

Estic persuadit de que la humitat del temperament causa, en els habitants del Nou Món, aquest vici que ha d’influir, com és fàcil de comprendre, en les seves facultats físiques i morals. També podem dir que els homes no són més que dones, covards, tímids i temerosos de les tenebres fins a un punt que no podem imaginar.⁵⁶⁰

En algun punt podem trobar un cert element de defensa, però sempre en contra d’exageracions massa extravagants com perquè ni tant sols ell pogués utilitzar-les, i com a excusa per atacar la institució catòlica:

Al començament no es va prendre els americans per homes, sinó per orangutans, per simis grans, que es podien destruir sense remordiments i sense retrets. En fi, per afegir el ridícul a les calamitats d’aquell temps, un Papa va fer una butlla original en la que va declarar que, tenint intencions de fundar bisbats a les contrades més riques d’Amèrica, li complaïa a ell i a l’Esperit Sant de reconèixer

⁵⁵⁹ DE PAUW. *Recherches...* Vol. I. Pàg. 4.

⁵⁶⁰ DE PAUW. *Recherches...* Vol. I. Pàg. 43.

els americans com a homes veritables; de manera que sense aquesta decisió d'un italià, els habitants del Nou Món serien encara ara, als ulls dels fidels, una raça d'animals equívocs.⁵⁶¹

A això segueix una llarga dissertació amb connotació de denúncia sobre com, malgrat aquesta butlla, alguns dels missioners que residien a Amèrica es van negar a creure-ho o, si ho van acceptar, van decidir mantenir els indis en la servitud o en la esclavitud, deien, per tal d'allunyar-los de les seves actituds perniciososes i obligar-los a entendre la fe catòlica.⁵⁶²

Però entrem ja de ple en les descripcions que De Pauw realitzava sobre els indis americans per veure fins a quin punt portava a l'extrem idees que ja havien estat plantejades per Buffon i d'altres autors, i les representava de la manera menys atractiva possible. En cap cas no realitzarem un examen detallat de tots i cadascun dels temes que va tocar l'holandès en la seva obra, ja hem esmentat quines eren les nostres prioritats en aquest sentit, però volem deixar constància d'alguns dels exemples significatius o excepcionals, prioritzant aquells que serien rebutats de manera més contundent pels defensors d'Amèrica.

Pel que fa a les característiques físiques, per exemple, una de les seves primeres afirmacions resulta ser força moderada:

Els americans, tot i que lleugers i àgils en la cursa, estan destituïts d'aquesta força viva i física que resulta de la tensió i de la resistència dels músculs i els nervis. L'Europeu menys vigorós els abatiria sense problemes en una lluita [...] La constitució dels americans, poc defectuosa en aparença és realment feble,

⁵⁶¹ DE PAUW. *Recherches...* Vol. I. Pàgs. 35-36. En la introducció del capítol dedicat en exclusiva als orangutans del Volum II, pàgina 46, trobem un comentari molt similar "Es va sostenir durant molt de temps, a les universitats europees, que els habitants d'Amèrica no eren pas homes veritables, sinó orangutans veritables; i com se'ls refusava una ànima immortal, va caldre una butlla cominatória de Roma per aturar el progrés d'aquesta opinió entre els teòlegs, i potser també entre els filòsofs del segle XV, que només sabien de teologia."

⁵⁶² En realitat aquesta idea dels orangutans prové directament de Montesquieu, i queda ben explicada a ALLEN, William B. "Eighteenth Century: Montesquieu and America". A: McLEAN, Edward B. *An Uncertain Legacy: Essays on the Pursuit of Liberty*. Wilmington: Intercollegiate Studies Institute, 1997. Pàgs. 91-111.

sucumbeixen sota les càrregues més lleugeres; i s'ha comptat que, transportant els equipatges dels espanyols, més de dos-cents mil d'entre ells van deixar, en menys d'un any, la vida sota el pes de la càrrega, malgrat que es van utilitzar deu vegades més persones en aquests transports del que s'hauria fet a Europa. La seva talla, en general, no iguala la dels castellans [...] hi ha molts individus que entre nosaltres semblarien nans.⁵⁶³

La noció de la manca generalitzada de pèl al cos entre els indis americans, que a l'època era gairebé un lloc comú entre els naturalistes, resulta d'especial interès per a De Pauw.⁵⁶⁴

Els americans eren remarcables sobretot en el fet que a un gran nombre els faltaven les celles, i cap d'ells no tenia barba. D'aquest sol fet només podem inferir que estaven afeblits en l'organisme de generació. [...] A part del defecte de la barba, als americans els hi manca el pèl en tota la superfície de l'epidermis i a les parts naturals [...] i d'això en podem extraure algunes conseqüències sobre la debilitat i l'alteració d'aquestes mateixes parts.⁵⁶⁵

Quan va analitzar les diferents opinions que d'altres havien expressat sobre aquest tema, semblava assumir que existia una mena de reversió en relació al que succeïa a Europa, doncs si bé aquí els nadons neixen sense pèl i el van adquirint a mesura que creixen, “S'ha d'observar que els nens salvatges, i principalment els de l'Amèrica septentrional tenen, quan venen al món, tots els membres recoberts d'un borriçol estrany que s'arrenca i cau vers el vuitè o novè dia sense que torni mai.”⁵⁶⁶ En qualsevol cas no es va aventurar a donar una explicació definitiva a aquest fenomen, però és clar que no va dubtar a ridiculitzar aquells que sí que ho havien fet:

⁵⁶³ DE PAUW. *Recherches...* Vol. I. Pàgs. 34-35.

⁵⁶⁴ Sobre aquest tema hem consultat l'interessantíssim KONISHI, Shino. “Tied in Rolled Knots and Powered with Ochre: Aboriginal hair and eighteenth-century cross-cultural encounters”. *Borderlands (e-journal)*, Vol. 7, N° 2. Sydney: The University of Sidney, 2008. I també apareix esmentat i comparat amb altres elements a JAENEN, Cornelius J. “ ‘Les Sauvages Américains’: Persistence into the 18th Century of Traditional French Concepts and Constructs for Comprehending Amerindians”. *Ethnohistory*, Vol. 29, N° 1. Durham: Duke University Press, hivern 1982. Pàgs. 43-56.

⁵⁶⁵ DE PAUW. *Recherches...* Vol. I. Pàg. 37.

⁵⁶⁶ DE PAUW. *Recherches...* Vol. I. Pàg. 40.

S'han trobat alguns naturalistes suficientment limitats com per a atribuir aquest defecte al consum constant del tabac que fumen els salvatges dels dos sexes i que els peruans prenen pel nas en pólvores com ho fem nosaltres encara avui. [...] És creïble que els indígenes de l'un i altre sexe haurien esdevingut, al nou continent, més fecunds, més proclius a la propagació, si haguessin utilitzat la sal comuna per assaonar els seus menjars, però la privació d'aquest estimulants no els pot haver privat de les seves barbes...⁵⁶⁷

Resulta sorprenent fins a quin punt arriba la intencionalitat de De Pauw, doncs va ser capaç de prendre un element tant difícil d'atacar com és el de tenir una llarga vida, i capgirar-lo de manera que evidenciés la inferioritat dels indis, sense importar que això impliqués igualar-los a les dones europees.

Els americans tenen totes aquelles qualitats que resulten necessàriament del seu temperament: fins i tot deuen la seva llarga vida a la tebiesa de la seva constitució, que també fa excedir, entre nosaltres, la edat de les dones en comparació amb la de les dones. Com que totes les parts cartilaginoses i òssies de la seva màquina són constantment refrescades i humitejades, s'endureixen més tard, i per tant duren més temps.⁵⁶⁸

O que resultés un evident símptoma d'alguna mena de malaltia, una malaltia que allarga la vida... “Aquesta llargària [de la vida] singular acompanya de vegades malalties que ataquen insensiblement la massa general dels humors.”⁵⁶⁹ Aquesta reflexió es troba inserida en una llarga dissertació sobre les malalties venèries, que De Pauw estava convençut que s'havien originat a Amèrica –ja hem parlat amb anterioritat de com la carn de les iguanes en podia ser parcialment culpable–, i que havien estat un dels pitjors mals transportats a Europa, acceptant per altra banda que en sentit invers també s'havien exportat altres malalties i plagues animals molt perniciosos com ara la de les rates.⁵⁷⁰

⁵⁶⁷ DE PAUW. *Recherches...* Vol. I. Pàgs. 38-39.

⁵⁶⁸ DE PAUW. *Recherches...* Vol. I. Pàg. 45.

⁵⁶⁹ DE PAUW. *Recherches...* Vol. I. Pàg. 47.

⁵⁷⁰ Sobre les percepcions europees al voltant d'aquestes malalties MERIANS, Linda E. *The Secret Malady: Venereal Disease in Eighteenth Century Britain and France*. Lexington: The University Press of Kentucky, 1997.

En qualsevol cas, sembla que el nostre autor troba una connexió entre la llarga durada de la vida, les malalties venèries i les particulars característiques de la sang dels indis, doncs:

Es diu que ens hem adonat de que la sang de tots aquests pobles corre més lentament que la dels europeus, a causa de la viscositat freda que en disminueix el to i l'acció. [...] La malaltia venèria els podria doncs ser natural, a causa d'aquesta sang podrida que circula per les seves venes, però és sorprenent que aquesta indisposició no els impedeixi pas arribar a l'últim període de la vellesa.⁵⁷¹

Fent així que, d'entre totes les possibilitats combinatòries, sembli com si les malalties venèries formessin part del propi funcionament dels cossos dels indis.

La temàtica sexual també era una de les preferides entre pensadors i naturalistes del XVIII, i el fet que semblava que els indis no es sentien gaire atrets per aquesta activitat essencial, donava peu a tota mena d'especulacions.⁵⁷² Com sempre, De Pauw introdueix el tema exposant sense citar-la adequadament i de manera literal, l'afirmació realitzada per Buffon de que els indis són incapaços de sentir la força de la passió amorosa o sexual.

La poca inclinació, l'escàs calor dels americans pel sexe demostra indubtablement el problema de la seva virilitat i la debilitat dels seus òrgans destinats a la generació: l'amor a penes exerceix en ells la meitat del seu poder, no coneixen ni els turments ni les dolçors d'aquesta passió, perquè la més ardent i la més preciosa guspira del foc de la natura s'apaga en la seva ànima tèbia i flegmàtica.⁵⁷³

Però també és cert que, allà on el francès es va aturar en la mera afirmació sense adonar-se o ignorant voluntàriament les contradiccions en les que entrava, l'holandès es va

⁵⁷¹ DE PAUW. *Recherches...* Vol. I. Pàg. 46.

⁵⁷² Sobre aquest tema, CHEEK, Pamela. *Sexual Antipodes...*; i CRYLE, Peter.; O'CONNELL, Lisa. (eds.). *Libertine Enlightenment...*

⁵⁷³ DE PAUW. *Recherches...* Vol. I. Pàg. 42.

atrevir a realitzar piruetes argumentals que justifiquessin i reforcin encara més la seva teoria.

S'afirma que tots els indis són polígams [...], podríem creure que aquesta poligàmia es contradiu amb allò que hem dit sobre la tebiesa del seu temperament; però al contrari, ho prova encara més: quan una dona té un fill, la rebutgen, i no es comuniquen més amb ella fins després de dos o tres anys, en aquest interval busquen una altra esposa.⁵⁷⁴

I així la poligàmia no fa més que evidenciar la manca d'apetit sexual dels indis, que d'altra banda també podia tenir, en certes ocasions, una raó moral o social, doncs “Era una llei en tots els pobles salvatges del Nou Món, de no acostar-se a les dones afectades de la seva indisposició natural, ja fos perquè el contacte amb el flux era perillós o perquè el propi instint els havia ensenyat aquesta repressió.”⁵⁷⁵ Entre aquestes idees apareix un repàs molt extens, de les diverses hipòtesis plantejades pels seus contemporanis sobre les possibles causes que poden dur als salvatges a ignorar les seves dones; es barallen les climàtiques amb les que ja estem familiaritzats amb d'altres com un cert sentiment religiós o una extrema animalització que els ha portat a realitzar l'acte sexual només en períodes determinats, però De Pauw les rebutja totes i exposa simplement una manca d'interès. “Lluny d'atribuir la retenció dels americans a motius de virtut o de religió, no hi entreveig cap altre causa que la seva alienació vers el sexe.”⁵⁷⁶

D'una banda s'exposa l'escassetat de relacions sexuals com una clara evidència de la inferioritat i la degeneració moral dels indis, però de l'altra, sembla que també alguns intents de millorar els moments del coit resulten atacats, “La enorme inflor del membre genital, que ha sorprès als observadors d'alguns pobles, no és pas un caràcter imprès per la natura, sinó un efecte de l'art, i una operació plena de perills la que produeix aquesta

⁵⁷⁴ DE PAUW. *Recherches...* Vol. I. Pàg. 60.

⁵⁷⁵ DE PAUW. *Recherches...* Vol. I. Pàg. 60.

⁵⁷⁶ DE PAUW. *Recherches...* Vol. I. Pàg. 63. Val la pena tornar a citar aquí PLANE, Ann Marie. *Colonial Intimacies...* I podem afegir-hi SLATER, Sandra.; YARBROUGH, Fay A. *Gender and Sexuality in Indigenous North America, 1400- 1850*. Columbia: University of South Carolina Press, 2012.

configuració monstruosa.”⁵⁷⁷ De Pauw s’està referint aquí a una aparent pràctica, instigada per les dones, que implicava la introducció, al penis, d’una resina elàstica que tenia com a objectiu “augmentar les sensacions i els èxtasis de la plaer.”⁵⁷⁸ Però això resulta exposat com a un mètode degenerat que utilitzen aquests homes inferiors per lluitar contra la seva impotència, que de pas resulta un moment ideal per a carregar llargament contra els espanyols que van voler copiar el costum dels indis i es van fer seva aquesta horrible costum.

Si les relacions sexuals eren escasses, sembla prou lògic pensar que els naixements també ho fossin, però l’autor de les *Recherches* ataca igualment aquesta debilitat global pel que fa a la natalitat i hi atribueix causes molt diverses, doncs:

Tot i que ni la supressió absoluta de les regles ni els seu retard passatger no impedeix pas l’obra de la generació, podem comptar aquest trastorn entre les causes físiques que tornen les índies tant poc fecundes. Si hi afegim la feblesa dels homes i l’afecció venèria, entendrem perquè Amèrica és el país menys poblat del globus.⁵⁷⁹

De nou a aquest comentari el segueixen pàgines i pàgines sobre com els espanyols van exagerar el nombre dels indis que s’havien trobat en el moment de la seva arribada només per atribuir-se una glòria inexistent, i la desqualificació d’aquells estudis que pretenen que Amèrica era, ja abans de l’arribada dels europeus i degut a la seva enorme extensió, molt més poblada del que es podia arribar a pensar, arribant a afirmar els més optimistes que de fet contenia més habitants que Europa, cosa que, és clar, allibera la còlera de De Pauw, doncs les evidències físiques i mèdiques que acabem d’esmentar, venien a demostrar exactament el contrari.

Hi ha un element que encara no hem comentat i que d’alguna manera ve a estar relacionat amb la feblesa intrínseca de l’indi: la seva equiparació amb les dones, i la mala qualitat de la seva sang. Es tracta de la estesa teoria de que tots els homes nadius

⁵⁷⁷ DE PAUW. *Recherches...* Vol. I. Pàg. 38.

⁵⁷⁸ DE PAUW. *Recherches...* Vol. I. Pàg. 66.

⁵⁷⁹ DE PAUW. *Recherches...* Vol. I. Pàg. 56.

del Nou Món tenien llet als pits i de fet en molts indrets donaven de mamar als seus fills.⁵⁸⁰ La primera part de la proposició no resultava un problema per a l'holandès, però pel que fa a la segona, va creure necessari corregir els errors de percepció pel que feia a aquesta característica específica esmentada per autors passats:

La majoria de la seva sang és certament mal elaborada, doncs en molts llocs, els homes adults tenen llet als pits. Cosa que ha donat lloc a algunes relacions antigues a assegurar que a les províncies del sud d'Amèrica aquests homes alleten els nens ells sols...⁵⁸¹

Tot i no negar el fet que els homes tinguin llet als pits, De Pauw creu molt improbable que puguin arribar a alletar els nens, o que la causa de la "deficiència física" sigui aquesta, doncs ell ho atribueix a causes climàtiques. La idea és també discutida en extens, tant en aquest sentit com en el de que les dones tenien sobreabundància de llet materna fins al punt de que alletaven als seus fills fins a la edat dels 10 o 12 anys, percebut òbviament com a un signe de l'escassetat del menjar disponible al medi i d'una deformitat en les glàndules mamàries de les dones i un desequilibri en els seus líquids interns.

En els atacs dirigits específicament a les dones índies, i amb això acabem la part dedicada a les característiques físiques, és on potser resulta més agressiu, ja que no els concedeix cap dels atributs de la feminitat dels que s'enaltien a Europa, ans al contrari, les compara amb els homes en la força i la agilitat física i en la seva feblesa i degeneració morals. Ens han cridat l'atenció dos notes de caràcter ginecològic que, si bé resulten difícils de classificar, entren dintre dels comentaris despectius vers l'espècie humana en el Nou Món i alhora mostren els extrems que De Pauw estava disposat a abordar per tal de demostrar la seva inferioritat absoluta. D'una banda, les diferències físiques derivades de les nul·les atencions mèdiques durant el part:

⁵⁸⁰ Per entendre els orígens científics d'aquestes idees podem reprendre SCHIEBINGER, Londa. "Why Mammals are Called Mammals..."

⁵⁸¹ DE PAUW. *Recherches...* Vol. I. Pàgs. 42-43.

Com que les americanes donen a llum sense ajuda, amb una facilitat i una prestesa que sorprèn estranyament els europeus, se'n deriva l'expansió del conducte vaginal, tots els músculs de la matriu són en elles poc susceptibles d'irritació, a causa dels fluïts que les relaxen.⁵⁸²

I de l'altra, que per explícit no necessita ser comentat, el que creiem que és el punt més absurd al que tota la controvèrsia americana va poder arribar per tal de demostrar la superioritat europea, pel que fa a la competitivitat entre continents:

La evacuació periòdica del sexe no és pas massa copiosa en els països o excessivament freds o excessivament càlids, malgrat això, en els pobles que habiten el clima més temperat d'Amèrica, els metges que treballen a les colònies han calculat que la dosi de la emanació de les dones indígenes, tot i que és molt abundant, no equival pas al terç de la emanació de les europees.⁵⁸³

Malgrat que hi ha molts altres exemples en els que De Pauw ridiculitza les capacitats físiques dels indis, el gran atac en la seva obra, allà on va realitzar afirmacions amb major cruesa i acidesa, es centra en la manca de progrés mental i social dels indígenes, fet que no ens ha d'estranyar tenint en compte que es considerava a sí mateix un enciclopedista, -i si haver escrit articles a la *Encyclopédie* és suficient per rebre aquest títol, nosaltres també hauríem de fer-ho- i que, com els seus col·legues, creia en la millora i el desenvolupament per sobre de tot.

En relació a l'escàs desenvolupament intel·lectual dels americans, De Pauw entenia que es tractava aquest d'un problema que s'estenia en el temps, doncs "Quan els europeus van arribar a les Índies occidentals al segle XV, no hi havia cap americà que pogués llegir o escriure, i encara en els nostres dies no n'hi ha cap que sàpiga pensar."⁵⁸⁴ Però també en l'espai, doncs com queda clar al llarg de tota la seva obra aquest era un dèficit absolutament generalitzat, si bé és cert que, donat el profund menyspreu que sentia vers

⁵⁸² DE PAUW. *Recherches...* Vol. I. Pàg. 54.

⁵⁸³ DE PAUW. *Recherches...* Vol. I. Pàg. 56. El propi autor cita com a font: HONTAN, Baron de la. *Memoires de l'Amerique Septentrionale, ou la suite des voyages de Mr. Le Baron de la Hontan*. Amsterdam: François L'Honoré & Compagnie, 1705. [Arch]

⁵⁸⁴ DE PAUW, *Recherches...* Vol. II. Pàg. 167.

els espanyols, als que culpava per molts dels problemes dels indis de les seves colònies, centralitzava molts dels seus atacs al sud, reconeixia que el mateix succeïa també al nord: “Els naturals de California [...] no semblen haver rebut de la natura una porció d’intel·ligència superior a l’instint dels animals de la seva península.”⁵⁸⁵ És, en resum, un problema global, tot i que no exclusiu, doncs hi havia altres parts del món i d’altres *races* que el comparteixen, si bé el cas americà era especialment significatiu, doncs no es podia atribuir exclusivament al clima com passaria en altres indrets.⁵⁸⁶

La intel·ligència no ha estat distribuïda de manera equitativa en el nostre continent. Els negres cremats de la Zona Tòrrida i els Lapons congelats del Cercle Àrtic no han escrit cap tractat filosòfic i mai no ho faran; però no hem trobat en la immensitat del nou món, malgrat la gran diversitat de climes, un home d’una capacitat superior a un altre.⁵⁸⁷

I el motiu és bàsic, doncs totes les altres parts del món, més o menys, es troben en un nivell de progrés superior, mentre que “La Natura [...] ha situat a Amèrica res més que infants, dels que encara no se n’ha pogut fer homes.”⁵⁸⁸

De Pauw havia trobat un filó, que a més a més va resultar un dels seus favorits, no va dubtar en explotar-lo per tal d’extreure’n tant de suc com li fos possible, i el cert és que va resultar molt prolífic en testimonis. La descripció de la incapacitat dels nadius americans per pensar, per exemple, il·lustra força bé l’esperit de les seves escomeses:

Els veritables indis occidentals no encadenen pas les seves idees, no reflexionen sobre allò que han dit ni sobre allò que diran tot seguit; no mediten pas, i els manca la memòria artificial que s’ha de distingir bé [...] de la reminiscència. Aquest defecte el tenen en comú amb els negres, que de tant en tant s’han d’agafar el cap llarga estona entre les mans i allunyar-se de la llum per recordar idees

⁵⁸⁵ DE PAUW. *Recherches...* Vol. I. Pàg. 168.

⁵⁸⁶ Remetem aquí de nou a MCCARTHY, Thomas. *Race, Empire...*; i CHUKWUDI EZE, Emmanuel. *Race and...*

⁵⁸⁷ DE PAUW. *Recherches...* Vol. II. Pàg. 168.

⁵⁸⁸ DE PAUW. *Recherches...* Vol. II. Pàg. 167. Per la imatge infantilitzada de l’indi americà, JAHODA, Gustav. *Images of Savages...* Pàgines 129-194.

abstractes; treballen l'esperit per retrobar imatges mal impreses i esborrades gairebé tant ràpid com han estat concebudes.⁵⁸⁹

A ulls de De Pauw, no es tractava només de la intel·ligència abstracta o de la incapacitat d'adquirir coneixements elevats, sinó també de comprendre idees que simplement els hi eren alienes o diferents, i en aquest cas la religió li resultava un exemple ideal per tornar a carregar.⁵⁹⁰

Al primer concili de Lima es va discutir acaloradament per saber si s'havia d'admetre els naturals d'Amèrica en els sagraments de l'església. A causa de la seva estupidesa, molts capellans s'obstinaven a rebutjar-los, i aquest mètode ha continuat fins al dia d'avui, doncs el nombre dels indis de Perú que prenen la comunió és molt petit en comparació amb els que en són exclosos. Tenen tant poc esperit i tant poca memòria que els manca l'habilitat de confessar-se: el confessor es veu obligat a preguntar-los si han comès aquesta falta o aquesta altra i ells responen simplement, amb un sí o un no, d'altres protesten perquè no ho recorden, i se'ls ha de provar, per exemple, que han comès adulteri, tot i que persisteixen en negar-ho.⁵⁹¹

La possible dificultat d'adaptació o de comprensió del complex entramat de dogmes que significa el cristianisme és sempre interpretada per aquest autor com a incapacitat:

Estic ben lluny de suposar que el zel dels missioners no ha estat sempre tant fervent com ens diuen, però em penso que la majoria d'ells, si són de bona fe, no em contradiran si afirmo que cap indígena d'Amèrica ha sabut comprendre mai una sola paraula de la religió cristiana.⁵⁹²

⁵⁸⁹ DE PAUW. *Recherches...* Vol. II. Pàg. 169.

⁵⁹⁰ Per a obtenir un marc genèric a aquesta idea, podem utilitzar TINKER, George. *Missionary Conquest: The Gospel and Native American Cultural Genocide*. Minneapolis: Augsburg Fortress, 1993. Així com WADE, Maria F. *Missions, Missionaires and Native Americans: Long Term Processes and Daily Practices*. Gainesville: University Press of Florida, 2009.

⁵⁹¹ DE PAUW. *Recherches...* Vol. II. Pàg. 176.

⁵⁹² DE PAUW. *Recherches...* Vol. II. Pàg. 176.

Els indis també resultaven culpables de no haver sabut reconèixer el fet que els europeus els podrien haver ensenyat tot i haver-los tret del seu estat de barbàrie, doncs si bé demostraven comprendre que aquells havien de ser respectats, “La ignorància extrema dels americans els inspira sens dubte aquesta presumpció que els ignorants sempre tenen; però això no impedeix pas que reconeguin la superioritat dels europeus; temen de manera natural tots aquells homes amb barba.”⁵⁹³ D’altra banda no van poder apreciar com el seu contacte amb un poble tant civilitzat com l’europeu podria haver resultat tant profitós per a ells com ho l’imperi romà ho fou pels pobles bàrbars als que portar tots els seus coneixements, “però la estupidesa i la peresa dels americans els ha fet perdre l’únic fruit que podien haver recol·lectat de l’arribada dels europeus.”⁵⁹⁴ I no és que no s’hagin fet proves, “Hem intentat sobre ells tota mena de cultura, i cap d’ells no ha pogut aconseguir de fer-se un nom entre les ciències, les arts i els oficis.”⁵⁹⁵

De Pauw estava convençut de la incapacitat innata dels indis per a desenvolupar aptituds intel·lectuals, i ni tant sols després d’haver estat atacat durament per Dom Pernety va canviar d’opinió al respecte, ans al contrari, encara va extremar més el seu discurs, molt sovint utilitzant pura casuística, cosa que, a la inversa, ell mai no havia acceptat com a refutació seriosa de les seves tesis, però també aportant alguns elements nous com ara la perversió que els indis havien realitzat de la filosofia i la moral, que alguns autors pretenien que posseïen de manera natural.⁵⁹⁶

Pel que fa a la ‘filosofia’ d’aquests bàrbars, consisteix en maltractar de manera inaudita les dones, en embriagar-se de chicha, d’aiguardent, de guldiva; en fumar tabac, en fer-se la guerra eternament, a tallar cabelleres, a torturar els presoners, a menjar homes, a no cultivar la terra per peresa i en estar-se a cabanes plenes de fum. Que el cel ens preservi de filòsofs com aquests! La crítica assegura que ‘el

⁵⁹³ DE PAUW. *Recherches...* Vol. II. Pàg. 175.

⁵⁹⁴ DE PAUW. *Recherches...* Vol. II. Pàgs. 181-182.

⁵⁹⁵ DE PAUW. *Recherches...* Vol. II. Pàg. 168.

⁵⁹⁶ Un dels atacs contemporanis a De Pauw més influents a la teoria de l’home natural el trobem als llibres publicats entre 1792-1797 dels que hem consultat una versió moderna: DE MAISTRE, Joseph. *Against Rousseau: On the State of Nature and on the Sovereignty of the People*. Kingston: McGill-Queen’s University Press, 1996. Per obtenir diverses perspectives a aquest respecte, resulten molt recomanables MEEK, Ronald L. *Social Science and...*, també el ja citat CRO, Stelio. *The Noble Savage...*, així com ELLINGSON, Ter. *The Myth of the Noble Savage*. Berkeley: University of California Press, 2001.

seu esperit és instruït i il·luminat'. Sí, sens dubte, doncs no saben comptar més enllà dels seus dits i no els podem ensenyar ni a llegir ni a escriure. S'ha d'abusar estranyament dels termes, per gosar admetre que aquests homes, brutalment posseïts pel seu instint animal, que no saben moderar ni la seva voracitat, ni la seva insaciable set de licors espirituosos, ni el seu odi ni la seva venjança, tenen una millor filosofia que les nacions refinades del vell continent.⁵⁹⁷

Òbviament la manca d'intel·ligència s'estenia a totes les branques d'expressió, i De Pauw no va voler deixar cap espai al dubte de si els indis les podrien arribar a controlar o no. Pel que fa a les capacitats literàries d'escriptors del Nou Món, i en especial d'aquells que d'altres encimbellaven com a il·lustres representants de les possibilitats creatives dels nadius americans, van rebre d'una banda l'atac *ad hominem* i de l'altra el menyspreu a la creació resultant.

Garcilaso de la Vega, a qui normalment es pren per un americà, és només un mestís [...] va intentar escriure la història del seu país, només va produir una obra tant indigesta, tant digna de llàstima, i en el fons tant mal raonada, que tres autors francesos que han intentat redactar-la no han pogut tenir èxit. [...] ...no s'ha pogut conservar ni una frase de l'original [...] podem jutjar la seva poca capacitat pel fet mateix que ha estat incapaç d'escriure un mal llibre, cosa que és tant fàcil i senzilla, en tots els països, a tots aquells que gosen intentar-ho...⁵⁹⁸

Per molt supèrflua i subjectiva que pugui arribar a semblar aquesta idea, el cert és que va rebre molt de suport entre els intel·lectuals europeus del XVIII i de començaments del XIX, el propi Hegel es va acabar fent eco d'aquesta idea i va considerar que els aborígens americans eren una raça pobre condemnada a la desaparició en el moment en

⁵⁹⁷ DE PAUW. *Défense des Recherches...* Pàg. 36.

⁵⁹⁸ DE PAUW. *Recherches...* Vol. II. Pàgs. 168-169. Es parla aquí, òbviament, no del poeta hispànic del segle XVI, sinó de l'escriptor americà de mateix nom també anomenat sovint l'Inca, el nom real del qual era Gómez Suárez de Figueroa (1539-1616), la seva obra més important va ser DE LA VEGA, Garcilaso (Inca). *Historia General del Perú: Trata del descubrimiento del y como lo ganaron los espanyoles*. Córdoba: Viuda de Andrés Barrera, 1617. [GB]

que van entrar en contacte amb els europeus, i que malgrat tenir cançons, no aportaven res a la poesia.⁵⁹⁹

La capacitat literària s'explicava, de fet, pel problema de fons que ho resumia tot, que era el de les pròpies limitacions per expressar, ja fos a nivell oral o escrit, idees mínimament complexes, unes limitacions que venien imposades per la pobresa d'un dels fonaments de la riquesa cultural, doncs:

...els idiomes són extremadament limitats, i tant pobres en paraules que no sabem com s'ho farien per traduir un llibre, doncs no és tant traduir com substituir a cada instant les circumlocucions amb termes apel·latius, i inventar a cada instant paraules noves per expressar coses que no tenen nom i que no es poden expressar a través de perífrasis, cosa que fa aquestes versions pràcticament intel·ligibles. Així també se'ns assegura que els veritables indígenes de Virginia, que no han freqüentat les colònies angleses, no comprenen res del que se'ls llegeix de la Bíblia que John Eliot va intentar imposar a Virginia, amb un treball igual de singular que inútil.⁶⁰⁰

La pobresa dels idiomes és tal, i això li sembla a De Pauw un exemple prou esclaridor per demostrar la seva teoria, que "...ni els yameos ni els brasilers tenen paraules en la seva llengua per comptar més enllà del tres."⁶⁰¹ I la única conclusió possible que l'holandès pot extraure de tot això és que: "Aquesta manca de paraules indica una manca d'idees, i prova que els americans no han sortit pas de la infància."⁶⁰²

Podem acabar amb l'atac a les capacitats artístiques. Com sempre feia, De Pauw va ignorar expressament allò que podia anar en contra de la seva teoria, i no va esmentar en

⁵⁹⁹ Aquesta idea del filòsof alemany apareix a HEGEL, Georg Wilhelm Friedrich. *Aesthetics: Lectures on Fine Art, Volume II*. Oxford: Oxford University Press, 1988. En concret a la pàgina 1126.

⁶⁰⁰ DE PAUW, *Recherches...* Vol. II, , Pàg. 179. Es refereix al missioner purità John Eliot (1604-1690), que fou el primer que va imprimir, l'any 1663, una Bíblia a Amèrica. La seva feina resulta admirable pel fet que l'idioma que utilitza és l'Algonquin, un dialecte de Massachussets utilitzat pels indis del mateix nom. Aquesta obra es pot consultar ELIOT, John. *The Holy Bible: Containing the Old Testament and the New. Translated into the Indian Language*. New England: Samuel Green and Marmaduke Johnson, 1663. [GB]

⁶⁰¹ DE PAUW. *Recherches...* Vol. II. Pàg. 180.

⁶⁰² DE PAUW. *Recherches...* Vol. II. Pàg. 181.

cap cas, ni tant sols per menysprear-la, l'extensa creació pictòrica de qualitat que es produïa en diversos llocs del continent, dels que potser caldria destacar l'escola de Cuzco, i que està relacionada amb la importació al Nou Món de grans quantitats d'obres d'art, originals i còpies de grans autors espanyols i europeus, en especial flamencs, que tenia com a objectiu el desmantellament de les tradicions natives i la imposició de la fe i la cultura cristianes a través de la distribució d'aquestes obres i la feina que ja feien missioners i capellans; i en definitiva nega qualsevol capacitat creativa en els natius.⁶⁰³

Com que no podem aconseguir, per cap mitjà, que estiguin atents a les instruccions, no sabem fer-los retenir una cadena d'idees abstractes, ja han oblidat les causes quan els estem ensenyant les conseqüències. En les arts mecàniques, on cada peça i cada instrument té la seva funció, no tenen la paciència necessària per copiar un model, i és un prodigi que un natural del Paraguai aconsegueixi fer un quadre molt dolent d'un bon original, encara que hagi dedicat molts anys a pintar-lo.⁶⁰⁴

A part de la incapacitat intel·lectual més purament abstracta, la manca d'aplicació dels coneixements per part dels indis també va estar en el punt de mira de l'holandès. Com hem vist, progrés mental i social eren els punts de pivotació en la seva argumentació, i podem dir que a grans trets, pel que fa a l'avenç mental, titllava els americans d'ignorants, il·lustrats i indolents, i afirmava que no posseïen cap interès en fomentar l'elevació de la ment o l'esperit. Igualment, pel que fa al creixement social, De Pauw es negava constantment a acceptar que els grups que formaven els salvatges, que eren pocs en nombre i sense cap organització, poguessin ser anomenats societats, doncs segons ell no coneixien tal concepte, ignoraven qualsevol interacció social "civilitzada" i eren incapaços d'entendre-les quan se'ls intentava ensenyar, doncs no entenien l'ajuda mútua i en definitiva eren inerts, desanimats i negats pel progrés civil. I és que a Amèrica, "...la

⁶⁰³ Sobre el tema específic de la pintura, resulta especialment interessant l'exposició *Pintura de los Reinos. Identidades compartidas en el mundo hispánico*, que va tenir lloc al Museo del Prado de Madrid del 26 d'octubre de 2010 al 31 de gener del 2011, que, entre altres, exposava obres de pintors nascuts a Amèrica que utilitzaven les obres de procedència espanyola i flamenca com a inspiració per la seva pròpia creació artística. Moltes vegades realitzant-ne còpies i reinterpretacions en les que es poden apreciar clarament les diferències de percepció i de tècnica artístiques. L'extens catàleg de quatre volums, amb col·laboracions de nombrosos autors, és AA.VV. *Pintura de los Reinos. Identidades compartidas en el mundo hispánico*. México: Fomento Cultural Banamex, 2010.

⁶⁰⁴ DE PAUW. *Recherches...* Vol. II. Pàgs. 172-173.

vida social tot just comença, les lletres hi són desconegudes, s'hi ignora el nom de les ciències... [...] ...la raó, que només pot dictar lleis equitatives, mai havia fet sentir la seva veu...”⁶⁰⁵ I aquest fet resultava insuperable, doncs, com a bon il·lustrat, De Pauw defensava la tesi que l’home civilitzat només podia ocórrer en societat, i que l’aïllament dels individus embrutia el seu esperit de manera irremissible. “L’home, doncs, no és res per si mateix; deu allò que té a la societat: el més gran metafísic, el més gran filòsof, abandonat durant deu anys a la illa de Fernandez, s’embrutirà, es tornarà mut, imbècil i no coneixerà res en tota la natura.”⁶⁰⁶

I els americans semblaven ser el millor exemple del dany que podia fer a un grup d’individus el rebuig de crear lligams i connexions, doncs resultava que els indis, fins i tot en allò que feia referència a la millora més bàsica de les condicions de vida, no sentien la necessitat de realitzar cap canvi, ni tant sols quan van poder veure que existien “millors” maneres de fer segons quines coses:

...tampoc no han perfeccionat res, i persisteixen obstinadament a córrer entre els boscos enlloc d’arrencar-los per fer-ne camps riallers i fèrtils: mentre que veuen els colons europeus gaudir de les dolçors de la vida i dels fruits de la indústria, en habitatges còmodes, ells s’entapissen les seves de misèria, en horribles cabanes que construeixen amb tanta malaptesa com ho feien en els temps de Cristòfol Colom, i la seva arquitectura no ha fet pas més progrés que la dels castors del seu país.⁶⁰⁷

Aquesta obstinació de romandre en la ignorància i de dur un estil de vida primitiu que De Pauw remarca constantment sembla ser també allò que considerava més deplorable, doncs si bé podia arribar a ser comprensible que els indis patissin una condició innata que els impedís avançar, semblava del tot absurd que ni tant sols quan se’ls havia demostrat que podien millorar sentissin la mínima ambició de copiar l’exemple dels europeus.

⁶⁰⁵ AA.VV. *Supplément a l’Encyclopédie ou Dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers*. Amsterdam: M.M. Rey, 1776. La cita es troba a l’entrada “Amérique” realitzada per De Pauw, a la pàgina 346. [GB]

⁶⁰⁶ DE PAUW. *Recherches...* Vol. I. Pàg. 302.

⁶⁰⁷ DE PAUW. *Recherches...* Vol. II. Pàg. 181.

Exposar els fets que segons ell eren indiscutibles o les conseqüències provocades per raons incertes no va ser un problema per a De Pauw, però a l'hora d'erigir-se en autoritat que pogués explicar els motius, va voler deixar ben clar des del principi que “No m’he proposat pas aclarir, amb tota l’exactitud possible, les causes secretes d’un efecte tant sorprenent...”, per tal de, immediatament, exposar una de les raons en les que més va arribar a aprofundir,

...només observaré que la estupidesa sembla aclaparar-los vers l’època de la pubertat; ara bé és cert que veiem, tanmateix a Europa, molts joves la intel·ligència dels quals declina en aquesta edat: aquest període de la vida és un instant crític i terrible, o que confirma tot allò que hauríem esperat de la vivacitat de la infància.⁶⁰⁸

Per tant els salvatges no eren estúpids de naixement, sinó que, igual que els succeïa amb el pèl del cos, neixien amb certa intel·ligència, però la perdien a mesura que creixien fins que ja no els quedava res.⁶⁰⁹

Aquesta claredat passatgera que observem en els seus nens, dura tant com la circulació accelerada de la seva sang, que en ralentir-se vers l’edat de la virilitat, els atordeix, i priva la seva ànima d’aquesta activitat que els ha estat comunicada pel foc de la joventut.⁶¹⁰

El desxiframent de les raons de la inferioritat americana va ser una de les obsessions de De Pauw, i si bé és cert que la seva preferida, com en gairebé tots els aspectes, fou la climàtica, també es va adonar que en aquest cas no era possible atribuir-ho tot únicament a aquest motiu, i per tant va haver de buscar altres raons, que acabarà trobant en la pròpia essència dels americans, en els trets “científics” que definien el seu caràcter “hem d’atribuir això als humors viscosos i toscos que circulen pels seus cervells.”⁶¹¹

⁶⁰⁸ Aquesta cita i l’anterior són a DE PAUW. *Recherches...* Vol. II. Pàg. 171.

⁶⁰⁹ Per a entendre la extensió d’aquests i altres mites negatius contra els indis, podem recordar aquí JAHODA, Gustav. *Images of Savages...* i BICKHAM, Troy. *Savages within...*

⁶¹⁰ DE PAUW. *Recherches...* Vol. II. Pàg. 172.

⁶¹¹ DE PAUW. *Recherches...* Vol. II. Pàg. 169.

Però també al medi social al que estaven exposats, ja que tot allò que envoltava l'indi s'oposava al desenvolupament de les seves capacitats, i per més esforços que hi invertissin els europeus, havia resultat impossible educar un sol indi:

Res no és més sorprenent que les observacions que trobem en les memòries de molts viatges pel que fa a l'estupidesa dels nens americans els que s'ha intentat instruir [...] a mesura que s'acosten al final de l'adolescència, els límits del seu esperit semblen encongir-se.⁶¹²

Tots els intents d'educar nadius que s'havien dut a terme entre els americans van donar resultats si més no sorprenents que apuntaven cap a una mena de regressió o utilitzant un símil actual, una obsolescència programada en les seves ments, que si bé també es podia apreciar en alguns joves europeus, al nou món resultava un tret generalitzat. Es tracta d'una hipòtesi a la que De Pauw retorna una vegada i una altra.⁶¹³

Com es va imaginar que el transport dels americans a Europa era contrari al seu temperament, s'ha intentat instruir-ne alguns en la seva terra; aquesta temptativa no ha funcionat millor que les altres, però el resultat de les observacions que s'han fet en aquesta ocasió és molt singular: s'admet que els nens d'aquesta nació donen alguna mostra d'intel·ligència fins a l'edat dels setze o disset anys. En aquest interval aprenen una mica a llegir i a escriure i fan suficient com per prometre als seus preceptors que s'esforçaran i continuaran cultivant-se; però cap a la vintena la estupidesa es desenvolupa de cop, i llavors el mal està fet: enlloc d'avançar reculen i obliden de tal manera allò que havien après que s'ha de renunciar a la seva educació i se'ls ha d'abandonar a la seva fatalitat.⁶¹⁴

I és que, com hem vist al començament d'aquest apartat, segons De Pauw els americans eren essencialment estúpids, i semblava que de manera irremissible, doncs és un tret que apareix com a característic:

⁶¹² AA.VV. *Supplément a l'Encyclopédie...* Pàg. 350.

⁶¹³ Sobre l'educació dels indis, ens interessa molt SZASZ, Margaret Connell. *Indian Education in the American Colonies, 1607-1783*. Lincoln: University of Nebraska Press: 2007.

⁶¹⁴ DE PAUW. *Recherches...* Vol. II. Pàg. 170.

Una insensibilitat estúpida és la base del caràcter de tots els americans, la seva peresa els impedeix estar atents a les instruccions: cap passió té poder suficient com per a estremir la seva ànima i elevar-la. Superiors als animals perquè fan ús de les mans i de la llengua, són realment inferiors a la mitjana europea: privats alhora de intel·ligència i perfectibilitat, només obeeixen els impulsos del seu instint. Cap motiu de glòria pot penetrar el seu cor.⁶¹⁵

La solució, que l'autor desenvolupa en pàgines posteriors, seria arravatar els nadons quan encara no han estat influenciats ni pels seus pares ni pel medi que els envoltava, i criar-los entre europeus, preferiblement al Vell Món; tot i així, les possibilitats que, arribats a la adolescència, els succeeixi el mateix que als criats a Amèrica son encara altes.⁶¹⁶ La conclusió final de De Pauw no deixa lloc al dubte: “Si el temperament dels americans és tal i com l’hem descrit, si és corromput per les causes que hem assignat, la feblesa de l’enteniment els deu ser natural, hi estan condemnats.”⁶¹⁷

Si bé l’aplicació de la teoria de Buffon de la degeneració americana als éssers humans ja representava un gir suficientment interessant com per incloure la obra de De Pauw en aquest treball com a complement de les idees expressades a la *Histoire Naturelle*, encara ho resulta més quan l’autor holandès estén totes les afirmacions realitzades fins ara als europeus que decidien emigrar a Amèrica, que irremissiblement s’havien de veure afectats pels mateixos problemes que afectaven als animals que havien recorregut el mateix camí.

Tots els animals conduïts des de l’antic món al nou han patit, sense cap mena d’excepció, una alteració sensible, ja sigui en la seva forma o en el seu instint; cosa que ens hauria de fer presumir, en primer lloc, que els homes han patit un efecte qualsevol per les influències de l’aire, de la terra, de l’aigua i dels aliments.

⁶¹⁵ DE PAUW. *Recherches...* Vol. II. Pàg. 168.

⁶¹⁶ Sobre aquesta temàtica podem consultar STOUT, Mary A. *Native American Boarding Schools*. Santa Barbara: ABC-CLIO, 2012. En especial les pàgines dedicades als primers segles de la colonització, 1-26. També ens interessa especialment, pel que fa a la concepció europea de que era possible educar qualsevol, DAVIDSON, Jenny. *Breeding: A Partial History of the Eighteenth Century*. New York: Columbia University Press, 2009.

⁶¹⁷ DE PAUW. *Recherches...* Vol. II. Pàg. 172.

Però com que han sabut, molt millor que els animals, protegir-se contra el poder immediat del clima, on hem reconegut tant aviat el canvi de la seva constitució i el decaïment de la seva ànima; però comparant-los amb els europeus acabats de desembarcar, hem cregut entreveure alguna diferència entre uns i altres, i a força de reiterar les observacions sobre aquest tema, ens hem convençut de que la degeneració que hem cregut possible, era real.⁶¹⁸

Aquesta afirmació implicava necessàriament que la causa de la degeneració del Nou Món, com ja ho havia establert el naturalista francès, es trobava en el propi territori i en el seu clima, que exercia el seu influx negatiu en tota la *natura vivent* americana, idea que assumeix completament De Pauw.⁶¹⁹

Com que es tracta principalment del clima del Nou Món al que hem atribuït les causes que han viciat les qualitats essencials de l'home, i han fet degenerar la natura humana, tenim, sense dubte, el dret de preguntar si s'ha percebut algun trastorn en les facultats dels criolls, és a dir, dels europeus nascuts a Amèrica de pares originàriament del nostre continent.⁶²⁰

I això malgrat que, en parlar dels nadius, com hem vist, havia expressat la seva disconformitat amb la noció de que la seva inferioritat física i mental hagués de ser atribuïda exclusivament al medi i havia donat més prioritat a una deficiència pròpia dels indis, que no era adquirida, sinó innata. Si mai es va adonar de la seva pròpia contradicció, no en va fer esment.

En qualsevol cas, el fet que De Pauw es molestés a fer una distinció clara entre nadius salvatges i criolls o colons, implica que d'alguna manera era necessària, i pel que sembla els prejudicis existien fins i tot entre els europeus que decidien convertir el Nou Món en la seva llar.

⁶¹⁸ DE PAUW. *Recherches...* Vol. II. Pàgs. 182-183.

⁶¹⁹ Sobre aquest tema resulta gairebé imprescindible GARRIGUS, John D.; MORRIS, Christopher (eds.). *Assumed Identities: The Meanings of Race in the Atlantic World*. College Station: Texas A&M University Press, 2010.

⁶²⁰ DE PAUW. *Recherches...* Vol. II. Pàg. 182.

Dir-li a un espanyol nascut a Amèrica que és un americà significa injuriar-lo tant cruelment, que estem segurs que mai perdonarà a aquell que tingui el valor de fer-li aquest retret: els criolls portuguesos, francesos i anglesos se senten igualment ofesos quan se'ls anomena americans, doncs se senten molt superiors als homes d'aquesta raça; i ho són, en efecte, en molts aspectes, però no tant com ells s'imaginien.⁶²¹

De Pauw admet doncs una diferència entre els indis i els nouvinguts, però no pas una de molt gran.⁶²²

Ens estalviarem l'anàlisi exhaustiu en aquest apartat, doncs bàsicament constaria d'una repetició d'allò que l'autor holandès havia expressat sobre animals i sobre indis; exposarem només una mínima varietat d'idees que seleccionarem d'entre aquelles que resulten més sorprenents o que són una variació del que hem vist fins ara.

En primer lloc, semblava clar que la comparació entre animals i éssers humans no només no era gens descabellada, sinó que resultava absolutament encertada, doncs així com els primers no podien reproduir-se, degeneraven, perdien facultats i talla:

En la primera fundació de les colònies a les illes d'Amèrica, els europeus no hi podien criar cap dels seus fills, la malignitat de l'atmosfera els asfixiava al bressol, o les malalties desconegudes els segaven la vida durant l'adolescència. Ara els colons hi conserven més o menys la quarta part dels infants que els hi neixen. En tot cas és cert que el clima del Nou Món guarda un vici secret que fins al present s'oposa a la multiplicació de l'espècie humana: les dones d'Europa deixen de ser fèrtils molt més aviat que als seus països nats.⁶²³

⁶²¹ DE PAUW. *Recherches...* Vol. II. Pàg. 182.

⁶²² Podem citar aquí ATXELL, James. *Natives and Newcomers: The Cultural Origins of North America*. Oxford: Oxford University Press, 2001.

⁶²³ DE PAUW. *Recherches...* Vol. I. Pàg. 28.

Com que en aquest cas De Pauw no pot recórrer a una debilitat o malformació innata, especula exclusivament sobre els efectes del clima, i atribueix a aquest fet totes les deficiències dels humans immigrants, ja fossin europeus, asiàtics o africans.

El vici radical que en aquesta part de l'univers atura la propagació, és sobretot aparent entre els negres, que hi procreen tant poc que ens veiem obligats a reclutar-los per constants enviaments des d'Àfrica; i sense això, en menys de cinquanta anys, el seu nombre s'extingiria totalment i la seva raça periria, tot i que hi haguem portat més o menys quaranta mil per any des de 1517.⁶²⁴

Però si bé el destí de tots havia de ser el mateix, existia una gradació que estava relacionada amb el temps que feia que el nouvingut residia al Nou Món o, en el cas que hi hagués nascut amb la distància genealògica que el separava dels seus avantpassats 'purament' europeus.⁶²⁵

Seria confós si no féssim cap distinció entre ells [els criolls de quarta i cinquena generació] i els fills dels xapetons o els criolls de primera generació, que no han estat sotmesos durant tant de temps a les influències del clima perquè en poguem apreciar els efectes que n'ha operat: encara són europeus, que només s'allunyen un esglauó del seu origen, i la degeneració té lloc de manera gradual.⁶²⁶

I la distinció resultava important perquè semblava absolutament provat que a mesura que avançaven les generacions, la degeneració es feia més i més evident: "... hem arribat al punt d'afirmar intrèpidament que els criolls de la quarta i la cinquena generació tenen menys talent i menys capacitat per les ciències que els vertaders europeus."⁶²⁷

⁶²⁴ DE PAUW. *Recherches...* Vol. I. Pàgs. 28-29.

⁶²⁵ Sobre aquest tema existeix molta literatura, podem esmentar aquí, pel cas hispànic, FISHER, Andrew. *Imperial Subjects: Race and Identity in Colonial Latin America*. Durham: Duke University Press, 2009. Geogràficament parcial però molt rellevant, WHITE, Sophie. *Wild Frenchmen and Frenchified Indians: Material Culture and Race in Colonial Louisiana*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2012. I per tenir unaperspectiva dels precedents, HEYWOOD, Linda M.; THORNTON, John K. *Central Africans, Atlantic Creoles and the Foundation of the Americas, 1585-1660*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.

⁶²⁶ DE PAUW. *Recherches...* Vol. II. Pàg. 186. El mot "xapetó" fa referència als europeus que acaben d'arribar a Amèrica.

⁶²⁷ DE PAUW. *Recherches...* Vol. II. Pàg. 183.

Aquest fou un tema que va aixecar una gran polèmica a Europa, un dels més grans defensors dels indis i els criolls, contemporani de De Pauw, fou l'assagista benedictí nascut a Galícia Benito Jerónimo Feijoo (1676-1764), que fent honor al subtítol de la seva obra, va negar la degeneració dels immigrants europeus a Amèrica en el seu famós *Teatro crítico universal, o Discursos varios en todo genero de materias para desengaño de errores comunes*, publicat entre 1726 i 1740.⁶²⁸ L'enorme influència que aquesta obra va tenir arreu devia ser segurament el que va motivar l'holandès a citar-la en les *Recherches*: "Aquest sentiment [el fet que els criolls de 4^a i 5ª generació són pitjors que els de generacions anteriors] era acceptat universalment fins que el p. Benito Feijóo, tant conegut per les monstruoses paradoxes que ha mantingut en el seu "Teatro Crítico", s'ha elevat en contra d'aquesta opinió i ha intentat fer apologia dels criolls americans, acusats de ser embrutits."⁶²⁹ Tot i que De Pauw reconeix que respecta Feijoo més que als altres monjos espanyols, el culpa d'haver comès molts errors, i acaba dirigint totes les fletxes contra la seva persona, del que acaba sentenciant que "Un autor que creu en els homes aquàtics no pot ser defensat."⁶³⁰

Per extraure només una de les nocions específiques més repetides, podem subratllar la incapacitat intel·lectual que De Pauw aplica també indissolublement als criolls o colons, sembla ser que la seva evolució vital era idèntica a la dels americans, és a dir, quan són petits mostren cert grau d'intel·ligència, però en arribar a l'adolescència pateixen una espècie de regressió mental.

Resulta de les experiències fetes amb els criolls, que donen en la seva infància més tendra, igual que els nens americans, algunes proves de penetració que s'extingeixen en sortir de l'adolescència. Llavors es tornen indolents, desaplicats, atontats, i no assoleixen a la perfecció cap ciència ni cap art. També es diu, en forma de proverbi, que ja són cecs quan els altres comencen a veure, perquè el seu enteniment baixa i decreix en el mateix moment que el dels europeus tendeix al seu vigor més elevat.⁶³¹

⁶²⁸ FEIJOO, Benito Jerónimo. *Teatro crítico universal*. Madrid: Lorenzo Francisco Mojados [el primer volum] i Francisco del Hierro [els volums II-IX], 1726-1740. [CV]

⁶²⁹ DE PAUW. *Recherches...* Vol. II. Pàg. 183.

⁶³⁰ DE PAUW. *Recherches...* Vol. II. Pàg. 184.

⁶³¹ DE PAUW. *Recherches...* Vol. II. Pàg. 184.

Hi ha molt poca diferència entre aquest discurs i els que hem vist poc abans aplicats només als indis.

Però allò que és distintiu en aquest cas és que, és clar, molts d'aquests criolls havien tingut oportunitat d'assistir a algunes de les millors universitats americanes que, ja fossin fundades per ordres religioses o per seculars, la majoria d'elles comptaven amb professors europeus per a impartir les classes. Malgrat tot, els exemples de la incapacitat dels estudiants americans són nombrosos: “No ha sortit de la universitat de Sant Marc a Lima cap individu que fos capaç de fer ni un mal llibre.”⁶³² o:

Els jesuïtes han publicat relacions considerables de la seva universitat de Santa Fe, en les que diuen que sovint han comptat dos-mil escolars, cosa que fa encara més sorprenent que de tota aquesta multitud de deixebles, no s'hagi format cap gran mestre, cap filòsof, cap metge ni cap científic o savi el nom del qual hagi creuat els mars i s'hagi fet famós a Europa.⁶³³

I la causa de tot plegat s'havia de buscar de manera exclusiva en el medi que els envoltava, “Per tant, allò que cal culpar per l'escàs èxit dels criolls que han estat enviats pels seus pares a les diverses escoles del Nou Món és un vici real i una alteració física del temperament sota un clima ingrati i contrari a l'espècie humana.”⁶³⁴ Doncs per molt que De Pauw desitgés atribuir el fracàs dels estudiants a la incapacitat dels seus professors espanyols, les evidències constataren que les colònies d'altres nacions també patien dels mateixos mals.

El trist estat al que sabem que estan reduïts els estudis a les colònies de l'Amèrica meridional, és a dir entre els portuguesos i els espanyols, faria creure que la ignorància dels mestres ha estat més que suficient per a ocasionar la dels escolars, però no entenem que els professors de la universitat de Cambridge, a la Nova

⁶³² DE PAUW. *Recherches...* Vol. II. Pàg. 184.

⁶³³ DE PAUW. *Recherches...* Vol. II. Pàgs. 184-185.

⁶³⁴ DE PAUW. *Recherches...* Vol. II. Pàg. 185.

Anglaterra, no hagin format ells mateixos alguns joves americans fins al punt de poder-los presentar en el món literari.⁶³⁵

De fet, ni tant sols les universitats més antigues i prestigioses del món havien aconseguit desfer l'aparent maledicció que planejava sobre els americans, doncs aquells que havien viatjat al continent europeu tampoc no havien destacat en cap camp:

N'han vingut alguns a estudiar a Europa, els noms dels quals han restat tant desconeguts com si haguessin fet els seus cursos de filosofia a Mèxic o a Lima: no han donat mai cap obra sobre els animals, els insectes, les plantes, els minerals, el clima, les singularitats i els fenòmens d'Amèrica.⁶³⁶

Conclusions a De Pauw

Quan passem a analitzar els autors que defensaren Amèrica dels atacs rebuts per Buffon i De Pauw entre molts altres veurem, acompanyant a Thomas Jefferson, el crític més dur que va tenir l'holandès, Dom Pernety, i analitzarem en profunditat les respostes que aquest va realitzar a les calumnies proferides contra el Nou Món. Aquí només avançarem breument la reacció de De Pauw, sobretot perquè Pernety va ser l'únic amb el que va entrar en una veritable dialèctica, doncs la resta de comentaris sobre aquest tema que van expressar altres autors van ser totalment ignorats.

El que va ser publicat el 26 de març de 1770 com a tercer volum de les *Recherches philosophiques*, que també va rebre el nom de *Défense des Recherches philosophiques*, va ser la ràpida resposta de l'autor a la detallada crítica que Pernety havia fet dels dos toms anteriors, i que de fet va ser inclosa íntegrament en l'edició de manera que De Pauw pogués fer una referència directa a les paraules del seu contrari.⁶³⁷ Tot i que la part escrita per l'holandès té el doble d'extensió que l'article que la va provocar, el cert és que no percebem gairebé cap canvi pel que fa a l'atac contra les característiques físiques i mentals dels indis, tot i que potser apareix un èmfasi encara més reforçat en les atrocitats comeses pels primers colonitzadors, i en especial els espanyols, fins el

⁶³⁵ AA.VV. *Supplément a l'Encyclopédie...* Pàg. 350.

⁶³⁶ DE PAUW. *Recherches...* Vol. II. Pàg. 185.

⁶³⁷ Ja hem citat diverses vegades aquesta obra DE PAUW. *Défense des Recherches...*

punt d'acceptar que es podria haver civilitzat el continent sense necessitat de massacrar tots els seus indígenes; la gran majoria de comentaris es centren però en atacs personals contra Pernety i en el desprestigi de la seva obra i les seves fonts.

L'últim treball considerable que De Pauw va realitzar sobre el tema americà fou, ni més ni menys, que la entrada *Amérique* al *Supplément à l'Encyclopédie*, que es va publicar l'any 1776, però en aquest extens text no hi ha cap idea que l'autor no hagués presentat abans, si bé és cert que el to d'aquest escrit te molta menys acritud i les constants referències a temes escabrosos han desaparegut.⁶³⁸ Sembla com si l'autor hagués rebutjat la idea de trobar una explicació científica, de manera que la inferioritat d'Amèrica simplement s'exposa també de manera emfàtica, però sense fer referència a les idees de degeneració o immaduresa. Es tracta d'un escrit molt més conservador i força menys arriscat que les *Recherches* o la *Défense*, cosa que es pot deure al fet que l'article devia ser revisat i fins i tot corregit i censurat per algun dels autors principals de la *Encyclopédie*. Això és només una suposició, no hi ha constància que succeís, però tenint en compte que en la resta d'obres, escrites al mateix temps o en un lapse de temps molt curt en comparació amb aquesta, tornava a aparèixer el seu to amarg i agressiu, tot ens fa pensar que aquest article en concret va patir alguna mena de filtre editorial.

Veiem doncs com la única reacció de De Pauw enfront de les crítiques va ser la absoluta reiteració, en cap moment no va canviar d'idea sobre els principis en que havia basat la seva hipòtesi. Cal dir que la seva obra va ser molt imitada, hi va haver constants reedicions de les *Recherches*, que, a més a més, van ser utilitzades com a base, sovint de manera literal, per dos autors més, Raynal i Robertson, les obres dels quals també van tenir molt d'èxit.⁶³⁹ De fet pel que a aquest últim, el propi De Pauw es va queixar més tard que s'havia apropiat de les seves idees. El cert és que, sobretot a Anglaterra, les calumnies de De Pauw contra els salvatges van trobar molts seguidors, segurament gràcies a l'antihispanisme i l'anticatolicisme compartit -les mateixes raons per les quals

⁶³⁸ Ens referim a la ja esmentada AA.VV. *Supplément a l'Encyclopédie...*

⁶³⁹ En concret, la obra de De Pauw va ser una influència bàsica a RAYNAL, Guillaume Thomas François. *A Philosophical and...*, i a ROBERTSON, William, *The History of the Discovery and Settlement of America*, New York: Derby and Jackson, 1856.

el llibre i l'autor eren odiats a Espanya-, i als ja evidents enfrontaments econòmics, polítics i militars amb les colònies britàniques als Estats Units.

Així doncs, resumint de manera breu l'aportació de De Pauw en la controvèrsia americana, podem concloure que, si bé no va contribuir amb raonaments nous, sí que va realitzar una gran radicalització dels atacs ja existents, i va proporcionar un discurs negatiu extrem que es podia usar per a enfrontar la defensa cada cop més creixent i estesa a Europa de la vida salvatge com a epítom de la bondat i la veritable moral natural de l'ésser humà.

De Pauw va ser capaç de reunir en la seva obra tots els atacs i les agressions que s'havien realitzat en contra d'Amèrica fins a aquell moment, les va teixir juntes en un discurs que destil·lava agressivitat i va convèncer molts lectors de que tot allò que vivia o es produïa al Nou Món havia de ser, gairebé per necessitat, inferior, degenerat i dèbil.

El fet que es centrés de manera específica en els éssers humans, ja fossin aquests nadius, criolls o colons, és potser el que resulta més diferent de la font principal de la que es va nodrir incessablement, la *Histoire Naturelle* de Buffon, i mostra, més que un interès personal específic en el que avui anomenaríem antropologia, la tendència generalitzada d'aquest autor de portar les seves idees o les dels altres fins al seu límit. Així, és raonable que fes el que va fer, doncs l'extensió vers els humans semblava la manera perfecta de donar-li un caire molt més violent i provocador a la teoria buffoniana de la degeneració americana.

En qualsevol cas continuem mantenint que allò que converteix a De Pauw en un autor destacat dintre d'aquesta discussió, més enllà de l'èxit editorial i la influència que van poder arribar a obtenir les seves obres, és que va exposar les idees de Buffon de tal manera i les va portar fins a tal extrem, que aquest es va veure obligat a distanciar-se'n i a revisar allò que havia escrit anys abans per afegir-ne algunes variants, corregir el que considerava que havien estat errors i exageracions i intentar que el missatge que arribés aquest cop fos molt més moderat. Per això dedicarem les següents planes a analitzar aquest pas enrere del naturalista francès.

Reformulació de la teoria buffoniana

Després de les *Recherches Philosophiques* de De Pauw i d'algunes altres obres de gran repercussió que havien adoptat com a base la teoria de la degeneració americana per a atacar les produccions naturals i humanes del Nou Món, Buffon va decidir publicar, el 1777, una addició a l'article *Variétés dans l'espèce humaine* que havia escrit gairebé trenta anys abans. Dintre d'aquest apartat ens interessa sobretot la secció *Des Américains* en la que va mirar de corregir les exageracions proferides per d'altres autors, i en especial per De Pauw.

Òbviament, a part de la publicació d'obres que utilitzaven les seves idees de manera incorrecta, també cal tenir en compte la gran quantitat de crítiques directes que va rebre Leclerc i que el van obligar, sinó a retractar-se, com a mínim a reformular algunes de les seves afirmacions més contundents. En el proper apartat d'aquest treball parlarem de manera específica del llibre de Thomas Jefferson, que segurament fou l'autor nord-americà que es va prendre més seriosament la tasca de refutar les conclusions del naturalista francès, i com ell n'hi van haver molts més, que sovint acompanyaven la seva defensa d'una actitud molt més científica i aportaven proves físiques per a esmenar els errors. També cal prendre aquestes crítiques en consideració a l'hora d'entendre la decisió de Buffon de tornar sobre els seus passos, assumir els seus errors i reescriure una part tant controvertida de la seva obra.

Com que es tracta d'un capítol relativament curt, resseguirem en les següents pàgines les idees principals expressades a *Des Américains* per tal d'entendre quines van ser les modificacions realitzades i com Buffon va acabar moderant el seu discurs sobre la inferioritat americana. Ens estalviarem de repetir els llargs paràgrafs que cita indirectament d'altres fonts i examinarem exclusivament les seves aportacions inèdites.

L'apartat comença amb una menció directa a De Pauw, tot i que en cap moment utilitza el seu nom complet i el cita constantment simplement com a M. P. o com l'autor de les *Recherches*; era prou conegut com per a que fos obvi per a tothom de qui es tractava. Des de la primera frase queda força clar quin és el to que el naturalista francès va

decidir adoptar envers l'holandès, “el Sr. P. pretén i afirma sense cap fonament...”, tot i que les referències exactes a les pàgines i les edicions evidencien clarament que, com sempre en el seu mètode de treball, Buffon va ser extremadament diligent i es va llegir la seva obra amb molta atenció.⁶⁴⁰ En termes genèrics, la diferència entre els capítols dels volums originals i aquest pertanyent als suplementos, és que en aquells, Buffon ignorava deliberadament els casos que ell mateix havia recopilat i preferia exposar generalitzacions contundents, mentre que en aquest utilitzava exactament la estratègia contrària per tal de desfermar les hipòtesis dels autors als que atacava.

Per exemple, i analitzant ja el text des del començament, en contra de l'assumpció sobre la debilitat física dels americans, que ell mateix també havia afirmat anys enrere, Leclerc decideix exposar alguns exemples que poden negar la generalització:

...no ha d'ignorar que els caribs, els iroquesos, els hurons, els floridenses, els mexicans, els tlascalteques, els peruans, etc., són homes nerviosos, robustos i fins i tot més coratjosos del que la inferioritat de les seves armes amb les dels europeus els permet demostrar.⁶⁴¹

En realitzar el seu repàs de nord a sud de les diverses tribus que habitaven Amèrica, aquests grups d'indis forts, coratjosos i ben plantats ja havien aparegut en la seva argumentació, però a l'hora d'exposar idees generals també es va decidir per la debilitat intrínseca de tots ells com a tret comú.

Tot seguit Buffon va realitzar un repàs de les diferents mescles entre races que havien estat exposades per De Pauw i de les característiques físiques dels resultats, com ara: “D'una dona europea i un salvatge de la Guyana neixen els mestissos; dos quarts de cada espècie; són morenos, i els nens d'aquesta primera combinació tenen barba, tot i que el pare americà sigui imberbe.”⁶⁴² L'acusació de la manca de fonts fiables es

⁶⁴⁰ BUFFON. *Histoire...* Vol. XXXIII (Supl. IV). Pàg. 525.

⁶⁴¹ BUFFON. *Histoire...* Vol. XXXIII (Supl. IV). Pàg. 526.

⁶⁴² BUFFON. *Histoire...* Vol. XXXIII (Supl. IV). Pàg. 526. Sobre la idea de les castes, podem afegir a les obres citades fins ara, JACKSON, Robert H. *Race, Caste and Status: Indians in Colonial Spanish America*. Albuquerque: University of New Mexico Press, 1999, que analitza sobretot els aspectes legals, i per una perspectiva més filosòfica del gènere pictòric JIMÉNEZ DEL VAL, Nasheli. “*Pintura de Casta*:

repeteix en aquest cas: “...demanaria precaució, i suposa com a mínim garants que M.P. no cita pas.”⁶⁴³

I gairebé podem assumir-ho com una constant durant tot aquest capítol, doncs el naturalista francès ja havia reconegut en apartats anteriors que De Pauw havia establert algunes idees de manera correcta, però el fet que pretengués que el lector creiés només la seva paraula i no aportés cites que permetessin confirmar les seves afirmacions, o que les que aportés resultin molt poc creïbles semblava un error metodològic que Buffon no estava disposat a perdonar. “Reconec que no tinc coneixements suficients com per poder confirmar o invalidar aquests fets dels quals jo dubtaria, si més no perquè aquest autor no ha citat pas un gran nombre d’altres que no estiguin desmentits, o que són directament oposats als fets més coneguts i millor contrastats.”⁶⁴⁴

El to general del capítol sembla donar a entendre una certa decepció intel·lectual respecte al fet que un pensador il·lustrat hagués pogut arribar a les exageracions més extremes per tal de mantenir una hipòtesi agressiva, és un matís que es pot apreciar sense problemes quan s’enfrontava als casos més flagrants, com la negació directa dels grans imperis de Sud-Amèrica:

...no em prendré la molèstia de citar aquí els monuments mexicans i peruans dels quals ell en nega l’existència i els vestigis dels quals encara existeixen i demostren la grandesa i el geni d’aquests pobles que ell tracta com a éssers estúpids, degenerats de l’espècie humana tant pel que fa al cos com a l’enteniment.⁶⁴⁵

Sense voler acceptar en cap moment que les derivacions discursives que l’holandès va proferir a les seves *Recherches* provenien directament de les seves hipòtesis i mai atacant el fet que s’apropiés de les seves idees sense donar-li cap crèdit, va centrar la gran majoria de les seves crítiques en el procediment. Podem assumir que per a un

Mexican Caste Paintings, a Foucauldian Readings”. *New Readings*, N° 10. Cardiff: Cardiff University Press, 2009. Pàgs. 1-17.

⁶⁴³ BUFFON. *Histoire...* Vol. XXXIII (Supl. IV). Pàg. 526.

⁶⁴⁴ BUFFON. *Histoire...* Vol. XXXIII (Supl. IV). Pàg. 527.

⁶⁴⁵ BUFFON. *Histoire...* Vol. XXXIII (Supl. IV). Pàg. 527.

treballador tant tenaç com Buffon podia resultar irritant que De Pauw hagués escrit sense tenir en compte les normes bàsiques de l'argumentació.

Sembla que M. P. ha volgut relacionar amb aquesta opinió tots els fets, de manera que els ha escollit en aquest sentit; estic enfadat pel fet que un home de mèrit, i que per altra banda semblava instruït, s'hagi lliurat a aquest excés de parcialitat en els seus judicis, i que els recolzi amb fets erronis.⁶⁴⁶

Però com ja hem vist, la pràctica de seleccionar els fets per tal de confirmar una tesi preconcebuda era una activitat molt comuna a l'època, practicada per la gran majoria d'escriptors il·lustrats, inclòs el gran naturalista francès. Sembla de fet que tot aquest discurs fos una espècie de disculpa indirecta, doncs si som estrictes, hem d'acceptar que moltes de les crítiques a De Pauw es podien aplicar també al propi Buffon, que si bé no va arribar a ser tant extrem, va realitzar molts dels errors que aquí menyspreava.

El següent punt és el de les dures crítiques realitzades per l'holandès a d'altres investigadors, acusant-los de realitzar afirmacions que no havien estat provades o simplement insultant-los sense cap mena de base intel·lectual. Si prenem en consideració el context històric i el fet que la gran majoria dels llibres relacionats amb les ciències de la natura s'escrivien sense els paràmetres científics que avui resultarien imprescindibles, és fins a cert punt comprensible que es dediquessin tantes pàgines a l'atac *ad hominem*, doncs era una de les poques maneres de desacreditar els autors que havien exposat idees totalment contràries a les pròpies.⁶⁴⁷ De fet, l'element més interessant de les argumentacions de la defensa d'Amèrica per part d'autors com Jefferson o Pernety fou la introducció d'estudis realment científics i sistemàtics i la utilització dels seus resultats per a establir conclusions que no poguessin ser fàcilment refutades. En qualsevol cas, l'escomesa contra els autors resultava una pràctica

⁶⁴⁶ BUFFON. *Histoire...* Vol. XXXIII (Supl. IV). Pàg. 527.

⁶⁴⁷ Ens ha semblat apropiat esmentar aquí dos articles relacionats amb aquest tipus d'argumentació que ens poden ajudar a entendre fins a quin punt formava part habitual dels discursos dels filòsofs: WALTON, D.N. "Searching for the Roots of the Circumstantial *Ad Hominem*". *Argumentation*, N° 15. Norwell: Kluwer Academic Publishers, 2001. Pàgs 207-221. I més concret pel segle que ens ocupa, WEINSTEIN, Jack Russell. "Adam Smith's *Ad Hominem*: Eighteenth Century Insight Regarding The Role of Character in Argument". A: EEMEREN, Frans H. van *et alii*. *Proceedings of the Sixth Conference of the International Society for the Study of Argumentation*. Amsterdam: Sic Sat, 2007. Pàgs. 1461-1466.

enormement comuna, “No ha comès ell un error encara més gran en censurar amargament els viatgers i els naturalistes que hagin pogut avançar alguns fets sospitosos quan ell mateix en dóna molts que són més sospitosos encara?”⁶⁴⁸ Buffon estava fent referència aquí a les exageracions més manifestes que difícilment podien ser acceptades si no era que es creia cegament en la reputació de l'autor que les recolzava:

Ell admet i avança aquests fets només si és que poden afavorir la seva opinió; ell vol que creiem la seva paraula sense citar garants. Per exemple, sobre les granotes que bramen, ell diu, com els toros; sobre la carn de la iguana que dóna el mal veneri als qui la mengen; sobre el fred glacial de la terra a un o dos peus de profunditat, etc.⁶⁴⁹

Per més que el naturalista francès intentés resultar elegant i moderat, és força clar que albergava un ressentiment personal cap a l'autor que va tergiversar tant la seva teoria i que va estendre una visió, sota el seu punt de vista errònia, de la tesi de la degeneració americana que ell havia forjat, “...però és inútil fer un llistat més llarg de tots els fets o suposicions que aquest autor s'ha permès avançar amb una confiança que indisposarà a tot lector amic de la veritat.”⁶⁵⁰

En aquest punt del text arribem realment a un dels retrocessos importants de Buffon respecte a allò que havia establert trenta anys abans, doncs va realitzar una distinció important entre el nord i el sud del continent americà, exposant que la inferioritat real es trobava només sota la línia de l'equador:

La imperfecció de la natura que ell retreu de manera gratuïta a Amèrica en general, només s'hauria de dirigir als animals de la part meridional d'aquest continent, que s'ha demostrat que són força més petits i del tot diferent als de les parts meridionals de l'antic continent.⁶⁵¹

⁶⁴⁸ BUFFON. *Histoire...* Vol. XXXIII (Supl. IV). Pàgs. 527-528.

⁶⁴⁹ BUFFON. *Histoire...* Vol. XXXIII (Supl. IV). Pàg. 528.

⁶⁵⁰ BUFFON. *Histoire...* Vol. XXXIII (Supl. IV). Pàg. 529.

⁶⁵¹ BUFFON. *Histoire...* Vol. XXXIII (Supl. IV). Pàg. 529.

I per tal de recolzar aquesta idea, cita, estranyament, a un altre dels autors que va assumir la teoria de la degeneració i que, malgrat que va canviar de parer multitud de vegades i la tasca d'extraure les seves hipòtesis genèriques d'entre la gran quantitat d'edicions de les seves obres i els múltiples canvis i correccions que va realitzar en gairebé totes elles resulta gairebé impossible, era també conegut a l'època com un dels culpables de la generalització de la noció de la inferioritat americana. Ens referim a Guillaume-Thomas François Raynal que en aquest punt és tret a col·lació per tal de refutar l'afirmació de De Pauw sobre la joventut del continent americà:

I aquesta imperfecció, com molt bé diu el judiciós i eloqüent autor de la *Histoire des deux Indes*, no prova pas la novetat d'aquest hemisferi, sinó el seu renaixement; devia estar poblat al mateix temps que l'antic, però pot ser que hagi estat submergit durant més temps; els esquelets d'elefant i de rinoceront que es troben a Amèrica, proven que aquests animals l'habitaven en el passat.⁶⁵²

Sense reconèixer la seva incongruència, Buffon va fer aquí exactament el mateix que criticava en De Pauw, doncs seleccionant Raynal, que igual que l'holandès el va utilitzar com a font primària i bàsica per la redacció de la seva obra, va buscar un autor que pràcticament repetís paraula per paraula allò que ell mateix ja havia afirmat, sense aportar cap element de confirmació científica, cap prova que no hagués estat exposada ja i ni tant sols cap modificació del seu discurs original; tot i que de manera indirecta, el naturalista francès també s'utilitzava a sí mateix com a font fiable per a justificar les seves pròpies idees.

En arribar al punt central de la dissertació de De Pauw, l'atac als éssers humans, Buffon retornarà al recurs de les anomalies, doncs si bé va reconèixer algunes de les dades, va aportar alhora elements de disculpa específics que implicaven certa excepcionalitat:

És cert que hi ha algunes contrades de l'Amèrica meridional, sobretot en les parts baixes del continent, com ara la Guyana, l'Amazones, les terres baixes de l'Istme,

⁶⁵² BUFFON. *Histoire...* Vol. XXXIII (Supl. IV). Pàg. 529. Òbviament, Buffon està fent referència a RAYNAL, Guillaume Thomas François. *A Philosophical and Political...*

etc., on els naturals del país semblen ser menys robustos que els europeus, però es deu a causes locals i particulars.⁶⁵³

Com era habitual en el seu discurs, el motiu principal que pot causar problemes als éssers humans serà sovint el clima, i pel cas d'Amèrica en especial, l'excés d'humitat apareixerà de forma recurrent.⁶⁵⁴ Però és interessant destacar el fet que Buffon encara estava utilitzant Raynal com a recolzament d'un discurs que ens era ja familiar dels seus primers volums de la *Histoire Naturelle*.

A Cartagena, els habitants, ja siguin indis o estrangers, viuen per així dir-ho en un bany calent durant els sis mesos de l'estiu; una transpiració més forta i continuada els dóna el color pàl·lid i lívid dels malalts. Els seus moviments es ressenten de la xafogor del clima que relaxa les fibres. Ens en adonem també per les paraules que surten de les seves boques en veu baixa i pels llargs i freqüents intervals.⁶⁵⁵

Aquest element de disculpa dels habitants americans per causes que els resulten alienes i incontrolables és un canvi significatiu respecte a les seves primeres afirmacions, en les que sempre se'ns mostrava als indis com a culpables de la seva pròpia inferioritat. I el que potser és encara més important i que tot just apuntàvem, els casos en que la comparació pot resultar més negativa pels americans són interpretats ara com a excepcionals, que en cap cas representen la norma, i aquesta idea sí que resulta una inversió total de la hipòtesi originària que funcionava de manera absolutament inversa.

Però hem de mirar aquests exemples com a excepcions, o millor dit, com a diferències comunes als dos continents; perquè a l'antic, els homes de les muntanyes i de les contrades elevades són sensiblement més forts que els habitants de les costes i de les terres baixes.⁶⁵⁶

⁶⁵³ BUFFON. *Histoire...* Vol. XXXIII (Supl. IV). Pàg. 529.

⁶⁵⁴ Podem recordar aquí HEIBERG, J.L. "Théories antiques sur..."

⁶⁵⁵ BUFFON. *Histoire...* Vol. XXXIII (Supl. IV). Pàgs. 529-530.

⁶⁵⁶ BUFFON. *Histoire...* Vol. XXXIII (Supl. IV). Pàg. 530.

Un tret que potser resulta més sorprenent per ser inèdit és que en aquestes últimes línies s'utilitzen exemples similars de diferències entre els homes a Europa per tal de justificar les del Nou Món, de manera que no només ja no es presenta als americans com a inferiors per natura, sinó que poden ser equiparables en aspecte i en força als ciutadans europeus, i aquesta idea continua, “En general tots els habitants de l'Amèrica septentrional, i els de les terres elevades de la part meridional, com els de Nou Mèxic, Perú, Xile, etc., són homes potser menys actius, però igual de robustos que els europeus.”⁶⁵⁷

Per altra banda, i encara en relació als habitants d'Amèrica, es posa en dubte, i ara sí a través de l'utilització de fonts alienes, la idea de l'escassetat dels pobladors del Nou Món. Cal destacar que en aquest cas Buffon no estava fent referència als nadius, sinó als colons, i en especial als de les colònies britàniques. Aquesta diferenciació, encara que no sempre era explícita, apareix constantment en aquest apartat del *Supplément IV* i ens porta a deduir que la feina realitzada per Jefferson i Pernety, però també per tots aquells que van intentar, abans i després d'aquests dos autors, que el màxim representant de la teoria de la degeneració canviés de idea i publicqués una rectificació de les seves afirmacions més agressives, va acabar per assolir el seu objectiu, fet que queda sobradament demostrar pel simple fet que Buffon va acceptar un autor com Franklin com a font fiable.

Sabem per un testimoni respectable, pel cèlebre Franklin, que en 28 anys la població estrangera s'ha doblat a Philadelphia; em fa pena doncs saber de la espècie d'imputació que el Sr. Kalm ha fet a aquesta felïç contrada. Diu que a Philadelphia creuríem que els homes i les dones no són de la mateixa natura que els europeus.⁶⁵⁸

I continuant amb el seu examen de les afirmacions de Kalm, que igual que havia de fer De Pauw va accentuar la noció de que el clima americà impedia el desenvolupament

⁶⁵⁷ BUFFON. *Histoire...* Vol. XXXIII (Supl. IV). Pàg. 530.

⁶⁵⁸ BUFFON. *Histoire...* Vol. XXXIII (Supl. IV). Pàgs. 530-531. Buffon fa referència aquí a KALM, Pehr. *Travels Into North America: Containing Its Natural History ... with the Civil, Ecclesiastical and Commercial State of the Country*. London: Eyres, 1771. [GB]

intel·lectual i moral dels seus habitants, ja fossin aquests nadius o immigrants, Leclerc negava una de les conclusions més importants realitzades per ell mateix en relació als animals i que molts dels seus seguidors van estendre als éssers humans seguint uns paràmetres pràcticament idèntics als seus.

En un país on els europeus es multipliquen tant ràpidament, on la vida dels naturals del país és més llarga que enlloc, no és gaire probable que els homes degenerin, i jo em temo que aquesta observació del Sr. Kalm no estigui també tant mal fundada com la de les serps que, segons ells, encanten els esquiroles i els obliguen per la força de l'encanteri a ficar-se a la seva gola.⁶⁵⁹

Tot seguit va retornar a la demostració de la fortalesa física dels indis americans. En realitat aquesta idea resultava una reiteració de la exposició que Buffon ja havia realitzat en el seu temps i que va ignorar a l'hora d'establir conclusions genèriques. Amb aquesta insistència en aquest tema a través de l'atac de fonts que van seguir un procés molt similar al seu, podem deduir que l'autor es va adonar del seu error i el va voler aclarir a través de l'atac indirecte de les seves pròpies deduccions. En qualsevol cas, tornem a entreveure aquí una preferència pels habitants del nord d'Amèrica que són descrits amb característiques molt més positives i molt més similars a les dels europeus que no pas els del sud:

Només s'han trobat homes forts i robustos al Canadà i a totes les altres contrades de l'Amèrica septentrional; totes les relacions estan d'acord en això; els californians que han estat descoberts en últim lloc estan ben fets i són robustos, són més morenos que els mexicans tot i que en un clima més temperat.⁶⁶⁰

I de nou apareix l'element de disculpa que atribueix aquestes diferències al clima. Ens ha semblat adequat no ignorar aquesta relativa repetició d'idees, perquè creiem que ens trobem davant del canvi més interessant que realitza Buffon en aquesta part de la seva obra, doncs no es tracta només d'una afirmació concreta o d'un canvi en l'argumentació, sinó que ha revertit completament el seu procés de pensament, de

⁶⁵⁹ BUFFON. *Histoire...* Vol. XXXIII (Supl. IV). Pàg. 531.

⁶⁶⁰ BUFFON. *Histoire...* Vol. XXXIII (Supl. IV). Pàg. 531.

manera que, utilitzant les mateixes dades que ja posseïa però interpretant-les de manera oposada, ha obtingut resultats contraris i pot justificar el seu pas enrere. En els volums originals, el clima i la geologia eren la causa i la conseqüència patida inevitablement per tota la “natura animada” del Nou Món, mentre que ara apareixien com a culpables externes, “...però aquesta diferència prové del fet que les costes de Califòrnia són més baixes que les parts muntanyoses de Mèxic on els habitants tenen totes les comoditats de la vida que manquen als californians.”⁶⁶¹

Per acabar l’anàlisi dels apartats que ens interessin d’aquest *Supplément IV*, veurem com Buffon utilitza els relats de les expedicions realitzades a les zones del més al nord del continent del Nou Món per reforçar la seva afirmació passada de que la proximitat geogràfica entre els extrems europeu i americà podia haver implicat en el passat un intercanvi de població que explicaria la similitud existent entre pobles asiàtics i de Nord-Amèrica i alhora també la diferència de característiques físiques apreciables entre els nadius del nord i els del sud. En concret Leclerc fa referència a una obra impresa l’any 1749, el mateix any en que es publicaven els tres primers volums de la *Histoire Naturelle*, i precisament per aquest motiu no va poder prendre en consideració les dades que hi constaven. Parlem dels relats d’un autor anomenat Krassinikof que Buffon assegura que era professor a Petersburg, però que nosaltres no hem estat capaços d’identificar amb claredat, i que en els seus relats aportava proves suficients com per a afirmar la relació entre pobles tant distants.⁶⁶²

Els habitants de la part d’Amèrica més veïna a Kamtxatka són tant salvatges com els Koriaques o els Tsuktschi; la seva estatura és avantatjosa; tenen les espatlles amples i rodones, els cabells llargs i negres, els ulls tant negres com els meus, els llavis amplis, la barba feble i el coll curt. Els seus pantalons i el seu calçat, que fan de pell de vaques marines, i els seus barrets fets de plantes plegades en forma de parasol, s’assemblen molt als que fan els habitants de Kamtxatka. Viuen com ells de peixos, de vaques marines i d’herbes dolces que preparen bé; ells assequen l’escorça tendra de l’alber i del pi que els serveix d’aliment en cas de necessitat; el seu ús és conegut no només a Kamtxatka, sinó també a tota la Sibèria i a Rússia

⁶⁶¹ BUFFON. *Histoire...* Vol. XXXIII (Supl. IV). Pàg. 532.

⁶⁶² Podem tornar a citar aquí GREENE, John C. “Some Early Speculations on the Origin...”

fins a Viatka; però els licors espirituosos i el tabac no són coneguts en aquesta part nord-oest d'Amèrica, prova certa de que els habitants no han tingut comunicació precedent amb els europeus.⁶⁶³

Es tracta d'una descripció molt positiva motivada segurament per la seva estreta relació amb pobles europeus, però a més a més Buffon decideix incloure un llistat que sembla no deixar dubte dels orígens dels americans del nord, i que val la pena transcriure de manera completa per entendre els diferents punts de contacte que s'acceptaven com a vàlids per demostrar aquesta hipòtesi i que van des de la forma física fins a l'alimentació i els costums.

Aquí, inclou el Sr. Krassinikoff, les semblances que hem ressaltat entre els kamtxatkians i els americans.

1. Els americans s'assemblen als kamtxatkians en la figura.
2. Mengen herba dolça igual que els kamtxatkians: cosa que no hem trobat enlloc més.
3. Utilitzen la mateixa màquina de fusta per encendre el foc.
4. Tenim molts motius per imaginar que utilitzen destrals fetes de pedra o de os; i no és pas sense fonament que Steller imagina que en el passat van tenir comunicació amb el poble de Kamtxatka.
5. Les seves robes i els seus barrets no difereixen dels dels kamtxatkians.
6. Es tenyeixen la pell amb el suc de l'alís, igual que a Kamtxatka.
7. Porten per arma arc i fletxes: no podem dir com es fa l'arc, doncs mai no n'hem vist cap, però les fletxes són llargues i ben polides: cosa que fa creure que utilitzen estris de ferro.
8. Aquests americans utilitzen canoes fetes de pells, com els Koriaki i els Tsuktschi, que fan catorze peus de llarg per dos d'alt: les pells són de foca, tenyides de color vermell, utilitzen una sola branca amb la qual van tant ràpids que el vent contrari no els atura gaire, ni tant sols quan el mar és agitat. Les seves canoes són tant lleugeres que les porten amb una sola mà.

⁶⁶³ BUFFON. *Histoire...* Vol. XXXIII (Supl. IV). Pàgs. 532-533.

9. Quan els americans veuen a les seves costes gentes que no coneixien, remem cap a ells i fan un gran discurs; però ignorem si és algun encant o una cerimònia particular utilitzada per ells per a la recepció dels estrangers, doncs tant un com altre us també es troba entre els Kuriles. Abans d'acostar-se es pinten la cara amb guix negre, i es tapen els narius amb algunes herbes. Quan tenen algun estranger entre ells, semblen afables i volen conversar amb ell, sense desviar els ulls de sobre els seus. El tracten amb molta submissió i li ofereixen greix de balena i plom negre amb el que s'empastifen la cara, sens dubte perquè creuen que aquestes coses són tant agradables als estrangers com ho són per a ells mateixos.⁶⁶⁴

Les crítiques a la teoria de la contigüitat dels dos continents com a possible origen dels indis americans va ser atacada fins i tot pels seguidors més acèrrims de Buffon, inclòs De Pauw, potser per aquesta raó va creure necessari reforçar-la amb noves “troballes” dels navegants.⁶⁶⁵

He cregut que havia d'exposar aquí tot el que he sabut sobre aquests pobles septentrionals de la part occidental del nord d'Amèrica, però imagino que els viatgers russos que van descobrir aquestes terres arribant pels mars més enllà de Kamtxatka, han donat descripcions més precises d'aquesta regió, a la qual sembla que també hi podríem arribar de l'altra banda, és a dir, per la badia de Hudson o per la de Baffin. Aquesta via ha estat intentada en va per la majoria de les nacions comerciants, sobretot pels anglesos i els danesos; és de presumir que serà per l'orient per on farem la descoberta de l'occident, ja sigui partint de Kamtxatka, pujant des del Japó o des de les illes dels Larrons, cap al nord i el nord-est. Perquè podem suposar, per moltes raons que he explicat en altres llocs, que els dos continents són contigus, o com a mínim molt veïns cap al nord i l'orient de l'Àsia.⁶⁶⁶

⁶⁶⁴ BUFFON. *Histoire...* Vol. XXXIII (Supl. IV). Pàgs. 533-534. Segons Buffon aquesta cita pertany a Krassinikoff, *Journal étranger*, mes de novembre, 1761, però no hem pogut confirmar aquesta referència indirecta.

⁶⁶⁵ Pel que fa a aquesta idea, resulta molt interessant veure com encara era vigent ben entrat el segle XIX, McINTOSH, John. *The Origin of the North American Indians*. New York: Nafis & Cornish, 1844. [GB]

⁶⁶⁶ BUFFON. *Histoire...* Vol. XXXIII (Supl. IV). Pàg. 534.

No analitzarem pas les últimes planes d'aquest capítol sobre *Des Américains*, perquè no representen una aportació rellevant en aquest apartat específic en que tractem canvis en els arguments de Buffon; però podem esmentar breument els temes que tracta, doncs seguint el fil de l'immediatament anterior, passa a descriure en profunditat els diversos pobles que habiten el nord dels continents americà i europeu, com ara els esquimals, els groenlandesos, noruecs i danesos, els nadius de la Terra del Foc i de l'estret de Magallanes, dels que explica les seves característiques físiques i també els seus costums.

Però abans de tancar aquest últim apartat sobre la revisió que Leclerc va fer de la seva obra, ens agradaria incloure aquí alguns extrets del *Supplément V*, publicat l'any 1779, que comença amb uns capítols anomenats *Des Époques de la Nature*, de les que ens interessa especialment la última, *Septième et dernière Époque. Lorsque la puissance a secondé celle de la Nature*. Tot i que no tracta Amèrica de manera específica, aquest apartat és rellevant perquè compara l'estat primitiu dels primers homes que devien habitar la terra amb el dels nadius del Nou Món, i planteja la manera com aquells van aconseguir imposar-se a la natura en el seu estat més salvatge. Creiem que el punt de vista optimista amb que Buffon va afrontar aquesta temàtica demostra també el seu gir en la percepció del indis i els colons americans.

Com a gran defensor de la civilització i del domini de l'home sobre el seu medi que era, un dels elements bàsics de Leclerc en aquest apartat serien les eines utilitzades pels primers éssers humans per tal de vèncer la seva dependència de l'entorn, i una d'aquestes eines, encimbellada encara a l'Europa del segle XVIII, era el foc, que va fer possible una percepció diferent la natura per part de l'home, que:

...s'haurà apropiat de la flama dels volcans o del foc de les seves laves ardents [...] per fer-se espai en els boscos, destruint la malesa; perquè amb l'ajuda d'aquest poderós element, va netejar, sanejar, purificar els terrenys que volia habitar; amb

la destrals de pedra, va talar els arbres, disminuït els boscos, dissenyat les seves armes i instruments de primera necessitat.⁶⁶⁷

Aquests actes són precisament els mateixos pels quals Buffon recriminava els salvatges americans la seva passivitat vital, i creiem que la comparació és utilitzada aquí d'alguna manera per afirmar que si aquells ho havien pogut fer, aquests podien seguir el mateix exemple.⁶⁶⁸ El foc era un element primordial per tal de crear clarianes i fer la terra habitable, i una importància similar tenien també els estris de pedra, que havien permès talar arbres, treballar la fusta, fer armes i altres utensilis que els podia suggerir la necessitat. La descripció de Buffon suggereix també les conclusions de la recerca moderna en la demostració de la facilitat amb que els primers homes, amb eines simples i amb l'ús del foc, poden fer canvis importants, duradors i generalitzats en el medi.⁶⁶⁹ La imatge d'aquest home és molt diferent a la que havia realitzat trenta anys enrere del natiu americà, doncs no es tracta d'un animal espantat que s'adapta a un medi terrorífic sinó d'un ésser humà que utilitza els seus recursos per a erigir-se en amo del seu medi.

El següent pas natural, un altre pel qual Buffon també havia atacat contundentment els indis, era la formació de les societats, que havia començat sent molt lenta, doncs de manera gradual els grups familiars es van consolidar en petites nacions, sempre i quan les característiques geogràfiques dels territoris que habitaven els ho permetessin:

...fins que van formar petites nacions composades per algunes famílies, o més aviat per parents descendents de la mateixa família, com ho veiem encara avui entre els salvatges que volen restar salvatges, i que poden fer-ho en els llocs on l'espai lliure i la caça, la pesca i els fruits no els manquen. Però en tots aquells en els que l'espai s'ha vist confinat per les aigües o estretit per les altes muntanyes, aquestes petites nacions van esdevenir massa nombroses, i es van veure forçades a repartir-se les terres, i va ser a partir d'aquest moment que la terra va esdevenir el

⁶⁶⁷ BUFFON. *Histoire...* Vol. XXXIV (Supl. V). Pàgs. 225-226.

⁶⁶⁸ Tornen a ser rellevants aquí HARRISON, Robert Pogue. *Forests...*, i WILLIAMS, Michael. *Americans and their...*

⁶⁶⁹ Ens pot servir com a referència més genèrica, ATKINS, Peter *et alii*. *People, Land and Time. An Historical Introduction to the Relations Between Landscape, Culture and Environment*. London: Arnold, 1998.

domini de l'home; en va prendre possessió gràcies als seus treballs de cultura, i el lligam a la pàtria va seguir de molt a prop els primers actes de la seva propietat: l'interès particular formant part de l'interès nacional, l'ordre, l'educació i les lleis segurament van venir després, i la societat va prendre consistència i força.⁶⁷⁰

Sembla com si Buffon estigués exculpant els indis de les seves primeres crítiques en aquest sentit utilitzant l'enormitat dels territoris americans com a excusa, i plantejant que, ara que les seves terres es veien més limitades per l'arribada dels europeus i pel creixement de les poblacions, potser començarien a avançar en aquest aspecte tant tremendament important per arribar a consolidar societats altament civilitzades, "...és a dir, per la coneixença dels efectes i de les operacions de la natura; coneixença que només es va poder adquirir per l'establiment d'una gran societat en terres pacífiques."⁶⁷¹

Però malgrat que la tendència d'aquests capítol sembla apuntar a una importància primordial del rol jugat per l'home, Buffon tornarà a apel·lar al factor climàtic com a marc general que en qualsevol cas hauria de permetre que les condicions fossin les adequades, la història de les primeres civilitzacions ho confirmava en aquest sentit, i ho veiem quan exposa la seva teoria de que les primeres civilitzacions importants, aquelles que van influenciar més tard la resta d'Europa, van aparèixer a l'Àsia.

És doncs a les contrades septentrionals de l'Àsia on es va elevar la tija dels coneixements de l'home; és sobre aquest troc de l'arbre de la ciència que es va elevar el tron del seu poder: com més ha sabut, més ha pogut; però també com menys ha fet, menys ha sabut. Tot això suposa als homes actius en un clima feliç, sota un cel pur que pugui ser observat, sobre una terra fecunda que pugui ser cultivada, en unes contrades privilegiades, a resguard de les inundacions, allunyada dels volcans, més elevada, i per conseqüent, temperada des de temps més antics que la resta. Ara bé, totes aquestes condicions, totes aquestes circumstàncies es van trobar reunides en el centre del continent asiàtic, entre els graus 40 i 55 de latitud.⁶⁷²

⁶⁷⁰ BUFFON. *Histoire...* Vol. XXXIV (Supl. V). Pàgs. 226-227.

⁶⁷¹ BUFFON. *Histoire...* Vol. XXXIV (Supl. V). Pàg. 227.

⁶⁷² BUFFON. *Histoire...* Vol. XXXIV (Supl. V). Pàg. 228.

La latitud ideal en que es trobaven aquests territoris i la seva situació allunyada de les grans fonts de potencial perill per la humanitat, va permetre unes condicions del sòl perfectes en les que l'home acabaria proliferant.

Així doncs només després de trenta segles el poder de l'home es va reunir amb el de la natura, i es va estendre per gran part de la Terra; els tresors de la seva fecunditat que fins llavors estaven sepultats, l'home els va treure a la llum del dia; les altres riqueses que encara estaven més profundament enterrades, no han pogut escapar de les seves recerques, i han esdevingut el premi dels seus treballs: per tot arreu, quan s'ha conduit amb saviesa, ha seguit les lliçons de la natura, ha aprofitat els seus exemples, empleat els seus mitjans i escollit en la seva immensitat tots els objectes de que es podia servir i que li podien plaure. Per la seva intel·ligència, els animals han estat domesticats, subjugats, domats i reduïts a obeir-lo per sempre més; pels seus treballs, els pantans han estat dessecats, els rius continguts, les cataractes eliminades, els boscos aclarits, els camps cultivats; per la seva reflexió el temps ha estat comptat, l'espai mesurat, els moviments celestes reconeguts combinats, representats, el cel i la Terra comparats, l'univers engrandit i el Creador dignament adorat; pel seu art emanat de la ciència els mars han estat travessats, les muntanyes franquejades, els pobles acostats, un nou món ha estat descobert, més de mil terres aïllades s'han transformat en el seu domini; en resum, tota la superfície de la Terra porta avui la empremta del poder de l'home, que, malgrat estar subordinat al de la natura, sovint ha fet més que ella, o com a mínim l'ha secundat de manera tant meravellosa, que ha estat gràcies a l'ajuda de les nostres mans que s'ha desenvolupat en tota la seva extensió, i que ha arribat de mica en mica al punt de perfecció i de magnificència en el que la veiem avui.⁶⁷³

Així és com van evolucionar les primeres societats, i com es van enfrontar a la natura, i d'aquestes dades Buffon en desprèn que no és pas el mer estat salvatge allò que impossibilita que l'home assoleixi el paper al qual està destinat, doncs la història demostra que totes les grans civilitzacions han començat en aquest nivell i han anat

⁶⁷³ BUFFON. *Histoire...* Vol. XXXIV (Supl. V). Pàgs. 236-237.

millorant a través de la utilització d'eines i del control de l'entorn. Aquest tren de pensament porta a Buffon a buscar exemples contemporanis amb els que pugui comparar aquells primers grups d'homes primitius, i el cas americà és òbviament un dels que utilitza, si bé no seran aquests els que acabaran avaluats de manera més negativa, perquè d'alguna forma es podia considerar que eren desconixedors de les seves capacitats, cosa que no es pot dir d'aquelles regions que ja han tingut contacte amb les grans civilitzacions europees i tot i així han escollit mantenir-se en estat salvatge o semi-salvatge.

Comparem doncs la natura bruta amb la natura cultivada; comparem les petites nacions salvatges d'Amèrica amb els nostres grans pobles civilitzats; comparem també les africanes, que només ho estan a mitges; veiem també l'estat de les terres que aquestes nacions habiten, jutjarem fàcilment el poc valor d'aquests homes per la poca impressió que les seves mans han fet en el seu sòl: ja sigui per estupidesa, ja sigui per peresa, aquests homes mig bruts, aquestes nacions no civilitzades, grans o petites, només ofeguen la Terra sense alleugerir-la, la tornen famolenca sense fecundar-la, la destrueixen sense edificar-hi res, ho utilitzen tot i no renoven res. Malgrat això la condició més menyspreable de l'espècie humana no és pas la del salvatge, sinó la de les nacions civilitzades en part, que sempre han estat la vertadera plaga de la natura humana, i que els pobles civilitzats encara avui dia tenen feina a contenir-les: com hem dit, han assolat la primera terra feliç, n'han arrencat els gèrmens de bondat i n'han destruït els fruits de la ciència.⁶⁷⁴

Aquí Buffon està fent referència, sobretot, a les cultures bàrbares que si bé han arribat a controlar el seu medi, no han assolit encara el nivell de civilització avançat que posseeixen els europeus. Ja quan parlava d'Àsia, i més endavant de l'Imperi Romà, havia fet referència a les tribus bàrbares que, quan les riques societats creixents estaven en el seu màxim esplendor, van arribar per saquejar-les, sense respectar els avenços socials, científics, i tècnics que havien aconseguit i forçant aquelles zones a una regressió de la que sovint no s'havien pogut recuperar.

⁶⁷⁴ BUFFON. *Histoire...* Vol. XXXIV (Supl. V). Pàgs. 237-238.

Malgrat que pot donar la sensació que el discurs de Buffon s'ha invertit de manera radical, cal dir que en cap cas apareix un perdó absolut, doncs la incapacitat dels indis americans d'aclarir els boscos, assecar els pantans i domesticar els animals del seu voltant continua sent clau per a considerar-los inferiors, però com a mínim en aquestes pàgines no apareix l'element de condemna eterna i inexorable que havíem vist amb anterioritat.

En el continent aïllat de l'Amèrica meridional en el que cap dels nostres animals no ha pogut penetrar hem trobat el pècari i la gallina silvestre, que tot i que són més petits i una mica diferents del porc i de la gallina del nostre continent, han de ser considerats com espècies molt properes que igualment es podrien reduir a la domesticitat; però l'home salvatge, com que no coneix la societat, tampoc no l'ha buscat amb els animals. En totes les terres de l'Amèrica meridional, els salvatges no tenen animals domèstics; destrueixen indiferentment les espècies bones i les dolentes; no fan cap mena d'elecció per criar-les o multiplicar-les, mentre que una sola espècie fecunda com la del curaçao, que tenen molt a prop, els proporcionaria sense problemes i només amb una mica de cura, més subsistència de la que es poden procurar amb les seves dures caceres.⁶⁷⁵

I sent un dels temes que més havia treballat, encara hi tornarà a insistir, però aquest cop obrint les portes a una possibilitat de millora en el futur, com oferint les guies necessàries perquè els salvatges del Nou Món poguessin deixar de ser-ho i assolissin finalment l'estat civilitzat.

També el primer tret de l'home que comença a civilitzar-se és l'imperi que sap imposar sobre els animals, aquest primer tret de la seva intel·ligència esdevé de seguida el caràcter més gran del seu poder sobre la naturalesa; doncs només després d'haver-los sotmès, gràcies a la seva ajuda, ha canviat l'aspecte de la Terra, convertint els deserts en terres de guaret i els brossals en camps de cereals.⁶⁷⁶

⁶⁷⁵ BUFFON. *Histoire...* Vol. XXXIV (Supl. V). Pàgs. 247-248.

⁶⁷⁶ BUFFON. *Histoire...* Vol. XXXIV (Supl. V). Pàg. 248.

Per tant, les idees principals que podem extreure d'aquesta revisió que el propi Buffon va fer de la seva obra són una diferenciació molt clara entre el nord i el sud d'Amèrica, en la que sortiria guanyant el nord; un rebuig de les generalitzacions d'inferioritat per donar més força o èmfasi a aquells casos que podien demostrar una millora de les condicions de vida o de les característiques d'animals i humans a l'hora de comparar-los amb els europeus; i finalment una possibilitat, sinó una promesa, de que el canvi era possible i de que Amèrica no estava condemnada tal i com alguns d'aquells autors que havien exagerat les seves teories van arribar a afirmar, sinó que amb el treball necessari podia arribar a ser una terra altament civilitzada.

Jefferson i Pernetý: desarticulant la teoria de la inferioritat

Comencem aquí el següent bloc d'aquest treball, continuació i alhora resposta directa de l'immediatament anterior, i igual que hem fet a l'inici de la part dedicada als atacs en contra del Nou Món, volem presentar en aquest punt els dos autors escollits per a representar al grup dels defensors. En aquest cas també hem centrat la nostra atenció en només un parell d'escriptors, tot i que sempre que ha resultat pertinent i complementari hem afegit d'altres que els havien servit d'inspiració, que recolzaven les seves teories o que les van portar fins a un límit que els primers no van gosar exposar.

En aquest cas la selecció dels dos autors principals ha resultat força senzilla, doncs tots dos van escriure els seus llibres com a reacció a les opinions vessades per Buffon i De Pauw respectivament. El primer és contestat per qui hauria de ser tercer president dels Estats Units, i que en aquest context fou el personatge que introduiria una perspectiva més purament científica a la controvèrsia, Thomas Jefferson; i el segon ho fou per l'únic crític que el va obligar a reestructurar la seva posició, tot i que sense arribar a canviar-la, Antoine-Joseph Pernetý, que va resultar, en termes de radicalització, el negatiu perfecte a les tesis de l'holandès.

A banda d'aquests dos autors i les seves obres, que tindrem temps d'analitzar en profunditat en les pàgines que segueixen, val la pena exposar algunes reflexions derivades d'una visió més global de la defensa en conjunt, de manera que farem un breu repàs a alguns dels diversos nivells de resposta més repetits que van sorgir en contra dels discursos sobre la degeneració americana, i tot seguit establirem un marc temàtic que englobava i influïa aquesta vessant de la controvèrsia, tant des del punt de vista filosòfic com des del més pràctic.

L'Amèrica utòpica

Pel que fa a les tipologies de resposta, la primera que podem esmentar és l'atac *ad hominem*, que prendria com a referència no tant l'argument sinó l'autor que l'esgrimia, i en aquest sentit ens podem centrar en el Comte de Buffon doncs donada la seva importància, va resultar força malparat pel volum de crítiques que rebia d'escriptors de diversos àmbits, sobretot degut a que va ser el més àmpliament difós i el més reconegut

naturalista del seu temps, però també a que, com ja hem vist, les seves afirmacions van servir com a base per alguns dels arguments més contundents. Hi ha un exemple extrem però molt il·lustratiu de la (mala)fama que aquest autor tenia entre alguns contemporanis en l'anècdota que ens explica que Linneus, enemic declarat d'aquell, va anomenar 'buffonia' a una espècie pudent de col que va descobrir als pantans de Suècia.⁶⁷⁷ Per la seva banda, molt més moderat, l'abat xilè Juan Ignacio Molina (1740-1829), que coneixia i respectava Buffon en molts àmbits, no acceptava la seva autoritat en el tema americà, i va afirmar que "aquest gran home ha estat mal informat [...] en molts altres [aspectes] concernents a la història natural d'Amèrica."⁶⁷⁸

També trobem, dins del que podríem anomenar una segona categoria de defensa, una tendència força estesa a positivitzar els atacs rebuts, a utilitzar-los en el sentit totalment contrari al que havien estat concebuts de manera que defensessin el Nou Món. Com a exemple podem citar un dels més repetits, que veurem sorgir repetides vegades en l'apartat que segueix, i que fa referència a la suposada joventut, o infància del continent americà, expressada pel comte de Buffon com a mostra de la seva inferioritat, però reinterpretada pels autors nord-americans, d'entre els que destaca Thomas Jefferson, com a millora o perfeccionament del primer "esborrany" que havia estat Europa.⁶⁷⁹ Aquesta idea o prejudici encara és viva avui dia, i de fet els mateixos americans estan acostumats a utilitzar la joventut de la seva nació i la manca d'una història mil·lenària com a explicació de la seva frescor, força, ambició i impetuositat, mentre que els europeus, orgullosos de les seves arrels continentals, els titllen d'immadurs, de mancats d'experiència i d'incapacitat d'entendre el sentit de continuïtat que implica un llarg passat històric.⁶⁸⁰

⁶⁷⁷ Aquesta anècdota apareix a FELLOWS, Otis. *From Voltaire to La Nouvelle critique: Problems and Personalities*. Ginebra: Droz, 1970. Pàg. 23.

⁶⁷⁸ MOLINA, Giovanni Ignazio. *Saggio sulla storia naturale del Chili*. Bologna: S. Tommaso d'Aquino, 1782. Pàg. 313. [GB]

⁶⁷⁹ Per una primera visió genèrica a les reaccions americanes davant dels atacs europeus, SADOSKY, Leonard J et alii (eds.). *Old World, New World: America and Europe in the Age of Jefferson (Jeffersonian America)*. Charlottesville: University of Virginia Press, 2010.

⁶⁸⁰ Per tal d'il·lustrar aquesta noció, podem utilitzar alguns articles que la estudien des de diferents perspectives, com ara: BRODERSEN, Arvid. "Themes in the Interpretation of America by Prominent Visitors from Abroad". *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, N° 295. Philadelphia: Academy of Political and Social Science, setembre de 1954. Pàgs. 21-32. O bé FREYMOND, Jacques. "America in European Eyes". *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, N° 295. Philadelphia: Academy of Political and Social Science, setembre de 1954. Pàgs. 33-41.

Però segurament el nivell de defensa més interessant per a nosaltres, que va marcar no només el nostre debat en concret sinó el segle XVIII en conjunt i en especial el desenvolupament de l'estudi de la natura i la diversificació i especialització de les seves múltiples branques, va ser la perspectiva científica que tot just es començava a imposar a les visions més tradicionals excessivament influenciades per la religió i els seus dogmes.⁶⁸¹

Cal no oblidar que, com hem vist de manera més àmplia en l'apartat introductori al debat, la filosofia i l'història natural, eren temes predilectes tant per a erudits com per a aficionats, en paraules de Paul Hazard, existia una mena d'efervescència:

A tot arreu es posen a la obra *curiosi*; aquest comença una col·lecció de papallones, i aquest altre un àlbum de plantes; aquest fa portar de l'estranger els prismes que li permetran descompondre la llum, o els binocles que li faran veure l'anell de Saturn. Aquell que vol agradar la seva estimada li envia insectes rars que es col·locaran en la seva vitrina; aquell que vol semblar savi publica la descripció d'un cabinet d'història natural; aquell que viatja es proveeix de capsos, xarxes, estisores i lupes. [...] Els grans senyors donen exemple; i tant millor, diu un altre, perquè, arruïnats per arruïnats, més val que ho siguin per un químic que per un home de negocis: com a mínim la ciència sortirà guanyant. El contagi arriba als reis: Lluís XV vol posseir col·leccions; el Delfí pren lliçons de física; Jordi III és botànic; Joan II assisteix a investigacions astronòmiques, i Victor Amadeu II repeteix amb Gerdil les experiències de l'abat Nollet.⁶⁸²

Tot i que existeixen precedents de màxima importància, no va ser fins el segle XVIII que el punt de vista estadístic es va aplicar de manera massiva a la contemplació i

⁶⁸¹ Sobre la importància de la ciència en aquest sentit, podem consultar CLARK, William; GOLINSKI, Jan.; SCHAFFER, Simon (eds.). *The Sciences in Enlightened Europe*. Chicago: University of Chicago Press, 1999. I molt més genèric però aclaridor, GRIBBIN, John. *Science: a History 1453-2001*. London: Penguin Books, 2003. En especial les pàgines, 107-318.

⁶⁸² La cita és a HAZARD, Paul, *El pensamiento europeo...* Pàg. 121. En aquest paràgraf, Hazard fa referència al teòleg i científic italià Giacinto Sigismondo Gerdil (1718-1802) i a l'abat i metge francès Jean-Antoine Nollet (1700-1770).

l'anàlisi del medi, i va resultar una arma d'extrema importància per a tots aquells que van advocar per la causa del Nou Món.⁶⁸³

Tant Jefferson com Pernetý compartien aquest punt de vista, i això els diferenciava clarament dels atacants als que van voler rebatre. Per a ells no es tractava d'aconseguir les dades que permetessin demostrar una hipòtesi preestablerta, sinó de recopilar-les, escoltar-les i ordenar els resultats obtinguts acceptant allò que poguessin concloure. En diferents graus, veurem en les pròximes pàgines com va prendre molta importància la contextualització i l'explicació de fenòmens a través de la comprensió profunda de les circumstàncies que els envoltaven i no pas de suposicions o de prejudicis establerts segles enrere. És clar que l'objectiu últim era defensar el continent americà dels atacs sobre la seva inferioritat o degeneració i que de vegades es van cometre els mateixos errors que es pretenia condemnar, com ara la selecció i manipulació de fonts i la utilització de les dades més afavoridores, però la manera d'aproximar-se a la qüestió va ser radicalment oposada.⁶⁸⁴

Totes aquestes especificitats de la defensa literària del continent americà s'engloben dins d'un marc temàtic més ampli que resulta rellevant per reforçar el plantejament que exposem aquí, però també per evidenciar un contrapunt important que ens permet prendre una perspectiva més empírica i humana i per distanciar-nos de la controvèrsia purament intel·lectual.

D'una banda, Amèrica va resultar ser, al segle XVIII, la primera utopia realitzable de manera contemporània, que es podia visitar i de la que es podia formar part. Per primer cop en la història, la tendència, fins llavors merament filosòfica, de reflectir tots els problemes de la vida present en la construcció fictícia d'un passat llunyà o d'un futur indeterminat en el que aquests no existissin o haguessin estat solucionats, podia deixar

⁶⁸³ Sobre la importància de la ciència, podem citar COHEN, Bernard. "The New World as a Source of Science for Europe". *Actes du IX Congrès International d'Histoire des Sciences, Madrid 1959*. Barcelona: Asociación para la historia de la ciencia española, 1960. Pàgs. 96-130.

⁶⁸⁴ El marc genèric en aquest sentit queda establert a SADOSKY, Leonard J. *et alii* (eds.). *Old World, New World...* Així com a ATXELL, James. *America Perceived...*

de ser una simple invenció per ser duta directament a la pràctica.⁶⁸⁵ Totes les èpoques semblen haver tingut una o múltiples utopies, i la il·lustració no va ser una excepció; amb la enorme diferència que, en aquest cas, existia un ideal exòtic real en el que es podien dur a terme totes les hipòtesis de millora i perfeccionament de les societats, i aquest era el continent americà.⁶⁸⁶

Sembla gairebé innegable que la pràctica totalitat d'escrits d'aquesta temàtica que apareixen als segles XVII i XVIII són inspirats per la ingent quantitat de relats de viatges escrits per conqueridors, missioners, exploradors o científics.⁶⁸⁷ Les històries que arribaven del Brasil van inspirar la *Utopia* de Thomas More i diverses obres de Montaigne. El propi Rousseau, que va marcar el moment àlgid de dos segles i mig de somnis utòpics amb el seu *Discours sur l'inégalité*, malgrat menysprear-les obertament com a font fidedigna d'informació, se'n va nodrir sovint.⁶⁸⁸

Per a molts, el Nou Món es va convertir en el lloc on els somnis es podien fer realitat, i d'alguna manera, aquella febre que va començar al segle XVIII encara perviu avui dia sota la forma de l'anomenat "somni americà", però aquesta idea tant evocadora la explorarem més endavant en un altre apartat. En qualsevol cas, Amèrica era concebuda com el paradís a la terra, el lloc on l'home civilitzat podia allunyar-se de les constriccions que li imposava la vida en les societats sofisticades del vell continent i, en imitació dels aborígens que hi vivien, experimentar el "retorn" a la vida natural i simple i mirar de descobrir quina era la veritable naturalesa de l'esser humà. El ràpid

⁶⁸⁵ Resulta un exemple especialment evident el llibre de LOCKE, John. *The New Atlantis...*, sobre un aprofundiment en la temàtica de la utopia al voltant d'aquesta obra, veure, ALBANESE, Denise. *New Science, New World*. Durham: Duke University Press, 1996. Pàgs. 92-120. També podem citar aquí PARRINGTON, Vernon Louis, Jr. *American Dreams: A study of American Utopias*. New York: Russell & Russell, 1964.

⁶⁸⁶ Per una introducció global, es pot consultar: NISBET, R. *Historia de las ideas de progreso*. Barcelona: Gedisa, 1981. Però pel que fa al nostre tema en concret, CHINARD, Gilbert, *L'amérique et le rêve exotique dans la littérature française au XVIIe et au XVIIIe siècle*, Paris: Hachette, 1913. També KRAUS, Michael, "America and the Utopian Ideal in the Eighteenth Century". *The Mississippi Valley Historical Review*, Vol. 22, N° 4. Bloomington: Organization of American Historians, març de 1936. Pàgs. 487-504.

⁶⁸⁷ Una bona introducció a aquesta literatura de viatges: YOUNGS, Tim.; FULFORD, Tim.; KITSON, Peter J. (eds.). *Travels, Explorations and Empires, 1770-1835: Pt. I: Travel Writings on North America, the Far East, North and South Poles and the Middle East*. London: Pickering & Chatto, 2001. I també ADAMS, Percy. *Travelers and Travel Liars, 1660-1800*. Berkeley: California University Press, 1962.

⁶⁸⁸ A les ja citades, podem afegir CRAWFORD, Amy. "Historical Optimism: the Use of Utopia in the Enlightenment Era". *Colloquy, Text Theory Critique*, N° 17. Victoria: Monash University, 2009. Per la relació i la influència dels relats de viatges en la obra de Rousseau, MUTHU, Sankar. *Enlightenment against Empire*. Princeton: Princeton University Press, 2003, en especial les pàgines 32-53.

creixement poblacional de les colònies britàniques des de la seva fundació és una prova, si bé no exactament de la concepció utòpica del Nou Món, sí de la percepció d'aquella terra com a *land of opportunity*, concepte que també es continua utilitzant avui dia.⁶⁸⁹

Per molt contundent que fos el discurs degeneracionista de Buffon i malgrat l'enorme influència que va arribar a assolir en la cosmovisió teòrica dels europeus del segle XVIII, el propi poblament de les colònies ens parla d'un procés físic paral·lel al que estaven realitzant els erudits en la controvèrsia americana. Anglesos, francesos, alemanys i d'altres emigraven al Nou Món perquè esperaven trobar la llibertat que els mancava als seus països, doncs el concebien com una *tabula rasa* en la que podien inscriure els seus somnis. A això influïa, sobretot en el cas britànic, la tendència de la metròpoli a fomentar l'emigració de grups religiosos problemàtics, però també l'arribada constant de notícies i històries que lloaven les enormes possibilitats d'aquelles noves terres. Aquests relats van inundar el mercat editorial, eren distribuïts per fonts tant diverses com diaris, publicacions específiques o llibres dirigits a multitud de públics, miraven de respondre les preguntes i solucionar els dubtes que poguessin tenir tots aquells que pensessin en la possibilitat de viatjar al Nou Món.⁶⁹⁰

Contra les possibles pors i la incertesa d'abandonar allò que era conegut i arriscar-se a començar de nou en un lloc desconegut "Es va respondre que totes les accions grans i honorables van acompanyades de grans dificultats, i han de ser empreses i superades amb coratge responsable. Era segur que els perills eren molts, però no fins al punt de la desesperació; les dificultats eren moltes, però no insuperables."⁶⁹¹

El fet que es considerés Amèrica com un llenç en blanc implicava, necessàriament que tot s'havia de crear i construir, de manera que la vida allà seria molt més austera i menys còmoda del que podia ser a Europa, sobretot per aquells que estaven acostumats

⁶⁸⁹ Aquesta idea es pot veure des de molt diverses perspectives a ORDHAL KUPPERMAN, Karen (ed.). *America in European Consciousness: 1493-1750*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press, 2006.

⁶⁹⁰ KRAUS, Michael, "America and the...", pàgine. 488-489, esmenta diversos casos específics i desenvolupa àmpliament aquest tema.

⁶⁹¹ La cita pertany al que fou governador de Plymouth durant diversos períodes de la primera meitat del segle XVII, William Bradford (1590-1657), i es pot trobar a BRADFORD, William. *History of Plymouth Plantation*. New York: Charles Scribner's Sons, 1908. Pàg. 48.

al luxe. Però com ja hem esbossat, molts buscaven precisament això, apropar-se a la natura més senzilla,

...aquells als que agrada la solitud, la contemplació, la jardineria, els boscos i els similars plaers innocents de la senzilla i rasa natura, i que, amb una petita fortuna, proporcionaran un assentament fixe i competent a si mateixos i als seus fills; és difícil trobar un lloc entre els dominis britànics que respongui millor a la seva expectativa.⁶⁹²

L'èxit i la prosperitat que estaven assolint les colònies britàniques, fins i tot dècades abans de 1776, va fer que molts autors, filòsofs, polítics i economistes de diverses parts d'Europa les veiessin cada cop més sovint com un possible asil que potser no els permetria viure rodejats de tota mena de luxes, però que els donaria suficient per estar-s'hi amb les seves famílies.⁶⁹³

En un altre àmbit, també podríem esmentar breument dues idees relacionades indirectament amb el que estem exposant i que tindrem ocasió de desenvolupar amb més profunditat més endavant, sobretot en l'apartat dedicat a Dom Pernety. Es tractava en realitat d'un recurs força comú entre els escriptors europeus que buscaven una manera de criticar els sistemes polítics o econòmics, o en sentit més ample el propi funcionament de les societats europees i, tement possibles repercussions si ho feien obertament, van trobar en el Nou Món el reflex perfecte. D'aquesta forma, s'enaltia els costums dels indis americans enlloc de menysprear els europeus, o s'alabaven les llibertats concebudes en les primeres constitucions dels estats nord-americans per tal de menysprear les pròpies. La defensa d'Amèrica jugava en aquest sentit un doble paper, doncs no només servia com a rebot de les calumnies sinó que alhora permetia col·locar un mirall davant dels europeus i demanar-los que mirassin al veritable salvatge.⁶⁹⁴

⁶⁹² NAIRN, Thomas. *A Letter from South Carolina; giving an Account of the Soil, Air, Product, Trade, Government, ... of that Province; ... Written by a Swiss Gentleman, to his Friend at Bern*, London: A. Baldwin, 1732. Pàg. 56. [Arch]

⁶⁹³ Aquesta concepció mítica del Nou Món apareix molt ben reflectida a l'article de USLAR PIETRI, Arturo. "El mito americano". *Revista Nacional de Cultura*, Vol. XXXIV, N° 217-218. Caracas: Andrés Bello, 1974. Pàgs. 7-15.

⁶⁹⁴ Podem veure aquesta tendència a STARK, Werner. *America: Ideal and Reality. The United States of 1776 in Contemporary European Philosophy*. London: Greenwood Publishers Group, 1947.

També, i aquest és un dels temes que veurem en les conclusions, es podria mirar tota aquesta situació des del punt de vista invers, és a dir, no ja exposant la influència del pensament o dels individus europeus en la imatge que es tenia d'Europa, sinó parlant del contagi de les idees provinents del Nou Món. I és que per a molts d'aquells que ni tant sols es van plantejar l'emigració, Amèrica es podia considerar un model utòpic exportable. Sobretot quan els esdeveniments polític-militars comencen a ser més transcendents a les colònies, des de les antigues metròpolis es conceben imitacions d'aquests moviments revolucionaris. No és aquest el lloc per apuntar la influència que la Revolució Nord-Americana va tenir sobre la Francesa, però resulta un exemple imprescindible d'aquesta idea. En qualsevol cas, els suports ideològics, polítics, econòmics i militars entre un continent i l'altre creixen la llarg dels últims anys del segle XVIII i resulten un dels primers exemples "d'americanització" política del món occidental tal com l'entendem avui dia.⁶⁹⁵

Però si hi ha un element individual de tota la defensa americana que mereix ser subratllat mentre es tracta la idea de les utopies, aquest és la figura de l'indi. Entenent que un dels principals atractius del Nou Món era la possibilitat de descobrir la natura humana en el seu estat més pur i allunyar-se de la "contaminació" social dels països civilitzats, el "noble salvatge" i la simplicitat amb que s'enfrontava a la vida, emergia com a exemple de comportament a seguir. Des del punt de vista dels relats de molts missioners europeus, sobretot dels jesuïtes, els indis americans van arribar a reunir totes les virtuts que es consideraven apreciables al segle XVIII: les de l'antiguitat clàssica i les del cristianisme.⁶⁹⁶

⁶⁹⁵ Sobre aquesta qüestió es pot consultar el següent llibre on s'especifiquen diferents influències del pensament americà sobre l'europeu tot i que no només durant el segle XVIII: DELEDALLE, Gérard. *La filosofía de los Estados Unidos*. Madrid: Tecnos, 2002. Des de la perspectiva inversa també és molt rellevant en aquest sentit COMMAGER, Henry Steele. *The Empire of Reason. How Europe Imagined and America Realized the Enlightenment*. London: Phoenix Press, 2000. I podem afegir KRAUS, Michael, "America and the...", pàgina 493 i ss.

⁶⁹⁶ Sobre la idea del noble salvatge, tornem a citar aquí CRO, Stelio. *The Noble Savage...*, i ELLINGSON, Ter. *The Myth of the Noble...*, i per la vessant més crítica MEEK, Ronald. *Social Science and...* Alguns d'aquests relats de jesuïtes els podem trobar a BOHLS, Elizabeth A.; DUNCAN, Ian (ed.). *Travel Writing 1700-1830: An Anthology*. Oxford: Oxford University Press, 2005.

Les ànsies i la necessitat de guia que es patia a Europa assignaven als indis la condició de mestres que podien mostrar el camí vers un nou ordre moral, i això va fer que la curiositat envers aquests aborígens creixés fins al punt de l'obsessió. A més a més, donada la importància de les tradicions clàssiques en el pensament filosòfic dels il·lustrats, es van produir multitud de connexions i comparacions entre aquells i els antics grecs. A l'hora de representar-los, els indis eren dotats de la bellesa clàssica de les estàtues gregues i romanes, i en les descripcions orals o escrites se'ls atribuïen també les qualitats morals dels seus prototips antics. El missioner jesuïta francès Jean François Lafitau (1681-1746), en el seu immensament conegut *Les Moeurs des Sauvages*, emfatitzava la similitud entre els indis i els habitants de Grècia col·locant estàtues, baix-relleus, medalles i escenes de la vida Americana al costat de les de la vida Grega.⁶⁹⁷

Un dels exemples més gràfics sobre aquesta identificació, i una de les descripcions més positives que es van fer de les capacitats físiques i mentals dels indis nord-americans prové de la mà del quàquer i pintor angloamericà de temes històrics Benjamin West (1738-1820), de qui s'explica una història de la seva joventut que resulta força il·lustrativa pel tema que ens ocupa. L'any 1760, durant una visita a Roma que l'havia de portar a estudiar les belles arts, en West, donada l'expectació que allà va suscitar la visita d'un americà, va conèixer grans personalitats, que alhora també estaven intrigades per la reacció que un "salvatge" podia tenir en veure les grans obres d'art que es guardaven al Palau Belvedere i al Vaticà.

Es va decidir que l'Apol·lo havia de ser el primer que es sotmetés a la seva vista, perquè era el treball més perfecte entre tots els ornaments de Roma i, subseqüentment, el millor per produir l'efecte que la companyia estava ansiosa de testimoniar. [...] Quan el vigilant va obrir les portes [de la caixa que llavors guardava l'Apol·lo], l'artista es va veure sorprès per un record sobtat molt diferent de la gratificació que s'esperava, i sense ser conscient de la força del que diria, va exclamar: "Deu meu, com s'assembla a un jove guerrer mohawk". Els

⁶⁹⁷ L'edició d'aquesta obra a la que hem tingut accés és LAFITAU, Joseph-François. *Mœurs, coutumes et religions des sauvages américains (2 vols.)*. Lyon et Paris: Périsse freres, 1845 [Arch]. Sobre aquesta identificació ens sembla especialment interessant MILES, Edwin A. "The Young American Nation and the Classical World". *Journal of the History of Ideas*, Vol. 35, Issue 2. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, abril-juny de 1974. Pàgs. 259-274.

italians, observant la seva sorpresa i sentint l'exclamació, van demanar al Sr. Robinson que els traduís el que havia dit, i es van sentir profundament mortificats quan van comprendre que el déu de la seva idolatria era comparat amb un salvatge. Robinson va comunicar la desil·lusió dels italians a West, i li va demanar que donés una explicació més clara, informant-lo de quin tipus de gent eren els indis mohawk. Ell en va descriure la seva educació, la seva destresa amb l'arc i les fletxes, l'admirable elasticitat dels seus membres, i com la seva vida activa expandeix el seu pit, mentre que la ràpida respiració a que els força la seva rapidesa durant la caça els dilata les fosses nasals amb aquella aparent consciència de vigor que tan noblement és representada en l'Àpol·lo. "Els he vist sovint", va afegir, "drets en aquesta mateixa posició, i seguint amb una mirada intensa la fletxa que acabaven de disparar amb l'arc".⁶⁹⁸

El fet que aquesta història sigui acurada o certa fins a l'últim detall no ens interessa tant com la pròpia història en sí, doncs ens mostra fins a quin punt es feien esforços en diferents àmbits perquè la imatge que es tenia a Europa de l'indi americà fos més positiva. Val la pena recordar que a l'època, qualsevol que hagués tingut contacte directe o indirecte amb els indis resultava, a ulls de molts europeus, una font d'informació tant vàlida com qualsevol altra, i encara més si els interlocutors eren personalitats importants com en el cas dels italians que van compartir aquesta anècdota amb West.⁶⁹⁹ Però segurament en l'àmbit en que el pintor va contribuir més a aquesta difusió o intercanvi cultural indirecte fou en el que li era més propi i al que va dedicar la seva carrera, la pintura. Les figures 34 i 35 són només dues de les seves obres en que apareixen nadius de Nord-Amèrica. La primera és un detall de l'oli que possiblement fou la seva obra més important, *La mort del general Wolfe* en la que s'aprecia amb detall les característiques tant físiques com psicològiques de l'indi, que es mira l'escena amb

⁶⁹⁸ Aquesta història és ja gairebé un *topos* en els llibres que tracten les relacions entre europeus i nord-americans durant el segle XVIII, però sembla que la font primària, o si més no aquella que tots citen com a tal és la que nosaltres hem utilitzat, i en la que el propi West va participar activament, GALT, John. *Life, Studies and Works of Benjamín West*. Londres: T. Cadell i W. Davies, 1820. Pàgs. 105-106.

⁶⁹⁹ Hi ha força reinterpretacions modernes d'aquesta història que es centren sobretot en l'intencionalitat i l'instrumentalització que els autors del llibre en volgueren fer per tal de millorar arreu la imatge dels indis americans però també per reforçar l'americanitat del propi West; per a nosaltres ha resultat molt útil el breu article de SIENKEWICZ, Julia A. "Beyond the Mohawk Warrior: Reinterpreting Benjamin West's Evocations of American Indians". *19: Interdisciplinary Studies in the Long Nineteenth Century*, N° 9. London: Birkbeck University, 2009.

certa tranquil·litat, o si més no amb una passió molt més controlada que la resta de personatges que hi apareixen. En la segona figura, *El general Johnson salvant un oficial francès ferit del tomahawk d'un indi nord-americà*, en canvi, sembla que les tornes s'han girat, doncs és l'uropeu qui apareix calmat i atura l'indi de deixar-se endur per la passió de la batalla.

Figs. 34 i 35. Dues obres de Benjamin West.⁷⁰⁰

Anant un pas més enllà, i a mesura que creixien les poblacions d'americans amb origen europeu, es va dur a terme amb ells la mateixa identificació, i se'ls hi van transferir les virtuts atribuïdes als indis. D'alguna manera, els colons s'havien "indianitzat", i a això ajudava la confusió existent, si més no a Europa, a l'hora de anomenar uns i altres. Els americans eren, segons la comprensió europea ordinària, indis. Els escriptors van creure necessari emfatitzar que quan es referien als americans, no volien dir els indis, sinó els descendents dels immigrants europeus.⁷⁰¹ A través d'una simple transferència de pensament, frases descriptives de característiques aborígenes també s'utilitzaven per a descriure els veïns blancs. En un gran nombre de llibres, alguns dels quals eren editats

⁷⁰⁰ Imatge 34 <http://www.freewebs.com/1812uk/HMIA.html>, imatge 35

<http://www.derby.gov.uk/LeisureCulture/MuseumsGalleries/ArttreasureGeneralJohnson.htm>

⁷⁰¹ Sobre aquesta identificació entre els colons i les virtuts dels indis americans FULFORD, Tim.; HUTCHINGS, Kevin. (eds.). *Native Americans and Anglo-American Culture, 1750-1850: The Indian Atlantic*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009. I molt més específic, SHOEMAKER, Nancy. *A Strange Likeness: Becoming Red and White in Eighteenth-Century North America*. Oxford: Oxford University Press, 2004.

per a un consum popular, s'escribia "La llibertat... és la passió predominant entre els americans" (i.e., Indis), i la Enciclopèdia Britànica caracteritzava els habitants de New England de manera molt similar.⁷⁰²

Havent vist a grans traços les idees, globals i específiques, que emmarcaven la defensa en contra de la teoria buffoniana de la degeneració americana, podem passar a exposar de manera més detallada les argumentacions que van realitzar al respecte Thomas Jefferson i Dom Pernety.

Thomas Jefferson. La ciència contra la calúnnia

Com hem fet amb els dos autors que ja hem exposat, abans d'entrar a analitzar en detall el paper jugat per Jefferson en la controvèrsia americana, realitzarem una breu repàs a la seva biografia, que potser en aquest cas resulta molt menys necessari que en els altres, però que tot i així creiem rellevant. Després d'exposar les seves dades personals més importants, ens centrarem, com amb la resta de personalitats, en aquells esdeveniments o moments que es puguin relacionar de manera més directa amb l'estudi o la passió per la natura i sobretot amb aquells períodes que el van motivar a sortir en defensa del seu país davant dels atacs provinents d'Europa sobre la seva pretesa inferioritat.⁷⁰³

Thomas Jefferson, tercer de sis germans, va néixer el 13 d'abril de 1743 en el si d'una de les famílies benestants de l'elit d'hisendats de Virginia. El seu pare, Peter Jefferson, era un granger d'èxit i un hàbil topògraf i cartògraf que va produir el primer mapa detallat de l'estat de Virginia; i la seva mare, Jane Randolph Jefferson, formava part del clan Randolph, que afirmava tenir ascendència en la reialesa anglesa i escocesa.

Va començar la seva educació formal amb 9 anys, estudiant llatí i grec en una escola privada local, i les seves biografies afirmen que gaudia molt de la lectura dels clàssics.

⁷⁰² Trobem aquesta idea a KRAUS, Michael. "America and the...", Pàg. 490-491.

⁷⁰³ La seva tasca en aquest sentit queda ben explicitada a CHINARD, Gilbert. *Thomas Jefferson: The Apostle of Americanism*. Boston: Little, Brown, and Company, 1929.

De fet, sembla que, com a nen, tenia un apetit gairebé insaciable pel coneixement, i també li agradava jugar al bosc i tocar el violí.⁷⁰⁴

El seu pare va morir l'any 1757, quan Jefferson tenia 14 anys, i li va deixar una considerable herència de 2700 acres de terra i un gran nombre d'esclaus.⁷⁰⁵ Aquell mateix any havia fet un pas endavant en l'estudi de les llengües clàssiques, a les que va afegir la literatura i les matemàtiques quan es va posar sota la tutela educativa del reverend James Maury (1718-1769), educador i ministre anglicà molt reconegut a Virginia. Tres anys més tard va deixar la casa familiar i va ingressar en el *William and Mary College*, a la capital de l'estat, Williamsburg. Però allà es va mostrar força descontent tant per la qualitat i el rigor de la majoria de les classes com pel poc interès en l'estudi que mostraven els seus companys. Així, es va posar en mans dels professors que més admirava, com ara el metge William Small (1734-1775), i va fer coneixença amb el que seria tinent de governador de Virginia Francis Fauquier (1703-1768), i més tard amb l'advocat George Wythe (1726-1806), que va marcar la seva imminent carrera professional en el món del dret i que, l'any 1763, va acollir Jefferson com a estudiant, doncs donat que no existien encara facultats d'aquesta especialitat, els estudis s'havien de dur a terme sota la tutela d'un col·legiat.⁷⁰⁶

Wythe va guiar Jefferson a través d'un curs d'estudi extraordinàriament rigorós de cinc anys, més del doble de la durada típica; en el moment que Jefferson va ser admès en l'advocacia l'any 1767, ja era un dels advocats amb més experiència d'Amèrica. Des de 1767 a 1774 Jefferson va practicar el dret a Virginia amb molt d'èxit, portant molts casos i guanyant-ne la majoria. Era magistrat del govern local, tinent del comtat i, amb 26 anys, va ser escollit a la Cambra dels Burgesos, i de seguida es va unir al seu bloc més radical, que pressionava per la consecució de la independència de Gran Bretanya i

⁷⁰⁴ Per a una aproximació molt personal es pot consultar el volum escrit pel mateix autor: JEFFERSON, Thomas. *Autobiography of Thomas Jefferson*. New York: Dover Publications, 2005.

⁷⁰⁵ Sobre la relació de Jefferson amb els seus esclaus, així com el seu posicionament filosòfic, COHEN, William. "Thomas Jefferson and the Problem of Slavery". *The Journal of American History*, Vol. 56, N° 3. Bloomington: Organization of American Historians, desembre de 1969. Pàgs. 503-526. Per una visió genèrica i senzilla sobre la qüestió dels esclaus, l'Atlàntic i la modernitat: AA.VV. *Captive Passage. The Transatlantic Slave Trade and the Making of the Americas*. Newport: Smithsonian Institution Press, 2002.

⁷⁰⁶ Pel que fa a aquests primers anys com a estudiant, podem consultar DWIGHT, Theodore. *The character of Thomas Jefferson: as exhibited in his own writings*. Boston: Weeks, Jordan and Company, 1839. I també una de les seves biografies més complertes, PETERSON, Merrill D. *Thomas Jefferson & the New Nation. A Biography*. London: Oxford, 1970. En especial les pàgines 10-27.

que estava liderat pel també advocat i hisendat Patrick Henry (1736-1799) i pel que seria primer president dels Estats Units George Washington (1732-1799).

Va ser en aquesta època que va conèixer i va iniciar una relació sentimental amb Martha Wayles Skelton (1748-1782), una de les dones més riques de Virginia que havia quedat vídua després de només dos anys de matrimoni. La parella es va casar l'1 de gener de 1772, i es van instal·lar en la plantació que Jefferson tenia a Monticello, i que llavors estava encara en plena construcció. Sembla que va ser un matrimoni molt feliç, però va durar només onze anys, doncs Marta, segurament diabètica, va morir l'any 1782 després que la seva salut, que sempre havia estat feble, es ressentís de l'últim part.⁷⁰⁷ El matrimoni havia produït sis fills, però només dos van arribar a la edat adulta: la més gran, Martha Washington Jefferson Randolph (1772-1836), que va ser també la única que va sobreviure el seu pare i es va casar amb un futur governador de Virginia amb qui el seu pare tindria molt bona relació, Thomas Mann Randolph Jr. (1768-1828); i la quarta, Mary Jefferson Eppes (1778-1804).

La faceta que més destaca de la vida de Thomas Jefferson és, òbviament, la seva carrera política, però com que aquesta ens és rellevant només de manera tangencial, n'exposarem aquí els moments més importants en uns breus apunts a mesura que continuem amb l'evolució cronològica de la seva biografia per tal de tenir-los presents de cara a una contextualització general del que serà el nostre tema principal.⁷⁰⁸

En certa forma resulta paradoxal que un home que s'estimava molt més la seva vida privada que la pública, que era anormalment tímid i que no tenia temperament d'agitador o de líder es dedicés a la política. De fet es va retirar "definitivament" diverses vegades i va tornar a ocupar càrrecs públics o bé per motius personals o per pressió externa.

⁷⁰⁷ Pels detalls més íntims de la vida de Jefferson, cal consultar el controvertit BRODIE, Fawn M. *Thomas Jefferson: An Intimate History*. New York: W.W. Norton & Co., 1974. El capítol dedicat en exclusiva a la que seria la seva dona es troba a les pàgines 80-89. Al que podem afegir SCHARFF, Virginia. *The Women Jefferson Loved*. New York: Harper Collins, 2010.

⁷⁰⁸ Per a una molt bona introducció al pensament polític del President americà: APPLEBY, Joyce.; BALL, Terence (eds.). *Jefferson. Political Writings*. New York: The Cambridge University Press, 1999.

Teòricament Jefferson era un demòcrata, però no en el sentit més actual de la paraula. De fet es trobava lluny de creure que tots els individus eren iguals; en més d'una ocasió va exposar que voldria que el dret a vot estigués limitat a aquells que posseïen terres i mai no va voler introduir el sufragi universal.⁷⁰⁹ En la seva democràcia hi havia un tènue element de condescendència que s'aprecia clarament en els comentaris que feia sobre els més humils en les seves cartes al general francès Gilbert du Motier, marquès de La Fayette (1757-1834):

...ha de venir absolutament d'incògnit, ha d'ensumar les barraques de la gent com jo ho he fet, veure allò que hi ha a les seves marmites, menjar el seu pa, estirar-se als seus llits amb el pretext de descansar, tot i que en realitat sigui per saber si són toves. Vostè sentirà un plaer sublim en el decurs d'aquesta investigació, i un encara més sublim quan pugui aplicar els seus coneixements per fer que els seus llits siguin més tous o posar un tros de carn a les seves marmites de llegums.⁷¹⁰

Com a la majoria dels propietaris de plantacions de les colònies britàniques, la dependència econòmica de la metròpoli li creava una situació molt desavantajosa, i aquest element no s'ha de perdre de vista en analitzar el seu fervorós suport de la independència. Les seves primeres idees al respecte van quedar impreses l'any 1774 a l'article *A Summary View of the Rights of British America*, en el que aplicava la doctrina dels drets naturals a la controvèrsia colonial i que va establir la seva reputació com un dels advocats més eloqüents de la causa americana.⁷¹¹

És possible que l'èxit d'aquest escrit fou una de les claus fonamentals per les que, dos anys després, com a membre del segon Congrés Continental, va ser escollit doblement per redactar l'esborrany de la Declaració de Independència, doncs formava part del

⁷⁰⁹ Podem trobar una breu descripció dels ideals polítics de Jefferson a HOFSTADTER, Richard. *La tradició política norteamericana y los hombres que la formaron*. México: Fondo de Cultura Económica, 1973. Sobretot a les pàgines 23-57.

⁷¹⁰ La carta l'hem trobat a <http://etext.virginia.edu/toc/modeng/public/JefLett.html>, és datada a Niza, l'11 d'abril de 1787

⁷¹¹ Hem pogut consultar una primera impressió d'aquest text fonamental del pensament jeffersonià a JEFFERSON, Thomas. *A Summary View of the Rights of British America*. London: G. Kearsly, 1774. [GB]

comitè de cinc homes al que el Congrés havia encomanat la tasca que, alhora, van erigir Jefferson com a màxim responsable per les seves brillants dots en la expressió escrita.⁷¹²

El seu primer càrrec polític de rellevància va arribar l'any 1779, quan va ser escollit governador de Virginia. Amb anterioritat a aquesta elecció havia escrit un estatut per la llibertat religiosa en aquest estat que no s'aplicaria fins la dècada dels 80 del segle XVIII però que va ser un dels assoliments dels que Jefferson es sentia més orgullós.⁷¹³ Ja al càrrec va intentar revisar les lleis d'aquest estat per tal de fer-les encabir amb els ideals americans que havia expressat en la Declaració d'Independència, però bàsicament va realitzar canvis relatius als drets hereditaris.

L'any 1781, lliure ja del càrrec de governador, es va retirar a Monticello, i va ser en aquest moment quan va escriure el seu únic llibre, les *Notes on the State of Virginia*, que són part fonamental dels capítols subsegüents i que examinarem amb molt detall. En aquesta obra, que malgrat el seu títol contenia la visió de Jefferson sobre el món i sobre allò que Amèrica hauria d'esdevenir, es planteja una futura república agrícola basada en els valors de la llibertat la honestat i la simplicitat i estructurada al voltant del granger propietari auto-suficient.

Aquesta idea va ser una constant en el seu pensament polític. Val a dir que sempre va preferir la vida del camp, de fet no va veure una ciutat pròpiament dita fins als divuit anys, i tenia el convenciment de que les virtuts necessàries per la futura Amèrica eren precisament les dels hisendats. Com va dir a les *Notes on Virginia* “aquells que treballen

⁷¹² Sobre la redacció d'aquest text fonamental, val la pena consultar SHELDON, Garreth Ward. *The Political Philosophy of Thomas Jefferson*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1991. Pàgs. 41-52. També la obra del seu gran biògraf, MALONE, Dumas. *Jefferson and the Rights of Man*. Boston: Little, Brown and Company, 1951. Pàgs. 153-179. I pel que fa als debats específics amb els altres membres de la convenció, MADISON, James. *The Debates in the Federal Convention of 1787: which framed the Constitution of the United States of America*. New York: Prometheus Books, 2006, i MAIER, Pauline. *The Declaration of Independence and the Constitution of the United States*. New York: Bantam Classics, 1998.

⁷¹³ Aquest text apareix inclòs a SUSTEIN, Cass R. *The Declaration of Independence and the Constitution of the United States of America*. Washington: Georgetown University Press, 2003. Pàgs. 71-76. I com a referència indirecta, PETERSON, Merrill D.; VAUGHAN, Robert C. (eds.) *The Virginia Statute for Religious Freedom: Its Evolution and Consequences in American History*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.

la terra són el poble escollit per Déu, si és que mai ha escollit un poble”.⁷¹⁴ Li desagradaven en extrem les multituds urbanes, i tenia el ferm convenciment de que no s’estendrien al seu país, doncs gràcies a les enormes extensions de terra disponibles qualsevol es podia arribar a convertir en un agricultor de profit.⁷¹⁵

La mort de la seva dona l’any 1782 el va deixar devastat, i es va aïllar per plorar-la durant mesos. Malgrat que s’havia proposat abandonar definitivament la política, potser la necessitat de mantenir-se ocupat el va moure a retornar al servei en el Congrés de la Confederació a Philadelphia al capdavant de la delegació de Virginia. Allà es va decidir, entre altres coses, enviar-lo com a representant a Europa, capítol que reservem per unes pàgines més endavant doncs resulta crucial pel tema que ens ocupa.

Al seu retorn de Paris, l’any 1790, va acceptar la posició de secretari d’estat sota la presidència del seu bon amic George Washington, i durant quatre anys es trobaria liderat el grup dels republicans en contra dels federalistes liderats per Alexander Hamilton (1755-1804), que era l’altre conseller de confiança del president. Es tractava d’una divisió crucial, doncs aquests últims volien establir un govern nacional fort, una àmplia interpretació de la constitució i mantenir neutralitat en els afers europeus mentre que aquells advocaven per la supremacia dels governs estatals, una interpretació construccionista de la constitució i el recolzament a la Revolució Francesa.⁷¹⁶

Al final del primer mandat de Washington, cansat dels enfrontaments i conflictes, Jefferson va dimitir i va retornar a Monticello. Segurament va ser en aquesta època quan va començar la seva relació amb la esclava anomenada Sally Hemings, filla il·legítima del pare de la seva difunta esposa Martha. Tot i que no són definitives, les proves

⁷¹⁴ JEFFERSON, Thomas. *Notes on the State of Virginia*. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1955. Pàgs. 164-165.

⁷¹⁵ Una interessantíssima obra comparativa sobre aquest tema és BOWMAN, Shearer D. *Masters and Junkers: Mid-19th century US planters and Prussian Junkers*. London: Oxford University Press, 1994.

⁷¹⁶ Sobre les divergències entre aquests dos autors, SCOTT, K. Anthony. *Thomas Jefferson and Alexander Hamilton: A Defining Political Debate*. Boca Ratón: Universal Publishers, 2008.

apunten que molt probablement els sis fills que aquella va tenir eren també de Jefferson.⁷¹⁷

L'any 1796 va ser escollit pels republicans com a candidat a les eleccions presidencials, però va perdre contra John Adams i, donades les normes establertes, es va convertir en el vicepresident.⁷¹⁸ Com que la seva relació amb el que havia estat i tornaria a ser més tard un gran amic s'havia refredat molt, la seva tasca durant aquests anys es va limitar a escriure un *Manual of Parliamentary Practice*, i va exercir com a president de la *American Philosophical Society*, segurament el centre pel debat científic i la publicació més important dels Estats Units en aquella època.⁷¹⁹

Quatre anys més tard, degut a les enormes fissures ideològiques que s'havien creat en el bàndol dels federalistes, Jefferson es va acabar imposant als altres candidats i es va erigir com a tercer president dels Estats Units.⁷²⁰ L'assoliment més important durant el seu primer mandat va ser, segurament, la compra de Louisiana a la França napoleònica l'any 1803 per només quinze milions de dòlars; el terreny adquirit, que s'estenia des del riu Mississipi fins a les Rocky Mountains, va doblar l'extensió de la nació. També va ser significatiu el seu suport i patronatge de l'expedició de Meriwether Lewis (1774-1809) i William Clark (1770-1838) entre els anys 1804 i 1806, que precisament havien d'explorar aquests nous territoris.⁷²¹

El seu segon mandat, de 1805 a 1809, va ser força més convuls, doncs va voler evitar infructuosament que els Estats Units es veiessin involucrats en el conflicte entre França i Gran Bretanya, i entre d'altres mesures va declarar la suspensió del comerç amb

⁷¹⁷ Una de les obres més controvertides sobre aquesta relació és BRODIE, Fawn M. *Thomas Jefferson... També és recomanable GORDON-REED, Annette. Thomas Jefferson and Sally Hemmings: An American Controversy*. Charlottesville: University of Virginia Press, 1997.

⁷¹⁸ Pel que fa a l'amistat i sobretot els enfrontaments polítics amb Adams, VIDAL, Gore. *La invención de una nación. Washington, Adams y Jefferson*. Barcelona: Anagrama, 2004.

⁷¹⁹ Podem trobar referències al text citat a APPLEBY, Joyce and Ball, Terence (eds.). *Jefferson. Political...*

⁷²⁰ És possible resseguir amb detall la seva època de president a MALONE, Dumas. *Jefferson: The President 1801-1805*. Boston: Little, Brown and Company, 1971. I MALONE, Dumas. *Jefferson: The President 1805-1809*. Boston: Little, Brown and Company, 1974.

⁷²¹ Un text que engloba aquesta i d'altres expedicions similars CARTER, Edward Carlos. *Surveying the Record. North American Scientific Exploration to 1930*. Philadelphia: American Philosophical Society, 1999.

Europa, fet que va implicar un enorme empobriment de l'economia americana i que, finalment l'any 1812 va portar a la guerra contra l'antiga metròpoli.⁷²²

L'any 1809 es va retirar definitivament de la política activa i va retornar a Monticello, on va passar els últims disset anys de la seva vida.⁷²³ Durant aquest període, i degut al gran nombre de deutes que havia anat acumulant al llarg dels anys, va vendre la seva col·lecció de llibres al govern, que va esdevenir el nucli de la Library of Congress. També es va embarcar en la fundació de la primera universitat secular del país, la Universitat de Virginia, fet pel que es sentia especialment orgullós; en va ser el primer rector, va prendre part activa en la redacció dels estatus, en el disseny dels edificis, en la contractació dels professors i en l'elaboració del seu currículum, en el que va reforçar totes aquelles branques de les ciències de la natura que es trobaven encara en beceroles i que considerava essencials per a aprofundir en el coneixement de la pròpia nació, com ara la geologia, la meteorologia o la biologia.⁷²⁴

El cert és que, malgrat la seva formació, Jefferson considerava que les ciències de la natura eren el coneixement bàsic per a qualsevol intel·lectual, i així ho va fer saber, per exemple al seu gendre, Thomas Mann Randolph Jr. (1768-1828), casat amb Martha Jefferson i que va arribar a ser Governador de Virginia entre els anys 1819 i 1822.⁷²⁵ Encara durant el seu període formatiu, aquest va demanar consell al seu futur sogre sobre el millor camí acadèmic a seguir, i la resposta, escrita des de Paris el 27 d'agost de 1786, va ser la següent:

En aquest punt, doncs, s'ha de començar una segona fase de preparació. Jo proposaria que fos extensiva, i que compregués Astronomia, Filosofia natural (o Física), Història natural, anatomia, botànica i química. Cap ment inquisitiva es pot

⁷²² Pel que fa a aquestes decisions, BAILEY, Jeremy D. *Thomas Jefferson and Executive Power*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.

⁷²³ Jefferson tenia una relació molt estreta amb la seva llar, que pot ser compresa a través de MCLAUGHLIN, Jack. *Jefferson and Monticello. The biography of a Builder*. New York: Owl Books, 1990.

⁷²⁴ Hem pogut consultar un facsímil de l'obra de 1888, ADAMS, Herbert Baxter. *Thomas Jefferson and the University of Virginia*. Whitefish: Kessinger Publishing, 2010.

⁷²⁵ Tractarem aquesta temàtica de manera abundant, però podem avançar aquí MCDONALD, Robert M. S. *Light and Liberty: Thomas Jefferson and the Power of Knowledge*. Charlottesville: University of Virginia Press, 2012. I també MILLER, Charles A. *Jefferson and Nature...*

aconterar sent ignorant en alguna d'aquestes branques. Però jo us recomanaria que us conforméssiu amb un curs de classes en la majoria d'elles, sense mirar de convertir-vos en mestre en totes elles. [...] Trobareu entre elles algun estudi al que la vostra ment es sentirà més estretament lligada. Aquest és el que jo continuaria i pretendria aconseguir la eminència. El vostre propi país contribueix amb la majoria d'idees sobre història natural, botànica i física, i com que vos expresseu una afició per la primera, potser l'hauríeu de fer el vostre objectiu principal, tot i que jo m'esforçaria per aprendre més amb les altres dues que amb qualsevol altra branca que podria ser menys útil. De fet trobareu que la botànica us ofereix els seus encants a cada pas, durant l'estiu, i la física en totes les estacions.⁷²⁶

En aquest sentit també resulta rellevant que citem breument una altra epístola, aquest cop enviada a James Madison des de París el 19 de juliol 1788. Es tracta d'una reflexió sobre la seva opinió respecte a la química, que ens interessa sobretot perquè mostra obertament les marcades diferències existents entre ell i el comte de Buffon:

Parlant un dia amb el Senyor de Buffon sobre l'actual fervor sobre la investigació química, va assegurar que considera la química com la cuina, i que posaria els estris de laboratori amb els de la cuina. Jo penso al contrari que és una de les ciències més útils, i gran en futurs descobriments per la utilitat i la seguretat de la raça humana.⁷²⁷

Però continuant amb la biografia estrictament personal, només ens queda apuntar que Thomas Jefferson va morir, amb 83 anys, en el cinquantè aniversari de l'adopció de la Declaració d'Independència, el 4 de juliol de 1826, poques hores després de que ho fes John Adams, amb el que havia recuperat l'amistat que un cop els uní. Pel seu desig exprés a la seva làpida es van reflectir aquelles coses amb les que ell havia contribuït al seu país i no al contrari, i per això s'hi llegeix, "Aquí es va enterrar Thomas Jefferson, autor de la Declaració d'Independència americana, de l'Estatut de Virginia per la llibertat religiosa i pare de la universitat de Virginia."⁷²⁸

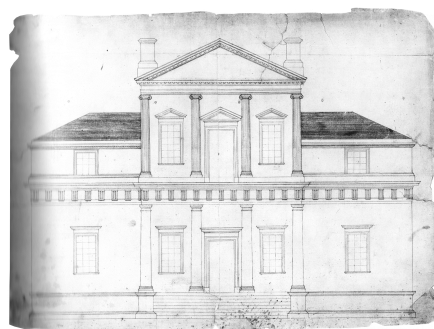
⁷²⁶ WILSON, Douglas L.; STANTON Lucia (eds.). *Jefferson Abroad*. New York: Random House, 1999. Pàg. 90.

⁷²⁷ WILSON, Douglas L.; STANTON Lucia (eds.). *Jefferson...* Pàg. 255.

⁷²⁸ Sobre la seva mort, PETERSON, Merrill D. *Thomas Jefferson &...*, Pàgs. 1005-1009.

Pel que fa referència a aquelles facetes o moments de la vida de Jefferson que el van portar a interessar-se en l'estudi de la natura, cal tenir en compte que, com gairebé tots els nord-americans de l'època, vivia en un ambient que podríem anomenar rural. La economia de la seva família i la seva pròpia depenia, com a propietaris d'una hisenda amb plantacions, del coneixement profund de les plantes amb que negociava i del medi en que les criava, així com de la prevenció i actuació davant dels fenòmens i canvis meteorològics que les poguessin afectar.⁷²⁹ A aquesta necessitat purament financera s'hauria d'afegir l'interès científic de l'autor, que es derivava bàsicament de la seva admiració per Francis Bacon, Isaac Newton i John Locke, als que anomenava "la meva trinitat dels tres millors homes que el món ha produït mai."⁷³⁰ En els seus intents per analitzar i descriure la natura americana es va esforçar per imitar aquells autors europeus, es va inspirar en les seves idees i va intentar ampliar els seus estudis.⁷³¹

Si hi va haver un lloc que li permetia reflexionar sobre tots aquests temes i alhora estar en contacte amb la natura per poder-la estudiar, aquest era Monticello. En mostrem dues imatges a les figures 36 i 37.

Figs. 36 i 37. Vista aèria de la casa i els voltants, i dibuix de Thomas Jefferson per la façana de l'habitatge a Monticello.⁷³²

⁷²⁹ Es pot apreciar la seva estreta relació amb la natura a diferents nivells a THOMSON, Keith. *A Passion for Nature: Thomas Jefferson and Natural History*. New York: Thomas Jefferson Memorial Fund, US, 2009.

⁷³⁰ Carta a Benjamin Rush escrita des de Monticello el 16 de gener de 1811. Pot ser consultada a <http://www.let.rug.nl/usa/P/tj3/writings/brf/jefl208.htm>

⁷³¹ Existeix una explicació extensa sobre la influència d'aquests tres autors en el pensament de Jefferson a MILLER, Charles A. *Jefferson and Nature...* En especial el capítol I, pàgines 1-20.

⁷³² Les fotos provenen de <http://www.airphotona.com/stockimg/images/01511.jpg> i <http://www.palladiancenter.org/patternbooks.html>

El supervisor principal de la propietat des de 1806 fins a 1822, el capità Edmund Bacon (1785-1866), ens n'ofereix una descripció força detallada, i ens permet apreciar fins a quin punt s'havien cuidat tots els elements, inclosos els més ínfims, de la construcció i el disseny de la casa i els jardins:

Monticello és una muntanya força elevada, [...]. Una sinuosa carretera porta a la mansió. A la cima de la muntanya els boscos d'arbres es van tallar i deu acres de terreny es van netejar i anivellar. [...] Sota la casa i les terrasses que la rodejaven hi havia les cisternes, el magatzem de gel, la bodega, la cuina i habitacions que servien a tota mena de propòsits. Les habitacions dels servents es trobaven en una banda. Eren molt còmodes, càlides a l'hivern i fresques a l'estiu. [...] Els terrenys al voltant de la casa estaven ornamentats de manera molt bella amb flors i arbustos. Hi havia camins, encanyissats, i flors que ni havia vist ni n'havia sentit a parlar enlloc més. Algunes estaven en flor des del començament de la primavera fins a finals de l'hivern. Moltes eren estrangeres. Al darrere de la casa hi havia una gran zona de gespa on jugaven els seus néts. El seu jardí es trobava al costat de la muntanya. [...] Era un jardí excel·lent. Hi havia vegetals de tot tipus, raïm, figues i la més gran varietat de fruites. [...] Ell sempre ho sabia tot de cada cosa que hi havia en els seus terrenys i jardí. Coneixia el nom de cada arbre, i el lloc on un havia mort o ja no hi era.⁷³³

Com podem assumir a partir d'aquesta descripció, i com molts dels seus contemporanis, Jefferson era un entusiasta de la botànica.⁷³⁴ Les seves cartes deixen clara constància del seu costum d'enviar i rebre tota mena de llavors, esqueixos o exemplars adults a aquells que compartien la seva passió. Com a exemple, tenim la carta que va enviar al cosí de la seva esposa Marta, l'hisendat Francis Eppes (c. 1747-1808), des de Paris, el 30 d'agost de 1785.

⁷³³ Les experiències del capità Bacon a Monticello, que inclouen multitud de descripcions així com la correspondència entre ell i Jefferson es poden trobar a la recopilació de PIERSON, Hamilton W., *Jefferson at Monticello. The Private Life of Thomas Jefferson. From Entirely New Materials with Numerous Facsimiles*, New York: Charles Scribner, 1862. Nosaltres hem consultat el facsímil publicat per la Universitat de Michigan, i la cita es troba a les pàgines 37-39.

⁷³⁴ Sembla que aquesta fos una característica comuna de la gran majoria dels anomenats pares fundadors. La obra WULF, Andrea. *The Founding Gardeners...*, realitza un extens recorregut a través dels seus jardins i de fins a quin punt el seu entusiasme sobre aquest tema va influir en la jove nació. De la mateixa autora, i en una línia molt similar també trobem WULF, Andrea. *The Brother Gardeners...*

També em va dir en la seva carta que tu estaries content si tinguessis algunes plantes tant per la cuina com pel jardí. [...] un petit paquet de llavors per tu, que estic forçat a que sigui molt petit per tal que ells te'l puguin dur. Com que no sé els noms francesos que diferencien les millors espècies de cada tipus de planta, només he pogut fer que un bon coneixedor de llavors em fes un paquet d'aquelles que es consideren les millors d'aquest país: n'hi ha suficients com perquè puguis començar una bona reserva. Veuràs aviat si alguna d'elles és preferible a allò que ja tens. Només he d'observar que l'albercoc és un dels fruits més valuosos d'aquest país i un dels que s'ha conegut més tard. [...] Espero les llavors que et vaig demanar [...] xiprer, cedre, magnòlia i murtra, i en grans quantitats.⁷³⁵

A Monticello va ser on Jefferson sempre volia tornar. Els constants esments que en va fer a la seva ingent correspondència deixen constància de la intensa unió que sentia amb aquest lloc que ell mateix va concebre. Va començar la seva construcció amb 26 anys, després de la mort de son pare i d'haver-ne heretat una considerable parcel·la de terra en aquella zona. Va mantenir, expandir i modificar els terrenys i la casa durant pràcticament tota la seva vida. Es tractava d'un lloc en constant canvi i evolució en el que va poder fer descobriments sobre el món de la natura i realitzar nombrosos escrits sobre un dels seus temes favorits, el clima i la meteorologia.⁷³⁶

Tot i que no va realitzar mai estudis formals sobre la matèria, el tercer president dels Estats Units va ser un científic amateur i un pioner en molts camps encara per explorar de l'anàlisi de la natura. Quan analitzem la seva obra en relació a la controvèrsia americana, veurem com un dels elements que el distingeix clarament dels autors europeus que teoritzaren la degeneració del Nou Món a partir de suposicions prèvies va ser la seva metodologia, la meticulositat a l'hora de recollir dades i exposar-les en taules que en permetessin una comprensió més clara, en resum, el seu esperit estrictament

⁷³⁵ WILSON, Douglas L.; STANTON Lucia (eds.). *Jefferson...* Pàg. 22.

⁷³⁶ Per a entendre els lligams existents entre Jefferson i la seva llar, hem consultat McLAUGHLIN, Jack, *Jefferson and Monticello...*

científic i pràctic en una època en que encara imperava la comprensió teològica del món.⁷³⁷

I va ser precisament a Monticello on va realitzar la majoria dels seus experiments i recerques sobre temes molt diversos. Pels motius que ja hem exposat, és comprensible que duqués a terme experiments amb llavors i diferents tipus de cultius i que estudiés àvidament el temps atmosfèric de Virginia. Es va preocupar pels misteris de l'espai i l'univers, i pel que ell considerava el misteri més gran: la humanitat. També sentia un interès especial per la mecànica; va dirigir la seva hisenda sobre una base auto-suficient i va fer estudis d'eficiència en el treball dels seus esclaus. Va inventar una batent, va fer la patent d'una reixa de llaurar, va dissenyar un sostre de cuir pels carros de cavalls, una cadira giratòria i un muntacàrregues giratori; també va concebre el sistema decimal de monedes nord-americanes.⁷³⁸

Deixant de banda Monticello, que en qualsevol cas va ser crucial pel desenvolupament continu del seu interès en la natura i pel seu creixement com a científic, l'altre moment transcendental en aquest sentit va ser el seu viatge a Europa com a delegat representant de la recentment creada nació.⁷³⁹ Durant la seva estada a Paris (1784-1789) va estudiar àvidament la cultura Europea, enviant a Monticello llibres, plantes i llavors, estàtues i dibuixos arquitectònics, instruments científics, i informació. Es tracta d'una experiència que sovint ha estat considerada com un període primordial per a determinar la direcció del seu pensament polític, doncs va poder ser testimoni en primera persona de les enormes diferències socials d'Europa i va tornar convençut de que Amèrica era el lloc ideal del món per viure.

⁷³⁷ Sobre la seva diversitat d'interessos i la importància de Jefferson com a científic, veure MARTIN, Edwin T., *Thomas Jefferson...*

⁷³⁸ Pel que fa als seus nombrosos invents, veure en concret: MARTIN, Edwin T. *Thomas Jefferson...* Pàgs. 67-107.

⁷³⁹ Aquest breu període de la vida de Jefferson està molt estudiat i existeixen nombroses obres que el tracten de manera específica. Entre les que hem consultat es troben: SHACKELFORD, George Green. *Thomas Jefferson's Travels in Europe, 1784-1789*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1995; ADAMS, William Howard. *The Paris Years of Thomas Jefferson*. New York: Monotype Bell, 1997; i per últim la reproducció dels diaris del propi Jefferson, que es pot consultar a McGRATH MORRIS, James.; WEENE, Persephone (eds.). *Thomas Jefferson's European Travel Diaries*. Santa Ana: Seven Locks, 1987.

Però a nosaltres ens interessa pel fet que li va proporcionar una nova fase del seu rol vital com a defensor de la reputació de la seva pàtria, en especial de la reputació natural, incloent el seu clima i fenòmens naturals així com el seu govern i la seva gent. Va combatre els comentaris despectius que havien estès les “degradants” teories de la degeneració dels naturalistes francesos i que ja explotava la premsa britànica; no va perdre cap oportunitat per explicar, convèncer i exposar qualsevol aspecte de la vida i el medi americans que l’ajudés a desfer aquests prejudicis.⁷⁴⁰ En l’interès del seu país, Jefferson també es va convertir a si mateix en el centre d’una ocupada xarxa d’importació-exportació d’idees i d’objectes més tangibles. Va distribuir algunes de les seves obres i va arribar a tenir contacte amb el Comte de Buffon, encontre que ens ocuparà àmpliament més endavant. Enviava a casa tot tipus de plantes o fruites que poguessin beneficiar l’economia de Carolina del Sud. Va gratificar jardiniers francesos amb llavors de nous arbres del sud i va mirar d’establir “colònies” d’animals europeus desitjables al continent americà. Era igual de ràpid a discutir les reivindicacions d’ascendència del Vell Món sobre el Nou que a informar els seus compatriotes del millor que Europa podia oferir.⁷⁴¹

Tindrem oportunitat més endavant de tractar en profunditat tant l’amor intens que aquest autor sentia per la natura en general i per la de la seva terra en especial com l’aferissada defensa que en va realitzar davant les agressions verbals proferides per Buffon i De Pauw entre d’altres. Abans, però, voldríem presentar a grans trets la obra en que va dur a terme gran part d’aquesta important tasca.

Les *Notes on Virginia* de Jefferson

Es tracta, és clar, de les *Notes on the State of Virginia*, la seva única obra que, amb a penes 300 pàgines, té la llargada suficient per poder ser anomenada llibre. Va ser un projecte enciclopèdic i objectiu que havia d’exposar l’estat genèric d’aquest territori en una gran varietat d’aspectes que Jefferson va utilitzar per anar més enllà, fins el punt de

⁷⁴⁰ En la seva correspondència es pot apreciar la seva tasca com a investigador: JEFFERSON, Thomas. *The life and Letters of Thomas Jefferson: being his autobiography and select correspondence, from original manuscripts*. New York: Edwards, Pratt & Foster, 1858.

⁷⁴¹ Aquesta idea la trobem àmpliament expressada a WILSON, Douglas L.; STANTON Lucia (eds.). *Jefferson...* Pàg. iv. Sobre les xarxes entre naturalistes i la seva importància pel desenvolupament de l’estudi de la natura americana, PARRISH, Susan Scott. *American Curiosity...* Pàgs. 103-135.

posar en dubte qüestions tant diverses com l'origen de la formació de les conquilles fòssils o la mateixa teoria del diluvi universal.⁷⁴² Un dels seus objectius primordials, i per això ens interessa especialment, va ser entrar desacord amb les afirmacions pontifícies del comte de Buffon en referència a la degeneració de la vida animal al Nou Món.⁷⁴³ Però també va atacar les lleis de vinculació i primogenitura del seu propi estat, va argumentar a favor de la necessitat d'educar a tots aquells que tenien capacitat d'aprendre, fos quin fos el seu estatus social o econòmic, i va simpatitzar amb els indis nadius, advocant per una major comprensió i negociació amb les tribus i per la fi de les massacres indiscriminades.

Aquest tipus d'obra quadrava molt bé amb el costum de Jefferson de prendre notes d'una varietat de temes sorprenentment diversos i de descriure en detall tot allò que veia o experimentava i que considerava que podia ser útil pels seus estudis sobre Virginia i sobre els Estats Units.

En realitat no va existir una motivació pròpia per a redactar aquest llibre, sinó que es va tractar d'un encàrrec realitzat pel diplomàtic francès, el marquès François Barbé-Marbois (1745-1837), que entre 1780 i 1785 va ser el cònsol general de Napoleó Bonaparte als Estats Units. Es tractava d'un seguit de qüestions o *Queries* per a les que es demanava resposta i que cobrien multitud d'àmbits d'informació. Hi ha dubtes, derivades de l'estil, la redacció i el tipus d'informació que es demanava, sobre si les preguntes havien estat formulades pel mateix Marbois o pels científics del *Jardin du Roi*. Semblaven un complement ideal a la extensa investigació que havia estat iniciada pels *voyageurs* enviats en missions científiques a les parts més remotes de la terra; però resultava de màxima importància pel govern francès el fet de determinar el grau de versemblança de la ruïna natural que, tal i com havia descrit Buffon, assolava el Nou Món.

⁷⁴² Sobre un estudi en profunditat de les *Notes*, remetem a TUCKER, David. *Enlightened Republicanism: A Study of Jefferson's Notes on the State of Virginia*. Lanham: Lexington Books, 2008. Així mateix, l'edició d'aquesta obra que utilitzem al llarg de tot aquest apartat, comentada per un dels seus biògrafs, William Peden i considerada com la més acurada, conté un estudi introductori i un aparell crític molt útils per la comprensió d'aquest text.

⁷⁴³ Per a una bona introducció genèrica sobre les topades entre el Vell i el Nou Món: PAGDEN, Anthony. *European Encounters with the New World: From Renaissance to Romanticism*. New Haven: Yale University Press, 1993.

En teoria aquesta sol·licitud va ser enviada a tots els estats de la recent formada nació, però hi va haver molt poques respostes, i cap d'elles amb la precisió amb que ho va fer el virginiana. En un total de vint-i-tres capítols i quatre apèndixs, Jefferson va tractar temes molt diversos gràcies a les seves abundants notes, a investigacions *ex professo* i a la col·laboració de col·legues que li van proporcionar la informació que ell no posseïa. En una enumeració ràpida trobem, en l'ordre en que apareixen a la obra: les fronteres de Virginia, rius, ports marítims, muntanyes, cascades, producció mineral, vegetal i animal, clima, població, poder militar, poder marítim, aborígens, comtats i ciutats, constitució, lleis, universitats, edificis i carreteres, mesures com a *Tories*, religió, costums, manufactures, temes de comerç, pesos, mesures i diners, rendes públiques i despeses, i finalment històries, memorials i papers de l'estat. Tot i que teòricament els seus arguments i postulats s'havien de limitar a l'estat de Virginia, el cert és que en aquest llibre es troben digressions generals sobre tot el territori dels Estats Units.⁷⁴⁴

Jefferson va començar la tasca de respondre les *Queries* l'any 1780, amb 37 anys d'edat quan encara era governador de Virginia, però diversos esdeveniments traumàtics com la desastrosa batalla de Camden que va veure la derrota de la milícia desmoralitzada de Virginia a mans de les tropes britàniques i va forçar l'evacuació de bona part de l'estat; la mort de la seva filla Lucy Elizabeth (1780-1781); la debilitació física de la seva esposa; i l'inici de les investigacions sobre la seva conducta en el càrrec, el van obligar a posposar-la fins que es va retirar com a governador el juny de 1781.

Va ser llavors quan, conscient de la transcendència de l'obra, es va aplicar amb el zel apassionat i minucios de l'advocat que era per formació. En poc més de dos mesos ja tenia el manuscrit pràcticament acabat, “excepte per alguns articles que, com que requereixen informació de llocs molt distants del país, m'hi he referit deixant un espai [...] fins que la nostra assemblea es trobi a l'octubre, quan espero aconseguir la informació que vull.”⁷⁴⁵ Aquesta reunió a que feia referència es va dur finalment a

⁷⁴⁴ Probablement Marbois va preparar les preguntes ell mateix, a petició del seu govern, tot i que Gilbert Chinard ha suggerit la interessant possibilitat de que el qüestionari estigués preparat pel naturalista francès Buffon i els seus associats. Veure CHINARD, Gilbert. “Eighteenth Century Theories...”, Pàg. 42.

⁷⁴⁵ Carta de Jefferson a Marbois, escrita des de Monticello el 24 Març, 1782. El seu contingut complet es pot consultar a <http://www.gilderlehrman.org/collections>

terme i sembla que hi va aconseguir la informació que esperava, doncs va escriure a Marbois el 20 de desembre de 1781, fent-li saber que “Tinc l’honor d’adjuntar les respostes a les preguntes que el Sr. Jones va posar en les meves mans [...] Fins i tot ara les trobareu molt imperfectes i capaces només d’oferir una prova del meu respecte vers els vostres desitjos.”⁷⁴⁶

Aquesta última expressió apareixeria sovint quan Jefferson es referia a la seva pròpia obra, doncs sembla que no en va estar mai completament satisfet. Així li ho va fer saber, per exemple a Thomas Mann Radolph Jr. en una carta que li va enviar des de Paris el 6 de juliol de 1787, i en la que utilitzava adjectius molt durs per definir les *Notes*:

L’any 1781, mentre estava confinat a la meua habitació per una caiguda del meu cavall, vaig escriure algunes notes en resposta a les preguntes de M. de Marbois sobre l’estat natural i polític de Virginia. Eren molt apressades i indigestes.⁷⁴⁷

Fins i tot després de la seva publicació, en diverses ocasions en va voler publicar una edició revisada; a la còpia que ell guardava hi va afegir informació durant molts anys, esborrava errors i en corregia d’altres. També va comprovar i verificar les seves fonts, en especial aquelles parts tant controvertides de la *Query VI* relacionades amb la discussió amb el francès Buffon.

De fet sembla que mai no va tenir intenció de publicar-les, però va fer circular una còpia entre els seus amics per tal que li fessin suggeriments i correccions, cosa que va reforçar encara més la seva idea de que el manuscrit necessitava millores, i de fet en va realitzar moltes durant l’hivern d’aquell mateix any i també al llarg dels anys següents. Cada cop rebia més peticions per poder consultar les dades que contenien les *Notes on the State of Virginia*, i es va plantejar la seva possible edició, però sembla que dur-ho a terme a Philadelphia era excessivament car, així que va abandonar la idea.

⁷⁴⁶ La transcripció d’aquesta carta escrita des de Richmond es troba a JAMESON, Franklin (ed.). *The American Historical Review*, Vol. XII. London: MacMillan, 1907. Pàg. 76. [Arch]

⁷⁴⁷ WILSON, Douglas L.; STANTON Lucia (eds.). *Jefferson...* Pàgs. 177-178.

El seu viatge a Europa, però, va obrir una nova finestra d'oportunitat, doncs poc després d'arribar a París, va conèixer el reconegut impressor de Lluís XVI Philippe-Denis Pierres (de qui no hem trobat dades biogràfiques) que va acceptar publicar les *Notes* a un preu que representava només un vint-i-cinc per cent del preu que li havien ofert als Estats Units. La impressió de dues-centes còpies, sense el nom de l'autor a la portada, va ser finalitzada el maig de 1785. Pretenia fer-ne una distribució controlada a amics i personalitats, i evitar-ne al màxim la difusió.

Entre aquells que van rebre un dels primers exemplars es trobava el monàrquic i reformador social François Alexandre Frédéric, duc de La Rochefoucauld-Liancourt (1747-1827), a qui Jefferson també va enviar, entre d'altres, una còpia de la Constitució de 1776.⁷⁴⁸ També pretenia fer arribar una còpia al comte de Buffon, però no ho volia fer personalment, de manera que va demanar a l'oficial francès François-Jean de Beauvoir, Marquès de Chastellux (1734-1788) que li donés i que en fes arribar una altra a Daubenton.

Malgrat que aquesta limitada distribució va tenir força èxit, el virginianà continuava evitant una nova publicació de caràcter més massiu, doncs tenia els seus dubtes sobre com el gran públic nord-americà rebria la obra, que tractava de manera controvertida la qüestió de l'emancipació dels esclaus i la necessitat de reformar la constitució del seu estat. Però ell mateix tenia seriosos dubtes de que es pogués mantenir les *Notes on the State of Virginia* en un cercle exclusiu per molt de temps, i va expressar aquest temor al seu bon amic Madison, al que va dir que “m’he vist obligat a donar-ne tants... que temo que es publiquin.”⁷⁴⁹

De fet es tractava d'un temor fundat, doncs un llibreter francès havia obtingut una còpia i en volia publicar una traducció no autoritzada. L'escriptor i *encyclopediste* André Morellet (1727-1819), a qui Jefferson havia enviat un exemplar i que també estava interessat en l'edició de l'obra en francès, va intercedir, i el virginianà es va veure mig obligat a consentir, de manera que el llibre es va acabar editant sense que ell rebés cap

⁷⁴⁸ Trobem aquesta dada a SHACKELFORD, George Green. *Thomas Jefferson's Travels...* Pàg. 38.

⁷⁴⁹ La transcripció d'aquesta carta escrita a París l'1 de setembre de 1785 es pot consultar *online* a http://avalon.law.yale.edu/18th_century/let33.asp

mena de benefici. Però sembla que Morellet havia “canviat” tant el text i havia fet tants “errors tipogràfics”, que s’havia convertit en “un llibre diferent, en alguns aspectes un millor llibre, però no el meu”.⁷⁵⁰ Li va explicar tota la situació i les seves repercussions a James Madison en una carta escrita des de Paris el 8 de febrer de 1786:

T’agraeixo la informació sobre les meves Notes. Les còpies que em queden han de ser enviades cap allà per ser donades a alguns dels meus amics i a selectes membres del col·legi. He estat desafortunat aquí en aquest tema. Només vaig entregar unes poques còpies, i a gent en la que confiava, escrivint a cada còpia una restricció respecte a la seva publicació. Entre d’altres vaig donar una còpia al Sr. Williams. Va morir. Immediatament vaig prendre totes les precaucions que vaig poder per a recuperar la còpia. Per alguna o altra raó un venedor de llibres la va aconseguir. Va utilitzar un traductor assalariat i va estar a punt de publicar-lo de la forma més injuriosa possible. Un tal Abbé Morellet, un home de lletres d’aquí a qui jo havia donat una còpia, es va assabentar. Ell havia traduït alguns paràgrafs amb un objectiu específic, i va acordar amb el venedor que el traduiria sencer i li faria arribar si ell declinava la primera publicació. Vaig trobar necessari confirmar això, i serà publicat en francès, tot i que encara mutilat en les seves parts més lliures. Ara no sé què fer respecte a Anglaterra. Allà es creu que tot és digne de ser publicat, ja sigui bo o dolent; i em temo que es publiqui una traducció feta del francès. Penso que seria preferible deixar que l’original es publiqués en aquell país, però encara no m’he decidit.⁷⁵¹

Com veiem, aquest lamentable episodi va fer que el nord-americà es replantegés la possibilitat de publicar una tirada molt més generalitzada de la seva obra per tal de desacreditar la francesa. Després d’uns mesos de reflexió, sembla que ja es trobava més a prop de prendre la decisió i així li ho va exposar al seu antic mestre, George Wythe, lamentant que una obra que ell no considerava digna hagués d’arribar finalment a mans del públic:

⁷⁵⁰ Aquesta cita es troba a SHACKELFORD, George Green. *Thomas Jefferson’s Travels...* Pàg. 41.

⁷⁵¹ WILSON, Douglas L.; STANTON Lucia (eds.). *Jefferson...* Pàg. 62.

Vaig aprofitar la primera ocasió que vaig tenir, a través d'un cavaller que anava a Anglaterra, d'enviar al Sr. Joddrel una còpia de les Notes sobre el nostre país, amb una línia informant-lo de que vos m'havíeu encoratjat a prendre'm aquesta llibertat. Sense dubte Madison us va informar de la raó per la qual només he enviat una sola còpia a Virginia. Havent-me assegurat ell que no causarà el dany que jo temia, sinó al contrari, que faria algun bé, pretenc enviar allà les còpies que queden, que són menys de les que jo pretenia, però de les nombroses correccions que necessiten, n'hi ha una o dues que són tant essencials que les he de fer, imprimint algunes còpies noves i substituint-les per les antigues. Això es farà mentre graven un mapa que he fet del país des d'Abermale al Llac Erie, i que serà afegit al llibre. Una mala traducció al francès que s'està publicant aquí probablement m'obligarà a publicar l'original sense restriccions, cosa que ni mereix ni va ser mai pretesa.⁷⁵²

Amb aquesta nova idea al cap, Jefferson es va posar en contacte amb el cèlebre editor anglès John Stockdale (1750-1814), qui ja havia mostrat interès en publicar les *Notes* amb anterioritat.⁷⁵³ Però va ser molt clar en les seves exigències, i va demanar una cura extrema en el procés d'impressió:

Senyor, en la diligència de demà us enviaré una còpia corregida de les meves *Notes* que us pregaré que imprimiu exactament com són, sense afegits, alteracions, prefaci o res més del que hi ha. Requeriran una correcció acurada de la premsa, doncs són plenes de taules que serien completament inútils si no estan impreses amb una precisió perfecta. Us prego doncs que es poseu una atenció especial en la correcció de la premsa.⁷⁵⁴

⁷⁵² WILSON, Douglas L.; STANTON Lucia (eds.). *Jefferson...* Pàg. 86. La carta és escrita des de Paris el 13 d'agost de 1786.

⁷⁵³ Ens sembla adient citar aquí una obra que explica casos editorials similars al de la obra que tractem, BROWN, Richard D. *Knowledge is Power. The diffusion of Information in Early America, 1700-1865*. New York: Oxford University Press, 1989.

⁷⁵⁴ Carta enviada a John Stockdale des de Paris el 27 de febrer de 1787. L'hem consultat a JEFFERSON, Thomas. *The Works of Thomas Jefferson, Vol. III (in 12 volumes): Notes on Virginia I, Correspondence 1780-1782*. New York: Cosimo, 2009. Pàg. 331.

A aquestes indicacions en va afegir també d'altres sobre la distribució als Estats Units i sobre la importància del mapa de la zona de Virginia que estava sent corregit, que arribaria aviat i pel qual valia la pena esperar doncs era el primer del seu tipus i segurament faria pujar el valor de l'obra. Stockdale va demostrar una enorme professionalitat i el llibre va ser publicat finalment l'estiu de 1787, aquest cop sí, amb el nom complet de l'autor a la portada.⁷⁵⁵

L'èxit de la obra va ser immediat, es va reeditar diverses vegades i va marcar un punt d'inflexió en la fama internacional del seu autor com a escriptor, qui, per altra banda, no se'n va sentir mai orgullós. De fet, quan finalment es va retirar de la vida pública, vint-i-dos anys després de la publicació oficial del llibre, va afirmar que tenia intenció de revisar-la i millorar-la per tal d'oferir al públic una nova versió de les seves *Notes on Virginia*, cosa que finalment es va veure incapaç de fer degut a la magnitud de la tasca i als altres projectes que també volia dur a terme. En una carta a un editor interessat en aquesta possibilitat va expressar tots els impediments:

Em proposes la preparació d'una nova edició de les 'Notes on Virginia'. Vaig considerar la idea en el passat, i de tant en tant em vaig adonar d'algunes qüestions noves que vaig creure que hauria d'adaptar a una edició pòstuma. Però ara començo a veure que és una tasca impracticable per mi. Gairebé quaranta anys d'experiència addicional en els afers de la humanitat em portarien a dilatacions que no sé on acabarien. És clar que aquesta experiència no ha alterat cap dels principis. Però ha proporcionat material per un desenvolupament abundant. També, cada moment lliure que tinc més enllà del meu exercici diari i dels meus afers es veu ofegat per la correspondència, resultat de les extenses relacions que ha ocasionat el curs de la meva vida. I ara el propi acte d'escriure es torna lent, laboriós i irritant. Ja no contemplo doncs, la idea de preparar una nova còpia d'aquest treball. El treball en sí mateix no és més que la mesura d'una ombra, mai estacionària, sinó que creix a mesura que el sol avança, i que ha de ser presa de nou cada hora. Ha de restar, així, a alguna altra mà perquè estableixi la seva

⁷⁵⁵ La informació relativa a aquesta i la resta de dades sobre la publicació del llibre l'hem extret sobretot de JEFFERSON, Thomas. *Notes on...*; i de TUCKER, David, *Enlightened Republicanism...* així com d'altres que tracten el tema de manera tangencial.

aparició en una altra època, per fornir un altre element per calcular el curs i la moció d'aquest membre del nostre sistema federal. Doncs això, cada dia, afegeix matèria nova i estranya.⁷⁵⁶

Posem aquí punt i final a la breu biografia de Thomas Jefferson i a la presentació de la seva obra més important relacionada amb la controvèrsia que ens ocupa i tot seguit entrarem a analitzar en detall els apartats que van tractar de manera més concreta els atacs realitzats per Buffon i De Pauw entre d'altres sobre la degeneració o la inferioritat de la natura americana.⁷⁵⁷

Importància de Jefferson en el debat

Abans, però, podem establir en uns breus apunts la significació concreta d'aquest autor en el marc concret del debat que ens ocupa.

És clar que un dels punts primordials i també més obvis per a entendre la seva rellevància, igual que ho era pel cas del comte de Buffon, és prendre en perspectiva la importància del propi personatge en si. Sense voler repetir la informació que ja hem exposat a la seva biografia però en tot cas apel·lant a ella com a referència, resulta imprescindible esmentar que si la resposta de Jefferson a la teoria de la degeneració americana va arribar a tenir l'enorme repercussió que va assolir, va ser degut en gran part a la seva popularitat i a la reputació que ja ostentava com a polític, com a estadista i també com a científic en camps molt diversos. Als Estats Units no hi havia dubte de la seva importància, i no cal oblidar que en el moment de la primera publicació de les *Notes on Virginia* es trobava a Europa ocupant el càrrec d'ambaixador dels Estats Units a París, a on la seva fama també l'havia acompanyat.⁷⁵⁸

⁷⁵⁶ Aquesta carta es pot consultar a ELLERY BERG, Albert (ed.). *The writings of Thomas Jefferson*, Vol. XIV. Washington: The Thomas Jefferson Memorial Association, 1907. Pàg. 219. La versió *online* es pot consultar a <http://www.constitution.org/tj/jeff14.txt>

⁷⁵⁷ Podem incloure aquest debat en la noció molt més genèrica de la pròpia idea de degeneració o decadència utilitzant HERMAN, Arthur. *La idea de decadència en la història occidental*. Barcelona: Andrés Bello, 1998.

⁷⁵⁸ Període que queda descrit a HOWARD ADAMS, William. *The Paris Years of...*

Va ser durant aquesta estança quan va tenir finalment l'oportunitat de conèixer Buffon en persona, i els dos autors es van enredar en una sèrie de discussions i de demostracions que més endavant explicarem detalladament. Però sabem que molt abans d'aquesta trobada Jefferson ja estava sobradament familiaritzat amb l'obra del francès, doncs les dades biogràfiques ens diuen que posseïa, en la seva col·lecció privada, molts dels volums de la edició número dotze de la *Histoire Naturelle*, publicada a Paris en 71 volums entre els anys 1752 i 1805. Tenia aquests llibres i el seu autor en tant alta consideració que anys més tard va creure necessari ordenar la compra de l'edició de 1799, que consistia en cent vint-i-set volums, perquè formessin part de la biblioteca de la Universitat de Virginia.⁷⁵⁹ Aquesta minúscula dada ja ens dóna informació sobre l'admiració que el virginià sentia per Buffon, que va voler deixar impresa en nombroses ocasions, sense que això li impedís corregir-lo educadament quan va creure que era imprescindible.

De fet, sembla que un dels objectius primordials de les *Notes on Virginia* va ser precisament refutar les afirmacions vessades pel francès sobre el continent americà. Malgrat que originàriament fossin escrites com a resposta a les preguntes realitzades per Marbois, la lectura de certs capítols evidencia clarament que Jefferson era conscient de la enorme repercussió que havien tingut tant la *Histoire Naturelle* com la multitud d'obres secundàries que s'hi havien inspirat.⁷⁶⁰ El virginià va voler refutar punt per punt tot allò que fes referència més directa al Nou Món, exposant tantes temàtiques com li va ser possible i realitzant meticuloses observacions geogràfiques, geològiques, meteorològiques i biològiques, però també sociològiques, polítiques, econòmiques i comercials.⁷⁶¹ Aquestes són només algunes de les qüestions a les que el virginià va dedicar més atenció; com que la nostra temàtica ens limita forçosament, només exposarem més endavant aquelles que es vinculen més directament amb el debat, però podem afirmar que les *Notes on Virginia* van voler ser una exposició tant global com

⁷⁵⁹ SOWERBY, E. Millicent (comp.). *Catalogue of the Library of Thomas Jefferson, 4 Vol.* Charlottesville: University of Virginia, 1983.

⁷⁶⁰ De l'estada de Marbois als Estats Units i la seva correspondència: CHASE, Eugene Parker, (ed.). *Our Revolutionary Forefathers: The Letters of François, Marquis de Barbe-Marbois, during his residence in the United States as Secretary of the French Legation, 1779-1785.* Whitefish: Kessinger Publishing, 1929.

⁷⁶¹ El marc genèric d'aquesta confrontació el podem veure a ROGER, Philippe. *The American Enemy: The History of French Anti-Americanism.* Chicago: University of Chicago Press, 2006. I també: SADOSKY, Leonard J. et alii. (eds.). *Old World, New World...*

fos possible de la situació dels Estats Units, doncs si bé teòricament només havien de cobrir l'estat que apareix al títol, les generalitzacions són força abundants.

La del tercer president dels Estats Units va ser, sens dubte, la resposta més important i contundent que va rebre la tesi de la degeneració americana, i també la que va tenir més influència. Tot i que cal dir per endavant que no seria fins entrat el segle XIX, amb el desenvolupament en profunditat de diverses branques de la ciència relacionades amb la biologia i l'antropologia entre d'altres, quan aquests arguments quedarien completament desacreditats; l'ombra de Buffon va ser molt allargada en aquest sentit.⁷⁶²

Moltes de les fonts secundàries més actuals que hem consultat sobre els enfrontaments entre aquests dos grans escriptors limiten el debat a la qüestió estrictament zoològica i repeteixen les conegudes anècdotes derivades de la seva coneixença, però la controvèrsia va molt més enllà. Es tractava de demostrar que Amèrica no era més dèbil que Europa, que no era un territori inferior o degenerat, que la posició geogràfica no implicava necessàriament un estigma civilitzatori, i que les possibilitats de futur eren idèntiques a les europees, o potser fins i tot més, doncs es tractava d'una nova terra encara per explotar en la que es podia evitar repetir els mateixos errors de la metròpoli.⁷⁶³ És clar que el factor polític també revestia una importància immensa, no podem perdre de vista la cronologia que ens informa de que en el moment de la publicació de les *Notes on Virginia*, la independència era relativament recent, i és obvi que també van actuar com a text de reivindicació de la pròpia existència.

L'element, però, que creiem el més significatiu de l'aportació de Jefferson al debat i que ahora explica moltes de les seves discrepàncies metodològiques i pràctiques amb Buffon fa referència al seu punt de vista en relació a l'estudi de la natura. En el desenvolupament del capítol que comença aquí veurem clarament com el virginiana es va erigir com a pioner i va establir les bases de moltes disciplines científiques que, abans

⁷⁶² Per a comprendre les dificultats amb que es va topar la ciència davant la tradició es pot consultar: GRIBBIN, John. *Historia de la ciencia, 1453-2001*. Barcelona: Crítica, 2003. I sobre l'enorme interès de Jefferson per les ciències de la natura, THOMSON, Keith. *A Passion for Nature...*

⁷⁶³ El descobriment progressiu del món (potser el seu encongiment) feia que cada cop més els europeus es preguntessin sobre el paper que tenien aquelles terres llunyanes, i d'aquest joc no se n'escapà Àsia, que podem afegir com a trajecte paral·lel a l'americà: CHING, Julia. *Moral enlightenment: Leibniz and Wolff on China*. Sankt Augustin: Institut Monumenta Serica. Nettetal: Steyler, 1992.

que ell, o bé s'havien ignorat completament o bé s'havien quedat estancades en una perspectiva premoderna, sovint excessivament vinculada a les tradicionals explicacions teològiques del món.⁷⁶⁴ Per tal de reforçar les seves afirmacions, Jefferson no només va aportar la seva pròpia experiència i la veu de molts altres autors que havien deixat constància escrita dels seus coneixements, també es va deixar endur per un esperit científic inaudit a l'època i va basar els seus arguments en proves físiques i en observacions directes. Així, va prendre tota mena de dades amb una meticulositat sorprenent i va elaborar taules estadístiques, llistats i gràfics que l'ajudaven a il·lustrar les seves conclusions i que feien molt difícil la crítica des de la perspectiva purament filosòfica o argumentativa, que és precisament la que representava, en aquest context concret, un naturalista com Buffon.⁷⁶⁵

Una conseqüència directa del seu enorme interès en múltiples camps del coneixement vinculat a la defensa de la seva pàtria encara en la infància va ser l'estímul a l'estudi de la natura del continent nord-americà en totes les seves vessants. Sempre que va tenir oportunitat va realitzar crides a rectors, professors i alumnes universitaris perquè aprofundissin en l'estudi de diverses branques de la ciència que necessitaven o bé una empenta o directament ser iniciades; va utilitzar la seva influència política per demanar que es creessin cursos sobre mineralogia o zoologia en el nivell superior dels estudis.⁷⁶⁶ Va fomentar la presa sistemàtica de tota mena de dades i el coneixement del medi nord-americà, doncs s'adonava de que l'estat en que es trobava era bastant precari. Ell mateix, sense arribar a ser un expert, va establir les bases d'algunes disciplines com ara la meteorologia o la paleontologia.⁷⁶⁷ Estava convençut de que la millor manera de

⁷⁶⁴ Per a entendre l'evolució del pensament occidental es pot consultar la majestuosa síntesi oferta pel professor italià: GEYMONAT, Ludovico. *Historia de la filosofía y de la ciencia*. Barcelona, Crítica, 1998. I en relació al paper de la ciència en el món americà: HINDLE, Brooke. *The pursuit of Science in Revolutionary America*. London: W.W. Norton, 1974.

⁷⁶⁵ Per l'emergència del pensament científic modern: HALL, A. Rupert. *The Revolution in...*; així com WESTFALL, Richard S., *The Construction of...*; i BALL, Phillip. *Curiosity: How Science Became Interested in Everything*. London: Bodley Head, 2012.

⁷⁶⁶ Aquest camí que estava duent a terme el considerem part del que ja s'havia iniciat feia uns segles tot i que de manera molt tímida: GAUKROGER, Stephen. *The Emergence of a Scientific Culture. Science and the Shaping of Modernity 1210-1685*. Oxford: Oxford University Press, 2006.

⁷⁶⁷ A mode d'exemple es poden consultar: McADIE, Alexander George. "A Colonial Weather Service". *Popular Science Monthly*, Vol. 45. Cambridge: William Jay Youmans, juliol de 1894. Pàgs. 331-337. I LEHMANN-HARTLEBEN, Karl. "Thomas Jefferson, Archaeologist". *American Journal of Archaeology*, Vol. 47, N° 2. Boston: Archaeological Insititute of America, abril-juny de 1943. Pàgs. 161-163.

defensar els Estats Units d'atacs filosòfics com els que en aquell moment eren tant habituals a Europa, era tenint-ne un coneixement exhaustiu i utilitzant les dades, tant difícils de rebatre si eren rigoroses, per a l'elaboració de proves empíriques que resultessin irrefutables.

Aquesta idea ens porta directament a l'última qüestió que volem ressaltar en aquesta secció introductòria i que desenvoluparem àmpliament al llarg de les pàgines següents. Es tracta d'un element derivat de la concepció pragmàtica de Jefferson de l'estudi del medi i que implica una comprensió innovadora, o com a mínim molt poc comuna. Els dos autors que hem vist fins al moment, Buffon i sobretot De Pauw, representants de multitud d'altres pensadors, filòsofs i naturalistes de la època, realitzaven un estudi concret per tal de demostrar una tesi preconcebuda, de manera que seleccionaven d'entre la informació obtinguda aquella que els permetés corroborar el postulat que els dictava la raó. Així, si, per exemple, les extremitats dels indígenes americans eren comparativament més petites que les dels europeus, la deducció "lògica" –però també prèvia- era la inferioritat o la degeneració de la raça del Nou Món. Per a Jefferson, en canvi "Un home indi és petit en la mà i en els canells per la mateixa raó que un mariner és fort de braços i espatlles, i un mosso ho és en les cames i cuixes."⁷⁶⁸ Només a través de l'obtenció de dades es podien establir conclusions, però també era necessari entendre les dades i situar-les en el seu context. Es tracta, de nou, de l'esperit científic, en el sentit més contemporani de la paraula, del virginià. En nombroses ocasions veurem com sentia un gran interès en comprendre el medi i els animals i éssers humans que hi habitaven a través del coneixement en profunditat de les seves circumstàncies i de la naturalesa dels seus actes. Les dades eren valuoses, però sense context podien resultar molt confoses.

Un cop vists els que creiem que són els punts de pivotació de l'obra de Jefferson i sobretot de la seva contribució a la controvèrsia americana que ens ocupa, passem directament a analitzar en detall els temes concrets amb que va voler participar o que va creure necessari defensar per sobre de tot.

⁷⁶⁸ JEFFERSON. *Notes on...* Pàg. 60.

Una terra millorada

Si hem de jutjar per la quantitat de material escrit que li va dedicar en comparació amb d'altres, podem suposar fàcilment que la geologia no era la branca de les ciències de la natura que més interessava a Jefferson.⁷⁶⁹ En nombroses ocasions opinava que resultava poc pràctica i que era incerta, com en el cas de la estratigrafia, una especialitat encara en les beceroles que havia estat ben intuïda pel geòleg i naturalista escocès, pare de la teoria plutonista, James Hutton (1726-1797), que estava convençut de que l'erosió i la deposició de les capes de la terra podien aportar una informació vital sobre la seva formació i evolució.⁷⁷⁰ Sobre aquest tema en concret, Jefferson estava convençut de que estudiar “esgarrapades en la superfície de la terra” no valia l'esforç del filòsof.⁷⁷¹

Però també és cert que sovint atribuïa les mancances de la geologia com a ciència a l'escassetat d'estudis que s'havien realitzat al respecte, doncs acceptava que era necessària, per exemple, tal de poder extraure de la terra minerals valuosos per l'home. D'aquí que el 1797 demanés a l'*American Philosophical Society*, a la que pertanyia des de 1780 i de la que n'era conseller des del 1781, la promoció de “recerques sobre la història natural de la Terra, els canvis que ha patit en referència a Muntanyes, llacs, rius, praderes...”.⁷⁷² També tenim notícies de que encoratgés estudiosos a interessar-se en aquesta especialitat i de que inclogués els estudis de Geologia al currículum de la Universitat de Virginia.

Malgrat no ser-hi gaire aficionat, la gran varietat d'interessos d'aquest futur president dels Estats Units el van portar a especular sobre temes com ara la formació de les

⁷⁶⁹ Podem aportar sobre aquest tema concret ROWLAND, Stephen M. “Thomas Jefferson, Extinction, and the Evolving view of Earth History in the Late Eighteenth and Early Nineteenth Centuries”. *Memoirs*. Vol. 203. Boulder: The Geological Society of America, 2009. Pàgs. 225-246.

⁷⁷⁰ Aquestes idees de Hutton van ser exposades el 7 de març i el 4 d'abril de 1785 davant de la Royal Society of Edimburgh amb el títol de *Theory of the Earth; or an Investigation of the Laws observable in the Composition, Dissolution, and Restoration of Land upon the Globe*, i finalment van ser publicades l'any 1788 en les *Transactions of the Royal Society of Edimburgh*. Nosaltres hem consultat el facsímil HUTTON, James. *Theory of the Earth; or an Investigation of the Laws observable in the Composition, Dissolution, and Restoration of Land upon the Globe*. Charleston: Forgotten Books, 2007. [GB]

⁷⁷¹ Hem trobat aquesta referència indirecta a BOORSTIN, Daniel J., *The Lost World...* Pàg. 31.

⁷⁷² Aquesta demanda queda explicada a CHINARD, Gilbert. “Jefferson and the American Philosophical Society”. *Proceedings of the American Philosophical Society*, Vol. 87, N° 3. Philadelphia: American Philosophical Society, juliol de 1943. Pàgs. 263-276.

montanyes i la seva relació amb els eixos de la terra; la possibilitat de que els rius americans, en especial el Potomac, el Shenandoah i el Delaware, haguessin estat en el passat llacs interiors que s'haurien obert pas fins a l'oceà travessant les muntanyes; o de que el Golf de Mèxic es formés per una corrent oceànica; la topografia general d'Amèrica; l'origen i la història de la terra; el diluvi explicat a la Bíblia i la seva dubtosa veracitat; i sobre l'aparició de conquilles en llocs molt distants de l'oceà.⁷⁷³

En la introducció genèrica al debat que hem realitzat amb anterioritat hem discutit força les creences de Jefferson respecte a l'origen de la terra així com la seva posició davant de les opinions generalitzades dels deistes, podem dir aquí, només com a recordatori, que Jefferson s'oposava a les interpretacions mecanicistes que descartaven el Creador diví i considerava que la pròpia creació era prova més que suficient per a percebre Déu com a responsable de tot, “Tant irresistibles són aquestes evidències d'un Agent intel·ligent i poderós que, del nombre infinit d'homes que han existit al llarg dels temps, han cregut, en una proporció de com a mínim un milió a un, en la hipòtesi d'una eterna preexistència d'un creador, més que no pas en la de l'Univers que existeix per sí mateix.”⁷⁷⁴ Es tractava a més, d'una Creació substancialment idèntica a la que es podia percebre amb els sentits, de manera que potser havia succeït algun canvi molt menor, però cap d'enorme importància que hagués significat una alteració radical en la superfície terrestre.⁷⁷⁵

Deixant doncs aquesta idea de banda, ens centrarem aquí en les idees que Jefferson va treballar de manera més intensa, i les que, pel que ens pertoca, feien referència de manera més específica al continent americà, sobretot aquelles que vindrien a refutar les afirmacions dels atacants que hem tractat en el capítol immediatament anterior a aquest, és a dir: la noció de la joventut intrínseca d'Amèrica; i relacionat amb això la discussió sobre si el diluvi havia afectat d'idèntica forma tota la Terra; i encara continuant amb

⁷⁷³ De fet, la natura i la pròpia geologia del continent es troben en el mateix centre de la construcció nacional americana, com es pot veure a DRAKE, James D. *The Nation's Nature...*

⁷⁷⁴ Carta a John Adams, escrita des de Monticello amb data de l'11 d'abril de 1823. Nosaltres l'hem pogut consultar a <http://etext.virginia.edu/toc/modeng/public/JefLett.html>

⁷⁷⁵ Sobre la religiositat de Jefferson i les seves visions en aquest aspecte, VICCHIO, Stephen. *Jefferson's Religion...*

aquesta idea la dificultat d'explicar l'aparició de conquilles en llocs insòlits com ara el cim de les muntanyes peruanes més altes.

Començant pel tema de la suposada joventut del continent americà, utilitzada per molts dels atacants en aquesta controvèrsia com a explicació i causa de la seva inferioritat respecte a Europa, Jefferson li va donar un gir de 180 graus, doncs va acceptar el principi bàsic, però el va utilitzar de tal manera que acabés expressant exactament el contrari d'allò que pretenien els primers que l'havien utilitzat. Veiem doncs com en una carta plena d'afecte dirigit a la seva destinatària, de qui s'havia acomiadat amb dolor recentment, Jefferson evoca els llocs on la portarà i els detalls que li ensenyarà quan ella, si compleix els seus desigs, el visiti a Monticello:

Recordo que em va dir, quan ens vàrem separar, que em vindríeu a veure a Monticello. I encara que crec que és impossible, he estat planificant les coses que us mostraria: una flor aquí, un arbre allà; un bosc més enllà, a prop d'una font; en aquesta banda un pujol, en aquella un riu. I és que, senyora, no conec res tant encantador com el nostre país. Els entesos diuen que és una creació nova, i jo els crec, no per les seves raons, sinó perquè és fet sobre un pla millorat. Europa és una primera idea, una producció crua, abans que el Totpoderós sabés el que es feia o hagués decidit què volia.⁷⁷⁶

Amb una argumentació gens científica però força efectiva, el virginiana va exposar la teoria de la joventut americana com a símbol de la seva perfecció i superioritat respecte a Europa.

Aquesta no era, però, la opinió compartida per la majoria dels defensors d'Amèrica, que de manera genèrica assumien que el Nou Món tenia exactament la mateixa edat geològica que Europa, podem utilitzar com a exemple d'aquesta tendència més comuna l'economista italià Gian Rinaldo Carli (1720-1795), que donat que no tenia una vinculació de caràcter personal amb Amèrica, va poder observar tota la controvèrsia d'una manera molt més objectiva, i va considerar que la idea de la inferioritat americana

⁷⁷⁶ La carta, escrita des de Paris el 17 de febrer de 1788 va dirigida a Angelica Schuyler Church; l'hem consultat a WILSON, Douglas L.; STANTON Lucia (eds.). *Jefferson...* Pàg. 215.

era poca cosa més que una absurditat. En qualsevol cas, va dedicar unes pàgines a parlar d'aquesta idea en concret, demostrant, tot sigui dit, uns coneixements geogràfics força limitats, però tot i així afirmant rotundament que:

...la veritat és que Amèrica és un país tant antic com el nostre hemisferi, i potser més antic, doncs així com en gairebé totes les eminències de les muntanyes, i en gran part de la superfície de la terra es troben ostres i conquilles petrificades i col·locades en capes paral·leles, fet que indica una pausada retirada d'un mar que la va inundar; així als cims de les serralades d'Amèrica [...] no va trobar cap senyal de crustacis, cap marca de mar.⁷⁷⁷

En aquesta breu cita, gràcies a Carli podem introduir els dos següents elements que giraven constantment al voltant d'aquesta disputa en concret, la discussió sobre el diluvi universal, i l'existència de conquilles petrificades.

Sobre el primer, podem introduir les idees de Jefferson amb les d'un altre dels grans advocats de la causa americana, al que aquell citava constantment i que clarament va influir les idees del virginiana. Es tracta d'un autor que analitzava amb gran detall les obres anteriors i utilitzava abundants arguments provinents de la geologia, l'història natural, l'història política i d'altres camps per defensar les seves idees. Parlem de l'historiador jesuïta Francisco Xavier Clavigero (1731-1787), que va escriure, el 1780, *Historia Antigua de Mèxico: sacada de los mejores historiadores españoles, y de los manuscritos, y de las pinturas antiguas de los indios*, al volum II de la qual trobem vuit pàgines dedicades exclusivament a rebatre *la supuesta inundación de América*. Clavigero ens demostra una lectura acurada tant de l'obra de Buffon com la de De Pauw, als que no va dubtar en atacar (sobretot al segon) i insultar de manera gens dissimulada, com quan va fer un repàs de totes les crítiques expressades pel berlinès "...que ell va observar des del seu gabinet a Berlín molt millor que tots els que hem estat a Amèrica."⁷⁷⁸

⁷⁷⁷ CARLI, Gian Rinaldo. *Cartas americanas*. Cremona: Lorenzo Marini, 1781. Pàg. 13. [GB]

⁷⁷⁸ CLAVIGERO, Francisco Xavier. *Historia Antigua de Mèxico...*, Vol. II. Londres: R. Ackermann, 1826. Pàg. 242. [GB]

Des de bon començament, Clavigero va considerar que “tota aquesta suposició és aèria, i la inundació de que parlen s’ha de col·locar a la classe de les quimeres.”⁷⁷⁹ Amb anterioritat en l’obra, el jesuïta ja havia parlat dels equívocs en la comparació amb el diluvi universal segons les tradicions europees i inca, i demostrant un enorme coneixement de les tradicions i les històries orals i escrites dels mexicans, va desmuntar la tesi de De Pauw que en realitat era una còpia la de Acosta, malgrat que només va voler escollir aquelles parts que li resultaven útils per al seu atac, doncs sembla que el mateix Acosta es va adonar del seu error amb posterioritat. La idea dels dos diluvis quedava doncs descartada com a possibilitat, si més no, en els termes en que l’havia expressat De Pauw.⁷⁸⁰

Tot i que reconeixent la feina de Clavigero, Jefferson anirà encara un pas més enllà, doncs seguint la línia abans avançada de girar els arguments dels atacants en la seva contra de manera contundent va afirmar que,

L’atmosfera i tot el que conté, ja sigui aigua, aire o altres matèries, gravita la terra; cosa que significa que tenen pes. L’experiència ens diu que el pes de tot això no excedeix mai una columna de mercuri d’uns vuitanta centímetres d’alt, que és igual a una pluja d’uns deu metres d’alt. Si tots els continguts de l’atmosfera fossin aigua enloc del que són, només cobririen el globus uns 35 peus [10 metres], però com que aquestes aigües, a mesura que cauen, anirien a parar als mars, la mesura superficial dels quals és de dos a un en referència a les parts seques del globus, els mars pujarien només 52 ½ peus [setze metres] sobre el seu nivell actual, i òbviament només inundarien la terra fins a aquesta alçada.⁷⁸¹

El que seria tercer president dels Estats Units, no només estava considerant aquí com a força improbable la idea de la segona inundació que hauria afectat exclusivament el

⁷⁷⁹ Ibid.

⁷⁸⁰ En aquest apartat només citarem un d’aquests autors jesuïtes, però val a dir que n’hi ha d’altres, com ara l’italià Filippo Salvatore Gilij (1721-1789), un dels primers en estudiar extensament l’origen dels diversos idiomes indígenes, que també van utilitzar els seus amplíssims coneixements sobre la història i les llegendes del sud d’Amèrica per rebatre les tesis de Buffon, Raynal i De Pauw en els seus propis termes; aquest escriptor en particular ho va fer en la seva obra GILIJ, Filippo Salvatore. *Saggio di storia americana o sia storia naturale, civile, e sacra de’ regni, e delle provincie spagnole di Terra-ferma nell’ America meridionale*. Roma: Luigi Perego Erede Salvioni, 1782. [GB]

⁷⁸¹ JEFFERSON. *Notes on...* Pàg. 31.

continent americà, sinó que estava utilitzant extrapolacions matemàtiques per posar en dubte la probabilitat del diluvi Bíblic, malgrat no fer-ho directament, i de fet en algun altre punt de la mateixa obra afirma que “La història ens dóna exemples possibles d’un diluvi parcial a les terres dels voltants del mar Mediterrani. S’ha suposat sovint, i no és improbable, que aquell mar va ser en el passat un llac.”⁷⁸²

Jefferson també va fer referència a les ja esmentades conquilles, i igual que molts dels seus col·legues estava perplex pel fet que se n’haguessin trobat a diversos llocs inesperats, malgrat que sovint ho posava en dubte, “He rebut conquilles petrificades de diversos tipus de les primeres fonts del Kentucky, que no s’assemblen a cap altra que jo hagi vist a aigües amb marees. Es diu que es troben conquilles als Andes, a Sud-Amèrica, a quinze mil peus per sobre del nivell de l’oceà”, i en una nota a peu de pàgina just al final d’aquesta frase, es pregunta: “Amb l’autoritat de qui s’ha dit això? Bouguer, el millor testimoni pel que fa als Andes, parlant de Perú, diu: ‘Aquí hom no observa cap traça d’aquelles enormes inundacions que han deixat tantes marques en tantes altres regions. Vaig fer tots els esforços per trobar alguna conquilla, però sempre en va. Aparentment les muntanyes del Perú són massa altes’.”⁷⁸³

Jefferson era força escèptic en aquest tema, i li costava recolzar qualsevol de les diferents teories existents que intentaven explicar l’existència de les conquilles i la seva procedència. L’idea d’un diluvi que les hagués empès amb tanta força des dels llits marins fins a les muntanyes més altes de la terra li semblava “més enllà de les lleis de la natura.”⁷⁸⁴

Una altra hipòtesi, amb la que potser va arribar a estar més d’acord, era la que les interpretava com a pedres simètriques que creixien com ho feien els cristalls, les plantes i els animals. El gran defensor d’aquesta idea era ni més ni menys que Voltaire, que semblava tenir proves d’un cas de creixement de conquilles ocorregut al sud de França, de manera que quan Jefferson viatjava per aquella zona, no va voler perdre la

⁷⁸² JEFFERSON. *Notes on...* Pàg. 32. En una nota a peu de pàgina, el propi Jefferson cita com a font sobre aquest tema l’historiador grec Xenofont (428 a.C.-355/350 a.C.).

⁷⁸³ JEFFERSON. *Notes on...* Pàg. 31. Ens cita aquí el matemàtic i geòleg francès Pierre Bouguer (1698-1758).

⁷⁸⁴ JEFFERSON. *Notes on...* Pàg. 31.

oportunitat de comprovar aquests fets per sí mateix, així que va aconseguir que el Marquès de Chastellux li preparés una trobada amb el tal Monsieur Gentil, qui s'havia interessat en aquest problema i havia mantingut correspondència al respecte amb el gran enciclopedista.⁷⁸⁵ Gentil havia pogut confirmar la font de Voltaire i havia realitzat també les seves pròpies observacions, cosa que el va portar a estar convençut de que les conquilles efectivament tenien la capacitat de créixer per si soles. Jefferson va escoltar amb atenció, però va arribar a la conclusió de que calien més investigacions al respecte. Ell mateix no acceptava la teoria tot i que entenia que “no era impossible”. Veiem els apunts que va realitzar al seu diari sobre aquest assumpte:

Conquilles; relatiu al creixement de conquilles i la seva manca de connexió als cossos d'animals del castell de Monsenyor de la Sauvagière a prop de Tours, [...] em va dir [M. Gentil] [...] que no només la Falunière [dipòsit de conquilles fòssils] sinó molts altres llocs al voltant de Tours, convencerien qualsevol observador imparcial que les conquilles són fruit de la terra, produïdes de manera espontània. [...] No tenim encara materials suficients per arribar a cap conclusió. El fet afirmat per Sauvagière no va en contra de les lleis de la natura, i per tant és possible: però és tant poc anàleg amb els seus processos habituals que, si fos veritat, seria extraordinari.⁷⁸⁶

En qualsevol cas, i malgrat que a Jefferson li semblava que d'entre les diverses explicacions possibles aquesta semblava la menys inversemblant, no la va arribar a assumir com a pròpia, doncs li resultava molt difícil de creure que si una de les funcions dels animals marins havia estat produir conquilles, el Creador, per pura frugalitat, hagués permès que aquestes mateixes formes es produïssin també en la manera accidental en que creixien els cristalls. “No es troba dins de la economia habitual de la natura l'ús de dos processos per una espècie de producció.”⁷⁸⁷

⁷⁸⁵ Aquest episodi queda retratat a McGRATH MORRIS, James; WEENE, Persefone (eds.). *Thomas Jefferson's...*

⁷⁸⁶ La cita és de les notes preses pel propi Jefferson en el seu viatge des de Paris al sud de França l'any 1787. Es troba a la JEFFERSON, Thomas. *Memoires, correspondence and private papers of Thomas Jefferson*, Vol. II. Boston: Henry Colburn & Richard Bentley, 1829. Pàg. 158. [Arch], i fa referència, concretament, als dies 6, 7 i 8 de Juny de l'any 1787, corresponents a les estades a Nantes, Ancenis, Angers i Tours.

⁷⁸⁷ JEFFERSON, Thomas. *Memoires, correspondence...*, Pàg. 159.

Tot i que Jefferson no va tractar directament la crítica realitzada per Buffon sobre l'excessiva abundància d'aigua al continent americà que podia estar relacionada amb l'emergència més tardana de l'oceà d'aquesta part de la terra o amb un diluvi posterior al que hauria afectat Europa, val la pena tornar a citar aquí Clavigero, doncs veurem més endavant que tornaria a ser, en un tema relacionat amb aquest com era la humitat del clima del Nou Món, una referència important per al virginià. El jesuïta de Nueva España afirmava que els grans llacs i pantans eren només mostra de la gran abundància i magnificència dels rius, les fonts i les pluges americanes. "Si aquells llacs provinguessin d'una inundació, i no de les causes que acabem d'indicar, s'haurien assecat, després de tants segles, per la continua evaporació que provoquen els raigs del Sol, especialment en la zona tòrrida...".⁷⁸⁸ Amb idees com aquesta Clavigero desfarà una a una les idees dels autors europeus, i en més d'una ocasió les tornarà en la seva contra, doncs els farà veure que, seguint les seves argumentacions fins a l'extrem, el vell continent és el que podia sortir perdent.

Si tenim a mà les causes naturals i conegudes, perquè hem d'acudir a les suposades i les improbables? Si els llacs indiquen inundació, llavors l'hauríem de creure a l'antic continent i no pas en el nou, doncs tots els llacs d'Amèrica [...] no poden comparar-se amb els mars Negre, Blanc, Bàltic i Caspi, els quals, encara que tenen el nom de mars, són, segons el propi Comte de Buffon, vertaders llacs, formats pels rius que hi desemboquen.⁷⁸⁹

En definitiva,

...abans es podria assegurar que si el diluvi de Noé no va negar tota la terra, cap altre país s'hauria pogut sostraure amb major probabilitat d'aquella catàstrofe que el territori de Mèxic, doncs a més de la seva gran elevació sobre el nivell del mar, no hi ha cap país mediterrani on siguin més rars els cossos marins petrificats.⁷⁹⁰

⁷⁸⁸ CLAVIGERO, Francisco Xavier. *Historia Antigua de Megico...* Pàgs. 243-244.

⁷⁸⁹ CLAVIGERO, Francisco Xavier. *Historia Antigua de Megico...* Pàgs. 244.

⁷⁹⁰ CLAVIGERO, Francisco Xavier. *Historia Antigua de Megico...* Pàgs. 249.

I per acabar aquesta temàtica, podem esmentar un altre dels importants científics que van defensar Amèrica durant la controvèrsia en referència al problema dels pantans miasmàtics i les marismes que “espatllaven la cara del continent americà”, tema prominent entre els “desordres aparents” que picaven la curiositat dels filòsofs americans, que es preguntaven amb quin propòsit havien estat creades aquestes àrees insalubres en la economia de la natura, doncs si el Creador estimava la vida, perquè havia fet part de la terra insalubre o inhabitable? La literatura científica del període és plena de reflexions sobre pantans i marismes. Potser l’explicació més enginyosa i comprensiva va ser la presentada pel filòsof de Philadelphia Adam Seybert (1773-1825), “Els considero [els pantans] molt necessaris per mantenir l’atmosfera en un grau adequat de puresa, no és només l’atmosfera impura la que mata animals, també la que és massa pura; i un enginyós filòsof també ha observat que els animals viuen massa ràpid en atmosferes sobrecarregades d’oxigen”.⁷⁹¹

La mal·leabilitat del clima americà

Si bé alguns autors volien deduir l’abundància de rius i pantans d’un passat geològic llunyà, el marc genèric més contemporani d’aquestes discussions eren les condicions climatològiques, que ens interessen aquí especialment, doncs ja hem vist com el comte de Buffon basava la gran majoria de les seves acusacions en la idea de que el clima americà resultava nociu pel creixement de la “natura animada” més noble. I si hi havia un tema sobre el que Jefferson estava absolutament preparat per discutir, era precisament aquest, doncs podem dir fàcilment que fou el més gran coneixedor de la meteorologia americana del seu temps. Prenent una perspectiva molt innovadora a l’època i de caire totalment científic, va mantenir que el temps atmosfèric d’un país o una regió només es podia establir de manera acurada a través d’observacions simultànies fetes a distàncies separades; així, en realitzar mesuraments constants i continuats al llarg d’anys, es va avançar molt a les pràctiques del seu temps en aquest camp.⁷⁹²

⁷⁹¹ Aquesta cita es troba a SEYBERT, Adam. “Experiments and observations on the atmosphere of marshes”. *Transactions of the American Philosophical Society*, Vol. IV. Philadelphia: Thomas Dobson, 1799. Pàgs. 415-430. [GB] En concret a la pàgina 429.

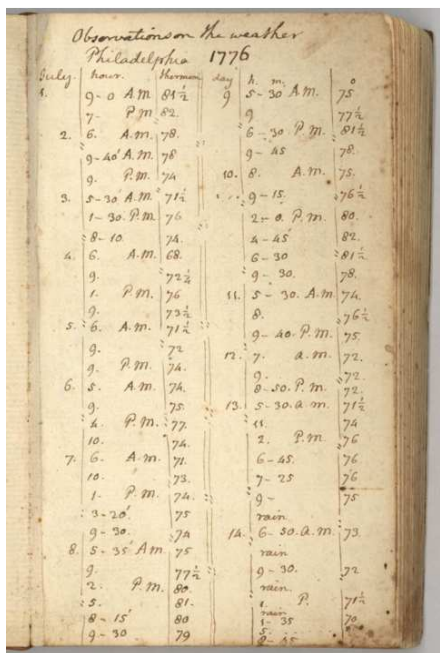
⁷⁹² Per més sobre el coneixement de Thomas Jefferson en meteorologia, McADIE, Alexander George. “A Colonial Weather...”, Pàgs. 331-337.

No només va realitzar tota mena d'experiències de manera privada, sinó que a més a més va liderar les investigacions meteorològiques del seu temps, doncs era un tema pel que sentia una passió desmesurada, fet que es pot percebre fàcilment en molts dels seus escrits, i en especial en la seva correspondència. És rar no trobar comentaris precisos relacionats amb el clima en cadascuna de les cartes que escrivia als seus familiars i amics més propers "...hem tingut tres dies de calor excessiu. El termòmetre el dia 16 estava a 92°, el 17 a 92 ½, i ahir a 93°. Mai no havia sobrepassat els 92 ½° en aquest lloc; com a mínim durant els períodes de la meva observació."⁷⁹³ Jefferson era tota una eminència en la climatologia americana, i va arribar a establir una xarxa d'informadors que prenen nota, a diversos indrets dels Estats Units, de totes aquelles observacions que els demanava. Una de les experiències més conegudes és la que va dur a terme a partir de l'any 1772 amb el seu amic el reverend James Madison (1751-1836), que implicava un programa de 5 anys d'observacions meteorològiques simultànies a Williamsburg i a Monticello per tal de poder obtenir dades que els permetessin arribar a conclusions sobre la evolució del clima de Virginia en diversos punts de la geografia d'aquest estat.⁷⁹⁴

Per fer-nos una idea del rigor i el detall que dedicava a les seves investigacions, podem observar en les figures 38 i 39 algunes de les taules que elaborava en els seus quaderns i que més tard va utilitzar per a reforçar els seus arguments.

⁷⁹³ Carta a James Madison, Monticello, 18 juny, 1813, a MORRIS BETTS, Edwin (ed.). *Thomas Jefferson's Garden Book*. Charlottesville: Thomas Jefferson Memorial Foundation, 1999. Pàg. 515.

⁷⁹⁴ Per aquest experiment i d'altres idees relacionades amb la climatologia, MARTIN, Edwin T. *Thomas Jefferson...* Pàgs. 131-147.

It is a common opinion that the accuracy of the several tables of the weather have been improved in some considerable degree since the observations were first made at Monticello from 1811 to 1816. It is not, however, to be supposed that the accuracy of the observations has been improved in the same degree. The observations were made at Monticello from 1811 to 1816. It is not, however, to be supposed that the accuracy of the observations has been improved in the same degree. The observations were made at Monticello from 1811 to 1816.

	1811	1812	1813	1814	1815	1816
Jan	24	24	24	24	24	24
Feb	12	12	12	12	12	12
Mar	10	10	10	10	10	10
Apr	10	10	10	10	10	10
May	10	10	10	10	10	10
June	10	10	10	10	10	10
July	10	10	10	10	10	10
Aug	10	10	10	10	10	10
Sept	10	10	10	10	10	10
Oct	10	10	10	10	10	10
Nov	10	10	10	10	10	10
Dec	10	10	10	10	10	10
Annual	10	10	10	10	10	10

Figs. 38 i 39. La primera de les taules és extreta del diari meteorològic de Thomas Jefferson, mostra els primers dies de Juliol de 1776, la segona fa referència a la segona dècada del XIX.⁷⁹⁵

Per si això no fos suficient per entendre fins a quin punt sistematitzava les seves observacions, tenim una explicació realitzada per ell mateix sobre quins eren els seus procediments:

El meu mètode és fer dues observacions al dia, la primera tant aviat com sigui possible al matí, la segona de les 3 a les 4 en punt [...] Ho anoto en una llibreta d'ivori de butxaca de la següent forma i ho copio un cop a la setmana. La primera columna és el dia del mes, la segona el termòmetre del matí....⁷⁹⁶

I segueix amb les observacions sobre l'ambient genèric, les precipitacions i l'aparició d'animals o plantes que poguessin estar relacionades amb el clima, entre d'altres.

El propi Jefferson se sabia un pioner en aquesta branca de la ciència, i de fet aprofitava qualsevol oportunitat per queixar-se del mal estat de les investigacions sobre el clima

⁷⁹⁵ La primera imatge prové de <http://classroom.monticello.org/kids/gallery/image/342/Jeffersons-notes-on-the-weather-in-Philadelphia-July-1776/>, la segona de <http://www.mitosyfraudes.org/Calen/Year1816.html>

⁷⁹⁶ Descripció del seu mètode en la carta enviada a Thomas Mann Randolph des de New York el 18 d'abril de 1790. Es pot consultar online a http://oll.libertyfund.org/?option=com_staticxt&staticfile=show.php%3Ftitle=803&chapter=86754&lajout=html&Itemid=27

als Estats Units i per promoure una millora de la infraestructura que permetés recollir una informació que podia resultar tant fonamental pel desenvolupament del seu país.

De tots els departaments de la ciència, cap d'ells no sembla haver avançat tant poc en els últims cent anys com el de la meteorologia.[...] Però el fenòmen de la neu, la pedra, l'halo, l'aurora boreal, la boirina, etc., són encara coneguts de manera molt imperfecta. Jo mateix sóc un empíric en la filosofia natural, patint que la meua fe no va més enllà dels meus fets. Però em plau de veure els esforços de la especulació hipotètica, a través de la col·lisió de diverses hipòtesis, al final obtindrem la veritat i la ciència avançarà.⁷⁹⁷

Entrant de ple en la controvèrsia amb els autors europeus, més agressius, va utilitzar els seus propis mesuraments i els que havien fet altres abans que ell tant als Estats Units com a Europa per a establir una comparativa en la que el vell continent no semblava sortir molt ben parat.⁷⁹⁸ En aquest punt és també quan les seves referències directes sobretot a Buffon però també a De Pauw comencen a ser més abundants, i tot i que els obviarem per tal de no realitzar repeticions innecessàries, cal esmentar el fet que Jefferson gairebé sempre citava paràgrafs sencers de les obres dels atacants o, com ell els anomenava sovint, calumniadors, per passar tot seguit a desbaratar-los frase per frase amb una precisió molt acurada. Veiem només un exemple, que ve a col·lació perquè el virginiana presenta l'argument utilitzat per Buffon per tal de desprestigiar el clima americà com a propici per la vida. "I la raó que ell esgrimeix és que els calors a Amèrica són inferiors; que hi ha més aigües esteses sobre la seva superfície per natura, i menys d'aquestes han estat drenades per la mà de l'home."⁷⁹⁹ I la continuació, a més, ens permet observar el to general dels esments als autors europeus, la fama dels quals li

⁷⁹⁷ Carta enviada des de Monticello a George F. Hopkins, el 5 de setembre de 1822. Es troba a HOLMES, Jerry. *Thomas Jefferson. A Chronology of his thoughts*. Boston: Rowman & Littlefield Publishers Inc., 2002. Pàg. 291.

⁷⁹⁸ És clar que Jefferson no va ser l'únic en defensar les benignitats del clima americà, tot i que és cert que alguns simplement apel·laven a la seva experiència o al seu instint per rebatre allò que havien dit els atacants i no van arribar a la complexitat dels estudis del virginiana, però el Reverend Timothy Dwight (1752-1817), el polític Dewitt Clinton (1769-1828) o el grògraf Jedediah Morse (1716-1826) també defensaren les condicions climàtiques d'Amèrica del nord i corregiren alguns dels errors comesos pels europeus.

⁷⁹⁹ JEFFERSON. *Notes on...* Pàg. 47.

mereixia tot el seu respecte, però quan ho creia necessari no dubtava a exposar obertament els seus errors.

En altres paraules, que la calor és amigable, i la humitat és adversa a la producció i al desenvolupament dels quadrúpedes. No confrontaré aquesta hipòtesi en la seva primera i dubtosa base de si el clima d'Amèrica és comparativament més humit perquè no posseïm observacions suficients com per decidir sobre aquesta qüestió. I malgrat això, fins que s'hagi decidit, som tant lliures de negar com d'altres ho són d'afirmar el fet, tot i així suposem-ho durant un moment. La hipòtesi, després d'aquesta suposició, en procedeix a una altra; que la humitat és poc beneficiosa per al creixement animal. La veritat d'això és inescrutable per a nosaltres per raons a priori. La natura ha amagat de nosaltres el seu *modus agendi*. El nostre únic recurs sobre aquestes qüestions és a l'experiència; i crec que l'experiència va en contra de la suposició. És per l'assistència del calor i de la humitat que els vegetals s'elaboren a partir dels elements de la terra, l'aire, l'aigua i el foc. En relació a això veiem com els climes més humits produeixen les majors quantitats de vegetals. Els vegetals són, de manera directa o indirecta el menjar de tots els animals: i en proporció a la quantitat de menjar, veiem animals que no només han multiplicat el seu nombre sinó que també han millorat el seu volum, fins al punt que ho permeten les lleis de la natura.⁸⁰⁰

Demostrant també haver realitzat una lectura acurada de les obres que es proposava desacreditar i evidenciant algunes de les contradiccions que li podien ser més beneficioses:

D'aquesta mateixa opinió és el propi Comte de Buffon en una altra part del seu treball: “en general sembla que els territoris freds són més propicis per als nostres bous que no pas els càlids, i són més pesats i més grans en proporció com més humit és el clima i com més abundants són les seves terres de pastura. Els bous de

⁸⁰⁰ JEFFERSON. *Notes on...* Pàgs. 47-48.

Dinamarca, de Podòlia, d'Ucrània i del Tàrtar que està habitat pels Calmouques, són els més grans de tots.”⁸⁰¹

I estirant els arguments fins que pot provar de manera convincent que l'autor europeu en qüestió no només no havia utilitzat un mètode suficientment acurat, sinó que a més les conclusions a les que havia arribat eren absolutament errònies.

Aquí hi ha, llavors, una raça d'animals, i també una de les més grans, que ha estat ampliada en les seves dimensions pel fred i la humitat, en oposició directa a la hipòtesi, que suposa que aquestes dues circumstàncies disminueixen el volum animal, i que és al contrari la calor o la sequedat de l'aire allò que les fa més grans. Però quan utilitzem l'experiència, no quedem satisfets amb els fets. Provem doncs la nostra qüestió en un àmbit més genèric. Prenem dues porcions de la terra, Europa i Amèrica per exemple, suficientment extensa com per a donar operativitat a les causes generals; considerem les circumstàncies peculiars de cadascuna i observem el seu efecte en la natura. Amèrica, que es troba al llarg de la zona tòrrida i també de la temperada, té més calor, presa de manera col·lectiva, que no pas Europa. Però Europa, segons la nostra hipòtesi, és la més seca. Així doncs estan igualment adaptades a les produccions animals; cadascuna està dotada d'una de les causes que afavoreix el creixement animal, i amb una que l'oposa. Si es considerés desigual comparar Europa amb Amèrica, que és molt més gran, jo responc, no més que comparar Amèrica amb la resta del món. A més, el propòsit de la comparació és posar a prova una hipòtesi, que fa dependre la talla dels animals de la calor i la humitat del clima. Si llavors prenem una regió, tant extensa com per a comprendre una distinció sensible de clima, i tan extensa també de manera que els accidents locals, o les relacions dels animals en les seves fronteres no afecti materialment la talla d'aquells que es troben en les parts

⁸⁰¹ JEFFERSON. *Notes on...* Pàg. 48. En la nota a peu de pàgina n° 41, Jefferson continua citant apartats de l'obra de Buffon en que afirma que el fred és favorable per al creixement d'espècies grans i nobles. “Tot allò que és colossal i gran en la natura ha estat format en els països del nord.” o “És en les nostres regions del nord que la natura vivent ha crescut fins a les seves dimensions més grans.” [material original en francès]

interiors, acomplirem aquelles condicions que la hipòtesi demana de manera raonable.⁸⁰²

Més endavant, en l'apartat dedicat exclusivament als animals podrem aprofundir en la suposada relació entre el clima i els animals des de la perspectiva de Jefferson, aquí ens quedem amb aquesta brillant argumentació que ens mostra els elements bàsics de la participació d'aquest autor en el debat, és a dir, el rebuig contundent a les afirmacions expressades sense cap més base que la pretensió o una presumpció errònia, el seu esperit científic que mirava de quantificar i provar totes les seves afirmacions, i la seva capacitat de girar en la seva contra arguments utilitzats pels atacants.

Entrant encara més en detall en la seva comparació entre el clima americà –o virginiana- i l'europeu, Jefferson va oferir un meticulós estudi meteorològic que li permetés exposar diverses conclusions. En una taula adjunta inserida en la seva resposta a la *Query VII* de les *Notes on Virginia* que mostrem en la figura 40 i que cobria la gran majoria de les seves aportacions sobre el clima, va poder exposar totes les seves observacions relacionades amb el vent.

El punt des del que bufava el vent era observat dos o tres vegades cada dia. Aquestes observacions, en el mes de gener, per exemple, durant tot el període equivalien a un total de 337. En 73 d'elles, el vent era del nord; en 47, del nord-est, etc. Així que serà fàcil de veure en quina proporció cada vent preval habitualment en cada mes; o prenent tot l'any, el total d'observacions durant tot el període sent de 3698, serà observat que 611 vegades el vent era del nord, 558 del nord-est, etc.⁸⁰³

I de nou podem fer-nos una idea de fins a quin punt considerava aquest tema de la més absoluta importància, i també com la seva metodologia va establir les bases del que seria la meteorologia moderna.⁸⁰⁴

⁸⁰² Aquesta i l'anterior a JEFFERSON. *Notes on...* Pàgs. 48-49.

⁸⁰³ JEFFERSON. *Notes on...* Pàgs. 73-74.

⁸⁰⁴ Trobem una interessant història relativa a la climatologia i a les prediccions a WALKER, Malcolm. *History of the Meteorological Office*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012. En especial ens interessen les pàgines 8-54. D'altra banda, tot i que dedicat a l'antiguitat clàssica, TAUB, Liba. *Ancient*

	Fall of rain, etc., in inches.	Least and greatest daily heat, by Fahrenheit's thermometer.	WINDS.								Total.
			N.	N.E.	E.	S.E.	S.	S.W.	W.	N.W.	
Jan. ...	3.192	38½ to 44	73	47	32	10	11	78	40	46	337
Feb. ...	2.049	41 .. 47½	61	52	24	11	4	63	30	31	276
March..	3.95	48 .. 54½	49	44	38	28	14	83	29	33	318
April ...	3.68	56 .. 62½	35	44	54	19	9	58	18	20	257
May ...	2.871	63 .. 70½	27	36	62	23	7	74	32	20	281
June ...	3.751	71½ .. 78½	22	34	43	24	13	81	25	25	267
July ...	4.497	77 .. 82½	41	44	75	15	7	95	32	19	328
August.	9.153	76½ .. 81	43	52	40	30	9	103	27	30	334
Sept ...	4.761	69½ .. 74½	70	60	51	18	10	81	18	37	345
Oct. ...	3.633	61½ .. 66½	52	77	64	15	6	56	23	34	327
Nov ...	2.617	47½ .. 53½	74	21	20	14	9	63	35	58	294
Dec....	2.877	43 .. 48½	64	37	18	16	10	91	42	56	334
Total.	47.038	8 A.M. to 4 P.M.	611	548	521	233	109	926	351	409	3,698

Fig. 40. Taula del règim de vents a Virginia.⁸⁰⁵

Un cop recopilades aquestes dades i d'altres relacionades amb el règim de pluges, la temperatura o el vent, Jefferson va ser remarcablement reservat i objectiu en les seves opinions sobre el clima, fet que no li va impedir observar que les seves estadístiques mostraven com Virginia tenia “considerablement més” pluges anuals que a les latituds corresponents a Europa, però també que “tenim una proporció molt superior de llum solar aquí que allà.”⁸⁰⁶ Fins al punt d'assumir que “hi ha dos cops més dies ennuvolats en les parts centrals d'Europa que en els Estats Units d'Amèrica.”⁸⁰⁷ A més a més tot semblava indicar que els canvis de temperatura a Amèrica eren “molt repentins i grans”, però afegia en una nota a peu de pàgina una relació directa amb les dades recollides a la capital de França... “Els extrems de calor i de fred són doncs, a Paris, molt més grans que a Williamsburg, que és la part més calorosa de Virginia.”⁸⁰⁸

Durant el període en el que ell mateix va residir a Europa, va mirar de realitzar el mateix tipus d'estudi que li permetés comparar resultats amb mesuraments que havien estat presos amb anterioritat, i les opinions vessades sobre aquest tema, d'entre les que

Meteorology. London : Routledge, 2003, ens permet veure la pervivència d'idees de filòsofs grecs i romans en l'època moderna.

⁸⁰⁵ Hem trobat la imatge a <http://xroads.virginia.edu/~hyper/jefferson/ch07.html>.

⁸⁰⁶ Aquesta cita i l'anterior son a JEFFERSON. *Notes on...* Pàg. 75.

⁸⁰⁷ JEFFERSON. *Notes on...* Pàg. 75.

⁸⁰⁸ Aquesta cita i l'anterior són a JEFFERSON. *Notes on...* Pàg. 78. (la última en nota al peu)

destacaven les realitzades per Benjamin Franklin, qui malgrat que no va dur a terme a París estudis tant escrupolosos com els del seu successor, va arribar a afirmar que trobava Londres i París més humits que Philadelphia.⁸⁰⁹ Val a dir que Jefferson va ser incapaç de prendre mesures de manera adequada i continuada, doncs sembla que l'higròmetre que va demanar que li enviessin va arribar quan pràcticament es preparava per retornar als Estats Units. Això no li va impedir de fer les seves pròpies observacions basades en l'experiència personal, per arribar a la conclusió de que el clima americà era superior a l'Europeu. Va escriure en repetides ocasions que una peculiaritat específica d'Amèrica eren els seus cels sense núvols, doncs a Europa "el sol no brilla més de la meitat dels dies del que ho fa a Amèrica."⁸¹⁰ I en una altra carta adreçada a un destinatari diferent deia que el cel americà "sempre és clar mentre que l'europèu és sempre ennuvolat. Per tant hi ha una acumulació de calor més elevada aquí que allà, en el mateix paral·lel."⁸¹¹ Pensant òbviament en l'assumpció de Buffon de que Amèrica era freda, Jefferson assenyala "gràcies als períodes de llum solar ininterromputs més llargs, en els mateixos paral·lels de latitud Amèrica té una major acumulació de calor que Europa."⁸¹² Totes aquestes idees li permetien concloure que "la opinió sobre la humitat superior a Amèrica, potser ha estat adoptada massa precipitadament."⁸¹³

Òbviament el rigor científic de Jefferson no li impedia expressar les seves opinions personals, i sobre aquest tema en concret, en algunes de les seves cartes més íntimes fins i tot podem arribar a entreveure que també es deixava portar sovint per tota mena de prejudicis, per exemple quan explicava al seu secretari personal a París William Short (1749-1849) la seva predilecció pels climes més càlids, va realitzar una afirmació que podia rivalitzar perfectament amb algunes de les expressades per Buffon o De Pauw "...no hi va haver mai un poeta al nord dels Alps i mai no n'hi haurà cap. Un poeta és

⁸⁰⁹ El propi Jefferson fa aquesta idèntica afirmació a la carta que va escriure a Chastellux a París el 7 de juny de 1785, l'hem pogut consultar a http://avalon.law.yale.edu/18th_century/let27.asp.

⁸¹⁰ Carta a William H. Harrison, Washington, 27 febrer 1803. L'hem consultat a <http://www.let.rug.nl/usa/presidents/thomas-jefferson/letters-of-thomas-jefferson/jefl151.php>

⁸¹¹ Carta a Volney, Washington, 8 febrer 1805. Consultada a <http://www.let.rug.nl/usa/presidents/thomas-jefferson/letters-of-thomas-jefferson/jefl168.php>

⁸¹² Carta a Volney, Washington, 8 febrer 1805. Consultada a <http://www.let.rug.nl/usa/presidents/thomas-jefferson/letters-of-thomas-jefferson/jefl168.php>

⁸¹³ Carta a Chastellux escrita a París del 7 de juny de 1785, consultable a http://avalon.law.yale.edu/18th_century/let27.asp

tant una criatura del clima com ho és una taronja o una palmera.”⁸¹⁴ Ell mateix es considerava proper a la categoria de poeta, doncs en diversos moments de la seva ingent relació epistolària el trobem reconeixent-se com a home de climes càlids, i la seva experiència lluny dels Estats Units li permetia afirmar la seva predilecció: “Prenent tot això en conjunt, prefereixo el clima dels Estats Units al d’Europa. Crec que és més alegre.”⁸¹⁵ Aquest últim comentari que pot semblar trivial revestia en realitat certa importància, doncs existia la ferma creença, sostinguda arreu durant el segle XVIII de que en aquells indrets amb un clima molt humit i plujós la tendència al suïcidi resultava ser altíssima.⁸¹⁶ Així doncs, el cel assolellat d’Amèrica “...ha eradicat de les nostres constitucions totes les disposicions de penjar-nos a nosaltres mateixos, cosa que hauríem pogut heretar dels nostres ancestres anglesos.”⁸¹⁷

Però a part d’exposar les bondats del clima americà, Jefferson també estava molt interessat en com la influència de l’home podia realitzar-hi variacions. En aquest punt vindria a reprendre la idea expressada anys abans per Buffon en la seva obra, quan va afirmar que els colons britànics de les zones més septentrionals estaven fent un bon treball, doncs gràcies a l’esforç de l’home, a la neteja dels boscos i el drenatge dels pantans, el Nou Món podria ser algun dia beneficiós per les formes de vida superiors.

Els estudis continuats que havia realitzat sobre la temperatura, el vent i el règim de pluges a diversos llocs del país, i en especial la comparació realitzada en dues poblacions de Virginia que va dur a terme amb el Dr. Madison durant cinc anys consecutius, li van permetre arribar a la conclusió que, malgrat ser relativament properes, les diferències climatològiques entre Monticello i Williamsburg eren considerables; però sobretot els va sorprendre adonar-se de que els vents estaven canviant d’una manera remarcable i que les brises marines que abans només es sentien a la costa ara “aquest vent del nord-est penetra fins a Richmond, que és a trenta milles

⁸¹⁴ Carta a William Short escrita des de Paris el 21 de maig de 1787. Consultada a <https://digitalarchive.wm.edu/handle/10288/15349>

⁸¹⁵ Carta a Volney, Washington, 8 febrer 1805. Consultada a <http://www.let.rug.nl/usa/presidents/thomas-jefferson/letters-of-thomas-jefferson/jef1168.php>

⁸¹⁶ Per a entendre la relació entre l’estat d’ànim i el clima, tal i com es percebia a l’època moderna, val la pena citar aquí la fantàstica obra publicada l’any 1621 de BURTON, Robert. *Anatomía de la Melancolía*. Madrid: Alianza Editorial, 2006.

⁸¹⁷ Carta a Volney, Washington, 8 febrer 1805. Consultada a <http://www.let.rug.nl/usa/presidents/thomas-jefferson/letters-of-thomas-jefferson/jef1168.php>

endins des de la desembocadura del riu York.”⁸¹⁸ La causa primordial d’aquest canvi era, indubtablement que “el progrés de la població i de l’agricultura ha netejat força els boscos.”⁸¹⁹

Ja hem vist en diferents moments fins a quin punt aquesta idea era generalitzada entre els naturalistes, tant els que hem situat entre els atacants com també per als defensors. La noció de que només a través de la lluita de l’home per a imposar-se sobre el medi que l’envoltava es podia arribar a una forma de civilització elevada resultava pràcticament indiscutible, però la novetat de Jefferson és que va intentar aportar dades científiques que ho demostrassin. Per aquesta raó va considerar que era necessària una generalització de l’estudi del clima als Estats Units “Per a mostrar l’efecte de la neteja dels boscos i de la cultura pel que fa al canvi del clima.”⁸²⁰

El cert és que era molt optimista en aquest aspecte, i creia que es podien assolir moltes millores.

La conseqüència és que res no és menys indiferent que la manera com es procedeix en la neteja dels boscos, perquè la salubritat de l’aire i fins i tot l’ordre regular de les estacions pot dependre de la facilitat d’accés que es dona així als vents i a la seva direcció. [...] Hi ha encara una altra consideració molt important sobre la que crec que és adequat cridar l’atenció dels científics d’aquest país, que han de prestar al tema la consideració més atenta.[...] D’una banda el sòl és pantanós i és necessari assecar-lo, cosa que pot ser feta tallant els boscos; però de l’altra banda mai no poden ser drenats fins a tal punt que no hi abundin les exhalacions pútrides; i sigui quina sigui la natura d’aquestes exhalacions [...] és cert que la vegetació les absorbeix igual, i que els arbres són els que poden realitzar aquesta tasca de la millor manera. Així doncs sembla igualment perillós preservar una gran quantitat de bosc i tallar-ne una gran quantitat; de manera que la millor manera de procedir seria dispersar els assentaments tant com sigui

⁸¹⁸ Diari de Chastellux, durant la seva estada a Monticello, 14-16 abril 1782, a SANDFORD, Charles B. *The Religious Life of Thomas Jefferson*. Charlottesville: University of Virginia Press, 1989. Pàg. 16.

⁸¹⁹ Ibid.

⁸²⁰ Carta a Lewis E. Beck escrita des de Monticello el 16 Juliol de 1824. Es pot consultar a <http://www.constitution.org/tj/jeff16.htm>

possible i sempre deixar-hi algunes parcel·les de bosc entre uns i altres. D'aquesta manera el terra habitat sempre serà saludable.⁸²¹

En aquestes últimes línies ens sorprèn una crida a la moderació, que alerta dels perills de destruir indiscriminadament els boscos, doncs havia estat demostrat que també tenien una funció important en relació a la neteja de l'aire.⁸²²

Donades les circumstàncies, el més lògic semblava ser que, si estaven tenint lloc variacions climatològiques, l'home en fos el responsable, i no només per les dades que s'havien pogut obtenir fins el moment a través de les observacions científiques sinó també per la memòria dels ciutadans dels Estats Units:

Però el nostre clima està patint un canvi molt sensible. Tant els calors com els freds s'estan tornant molt més moderats i així ho recorden els que ja són madurs. Les nevades són menys freqüents i menys profundes. Normalment no quallen, a sota de les muntanyes, més d'un, dos o tres dies, i molt rarament una setmana. Es recorda que abans eren freqüents, profundes i de llarga durada. Els ancians m'informen que la terra acostumava a estar coberta de neu durant uns tres mesos cada any. Els rius, que abans rarament no es congelaven durant l'hivern, a penes ho fan ara. Aquest canvi ha produït una fluctuació desafortunada entre la calor i el fred durant la primavera que és fatal pels fruits. En un interval de vint-i-vuit anys no hi havia hagut cap exemple de fruita destruïda pel glaç a la localitat de Monticello. [...] Les neus acumulades de l'hivern que encara s'havien de dissoldre alhora durant la primavera, produïen el creixement dels nostres rius, tant freqüents llavors i tant rars ara.⁸²³

Algunes de les possibles conseqüències de l'excessiva influència en el clima apareixen ja en aquest paràgraf, l'escassetat de nevades i de pluges, collites destruïdes i la

⁸²¹ Diari de Chastellux, durant la seva estada a Monticello, 14-16 abril 1782, a SANDFORD, Charles B. *The Religious Life...*, Pàg. 16.

⁸²² Sobre la importància donada a la transformació de la natura per part de l'home, val la pena tornar a citar aquí HARRISON, Robert Pogue. *Forests...* Pàgs. 107-154 i WILLIAMS, Michael. *Americans and their...* Pàgs. 53-81.

⁸²³ JEFFERSON. *Notes on...* Pàg. 80.

reducció de la llera dels rius. Amb totes les reserves necessàries i realitzant un anacronisme només pel plaer de l'argumentació, és fàcil arribar a considerar extrets com aquest com l'origen dels discursos ecologistes que acusen l'home d'haver causat l'escalfament global del planeta.⁸²⁴

Però si bé podien existir algunes contraindicacions, quedava força clar que Jefferson advocava de manera total per qualsevol mena de modificació que impliqués la millora de les condicions de vida dels colons, i de fet tenia moltes esperances posades en el futur, doncs si l'home havia estat capaç, en un període de temps molt curt, de canviar el clima d'Amèrica, les meravelles que podien arribar a assolir amb el temps eren incomptables. Cada observació que es prenia, cada estudi que es realitzava, tendia a demostrar que la neteja dels boscos, l'augment de l'evaporació, el drenatge dels pantans, en definitiva, realitzar a Amèrica allò que s'havia anat fent a Europa en el decurs de molts segles, implicava un canvi en el clima que podia arribar a ser controlat a voluntat. Jefferson estava convençut de que no hi havia límits pel que feia a les possibilitats, fins i tot va somiar amb "condicionar" de cop el clima de tots els estats situats a la costa atlàntica. Seguint els estudis realitzats per Franklin, havia seguit el curs del Corrent del Golf i es va arribar a convèncer de que el clima dels Estats Units estava, en gran part, determinat per aquest corrent, de tal manera que una modificació de la mateixa causaria el corresponent canvi en el clima. I la manera per dur a terme aquesta modificació resultava teòricament simple,

...fer una obertura a l'Istme de Panamà, una feina molt menys difícil que alguns canals inferiors de França, per petita que fos aquesta obertura al començament, el corrent tropical que hi entrés amb tota la seva força, aviat l'ampliarien el suficient només pel fet de passar-hi, i completant així en un període de temps curt, una feina que d'altra manera necessitaria anys.⁸²⁵

Gairebé semblava que els nord-americans, donades les seves experiències positives en aquest camp, estiguessin destinats a fer-ho, i de fet sembla que la idea del "destí

⁸²⁴ Podem citar aquí FLEMING, James Rodger. *Historical Perspectives...* Pàgs. 11-32.

⁸²⁵ Carta a M. Le Roy de L'académie des Sciences, Paris, 13 novembre, 1786, a JEFFERSON, Thomas. *Memoires, Correspondence...*, Pàg. 61.

manifest” es trobava present en la ment de Jefferson quan aquest projecte finalment es va començar a dur a terme.⁸²⁶ I en qualsevol cas era clar que el futur president dels Estats Units entenia perfectament la importància de les conseqüències polítiques d’aquest fet,

...respecte l’Istme de Panamà [...], que es va fer una inspecció, que el canal semblava molt practicable, i que la idea va ser suprimida per raons polítiques. Ell ha vist i examinat l’informe amb detall. Aquest informe és per a mi un enorme desideratum per raons polítiques.⁸²⁷

Pel desenvolupament posterior d’aquesta idea, és clar que Jefferson hi va pensar força, i a nosaltres ens resulta un exemple perfecte, si bé també una mica extrem, de fins a quin punt la teoria de la modificació climàtica a través de la mà de l’home creixia sense límit. En el següent paràgraf es prenen en consideració repercussions econòmiques, de navegació, de millora de contacte entre zones allunyades, de modificació de corrents senceres, i algunes altres.

Les conseqüències serien les següents: 1. Els vaixells d’Europa o de la costa occidental d’Àfrica, entrant pels tròpics, tindrien vent i marea constants per a portar-los a través de l’Atlàntic, a través d’Amèrica i l’Oceà Pacífic, a qualsevol lloc de la costa asiàtica, i de la costa est de l’Àfrica: de manera que es podria fer amb rapidesa i seguretat la volta al món [...] 2. El Golf de Mèxic, que ara és el punt de navegació més perillós de tot el món degut a les seves corrents i bancs de sorra mòbils, es tornaria estancat i segur. 3. La Corrent del Golf a la costa dels Estats Units cessaria, i amb ella els trastorns del curs i dels càlculs que ara impedeixen i posen en perill la relació amb aquests Estats. 4. Les boires dels bancs de Newfoundland, que es creu que són vapors de la Corrent del Golf que es tronon tèrbies per l’aire fred, desapareixerien.⁸²⁸

⁸²⁶ Si més no així ho argumenten alguns, com ara SANTOS MOLANO, Enrique, *1903. Adiós Panamá*, Bogotá: Villegas Editores, 2005.

⁸²⁷ Carta escrita a William Carmichael des de París el 3 de juny de 1788. [Arch]

⁸²⁸ El text pertany a una carta escrita a M. Le Roy des de París, el 13 de novembre de 1786. Es troba a JEFFERSON, Thomas. *Memoires, Correspondence...*, Pàg. 61. Sobre la transformació del Golf ens

I malgrat que tot seguit afirma que aquests canvis també podrien afectar la pesca de la zona, no li dóna més importància, fet que ens porta a concloure, juntament amb el que hem vist fins ara, que Jefferson no només va ser un pioner en l'impuls de la climatologia als Estats Units, sinó que a més era un acèrrim defensor de les capacitats de l'home en general, i dels nord-americans en concret, per dominar el seu medi seguint les passes de tot allò que s'havia dut a terme a Europa, però també superant aquesta, doncs ja s'havien aconseguit a Amèrica molts dels avenços que per al Vell Món havien significat segles de treball.

Els animals com a símbol

Seguint les passes de Buffon, per a qui el tema principal de la seva dissertació havien estat els animals, i en especial els quadrúpedes, Jefferson també dedicaria una gran proporció de les *Notes on Virginia* a aquest tema particular. Com tots els naturalistes de la seva època, sentia un enorme interès per aquest camp específic de la investigació de la natura, i detallava la seva constitució i els seus hàbits alimentaris o migratoris, entre moltes altres dades; i com que el seu objectiu fonamental en aquesta obra era la defensa de la fauna americana, gairebé el podem considerar un preromàntic en aquest sentit, doncs en les descripcions dels animals, i com veurem més endavant també les dels indis nadius, apreciem com atribuïa una importància especial a la seva identificació com a americans o nord-americans, identificació que funcionava en els dos sentits, doncs el propi medi, amb tots els éssers vius que el conformaven, va ser clau en la conformació de la identitat nacional dels Estats Units.

Cal dir que Jefferson respectava profundament el gran naturalista francès, i en termes generals considerava la seva obra una aportació inestimable a l'estudi de les ciències naturals, si bé respecte als atacs dirigits directament contra Amèrica, necessitava algunes correccions, que no necessàriament tenien a veure amb la incapacitat de l'autor, sinó amb la seva excessiva confiança en les fonts que havia utilitzat, i en una idea de l'estudi de la natura que resultava massa primitiva i que xocava frontalment amb la

resulta idoni BROWN, Richmond F. *Coastal Encounters: The Transformation of the Gulf South in the Eighteenth Century*. Lincoln: University of Nebraska Press, 2008.

sistematització que implicava l'esperit científic del virginianà, que representava una concepció realment moderna de branques com la biologia o la zoologia, i que entenia els naturalistes com a professionals i no ja com a aficionats.⁸²⁹ D'aquí que una de les seves crítiques més dures en contra de Buffon estigués dirigida precisament al mètode utilitzat per aquest a l'hora d'aconseguir la informació necessària per establir les seves conclusions. Des d'una perspectiva pràcticament acadèmica, Jefferson va desacreditar les fonts del francès pel fet que es tractava simplement de viatgers, i no d'especialistes estudiosos de la natura, i és que,

...qui eren aquests viatgers? No es tracta d'homes molt diferents dels que van iniciar el coneixement de les altres tres quartes parts del món? Era la història natural l'objectiu dels seus viatges? Van mesurar o pesar els animals dels que parlen? Tenien coneixement dels animals del seus propis països amb els que els van comparar? No han estat sovint tant ignorants com per confondre espècies? Una resposta sincera a aquestes preguntes probablement disminuiria la seva autoritat fins a fer-la insuficient per l'establiment d'una hipòtesi.⁸³⁰

Havent vist la escrupolositat amb que prenia a diari les dades sobre la climatologia, no ens sorprèn que Jefferson també critiqui aquí una clara manca de metodologia i de consistència. De fet era absolutament conscient de la necessària evolució que havia de tenir lloc en totes aquestes branques de l'estudi de la natura, i com a pioner ell mateix en aquest àmbit, es creia amb tot el dret d'erigir-se com a corrector dels errors dels altres, cosa que per altra banda, o si més no fent cas al que el propi Buffon havia afirmat, no semblava que l'hagués de molestar, ans al contrari.

Què immadurs estem encara per tal de fer una comparació acurada dels animals dels dos mons, com la que apareix als treballs del Sr. Buffon. Les idees que hauríem hagut de formar sobre les talles dels animals, de la informació que ell havia rebut en les seves primeres publicacions en relació a això, són molt diferents de les subseqüents comunicacions que ens va donar. I és clar que la seva

⁸²⁹ Per a una molt bona introducció a l'evolució de la ciència en temps de la Il·lustració: BARONA, Josep Lluís; MOSCOSA, Javier.; PIMENTEL, Juan (eds.). *La Ilustración y...*

⁸³⁰ JEFFERSON. *Notes on...* Pàg. 45.

franquesa en això no es podrà elogiar mai prou. Una frase del seu llibre és prou per a deure-li honor immortal. “Estimo igual una persona que em corregeix un error com una altra que m’ensenya una veritat, perquè en efecte un error corregit és una veritat.”⁸³¹

Amb aquest plantejament el que seria tercer president dels Estats Units esbossa les idees principals del naturalista francès respecte a la comparació entre els animals americans i els europeus en quatre punts principals que li serviran per estructurar la seva resposta.

1. Que els animals comuns tant al vell com al nou món són més petits en aquest últim.
2. Que aquells que són específics del nou es troben en una escala més petita.
3. Que els que han estat domesticats en els dos han degenerat a Amèrica, i
4. Que en general Amèrica exhibeix menys espècies.⁸³²

Segons Jefferson, existien algunes impugnacions genèriques a aquest plantejament, i la més important d’elles era que la comparació entre Amèrica i Europa tal i com era concebuda per Buffon no semblava pas justa, doncs aquest entenia com a Vell Món no només l’Europa Occidental sinó també Àsia i fins i tot Àfrica, de manera que podia arribar a considerar com a propis animals com l’elefant o la girafa, que mai havien estat natis de països com França o Anglaterra. Així, la vida animal del Nou Món era confrontada contra la de la resta del globus, un exercici que segurament Europa tampoc no seria capaç de superar. “La objecció seria mínima en aquest cas, perquè qualsevol relació entre animals que pogués tenir lloc en els confins d’Europa i Àsia és per l’avantatge de la primera, doncs Àsia produeix animals que certament són més grans que els europeus.”⁸³³ En aquest punt el virginiana es referia a l’acurada selecció que l’autor de la *Histoire Naturelle* va realitzar a l’hora de concebre Europa en termes tant amplis, de manera que quan es tractés d’alabar els animals grans i nobles, els considerava com a pertanyents al Vell Món, però quan la mateixa teoria resultava incòmoda, com quan s’arribava a la descripció dels éssers humans en general i de les societats asiàtiques i africanes en concret, llavors la distinció entre Europa, Àfrica i Àsia

⁸³¹ JEFFERSON. *Notes on...* Pàg. 45.

⁸³² JEFFERSON. *Notes on...* Pàg. 48.

⁸³³ JEFFERSON. *Notes on...* Pàg. 49.

es feia manifesta. Una aleatorietat que, per altra banda, ens ha quedat força clara en molts aspectes durant el nostre anàlisi de la obra de Buffon.⁸³⁴

Però en realitat Jefferson no es va plantejar pas la seva defensa com una qüestió de discussió teòrica, que en realitat era un dels fets que més retreia a la *Histoire Naturelle*, sinó d'observacions i de fets. Contra les suposicions presentades per Buffon i les acurades descripcions anatòmiques realitzades per Daubenton, Jefferson es va proposar donar els resultats dels seus propis exàmens sistemàtics, realitzats sempre a més d'un espècimen, doncs entenia, com veurem tot seguit, que els francesos podien haver basat les seves afirmacions en l'anàlisi d'individus que no representaven en absolut les característiques generals de l'espècie; i sempre també realitzades amb animals vius o, quan les necròpsies eren necessàries, amb les bèsties mortes molt recentment, de manera que les seves característiques no quedessin alterades pel pas del temps i la descomposició, com semblava que havia estat el cas de molts dels animals americans que eren enviats a França, que donades les condicions del llarg viatge que realitzaven, arribaven només en forma d'exemplars dissecats i encara més sovint de pells seques o esquelets incomplets.

Per tal de realitzar una refutació complerta de la tesi de la degeneració americana, Jefferson es va embarcar en l'elaboració de diverses taules estadístiques que mostressin els pesos comparatius d'animals del Nou Món i del Vell. Amb el mateix esperit de meticulositat que l'havia portat a deixar constància del clima, va mesurar i pesar tants animals com va poder, i va preparar un qüestionari amb dades similars que va fer circular entre els seus amics i coneguts per tal d'ampliar el nombre de resultats.⁸³⁵ Va escriure moltes cartes demanant comparatives i reforçament de les observacions que ell ja havia realitzat i dades d'alguns animals als que no tenia accés, tenim com a exemple la que va escriure al que havia estat el seu tutor, el metge i explorador Thomas Walker (1715-1794), amb la que adjuntava una còpia inacabada de les taules que havia estat

⁸³⁴ Ja amb anterioritat hi havia hagut un xoc civilitzatori derivat dels encontres atlàntics en el que aquestes associacions havien succeït, podem consultar sobre aquest tema, ABULAFIA, David. *El descubrimiento de la humanidad. Encuentros atlánticos en la era de Colón*. Barcelona: Crítica, 2009, així com KAGAN, Richard and PARKER, Geoffrey (eds.). *Spain, Europe and the Atlantic World. Essays in honour of John H. Elliott*. Cambridge: Cambridge University Press, 1995.

⁸³⁵ Aquest esperit de coneixement i de col·laboració apareix com a element primordial del nacionalisme nord-americà a MILLER, Ralph. "American Nationalism as..."

preparant. Resulta especialment interessant de revisar aquesta missiva, que d'una banda demostra l'enorme interès que el seu remitent tenia en defensar l'orgull patriòtic davant de les acusacions europees, i de l'altra també desvirtua parcialment el seu rigor científic.

Adjunto part d'uns articles que vaig escriure en resposta a algunes preguntes que em va enviar el Sr. de Marbois l'any 1781. [...] Encara hi ha un gran nombre de fets que són defectuosos i en alguns d'ells potser és millor no confiar-hi. Com que no conec ningú tant capaç com tu per corregir-me'ls, em prenc la llibertat d'enviar-te aquesta part de les respostes que tinc més ànsia que estiguin el més correctes possibles, i de demanar-te el favor de que les revisis detingudament amb el llapis a la mà, anotant en un tros de paper a mesura que avances els fets i les observacions que creus que poden ser corregides o afegides o que haurien de ser reescrites completament. Concretament la part que té a veure amb les postures de Mons. Buffon voldria que estiguessin molt corregides pel que fa als fets. Observaràs en la taula d'animals que les columnes americanes estan pràcticament buides. Crec que tu les pots omplir millor que jo i que qualsevol altre amb els pesos més alts dels nostres animals que jo et demano el favor que emplenis des del ratolí fins al mamut en la mesura en que realment els hakis pesat, i quan no els hakis pesat, potser pots fer una conjectura acurada. No importa si les teves notes són genèriques i àmplies, jo hauria de ser capaç d'incorporar-les en el treball, i desitjaria donar-te tant poca feina com fos possible. [...] Temo que pensis que em prenc massa llibertat en causar-te problemes, i especialment quan et demano que ho facis abans del 4 del proper mes quan hauré tornat d'un viatge que ara engego i m'estaré preparant per sortir cap a Philadelphia. No sé com disculpar-me si no és apel·lar a la meva necessitat i a saber que ningú altre em pot donar la mateixa informació que tu en tants punts diferents...⁸³⁶

Deixant de banda l'adulació, la pressa i l'exagerat detall amb que Jefferson explica exactament com ha de realitzar Walker la correcció, que segurament es poden explicar per la familiaritat que unia a aquests dos personatges, hi ha un parell d'elements d'aquesta carta que criden la nostra atenció. El primer és que, en ser enviada, la taula no

⁸³⁶ Carta dirigida a Thomas Walker, escrita des de Monticello el 25 de setembre de 1783. Consultada a http://tjlibraries.monticello.org/transcripts/sowerby/IV_304.html

contenia gaires dades sobre els animals americans. Sabem per altres fonts que durant tota la seva vida, fins i tot molt després d'haver publicat les *Notes on Virginia*, el seu autor va continuar interessat en aquest tema i deixava constància en la seva abundant correspondència de troballes d'espècimens animals especialment grans o destacables per algun altre motiu; però el fet que delegués el primer esborrany a una font externa, malgrat que aquesta li fos de la més absoluta confiança i tingués un enorme renom en el camp de l'exploració dels Estats Units, resulta si més no equívoc, sobretot pel fet que, en l'obra en que finalment van aparèixer les taules, apareixen esments genèrics a "gent judiciosa" que l'havia ajudat, però cap menció explícita de que tota aquesta "gent" fossin en realitat una sola persona, i òbviament cap cita directa a Walker. El segon element a destacar és l'esment a la "conjectura acurada" i a les "notes genèriques i àmplies", que per molt que en deixés constància a través de l'introducció d'un símbol en les taules, encara afegeixen més sospita a l'exactitud de les dades. De qualsevol manera, no hem de perdre la perspectiva de que aquest text volia refutar un atac molt contundent i que, tenint en compte els nombrosos errors metodològics de Buffon dels que es queixava el virginiana, aquestes llibertats devien semblar totalment acceptables.

Fos com fos, el cert és que les taules que analitzem tot seguit van demostrar de manera palpable la fal·làcia de la teoria de la degeneració. Es tracta de tres llistats, un per als animals comuns als dos continents, un altre per aquells que només existien en un d'ells, i el tercer per aquells que havien estat domesticats a banda i banda de l'Atlàntic; incloïen sempre el nom de l'espècie i el seu pes mitjà en lliures.⁸³⁷ D'aquesta manera Jefferson va poder demostrar que la inferioritat genèrica no existia, i va deduir, per tant, que la mida i les característiques dels animals no depenien exclusivament del sòl o del clima on visquessin ni de la dieta amb que s'alimentessin, elements que no podien ser considerats de manera individual, i que, si bé podien afectar d'alguna manera, sempre ho farien dintre dels límits de la pròpia espècie, de manera que les causes últimes de les diferències de mida apreciables entre espècies "depenen de circumstàncies que s'escapen a éssers de les nostres capacitats."⁸³⁸

⁸³⁷ Sobre l'estudi dels animals durant el segle XVIII, podem tornar a citar aquí PENNANT, Thomas. *History of...*, així com WOLLOCH, Nathaniel. *Subjugated Animals...*, BOLTON, Maggie.; DEGNEN, Cathrine (eds.). *Animals and Science...* i CARAS, Roger A. *A Perfect Harmony...*

⁸³⁸ JEFFERSON. *Notes on...* Pàg. 47.

Amb la escrupolositat que el caracteritzava, Jefferson va voler deixar constància de tants detalls com va poder reunir, i va exposar les taules de manera que no hi pogués haver cap dubte en la seva interpretació, tot i que, per assegurar-se'n, va voler explicar clarament com s'havien de llegir.

Per facilitar la comparació, fem que cada taula estigui graduada respecte les talles, des de la més gran fins a la més petita, fins a la mesura en que es pugui conjeturar sobre les seves talles. Els pesos dels animals més grans seran expressats en el sistema de pes anglès de la lliura *avoirdupois* i els seus decimals.⁸³⁹ Aquells que estan marcats amb l'asterisc són pesos específics d'individus, pressuposats entre els més grans dintre de la seva espècie. Aquells marcats amb el símbol de la creu, han estat proporcionats per gent judiciosa, que coneixen bé la espècie, i que diuen, només a partir de la conjectura, allò que hauria pesat el major animal que han vist. Els altres pesos són aquells extrets dels senyors Buffon i D'Aubenton, i es corresponen als individus que van caure en les seves mans per dissecció. Aquesta circumstància ha de ser recordada en aquells moments en els que els seus pesos i els meus siguin diferents: aquests últims han estat exposats no per tal de produir una conclusió en favor de les espècies americanes, sinó per a justificar la suspensió d'una opinió fins que estiguem millor informats, i una sospita en aquest intermedi, de que no hi ha una diferència uniforme en favor de cap d'ells: que és tot allò que jo pretenc.⁸⁴⁰

Ha de ser subratllada de nou, per significar una innovació importantíssima en el camp de l'història i la filosofia naturals de l'època, la utilització de principis estadístics, així com la claredat en l'exposició de les dades. D'altra banda són significatives les últimes ratlles, en les que Jefferson exposa la seva intenció sense poder evitar realitzar una comparació amb la dels autors francesos que esmenta, doncs li sembla pertinent recalcar el fet que ell no es posiciona de manera subjectiva, sinó que simplement vol mostrar unes dades –un altre dels mandats de la ciència moderna que naixia-, i que tampoc vol

⁸³⁹ Aquest sistema de pes utilitzat bàsicament al món anglosaxó –i sobretot als Estats Units i països de la seva influència- iguala una lliura a setze unces.

⁸⁴⁰ JEFFERSON. *Notes on...* Pàgs. 49.

demostrar una tesi preconcebuda sinó, en tot cas, crear el dubte raonable que pugui refutar o com a mínim posar fre a la influència de la teoria buffoniana fins que es puguin realitzar altres estudis que ho arribin a demostrar de manera molt més clara.⁸⁴¹

A comparative view of the Quadrupeds of Europe and of America.

I. ABORIGINALS OF BOTH.

	Europe.	America.
	lb.	lb.
Mammoth,		*1800
Buffalo. Bison,		
White bear. Ours blanc,		
Carribou. Renne,		
Bear. Ours,	153.7	*410
Elk. Elan. Original palmated,		
Red deer. Cerf,	208.8	*273
Fallow deer. Daim,	167.3	
Wolf. Loup,	69.8	
Roe. Chevreuil,	55.7	
Glutton. Glouton. Carcajou,		
Wild cat. Chat sauvage,		†30
Lynx. Loup cervier,	25.	
Beaver. Castor,	18.5	*45
Badger. Blaireau,	13.6	
Red fox. Renard,	13.6	
Grey fox. Isatis,		
Otter. Loutre,	8.9	†12
Monax. Marmotte,	6.5	
Vison. Fouine,	2.8	
Hedgehog. Herrisson,	2.2	
Marten. Marte,	1.9	†6
	oz.	
Water rat. Rat d'eau,	7.5	
Weasel. Belette,	2.2	oz.
Flying squirrel. Polatouche,	2.2	†4
Shrew mouse. Musaraigne,	1.	

Fig. 41. Taula que mostra els animals comuns als dos continents.⁸⁴²

Els comentaris específics d'aquesta primera taula, exposada en la figura 41, que no transcriurem pas de manera complerta perquè entren en un excessiu detall que no resulta rellevant per la nostra recerca, comencen amb un retret en relació a les contradiccions en que van caure Buffon i Daubenton entre altres en afirmar en diversos llocs de la seva obra que “el cabirol, el castor, la llúdria i la musaranya, tot i ser de la mateixa espècie, són més grans a Amèrica que a Europa; o que sobre l'examen d'un ós americà, [...] no va apreciar cap diferència “en la forma d'aquest ós americà comparat amb l'europèu”,” per més endavant, arribat el moment de les generalitzacions, exposar que “els animals comuns als dos mons són considerablement menys grans a Amèrica que a Europa, “i

⁸⁴¹ Aquest fet era part d'un procés més ampli que estava canviant el món científic occidental: HALL, A. Rupert. *The Revolution in...* I especialment a Amèrica: HINDLE, Brooke. *The pursuit of Science...*

⁸⁴² La imatge és a JEFFERSON. *Notes on...* Pàg. 50.

això sense excepció”.⁸⁴³ Això ho fa citant acuradament els diversos, i sovint molt nombrosos, punts de la *Histoire Naturelle* en que es realitzen aquests comentaris i contraposant-los constantment per tal d’evidenciar els errors; també utilitza altres fonts, moltes de les quals són les mateixes utilitzades pel naturalista francès, com ara Bartram, Kalm o Catesby.⁸⁴⁴ Quan ho creu necessari, la seva pròpia experiència és suficient per tal de demostrar que les dades aportades per Buffon sobre animals tant diversos com l’ant, la mustela, el linx o l’esquirol volador són incorrectes; tot i que arriba a sorprendre la compilació gairebé obsessiva de detalls i exemples que va utilitzar contundentment per negar la major, potser perquè era conscient de que les seves dades eren incomplertes, “Va quedar el búfal, el cérvol vermell, la daina, el llop, el ren, el golut, el gat salvatge, la musaranya, el visó, l’eriçó, la marta, i la rata d’aigua, de les talles comparatives dels quals no tenim informació suficient,” i de que en aquest sentit la seva argumentació podia ser rebatuda des del punt de vista més genèric.⁸⁴⁵

Jefferson va exposar una tipologia molt diversa d’errors, que passen per l’equivocació en la presa directa de les mides, les exageracions a la baixa en dades com el pes o la llargària, la utilització d’individus de referència que eren massa joves com perquè les dades obtingudes poguessin ser considerades estàndard, l’excessiva confiança en fonts indirectes i les suposicions precipitades i vagues; i tot i que ell mateix era també culpable com a mínim dels dos últims, utilitzava aquestes errades de procediment de manera sistemàtica. De fet, “Més informació produiria, sense cap mena de dubte, encara més correccions. La meravella és, no ja que hi hagi alguna cosa en la seva gran obra que s’hagi de corregir, sinó que n’hi hagi tant poca.”⁸⁴⁶ Malgrat el que ens pugui fer pensar l’agressivitat emprada en rebatre fins al més ínfim detall, de nou trobem al virginiana

⁸⁴³ Les tres cites són de JEFFERSON. *Notes on...* Pàg. 53.

⁸⁴⁴ Podem citar algunes obres de i sobre els autors aquí citats. Sobre Bartram: DARLINGTON, Will. *Memorials of John Bartram and Humphry Marshall: With notices of their botanical contemporaries*. Philadelphia: Lindsay and Blakiston, 1849; SLAUGHTER, Thomas P. *The Natures of...*, I l’obra de Bartram: STORK, William.; BARTRAM, John. *A description of East-Florida: with a journal, kept by John Bartram of Philadelphia, botanist to His Majesty for the Floridas; upon a journey from St. Augustine up the River St. John's, as far as the lakes. With explanatory botanical notes*. London: W. Nicoll, 1769. Sobre Kalm: BENSON, Aldolph B. (Ed). *Peter Kalm's...*, i SKAMARAKAS, Constantine J. *Peter Kalm's America: A Critical Analysis of His Journal*. Washington DC: ProQuest, 2009. I escrit per Kalm: KALM, Peter. *Travels Into North...* Sobre Catesby, MEYERS, Amy R. W. *Empire's Nature...* I pel que fa a la seva obra, CATESBY, Mark. *Natural History of Carolina...*

⁸⁴⁵ JEFFERSON. *Notes on...* Pàg. 54.

⁸⁴⁶ JEFFERSON. *Notes on...* Pàg. 55.

mostrant el seu respecte vers la obra i la persona del comte de Buffon, a qui en realitat, no va arribar a culpar mai directament de la generalització de la teoria de la inferioritat americana. De fet, poc més endavant en les *Notes of Virginia*, ens trobem la següent afirmació a aquest respecte “Prenc el seu com a base del meu treball, perquè penso que és el naturalista millor informat que mai ha escrit.”⁸⁴⁷

Tornant als quatre punts bàsics en que Jefferson havia dividit l’atac al Nou Món, la conclusió d’aquesta primera taula li permet rebatre la proposició inicial.

El resultat d’aquesta vista és, doncs, que de 26 quadrúpedes comuns als dos mons, n’hi ha 7 dels que es diu que són més grans a Amèrica, 7 que són de la mateixa talla, i 12 que no s’han examinat de manera suficient. Així doncs la primera taula impugna el primer membre de l’asserció, que dels animals comuns als dos països, els americans són més petits, “i sense cap excepció”. Ho demostra en tota la latitud en que l’autor l’ha avançat, i segurament no fins al punt de trobar una distinció entre les dues terres.⁸⁴⁸

La segona de les tres taules, que mostrem a les figures 42 i 43, exposa els animals que eren exclusius d’un o altre continent, i el primer que crida l’atenció és que la banda dels europeus és força més escassa que la dels americans. Partint d’una de les que, segons Jefferson, eren injustícies genèriques de tota la teoria exposada per Buffon, va eliminar tota la fauna pròpia d’Àfrica i Àsia que aquest, incloent-la dintre de la denominació de Vell Món, havia volgut fer passar per europea.⁸⁴⁹

⁸⁴⁷ JEFFERSON. *Notes on...* Pàg. 55.

⁸⁴⁸ JEFFERSON. *Notes on...* Pàg. 55.

⁸⁴⁹ Com a recordatori de les idees de Buffon en aquest sentit podem apel·lar de nou a BUTLER, Samuel. *Evolution, Old & New...*

II. ABORIGINALS OF ONE ONLY.
EUROPE. AMERICA.

	lb.		lb.
Sanglier. Wild boar,	230.	Tapir,	534.
Mouflon. Wild sheep,	56.	Elk, round horned,	1450.
Bouquetin. Wild goat,		Puma,	
Lievre. Hare,	7.6	Jugur,	218.
Lapin. Rabbit,	3.4	Cabiai,	169.
Putois. Polecat,	3.3	Tamanoire,	109.
Genette,	3.1	Tamandua,	65.4
Desman. Muskrat,	oz.	Cougar of North America,	75.
Écureuil. Squirrel,	12.	Cougar of South America,	59.4
Hermine. Ermin,	8.2	Ocelot,	
Rat. Rat,	7.5	Pecari,	46.3
Loi. Pig,	3.1	Jaguntet	43.6
Lérot. Dormouse,	1.8	Alco,	
Taupo. Mole,	1.2	Lama,	
Hamster,	.9	Paco,	
Ziesel,		Pacu,	32.7
Leming,		Serval,	
Souris. Mouse,	.6	Sloth. Unau,	27.25
		Saricovienne,	
		Kincajou,	
		Tatou Kabassou,	21.8
		Urson. Urchin,	
		Raccoon. Raton,	16.5
		Coati,	
		Coendou,	16.3
		Sloth. Ai,	13.
		Sapajou Ouarini,	
		Sapajou Coaita,	9.8
		Tatou Encubert,	
		Tatou Apar,	
		Tatou Cachica,	7.
		Little Coendou,	6.5
		Opossum. Sarigu,	
		Tapeti,	
		Margay,	
		Carbier,	
		Agouti,	4.2
		Sapajou Saï,	3.5
		Tatou Cirquincon,	
		Tatou Fatouate,	3.3
		Mouffette Squash,	
		Mouffette Chinche,	
		Mouffette Conepate,	
		Scunk,	

II. TABLE CONTINUED.
EUROPE. AMERICA.

	lb.
Mouffette. Zerilla,	
Whabus. Hare. Rabbit,	
Aperea,	
Akouchi,	
Ondatra. Muskrat,	
Pilori,	
Great grey squirrel,	12.7
Fox Squirrel of Virginia,	12.625
Surikate,	12.
Mink,	2.
Sapajou. Sajou,	1.8
Indian pig. Cochon d'Inde	1.6
Sapajou Saïmiri,	1.6
Phalanger,	
Coquillia,	
Lesser grey squirrel,	11.5
Black squirrel,	11.5
Red squirrel,	10. oz.
Sagoin Saki,	
Sagoin Fioche,	
Sagoin Tamarin,	oz.
Sagoin Ouistiti,	4.4
Sagoin Marakine,	
Sagoin Mico,	
Cayopollin,	
Fourmillier,	
Marmose,	
Sarigue of Cayenne,	
Tucan,	
Red mole,	oz.
Ground squirrel,	.4

Figs. 42 i 43 (43 és continuació de 42). Taules sobre els animals exclusius d'Europa i Amèrica.⁸⁵⁰

El propòsit d'aquesta part específica, la refutació del segon punt de la teoria de la degeneració, que afirmava que les espècies del Nou Món eren més petites que les del Vell, quedava doncs acomplert només amb una ràpida ullada de la taula. Però Jefferson no va poder resistir-se a afegir alguns comentaris jocosos que fessin referència a afirmacions de Buffon que sens dubte van provocar la ira del virginià. Recordant, per exemple, l'espècie animal a la que el naturalista francès atribuïa la major talla de tot el nou continent, va postil·lar, "Buffon observa que el tapir, l'elefant d'Amèrica, és més o menys de la talla d'una vaca petita. Per tal de preservar la nostra comparació, jo afegiria que el porc senglar, l'elefant d'Europa, és poc més que la meitat d'aquesta talla."⁸⁵¹ Assumint en tot cas com a cert que el tapir era l'animal exclusivament americà més gran, però alhora reforçant la idea de que els paquiderms que tant enorgullien a Leclerc eren naturals de l'Àsia o de l'Àfrica, però en cap cas no podien considerar-se europeus.

⁸⁵⁰ Les imatges són a JEFFERSON. *Notes on...* Pàgs. 50-52.

⁸⁵¹ JEFFERSON. *Notes on...* Pàg. 55.

Per la resta apareix un clar interès en distingir entre espècies que havien estat considerades comunes però de les que està convençut que són pròpies del Nou Món, o si més no que existien variacions suficientment diferenciades com per a ser considerades separadament, com ara els diversos tipus de cèrvids, als que més endavant, i degut a l'extrem interès que en tenia Jefferson, dedicarem un apartat exclusiu; però també els esquiroles voladors o els conills i les llebres, que compartien el mateix nom però que a ell li semblaven animals distints, "Jo he inclòs la nostra llebre o conill particular, doncs crec que és diferent dels animals europeus amb aquestes denominacions, i anomenant-lo doncs pel seu nom algonquin whabus, per mantenir-lo diferenciat d'aquells."⁸⁵² Tot i que també reconeixia, en una nota al peu, que,

Existeix a l'oest i a les parts muntanyoses de Pennsylvania un animal que sembla ser més proper a la llebre que no pas al nostre whabus. La carn és negra i un individu va pesar 39 ½ unces avoird. Mentre que el whabus és un animal de carn blanca que pesa més o menys 29 unces. La pell d'aquell és blanca, com succeeix amb la majoria d'animals de països en els que abunda la neu.⁸⁵³

Més endavant, durant la seva estança a França, va poder comprovar en persona aquest dubte, arribant a la conclusió de que "Les seves llebres són totalment diferents als animals que anomenem amb aquest nom: però el seu conill és gairebé exacte."⁸⁵⁴

Abans d'abandonar aquest tema podem citar una altra situació relacionada amb les múltiples confusions entre el nom i l'animal, que va implicar la compra sobtada d'un article amb el que, aparentment, el virginiana va fer canviar d'opinió al gran naturalista francès, com a mínim, en un cas particular.⁸⁵⁵ Es tractava de la pell d'una pantera que, juntament amb una còpia de les *Notes on Virginia*, va poder entregar a Buffon abans fins i tot de conèixer-lo en persona a través del marquès de Chastellux.⁸⁵⁶ Cal una breu

⁸⁵² JEFFERSON. *Notes on...* Pàg. 55.

⁸⁵³ JEFFERSON. *Notes on...* Pàg. 51.

⁸⁵⁴ WILSON, Douglas L.; STANTON Lucia (eds.). *Jefferson...* Pàg. 54. Carta a James Madison, Fontainebleu, 28 octubre 1785.

⁸⁵⁵ Pel que fa als problemes de nomenclatura, ATRAN, Scott. *Cognitive Foundations of...* Pàgs. 47-80.

⁸⁵⁶ Sobre aquest marquès al que ja hem esmentat diverses vegades i que resulta crucial per la coneixença entre els dos protagonistes principals del nostre debat, VARNUM, Fanny. *Un philosophe cosmopolite du XVIIIe siècle: Le Chevalier de Chastellux*. Paris: Librairie Rodstein, 1936, i SICOT, Lucien. *The Marquis*

desambigüació, doncs la especificitat dels termes podria arribar a portar a l'error: en el següent paràgraf es fa referència a una “pantera”, però no en el sentit del gènere que inclouria lleons, tigres, lleopards i jaguars, sinó fent referència a la espècie que als Estats Units s'anomena, encara avui dia, simplement *panther* –o pantera de Florida-, que en realitat és una subespècie del puma, i d'aquí la possible confusió de la que parla Jefferson. Malgrat no ser un terme correcte en català, hem mantingut el nom de *cougar* –espècie específica de Nord-Amèrica amb la que està emparentada la pantera de Florida-, que en la traducció quedaria com a “puma” i es podria confondre amb el jaguar.

Estant a punt d'embarcar des de Philadelphia cap a França, vaig observar una pell de pantera extraordinàriament gran a la porta d'una barreteria. La vaig comprar per mig Jo (setze dòlars) allà mateix, determinat a portar-la a França per convèncer Monsieur Buffon del seu error en relació a aquest animal, que ell havia confós amb el cougar. Va reconèixer l'error, i va dir que el corregiria en el seu proper volum.⁸⁵⁷

Tot i que el tercer president dels Estats Units no va realitzar mai una argumentació acadèmica respecte als problemes dels nomenclàtors com vam veure que va fer Buffon, resulta clar per tots aquests exemples que era conscient del problema, i de fet en multitud dels seus escrits recomanava una manera molt pràctica per a solucionar-lo: “Seria desitjable que els naturalistes que estan familiaritzats amb l'ant europeu i que d'ara en endavant visitin les parts del nord d'Amèrica, examinessin bé els animals que allà s'anomenen ren gris o negre, caribú, orignal i ant.”⁸⁵⁸

de Chastellux. Paris: A. Rousseau, 1902. En dos volums trobem els escrits que va realitzar sobre els seus viatges: *Travels in North America*, (2 vols). North Carolina: Applewood Books, 1963. També el seu escrit sobre els avantatges i els inconvenients de la descoberta: *Discours sur les avantages et les désavantages qui résultent pour l'Europe de la découverte de l'Amérique*. Londres i Paris: Chez Prault, 1787; un petit estudi sobre aquest escrit: LÜSEBRINK, Hans-Jürgen.; MUSSARD, Alexandre. *Avantages et désavantages de la découverte de l'Amérique: Chastellux, Raynal et le concours de l'Académie de Lyon*. Saint-Étienne: Université de Saint-Étienne, 1994.

⁸⁵⁷ A WEBSTER, Fletcher (ed.). *The Private Correspondence of Daniel Webster*, Vol. I. Boston: Little, Brown & Company, 1857. Pàg. 371.

⁸⁵⁸ JEFFERSON. *Notes on...* Pàg. 55. Nota al peu de pàgina n° 65.

La conclusió final d'aquesta taula, doncs, acomplia sobradament l'objectiu amb que havia estat dissenyada:

El resultat és que hi ha 18 quadrúpedes específics d'Europa; més de quatre vegades més, és a dir 74, que són específics d'Amèrica; que els primers d'aquests 74 pesen més que tota la columna dels europeus;⁸⁵⁹ i consegüentment aquesta segona taula desaprova la segona part de l'asserció, que els animals específics del Nou Món són d'una escala menor, en la mesura en què aquesta asserció depenia en els animals d'Europa per a sustentar-se: i està en completa oposició a la teoria que fa que el volum dels animals depengui de les circumstàncies de la calor i la humitat.⁸⁶⁰

Pel que respectava als quadrúpedes, només quedava un grup per analitzar, i és el que es mostra en la figura 44, i que inclou els animals domesticats tant a Europa com a Amèrica.⁸⁶¹

III. DOMESTICATED IN BOTH.

	Europe.	America.
	lb.	lb.
Cow,	765.	*2500
Horse,		*1366
Ass,		*1200
Hog,		*125
Sheep,		*80
Goat,		
Dog,	67.5	
Cat,	.7	

Fig. 44. Taula que mostra les vuit espècies animals que segons Jefferson havien estat domesticades als dos continents.⁸⁶²

⁸⁵⁹ Aquesta és una nota original de Thomas Jefferson que hem decidit mantenir i transcriure per la seva rellevància. Noti's que les referències a la *Histoire Naturelle*, però, corresponen a una versió diferent a la que hem consultat nosaltres. "El tapir és el més gran animal específic d'Amèrica. Així ho confirma el pes que jo he pogut comprovar. Mons. De Buffon diu, XXIII. 274. que és de la talla d'un Zebu, o una vaca petita. Ens dona les mides d'un Zebu, ib. 94. com si ell mateix les hagués pres, a saber 5 peus i 7 polzades des del musell fins a l'arrel de la cua, i 5 peus i 1 polzada de circumferència darrere de les potes del davant. Un toro, que mesura de la mateixa manera 6 peus i 9 polzades i 5 peus i 2 polzades, pesava 600 lliures. VIII. 153. El Zebu, llavors, i òbviament el Tapir, pesaria al voltant de 500 lliures. Però un individu de cada espècie dels específicament americans probablement pesaria menys de 400 lliures. Això són mesures i pesos francesos."

⁸⁶⁰ JEFFERSON. *Notes on...* Pàgs. 55-56.

⁸⁶¹ Sobre els animals domèstics, tornem a recomanar aquí la lectura de WOLLOCH, Nathaniel. *Subjugated Animals...*

⁸⁶² La imatge prové de JEFFERSON. *Notes on...* Pàg. 52.

En aquest cas Jefferson comença fent una aparent concessió, en la que accepta que aquests tipus d'animals siguin més petits al Nou Món, però ofereix una causa molt diferent a l'exposada pel francès.

Que alguns d'aquests, en algunes parts d'Amèrica, han esdevingut menys que el llinatge original, és indubtablement cert; i la raó és molt òbvia. En un país poc poblat, les produccions espontànies dels boscos i dels camps són suficients per a alimentar els animals domèstics del granger, amb una petita ajuda en les estacions més severes o escasses. Així doncs ell troba més convenient alimentar-los gràcies a la mà de la natura en aquest estat indiferent, que mantenir la seva talla a través de la cura i l'alimentació que li costaria molta més feina. Si, en aquesta circumstància d'estalvi, aquests animals disminueixen, no ho fan més del que ho fan en aquells llocs d'Europa on la pobresa del sòl, o la pobresa del propietari els redueix a la mateixa subsistència escassa. És l'efecte uniforme de la pròpia causa, ja sigui actuant aquí o a l'altra banda del globus.⁸⁶³

I acaba amb un atac contundent, acompanyat d'un insult indirecte però prou clar:

Seria errar, doncs, en contra de la llei de la filosofia, que ens ensenya a adscriure similars efectes a similars causes, si imputéssim la disminució de la talla a Amèrica a qualsevol imbecilitat o desig d'uniformitat en les operacions de la natura. Es podria afirmar amb raó que, en aquells països, i amb aquells individus d'Amèrica, en els que la necessitat o la curiositat ha produït la mateixa atenció que a Europa en la nutrició dels animals, els cavalls, el bestiar, els ovelles i els porcs d'un continent són tant grans com els de l'altre. Hi ha exemples específics, ben documentats, en els que individus d'aquesta terra han importat bons reproductors d'Anglaterra, i n'han augmentat la talla en qüestió d'anys.⁸⁶⁴

L'autor de les *Notes on Virginia* opta aquí per una comparació de les causes que poden portar a la reducció o ampliació de talla d'un animal a qualsevol lloc del món per tal de desmentir l'afirmació d'inferioritat, adduint que si els animals domèstics criats a

⁸⁶³ JEFFERSON. *Notes on...* Pàg. 56.

⁸⁶⁴ JEFFERSON. *Notes on...* Pàgs. 56-57.

Amèrica són d'una talla inferior es deu només a una manca de cures per part de l'home, al que li surt més a compte, en termes de temps i també econòmics, deixar que el seu bestiar s'alimenti per si sol que no pas haver-ho de fer ell, i no pas a una pressuposada acció maligna del medi o el clima del Nou Món.⁸⁶⁵

Per altra banda Jefferson també es mostrava contrari a realitzar mesures que tinguessin en compte la mitjana de l'espècie, doncs creia que això només podia desfavorir Amèrica.

Per tal de fer una comparació justa entre els dos mons, no es poden comparar animals que es poden considerar com la talla mitjana o ordinària de la seva espècie, perquè un error a l'hora de jutjar aquesta talla mitjana o ordinària variaria el resultat de la comparació. Així doncs, el Sr. Daubenton considera que un cavall mesura 4 peus i 5 polzades i que pesa 400 lliures pesades a França, iguals a 4 peus i 8,6 polzades i 436 lliures angleses com un cavall de mesures estàndard. Això es consideraria a Amèrica un cavall petit. S'ha de recórrer doncs als extrems.⁸⁶⁶

Va utilitzar multitud d'exemples d'animals americans dels que ell mateix havia tingut constància per tal de provar que les mides especificades per Daubenton en les seves detallades descripcions anatòmiques no són del tot correctes, com ara casos de “vedells que pesaven 2500, 2200 i 2100 lliures netes”; o el “d'un porc que pesava 1050 lliures després de que se li haguessin tret la sang, els budells i el pèl”, arribant a especificar, per si quedés algun dubte, que l'espècimen en concret “no es trobava entre les primeres 50 generacions del llinatge europeu”; però també cavalls de més de sis peus; ases grans com cavalls; cabres extremadament prolífiques i ovelles de 100 lliures; tots aquests exemplars sobrepassaven amb escreix el pes o la mida que els havia atorgat la *Histoire Naturelle*.⁸⁶⁷ El problema del que ell mateix era conscient, però, és que “...dir quins són els extrems de creixement en aquests i d'altres animals domèstics d'Amèrica requeriria una informació que no posseeix cap individu.”⁸⁶⁸

⁸⁶⁵ Sobre els animals domèstics a Amèrica, ANDERSON, Virginia DeJohn. *Creatures of Empire...*

⁸⁶⁶ JEFFERSON. *Notes on...* Pàgs. 56-57.

⁸⁶⁷ Les tres cites anteriors són a JEFFERSON. *Notes on...* Pàg. 57.

⁸⁶⁸ JEFFERSON. *Notes on...* Pàg. 57.

Aquest és potser l'apartat en que Jefferson va desmentir més clarament en el seu text la teoria climàtica de Buffon, doncs considerava que la qualitat de la domesticació tenia més importància que no pas les condicions climatològiques de la zona que habitessin. En qualsevol cas, tenia suficient informació com per a anul·lar la tercera proposició:

Els pesos que coneixem i que han estat exposats en la tercera taula precedent seran suficients per mostrar, com volem concloure, amb una base probable, que amb la mateixa quantitat de menjar i de cura el Clima d'Amèrica preservarà les races d'animals domèstics tant grans com els llinatges europeus dels que deriven; i conseqüentment que la tercera part de l'asserció de Monsenyor Buffon, que els animals domèstics estan subjectes a degeneració degut al clima americà, és probablement tant incorrecta com ho eren la primera i la segona.⁸⁶⁹

I pel que feia a la última de les afirmacions,

...la que afirma que les espècies de quadrúpedes americans són comparativament menys nombroses, és evident de les taules preses en general. A través d'aquestes apareix que hi ha un centenar d'espècies aborígens d'Amèrica. Monsenyor de Buffon suposa que aproximadament el doble d'aquest nombre existeix a tot el món. D'aquestes Europa, Àsia i Àfrica, en tindrien unes 126; és a dir, les 26 comunes a Europa i Amèrica, i unes 100 que no són a Amèrica. Les espècies americanes són llavors a les de la resta del món, com 100 a 126, o 4 a 5. Però el residu de la terra sent el doble de l'extensió d'Amèrica, la proporció exacta hauria estat de 4 a 8.⁸⁷⁰

Podem concloure d'aquesta part de les *Notes on Virginia*, doncs, que a pesar de tractar-se d'un text feixuc, ple de dades estadístiques, de pesos i mides moltes de les quals hem obviat aquí per donar més agilitat al nostre discurs, assoleix a la perfecció l'objectiu que

⁸⁶⁹ JEFFERSON. *Notes on...* Pàgs. 57-58.

⁸⁷⁰ JEFFERSON. *Notes on...* Pàg. 58.

s'havia marcat de desmuntar, punt per punt, la teoria de Buffon sobre la inferioritat dels quadrúpedes al Nou Món.⁸⁷¹

Abans de tancar definitivament el tema dels quadrúpedes, examinarem amb més detall dos casos específics que van cridar l'atenció de Jefferson de manera molt especial i que a més a més foren els que van enfrontar-lo amb Buffon de manera més directa, sobretot el primer.

En primer lloc parlarem dels cèrvids, i malgrat que quan es tracta aquest tema dins de la controvèrsia americana la quantitat de bibliografia que es troba és ingent, exposarem aquí una versió reduïda però suficientment clara, doncs creiem que es tracta d'un debat força interessant que ens pot ajudar a entendre algunes de les problemàtiques més òbvies amb les que es trobaven els naturalistes del XVIII, però també donat l'enorme interès que Jefferson tenia en aquest assumpte concret.⁸⁷² Hem utilitzat les fonts primàries en abundància doncs era un dels elements que més trobàvem a faltar en les obres que tractaven aquest tema de manera indirecta, i en realitzar nosaltres la recerca ens hem adonat que "escoltar" el propi Jefferson donava aquí una visió que el narrador extern no pot expressar, doncs la urgència de les epístoles, el detall en les descripcions o la obsessió en les denominacions de les espècies s'escapen completament en un relat indirecte.

Som absolutament conscients de la densitat literària de les següents pàgines, però la qüestió ens sembla suficientment important com per a dedicar-li un espai propi i no enllestir-la amb un parell de ratlles.

És necessària una introducció lèxica, doncs la multitud de conceptes relacionats amb els cèrvids pot portar a confusió. Ens trobem de nou amb el gran problema de la manca de generalització, durant el segle XVIII de la nomenclatura binomial, que malgrat que ja havia estat presentada per Linnaeus, encara era menyspreada per molts dels grans

⁸⁷¹ Per a una interpretació política de les *Notes on Virginia*, TUCKER, David. *Enlightened Republicanism...*

⁸⁷² L'història natural i l'estudi de la natura seran dos elements fonamentals del segle XVIII, SCOTT PARRISH, Susan. *American Curiosity...*, i YOUNGS, Tim.; FULFORD, Tim.; KITSON, Peter J. (eds.). *Travels, Explorations...*

naturalistes, essent Buffon un dels seus enemics més acèrrims.⁸⁷³ Creiem que aquest tema en concret exposa millor que cap altre dels que ens hem trobat fins a quin punt la manca d'un sistema realment científic d'anomenar les espècies animals causava problemes d'identificació. Pel que fa a la lectura dels següents paràgrafs cal tenir en compte també que la consideració de parentiu entre unes espècies i altres ha variat radicalment des del segle XVIII fins al dia d'avui, de manera que per tal d'evitar l'ambigüitat hem decidit utilitzar alhora els noms moderns i aquells que va emprar Jefferson, que apareixen sempre entre claudàtors acompanyant la denominació moderna en català. Perquè no hi hagi cap mena de dubte, aquí hi ha un breu llistat amb les correspondències anglès: català i, si s'escau, una mínima explicació. *Moose*: Ant (Jefferson també cita les versions franceses *Élan*, *Renne* i *Orignal*); *Elk*: Uapití; *Deer*: Cèrvol (els conceptes *buck* i *stag* fan referència al mascle d'aquesta espècie, sent el segon el reservat als espècimens més grans); *Reindeer* o *Caribou*: Ren; *Roebuck*: Cabriol; *Dama* o *Fallow*: Daina.⁸⁷⁴

Amb només un parell d'exemples és fàcil d'entendre la fascinació que el virginià sentia pels cèrvids i fins a quin punt es va proposar corregir els errors de Buffon a tota costa. Ja a les *Notes on Virginia* en els comentaris a la segona de les taules de quadrúpedes comentava la seva decisió d'haver-hi afegit una espècie concreta.

Jo he inclòs un uapití [elk] amb cornamenta cilíndrica o rodona, un animal d'Amèrica, i específic d'aquí; perquè jo mateix n'he vist molts, i les seves cornamentes encara les he vist més; i perquè jo puc dir, de la millor informació, que a Virginia aquest tipus d'uapití [elk] ha abundat molt i encara existeix en petit nombre; (el tipus palmejat és confinat a latitud més cap al nord).⁸⁷⁵

Però sobretot és a la extensíssima nota al peu de pàgina al final d'aquesta frase, que transcrivim tot seguit gairebé complerta per les raons que hem esmentat abans però que recomanem llegir en diagonal, on podem apreciar l'extens coneixement de Jefferson i la

⁸⁷³ Sobre Linnaeus hem consultat BLUNT, Wilfrid. *Linnaeus: The Compleat...*

⁸⁷⁴ Aquesta sèrie d'episodis relacionats amb els cèrvids són utilitzats com a centre argumentatiu en l'interessant i divertit volum DUGATKIN, Lee Alan. *Mr. Jefferson and...*

⁸⁷⁵ JEFFERSON. *Notes on...* Pàg. 55.

seva minuciositat en els detalls que podrien permetre la diferenciació de les espècies i la selecció d'aquelles que eren estrictament americanes.

Les descripcions de Theodat, Denys i La Hontan, citats per Mons. De Buffon a l'article *Élan*, autoritza la suposició de que l'uapití [elk] de banyes planes es troba en el nord d'Amèrica. Malgrat això no s'ha estès a les nostres latituds. Per altra banda, mai he sentit que l'uapití [elk] de cornamenta arrodonida s'hagi vist més enllà del riu Hudson. Això concorda amb l'anterior uapití [elk] pel que fa al seu caràcter general, essent que, quan es compara amb un cérvol [deer], és molt més gran, les seves orelles són més llargues, més amples i més gruixudes en proporció, el seu pèl és molt més llarg, el coll i la cua més curts, té un papo abans del pit (caruncula gutturalis Linnaei), sovint, sinó sempre, una taca blanca, com d'un peu de diàmetre, en la part amagada de les natges al voltant de la cua; camina al trot i assistit per la vibració dels cascos: però es diferencia d'aquell de manera innegable per les banyes, que no són palmejades, sinó rodones i apuntades. Aquest és l'animal descrit per Catesby com a *Cervus major Americanus*, el cérvol [stag] americà, *le cerf d'Amérique*. Però difereix del *Cervus* de manera tant absoluta com l'uapití [elk] palmejat ho fa de la daina [dama]. I de fet sembla que tingui la mateixa relació amb l'uapití [elk] palmejat com el cérvol [deer] vermell té amb el amb la daina [fallow]. Ha abundat a Virginia, ha estat vist, pel que jo sé, a la banda est del Blue Ridge des del 1765, ara és comú en aquelles muntanyes, sovint ens l'han portat i l'hem domesticat, i la seva cornamenta està en possessió de molts. El designaria com el "*Alces Americanus cornibus teretibus*" (uapití [elk] americà amb banyes suaus). [...] Monsenyor De Buffon ha fet allò que es podia fer amb els materials en les seves mans amb la intenció de solucionar la confusió introduïda per l'aplicació lliure d'aquests noms amb els animals que se suposa que designen. Ell els redueix tots al ren [renne] i a l'uapití [elk] de cornamenta plana. De tota la informació que he estat capaç de recol·lectar, sospito amb força que se'n trobarien suficients com per a establir tres, sinó quatre espècies distintes d'animals. Jo he vist pells d'un ant [moose], i d'un ren [caribou]: difereixen més l'un de l'altre i de l'uapití [elk] de banyes arrodonides, com mai he vist dues pells que pertanyin a diferents individus salvatges de la mateixa espècie diferir tant.

Aquestes diferències es troben en el color, la llargada, l'amplitud del cabell, i en la talla, la textura i les marques de la pell. Potser es descobrirà que hi ha. 1. L'ant [moose], negre o gris, dels quals es diu que el primer és el mascle i el segon la femella. 2. El ren [caribou] o ant [renne]. 3. L'uapití [elk] de banyes planes o ant [orignal]. 4. L'uapití [elk] de banyes arrodonides. I aquest últim podria ser, tot i que posseeix gairebé totes les característiques de l'uapití [elk], idèntic al Cérvol [cerf] d'Ardenes o Brandhertz d'Alemanya, i fins i tot així s'haurien d'enumerar les tres espècies. Veure Catesby i Kalm, raó per creure que l'ant [moose] és l'uapití [elk] palmejat o ant [orignal].⁸⁷⁶

En Jefferson va aportar descripcions de multitud d'espècies diferents, elements que ajudaven a la desambigüació entre elles, el territori que freqüentaven més habitualment als Estats Units i des de quan se'n tenia constància. De nou, la minuciositat d'un científic.

Força més moderada és la carta que va enviar, estant ja a França, al que el succeiria com a president dels Estats Units, el seu gran amic James Madison (1751-1836), al que li comenta alguns dels espècimens que havia pogut observar durant una passejada.

L'altre objecte que va cridar la meua atenció en el meu passeig van ser els cérvols [deer] dels que abunda el bosc. Eren del tipus anomenat "Cerfs" [sic.] i certament són de la mateixa espècie que els nostres. Són negreus sota la panxa, i no blancs com els nostres, i el seu color és més semblant al vermell castanya: però aquestes diferències són tant petites que segurament podrien passar en dues races del mateix llinatge que es criessin separades durant anys.⁸⁷⁷

⁸⁷⁶ JEFFERSON. *Notes on...* Pàg. 55. Nota al peu de pàgina n° 65. Ja hem presentat amb anterioritat a la majoria de personatges citats en aquest paràgraf, excepte els dos primers, que fan referència, en primer lloc, al missioner francès Gabriel Sagard, anomenat Théodat (c.1614-1636), que va viure als territoris llavors anomenats Nova França i sobre la seva experiència va escriure diverses obres, de les que podem destacar SAGARD, Gabriel. *Le grand voyage du pays des Hurons*. Paris: Denys Moreau, 1632, que es pot consultar a <http://www.gutenberg.org/ebooks/23828>, i pel que fa al segon, l'explorador francès Nicolas Denys (c. 1598-1688), que va visitar la mateixa zona que Théodat i que va escriure DENYS, Nicolas. *Description géographique et historiques des costes de l'Amérique Septentrionale*. Paris: Claude Barbin, 1672. [Arch]

⁸⁷⁷ WILSON, Douglas L.; STANTON Lucia (eds.). *Jefferson...* Pàg. 54. La carta fou escrita a James Madison des de Fontainebleu el 28 octubre 1785.

Però el cas més espectacular, el que en gairebé totes les obres que tracten el tema de la controvèrsia americana apareix, creiem que injustament, com una mera anècdota, és l'enfrontament directe que va tenir amb Buffon al voltant d'aquesta qüestió dels cèrvids, que va començar durant una vetllada que van passar junts i va continuar amb una cursa de demostracions amb juguesca entre cavallers inclosa. Davant les correccions de Jefferson sobre el tema particular dels cérvols europeus i les clares diferències amb els uapitís i els ants americans entre d'altres, el francès el va reptar a demostrar-li-ho amb evidències físiques, raó per la qual aquell va escriure a alguns dels seus coneguts als Estats Units i va demanar l'enviament de diversos espècimens amb instruccions molt acurades dels animals que necessitava i sobre com matar-los, desmembrar-los i esbudellar-los per tal que es poguessin dissecar un cop arribessin a París.

El propi Jefferson li va explicar tota la història a Daniel Webster:

També vaig intentar convèncer-lo sobre el seu error en relació al cérvol [deer] comú i l'ant [moose] americà, doncs ell havia confós el nostre cérvol [deer] amb el cérvol [deer] roig d'Europa, i el nostre ant [moose] amb el ren [reindeer]. Li vaig dir que el nostre cérvol [deer] tenia banyes de dos peus de llarg; ell va respondre amb calidesa que si podia produir només un espècimen amb banyes d'un peu de llarg deixaria córrer la qüestió. Sobre això vaig escriure a Virginia per aconseguir les banyes d'un dels nostres cérvols [deer], i vaig obtenir un espècimen molt bo de quatre peus de llarg. També li vaig dir que el ren [reindeer] podia caminar sota la panxa del nostre ant [moose]; però va rebutjar la idea de ple. De manera que vaig escriure al General Sullivan de New Hampshire [figura 45]. Volia que ell m'enviés els ossos, la pell i la cornamenta d'un dels nostres ants [moose], suposant que se'n pogués procurar un fàcilment. Sis mesos després el meu agent a Anglaterra em va dir que el General Sullivan va recórrer a ell demanant-li quaranta guinees. Jo havia oblidat la meva petició, i em vaig preguntar perquè s'havia passat aquest xec, però vaig pagar de seguida. Poc més tard va arribar una carta del General Sullivan explicant la manera en que havia acomplert la meva petició. Es va veure obligat a crear una companyia d'uns vint homes, va fer una excursió a les White Hills, van haver d'acampar a l'aire lliure

algunes nits, i finalment, després de moltes dificultats, van agafar el meu ant [moose], van bullir els seus ossos al desert, van omplir la seva pell i me'l van enviar. Això explicava el meu deute i va convèncer Buffon. Va prometre que en el seu proper volum corregiria aquests errors, però va morir justament després d'això.⁸⁷⁸

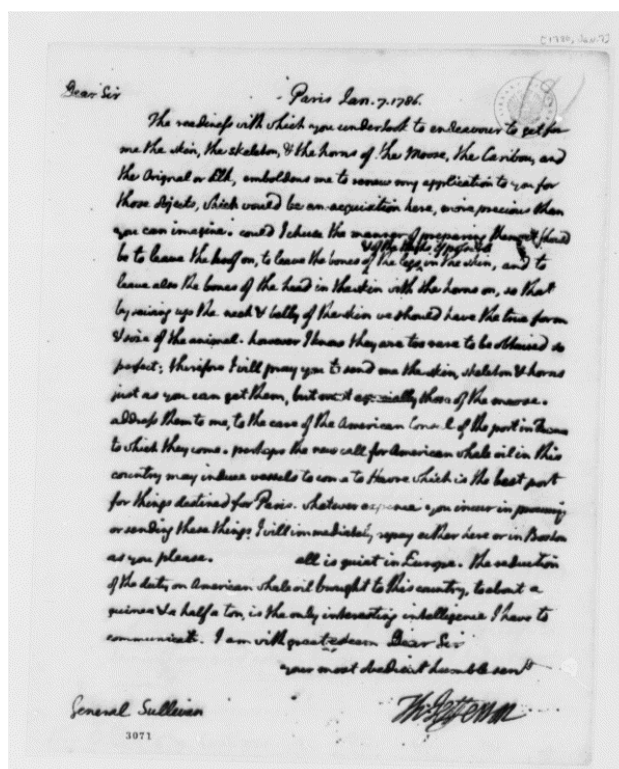

Fig. 45. Carta enviada per Jefferson a Sullivan en la que li demanava que li aconseguís diversos exemplars de cèrvids.⁸⁷⁹

Molts dels biògrafs de Jefferson esmenten el que podríem anomenar molt diplomàticament una irresponsabilitat palesa pel que feia referència als diners; com a breu anècdota, només aclarirem que aquest “de seguida” va ser en realitat un any, doncs ja al juliol de 1787 el trobem escrivint a John Adams “M’he pres la llibertat de molestar-te amb el xec adjunt de 46-17-10 lliures esterlines [...]. Espero que arribi a temps per cobrir el lliurat pel General Sullivan.”⁸⁸⁰

⁸⁷⁸ A WEBSTER, Fletcher (ed.). *The Private Correspondence of...*, Pàgs. 371-372.

⁸⁷⁹ Imatge de la carta enviada a Sullivan des de Paris el 7 gener 1786. Es troba a <http://memory.loc.gov/cgi-bin/ampage?collId=mtj1&fileName=mtj1page005.db&recNum=0033>

⁸⁸⁰ Carta escrita des de Paris el 28 de juliol de 1787, es troba a CAPPON, Lester J. *The Adams-Jefferson Letters. The Complete Correspondence Between Thomas Jefferson and Abigail and John Adams*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press, 1959. Pàgs. 190-191.

Però aquesta no va ser la única carta enviada pel virginianà, la que va trametre des de Paris al portaveu del senat de Virginia Archibald Cary (1721-1787) ens mostra les detallades i gairebé excessives indicacions amb que acompanyava la petició d'aquest enorme favor:

Et prendries la molèstia de procurar-me el parell més gran de banyes de cérvol [deer] que trobis i una pell gran de cada color, és a dir una de vermella i una altra de blava? Si fos possible de prendre-les d'un cérvol [deer] acabat de matar, deixar tots els ossos del cap a la pell, amb les banyes. Deixar els ossos i peülles de les cames i els peus a la pell, havent fet només una incisió al llarg de la panxa i coll, treure l'animal, podríem, cosint la incisió i omplint la pell, presentar la verdadera talla i forma de l'animal, seria un regal molt preciós. Els nostres cérvols [deer] han estat enviats sovint a Anglaterra i a Escòcia. Saps (amb certesa) si mai s'han aparellat amb el cérvol [deer] vermell d'aquelles contrades? Respecte a l'ant [moose], he perdut l'esperança de que m'enviis alguna cosa més a part de les banyes. Sé que en David Ross en té un parell; potser ens les donaria. És inútil demanar la pell i l'esquelet, perquè no penso que estigui en el teu poder aconseguir-les, d'altra manera serien molt desitjables.⁸⁸¹

I força similars són les que detalla a la carta enviada pocs dies després al jurista i legislador Archibald Stuart (1757-1832):

Potser la teva situació et permet ajudar-me en això. Si fos possible, em faries un gran favor si m'enviessis les banyes, l'esquelet i la pell d'un uapití [elk]. La manera més desitjable de rebre-les seria tenir la pell tallada des de la gola per la panxa fins la cua i per les cuixes fins al genoll, extreure'n l'animal, deixar les potes i les peülles, els ossos del cap i les banyes unides a la pell. Cosint la panxa, etc. i reomplint la pell tindria la forma d'un animal. De tota manera com que tinc seriosos dubtes que tinguis la possibilitat de fer això, estaria encantat si pogués

⁸⁸¹ La carta està datada el dia 7 de gener de 1786, es pot trobar a WILSON, Douglas L. i STANTON Lucia (eds.). *Jefferson...* Pàgs. 55-56.

rebre les peces per separat, empaquetades en una caixa, i enviades a Richmond a l'atenció del Doctor Currie. Aquest tipus de cosa és precisa aquí...⁸⁸²

I per últim només ens queda la epístola més important de totes, la única entre Jefferson i Buffon de la que es té constància, i que acompanyava els espècimens que aquell havia rebut finalment dels seus compatriotes que va remetre directament al gran naturalista francès. Malgrat l'èxit de la campanya, veiem com el virginianès lamenta de que el material no és tant esplèndid com li hagués agradat, però no deixa de descriure els detalls pels que creu que s'haurien de canviar les classificacions que havien aparegut a la *Histoire Naturelle* en referència a aquests animals.⁸⁸³ La transcrivim de manera completa doncs els cèrvids són l'únic tema que s'hi tracta.

Senyor,

Vaig tenir l'honor d'informar-vos fa algun temps que havia escrit alguns dels meus amics a Amèrica desitjant que m'enviessin despulles de l'ant [moose], el ren [caribou] i l'uapití [elk] que poguessin donar informació sobre aquesta classe d'animals; però més concretament que m'enviessin l'esquelet complet, la pell i les banyes de l'ant americà [moose], en una condició tal que la pell es pogués cosir i es pogués omplir l'animal un cop arribés aquí. Estic content de poder-vos regalar en aquest moment els ossos i la pell d'un ant americà [moose], les banyes d'un altre individu de la mateixa espècie, les banyes d'un ren [caribou], l'uapití [elk], el cérvol [deer], el cérvol de banyes afilades [spiked horned buck] i el cabirol d'Amèrica [roebuck]. Tots ells procedeixen de New Hampshire i Massachusets. Us dono els seus noms populars, doncs depèn de vos donar-los els seus reals. La pell de l'ant americà [moose] va ser vestida amb el pèl, però molt ha caigut i la resta està a punt. Les banyes de l'uapití [elk] són remarcablement petites. Puc assegurar que n'he vist que pesaven cinc o sis vegades més. Aquest és l'animal que anomenem uapití [elk] a les parts del sud d'Amèrica, i del qual jo he fet alguna descripció a les Notes on Virginia, de la qual vaig tenir l'honor de

⁸⁸² Enviada el 25 de gener de 1786, hem utilitzat WILSON, Douglas L. i STANTON Lucia (eds.). *Jefferson...* Pàgs. 57-58.

⁸⁸³ La gran majoria de les referències de Buffon als cèrvids apareixen a BUFFON. *Histoire...*, Vol. VI. Pàgs. 63-245., on trobem, successivament, els capítols dedicats al *Cerf*, el *Daim* i el *Chevreuil*.

presentar-vos una còpia. Realment dubto de si l'uapití [elk] de banyes planes encara existeix a Amèrica: i crec que aquest seria apropiadament classificat amb l'ant [moose], estant a les banyes la principal diferència. Jo he vist la daina [dama], el cérvol [deer] i el cabirol [roebuck] europeus. Però l'animal que anomenem uapití [elk], i que pot ser diferenciat com a uapití de banyes arrodonides, és molt diferent a tots ells. Mai no he vist el Brandhirtz o cérvol d'Ardenes, ni l'uapití europeu. Si els pogués veure penso que seria capaç de dir a quin d'ells s'assembla més l'ant americà [moose], doncs estic força familiaritzat amb aquest animal. També he d'observar que les banyes del cérvol [deer] que acompanyen aquestes despulles no pesen una cinquena o una sisena part d'alguns que jo he vist. Aquest individu és de tres anys d'edat, segons el nostre mètode per a jutjar-ho. He pres mesures específiques per tal que se'm proporcionin banyes grans del nostre uapití [elk] i del nostre cérvol [deer], per tant us prego que no considereu que aquests que us envio representen la seva mida ordinària. Realment sospito que trobareu que l'ant americà [moose], l'uapití de banyes arrodonides i el cérvol americà són espècies que no existeixen a Europa. És possible que l'ant [moose] sigui d'una nova classe. Desitjo que aquestes despulles, senyor, puguin tenir el mèrit d'afegir alguna cosa nova als tresors de la natura que tant afortunadament heu observat, i dels que sembla que us ha donat la clau. En aquest cas serien alguna gratificació per vos, cosa que per a mi sempre serà agradable d'haver-vos procurat, havent tingut l'honor de tenir-vos en la més perfecta estima i respecte, senyor, el vostre humil i més obedient servent, Th: Jefferson.⁸⁸⁴

Acabarem aquest apartant apuntant que crida l'atenció que Jefferson, el científic, no es cregués amb el dret de donar a les espècies els noms oficials i apel·lés a Buffon, el precientífic i en aquest sentit gairebé el podríem anomenar l'anti-científic, perquè se n'encarregués.⁸⁸⁵

⁸⁸⁴ La data de la carta, escrita a París, és 1 d'octubre de 1787, i es pot trobar a WILSON, Douglas L. i STANTON Lucia (eds.). *Jefferson...* Pàgs. 200-202.

⁸⁸⁵ De fet, Europa n'extreia molts beneficis del descobriment americà ja que les ciències encara eren governades des del Vell Món: COHEN, Bernard. "The New World as a Source of...". Pàgs. 96-130.

Ens queda un últim cas relacionat amb els quadrúpedes que si bé no va ocupar tantes planes en la obra i les cartes de Jefferson, sabem del cert que va ser un tema que el va interessar durant tota la vida, i que a més utilitzava de manera recurrent per tal de rebutjar frontalment i ràpida l'assumpció de Buffon de la manca d'animals grans a Amèrica.⁸⁸⁶ Es tracta ni més ni menys que del mamut, doncs durant anys s'havien descobert ossos gegants en nombrosos indrets dels Estats Units, i en especial a Ohio. La controvèrsia sobre la procedència d'aquests esquelets va ser amplíssima, ja hem vist com el naturalista francès la va esquivar amb força elegància afirmant simplement que es tractava d'animals extints, però d'altres els atribuïen a elefants o hipopòtams especialment grans.⁸⁸⁷ Jefferson no només descartava aquestes idees, sinó que va anar tant lluny com per a assumir que no era impossible que animals com el mamut encara existissin en estat salvatge, i d'aquí que els hagués inclòs en primer lloc en la taula de les espècies existents a ambdós continents. Per afirmar això es basava en la seva teoria sobre la "economia de la natura" i també en les històries tradicionals explicades en multitud de tribus índies.

Els ossos de Mamut que s'han trobat a Amèrica són igual de grans que aquells que s'han trobat a l'antic món. Se'm podria preguntar perquè incloc el Mamut com si encara existís? I jo responc, perquè hauria d'ometre'l com si no existís? L'economia de la natura és de tal forma que cap cas es pot haver produït en que ella hagi permès que cap de les races dels seus animals s'extingeixi; que hagi format cap associació en el seu gran treball que sigui tant dèbil com perquè es trenqui.⁸⁸⁸

Bàsicament el virginianà argumentava en contra de la possibilitat de que la natura pogués permetre la desaparició d'alguna de les espècies que havia creat, i per tant recolzava el concepte de la cadena de l'ésser, que a més a més havia de ser continua i fixa en el temps, en això s'enfrontava a la mateixa problemàtica que Buffon a l'hora de poder

⁸⁸⁶ Sobre el fet que sempre es va interessar pels mamuts, caldria subratllar la estreta relació que va mantenir amb Charles Wilson Peale (1741-1827), fundador del Museu de Philadelphia on es va exposar un dels primers esquelets sencers de mamut. MARTIN, Edwin T., *Thomas Jefferson...* Pàgs. 107-130.

⁸⁸⁷ Sobre la controvèrsia al voltant d'aquests animals, COHEN, Claudine. *The fate of the...*, així com THOMSON, Keith. *The Legacy of...*

⁸⁸⁸ La cita és a JEFFERSON. *Notes on...* Pàgs. 53-54.

explicar els animals extints, de manera que ho va fer recorrent a les vastes zones encara sense explorar on podia ben bé ser que aquestes bèsties encara existissin.⁸⁸⁹

El cert és que la paleontologia, malgrat que encara no existís com a tal, era una qüestió que aixecava força interès entre els naturalistes de tot el món durant el segle XVIII.⁸⁹⁰ Ja hem vist amb anterioritat els enormes esforços intel·lectuals i les diverses teories que van sorgir al voltant de les conquilles fòssils i la seva relació amb el passat més remot del planeta. El propi Jefferson va tenir una experiència posterior, a partir de l'any 1796, amb una espècie que ell mateix va descriure per primer cop als Estats Units; la va situar, per raons de mida, al capdavant de la família dels lleons i els tigres, i la va anomenar *Great Claw* o *Megalonyx*, doncs un dels seus atributs més rellevants era una enorme garra.⁸⁹¹

Però la seva concepció de la manera com s'organitzava la natura no era pas la única “prova” que Jefferson utilitzava per tal de concebre la possible existència del mamut, doncs malgrat que no resultava un argument tant contundent, calia també tenir en compte els relats d'algunes tribus de natius.

Afegir a això el tradicional testimoni dels indis de que aquest animal existeix en les parts del nord i l'oest americà seria com afegir la llum d'una espelma a la del sol meridiana. Aquelles parts encara romanen en el seu estat aborigen, inexplorades i sense haver estat pertorbades per nosaltres o per altres. Potser hi existeix allà ara, com ho va fer abans en els llocs en què hem trobat els seus ossos. Si va ser un

⁸⁸⁹ Per ampliar el nostre coneixement sobre la paleontologia a Amèrica durant la època que ens ocupa, MAYOR, Adrienne. *Fossil Legends of the First Americans*. New Jersey: Princeton University Press, 2005. I també LAUDAN, Rachel. *From Mineralogy to Geology: The Foundations of a Science, 1650-1830*. Chicago: The University of Chicago Press, 1993. I pel que fa al propi Jefferson, BEDINI, Silvio A. *Jefferson and Science*. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 2002, en especial les pàgines 60-64.

⁸⁹⁰ Sobre l'interès per la paleontologia, SIMPSON, George Gaylord. “The Beginnings of Vertebrate Paleontology in North America”. *Proceedings of the American Philosophical Society*, Vol. 86, Nº1. Philadelphia: American Philosophical Society, setembre de 1942. Pàgs. 130-188. I més extensament HEDEEN, Stanley. *Big Bone Lick: The Cradle of American Paleontology*. Lexington: The University Press of Kentucky, 2008.

⁸⁹¹ Aquesta espècie extinta del que en realitat, com ell va mateix va saber poc més tard degut als estudis duts a terme arrel d'un descobriment previ ocorregut al Paraguai, era un peresós gegant, va ser rebatejada l'any 1822 pel zoòleg francès Anselme Gaëtan Desmarest (1784-1838) com a *Megalonyx Jeffersonii* en honor al president nord-americà.

animal carnívor com alguns anatomistes han conjecturat, i com els indis afirmen, la seva retirada primerenca es podia haver degut a la destrucció generalitzada de la caça salvatge per part dels indis, que comença en el primer instant de la seva connexió amb nosaltres, amb la intenció de comprar-nos mantes, destrals i armes a canvi de les seves pells.⁸⁹²

Fins i tot i va afegir una de les llegendes dels indis que havien arribat al seu coneixement:

D'aquests, el mamut o gran búfal, com l'anomenen els indis, ha de ser certament el més gran. Ells diuen que era carnívor, i que encara existeix al nord d'Amèrica. Una delegació de guerrers del Delaware [...] el governador els va fer algunes preguntes relatives a la seva terra i, entre d'altres, allò que sabien o havien sentit de l'animal els ossos dels quals havien estat trobats a les salines de l'Ohio. El seu cap [...] el va informar que era una tradició traspasada dels seus pares, "Que en temps antic una manada d'aquests tremends animals venien a les salines de Bigbone, i va començar una destrucció universal dels óssos, els cérvols, ants, búfals, i d'altres animals, que havien estat creats per a l'ús dels indis: que el Gran Home de dalt, mirant cap a baix i veient això, es va enrabiar tant que va agafar el seu raig, va descendir a la terra, [...] i va llençar els seus raigs entre ells fins que tots van ser massacrats, exceptuant el gran búfal, qui presentant el seu front als raigs, se'n va desfer així que anaven caient; però un no el va poder rebutjar, i el va ferir al costat; moment en el qual, saltant en cercles, va saltar cap a l'Ohio, al Wabash, a l'Illinois, i finalment als Grans Llacs, on hi viu avui dia."⁸⁹³

Aquest no va ser ni el primer ni l'últim cop que Jefferson es va interessar en la història, les llegendes, i fins i tot els idiomes i els diferents dialectes utilitzats entre les tribus, l'estudi dels quals va promoure amb insistència des de les diverses posicions de poder que va ocupar.⁸⁹⁴

⁸⁹² JEFFERSON. *Notes on...* Pàg. 54.

⁸⁹³ JEFFERSON. *Notes on...* Pàg. 43.

⁸⁹⁴ Sobre els indis americans, tema que tractarem més endavant, podem avançar WALLACE, Anthony, F.C. *Jefferson and the Indians*. Cambridge: President and Fellows Harvard, 1999, així com CALLOWAY, Colin G. *New Worlds for All: Indians, Europeans and the Remaking of Early America*.

Però mancava encara una classificació precisa d'aquest animal, doncs si bé Buffon havia acceptat que donada la seva grandària no podia considerar-se parent de cap ésser viu, altres naturalistes europeus havien atribuït, estranyament, els ullals i els esquelets als elefants i els molars als hipopòtams. Jefferson va argumentar llargament que les proporcions d'aquests ossos no quadraven amb les dels exemplars africans o asiàtics; que resultava excessivament fantasiós que en un mateix lloc es trobessin sempre les mateixes restes d'aquests animals tant diferents però no les altres peces dels seus esquelets, de manera que havien de pertànyer necessàriament al mateix espècimen. Com que diversos anatomistes reconeguts discrepaven en si les restes corresponien o no als elefants, no va voler utilitzar els seus resultats com a part de la seva argumentació, de manera que va presentar uns punts més empírics que li semblaven irrefutables.⁸⁹⁵

1. L'esquelet del mamut (doncs així s'ha anomenat l'incògnita) ens parla d'un animal sis vegades el volum cúbic d'un elefant, com Monsenyor Buffon ha admès. 2. Els molars són cinc vegades més grans, són quadrats, i la superfície de mossegada està repleta de quatre o cinc files de punts no afilats: mentre que els de l'elefant són amples i prims, i la seva superfície de mossegada és plana. 3. Mai no he sentit un exemple, i suposo que no n'hi ha cap, de que s'hagi trobat el molar d'un elefant a Amèrica. 4. Pel que fa a la temperatura i a la constitució de l'elefant, mai no podria haver existit en aquelles regions on s'han trobat les restes de Mamut.⁸⁹⁶

I per si amb això no n'hi havia prou, va afegir tota una teoria geològico-astronòmica que desmentia encara més la possibilitat de que els elefants haguessin viscut mai tant al nord:

Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1998, LIEBERSOHN, Harry. *Aristocratic Encounters...*, i SETH, Vanita. *Europe's Indians. Producing Racial Difference, 1500-1900*. Durham: Duke, 2010.

⁸⁹⁵ Els dos naturalistes en concret eren, l'anatomista i cirurgià John Hunter (1728-1793), que va escriure HUNTER, John. "Observations on the Bones Commonly Supposed to Be Elephant's Bones, Which Have Been Found Near the River Ohio, in America". *Philosophical Transactions of the Royal Society of London*, N° 58. London: Royal Society of London, 1768. Pàgs. 34-45, on afirmava que es tractava d'espècies diferents; i el francès Daubenton en la seva descripció anatòmica dins de BUFFON. *Histoire...* Vol. XI. Pàgs. 94-142, que les atribuïa a l'elefant.

⁸⁹⁶ JEFFERSON. *Notes on...* Pàgs. 44-45.

Aquells, llavors, que són de la opinió de que l'elefant i el mamut són el mateix, han de creure també, 1. Que l'elefant que nosaltres coneixem pot existir i multiplicar-se en les zones glaçades; o 2. Que és possible que un foc intern hagués escalfat aquelles regions en algun moment, i que les abandonés, tot i que el globus no en mostri indicacions; o 3. Que la obliquïtat de l'eclíptica, quan aquests elefants van viure, era tant gran com per a incloure entre els tròpics totes aquelles regions en les que s'han trobat els ossos; essent els tròpics, com hem observat abans, els límits naturals de l'habitat dels elefants. Però si s'admet que aquesta obliquïtat realment ha disminuït, i adoptem la taxa més alta de disminució que s'hagi pogut imaginar, és a dir, d'un minut cada segle, per a transferir el tròpic del nord al cercle àrtic, això portaria l'existència d'aquests suposats elefants 250.000 anys en el passat; un període molt més enllà de la nostra concepció de la duració de restes animals exposades a l'aire lliure, com ho estan aquestes en molts casos. [...] Tot i així, ha estat demostrat que si una variació de la obliquïtat de la eclíptica succeeix, és vibratòria, i mai excedeix els límits de 9 graus, cosa que no és suficient com per a portar aquests ossos entre els tròpics.⁸⁹⁷

Havent negat la teoria climàtica amb anterioritat i en diverses vegades, Jefferson la va utilitzar en aquest cas per tal de delimitar els hàbitats naturals de mamuts i elefants, afirmant que aquells no havien estat trobats més al sud d'un determinat punt i que no es tenia notícia de que aquests ho haguessin fet en territoris freds.⁸⁹⁸ Així doncs va poder establir que:

Des del grau 30 de latitud sud al grau 30 de latitud nord, es troben més o menys els límits que la natura ha fixat per la existència i multiplicació de l'elefant que nosaltres coneixem. Procedint des d'allà, en direcció nord, fins als 36 ½ graus, entrem als assignats al mamut. Com més avancem cap al nord, més es multipliquen els seus vestigis a mesura que la terra ha estat explorada en aquella direcció.⁸⁹⁹

⁸⁹⁷ JEFFERSON. *Notes on...* Pàgs. 45-46.

⁸⁹⁸ Tot i que Jefferson negà la teoria climàtica, aquesta encara tingué certa importància als Estats Units amb autors com HUNTINGTON, Ellsworth. *The Character of Races as Influenced by Physical Environment, Natural Selection and Historical Development*. New York: Charles Scribner's Sons, 1925.

⁸⁹⁹ JEFFERSON. *Notes on...* Pàg. 46.

D'aquest últim punt en tenia proves fefaents, doncs un dels objectius principals de l'expedició promocionada pel propi Jefferson des del seu càrrec de president dels Estats Units i realitzada per Meriwether Lewis (1774-1809) i William Clark (1770-1838) entre els anys 1804-1806, durant els que van arribar, des de Sant Louis, fins a la desembocadura del riu Columbia al Pacífic, va ser precisament recollir tants fòssils com els fos possible, tasca que de fet van complir amb força èxit.⁹⁰⁰

Havent establert totes aquestes premisses, semblava prou clar que si hi havia un exemple suficientment vàlid com per a desmuntar per si sol la teoria de la degeneració de la fauna americana impulsada per Buffon, aquest era el del mamut, doncs:

...sigui quin sigui l'animal al que adscriuim aquestes restes, és cert que ha existit a Amèrica, i que ha estat el més gran dels animals terrestres. Hauria estat suficient rescatar la terra que va habitar i l'atmosfera que va respirar perquè la imputació d'impotència en la concepció i en l'alimentació de la vida animal de gran mida hagués estat ofegada des del moment del seu naixement. [...] Com si les dues parts del món no estiguessin escalfades pel mateix sol genial; com si una terra de la mateixa composició química fos menys capaç d'elaborar nutrients per als animals; [...] La veritat és que un Pigmeu i un Patagó, un ratolí i un mamut, deriven les seves dimensions dels mateixos sucus nutritius. [...] Cada raça d'animals sembla haver rebut del seu Creador certes lleis d'extensió en el moment de la seva formació. [...] Però tot el manà del cel mai no faria créixer el ratolí a la mida del Mamut.⁹⁰¹

Buffon ja havia afirmat que no es podia incloure ni les aus ni els peixos i d'altres animals capaços de desplaçar-se per l'aigua que es poguessin trobar a Amèrica en la

⁹⁰⁰ De fet es considera que William Clark va ser el primer, l'any 1807, en diferenciar els ossos i les dents del mamut de les del mastodont. Sobre aquest tema resulta rellevant DALTON, David A. *The Natural World of Lewis and Clark*. Columbia: University of Missouri Press, 2008, en especial el primer capítol.

⁹⁰¹ JEFFERSON. *Notes on...* Pàgs. 46-47. Resulta molt interessant veure, per tal de complir un dels objectius bàsics d'aquesta tesi, com fins i tot el mamut es va poder instrumentalitzar fins convertir-lo en part del discurs identitari, a aquest respecte podem citar SEMONIN, Paul. *American Monster: How the Nation's First Prehistoric Creature Became a Symbol of National Identity*. New York: New York University Press, 2000.

comparació amb els seus equivalents europeus perquè es podien moure lliurement entre un continent i l'altre i això podria haver afavorit la seva reproducció de manera idèntica a banda i banda de l'Atlàntic. El propi Jefferson en parla molt breument a les *Notes on Virginia*, tot i que com a amant de la ornitologia que era, va incloure extenses taules de les espècies d'aus i ocells americanes de les que es tenia constància.⁹⁰²

De fet va prendre com a referència les descripcions i il·lustracions realitzades pel naturalista anglès Mark Catesby (c.1682-1749) en la seva obra *Natural History of Carolina, Florida and the Bahamas Islands*, que bàsicament era el primer informe publicat sobre la flora i la fauna nord-americana.⁹⁰³ Hem inclòs en la figura 46 la representació d'aquest autor de l'emblemàtica àliga calba, tot i que el virginianès lamentava de que “Els seus dibuixos són millors pel que fa a la forma i a l'actitud que no pas al color, que normalment és massa brillant.”⁹⁰⁴

Fig. 46. Il·lustració de l'àliga calba realitzada per Mark Catesby.⁹⁰⁵

Però malgrat això, no va dubtar a considerar-lo una font primordial juntament amb Linnaeus. Adjuntem, en la figura 47, la imatge de només una de les cinc taules dels ocells de Virginia en les també apareixen les designacions populars i, en la última

⁹⁰² Sobre aquesta disciplina de la ciència en concret, de la que pràcticament no hem fet cap esment fins ara, val la pena ressaltar FARBER, Paul Lawrence. *Discovering Birds: The Emergence of Ornithology as a Scientific Discipline, 1760-1850*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1996.

⁹⁰³ Sobre Catesby, MEYERS, Amy R. W. *Empire's Nature...*, així com CATESBY, Mark. *Natural History of Carolina...*

⁹⁰⁴ JEFFERSON. *Notes on...* Pàg. 65.

⁹⁰⁵ La imatge ha estat extreta de http://www.jpocker.com/prints/mark-catesby/birds/bald-eagle/prod_568.html?catId=84

columna, els volums i les pàgines de la *Histoire Naturelle* en que es citava a aquestes aus.

BIRDS OF VIRGINIA.

Linnaean Designation.	Catesby's Designation.	Number	Popular Names.	Buffon classes.
<i>Lanius tyrannus</i> ,	<i>Muscicapa corollæ rubræ</i> ,	1.55	Tyrant. Field martin,	6.398
<i>Vultur aura</i> ,	<i>Buteo specie Gallo-pavonis</i> ,	1. 6	Turkey buzzard,	1.246
<i>Falco leucocephalus</i> ,	<i>Aquila capite albo</i> ,	1. 1	Bald eagle,	1.138
<i>Falco sparverius</i> ,	<i>Accipiter minor</i> ,	1. 5	Little hawk. Sparrow hawk,	
<i>Falco columbarius</i> ,	<i>Accipiter palumbarius</i> ,	1. 3	Pigeon hawk,	1.338
<i>Falco fuscatus</i> ,	<i>Accipiter caudâ furcatâ</i> ,	1. 4	Forked tail hawk,	1.286.312
	<i>Accipiter piscatorius</i> ,	1. 2	Fishing hawk,	1.199
<i>Strix asio</i> ,	<i>Noctua aurita minor</i> ,	1. 7	Little owl,	1.141
<i>Psittacus Caroliniensis</i> ,	<i>Psittacus Carolingensis</i> ,	1.11	Parrot of Carolina. Perroquet,	11.383
<i>Corvus cristatus</i> ,	<i>Pica glandaria, caerulea, cristata</i> ,	1.15	Blue jay,	5.164
<i>Oriolus Baltimore</i> ,	<i>Icterus ex aureo nigroque varius</i> ,	1.48	Baltimore bird,	5.318
<i>Oriolus spurius</i> ,	<i>Icterus minor</i> ,	1.49	Barcard Baltimore,	5.321
<i>Coccyzus americanus</i> ,	<i>Morodula purpurea</i> ,	1.12	Purple jaekdaw. Crow blackbird,	5.134
<i>Picus principalis</i> ,	<i>Cuculus Carolinensis</i> ,	1. 9	Carolina cuckow,	1.262
<i>Picus pileatus</i> ,	<i>Picus maximus rostro albo</i> ,	1.16	White bill woodpecker,	13.69
<i>Picus erythrocephalus</i> ,	<i>Picus niger maximus, capite rubro</i> ,	1.17	Larger red-crested woodpecker,	13.72
<i>Picus auratus</i> ,	<i>Picus capite toto rubro</i> ,	1.20	Red headed woodpecker,	13.83
<i>Picus Carolinus</i> ,	<i>Picus major alis aureis</i> ,	1.13	Gold winged woodpecker. Yucker,	13.59
<i>Picus pubescens</i> ,	<i>Picus ventre rubro</i> ,	1.19	Red bellied woodpecker,	13.105
<i>Picus villosus</i> ,	<i>Picus varius minimus</i> ,	1.21	Smallest spotted woodpecker,	13.119
<i>Picus varius</i> ,	<i>Picus medius quasi-villosus</i> ,	1.19	Hairy woodpecker. Spec. woodpecker	13.111
	<i>Picus varius minor ventre luteo</i> ,	1.21	Yellow-bellied woodpecker,	13.113

Fig. 47. La primera de les taules sobre els ocells de Virginia de les *Notes...* de Jefferson.⁹⁰⁶

Les cinc taules exposen aproximadament 100 espècies diferents, i l'autor ja ens avisa de que existeixen “moltes més que encara no han estat descrits ni classificats.”⁹⁰⁷ Aquest és tot el tractament que dona a ocells i aus en el seu únic llibre, però en trobem abundants referències en la seva correspondència, i a través de la seva inspecció queda prou clar que era coneixedor dels comentaris que alguns viatgers europeus havien realitzat sobre el fet que els ocells americans eren incapaços de cantar, doncs quan tenia oportunitat ho negava rotundament.⁹⁰⁸ “Hi vaig sentir el rossinyol en tota la seva perfecció: i no dubto en dir que a Amèrica seria considerat un ocell de tercera classe, el nostre mímid i el tord amb els colors de la guineu són superiors a ell sense cap mena de dubte.”⁹⁰⁹

⁹⁰⁶ Aquesta imatge és extreta de JEFFERSON. *Notes on...* Pàg. 66.

⁹⁰⁷ JEFFERSON. *Notes on...* Pàg. 70.

⁹⁰⁸ Pel que fa als visitants europeus ens referim, entre d'altres, al metge i botanic francès Pierre Barrère (c. 1690-1755), al també francès Charles Marie de La Condamine (1701-1774), naturalista i matemàtic o a la escriptora Anne Marie Fiquet du Boccage (1710-1802) que en els seus diaris o descripcions de les seves estades als Estats Units es lamenten independentment del silenci de les nits americanes i dels horribles sorolls estridents que hi emeten els ocells.

⁹⁰⁹ La carta era dirigida a Abigail Adams, i va ser escrita a París el 21 juny 1785; la trobem a CAPPON, Lester J. *The Adams-Jefferson Letters. The Complete Correspondence...* Pàg. 35.

Encara menor és el tractament que es dona als insectes, per al coneixement dels quals Jefferson simplement remet a les obres de Mark Catesby i de Sir Hans Sloane.⁹¹⁰ Només recalca, citant sobretot fonts directament o indirecta relacionades amb els indis que “L’abella no és nativa del nostre continent [...] Sabem també dels indis que la mosca domèstica comuna no és originària d’Amèrica, sinó que va venir d’Europa amb els blancs.”⁹¹¹ Així com alguns relats sobre com els aborígens van acabar relacionant aquests insectes amb la proximitat de l’home blanc.

Però ens semblava interessant treure aquest tema a col·lació per tal d’introduir una qüestió especialment rellevant relacionada amb els insectes i les relacions entre el Nou i el Vell Món. Parlem de la utilització d’alguns d’aquest animals, exclusivament americans, per a obtenir tints, i en especial la panerola.⁹¹² El cert és que no forma part explícita del debat, però les dues úniques vegades en que Buffon la cita a la *Histoire Naturelle* és per desvirtuar-la, doncs afirma que només és efectiva si es combina amb un tractament específic, “És també amb aquesta dissolució d’estany en aigua regia que es dona als teixits de llana el color viu i brillant de l’escarlata, sense això el carmesí i el porpra de la cotxinilla i de la goma laca, no es podrien exaltar en el color del foc.”⁹¹³ Doncs d’altra forma, per molt espectacular que for el resultat, “...perden el seu color.”⁹¹⁴

Deixant de banda l’opinió del naturalista francès, aquest insecte [*Dacetylpius coccus*] va ser molt apreciat, sobretot en el món de la moda, doncs de la femella se n’extreia un color carmí únic i en aquell moment impossible de copiar de manera artificial. Juntament amb altres productes tintoris provinents dels Nou Món, es va convertir en un dels productes més demandats per les classes altes, i ens permet, a més, introduir en aquest apartat un element força divers com és el dels tints i l’obsessió comercial que la societat il·lustrada va arribar a formar al seu voltant, però que de fet va començar en el mateix moment de l’arribada a Amèrica, des d’on es van importar gran quantitat de plantes i animals susceptibles de produir alguna mena de tint desconegut fins al

⁹¹⁰ Sir Hans Sloane (1660-1753), metge anglès, autor de SLOANE, sir Hans. *A Voyage to the Islands Madera...*

⁹¹¹ JEFFERSON. *Notes on...* Pàgs. 71-72.

⁹¹² Per a l’evolució dels tints a l’Europa del moment: TRAVIS, Anthony, *The Rainbow makers. The origins of Synthetic Dyestuffs Industry in Western Europe*, Lehigh: Lehigh University Press, 1992.

⁹¹³ BUFFON. *Histoire...* Vol. III. Pàg. 157.

⁹¹⁴ BUFFON. *Histoire...* Vol. III. Pàg. 143.

moment. L'exclusivitat d'aquests colors els va convertir des de ben aviat en objectiu de les classes més altes, fascinades per l'exotisme i els productes de luxe. Molts països van establir regulacions oficials i polítiques mercantilistes per tal de protegir els productes locals, però les importacions de diversos tipus d'indis, de paneroles, de 'pals' Brasil [del Brasil], de Campeche [de Mèxic], de Groc, o de quercitró [de Nord-Amèrica], van envair els mercats occidentals durant tot el segle XVIII juntament amb productes com el cafè, el sucre de canya, el cacau, el tabac o el cotó.⁹¹⁵

És especialment rellevant el cas de França, que es debatia entre l'atracció per la bellesa dels colors exòtics i els perills que podia implicar la dependència de productes tant cars i sovint difícils d'aconseguir; durant una època van confiar en la panerola per la obtenció del bellíssim vermell que utilitzaven, entre d'altres, per la tintura de les franges vermelles en les seves banderes, però els problemes diplomàtics, la guerra amb la monarquia espanyola i la pròpia inestabilitat política de les colònies, van impedir que aquest preuat insecte es continués enviant, creant una petita crisi de govern i obligant a la promoció de la recerca de mètodes alternatius per l'obtenció d'aquest color amb la utilització de plantes franceses, que malauradament mai van poder imitar a la perfecció el to de la panerola.⁹¹⁶

La contextualització del salvatge

Malgrat que una de les preguntes a respondre per Jefferson a les *Notes on Virginia*, concretament la *Query XI*, estava dirigida específicament a la descripció dels indis establerts en el seu estat, el cert és que bona part de la seva argumentació al respecte es troba a la dedicada a les produccions minerals, vegetals i animals, immediatament després de la descripció de les taules de quadrúpedes. Deixant de banda les connotacions que això pot implicar dins del seu discurs de la defensa dels nadius americans, s'ha d'admetre que la lloança que en va dedicar va ser metòdica i molt

⁹¹⁵ Pel que fa a aquests productes i l'impacte que van tenir als mercats europeus, CORN, Charles. *The Scents of...*, i SCHIVELBUSCH, Wolfgang. *Taste of Paradise...*

⁹¹⁶ Sobre tot el tema de les tintures resulta especialment rellevant l'article de NIETO GALÁN, Agustí. "Bleu, Blanc, Rouge": el arte de la tintura i la imagen pública de los colores". A: BARONA, J.L.; MOSCOSO, J.; PIMENTEL, J. (eds.). *La Ilustración y...*, sobretot les pàgines 93-100. Per a un aprofundiment remetem a CHAPMAN, Stanley D.; CHASSAGNE, Serge. *European Textile Printers in the Eighteenth Century. A Study of Peel and Oberkampf*. London, Heinemann, 1981.

àmplia, cobrint tots aquells aspectes que Buffon, De Pauw i altres havien utilitzat per a justificar la hipòtesi de la inferioritat.⁹¹⁷

L'esmentada *Query XI*, tot i que posterior en l'obra, mereix ser explicada en primer terme, doncs és on Jefferson realitza una exposició més global que ens pot servir com a introducció al seu coneixement sobre els aborígens virginians.⁹¹⁸ En aquest capítol es parla de la situació de les diferents tribus, amb una descripció molt genèrica de cadascuna i les relacions existents entre elles, breus apunts sobre els idiomes que parlen i algunes idees relacionades amb les seves lleis, i tot això en poc menys de dues pàgines.⁹¹⁹ Destaquen les taules adjuntes, realitzades amb la meticulositat habitual d'aquest autor, que permeten situar en l'espai, doncs les coordenades formen part de les mateixes, les dues confederacions més importants que ocupaven aquell territori juntament amb les vàries tribus que les conformaven, l'extensió de la zona on vivien, el nom dels seus caps i el nombre aproximat dels seus habitants. Adjuntem la figura 48, que segurament és l'element més significatiu de tot aquest capítol.

		NORTH												
		MANNAHOACS				POWHATANS								
		Tribes	Country	Chief Town	Warriors	Tribes	Country	Chief Town	Warriors					
					1607	1669			1607	1669				
Between Patowmac and Rappahanoic	Whonkentens	Faquier					Tauxentens	Fairfax	About General Washington's	40		By the name of Mat- choles U. Matchoic. Nanabico. Nanzabico. Appanator. Matox. by the name of Totuskeys.		
	Tegunates	Culpeper				Patawomekes	Stafford King George	Patomac Creek	200					
	Ontoponies	Orange				Cuttawomans	King George	About Lamb creek	20	60				
	Tausitarians	Faquier				Puraseses	King Geo. Richmond	Above Leeds town	---					
	Hassimangas	Culpeper				Onamanients	Westmoreland	Nomony river	100					
						Rappahanoes	Richmond county	Rappahanoic creek	100	30				
						Morahghtacunds	Lancaster Richmond	Moratico river	80	40				
						Secacacories	Northumberland	Coan river	30					
						Wighocomicoes	Northumberland	Wicomicoic river	130	70				
						Cuttawomans	Lancaster	Corotoman	30					
Between Rappahanoic and York.	Stegarakes	Orange				Nantahatcunds	Essex. Caroline	Port tobacco creek	150	60				
	Shackacories	Spotsylvania				Mattapony river			30	20				
	Mannahoacs	Stafford				Pamunkies	King William	Romuncock	300	50				
		Spotsylvania				Wetowocomicos	Gloucester	About Rosewell	40					
						Paykatank	Piankatank river	Turk's Ferry Grimesby	55					
Between York and James.	MONACANS													
	Monacans	James R. above the falls	Fork of James R.		30	Youghtanunds	Pamunkey river		60					
						Chickahomnies	Chickahomny river	Orapaks	250	60				
						Powhatans	Henrico	Powhatan Mayo's	40	10				
						Arrowhatoes	Henrico	Arrowhatoes	30					
						Weanoes	Charles city	Weynoke	100	15				
						Paspahighes	Charles city James city	Sandy point	40					
						Chaskaes	York	Chaskaes	45	15				
						Kecoughnans	Elizabeth city	Roscowe	20					
						Appamattoes	Cherterfield	Bermuda hundred	60	50				
					Quocochinos	Surry	About Upper Chip-oak	25	3					
Between James and Carolina	Monahassanoes	Bedford				Warraspeaks	Idle of Wight	Warraspeaks	200	45	Nottaways	-----	1669	
	Masimacacs	Cumberland				Nansamonds	Nansamond	About the mouth of West Branch	200	45	Meherricks	90		
	Mohemenchoes	Powhatan				Chesapeaks	Princess Anne	About Lynhaven river	100		Tuteloos	50		
						Accohanocs	Accom Northampton	Accohanoc river	40			-----		
						Accomacks	Northampton	About Cheriton's	80					

Fig. 48. En la seva explicació d'aquesta taula, Jefferson es lamenta de que en el moment en que escriu, el nombre d'indis s'ha reduït enormement.⁹²⁰

⁹¹⁷ Com a introducció genèrica a aquest tema, WALLACE, Anthony, F.C. *Jefferson and the...*

⁹¹⁸ Sobre els indis nord-americans, podem citar aquí, CRONON, William. *Changes in the Land: Indians, Colonists, and the Ecology of New England*. New York: Hill and Wang, 2003; i BICKHAM, Troy. *Savages within the...*

⁹¹⁹ Per a una millor cobertura dels indis en temps colonials, ROTHSCHILD, Nan A. *Colonial Encounters in a Native American Landscape. A Spanish and Dutch in North America*. Washington: Smithsonian Books, 2003.

⁹²⁰ La imatge prové de JEFFERSON. *Notes on...* Pàgs. 94-95.

Després d'aquesta taula, Jefferson exposava l'evolució d'aquestes confederacions, la compra de les seves terres, el reposicionament de les seves gents, però reconeixent que “es pot descobrir molt poc de la subseqüent història d'aquestes tribus.”⁹²¹

La resta del capítol és dedicat a un examen força més detallat de dos elements de la cultura índia que van cridar la seva atenció de manera especial, el primer dels quals eren els túmuls funeraris sobre els que aparentment hi havia molta curiositat a l'època, doncs existien diverses teories sobre si realment es tractava de monuments fúnebres o no, i en cas que ho fossin, hi havia divergències sobre la forma concreta en que es realitzaven aquests enterraments.⁹²² La curiositat de Jefferson sobre aquest tema era molt elevada, de manera que “Com que hi havia un d'aquests en el meu veïnat, vaig voler satisfer-me a mi mateix més que a cap altre i descobrir quina d'aquestes opinions era la correcta. Amb aquest propòsit, estava determinat a obrir-lo i examinar-lo a consciència.”⁹²³ L'arqueologia és una altra de les branques de la ciència en les que el tercer president dels Estats Units va destacar força abans que estigués sòlidament establerta.⁹²⁴ El segon element, el de les diverses llengües dels indis, el tractarem en detall més endavant, doncs Jefferson sospitava que estaven intrínsecament relacionats amb l'origen dels nadius americans. Per últim, noves taules sobre l'estat, ja al segle XVIII, de les tribus anteriorment esmentades o dels seus descendents tanquen aquest apartat força més genèric.

Com hem dit, va ser en realitat en la *Query VI*, que ja hem analitzat abastament en apartats anteriors, on Jefferson va actuar com a defensor de la població indígena de Nord-Amèrica davant dels atacs de degeneració provinents d'Europa. Al propi Buffon, pel que tantes vegades havia mostrat la seva admiració, li va recriminar que en aquest cas s'hagués deixat endur per l'especulació:

⁹²¹ JEFFERSON. *Notes on...* Pàg. 96.

⁹²² De fet hi va haver un increment considerable de l'interès sobre la cultura nativa, FULFORD, Tim.; HUTCHINGS, Kevin. (eds.). *Native Americans...*

⁹²³ JEFFERSON. *Notes on...* Pàg. 98.

⁹²⁴ Sobre l'interès de Jefferson en arqueologia, tot i que molt breu, resulta interessant LEHMANN-HARTLEBEN, Karl. “Thomas Jefferson, Archaeologist...”, Pàgs. 161-163.

Sóc induït a sospitar que hi ha hagut més eloqüència que no pas raonament sensat en suport d'aquesta teoria; que aquests és un d'aquells casos en els que el judici ha estat seduït per un llapis entusiasta: i mentre que dono tot el tribut de l'honor i l'estima al cèlebre zoòleg, qui ha afegit, i encara ho fa, tantes coses precioses als tresors de la ciència, he de dubtar si en aquest cas no ha comès un error en allunyar-se'n per un moment i sentir només la seva vívida imaginació i el seu llenguatge captivador.⁹²⁵

En les notes manuscrites als marges de la seva obra, que només es van arribar a publicar juntament amb el text de manera pòstuma, el virginià era força més dur amb el francès: “Cap escriptor, igual que M. de Buffon, prova el poder de l'eloqüència i la incertesa de les teories. Ell pren qualsevol hipòtesi, o la seva contrària, i l'omple d'explicacions igualment especiades i persuasives.”⁹²⁶ Aquest atac va seguit de l'exposició de certes incongruències en el text de Buffon, algunes de les quals hem pogut veure amb anterioritat, relatives a la potencialitat del fred (o de la calor) com a fomentador de formes de vida grans, doncs Jefferson volia demostrar que el francès utilitzava diversos punts de vista, depenent de l'argument que necessités en cada moment i que era capaç de canviar les premisses de la seva hipòtesi gràcies a la seva enorme capacitat com a escriptor.

Així doncs, Jefferson no dubtarà a atacar l'arrel de la teoria climàtica de la degeneració aplicada als éssers humans com ja havien fet amb anterioritat els cèlebres il·lustrats Voltaire i Hume. El primer l'acceptava de manera general, però en tot cas la posava per sota d'altres causes que podien causar diferències més significatives i de manera més immediata, com podia ser un tipus particular de govern “En un estat despòtic, per exemple, el poble aviat es tornarà peresós, va i amant de la frivolitat: el gust d'allò que és bo i vertader es perdran: no s'hi ha de pensar ni fer grans coses.”⁹²⁷ El segon era de la mateixa opinió, i va acotar una mica més el problema destacant que:

⁹²⁵ JEFFERSON. *Notes on...* Pàgs. 63-64.

⁹²⁶ JEFFERSON. *Notes on...* Pàg. 64. Nota al peu nº 98.

⁹²⁷ VOLTAIRE. *Dictionnaire philosophique*. Paris: Durand et Guillyn, 1762. Pàg. 63. [GB]

Pel que fa a les causes físiques, m'inclino totalment a dubtar de la seva operació en aquest particular; tampoc penso que els homes deguin res del seu temperament o geni a l'aire, el menjar o el clima. Confesso que l'opinió contrària semblaria justament probable a primera vista; doncs trobem que aquestes circumstàncies tenen una influència sobre la resta dels animals [...] Es podria preguntar perquè no passa el mateix amb els homes?⁹²⁸

Seguint l'estela d'aquests dos grans pensadors il·lustres, Jefferson va utilitzar la contradicció existent en l'obra de Buffon, que eximia parcialment l'home d'aquelles causes que aparentment afectaven tota la resta de la vida natural americana, com a sòlida base de la seva defensa.

Però si el fred i la humitat fossin els agents de la natura per a disminuir les races animals, com és que va suspendre de cop aquesta operació en el físic dels homes del Nou Món, de qui el comte reconeix que són "aproximadament de la mateixa talla que l'home del nostre hemisferi," i va continuar la influència en les seves facultats morals? Com s'ho ha fet aquesta "combinació d'elements i d'altres causes físiques, tant contràries a l'engrandiment de la natura animal en aquest Nou Món, aquests obstacles al desenvolupament i formació dels grans gèrmens," per a aturar o suspendre, de manera que permeti que el cos humà adquireixi les seves dimensions justes, i per quin procés inconcebible la seva acció ha estat dirigida només a les seves ments?⁹²⁹

La descripció realitzada pels atacants, als que cita profusament, li sembla només "Una imatge òbviament penosa, que per l'honor de la natura humana, estic alegre de creure que no és original."⁹³⁰ Més endavant veurem algunes de les opinions dirigides concretament a d'altres autors, però la seva primera rèplica es dirigeix se'ns dubte al gran naturalista francès, al que continua acusant d'haver-se deixat enganyar per faules no corroborades i amb molt poc fonament, mentre que ell mateix afirma que

⁹²⁸ HAAKONSEN, Knud. *Hume, Political Essays*. Cambridge: Cambridge University Press, 1994. Pàg. 21.

⁹²⁹ JEFFERSON. *Notes on...* Pàgs. 61-62. Sempre que Jefferson cita a Buffon, ho fa en el francès original i acompanya les referències del volum i la pàgina concreta on es troben.

⁹³⁰ JEFFERSON. *Notes on...* Pàg. 59.

fonamentarà el seu anàlisi “en allò que he vist de l’home, blanc, vermell i negre, i d’allò que se n’ha estat escrit per autors il·lustrats i envoltats de gent il·lustrada.”⁹³¹ Aquest últim atac és prou feble, doncs quedava força clar que molts dels defensors de la teoria de la degeneració americana entraven en aquesta definició, però òbviament Jefferson estava carregant contra aquella concepció de la natura tant poc “científica” que s’alimentava de relats de viatges i de descripcions realitzades per turistes o per guerrers. No aprofundirem aquí en les contradiccions del propi virginiana, que si bé va ser un defensor acèrrim dels indis, va proclamar, també a les *Notes on Virginia*, algunes afirmacions respecte a la població negra dels Estats Units que no havia d’envejar res a les exposades per Buffon i fins i tot per De Pauw, en podem veure només un exemple:

...els negres, tot i que originàriament són una raça diferent, o fets diferents pel temps i les circumstàncies, són inferiors als blancs en els atributs del cos i de la ment. No va en contra de l’experiència suposar que diferents espècies del mateix gènere, o varietats de la mateixa espècie, poden posseir qualificacions diferents.⁹³²

La variant climàtica ha estat substituïda pel “temps i les circumstàncies”, però la idea del discurs és pràcticament la mateixa, i encara resulta més evident quan compara els negres amb els indis, als que considera capaços d’obres d’art i literàries mentre que “Mai fins ara he pogut trobar que un negre hagi pronunciat un pensament per sobre del nivell de la narració plana; ni tant sols he vist mai un tret elemental de pintura o escultura.”⁹³³

Però es tracta d’analitzar la defensa genèrica de l’indi nord-americà, amb els que Jefferson estava força familiaritzat, “Estant l’indi de Nord-Amèrica més al nostre abast, en puc parlar des del meu propi coneixement, però molt més per la informació d’altres que n’estan millor relacionats, i dels que sé que puc confiar en el seu judici.”⁹³⁴ Totes les seves biografies confirmen aquesta coneixença personal amb els indis, va poder

⁹³¹ JEFFERSON. *Notes on...* Pàg. 59.

⁹³² JEFFERSON. *Notes on...* Pàg. 143.

⁹³³ JEFFERSON. *Notes on...* Pàg. 140.

⁹³⁴ JEFFERSON. *Notes on...* Pàg. 59. Per a una extensa visió sobre Jefferson i els indis, veure, WALLACE, Anthony, F.C., *Jefferson and the...*; per a una perspectiva força menys romàntica, OWENS, Robert M., *Mr. Jefferson’s Hammer. William Henry Harrison and the Origins of American Indian Policy*, Norman: University of Oklahoma Press, 2007.

conèixer en persona, a través de son pare, alguns dels caps guerrers més importants dels que va arribar a admirar molts dels seus trets; i si analitzem els seus escrits de caire més polític o els discursos que va realitzar davant dels propis indis, veurem que va mantenir, fins i tot durant la seva presidència, una actitud de respecte i estima força rares a l'Amèrica del seu temps.⁹³⁵

Els meus amics i fills, som descendents de les antigues nacions que viuen més enllà de la gran massa d'aigua, però nosaltres i els nostres ancestres hem estat aquí tant de temps que tenim la sensació, com tu, d'haver-nos originat en aquesta terra. Ja no ens considerem part de les antigues nacions [...], sinó units en una sola família amb els nostres germans vermells d'aquí.⁹³⁶

Com que el seu objectiu bàsic en aquest capítol era desarticlar la opinió expressada per Buffon, després d'exposar-la àmpliament en va fer un repàs, punt per punt, i citant diversos autors europeus entre els que es troba el propi Americo Vesputio, per tal de negar de manera genèrica allò que més tard podrem desenvolupar en detall utilitzant també altres fonts. Veiem doncs com afirma que:

...en contradicció amb aquesta representació, que no és més defectuós en ardor, ni més impotent amb la seva femella que el blanc reduït a la mateixa dieta i al mateix exercici: que és valent, quan una empresa depèn de la valentia; que la manera en què han estat educats pel que fa a l'honor és que consisteix en la destrucció de l'enemic a través de l'estratègia, i de la preservació de la seva pròpia persona de la injúria, o potser allò és la seva natura mentre que l'educació és la que ens ensenya a nosaltres a honorar la força més que no pas la diplomàcia; que es defensarà en contra d'una gran quantitat d'enemics, escollint sempre ser matat, abans que rendir-se, encara que sigui en contra dels blancs, que sap que el tractaran be; que en altres situacions també troba la mort de manera deliberada i suporta tortures

⁹³⁵ Com hem esmentat abans, Jefferson emprava els indis i els seus atributs com a elements propis dels europeus americans, de fet, podem dir que l'assimilació de les qualitats natives els convertia en americans. Sobre l'esdevenir americà: STAVANS, Ilan (ed.). *Becoming Americans*. New York: Literary Classics of the United States, 2009, i sobretot SHOEMAKER, Nancy. *A Strange Likeness...*

⁹³⁶ Discurs de Jefferson a Wolf i la gent de la nació Mandan, realitzat a Washington, el 30 de desembre de 1806. L'hem consultat a http://avalon.law.yale.edu/19th_century/jeffind5.asp

amb una fermesa desconeguda fins i tot al nostre entusiasme religiós; que és afectuós amb els seus fills, i que en té cura i n'és indulgent fins a l'extrem; que el seu afecte també compren la resta de les seves connexions, fent-se més dèbils, com entre nosaltres, de cercle a cercle a mesura que s'allunyen del centre, que les seves amistats són fortes i lleials fins a l'extrem; que la seva sensibilitat és entusiasta, fins i tot els guerrers ploren amargament la pèrdua dels seus fills, tot i que en general s'esforcen per fer veure que són superiors als esdeveniments humans; que la seva vivacitat i activitat de la ment és igual a la nostra en les mateixes situacions; i d'aquí el seu entusiasme per la caça i pels jocs d'atzar. Les dones estan sotmeses injustament a treballs penosos. Això crec que és així en tots els pobles bàrbars. Entre ells, la força és la llei. De manera que el sexe més fort s'imposa al més dèbil. Només la civilització dona a la dona la seva igualtat natural. Això ens ensenya primer a dominar les passions egoistes, i a respectar en els altres aquells drets que valorem per a nosaltres. Si estiguéssim en el mateix estat de barbarisme, les nostres dones tindrien igualment els treballs més penosos. L'home entre ells és menys fort que entre nosaltres, però les seves dones són més fortes que les nostres; i els dos casos es deuen a la mateixa raó òbvia; perquè el nostre home i la seva dona estan acostumats a la feina, i n'han estat conformats. En les dues races el sexe més consentit amb la facilitat és el més atlètic.⁹³⁷

Aquest és només un llarg reguitzell d'afirmacions pràcticament sense argumentar en el que Jefferson simplement ha repassat totes les acusacions específiques de la teoria de la degeneració, però òbviament no es va accontentar amb això i va aprofundir en aquells punts que va creure eren més flagrants.

Començant per l'origen dels indis, va decidir atorgar-los procedències més culturals que no pas bíbliques, doncs ja hem vist amb anterioritat com rebutjava de ple la teoria del diluvi universal i per tant també les idees sobre l'antiguitat dels nadius depenent de l'alçada a que es trobaven respecte el nivell del mar quan van arribar les inundacions.⁹³⁸

⁹³⁷ JEFFERSON. *Notes on...* Pàg. 59-60.

⁹³⁸ De nou retornem al tema de la religió, VICCHIO, Stephen. *Jefferson's Religion...*, i per obtenir una perspectiva molt més àmplia, BRADLEY, James E.; KLEY, Dale K. Van (eds.). *Religion and politics in enlightenment Europe*. Notre Dame: University of Notre Dame Press, 2001. I pel que fa a l'origen dels indis, McINTOSH, John. *The Origin of the North...*

També rebutja contundentment altres teories menys heterogènies com la de l'emigrant anglès Thomas Morton (c. 1579-1647), fundador de la colònia de Merrymount, la de l'historiador James Adair (c. 1709-1783), que va convida amb els indis durant quaranta anys, o la d'altres. De tots es mofa en aquesta carta escrita al seu amic John Adams.

La deducció de Morton de l'origen dels nostres indis dels fugitius troians [...] i la seva manera de justificar-ho a través dels esquixos de llatí i grec és molt divertida. Adair els fa parlar hebreu. Reinold Foster els fa derivar de soldats enviats per Kouli Khan per conquerir Japó. Berewood dels tàrtars [...]. Bernard Romans és de la opinió que Déu va crear un home i una dona originals en aquesta banda del globus. El Doctor Barton diu que no són específicament diferents dels perses.⁹³⁹

Semblava que un element força comú entre uns i altres era la utilització dels idiomes per tal d'establir paral·lelismes que poguessin donar pistes sobre lligams lingüístics que podien implicar també vincles de descendència. Però hi havia casos que resultaven inacceptables, i Morton és potser l'autor que s'emporta la pitjor part, doncs la seva teoria de la procedència grega és objectiu de les crítiques més sarcàstiques per part de John Adams, que l'anomena picaplets de Furnivals Inn o de Cliffords Inn, i diu que no mereix ni malgastar el temps en que es parli d'ell:

...es pregunta d'on procedeix els indis? Troba que utilitzen moltes “paraules del grec i del llatí com ara “En Unimia” per a expressar que van seriosament [...] “Pascopan, budell cobdiciós” doncs “pasco significa alimentar i pan significa tot” [...] “Així que hem de pensar que aquesta tenen i han tingut fins al moment el nom de Pan en gran reverència, i és possible que hagin venerat Pan el gran déu pagà” [...] “Ben segurament descendeixen de gent que es va criar prop de tròpic de càncer, doncs retenen en la memòria el nom d'algunes estrelles d'aquella part del

⁹³⁹ Monticello, 27 maig 1813, es troba a CAPPON, Lester J. *The Adams-Jefferson Letters. The Complete Correspondence...*, Pàg. 323. Els altres autors a que fa referència són el naturalista Johann Reinhold Forster (1729-1798), que va acompanyar James Cook en el seu segon viatge pel Pacífic; el lingüista Edward Berewood, que l'any 1674 va escriure *Enquiries Touching the Diversity of Languages and Religions through the Chief Parts of the World*; i el seu bon amic el metge i naturalista Benjamin Smith Barton (1766-1815).

globus celeste; com ara la Estrella del nord, que anomenen Maske, que en el seu idioma significa Os” “Divideixen els vents en vuit parts” “han tingut alguna literatura però el temps l’ha cancel·lat”. [...] Aquest és el coneixement, aquesta és la sagacitat i el judici discriminatiu i crític de Thomas Morton.⁹⁴⁰

D’altres, tot i resultar encara força extravagants, semblaven dignes de ser citats per Jefferson quan el seu interlocutor li demanava informació veraç sobre aquest tema concret.

Adair també tenia les seves manies. Creia que tots els indis d’Amèrica descendien dels jueus: les mateixes lleis, els mateixos usos, ritus i cerimònies, els mateixos sacrificis, capellans, profetes, fasts i festivals, gairebé la mateixa religió, i que tots ells parlaven hebreu. Encara que escriu específicament dels indis del sud, dels Catawbas, els Creeks, els Cherokees, el Chickasaws i els Choctaws, que són els únics amb els que ha tingut contacte personalment, generalitza qualsevol cosa que va descobrir en aquests i es va fer creure a si mateix que els centenars d’idiomes d’Amèrica, diferint cadascun de l’altre tant com el grec del gòtic, tenen tots ells un prototip comú. Era un comerciant, un home de coneixement, un hebraïsta autodidacta, un religiós convençut, i amb una ment tant ferma com la de Don Quixot en tot allò que no impliqués la seva cavallerositat religiosa. Els seu llibre conté una gran quantitat d’instrucció real en el tema, que només requereix que el lector estigui constantment a l’aguait de les enormes obliqüitats de la seva teoria.⁹⁴¹

Però la hipòtesi que acabaria assumint com a pròpia era, en realitat, força similar a la que havia ofert Buffon, doncs admetia la clara similitud física i cultural entre els pobles de l’est asiàtic i els americans, als que col·locava conjuntament dins del grup dels “homes vermells”.⁹⁴² Malgrat això, donava un gir força radical a aquesta hipòtesi fent

⁹⁴⁰ Carta de John Adams a Thomas Jefferson, escrita a Quincy, el 26 de gener de 1813, l’hem consultat a CAPPON, Lester J. *The Adams-Jefferson Letters. The Complete Correspondence...*, Pàg. 320.

⁹⁴¹ Carta de Jefferson a John Adams, escrita a Monticello, l’11 de juny de 1812. Consultada a <http://www.let.rug.nl/usa/presidents/thomas-jefferson/letters-of-thomas-jefferson/jefl214.php>

⁹⁴² Sobre aquestes idees en el pensament de Buffon i els seus contemporanis BUTLER, Samuel. *Evolution, Old & New...*

que aquells derivessin d'aquests i no al revés. Ho va resumir de manera molt breu en una carta enviada al president de Yale Ezra Stiles (1727-1795) des de Paris:

Suposo que l'establiment en el nostre continent és de la més remota antiguitat. La similitud entre els seus habitants i els de les parts més a l'est d'Àsia fan probable que els nostres en descendeixin, o aquells dels nostres. Aquesta última opció és el que jo penso, basant-me en un simple fet. Entre els habitants vermells d'Àsia només hi ha uns pocs idiomes radicalment diferents. Però entre els nostres indis el nombre de llenguatges que són tant diferents com per a no mostrar en el present que hagin tingut mai una font comuna és infinit. El temps necessari per la generació de tantes llengües ha de ser immens.⁹⁴³

Quan va haver de posar per escrit aquesta teoria i donar-li un sentit científic més argumentat, cosa que va fer en la *Query XI* de les seves *Notes on Virginia*, Jefferson va realitzar una breu diferenciació entre els habitants de les terres més al nord d'Amèrica i la resta dels seus aborígens, doncs “Amb l'excepció dels esquimals que, per la mateixa circumstància de semblança i per la identitat de l'idioma, han de ser derivats dels Groenlandesos, i aquests probablement d'algunes parts del nord de l'antic continent.”⁹⁴⁴

Però semblava força clar que les migracions havien succeït per terra o a través de rudimentaris viatges per mar, ja que:

Els descobriments, fets molt de temps ençà, van ser suficients per a demostrar que un passatge d'Europa a Amèrica havia estat sempre practicable, fins i tot per a la navegació imperfecta dels temps antics. Anant de Noruega a Islàndia, d'Islàndia a Groenlàndia, de Groenlàndia a Labrador, el primer trajecte és el més ampli [...], no és difícil suposar que els trajectes subsequents poden haver estat realitzats en algun moment. De nou, els últims descobriments del Capità Cook, seguint la costa des de Kamtxatka a Califòrnia, han demostrat que si els dos continents d'Àsia i Amèrica estan realment separats, ho estan només per un estret molt prim. Així que

⁹⁴³ La carta amb data d'1 de setembre 1786, l'hem consultat a WILSON, Douglas L.; STANTON Lucia (eds.). *Jefferson...* Pàg. 93.

⁹⁴⁴ JEFFERSON. *Notes on...* Pàg. 101.

també des d'aquesta banda els habitants poden haver passat a Amèrica, i la semblança entre els indis d'Amèrica i els habitants d'Àsia de l'est, ens induïrien a conjecturar que aquests són els descendents d'aquells, o aquells d'aquests.⁹⁴⁵

Aquest paràgraf és pràcticament idèntic a l'utilitzat per Buffon en parlar del mateix tema, i de fet aquesta era una de les qüestions en que van divergir menys. La base de les dues hipòtesis era idèntica, però la originalitat de Jefferson va ser atribuir a la lingüística el protagonisme únic i, assumint que els idiomes de territoris propers havien de tenir necessàriament un origen comú, va deduir que com més diferents fossin, més temps feia que les poblacions que els parlaven havien estat separades, i això les feia també necessàriament més antigues.

Sabem que la lingüística, i sobretot la referent a les llengües parlades pels nadius americans, va ser un altre dels camps als que Jefferson prestava molta atenció, i de fet va col·leccionar llistats de paraules en tants idiomes com va ser capaç d'arreglar durant dècades, doncs estava convençut que podia traçar la història més primerenca dels indis americans estudiant les paraules més bàsiques dels diversos idiomes tribals i comparant-les uns amb altres i amb paraules bàsiques d'altres idiomes.⁹⁴⁶ “Estic convençut,” va escriure l'any 1787, “que l'únic mètode per a investigar la filiació de les nacions índies és a través dels seus idiomes.”⁹⁴⁷

Amb això en ment, Jefferson va ser un gran precursor de l'estudi d'aquestes llengües, doncs “El coneixement dels seus diversos idiomes seria l'evidència més certa de la seva derivació. De fet, és la millor prova de l'afinitat de les nacions a la que mai ens podem referir.”⁹⁴⁸ Des del seu punt de vista la noció resultava completament extrapolable, de

⁹⁴⁵ JEFFERSON. *Notes on...* Pàg. 101.

⁹⁴⁶ Sobre l'estudi dels idiomes dels indis nord-americans, MITHUN, Marianne. *The Languages of...*; i CAMPBELL, Lyle. *American Indian...* Pàgs. 26-106.

⁹⁴⁷ Carta de Jefferson a Benjamin Hawkins escrita des de Paris el 4 d'agost de 1787, es pot consultar a http://oll.libertyfund.org/?option=com_staticxt&staticfile=show.php%3Ftitle=802&chapter=86672&layout=html&Itemid=27. Sobre Jefferson i els idiomes dels nadius americans, veure MORRIS, Mabel. “Jefferson and the Language of the American Indian”. *Modern Language Quarterly*, Vol. 6, N° 1. Durham: Duke University Press, 1945. Pàgs. 31-34, així com WISSLER, Clark. “The American Indian and the American Philosophical Society”. *Proceedings of the American Philosophical Society*, Vol. 86, N° 1. Philadelphia: American Philosophical Society, setembre de 1942. Pàgs. 189-204.

⁹⁴⁸ JEFFERSON. *Notes on...* Pàg. 101.

manera que si les similituds entre els idiomes que es parlaven al nord d'Europa demostraven un origen comú de les seves gents,

Quan de temps ha passat des de que els anglesos, els holandesos, els alemanys, els suïssos, els noruecs, danesos i suecs es van separar dels seus ancestres comuns? Però quant més ha de passar abans que les proves del seu origen comú, que existeix en els seus diversos idiomes, desapareguin?⁹⁴⁹

La mateixa idea havia de ser aplicable també a les llengües dels indígenes. Això el portava a deplorar la pèrdua d'aquest coneixement pel que feia a les tribus que havien deixat d'existir.

És lamentable, doncs, molt lamentable, que haguem sofert l'extinció de tantes tribus índies, sense haver recol·lectat i depositat prèviament per la posteritat de la literatura, com a mínim els rudiments dels idiomes que parlaven. Si tinguéssim vocabularis de tots els idiomes parlats al nord i el sud d'Amèrica, i preservéssim les seves apel·lacions als objectes més comuns de la natura, d'aquells que han d'estar presents en totes les nacions, ja siguin bàrbares o civilitzades, amb les inflexions dels seus noms i verbs, els seus principis de règim i de concordança, i estiguessin depositades en totes les biblioteques públiques, donaria oportunitat a tots aquells que són hàbils en els idiomes del Vell Món de comparar-los amb aquests, ara o en algun moment del futur, i llavors construir la millor evidència de la derivació d'aquesta part de la raça humana. (Es veurà que en molts d'aquests vocabularis hi ha una remarcable ressemblança en els números, que no existeix en cap altre part de l'idioma. Quan una tribu ha anat més enllà que els seus veïns en la invenció d'un sistema d'enumeració, la òbvia utilitat d'això ocasionarà que sigui adoptat immediatament per les tribus que l'envolten amb només aquelles modificacions que els permetin acomodar els sons a la pronunciació habitual dels seus propis idiomes).⁹⁵⁰

⁹⁴⁹ JEFFERSON. *Notes on...* Pàg. 101.

⁹⁵⁰ JEFFERSON. *Notes on...* Pàgs. 101-102.

El cert és que aquestes llistes es van arribar a realitzar gràcies a la promoció de Jefferson, que va demanar a tots aquells que tinguessin contactes amb els indis, inclosos viatgers, missioners i oficials de l'exèrcit que servien a l'oest, que recollissin aquest tipus d'informació dels indis amb que es trobessin.⁹⁵¹ En mostrem un exemple a la figura 49, un llistat manuscrit per Jefferson dels diferents mots usats per expressar els nombres “quatre”, “cinc” i “sis”. Els dos primers idiomes són l'anglès i el francès, tota la resta són llengües dels natius americans. La imatge mostra prou bé el mal estat en que es troba el document original, que de fet va ser recuperat literalment del fang; l'enorme col·lecció que el virginianà havia aconseguit recollir li va ser robada juntament amb d'altres objectes de valor quan les seves pertinences eren enviades des de Washington a Monticello en finalitzar la seva presidència l'any 1809. Aquest és un dels pocs papers que es van salvar d'aquell episodi, i que Jefferson va presentar davant l'*American Philosophical Society* l'any 1817.

English	four	five	six
French	quatre	cinq	six
Delaware	naa	pollanwach	hauwach
Moiana	ni wa	pauch-wach	qui-tuach
Monse	ni wa	ni-lan	ni-quit-tuach
Chippewa	ni-wi	na-ee na-nim	quit-wa-wi
Kristonawic	ni-wi	ni-amian	ni-quit-tuach
Algonquin	ni-wi	ni-wan	ni-quit-tuach
Tawa			
Shawnee	ni-wi	ni-lan-wi	ni-quit-tuach
Naalichee	ni-wi	ni-pa-ee	ni-quit-tuach
Nichicon	ni-wi	ni-pa-ee	ni-quit-tuach
Riquachog	ni-wi	ni-pa-ee	ni-quit-tuach
Onida	ni-wi	ni-pa-ee	ni-quit-tuach
Cayuga	ni-wi	ni-pa-ee	ni-quit-tuach
Onondaga	ni-wi	ni-pa-ee	ni-quit-tuach
Miami	ni-wi	ni-pa-ee	ni-quit-tuach
Cherokee	ni-wi	ni-pa-ee	ni-quit-tuach
Shickaraw	ni-wi	ni-pa-ee	ni-quit-tuach
Shoclaw	ni-wi	ni-pa-ee	ni-quit-tuach
Creek	ni-wi	ni-pa-ee	ni-quit-tuach
Tuscarora	ni-wi	ni-pa-ee	ni-quit-tuach
Chelamacha	ni-wi	ni-pa-ee	ni-quit-tuach
Alacapa	ni-wi	ni-pa-ee	ni-quit-tuach

Fig. 49. Còpies de llistes com aquesta van ser distribuïdes a l'exèrcit per afavorir les relacions amb els aborígens.⁹⁵²

⁹⁵¹ Pels contactes entre colons i natius, FULFORD, Tim.; HUTCHINGS, Kevin. (eds.). *Native Americans...*, i DINNERSTEIN, Leonard et alii. *Natives and Strangers: A Multicultural History of Americans*. Oxford: Oxford University Press, 2003. També, tot i que certament tangencial, podem citar aquí, per a una bona introducció al viatge com a font de coneixement, ELSNER, Jas.; RUBIES I MIRABET, Joan Pau (ed.). *Voyages and Visions: Towards a Cultural History of Travel*. London: Reaktion Books, 1999.

⁹⁵² La imatge és a <http://www.amphilsoc.org/exhibits/treasures/images/vocab.gif>

La investigació duta a terme per la xarxa d'informadors però, va continuar, i anys més tard, un membre de la *American Philosophical Society*, el lingüista i filòsof franco-americà Peter Stephen Du Ponceau (1760-1844) va reunir el gran nombre de vocabularis recollits pel pla original de Jefferson i va crear una font única i massiva de comparació d'idiomes que va publicar l'any 1835 sota el títol *Mémoire sur le système grammatical des langues de quelques nations Indiennes de l'Amérique du Nord*.⁹⁵³

Fos com fos, la informació existent era prou com per a afirmar que, sense d'altra banda haver demostrat cap mena de similitud, per remota que fos, entre els idiomes d'uns i d'altres:

...encara que el nostre coneixement de les llengües parlades a Amèrica sigui imperfecte, és suficient per a descobrir aquest fet remarcable. Situant-los sota els radicals dels que se'ls pot traçar més palpablement, i fent el mateix amb els dels homes vermells de l'Àsia, segurament se'n trobaran vint a Amèrica per cada un a l'Àsia [...] Una separació en dialectes pot ser el treball de només algunes generacions, però per tal que dos dialectes s'allunyin l'un de l'altre fins que hagin perdut tots els vestigis del seu origen, es requereix una quantitat immensa de temps; potser no menys del que la gent atribueix a l'edat de la terra. Com que entre els homes vermells d'Amèrica han tingut lloc un nombre més gran d'aquests canvis radicals de llenguatge, això prova que són molt més antics que els asiàtics.⁹⁵⁴

I així quedava provat l'origen americà dels pobles asiàtics.

De tots els atacs que es van emetre des d'Europa sobre la manca de geni i de valor dels indis americans, l'únic que semblava si no raonable com a mínim convenient a ulls de Jefferson era el del naturalista espanyol Antonio de Ulloa (1716-1795), al que cita

⁹⁵³ DU PONCEAU, Peter Stephen. *Mémoire sur le système grammatical des langues de quelques nations Indiennes de l'Amérique du Nord*. Paris: D'A. Pihan de la Forest, 1838. [GB]

⁹⁵⁴ JEFFERSON. *Notes on...* Pàg. 102.

diverses vegades en les *Notes on Virginia*.⁹⁵⁵ La teoria d'aquest, que havia estat en contacte amb indis sud-americans però no amb nord-americans, afirmava que existia una incongruència entre els relats dels primers colonitzadors i la condició present dels indis, doncs o bé aquells havien mentit en explicar les històries de coratge i grandesa dels indis, o la decadència actual d'aquests era deguda a l'esclavitud en que havien estat mantinguts durant més de cinc generacions. El virginià fins i tot va crear un supòsit que li va permetre modificar les paraules d'Ulloa de manera que s'establís una diferenciació clara entre els nadius del sud i els del nord.

Un gran nombre de francesos, anglesos i americans estan perfectament familiaritzats amb aquesta gent. Si hagués tingut [Ulloa] una oportunitat de preguntar a algun d'aquests, li haurien dit que no hi havia cap exemple conegut d'un indi suplicant per la seva vida quan es trobava en poder dels seus enemics: al contrari, que s'arriscaria a la mort per qualsevol insult o provocació possible. En aquest cas la seva opinió hauria estat inversa. "Com que l'actual indi de Nord-Amèrica és valent, i segons ens diuen els autors, els ancestres dels de Sud-Amèrica també eren valents; hem de concloure que la covardia dels seus descendents és l'efecte de la subjugació i un tracte pèssim." Doncs ell observa, [...] que "la feina dura els destrueix degut a l'inhumanitat amb que han estat tractats."⁹⁵⁶

La resta d'autors, deixant de moment a Buffon de banda, no li mereixen cap tipus de respecte en tractar aquest tema. De Robertson, per exemple, al que no esmenta ni un sol cop en les seves *Notes* ja havia opinat que es tractava era "d'un mer traductor de les opinions de Buffon" i per a De Pauw es guarda els comentaris més severos, doncs afirma d'ell que és:

⁹⁵⁵ La obra principal d'aquest autor va ser, ULLOA, Jorge Juan & Antonio. *Noticias secretas de America: sobre el estado naval, militar, y politico de los reynos del Peru y provincias de Quito, costas de Nueva Granada y Chile: gobierno y regimen particular de los pueblos de Indios*. Londres: R. Taylor, 1826. [GB] Una obra secundària que ens ajuda a la interpretació es troba a RAMOS GÓMEZ, Luis Javier. *Época, genesis y texto de la "Noticias secretas de America," de Jorge Juan y Antonio de Ulloa*. Madrid: CSIC-Dpto. de Publicaciones, 1985.

⁹⁵⁶ JEFFERSON. *Notes on...* Pàg. 60. Part de la nota al peu nº 83.

...qui va començar amb aquesta acusació, és un compilador dels treballs dels altres i que realitza les descripcions més desafortunades; doncs sembla que hagi llegit els escrits dels viatgers només per a posar-los junts i tornar a publicar les seves mentides. És molt remarcable que en tres volums [...] resulti molt difícil trobar una sola veritat.⁹⁵⁷

La seva defensa es basarà, doncs, gairebé de manera exclusiva en rebatre les afirmacions de Buffon.

En un dels primers paràgrafs en que enfronta aquest tema, exposa la manca de dades suficients que permetin valorar la intel·ligència dels nadius americans juntament amb la dificultat d'apreciar les seves possibles qualitats des del punt de vista europeu, que posseeix unes normes socials i de conducta totalment diferents. Jefferson pren en consideració que la naturalesa de les seves habilitats pot ben bé no ser valorada per un francès o per un anglès, però que en el context de la vida de l'indi és molt més apreciada que qualsevol altra capacitat. Així doncs, el virginià va situar la figura de l'indi dintre de les seves circumstàncies i va demanar el coneixement d'aquestes per tal de poder jutjar amb autoritat suficient. Ell mateix va treure a col·lació alguns dels trets més característics de les seves societats, molt més sòbries i reprimides a nivell social per arribar a la conclusió que, donada la conjuntura, el gran mèrit indi en relació a nivell d'intel·ligència i geni era sens dubte el de la eloqüència.⁹⁵⁸

Per jutjar la veritat d'això, per formar una estimació justa del seu geni i els seus poders mentals, ens manquen més fets, i s'han de tenir en compte encara més idees complementàries per aquelles circumstàncies de la seva situació que només impliquen l'exposició dels seus talents particulars. Fet això, probablement trobarem que estan tant formats en la ment com en el cos, de la mateixa forma que l'*Homo sapiens Europeus*. Com que els principis de la seva societat prohibeixen

⁹⁵⁷ Les dues cites es troben a la Carta a Chastellux escrita a Paris el 7 de juny de 1785. Nosaltres l'hem pogut consultar a http://avalon.law.yale.edu/18th_century/let27.asp

⁹⁵⁸ Existeix una obra ja clàssica sobre aquest tema, JONES, Louis Thomas. *Aboriginal American Oratory: The Tradition of Eloquence Among the Indians of the United States*. Los Angeles: Southwest Museum, 1965, que podem complementar amb LAUZON, Matthew. *Signs of Light: French and British Theories of Linguistic Communication, 1648-1789*. Ithaca: Cornell University Press, 2010, en especial les pàgines 67-132.

qualsevol tipus de compulsió, es deixa que la seva obligació i la seva iniciativa es decideixin només a través de la influència personal i la persuasió. D'aquí l'eloqüència del consell, la valentia i l'empenta en la guerra esdevenen els fonaments conseqüents entre ells. A la consecució d'aquests es dirigeixen totes les seves facultats.⁹⁵⁹

Sota el nostre punt de vista Jefferson està realitzant una crida a l'enteniment mutu, doncs com que els objectius vitals dels indis són completament diferents als dels europeus, resulta comprensible fins a cert punt que existeixi una incomprensió, però si ens interessem en entendre la seva cultura, llavors el mèrit sorgirà per si sòl i resultarà ser de molt alta vàlua.

Utilitzar la reclusió de les societats índies per explicar la manca d'exemples de gran intel·ligència entre els indis, és a dir, bàsicament apel·lar a un funcionament tant tancat dels seus grups que no es comporten mai tal com són davant dels homes blancs, pot semblar un truc, però l'autor de les *Notes on Virginia* es guardava un as a la màniga. "De la seva eminència en l'oratòria en tenim menys proves, doncs es demostra principalment en els seus propis consells. Alguns, malgrat això, en coneixem d'una brillantor molt superior."⁹⁶⁰

L'experiència personal amb els indis que Jefferson va adquirir ja des de ben petit gràcies a que son pare, el cartògraf Peter Jefferson (1708-1757), que com a oficial del comtat d'Albermale va rebre alguns dels líders més importants de les tribus índies a casa seva, li va servir per exposar la seva pròpia vida com a font primària. Hi va haver dos casos que el van marcar especialment, doncs coneixia a ambdós protagonistes. El primer feia referència al guerrer de la ciutat cherokee de Tomotley, Ostenaco [o Outassete] (c. 1703-1780), qui va ser un dels tres líders d'aquesta nació índia que van visitar Londres l'any 1762. En descriure la situació del discurs de comiat que aquest home va fer abans del seu viatge, Jefferson evoca un moment extremadament emotiu i poètic dels seus propis records:

⁹⁵⁹ JEFFERSON. *Notes on...* Pàg. 62.

⁹⁶⁰ JEFFERSON. *Notes on...* Pàg. 62.

Jo era al seu campament quan va fer la seva gran oració de comiat a la seva gent el vespre abans de la seva marxa a Anglaterra. La lluna estava en tot el seu esplendor, i semblava que ell s'hi adreçava en les pregàries per la seva pròpia seguretat en el viatge i per la de la seva gent durant la seva absència. El so de la seva veu, la seva articulació definida, l'acció i el solemne silenci de la seva gent al voltant de les fogueres em van omplir d'esglaiament i de veneració tot i que no vaig entendre una paraula de res del que va dir.⁹⁶¹

El segon cas és força més conegut, doncs es tracta del líder dels iroquesos anomenat Tahgahjute o James (o John) Logan l'Orador (c. 1725-1780). No ens interessa aquí el debat sobre la seva identitat, ni tant sols si les paraules que Jefferson li atribueix van ser en realitat seves, sinó la força de la seva figura i la influència que els seus suposats discursos van tenir entre la seva gent i també entre els colons europeus. Les primeres frases amb que l'autor de les *Notes on Virginia* s'hi refereix són ja molt significatives del to del seu discurs.

Potser desafiaria tota la oratòria de Demòstenes o de Ciceró, i de qualsevol altre orador eminent, si és que Europa n'ha tingut de més eminents, a produir només un passatge que fos superior al discurs de Logan, el cap Mingo, a Lord Dunmore, quan governava aquest estat.⁹⁶²

Jefferson va exposar amb pèls i senyals els antecedents de l'història que va acabar amb la proclamació dels discurs que s'ha arribat a conèixer com el "Lament de Logan"; la família de Logan, reconegut vincle pacífic entre blancs i indis, es trobava entre la multitud assassinada com a venjança per un robatori comés per uns nadius, a mans d'un grup de militars americans establerts a les proximitats del riu Ohio i comandats pel capità Michael Cresap (1742-1775). Tahgahjute va cridar a la batalla, que va acabar enfrontant diverses forces conjuntes dels indis i un destacament de la milícia de

⁹⁶¹ Carta de Thomas Jefferson a John Adams, escrita l'11 de juny de 1812, pot ser consultada a <http://www.loc.gov/exhibits/jefferson/178.html>

⁹⁶² John Murray, 4rt comte de Dunmore (1732-1809), governador colonial de Virginia de 1772 a 1776. Per la controvèrsia Logan-Cresap i la guerra de Dunmore, veure JEFFERSON. *Notes...* Pàgs. 226-258 Apèndix n° 4. Però per un aprofundiment, es pot consultar la monografia realitzada a mitjans del segle XIX per MAYER, Brantz. *Logan and Cresap: An Historical Essay*. Canal Winchester: Badgley Publishing Company, 2011.

Virginia, sent la victòria per a aquests últims.⁹⁶³ En Logan es va negar a demanar perdó en persona, però va enviar un discurs que va ser llegit a Lord Dunmore i que transcrivim de manera complerta:

Demano a qualsevol home blanc que digui si en algun moment va entrar en la cabana de Logan amb gana i ell no els va donar carn; si mai van venir freds i despullats, i ell no els va vestir. Durant el curs de la última llarga i sanguinolenta guerra, Logan es va quedar quiet a la seva cabana, un advocat per la pau. Tal era el meu amor pels blancs, que la meva gent assenyalava quan passaven i deien, Logan, l'amic dels blancs. Fins i tot vaig pensar de viure amb vosaltres. Però les ferides d'un home, el Coronel Cresap, la última primavera, a sang freda i sense provocació, va matar tots aquells relacionats amb Logan, sense perdonar les meves dones i nens. No corre una gota de la meva sang en cap criatura vivent. Això em va moure a la venjança. L'he buscat: n'he matat a molts: he satisfet completament la meva venjança. Pel meu país, jo em deixo en la llum de la pau. Però no tinc cap pensament que la meva sigui l'alegria de la por. En Logan no va tenir mai por. No girarà sobre els seus talons per salvar la vida. Qui hi ha per plorar en Logan? Ningú.⁹⁶⁴

Aquestes paraules mostraven comprensió i sentiment de traïció, però sobretot el valor d'enfrontar-se a la veritat i no penedir-se de les atrocitats comeses, doncs es consideraven justes, un tipus d'argumentació que un "animal feble d'esperit i de ment" no hauria pogut realitzar mai.⁹⁶⁵

Per tancar el tema, després d'aquests contundents exemples a Jefferson només li quedava una comparació directa entre els indis americans i els europeus, però uns europeus amb els que la comparació no fos injusta, cosa que li va resultar força difícil

⁹⁶³ Des d'un primer moment els nadius van suposar un repte pel desenvolupament de les colònies/Estats, veure SILVER, Peter Rhoads. *Our Savage Neighbors. How Indian War Transformed Early America*. New York: W.W. Norton & Co., 2008.

⁹⁶⁴ JEFFERSON. *Notes on...* Pàg. 63.

⁹⁶⁵ Hi ha moltíssima bibliografia sobre com els europeus van tractar als nadius a Amèrica, però uns dels volums que ens han semblat informatius són STANNARD, David E. *American Holocaust. Columbus and the Conquest of the New World*. Oxford: Oxford University Press, 1992; i OSBORN, William S. *The Wild Frontier: Atrocities during the American-Indian War from Jamestown Colony to Wounded Knee*. New York: Random House, 2000.

de trobar, doncs afirmava que fins i tot anant més de quinze segles enrere en el temps, les gents que ocupaven el Vell Món abans de la creació del gran imperi romà tenien l'avantatge de ser molt superiors en nombre del que ho eren els aborígens del Nou Món en el moment d'escriure aquelles línies.⁹⁶⁶ Però ens resulta encara més destacable la disculpa que apareix en les primeres frases, i que fa referència a la manca d'educació “a la europea” dels indis, de manera que de nou trobem Jefferson excusant la suposada inferioritat a través de les circumstàncies que envolten els indis, doncs segons aquesta línia de pensament, una gent que no ha viscut de la mateixa manera, no pot ser jutjada sota els mateixos paràmetres.⁹⁶⁷ I òbviament no podia faltar un últim retret que, per elegant no deixa de ser una clara censura, vers la opinió de Buffon sobre la influència del clima en el desenvolupament dels homes.

Abans de que condemnem als indis d'aquest continent, com a mancats de geni, hem de considerar que encara no han estat introduïts a les lletres. Si els haguéssim de comparar en el seu estat present als europeus del nord dels Alps, quan les armes i les arts romanes van creuar per primera vegada aquelles muntanyes, la comparació seria desigual, perquè en aquell moment, aquelles parts d'Europa estaven plenes a vessar de nombres; perquè els nombres produeixen emulació, i multipliquen les possibilitats de millora, i una millora n'engendra una altra. Així doncs preguntaré de manera segura, quants bons poetes, quants matemàtics capaços, quants grans inventors en arts o en ciències havia produït l'Europa al nord dels Alps en aquells temps? I això va ser setze segles abans de que es pogués formar un Newton. No pretenc negar que hi ha varietats en la raça humana, diferenciades pels seus poders tant de cos com de ment. Crec que n'hi ha, tal com veig que és el cas en les races d'altres animals. Només vull suggerir un dubte, sobre si el volum i les facultats dels animals depenen en la banda de l'Atlàntic en la que creix el seu menjar, o si crea els elements dels quals estan compostos? Tant si la natura s'ha autoproclamat una Cis o una partisana transatlàntica?⁹⁶⁸

⁹⁶⁶ Sobre aquest tema, MANCALL, Peter C.; MERRELL, James (ed.). *American Encounters: Natives and Newcomers from European Contact to Indian Removal, 1500-1850*. London: Routledge, 2006.

⁹⁶⁷ Val la pena citar de nou sobre aquest fet, SZASZ, Margaret Connell. *Indian Education in...*

⁹⁶⁸ JEFFERSON. *Notes on...* Pàgs. 63-64.

Jefferson no va dedicar gaire espai a la qüestió de les característiques purament físiques, i de fet la única fal·làcia que va creure digna de ser rebatuda de manera concloent fou la de que els indis no tenien pèl al cos, i només perquè havia estat lligada a la manca de virilitat. No sembla necessitar una argumentació gaire elaborada, doncs dóna per acabat l'assumpte en un paràgraf en el que exposa el fet com una pràctica voluntària i no com una prova de la seva feblesa, aporta el testimoni de colons que han comprovat que no es tracta d'una manca natural i en qualsevol cas desvincula aquesta idea amb la suposada debilitat sexual que passa a analitzar tot seguit.⁹⁶⁹

S'ha dit que els indis tenen menys cabell que els blancs amb l'excepció del cap. Però aquest és un fet del qual se'n pot donar poca prova justa. Per a ells és una desgràcia tenir pèl al cos. Diuen que els fa assemblar-se als porcs. Així que s'arrenquen el pèl tant bon punt apareix. Però els comerciants que es casen amb les seves dones i els imposen que aturin aquesta pràctica, diuen que la natura és la mateixa entre ells i els blancs. Tampoc, si el fet fos vertader, és necessàriament certa la conseqüència que se n'ha derivat. Els negres tenen, notòriament, menys pèl que els blancs, tot i així són més ardents.⁹⁷⁰

De nou Jefferson ha utilitzat la contraposició entre els indis i la població negra dels Estats Units, aparentment sense adonar-se que estava utilitzant amb aquests la mateixa teoria que volia rebutjar en relació amb els indis.⁹⁷¹

Cal recordar que Buffon, en el seu repàs geogràfic més detallat dels diversos tipus d'indis que habitaven Amèrica ja havia acceptat que la manca de pèl podia ser deguda a una pràctica o costum duta a terme pels indis i no atribuïble al medi o al clima, si més no per a algunes tribus específiques, però com sabem a l'hora de generar una hipòtesi generalitzada ho va obviar per complert. Jefferson va decidir reforçar aquesta idea introduint en l'apèndix nº 1 de les *Notes on Virginia*, les opinions expressades pel que

⁹⁶⁹ Per a un estudi classic sobre els nadius americans, ATHEARN JONES, James. *Traditions of the American Indians (3 vols.)*. London: Colburn & Bentley, 1830.

⁹⁷⁰ JEFFERSON. *Notes on...* Pàg. 61.

⁹⁷¹ Per tal de realitzar una comparativa entre uns i altres, podem citar d'una banda WILSON, James. *The Earth Shall Weep: A History of Native America*. New York: Groove Press, 1998, i de l'altra CLARK HINE, Darlene et alii. *African Americans: A Concise History*. Boston: Pearson Education, 2012.

fou secretari del Congrés Continental de 1774 a 1789, Charles Thomson (1729-1824), que havia estudiat de prop els costums dels indis fins al punt d'haver estat acceptat com a membre "adoptat" per la tribu dels Delaware i que, havent llegit l'obra del seu amic abans de la seva publicació, li va oferir uns apunts que aquest va considerar inestimables i va incloure de manera íntegra en forma d'apèndix.⁹⁷² Sobre la qüestió específica que tractem, Thomson va escriure:

Si hagués sabut dels dolors i problemes pels que passen els homes per arrencar-se d'arrel el pèl que neix a les seves cares, hauria vist que aquesta naturalesa no és deficient en aquest aspecte. Cada nació té les seves costums. Jo he vist un indi en edat de festejar, amb un mirall en la seva mà, examinant la seva cara durant hores i arrencar-se d'arrel cada pèl que descobria amb una espècie de pinça feta d'un tros de filferro prim enrotllat al voltant d'un pal que usava amb gran destresa.⁹⁷³

Això semblava més que suficient per considerar provat que es tractava d'un hàbit relacionat amb el concepte de bellesa dels indis i en cap cas una deficiència de la raça.⁹⁷⁴

I el mateix passava amb les referències directes a la manca de virilitat dels indis, un dels temes que més van indignar a Jefferson que no va arribar a entendre mai com un erudit com Buffon havia pogut creure tantes fal·làcies. Per tal de rebatre-les, va utilitzar molta de la informació que li havia proporcionat Charles Thomson, que va poder donar una perspectiva antropològica a la qüestió concloent que allò que s'entenia com a manca d'ardor sexual, era en realitat una espècie de mandat social.⁹⁷⁵

En primer lloc, però, calia refutar el més obvi, la idea de que els "òrgans de generació" dels indis eren menors que els dels europeus. Però no era pas una qüestió que mereixés

⁹⁷² Sobre aquest personatge, HARLEY, Lewis R. *The Life of Charles Thomson, Secretary of the Continental Congress and Translator of the Bible from the Greek*. Philadelphia: George W. Jacobs & Co, 2012.

⁹⁷³ JEFFERSON. *Notes on...* Pàg. 200. Apèndix n° 1.

⁹⁷⁴ Per a una introducció a les idees de bellesa durant el segle XVIII, es pot consultar GUYER, Paul. *Values of Beauty: Historical Essays in Aesthetics*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005. Pàgs.110-128.

⁹⁷⁵ PERDUE, Theda.; GREEN, Michael D. *North American Indians: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press, 2010. Pàgs. 41-79.

molta atenció, simplement, “No ho crec; com a mínim és una observació que no he sentit mai abans.”⁹⁷⁶

Però allò que sí valia la pena discutir era la concepció errònia sobre la manca de vida sexual dels indis, que, segons afirmava Thomson, era un altre equívoc causat per una visió eurocentrista del món, doncs en realitat, un cop s’entenia el funcionament de la societat dels indis, es podia veure clarament que la passió sexual existia, però que no funcionava de la mateixa manera que al Vell Món. I de fet, en una comparació, Europa sortia perdent indiscutiblement, doncs des del punt de vista d’aquest autor, la concepció de la passió amorosa resultava excessiva i s’havia arribat a convertir en un defecte, mentre que els nadius americans, essent capaços de controlar els seus arravataments, demostraven una major força de voluntat i una consciència social molt més positiva per la comunitat. Així doncs, davant l’afirmació “No tenen ardor per la seva femella”, Thomson exposaria que “És cert, no consenten aquests excessos, ni descobreixen aquest amor que és costum a Europa; però això no és degut a un defecte de la natura, sinó a les bones maneres.”⁹⁷⁷

D’altra banda, calia fer un esforç de comprensió de les circumstàncies culturals dels indis americans que, donada la seva forma de vida, prioritzaven certes activitats abans que d’altres, i pel que respectava al sexe, els homes havien de demostrar que n’eren mereixedors, s’havien de fer atractius als ulls de les dones. Entenent que tant l’economia com la pròpia subsistència dels indis depenia de l’habilitat dels seus caçadors i guerrers, no resultava un misteri que els nois joves centressin tots els seus esforços en convertir-se en homes forts dignes de defensar les seves gents. Tota la seva cultura girava al voltant de la glòria a la que s’arribava a través de la consecució d’una pressa o en el camp de batalla, era allò que se’ls havia ensenyat des de petits i que tots aspiraven aconseguir.⁹⁷⁸

⁹⁷⁶ JEFFERSON. *Notes on...* Pàg. 199. Apèndix n° 1.

⁹⁷⁷ JEFFERSON. *Notes on...* Pàg. 200. Apèndix n° 1. Podem emarcar aquestes diferències amb FULFORD, Tim.; HUTCHINGS, Kevin. (eds.). *Native Americans...*

⁹⁷⁸ Per la durabilitat d’aquesta percepció dels costums dels indis a Nord-Amèrica, podem citar SETON, Ernest Thompson.; SETON, Julia M. (comp.). *The Gospel of the Redman*. Bloomington: World Wisdom, 2005. Pel que fa a aquesta idea de la glòria a través de la guerra, veure les pàgines 60-63.

La seva ànima és completament dirigida a la guerra. Això és el que els procura glòria entre els homes i els converteix en l'admiració de les dones. Per a això són educats des de la seva joventut. Quan persegueixen una presa amb ardor, quan suporten les fatigues de la caça, quan aguanten i pateixen gana i fred pacientment; no és tant pel fet de la presa que persegueixen, com per a convèncer els seus pares i el consell de la nació de que són adequats per formar part dels guerrers. Les cançons de les dones, la dansa dels guerrers, el savi consell dels caps, les històries dels vells, l'entrada triomfal dels guerrers quan retornen vencedors de la batalla, i el respecte pagat als que es distingeixen en la batalla i en el domini dels seus enemics; breument, tot allò que veuen o escolten tendeix a inspirar-los amb l'ardent desig de la fama militar.⁹⁷⁹

Jefferson ja havia utilitzat amb anterioritat a les *Notes on Virginia* la valentia dels indis en la guerra per tal de desmentir els atacs sobre la seva covardia, i les úniques proves que va necessitar foren els múltiples atacs i derrotes que els colons havien patit a mans dels aborígens nord-americans.⁹⁸⁰ “De la seva valentia i coratge en la guerra en tenim nombroses proves, perquè hem estat els subjectes en els que les han exercitat.”⁹⁸¹ Però fins i tot en la derrota es mostraven forts i orgullosos, disposats a morir abans de caure en desgràcia davant la seva gent o de ser fets presoners pels seus enemics, de manera que l'afirmació de...

“Que són timorats i covards,” és un tret del seu caràcter amb el que no se'ls pot imputar, si recordem la manera amb que els iroquesos es van trobar Mons. -----, que va marxar a l'interior del seu territori, quan els homes vells, que menyspreaven la idea d'escapar o de sobreviure a la captura del seu poble, es van enfrontar amb la mort, com els vells romans en temps dels gals, i a més poc després es van venjar saquejant i destruint Montreal. Però sobretot, la ferma

⁹⁷⁹ JEFFERSON. *Notes on...* Pàg. 200 Apèndix nº 1.

⁹⁸⁰ Sobre la belicositat o la valentia del indis i la seva relació amb la guerra i els efectes sobre els nous americans SILVER, Peter Rhoads. *Our Savage Neighbors...*

⁹⁸¹ JEFFERSON. *Notes on...* Pàg. 62.

fortalesa amb la que suporten les tortures més horribles i la mort quan són fets presoners, els hauria de fer exempts d'aquest caràcter.⁹⁸²

La guerra era doncs de la manera apropiada de comportar-se, i qualsevol que s'allunyés d'aquests patrons seria menyspreat per la comunitat, en patiria l'oprobri i probablement mai aconseguiria el favor de les dones.⁹⁸³

Si un home jove es preocupés de l'amor de les dones abans d'haver anat a la guerra, seria menyspreat pels homes, i les dones el ridiculitzarien i en farien escarni. Si decidís satisfer-se amb un captiu fet presoner a la guerra, i encara més si mostrés violència per tal de complaure la seva luxúria, concorreria en una desgràcia indeleble.⁹⁸⁴

Però que dediquessin la seva vida a la guerra i la caça no implicava necessàriament que no valoressin les relacions sexuals, ben al contrari, aquestes eren una mena de recompensa pel valor demostrat, i els millors guerrers mai no tenien problemes en aconseguir qualsevol dona que volgués, de fet ni tant sols s'havien de preocupar de festejar-les. "L'aparent frigidesa dels homes és, doncs, l'efecte de les bones maneres, i no un defecte de la natura. A més, un guerrer cèlebre és cortejat més sovint per les femelles de les que ell té temps de cortejar: i això és un punt d'honor al que els homes aspiren."⁹⁸⁵ I aquí Jefferson va creure necessari subratllar un altre punt que no havia estat comprès correctament pels europeus, doncs allò que a Europa es considerava inadequat en les dones, resultava una pràctica habitual entre les índies americanes, a les que no s'estigmatitzava pas per mostrar el seu interès en un guerrer determinat, ans al contrari, semblava que s'esperés d'elles una actitud similar.⁹⁸⁶

⁹⁸² L'espai en blanc apareix tal qual en la obra, l'editor ens informa de que no es dona cap nom en el manuscrit de Jefferson de les *Notes on Virginia* ni en cap edició posterior. La cita és de JEFFERSON. *Notes on...* Pàg. 201. Apèndix nº 1.

⁹⁸³ Per aprofundir en la circumstància bèl·lica entre uns i altres, STARKEY, Armstrong. *European and Native American Warfare, 1675-1815*. London: UCL Press, 1998.

⁹⁸⁴ JEFFERSON. *Notes on...* Pàg. 200. Apèndix nº 1.

⁹⁸⁵ JEFFERSON. *Notes on...* Pàg. 200. Apèndix nº 1.

⁹⁸⁶ Sobre aquest tema resulta molt rellevant, PLANE, Ann Marie. *Colonial Intimacies...*, així com SLATER, Sandra.; YARBROUGH, Fay A. *Gender and Sexuality...*

Doncs tot i que les dones són modestes i tímides i tant vergonyoses que rarament aixequen els ulls, i en escassos moments miren els homes directament a la cara, ja que han estat criades en un gran sotmetiment, els costums i les maneres les reconcilien amb les formes d'actuar, que, jutjades pels europeus, serien considerades inconsistentes amb les normes del decor i la propietat femenines. Vaig veure un cop una jove vídua, el marit de la qual, un guerrer, havia mort uns vuit dies abans, donant-se pressa per acabar amb la seva pena; s'estirava dels cabells, es colpejava el pit i bevia licors per tal que les llàgrimes fluïssin abundantment, doncs així passaria la pena en un espai de temps més reduït i es podria casar aquella mateixa nit amb un altre guerrer jove. La manera en com això es va veure pels homes i dones de la tribu, que estaven drets al voltant, espectadors silenciosos i solemnes de la escena, i la indiferència amb la que van respondre la meua pregunta al respecte, em va convèncer de que no era una pràctica inusual.⁹⁸⁷

En aquest sentit semblava que els nadius entenien millor les necessitats d'aquells que estaven sols que no pas els europeus, i això no només s'aplicava a les dones, doncs tot i que no era habitual, també els homes podien satisfer-se i continuar portant fills al món quan la femella amb que estaven units ja no era fèrtil. "He conegut homes d'edat avançada, les esposes dels quals eren grans i ja no podien tenir fills, que prenien dones joves i tenien fills amb elles tot i que la pràctica de la poligàmia no és comuna. És això símptoma de frigidesa o de manca ardor vers la femella?"⁹⁸⁸

Veiem de nou com no es tractava aquí d'una apel·lació a la casuística, pràctica molt utilitzada pels missioners i jesuïtes en la seva defensa dels indis sud-americans, sinó de la necessitat de comprendre el funcionament de les comunitats índies, els seus interessos, els seus objectius i la manera com entenien les relacions humanes. Només deixant de banda la percepció europea del món es podia analitzar la manera de viure dels indis sense caure en errors de percepció.⁹⁸⁹

⁹⁸⁷ JEFFERSON. *Notes on...* Pàgs. 200-201. Apèndix nº 1.

⁹⁸⁸ JEFFERSON. *Notes on...* Pàg. 201 Apèndix nº 1.

⁹⁸⁹ Sobre el problema de l'alteritat en aquest sentit, podem utilitzar HALLAM, Elizabeth.; STREET, Brian V. *Cultural Encounters...*

Continuant amb algunes característiques emocionals relacionades amb el que dèiem anteriorment, en aquest cas aplicades a les seves relacions d'afecte amb familiars, amics, o altres membres de la comunitat, Thomson va ratificar allò que Jefferson havia exposat en la seva visió més general dels indis, és a dir, que la fredor de que se'ls havia acusat era de nou totalment falsa i es derivava d'una marcada incomprensió dels seus costums.⁹⁹⁰ Doncs d'una banda era cert que, essent el control de les passions una màxima general del seu comportament en societat, la seva actitud es podia confondre fàcilment amb la indiferència, però això no havia d'implicar necessàriament que fossin incapaços d'establir lligams d'amistat o familiars, o que no tinguessin qualsevol altre sentiment dels que els europeus es creien que en tenien la exclusivitat. "Tampoc no sembla que els manqui l'afecte natural. He vist tant pares com mares en l'aflicció més profunda quan els seus fills han estat perillosament malalts; tot i que penso que l'afecte és més important en l'escala descendent que en l'ascendent, i malgrat que els costums prohibeixen que un pare plori sense moderació un fill mort en la batalla."⁹⁹¹ Sobre això existien molts casos específics en els que els nadius havien demostrat ser capaços de mostrar amistat, amor o clemència, i no només entre ells sinó també amb els homes blancs. Jefferson ja n'havia utilitzat un que podem exposar aquí breument:

...el cas del difunt Coronel Byrd, qui va ser enviat a la nació Cherokee per tal de realitzar amb ells alguns negocis. Va passar que alguns dels nostres homes problemàtics acabaven de matar a un o dos d'aquella nació. Així doncs, al consell dels Cherokee es va proposar que el Cor. Byrd havia de ser assassinat com a venjança per la pèrdua dels seus homes. Entre ells hi havia un cap anomenat Silòuee, qui, en alguna ocasió passada, havia adquirit amistat amb el Cor. Byrd. El va visitar cada nit en la seva tenda, i li va dir que no s'espantés, que no el matarien. Després de molts dies de deliberació, malgrat tot, la determinació va ser, contràriament a les esperances de Silòuee, que s'havia de matar a Byrd, i alguns guerrers van ser enviats com a botxins. Silòuee els va ajudar, i quan van entrar a la

⁹⁹⁰ Els clixés afectaven també el sud del continent, com queda clar a BERGASA, Víctor *et alii*. *¿Verdades cansadas?: imágenes y estereotipos acerca del mundo hispánico en Europa*. Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 2009.

⁹⁹¹ JEFFERSON. *Notes on...* Pàg. 201. Apèndix nº 1.

tenda en va posar entre ells i Byrd i va dir als guerrers, “Aquest home és el meu amic: abans de que arribeu a ell, m’heu de matar a mi.” Així que els guerrers van girar cua, i el consell va respectat el principi fins a tal punt que es van fer enrere de la seva determinació.⁹⁹²

Era important ressaltar casos com aquest, que impliquessin la participació i el testimoni de colons europeus que haguessin entrat en contacte esporàdic o que haguessin conviscut amb els nadius, doncs sempre resultava molt més creïble a ulls dels calumniadors.⁹⁹³

El cert és que el caire general de totes aquestes descripcions que hem vist fins ara sobre la capacitat dels indis de no deixar-se endur cegament pels seus sentiments, ni tant sols per un de tant poderós com la venjança, de ser capaços de valorar quan una acció era justa o injusta, d'utilitzar el discurs i la capacitat de persuasió a l'hora de prendre les seves decisions, resulta extremadament positiu. I encara més tenint en compte la importància que s'havia donat a la guerra i a la caça, activitats inherentment violentes.

Dóna la sensació que, potser degut a l'agressivitat dels atacs, els defensors exageressin les seves descripcions dels indis per tal de crear una imatge d'ells molt més idíl·lica.⁹⁹⁴ Fos com fos, el cert és que hi ha molts moments en que sembla que, en la comparació entre els colons europeus i els indis, els primers siguin els realment inferiors, doncs es descriu els nadius com a éssers molt més humans, continguts i comprensibles en les seves accions que no pas els colons, i sovint quan se'ls reconeix alguna falta, aquesta es relaciona immediatament amb el seu contacte i la mala influència dels europeus. Aquest és un argument que vindria a reforçar una de les nostres tesis centrals, la que es proposa veure fins a quin punt la controvèrsia americana va afectar el desenvolupament de la

⁹⁹² L'editor de les *Notes*, William Peden, ens informa de que aquest personatge podria ser Wiliam Byrd III (1728-1777), hisendat de Virginia, fill del famós William Byrd II de *Westover*, tot i que en la seva biografia no hi ha constància d'aquest episodi en concret, la història prové de JEFFERSON. *Notes on...* Pàg. 60. Nota al peu n° 84.

⁹⁹³ Sobre auxò, podem tornar a citar YOUNGS, Tim.; FULFORD, Tim.; KITSON, Peter J. (eds.). *Travels, Explorations...*

⁹⁹⁴ Aplicant les concepcions més en boga a Europa en aquella època, l'indi americà semblava l'exemple perfecte del noble salvatge, veure CRO, Stelio. *The Noble Savage...*, en aquest cas les pàgines 131-158. Així com ELLINGSON, Ter. *The Myth of the Noble...*, pàgines 45-98.

identitat dels Estats Units com a nació, en aquest cas adoptant les percepcions ideals dels indis com a model a seguir pels ciutadans de la nova societat naixent.

Però encara ens queden per veure les últimes característiques dels indis que Jefferson va creure necessari defensar. Ens manca només exposar alguns dels arguments més repetits sobre les natives, que pretenien contextualitzar els motius pels quals les famílies aborígens eren menys nombroses, i més endavant, per acabar, algunes idees sobre els seus costums, les seves tradicions i la seva religió, per tal de rebatre les opinions sobre la manca de lligams socials i de cultura comuna.

Començant per les dones, un altre cop trobem l'esperit comprensiu de Jefferson, que no negava els fets denunciats pels europeus, com ara que se les obligava a realitzar tasques molt dures, que tenien menys descendència o que tenien coneixements sobre com practicar avortaments, però, prenent una perspectiva purament antropològica, es resistia a fer-ne un judici moral i eurocèntric i preferia trobar les causes que podien ocasionar aquest tipus de comportament.⁹⁹⁵ Així, tornava a acusar els atacants de manca de científicitat i d'expressar les seves conclusions basant-se simplement en conjectures o especulacions. Com a representant il·lustre de l'esperit científic que naixia als Estats Units, el virginiana estava més interessat en l'argument que en el fet, doncs si bé les conclusions podien ser correctes, quan els raonaments eren erronis o inexistents, es podien arribar a imaginar motius molt absurds, i això li donava una oportunitat més de ridiculitzar la teoria climàtica. "Tenen menys fills que nosaltres. Les causes d'això s'han de trobar, no en una diferència de la natura, sinó de la circumstància."⁹⁹⁶

Si s'havien de buscar motius per l'escassa descendència, doncs, aquests havien d'estar relacionats necessàriament amb la manera de viure dels indis. Segons Jefferson, la dependència de la caça els explicava gairebé tots, doncs els obligava a estar fora dels poblats durant llargues temporades, i durant aquests períodes les dones havien d'acompanyar els homes i assistir-los, cosa que resultava molt més complexa si es veien obligades a carregar un nadó; a més, quan no perseguïen les preses, també tenien l'obligació de collir fruits i plantes per poder alimentar la tribu en els períodes

⁹⁹⁵ Reprenem aquí, PLANE, Ann Marie. *Colonial Intimacies...*, sobretot les pàgines 96-128.

⁹⁹⁶ JEFFERSON. *Notes on...* Pàg. 60.

d'escassetat i de fam estructural, que succeïen recurrentment cada any, cosa que feia encara més perillós tenir massa fills en una edat de total dependència. Considerant aquestes idees, el virginià va arribar a justificar veladament el control de natalitat que algunes dones índies duïen a terme.⁹⁹⁷

Com que les dones atenen els seus homes de manera molt freqüent en les seves partides de guerra i de caça, criar un nen esdevé quelcom molt inconvenient per a elles. Es diu, doncs, que han après la pràctica de procurar l'avortament a través de l'ús d'alguns vegetals; i que fins i tot s'estén a prevenir la concepció durant un temps considerable després. Durant aquestes partides estan exposades a molts riscos, a esforços excessius, als extrems de la gana. Fins i tot a les seves cases, la nació depèn per menjar, durant una part concreta de l'any, de la recol·lecció als boscos, és a dir, que experimenten fam un cop l'any. Com tots els animals, si la dona estigués mal alimentada, o gens alimentada, els seus fills moririen, i si tant el mascle com la femella estan reduïts a les mateixes circumstàncies, la generació esdevé menys activa, menys productiva. Així doncs, als obstacles de la necessitat i dels riscos que la natura ha oposat a la multiplicació dels animals salvatges amb el propòsit de restringir els seus nombres dins de certs límits, els de la feina i l'avortament voluntari s'afegeixen igualment entre els indis. Així que no és una sorpresa si es multipliquen menys dels que ho fem nosaltres.⁹⁹⁸

La prova definitiva de que la baixa natalitat estava relacionada amb les circumstàncies que envoltaven els indis i el seu estil de vida i no pas amb una natura inferior o feble es veia reforçada amb els casos en que aquestes limitacions no existien i les natives no s'havien de preocupar per la seva alimentació o la dels seus fills.⁹⁹⁹

Allà on el menjar es subministra regularment, una sola granja tindrà més bestiar que búfals una contrada sencera repleta de boscos. Les mateixes dones índies,

⁹⁹⁷ Sobre una reflexió al voltant de l'evolució de la població indígena abans i després del contacte amb els europeus, DENEVAN, William M. (ed.). *The Native Population of...*, i el títol del següent ja indica la seva tendenciositat, THORNTON, Russell. *American Indian...*

⁹⁹⁸ JEFFERSON. *Notes on...* Pàgs. 60-61.

⁹⁹⁹ Sobre les famílies interracials a l'Amèrica colonial, resulta un exemple molt interessant SAUNT, Claudio. *Black, White and Indian. Race and the Unmaking of an American Family*. Oxford: Oxford University Press, 2005.

quan es casen amb comerciants blancs que les alimenten a elles i als seus fills en abundància i de manera regular i les exempten de feines excessivament dures, que les guarden de perills estacionaris i no les exposen a accidents, produeixen i crien tants nens com les dones blanques. Se sap d'exemples, en aquestes circumstàncies, de que hagin criat una dotzena de fills. La pràctica inhumana d'esclavitzar els indis va prevaldre en el passat en aquest país. (Pràctica començada pels espanyols amb el primer descobriment d'Amèrica). És un fet ben conegut entre nosaltres que les dones índies esclavitzades d'aquesta manera produïen i criaven famílies tant nombroses com les dels blancs o negres entre els que vivien.¹⁰⁰⁰

Per acabar amb la defensa de l'indi nord-americà només ens queden algunes nocions relacionades amb les seves estructures socials, que havien estat titllades d'inexistents o en el millor dels casos de desestructurades pels atacants europeus. Es tractava de demostrar que els nadius eren capaços d'expressar el mateix tipus de sentiment envers els seus amics, veïns o compatriotes, que tenien elaborades formes culturals i que podien realitzar tot tipus d'activitats, doncs:

...encara menys se'ls pot caracteritzar com a gents sense vivacitat, i que només són moguts a la acció o a la moció per la crida de la gana i de la set. Les seves danses en les que tant es deleixen, que per a un europeu serien l'exercici més sever, contradiuen aquesta idea completament, sense esmentar les seves marxex fatigants, i el gran esforç que pateixen de manera voluntària en les seves expedicions militars.¹⁰⁰¹

Si a alguns els havia donat la sensació de que estaven mancats de vida i de que només reaccionaven a estímuls externs com ho feien els animals es devia només a una nova incomprensió de la seva forma de vida. "És cert que quan són a casa no empren el seu temps en les tasques o la cultura del sòl: però això, de nou, és efecte dels costums i les

¹⁰⁰⁰ JEFFERSON. *Notes on...* Pàg. 61.

¹⁰⁰¹ JEFFERSON. *Notes on...* Pàg. 201. Apèndix nº 1.

maneres, que han assignat aquestes tasques a les dones.”¹⁰⁰² Però en cap cas s’havia d’atribuir a una debilitat d’esperit o a una manca de vitalitat.¹⁰⁰³

Respecte a les acusacions d’incapacitat de relacionar-se amb els seus semblants, era gairebé inaudit que s’hagués arribat a aquest tipus de conclusió, doncs tota la seva estructura social es basava en unions molt fortes amb la família, el poble i els clans als que pertanyien, i això lligat al seu costum de deliberar llargament abans de prendre decisions, ja fossin individuals o en grup, els convertia en gents molt unides i molt respectuoses amb les normes establertes per la comunitat en que vivien.¹⁰⁰⁴

...també es diu que són poc inclinats a la societat i a la vida social. Podria existir quelcom de menys aplicable a gent que sempre viu en pobles o en clans? O és possible que es digui que no tenen “república”, ells que duen a terme tots els assumptes a través de consells nacionals i que s’enorgulleixen del seu caràcter nacional, que consideren que un insult o una injúria fets a un individu per part d’un estranger és el mateix que si s’insultés a tot el grup i es molesten proporcionalment? En breu, aquesta imatge no és aplicable a cap nació dels indis que jo hagi conegut o sentit a parlar mai a Nord-Amèrica.¹⁰⁰⁵

Però en aquests aspectes, potser molt més que en cap dels altres que hem analitzat fins ara, resultava molt difícil acceptar una superioritat dels nadius en termes socials. Es podien arribar a entendre les seves accions o prendre una perspectiva preantropològica que justificués algunes de les conductes més estrambòtiques a ulls dels europeus, però que es neguessin a acceptar les comoditats i les bondats de la vida civilitzada implicava molt més que un punt de vista comprensiu. De manera que la preferència per aquells que començaven a imitar l’home blanc era gairebé inevitable, i es considerava com una important voluntat de progrés. “Tenen bones cabanes, camps barrats, grans ramats, es

¹⁰⁰² JEFFERSON. *Notes on...* Pàgs. 201-202. Apèndix nº 1.

¹⁰⁰³ En aquest punt podem aportar la visió més pròxima i polièdrica de l’autor respecte els indis, SHEEHAN, Bernard W. *Seeds of Extinction: Jeffersonian Philanthropy and the American Indian*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press, 1974.

¹⁰⁰⁴ Sobre aquest punt veure PRUCHA, Francis Paul. *The Indians in American Society. From the Revolutionary War to the Present*. Berkeley: University of California Press, 1985. Pàgs.1-28.

¹⁰⁰⁵ JEFFERSON. *Notes on...* Pàg. 202. Apèndix nº 1.

fan la seva pròpia roba de cotó, tenen ferrers i d'altres negocis molt necessaris, escriuen i llegeixen, creixen en nombre [...] D'altres tribus avancen en la mateixa direcció.”¹⁰⁰⁶

Així, aquells indis que es negaven a acceptar les facilitats que els podia oferir la nova forma de vida representada pels colons, estaven destinats a desaparèixer. “En aquelles que no han fet cap progrés, les seduccions angleses no tindran cap efecte, i es quedaran enrere. Cauran en la barbàrie i la misèria, perdran els seus nombres per la guerra i l'avarícia i ens veurem obligats a portar-los, amb les bèsties, als boscos de les muntanyes Stony.”¹⁰⁰⁷ Sembla que en aquesta qüestió el punt mig no era una possibilitat, i això ens obliga, creiem, a reconsiderar la figura de Jefferson com a pioner de l'antropologia moderna. És cert que va aplicar una visió innovadora de l'indi en la controvèrsia americana i que va prioritzar el coneixement a l'especulació, però és prou clar que no contemplava l'opció de preservar les comunitats índies en el seu estat primitiu, que és una de les idees bàsiques de l'antropologia i la etnologia actuals.¹⁰⁰⁸

Però cal tenir també en compte que una de les prioritats de l'esperit il·lustrat era la millora del món, i això incloïa ajudar i educar per tots els mitjans aquells pobles que encara no havien assolit els nivells de civilització superiors per tal que poguessin arribar-hi, per això potser el nostre retret és massa agosarat, doncs prenent en consideració el marc filosòfic i temporal resulta difícil concebre una perspectiva tant radical com la del respecte vers els modes de vida dels indis. Però en qualsevol cas no hem de caure en l'error de confondre la postura comprensiva de Jefferson amb la tolerància. Un exemple prou clar de que considerava que el millor que els indis podien fer era imitar l'home blanc és la carta que va enviar a Adams des de Monticello el 20 d'abril de 1812 sobre un personatge que va tenir ocasió de conèixer quan treballava al govern dels Estats Units. Es tractava d'una espècie de guia espiritual indi que predicava

¹⁰⁰⁶ Carta escrita a John Adams des de Monticello l'11 de juny de 1812, es pot consultar a http://oll.libertyfund.org/?option=com_staticxt&staticfile=show.php%3Ftitle=807&chapter=88095&layout=html&Itemid=27

¹⁰⁰⁷ Així es va anomenar les *Rocky Mountains* fins el segle XIX. Per la referència a la cita: carta escrita a John Adams des de Monticello l'11 de juny de 1812, es pot consultar a http://oll.libertyfund.org/?option=com_staticxt&staticfile=show.php%3Ftitle=807&chapter=88095&layout=html&Itemid=27 ; Sobre els canvis provocats per la tecnologia en les societats tradicionals, VOLTI, Rudy. *Society and Technological Change*. New York: Worth Publishers, 2009. Pàgs. 3-56.

¹⁰⁰⁸ Per a una evolució senzilla de l'etnografia des dels seus inicis, remetem a HAVILAND, William A. *et alii. Cultural Anthropology: The Human Challenge*. Belmont:Wadsworth Publishing, 2010. Sobretot les pàgines 46-103.

el retorn als costums tradicionals i la malfiança de l'home blanc, que segons ell només havia portat desgràcies i estava obligant als indis a deixar de ser allò que havien estat creats per ser. Per estrofolari que pogués arribar a ser aquest personatge, el to de Jefferson en aquesta epístola deixa gaire clar que no tenia cap mena de respecte vers les seves idees i que bàsicament el considerava un boig inofensiu.

El profeta Wabash [Tenskwatawa] té un caràcter molt diferent, més murri que no pas boig, si no és que ser murri és la més gran de les bogeries. Es va fer conegut quan jo estava a l'administració, i és clar que es va convertir en un subjecte per la meua recerca. La investigació va ser feta amb diligència. El seu objectiu declarat era la reforma dels seus germans vermells, i el retorn al seu mode de vida prístí. Pretenia estar en constant comunicació amb el Gran Esperit, ser instruït per ell per fer conèixer als indis que havien estat creats diferents dels blancs, que eren de natura diferent, que tenien propòsits diferents, i que havien aparegut en diferents circumstàncies, adaptats a la seva natura i als seus destins: que havien de retornar de tots els camins dels blancs als hàbits i les opinions dels seus avantpassats. No havien de menjar la carn del porc, dels bous, de les ovelles, etc., doncs el cérvol i el búfal havien estat creats per a alimentar-los; no havien de fer pa amb blat, sinó amb blat de moro indi. No havien de vestir lli o llana, sinó vestir com els seus pares la pell i les pells d'animals salvatges. No havien de veure begudes alcohòliques, i no recordo si estenia les seves inhibicions a la pistola i la pólvora, a favor de l'arc i la fletxa. Vaig concloure de tot això que ell era un visionari, envoltat en els núvols de les seves antiguitats, i esforçant-se en va per portar els seus germans a les bondats imaginades de la seva edat daurada. Vaig pensar que hi havia poc perill en que fes proselitisme en contra dels hàbits i confortos que havien après dels blancs i a favor de les penúries i les privacions del salvatgisme. Així doncs el vam deixar anar sense molestar-lo més.¹⁰⁰⁹

Sembla que la figura de Tenskwatawa, o el profeta Shawnee (1775-1836) va ser molt més significativa del que Jefferson deixa entreveure en aquesta carta. Gràcies a la

¹⁰⁰⁹ CAPPON, Lester J. *The Adams-Jefferson Letters. The Complete Correspondence...*, Pàg. 299. Molts dels punts de vista mantinguts aquí són propers a aquells que mantenien els antimoderns a Europa, sbreel que podem consultar COMPAGNON, Antoine. *Les antimodernes de Joseph de Maistre à Roland Barthes*. Paris: Éditions Gallimard, 2005.

radicalització del seu discurs en contra dels blancs i juntament amb el seu germà, el líder militar Tecumesh (1768-1813), van aconseguir crear una unió entre tribus per tal d'oposar-se a l'expansió dels colons europeus cap a l'oest. Després de perdre la Batalla de Tippecanoe, però, Tenskwatawa va deixar de ser tant influent entre la seva gent i la possibilitat de crear una gran pan-aliança entre tots els indis es va esfumar.¹⁰¹⁰

Molt similar va ser l'aproximació de Jefferson a l'assumpte de les creences religioses dels indis així com de la seva jerarquització. Les va descriure amb molt de menyspreu, sempre en un to negatiu i ridiculitzant-les tant com va poder, considerant-les una mala imitació de les “veritables” creences. Tot i que pren prestades les paraules d'altres autors que han tingut un coneixement més directe del tema que ell mateix, queda força clar que combrega totalment amb allò que exposa, i de fet ridiculitza a aquells escriptors que pretenen crear similituds entre la espiritualitat dels natius i la dels europeus.¹⁰¹¹

...preguntes si els indis tenen alguna ordre de sacerdoci, com els druides, bards o ministres de les nacions celtas? Només Adair, determinat a veure allò que volia en qualsevol objecte, va metamorfosejar els seus mags en una ordre de sacerdots, i va descriure les seves bruixeries com si fossin grans cerimònies religioses de la nació. Lafitau els anomena pels seus noms reals, joglars, endevins, sortilegis; De Bry prestidigitadors, Adair mateix de vegades els anomena mags, arximag, homes astuts, vidents, creadors de pluja; i els intèrprets dels indis més moderns els anomenen mags i bruixes. Són persones que pretenen que tenen comunicació amb el dimoni i amb d'altres esperits malignes, per a predir esdeveniments futurs, portar pluja, trobar béns robats, tornar els morts a la vida, destruir alguns i curar altres per mitjà d'encanteris, llençar conjurs, etc. [...] En les solemnes cerimònies dels indis, les persones que dirigeixen o oficien són els caps, els ancians i els guerrers, ja sigui en cerimònies civils o en les de guerra; és el cap de la cabana, en les seves festes o cerimònies privades o particulars; i de vegades les matrones,

¹⁰¹⁰ Pel que fa a aquest personatge, podem citar EDMUNDS, David R. *The Shawnee Prophet*. Lincoln: University of Nebraska Press, 1983, i pel que fa al moviment de recuperació de la cultura índia, en el que l'acompanyaven molts altres líders indis, CAVE, Alfred A. *Prophets of the Great Spirit: Native American Revitalization Movements in Eastern North America*. Lincoln: University of Nebraska Press, 2006.

¹⁰¹¹ Sobre la religió d'uns i altres, NIEZEN, Ronald *et alii*. *Spirit Wars: Native North American Religions in the Age of Nation Building*. Berkeley: University of California Press, 2000. I també POCOCK, John G. A. *Barbarism and...*

com en els seus festins del blat de moro. [...] La verdadera línia diferencial sembla ser que les cerimònies solemnes, ja siguin públiques o privades, adreçades al Gran Esperit, són dirigides per homes dignes de la nació, homes o matrones, mentre que només es recorre als mags per a invocar els esperits malignes. L'actual situació de moltes tribus d'indis, sense cap ordre de sacerdoci pública, és prova suficient per demostrar que mai van tenir una ordre tal. Els seus costums fixats no permeten innovacions, ni tant sols aquelles que, gràcies al progrés de la ciència, els permetrien el seu confort, ampliar el seu coneixement i millorar la moralitat de la humanitat. És obvi que tenen poca idea d'allò que és una ordre de sacerdoci, perquè confonen els nostres pels seus mags, i els criden per aquest nom.¹⁰¹²

Sembla clar que l'atac més obvi en aquest cas és vers la suposada estructura jeràrquica, doncs tot i que hi ha una certa aproximació positiva a la celebració de diversos rituals, allò que sembla indignar més Jefferson és la identificació dels seus caps espirituals amb les jerarquies eclesiàstiques de les religions europees.¹⁰¹³

La part dedicada a la defensa dels indis en realitat acaba aquí, però, com que en el mateix espai i capítols en els que apareixen moltes de les afirmacions sobre la geologia, el clima, els animals i els éssers humans que hem anat repassant fins ara també trobem un breu apartat sobre un tema que va cridar molt l'atenció del comte de Buffon, hem decidit exposar-lo abans d'entrar directament a tractar els arguments sobre colons nord-americans.

Jefferson l'introdueix just al final de la *Query VI* amb les següents paraules: "A aquest catàleg dels nostres animals indígenes, afegiré...", i tot seguit comença a explicar alguns casos d'albinisme que ell mateix ha conegut o dels que en té notícies fidedignes.¹⁰¹⁴ En la defensa del virginià hem de dir que els seus arguments sobre els establiments europeus als Estats Units i els seus ciutadans també estaven inclosos en aquest capítol

¹⁰¹² Carta escrita a John Adams des de Monticello l'11 de juny de 1812, es pot consultar a http://oll.libertyfund.org/?option=com_staticxt&staticfile=show.php%3Ftitle=807&chapter=88095&layout=html&Itemid=27

¹⁰¹³ Per contextualitzar el sentiment de Jefferson, ens resulta útil BUTLER, Jon *et alii*. *Religion in American Life. A Short History*. Oxford: Oxford University Press, 2011. Pàgs. 1-134.

¹⁰¹⁴ La cita és a JEFFERSON. *Notes on...* Pàg. 70.

de les *Notes on Virginia*, que és bàsicament aquell en el que va voler rebatre amb més força les arguments de Leclerc. Així, hem d'entendre la inclusió dels éssers humans entre els animals en el sentit més ampli del concepte, i no pas com una degradació o una expressió de la jerarquització de les races.

En qualsevol cas, Jefferson, com va fer Buffon abans que ell, considera els albins com a subjectes d'estudi suficientment interessants com per a dedicar-los unes pàgines en exclusiva.¹⁰¹⁵ Però a diferència del que va fer el francès, no va especular sobre les possibles causes, tampoc no va refutar les afirmacions que aquell havia escrit; simplement es va limitar a exposar els fets que coneixia i a definir aquesta malaltia com “una anomalia de la natura que de vegades succeeix entre els negres portats d'Àfrica, que, tot i que ells mateixos són negres, en rares ocasions tenen nens blancs anomenats Albinos.”¹⁰¹⁶

Bàsicament ens presenta 7 subjectes, “Jo mateix n'he conegut quatre, i m'han explicat casos creïbles de tres més.”¹⁰¹⁷ Però com que la seva aproximació és absolutament explicativa i descriu individualment cadascun dels homes i dones que sabia que patien aquest problema, moltes vegades repetint informació ja donada, ens limitarem només a mostrar les característiques genèriques de les que parla. Deixant de banda els detalls físics més obvis, els considera especialment intel·ligents, si més no comparats amb la resta dels negres, i reforça el fet que la manca de color en la seva pell no implica necessàriament cap altra malaltia associada. L'únic punt de conflicte que podríem trobar amb allò que va dir Buffon, tot i que per aquest només era una de les múltiples opcions possibles, està relacionat amb la fertilitat, la qual Jefferson demostra que no és un problema en absolut, i que de fet els pares ni tant sols traspassen la seva malaltia cutània als seus descendents.

Són d'un blanc pàl·lid i cadaverós, sense cap mena de matís vermell, sense cap part o àrea acolorida; el cabell és del mateix color blanc, curt, gruixut i arrissat

¹⁰¹⁵ Per entendre la percepció de l'albinisme a l'època, LITTLE, Roger. *Nègres blancs...*

¹⁰¹⁶ JEFFERSON. *Notes on...* Pàg. 70. Podem ampliar el nostre coneixement sobre l'albinisme amb MARTIN, Charles D. *The White African American Body: A Cultural and Literary Exploration*. Chapel Hill: Rutgers University Press, 2002.

¹⁰¹⁷ JEFFERSON. *Notes on...* Pàg. 70.

com el del negre; tots ells estan ben formats, forts, saludables, perfectes pel que fa als sentits, excepte el de la vista, i nascuts de pares que no tenien mescles de sang blanca. [...] Són sorprenentment astuts, ràpids en la comprensió i en la resposta. Els seus ulls estan en tremolosa i perpètua vibració, molt dèbils, i molt afectats pel sol: però veuen millor de nit del que ho fem nosaltres. [...] Sigui quin sigui el motiu de la seva malaltia de la pell o de la matèria de coloració que produeix aquest canvi, sembla que succeeix més entre el sexe femení que entre el masculí. A aquests podria afegir l'esment d'un negre que jo mateix conec, nascut negre, de pares negres; a qui, quan era un noi, li va aparèixer una taca blanca a la barbata. Aquesta taca va continuar creixent fins que es va convertir en un home, i en aquell moment s'havia estès per tota la barbata, els llavis, una galta, la part inferior de la mandíbula i el coll. La taca és del color dels albins, sense cap mescla de vermell, i durant uns anys ha estat immòbil. Ell és robust i amb bona salut, i el canvi de color no ve acompanyat de cap malaltia delicada, ni general ni tòpica.¹⁰¹⁸

Ens resta per últim presentar les dades relatives als colons, sobre els que, cal dir, Jefferson no es va esplaiar massa, com a mínim si comparem la quantitat d'espai dedicat a aquest tema amb el que havia utilitzat per argumentar en favor dels animals o dels nadius. És possible que això es degués al fet que el comte de Buffon no va tractar aquest tema, i en cap moment no va ampliar la seva teoria de la degeneració americana als descendents dels primers immigrants europeus. Sent conscient d'això, i probablement per tal de no donar excessiu mèrit o credibilitat a autors secundaris com De Pauw al que ja hem pogut veure amb antelació que menyspreava profundament, l'autor de les *Notes on Virginia* va despatxar aquesta qüestió en un parell de pàgines.¹⁰¹⁹ Utilitzarem doncs alguns exemples interessants de la seva correspondència privada per tal d'exposar de la manera més completa i àmplia possible el seu punt de vista sobre la població nord-americana no aborigen.

¹⁰¹⁸ JEFFERSON. *Notes on...* Pàgs. 70-71.

¹⁰¹⁹ Sobre els europeus a Amèrica: LEHMANN, Hartmut. *In Search of Peace and Prosperity: New Settlements in Eighteenth-century Europe and North America*. University Park: Pennsylvania State University Press, 2000, així com MORGAN, Phillip. *Diversity and Unity in Early North-America*. New York: Routledge, 1993.

Ens interessa en primer lloc, per ser una exposició força genèrica de l'estat de la colònia de Virginia en relació als seus ciutadans, la *Query VIII* en la que tractava el tema de la població i que, en concret, pretenia respondre la pregunta *El nombre dels seus habitants?* Com a bon amant de l'estadística que era, Jefferson va utilitzar taules demogràfiques que cobrien un període de més de cent anys i que li van permetre establir, en contra de les crítiques europees més dures sobre la pèrdua del poder de reproducció dels colons establerts al Nou Món, que la població de Virginia no només estava creixent, sinó que tot semblava indicar que seguia una progressió constant i es doblava exactament cada 27 ¼ anys.¹⁰²⁰

Amb la seva meticulositat habitual, el propi autor ens explica com hem de llegir el registre que ens presenta, i que il·lustrem amb la figura 50:

La següent taula mostra el nombre de persones importades per a l'establiment de la nostra colònia en el seu estat d'infantesa, i els censos d'habitants en diferents períodes [...] Línies successives en el mateix any mostren períodes successius de temps en el mateix any. He exposat els censos en dues columnes diferents, havent estat enumerats tots els habitants en alguns casos i en d'altres només els censos. Aquests inclouen els homes lliures majors de 16 anys, i els esclaus també per sobre d'aquesta edat d'ambdós sexes. Un examen més detallat de les nostres dades tornaria la història de la població molt més satisfactòria i perfecta, doncs aportaria un nombre major de termes intermedis. No obstant això, aquests que estan aquí exposats ens permetran calcular, amb un grau considerable de precisió, el nostre ritme de creixement.¹⁰²¹

¹⁰²⁰ Sobre les primeres dades i l'inici de la demografia com a ciència, CASSEY, James H. *Demography in Early America: Beginnings of the Statistical Mind, 1600-1800*. Cambridge: Harvard University Press, 1970. L'interessantíssim COHEN, Patricia Cline. *A Calculating People: The Spread of Numeracy in Early America*. New York: Routledge, 1999, en especial a les pàgines 150-204, apareix aquesta obsessió per la comptabilitat també relacionada amb la demografia i els censos.

¹⁰²¹ JEFFERSON. *Notes on...* Pàg. 82.

Years.	Settlers Imported.	Census of Inhabitants	Census of Tythes.
1607	100
..	40
1608	130
..	70
1609	490
..	16
..	60
1610	150
..	200
1611	3 ship loads.
..	300
1612	80
1617	400
1618	200
..	40
..	600
1619	1,316
1621	1,300
1622	3,800
..	2,500
1628	3,000
1632	2,000
1644	4,822
1645	5,000
1652	7,000
1654	7,209
1700	22,000
1748	82,100
1759	105,000
1772	153,000
1782	567,614

Fig. 50. Taula utilitzada per Jefferson per mostrar l'increment de la població en els Estats Units.¹⁰²²

Aquestes dades li van permetre introduir el factor de l'arribada massiva però fluctuant de colons durant els primers anys de la colònia, i el període d'estabilitat al que es va arribar a partir de l'any 1654, quan s'aturaren les importacions de nous pobladors, a més del resum final que és ja un lloc comú en la bibliografia que tracta aquest tema:

Tot el període és de 118 anys, i produeix una duplicació cada 27 ¼ anys. Les enumeracions intermèdies preses els anys 1700, 1748 i 1759 aporten proves de la uniformitat d'aquesta progressió. Si aquesta taxa d'increment continués, hauríem de tenir entre sis i set milions d'habitants en 95 anys. Si suposem que el nostre territori [Virginia] estarà limitat, en el futur, pel meridià de la boca del Great Kanhaway, (en allò que han estat conjeturat que són 64.491 milles quadrades), hi haurà 100 habitants per cada milla quadrada, que és gairebé l'estat de la població en les illes Britàniques.¹⁰²³

No sembla que Jefferson considerés necessari profunditzar en aquesta idea, però la força d'aquesta afirmació, la de que les colònies americanes podien aconseguir en 300 anys el

¹⁰²² JEFFERSON. *Notes on...* Pàg. 83. Link a la imatge <http://xroads.virginia.edu/~hyper/jefferson/ch08.html>

¹⁰²³ JEFFERSON. *Notes on...* Pàgs. 82-83.

mateix nivell de població que al gran imperi britànic li havia costat gairebé un mil·lenni i mig d'assolir, és prou evidència de la intencionalitat d'aquest escrit.¹⁰²⁴

D'altra banda, els resultats eren molt semblants als que havia establert amb anterioritat Benjamin Franklin en les seves *Observations Concerning the Increase of Mankind, Peopling of Countries, etc*; la influència d'aquest autor en el virginià és tant clara en aquest assumpte que ens sembla adequat exposar les bases de la seva teoria, que alguns autors consideren un preludi de Malthus en unes poques pinzellades.¹⁰²⁵ En aquest breu assaig amb el que el sisè president de Pennsylvania va voler canviar la percepció d'Anglaterra vers les seves colònies a Nord-Amèrica, podem llegir:

Així doncs ara mateix es creu que hi ha gairebé un milió d'ànimes angleses a Nord-Amèrica (tot i que d'aquestes, unes 80.000 hi ha estat portades per mar). [...] Doblant-se aquest milió, suposem, que només un cop cada 25 anys, en un segle resultarà en més gent de la que hi ha a Anglaterra, i el nombre més gran d'anglesos es trobarà en aquesta banda de l'oceà.¹⁰²⁶

Aquest creixement tant impressionant de les colònies britàniques a Amèrica es devia als grans avantatges que proveïa el medi en el que vivien els habitants, doncs “el nombre de gent augmenta en proporció al nombre de matrimonis, i aquest és més gran en proporció a la facilitat i la conveniència de mantenir una família. Quan les famílies es poden mantenir amb facilitat, es casen més persones i ho fan abans.”¹⁰²⁷ La riquesa de la terra nord-americana, unida a la seva increïble extensió, feien possible que tots els seus ciutadans en poguessin posseir un tros i poguessin vetllar per la seva prosperitat, sempre i quan la treballessin de manera apropiada i hi apliquessin els seus coneixements, aquesta els donaria en retorn la tranquil·litat necessària per formar una família.

¹⁰²⁴ Pel que fa a les dades de població obtingudes a través de diversos recomptes, GREENE, Evarts B.; HARRINGTON, Virginia D. *American Population Before the Federal Census of 1790*. New York: Columbia University Press, 1981.

¹⁰²⁵ FRANKLIN, Benjamin. *Observations Concerning the Increase of Mankind, Peopling of Countries, etc*. Boston: Kneeland, 1755. [Arch] Per la comparació amb Malthus, ZIRKLE, Conway. “Benjamin Franklin, Thomas Malthus and the United States Census”. *Isis*, Vol. 48, N° 1. Chicago: University of Chicago Press: març de 1957. Pàgs. 58-62.; també THROCKMORTON, Carl R. “Franklin, Malthus and Darwin: The Push that Became a Shove”. *Transactions of the Nebraska Academy of Sciences and Affiliated Societies*, Vol. XVIII. Fremont: Nebraska Academy of Sciences, 1991. Pàgs. 173-177.

¹⁰²⁶ FRANKLIN, Benjamin. *Observations Concerning ...* Pàg. 9, punt 22.

¹⁰²⁷ FRANKLIN, Benjamin. *Observations Concerning ...* Pàg. 1, punt 2.

Així doncs, si hi ha terra suficient, i és tant barata com per a que un treballador, que coneix la ramaderia, pugui en un període de temps curt, estalviar diners suficients com per comprar un tros de terra suficient per una plantació on mantindrà la seva família, no estarà espantat de casar-se; doncs si miren suficientment enllà com per pensar en com els seus fills, quan hagin crescut, podran ser mantinguts, veuen que han de tenir més terres a un ritme igualment fàcil; totes les circumstàncies són preses en consideració.¹⁰²⁸

Franklin està vinculant l'accés als recursos, els purament materials però també els emocionals, al creixement de població global d'un territori, i això provoca que se'l vegi com a antecedent de Malthus, però el cert és que no s'acontentava amb aquesta explicació exclusivament biològica, sinó que també hi va afegir un factor intel·lectual.¹⁰²⁹

El gran augment de la prole en famílies específiques no sempre està relacionat amb la gran fecunditat de la natura, sinó que de vegades és degut a exemples de la Indústria dels caps, i per una educació industriosa; per la qual als nens se'ls proporciona la capacitat de proveir un millor futur per a ells mateixos, i se'ls encoratja a casar-se abans davant del prospecte d'una bona subsistència.¹⁰³⁰

Thomas Jefferson no va arribar mai a establir una hipòtesi tant contundent com la de Franklin al voltant de les causes del creixement de les poblacions humanes, però estava especialment preocupat per la manera com s'havia de gestionar l'increment d'habitants de les colònies nord-americanes, doncs l'inquietava la idea de basar-lo únicament en la immigració. "Aquí m'agradaria proposar un dubte. El desig actual d'Amèrica és produir ràpidament població a través d'importacions d'estrangers tant grans com sigui possible. Però es fonamenta això en una bona política? L'avantatge proposada és la multiplicació

¹⁰²⁸ FRANKLIN, Benjamin. *Observations Concerning ...* Pàg. 2, punt 6.

¹⁰²⁹ L'evolució de la població i el seu estudi ha estat sempre un interès prioritari per a la ciència occidental. Per a una petita introducció a la qüestió, LIVI-BACCI, Massimo. *A Concise History of World Population*. Oxford: Wiley-Blackwell, 2011.

¹⁰³⁰ FRANKLIN, Benjamin. *Observations Concerning...* Pàg. 6, punt 19.

dels nombres.”¹⁰³¹ L’autor de les *Notes on Virginia* creia que els beneficis que *a priori* semblava que es podrien obtenir a través de l’augment immediat de població eren molt inferiors a les possibles problemàtiques que això podria comportar; a més a més del fet que, donat el pròsper ritme de creixement que mostraven les colònies, la immigració semblava innecessària, i això ho va plasmar en la taula que mostrem en la figura 51.¹⁰³²

Ara suposem (només com a exemple) que en aquest estat poguéssim doblar els nostres nombres en un any a través de la importació d’estrangers; i això és una adquisició molt més elevada del que l’advocat de l’emigració més optimista podria esperar. Diguem doncs, que comencem amb una població doblada, arribarem a tenir qualsevol grau de població només 27 anys i 3 mesos abans que si procedim només amb la població actual. Si proposem quatre milions i mig com una població competent per a aquest estat, hauríem de ser 54 ½ per a aconseguir-la, si poguéssim doblar els nostres nombres de seguida; i 84 ¾ anys si confiem en la propagació natural, com es pot veure en la següent taula.¹⁰³³

	Proceeding on our present stock.	Proceeding on a double stock.
1781	567,614	1,135,228
1808½	1,135,228	2,270,456
1835½	2,270,456	4,540,912
1862¾	4,540,912	

Fig. 51. La primera columna presenta el creixement amb la població existent, la segona és el supòsit que parteix del doble de la població existent.¹⁰³⁴

Jefferson apel·lava a principis polítics, sobretot l’estabilitat del govern i de les lleis de Virginia (i per extensió també de la resta dels estats) a l’hora de justificar la seva por a l’arribada massiva d’immigrants europeus. Considerava que l’excèl·lentisme de la República que s’havia creat als Estats Units a través de la millora d’altres sistemes ja

¹⁰³¹ JEFFERSON. *Notes on...* Pàg. 83.

¹⁰³² Podem veure aquesta xenofòbia més en detall a FARRELL, Steven M. “How porous should America's borders be? Thomas Jefferson's thoughts on immigration.” *The Progressive Conservative. An Online Journal of Political Commentary & Analysis*, Vol. V, N° 272. Almon Leroy Way, novembre de 2003. <http://www.proconservative.net/PCVol5Is272FarrellImmigrationInsecurity.shtml>

¹⁰³³ JEFFERSON. *Notes on...* Pàgs. 83-84.

¹⁰³⁴ La imatge prové de <http://xroads.virginia.edu/~hyper/jefferson/ch08.html>

existents podia perillar si la població existent es veia superada en nombre per un contingent que no l'aprovés o que hi volgués imposar modificacions.¹⁰³⁵

Però no hi ha cap inconvenient a presentar en contra de l'esperat avantatge de la multiplicació dels nombres a través de la importació d'estrangers? És per la felicitat d'aquells units en societat que han d'harmonitzar tant com sigui possible en assumptes que per necessitat han de realitzar conjuntament. El govern civil és l'únic objecte de la formació de societats, la seva administració s'ha de dur a terme a través d'un consentiment comú. Cada tipus de govern té els seus principis específics. Els nostres potser són els més peculiars que els de qualsevol altre univers. És una composició dels principis més lliures de la constitució anglesa, amb d'altres derivats del dret natural o de la raó natural. Res no pot ser més oposat a això que les màximes de les monarquies absolutes. Tot i així, és d'aquestes de les que hem d'esperar el major nombre d'immigrants. Portaran amb ells els principis dels governs que deixen, dels que han estat imbuïts en la seva joventut; o, si són capaços de desfer-se'n, serà a canvi d'un atreviment sense limitacions, passant, com és habitual, d'un extrem a l'altre. Seria un miracle si s'aturessin precisament en el punt de la llibertat temperada. Aquests principis, amb el seu llenguatge, els transmetran als seus fills. En proporció als seus nombres, compartiran la legislació amb nosaltres. Hi inculcaran el seu esperit, pervertiran i torçaran la seva direcció i la convertiran en una massa heterogènia, incoherent i distreta.¹⁰³⁶

A primer cop d'ull, aquest discurs pot semblar directament pura i simple xenofòbia, que seria força més sorprenent en saber que provenia d'un home que representava tot just la quarta generació de la seva família nascuda en territori americà. Però deixant de banda l'anacronisme i la incongruència històrica que implicaria la utilització d'aquest terme,

¹⁰³⁵ Jefferson advertia dels perills del creixement poblacional accelerat degut a una allau migratòria provinent d'Europa. En la mateixa línia, tot i que amb una diferència de varis segles, el sociòleg americà, Huntington defensava el mateix però respecte a Mèxic i els països de llengua castellana, HUNTINGTON, Samuel P. *Who Are We?: The Challenges to America's National Identity*. New York: Simon & Schuster, 2005.

¹⁰³⁶ JEFFERSON. *Notes on...* Pàgs. 84-85. Tot i les possibles reserves d'alguns americans davant la immigració és impossible no mencionar que amb aquest fenomen també hi viatgen idees i intel·lectuals que han resultat sempre molt beneficiosos per al país en el seu conjunt, SCAZZIERI, Roberto; SIMILI, Roberta. *The Migration of Ideas*. Sagamore Beach: Science History Publications, 2008.

cal remarcar que el virginianà no estava advocant pel tancament de fronteres i la prohibició d'entrada en territori americà a aquells que, *motu proprio* i de manera individual, havien decidit establir-se al Nou Món, sinó que es negava simplement a la mobilització massiva i oficialitzada de gent des de l'altra banda de l'Atlàntic.¹⁰³⁷

Però si no és del tot segur que succeeixin, no són pas possibles, no són pas probables? No és més segur esperar amb paciència 27 anys i tres mesos per tal d'aconseguir qualsevol grau de població desitjat o esperat? No seria així el nostre govern més heterogeni, més pacífic i més durador? [...] Si venen per si mateixos, tenen tots els drets de la ciutadania, però dubto de la conveniència de convidar-los amb extraordinaris ànims.¹⁰³⁸

Aquest text continua amb l'exposició d'algunes excepcions, quelcom que podem descriure, per utilitzar un concepte de moda, com a "compra de cervells", doncs Jefferson opina que si es creu que un personatge específic pot resultar útil o necessari, degut als seus coneixements específics, pel desenvolupament de la nació, llavors se l'ha d'intentar aconseguir a tota costa. Es tracta doncs d'un plantejament en contra de la importació massificada i indiscriminada, però en cap cas d'una declaració contrària per principi a la immigració.¹⁰³⁹

Abans d'entrar definitivament en la defensa més directa dels colons americans davant de les calumnies europees, creiem que val la pena dedicar unes línies a descobrir allò que el propi Jefferson pensava del caràcter dels seus compatriotes. Trobem aquesta petita perla en una de les cartes que va escriure al membre de l'Acadèmica Francesa el Marquès de Chastellux, que havia demanat al virginianà una correcció crítica dels seus

¹⁰³⁷ És molt temptador vincular aquestes nocions al racisme, és una idea que ja ha estat exposada a JORDAN, Winthrop D. *The White Man's Burden: Historical Origins of Racism in the United States*. Oxford: Oxford University Press, 1974, i de manera molt més radical a KAKEL, Carroll P. *The American West and the Nazi East: A Comparative and Interpretative Perspective*. New York: Palgrave Macmillan, 2011.

¹⁰³⁸ JEFFERSON. *Notes on...* Pàg. 85.

¹⁰³⁹ Aquest tipus d'immigració intel·lectual i tècnica sempre ha estat benvinguda als Estats Units i ha modificat el país de manera evident, remetem a SCHIFF, Maurice; ÖZDEN, Çağlar. *International Migration, Remittances, and Brain Drain*. Washington DC: World Bank Publications, 2005. Pàgs. 245-260.

Voyages de M. le Mis de Chastellux dans l'Amérique septentrionale, dans les années 1780, 1781 et 1782, que finalment van ser publicats en dos volums l'any 1786.¹⁰⁴⁰

En la seva càlida resposta, Jefferson admet haver gaudit molt de la primera lectura, i que només durant la segona se'n va poder distanciar prou com per a realitzar la revisió que se li demanava. En general estava força conforme amb la descripció donada per Chastellux, exceptuant alguns detalls i en tot cas considerant que l'autor havia estat molt més benigne que realista.

Pel que fa als meus compatriotes [...] saben que no són perfectes, i els agradarà que els hagueu vist amb una mirada filantròpica. Dieu moltes bondats d'ells, i menys maldats de les que ells mateixos són conscients que s'haurien de dir amb certesa. Jo he estudiat el seu caràcter amb atenció. He arribat a la conclusió que són, tal com vos els trobeu, aristocràtics, pomposos, exclusivistes, indolents, hospitalaris, i jo hauria afegit desinteressats, però vos dieu lligats als seus interessos. Aquest és l'únic tret de caràcter en el que les nostres observacions difereixen. Jo sempre he pensat que són molt descuidats dels seus interessos, tant descuidats en les seves despeses i en totes les seves transaccions de negocis que jo ho hauria classificat entre els vicis del seu caràcter, com és clar que moltes virtuts portades a l'extrem degeneren en vicis.¹⁰⁴¹

Tot seguit va realitzar la seva pròpia definició dels nord-americans, de la que destaquem la diferenciació entre el nord i el sud, que conté la gran majoria de prejudicis actuals d'aquest tipus que podem trobar en multitud de països, però que, sorprenentment, Jefferson va lligar a la influència del clima; resulta desconcertant que després de tots els seus esforços en deslligar el medi del desenvolupament de la vida a Amèrica presenti aquí sense cap mena de rubor una teoria estrictament idèntica a la que Buffon va

¹⁰⁴⁰ Sobre Chastellux LÜSEBRINK, Hans-Jürgen.; MUSSARD, Alexandre. *Avantages et désavantages de la...*; SICOT, Lucien. *The Marquis de...*; i VARNUM, Fanny. *Un philosophe cosmopolite...* La versió del llibre citat al text que hem pogut consultar és CHASTELLUX, François Jean, Marquis de. *Travels in North...*

¹⁰⁴¹ Carta a Chastellux Paris, 2 setembre, 1785 a WILSON, Douglas L.; STANTON Lucia (eds.). *Jefferson...* Pàg. 29.

realitzar per a animals i nadius, en relació al caràcter dels colons amb afirmacions tant dures com la que trobem en la primera frase que segueix.¹⁰⁴²

Fins i tot he relacionat això amb la seva causa, la calidesa del clima que desconcerta i acovardeix el cos i la ment. Sobre aquest tema us donaré la meua opinió sobre els caràcters d'alguns estats.

Al nord són

freds
formals
treballadors
perseverants
independents
gelosos de les seves llibertats i
justos per les dels altres
interessats
deslleials
supersticiosos i hipòcrites en la
seua religió

Al sud són

fogosos
voluptuosos
indolents
insegurs
independents
entusiastes de les seves llibertats
però trepitgen les dels altres
generosos
càndids
sense lligams i pretensions amb
cap religió més enllà de la del
seu cor

Aquestes característiques es fan més i més dèbils per graduació del nord al sud i del sud al nord, de manera que un viatger observador, sense l'ajuda d'un quadrant, sempre podria saber la latitud a través del caràcter de la gent entre la que es troba.¹⁰⁴³

¹⁰⁴² Sobre els prejudicis entre civilitzacions o grups humans es poden consultar molts volums però un ens ha resultat especialment interessant per a entendre com esdevé la construcció social i psicològica d'aquest pensament: BROWN, Rupert. *Prejudice: Its Social Psychology*. Oxford: Wiley-Blackwell, 2010. En especial les pàgines 143-218.

¹⁰⁴³ Carta a Chastellux Paris, 2 de setembre de 1785, es troba a WILSON, Douglas L.; STANTON Lucia (eds.). *Jefferson...* Pàg. 29.

En aquesta argumentació, que estranyament admet excepcions, els punts geogràfics determinen la manera de ser dels seus habitants, essent doncs els que es troben al centre exacte del territori existent aquells que resulten més virtuoses.¹⁰⁴⁴

És a Pennsylvania que els dos caràcters semblen trobar-se i mesclar-se i formar una gent lliure dels dos extrems del vici i la virtut. Circumstàncies peculiars han donat a Nova York el caràcter que el clima hauria donat si estigués situada al sud de Pennsylvania enlloc d'al nord. Potser també altres circumstàncies poden haver ocasionat a Virginia una trasplantació d'un vici en particular estrany al seu clima. Vos podeu jutjar això amb més imparcialitat que jo, i la probabilitat és que la vostra estimació d'ells és la més justa.¹⁰⁴⁵

Per últim, en relació a les acusacions vessades per Raynal, a qui, malgrat que havia copiat molta de la seva informació directament de De Pauw, Jefferson culpava en exclusiva per haver estès les teories de la inferioritat als colons europeus que havien emigrat a Amèrica, va deixar molt clar en nombroses cartes que creia que les afirmacions del francès eren “una gran falsedat” o fins i tot “efusions d’una imaginació en deliri.”¹⁰⁴⁶ Si bé és cert que va reconèixer que “En una edició posterior del treball de l’Abbé Raynal, ha eliminat la seva censura per aquella part del nou món habitada pels Federoamericans”, considerava que el dany era ja difícil de reparar amb una simple rectificació, i que la influència de la *Histoire philosophique et politique des Deux Indes* havia estès massa calumnies sobre els Estats Units que no podien ser perdonades.¹⁰⁴⁷

¹⁰⁴⁴ En aquest és gairebé indubtable que, fins i tot des de fora, hi va haver una progressiva identificació amb el paisatge que es va tornar en part fonamental de la identitat dels nous americans, podem consultar LAWSON-PEEBLES, Robert. *Landscape and written expression in Revolutionary America*. Cambridge: Cambridge University Press, 1988, i també NOVAK, Barbara. *Nature and Culture: American Landscape and Painting, 1825-1875*. Oxford: Oxford University Press, 2007.

¹⁰⁴⁵ Carta a Chastellux Paris, 2 de setembre de 1785, es troba a WILSON, Douglas L.; STANTON Lucia (eds.). *Jefferson...* Pàg. 29.

¹⁰⁴⁶ Carta de Jefferson a Adams escrita des de Paris, el 27 d'agost de 1786 en la que Jefferson parla obre la influència de Raynal en l'article “*Etats-Unis*” que Meusnier havia escrit per la *Encyclopédie Méthodique*. Es pot consultar a

http://oll.libertyfund.org/?option=com_staticxt&staticfile=show.php%3Ftitle=802&chapter=86639&layout=html&Itemid=27. Les Notes de Jefferson a la carta de Christoph Daniel Ebeling 30 Juliol 1795, es poden trobar a PADOVER, Saul K. (ed). *The Complete Jefferson: Containing his Major Writings, Published and Unpublished, Except his Letters*. New York: Duell, Sloan and Pearce, 1943. Pàg. 79. També a SOWERBY, E. Millicent (comp.). *Catalogue of the Library...*, Pàgs. 214-215.

¹⁰⁴⁷ La cita és a JEFFERSON. *Notes on...* Pàg. 65. Nota a peu de pàgina n° 104.

La defensa de Jefferson a aquest respecte és força coneguda: davant dels postulats sobre la manca de geni intel·lectual dels americans, va apel·lar primer a la diferència de cronologies existent entre un continent i l'altre, però també va subestimar la quantitat de personalitats reconegudes mundialment que Europa havia estat capaç de produir. Així, citant molt acuradament la obra de Raynal on afirmava “ “Un s’ha de sorprendre (diu [Raynal]) de que Amèrica encara no hagi produït cap bon poeta, cap matemàtic hàbil, cap home de geni en cap mena de art o de ciència.” “Amèrica encara no ha produït cap bon poeta.” ”, el virginiana prossegueix:

Quan haguem existit com a poble durant tant de temps com ho van fer els grecs abans de produir un Homer, els romans un Virgili, els francesos un Racine i un Voltaire, els anglesos un Shakespeare i un Milton. Fins i tot si aquest retret fos veritat, ens hauríem de preguntar per quines causes malignes ha succeït el fet que els altres països d’Europa i d’altres llocs de la terra no hagin inscrit cap nom a la llista de poetes.¹⁰⁴⁸

I en nota a peu de pàgina al final d’aquest paràgraf afegeix:

Ha produït el món fins a avui més de dos poetes reconeguts com a tals per totes les nacions? Un anglès només llegeix Milton amb plaer, un italià Tasso, un francès la *Heriade*, un portuguès Camouens: però Homer i Virgili han estat l’èxtasi de totes les edats i nacions: són llegits amb entusiasme en l’original per aquells que els poden llegir i en les traduccions pels que no poden.¹⁰⁴⁹

Més endavant, en resposta a “...tampoc Amèrica ha produït “un matemàtic hàbil, un home de geni en una sola art o ciència.” ”, va utilitzar com a exemples les ments més brillants dels Estats Units en diversos camps de l’art i les ciències.

En la guerra hem produït un Washington, la memòria del qual serà adorada mentre la llibertat tingui devots, el nom del qual triomfarà sobre el temps, i en temps futurs assumirà el seu lloc just entre els homes més famosos i respectables

¹⁰⁴⁸ Aquesta cita i l’anterior provenen de JEFFERSON. *Notes on...* Pàg. 64.

¹⁰⁴⁹ JEFFERSON. *Notes on...* Pàg. 64. Nota al peu N° 101.

del món, quan aquesta horrible filosofia que l'ha situat entre les degeneracions de la natura sigui oblidada. En la física hem produït un Franklin, ningú en la època present ha fet més descobriments importants, ni ha enriquit la filosofia amb més i més enginyoses solucions del fenomen natural. Hem suposat que el Sr. Rittenhouse no és el segon de cap astrònom vivent: que en geni ha de ser el primer, perquè és autodidacta. Com a artista ha exhibit tant gran prova de geni mecànic com el món n'ha produït mai. És clar que no ha fet un món, però per imitació s'ha acostat més al seu Creador que qualsevol home que hagi viscut des de la creació fins a avui. Igual que en filosofia i en guerra, en govern, en oratòria, en pintura, en les arts plàstiques, potser demostrarem que Amèrica, que es creu que només és un fill del passat, ja ha donat proves esperançadores de geni, tant dels tipus més nobles, que fan néixer els millors sentiments de l'home, que el criden a l'acció, que substancien la seva llibertat i el condueixen a la felicitat, com dels subordinats, que només serveixen per a divertir-lo.¹⁰⁵⁰

Sobre aquest passatge en particular, aquells que van tenir la oportunitat de llegir les primeres còpies de les *Notes on Virginia*, van recomanar l'autor que hi afegís alguns noms més per tal que resultés més contundent, exposem aquí només dos exemples provinents de la seva ingent correspondència amb John Adams: "...el meu germà Cranch em diu que la teva polèmica a favor del geni americà hauria estat molt reforçada si un Jefferson hagués estat afegit a un Washington, un Franklin i un Rittenhouse", o bé "Les dones diuen que hauries d'haver esmentat West i Copeley com a mínim entre els teus genis americans, perquè elles creuen que són els millors pintors de la època".¹⁰⁵¹ Però el cert és que en edicions posteriors no va aparèixer cap mena de modificació.

Per rematar la seva argumentació, va realitzar una de les comparacions estadístiques que tant li agradaven, prenent els nombres totals d'habitants dels Estats Units, França i Gran Bretanya i exposant els suposats grans genis de cada país, per tal de concloure que,

¹⁰⁵⁰ JEFFERSON. *Notes on...* Pàgs. 64-65. Podem afegir aquí una obra sobre les grans ments dels Estats Units, PERRY, Lewis. *Intellectual Life in America. A History*. Chicago: The University of Chicago Press, 1989. Sobretot ens interessen les pàgines. 95-158.

¹⁰⁵¹ Les cites pertanyen, respectivament, a Carta de John Adams a Jefferson, Londres, 16 de juliol de 1786 a CAPPON, Lester J. *The Adams-Jefferson Letters. The Complete Correspondence...* Pàg. 144; i John Adams a Thomas Jefferson, Montreuil sur mer, 22 de maig de 1785, es troba a CAPPON, Lester J. *The Adams-Jefferson Letters. The Complete Correspondence...* Pàg. 21.

prenent en consideració les dades existents, Amèrica del Nord col·laborava en la mesura proporcional adequada.

Així doncs suposem, que aquest retret és injust i cruel; i que, dels genis que adornen la era present, Amèrica hi contribueix amb la seva part coberta. Doncs comparant-la amb aquells països en els que el geni es cultiva més, on hi ha els models més excel·lents per l'art i estructures per la consecució de la ciència, com ara França o Anglaterra, calculem el següent. Els Estats Units contenen 3 milions d'habitants; França vint milions, i les illes britàniques deu. Nosaltres produïm un Washington, un Franklin, un Rittenhouse. França hauria de tenir-ne una dotzena de similars, i Gran Bretanya la meitat d'aquest nombre, igualment eminents. És possible que França els tingui [...] Seria injuriar-ne massa esmentar especialment un Voltaire, un Buffon, la constel·lació dels Enciclopedistes, el mateix Abbé Raynal, etc., etc. Així doncs tenim raons per creure que pot produir la seva part de genis. La guerra present ha tallat durant tant de temps les comunicacions amb Gran Bretanya, que no som capaços de realitzar una estimació de l'estat de les ciències en aquell país. L'esperit amb que fa la guerra és l'únic exemple de que disposem, i això no sembla la prole legítima ni de la ciència ni de la civilització. El sol de la seva glòria està descendint ràpid en l'horitzó, La seva filosofia ha creuat el canal, la seva llibertat l'Atlàntic, i ella mateixa sembla estar passant per aquella horrible dissolució, de la qual no sembla que l'ull humà en pugui veure la sortida.¹⁰⁵²

D'aquesta manera, Jefferson semblava apuntar a que només era qüestió de temps, i que un cop creixés la població, el nombre de filòsofs, científics i artistes de renom internacional s'incrementaria a Amèrica igual que ho feia a la resta del món.¹⁰⁵³

Podem acabar amb una anècdota que no per molt explicada deixa de ser rellevant aquí i que, segons varies de les seves biografies, al virginiana li agradava molt explicar quan la

¹⁰⁵² JEFFERSON. *Notes on...* Pàgs. 64-65.

¹⁰⁵³ Es tracta de l'incipient pensament americà des d'un bon principi, DELEDALLE, Gérard. *La filosofía de los Estados...*, que també es dona a Amèrica llatina, AA.VV., *Filosofía de Hispanoamérica*, Barcelona: PPU, 1987.

qüestió de la hipòtesi de la degeneració dels colons americans sortia a col·lació. En va deixar constància escrita a petició del diplomàtic Robert Walsh (1785-1859), que va ser cònsol general dels Estats Units a París. En realitat es tracta d'una història viscuda per Benjamin Franklin i explicada en tercera persona per Jefferson. Aquell va tenir la oportunitat de reunir-se amb Raynal diverses vegades, i una nit, durant un sopar, va poder demostrar físicament l'error del francès.

El doctor em va explicar a París les dues anècdotes següents de l'Abbé Raynal. Tenia una festa per sopar amb ell un dia a Passy, en la que la meitat dels convidats eren americans, l'altra meitat francesos i entre aquests últims hi havia l'Abbé. Durant el sopar parlava sobre la seva teoria favorita de la degeneració dels animals, i fins i tot de l'home a Amèrica, i hi insistia amb la seva eloqüència habitual. El doctor, que s'havia adonat de la casual estatura i posició dels seus convidats a taula, va dir "Va, M. L'Abbé, comprovem aquesta qüestió amb el fet que tenim davant dels nostres ulls. Aquí som meitat americans i meitat francesos, i resulta que els americans s'han situat a una banda de la taula i els nostres amics francesos a l'altra. Fem que les dues bandes s'aixequin, i veurem en quina d'elles ha degenerat la natura." Va resultar que els seus convidats americans eren Carmichael, Harmer, Humphreys i d'altres de la més magnífica estatura i forma física; mentre que els de l'altra banda eren remarcablement diminuts, i el propi Abbé, en especial, era poc més que un nan. Va rebutjar l'atac, tot i que a canvi va admetre algunes excepcions, entre les quals que el propi doctor n'era una de manifesta.¹⁰⁵⁴

Conclusions a Jefferson

Podem concloure amb un repàs a les idees bàsiques de la defensa americana de Jefferson i als múltiples fronts de que està conformada. Per obvi que pugui semblar començar esmentant que ens trobem davant de la resposta a l'obra de Buffon i a les subseqüents imitacions/expansions de la hipòtesi de la degeneració americana, creiem que es tracta d'un fet força significatiu que no només aquesta sinó la pràctica majoria de

¹⁰⁵⁴ ELLERY BERG, Albert (ed.). *The writings of Thomas...* Pàgs. 170-171. La versió online es pot consultar a <http://www.constitution.org/tj/jeff18/txt>

les obres que volien exposar una imatge positiva del Nou Món ho fessin a través de la rèplica a atacs previs. Més endavant intentarem argumentar en profunditat si aquesta constant posició a la defensiva va poder afectar o no la manera com els nord-americans es veien a si mateixos com a individus i com a nació, però en qualsevol cas el plantejament atac-defensa resulta aquí destacable, doncs si bé és cert que en la obra de Jefferson, com en la de Pernety o d'altres apareixen alguns temes inèdits, la gran majoria del seu contingut es basa en la contestació a qüestions exposades amb anterioritat.

Sigui com sigui, en aquest cas hem pogut veure un atac força variat que podem resumir en tres punts bàsics. En primer lloc, malgrat que a l'època era prou clar que el nord-americà es trobava en inferioritat respecte al francès pel que feia a la seva fama mundial i al seu reconeixement tant per l'acadèmia com pel públic, no podem obviar que la de Jefferson va ser la resposta més important i amb més repercussió que va rebre la *Histoire Naturelle*. Tot i que les *Notes on Virginia* tenien, originàriament, un objectiu molt més ampli, la seva part més controvertida i també aquella en la que l'autor va posar més esforç és la que havia de refutar els postulats de Buffon. Ho va fer, des del nostre punt de vista, de manera força satisfactòria, tot i que la enorme diferència existent entre les concepcions de l'estudi de la natura d'aquests dos escriptors van fer possible que la tesi de la degeneració americana fos acceptada àmpliament fins ben entrat el segle XIX. Però deixant de banda la repercussió immediata de l'obra en una escala global, Jefferson va aconseguir desautoritzar tant els arguments principals com la pròpia estructura de la teoria del francès. Per fer-ho, va evidenciar repetidament els errors de plantejament existents i les contradiccions en que havia caigut al llarg de la *Histoire Naturelle* en alguns dels punts fonamentals que havia utilitzat per atacar el Nou Món, com ara si el clima calorós era o no favorable a la formació i reproducció dels animals més "nobles".¹⁰⁵⁵ Juntament a això també es va proposar demostrar de manera empírica la inexactitud d'algunes de les afirmacions que més danyaven la imatge dels Estats Units, cosa que el va portar a recopilar multitud de dades sobre temes tant diversos com

¹⁰⁵⁵ Val la pena citar aquí, sobre les teories de Buffon, FLOURENS, Pierre. *Histoire Des Travaux Et Des Idees de Buffon*. Whitefish: Kessinger Publishing, 2009.

la grandària dels animals o la direcció dels vents.¹⁰⁵⁶ L'estadística i les proves físiques van ser les armes a les que va recórrer més sovint per tal de desacreditar les assumpcions europees basades en prejudicis, i gràcies a l'èxit d'algunes de les seves empreses en aquest sentit va poder convèncer al gran naturalista francès de realitzar canvis en futures edicions de la seva obra sobre, entre d'altres, la inferioritat dels animals americans.

Aquest esperit científic que Jefferson va aplicar a totes les branques del seu treball com a naturalista el diferenciava clarament del comte de Buffon, tant pel que feia al plantejament de base com a la metodologia, i representa el segon punt fonamental de la seva defensa del Nou Món. Hem vist al llarg d'aquestes pàgines com el virginianà no només va aplicar procediments innovadors en l'estudi de moltes disciplines, sinó que ell mateix va ser pioner en moltes altres. En aquest sentit ens trobem davant d'un científic completament modern, que si bé no sempre encertava les seves conclusions, considerava el mètode com a inseparable del procés d'estudi, i creiem que aquest és l'element que el fa destacar d'entre tots els altres advocats de la causa americana.¹⁰⁵⁷ Realitzava nombroses observacions directes, anotacions constants i continuades en el temps de multitud de temes que cridaven la seva atenció, i utilitzava la seva influència per tal de crear xarxes a tot el país que li permetessin una recopilació massiva de referències que poguessin reforçar els arguments que plantejava en la seva defensa en contra d'arguments purament filosòfics. El seu exemple va ser seguit per molts, i ja fos pel seu patrocini directe o per la gran influència que van arribar a tenir la seva figura i la seva obra, es considera que Jefferson va realitzar una enorme aportació a l'estudi sistemàtic de la natura nord-americana.¹⁰⁵⁸

El tercer i últim punt essencial per a situar la intervenció de qui fou president dels Estats Units en la controvèrsia que ens ocupa és el que hem vingut anomenant

¹⁰⁵⁶ Sobre aquesta idea reprenem GULDDAL, Jesper. *Anti-americanism in...*, i hi incloem BURNHAM, J, (ed.). "What Europe Thinks of America". *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, N° 293. New York: The American Academy of Political and Social Science, maig de 1954. Pàg. 205-206.

¹⁰⁵⁷ Com a marc a aquesta empena científica, es pot consultar el clàssic: LODGE, Oliver. *Pioneers of Science*. London: Macmillan and Co., 1893.

¹⁰⁵⁸ Per a entendre aquesta vessant de Jefferson ens ha estat gairebé imprescindible, THOMSON, Keith. *A Passion for Nature...*

contextualització, i que està relacionat sobretot amb la defensa que va realitzar dels nadius del Nou Món. Els va voler entendre des d'una perspectiva relativament objectiva, mirant de saber sempre tant com li fos possible de la seva cultura per tal que la interpretació que pogués dur a terme de costums o d'accions puntuals no es veiés influïda per un punt de vista excessivament europeu. Així, es va preocupar d'aprendre els seus hàbits i els seus idiomes, i sempre que li va ser possible va utilitzar aquests coneixements per a alabar el seu valor i les seves grans capacitats oratòries, aportant un nivell de comprensió científic lliure de la condescendència i la lloança excessiva que solien contenir les defenses més acèrrimes, sovint provinents dels relats de missioners.¹⁰⁵⁹

Antoine Joseph Pernety. El negatiu de De Pauw

Així com hem utilitzat la obra de De Pauw per a exposar la radicalització del discurs de Buffon, també podem fer servir la figura de Dom Pernety i els seus llibres sobre Amèrica per tal d'ampliar la defensa realitzada per Jefferson. Cal dir, però, que en cap cas no existeix una relació tant estreta entre la obra de Pernety i la del virginià com la que hi havia entre la dels autors anteriors. El cert és que aquest últim va escriure les seves *Notes on Virginia* quinze anys després de que aquell escrigués la seva primera dissertació sobre el Nou Món. Malgrat això, ens resulta pràcticament imprescindible d'acabar el nostre repàs a les obres més importants de la controvèrsia americana amb Dom Pernety perquè va ser el crític més important que va tenir De Pauw, i com ja hem avançat, l'únic amb el qual l'holandès va entrar en controvèrsia directa.

Abans, però, de repassar en detall l'interessant enfrontament entre aquests dos autors secundaris, resulta pertinent presentar la biografia de qui és més conegut per haver fundat la lògia dels il·luminats d'Avignon.¹⁰⁶⁰ Dom Antoine-Joseph Pernety va néixer a

¹⁰⁵⁹ Per tenir diverses perspectives en aquest sentit, PRATT, Mary Louise. *Ojos Imperiales ...*

¹⁰⁶⁰ La única biografia extensa que existeix d'aquest autor es troba a MEILLASSOUX – LE CERF, Micheline. *Dom Pernety et les Illuminés d'Avignon. Suivi de la transcription intégrale de la Sainte Parole*. Milà: Archè, 1992. Aquest llibre es centra sobretot en l'última etapa de Pernety i en la seva influència en el món de l'ocultisme, però les múltiples referències bibliogràfiques ens han resultat aquí inestimables. El propi MEILLASSOUX cita com a font la *Biographie Universelle* de MICHAUD, que ja havíem utilitzat en l'apartat de De Pauw, i que li dedica unes pàgines a Pernety, donat que es troba gratuïtament online, l'hem pogut consultar a www.archive.org [Arch], però el cert és que el gran esforç de documentació realitzat per l'autor de *Dom Pernety et les Illuminés...*, el converteixen en una font molt

Roanne, França, el 13 de febrer de 1716 en una família de comerciants i artesans; el cert és que no existeix cap mena de documentació o informació sobre la seva infància o adolescència, però s'ha suposat que devia ser un nen de gran intel·ligència i amb interès per l'estudi. El tornem a trobar de nou a l'edat de 16 anys, el 19 de juny de 1732, data en la que pren els hàbits de la ordre benedictina i entra precoçment com a monjo a l'abadia de Saint-Allire de Clermont, presumiblement per tal de beneficiar-se de les possibilitats d'estudi que oferia i de la bona influència i la guia dels diversos frares.

Entre aquesta data i el seu viatge a les illes Malvines l'any 1763 acompanyant l'explorador francès Louis Antoine de Bougainville (1729-1811), qui més tard realitzaria la primera circumnavegació gal·la (en la que Pernety no va participar), només podem resseguir la seva biografia a través dels diversos llibres que va publicar i que ens proporcionen informació sobre la diversitat de temes que li interessaven.¹⁰⁶¹ Va realitzar traduccions al francès de llibres de matemàtiques; va col·laborar en una obra anomenada *Histoire des Gaules*; i també en el vuitè volum de la *Gallia Christiana*; el seu primer llibre propi fou el *Manuel bénédictin*, publicat l'any 1755, en el que modernitzava textos religiosos com la *Imitation Christi*, i que es va acabar convertint en llibre de referència pels frares de la congregació de Saint Maur; dos anys més tard va escriure un *Dictionnaire portatif de peinture, sculpture et gravure* que va tenir força èxit; i un any després d'això van aparèixer simultàniament les seves *Fables égyptiennes et grecques dévoilées* i el *Dictionnaire Mytho-hermétique*, dues obres sobre l'alquímia teòrica estretament relacionades l'una amb l'altra que acabarien marcant la carrera posterior de Pernety.¹⁰⁶²

Aquestes dades ens permeten reconèixer clarament en aquest autor l'esperit propi dels il·lustrats del segle XVIII, amb multitud de passions i interessos simultanis, i l'interès

més fiable, i en els pocs casos de contradicció que ens hem trobat, hem optat per utilitzar aquesta última. Com a complement, hem usat també esments indirectes de Pernety que apareixen en la bibliografia utilitzada, però val a dir que en multitud de vegades la informació simplement es repetia.

¹⁰⁶¹ L'obra per la qual es faria cèlebre l'explorador francès és BOUGAINVILLE, Louis-Antoine de. *Voyage autour du monde par la frégate du roi La Boudeuse et la flûte L'Étoile, en 1766, 1767, 1768 & 1769*. Neuchatel: Imprimerie de la Société Typographique: 1771. [GB]

¹⁰⁶² En relació a aquestes primeres obres de Pernety, hem pogut consultar PERNETY, Antoine-Joseph. *Manuel Benedictin, contenant l'imitation de Jesus-Christ*. Paris: Vincent, 1760. [GB]; PERNETY, Antoine-Joseph. *Dictionnaire Portatif de peinture, sculpture et gravure*: Paris: Onfroy, 1781.[GB]; PERNETY, Antoine-Joseph. *Les fables égyptiennes et grecques dévoilées*. Paris: Delalain, 1786. [Arch]; PERNETY, Antoine-Joseph. *Dictionnaire Mytho-hermétique*. Paris: Delalain, 1787. [Arch]

per posar a l'abast del públic no versat els coneixements més complexos. Pel que fa al seu caràcter, les poques evidències indirectes de que disposem el mostren com un home dolç, amable, educat, a qui no importava estar en segon pla, minucios fins a l'extrem, i mancat de l'ambició de dominar els altres. Gaudia amb els debats intel·lectuals i sempre s'hi enfrontava amb sentit de l'humor, a més, com veurem quan entrem de ple en la seva discussió amb De Pauw, la bondat del seu temperament no va impedir que, quan creia que tenia la raó, defensés les seves idees amb coratge i fermesa.

Les raons per les quals, l'any 1763, va decidir acompanyar Bougainville en el seu viatge a les illes Malvines són del tot desconegudes, és possible que fos per la seva ànsia de coneixement, però sembla força més probable que les seves obres sobre l'hermetisme li causessin alguns problemes en l'ordre benedictina, i que els seus superiors decidissin allunyar-lo durant un temps.¹⁰⁶³ La única constància que tenim sobre aquesta decisió ens la proporciona el propi autor en el diari que va escriure durant la travessia, on ens informa de que, sentint-se “afalagat per la elecció de Choiseul vaig prendre amb complaença aquesta ocasió de fer-me útil a la meva pàtria.”¹⁰⁶⁴

El personatge que esmenta Pernetý era a l'època el secretari d'Estat de Lluís XV, Étienne François de Choiseul (1719-1785), i resulta crucial en aquest episodi de la vida del nostre autor.¹⁰⁶⁵ La guerra dels Set Anys que havia enfrontat França i Anglaterra va tenir com a conclusió la derrota dels francesos i la consegüent pèrdua de Canadà.¹⁰⁶⁶ Arrel d'això, es va decidir instal·lar els colons francesos d'aquelles terres a les Malvines, que restaven desocupades i encara per colonitzar, tasca que Bougainville es va proposar de dur a terme; un cop exposat el seu viatge, Choiseul va recomanar a

¹⁰⁶³ Com a introducció a aquest grup monàstic, podem citar CLARK, James G. *The Benedictines in the Middle Ages*. Woodbridge: Boydell Press, 2011.

¹⁰⁶⁴ PERNETÝ, Antoine-Joseph. *Histoire d'un voyage aux isles Malouines, fait en 1763 et 1764, avec des observations sur le détroit de Magellan et sur les Patagons*, Vol. I. Paris: Chez Saillant & Nyon i Delalain, 1770 [GB] la cita es troba a la pàgina 76.

¹⁰⁶⁵ Una autobiografia d'aquest polític, CHOISEUL, Étienne François de. *Mémoires De M. Le Duc De Choiseul*. Charleston: Nabu Press, 2011. Podem comprendre la seva importància i l'abast de les seves relacions a, CALMETTES, Pierre.; CHOISEUL, Etienne-François. *Choiseul et Voltaire: d'Après les Lettres Inédites du duc de Choiseul a Voltaire*. Charleston: BiblioLife, 2009.

¹⁰⁶⁶ Només una obra introductòria en relació a aquest conflicte, ANDERSON, Fred. *Crucible of War: The Seven Years' War and the Fate of Empire in British North America, 1754-1766*. New York: Vintage, 2001.

l'explorador que s'endugués Pernety com a naturalista i escriba i sembla que la relació entre aquests dos personatges va resultar força positiva.

Sigui com sigui, aquest viatge de dos anys va ser el que va introduir el roanès en la temàtica americana, tant pel que fa referència a l'experiència personal com per les seves obres escrites, doncs va mantenir, durant tota la seva travessia un diari molt extens i detallat que va ser publicat en dos volums l'any 1769 sota el títol *Histoire d'un voyage fait aux isles Malouines en 1763 et 1764 avec des observations sur le détroit de Magellan et sur les Patagons*.¹⁰⁶⁷ Es tracta d'un document molt representatiu de l'època i la circumstància en que va ser escrit, un típic relat de viatge d'expedició, tant abundants en el segle XVIII, en el que les observacions i descripcions es mesclen amb les comparacions i es veuen acompanyades de disquisicions tant morals com científiques. Pernety es va interessar especialment en el propi viatge; en les trobades amb colons, jesuïtes i nadius; en les descripcions de la fauna i la flora, que també va plasmar, com mostra la figura 52, en forma de dibuixos; i, òbviament, en el que era l'objectiu final del viatge: la creació de la colònia francesa a les illes Malvines i la instal·lació dels primers habitants francesos.

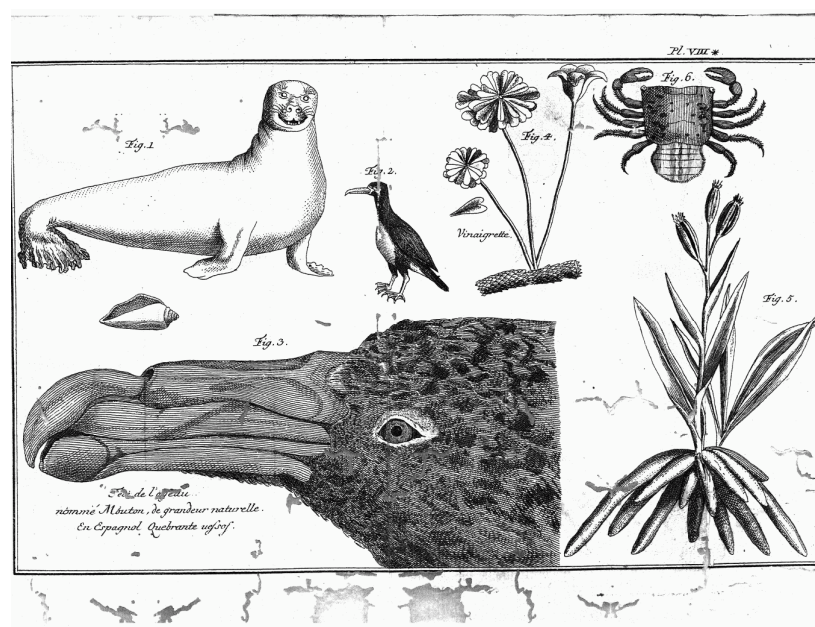

Fig. 52. Dibuixos de diversos exemplars de flora i fauna que Pernety va poder observar durant el seu viatge i amb els que va il·lustrar la seva obra.¹⁰⁶⁸

¹⁰⁶⁷ Com ja hem citat, hem pogut tenir accés a PERNETY, Antoine-Joseph. *Histoire d'un voyage...*

¹⁰⁶⁸ La imatge és a PERNETY, Antoine-Joseph. *Histoire d'un voyage...* Vol. II. Pàg. 353.

Com gairebé la majoria de relats de viatges que es publicaren durant el segle XVIII, aquesta obra va ser ben acollida des del moment de la seva aparició, però va tenir molt poques edicions, segurament degut a que va entrar en competició directa amb el llibre de Bougainville *Voyage autour du monde avec la Bodeuse*, sobre el viatge posterior de la circumnavegació en el que Pernetý no va participar.¹⁰⁶⁹

És fàcil imaginar la fascinació amb què el roanès va descriure tot allò que trobaven al seu pas, i encara més si sabem que mai abans no havia sortit de França. Va realitzar diverses descripcions i anotacions que resulten aquí especialment pertinents, com per exemple les crítiques als colons portuguesos i espanyols als que anomena ociosos indolents.¹⁰⁷⁰

La manera de viure dels espanyols és molt simple. Els homes que no estan ocupats en el comerç es lleven molt tard, igual que les dones. Després es queden amb els braços creuats fins que se'ls acut d'anar a fumar tabac amb els seus veïns. Els trobem sovint en grups de quatre o cinc, a la porta d'alguna casa, xerrant i fumant. D'altres munten a cavall i fan passejos no al camp, sinó pels carrers. Si en tenen ganes, baixen del cavall, s'uneixen als grups que puguin trobar, xerren durant un parell d'hores sense dir res d'important, fumen, prenen mate i tornen a pujar al cavall. En general és molt rar que un espanyol es passegi a peu, i als carrers es veuen tants homes com cavalls.¹⁰⁷¹

També va realitzar diverses descripcions dels natius, que li interessaven de manera molt especial, "Els que jo he vist estaven tots ben fets, tenien el cos dret, les cames i els braços ben formats, el pit ample, i tot els músculs del cos ben definits."¹⁰⁷² I no només realitzava exposicions sobre el seu físic, sinó també sobre els seus costums, les tasques que realitzaven els diferents membres de les tribus o les seves categories socials, però el cert és que no va tenir oportunitats de conèixer-ne molts, de manera que en la majoria dels casos es tracta de relats indirectes proporcionats per colons o per missioners

¹⁰⁶⁹ BOUGAINVILLE, Louis-Antoine de. *Voyage autour du monde...*

¹⁰⁷⁰ Sobre els clixés nord-sud i els seus orígens, podem tornar a citar BERGASA, Víctor *et alii*. *¿Verdades cansadas?...*

¹⁰⁷¹ PERNETY, Antoine-Joseph. *Histoire d'un voyage...* Vol. I. Pàg. 282

¹⁰⁷² PERNETY, Antoine-Joseph. *Histoire d'un voyage...* Vol. I. Pàg. 299.

jesuïtes; i en les ocasions en que sí va poder tenir contacte directe, es tractava sempre d'indis que feia temps que convivien amb els europeus, i que havien perdut la seva forma de vida i costums originaris.¹⁰⁷³ Però en qualsevol cas li resultaven apassionants, “Els indis [...] són per la política tant bons de ser estudiats com els espanyols, i per al filòsof ho són encara més, doncs estan més a prop de la natura.”¹⁰⁷⁴

Durant aquest viatge, però, el seu tema predilecte seria el de la flora i la fauna, i va realitzar dibuixos i esquemes per tal de millorar les seves descripcions. Sobretot li interessaven aquelles creacions de la natura que podien ser de certa utilitat, com ara la herba del Paraguai (o estèvia), a la que li va dedicar un capítol sencer, doncs es creia que es podia utilitzar per guarir malalties venèries.¹⁰⁷⁵ La seva documentació és molt meticulosa, i la tasca realitzada és digna d'un naturalista del XVIII. En descriure les plantes, per exemple, ho fa part per part, però sense oblidar el conjunt, exposa les característiques que pot assolir en els diversos estadis, els seus usos i la manera com manipular-la per aconseguir el resultat desitjat, transcrivim només un dels molts exemples que es troben en aquesta obra:

El payco és una planta a la que, de l'arrel, li surten diverses branques que de seguida es divideixen en moltes altres. Les fulles [...] semblen retallades en forma de serra, són carneses i unides directament a les branques. La flor és tant petita que es confon amb el gra que la succeeix; les branques n'estan pràcticament cobertes. [...] Tota la planta és d'un verd tendre, de vegades vermellós, igual que la tija; quan s'aproxima a la maduresa, exhala un olor a llimona que comença a podrir-se. És excel·lent pels mals d'estómac i les indigestions. La seva cocció és sudorífica i es considera molt bona contra la pleuresia. Es pot mastegar una quantitat com el dit petit d'una de les tiges verdes, i s'empassa la saliva mesclada

¹⁰⁷³ Com a marc genèric d'aquest viatges, CAWKELL, Mary. *The History of the Falkland Islands*. Sropshire: Anthony Nelson Publisher, 2001.

¹⁰⁷⁴ PERNETY. Antoine-Joseph. *Histoire d'un voyage...* Vol. I. Pàg. 303.

¹⁰⁷⁵ El capítol en qüestió és a PERNETY. Antoine-Joseph. *Histoire d'un voyage...* Vol. I Pàgs. 325-335. Sobre aquesta planta, que torna a estar de moda degut a les dietes biològiques, i les seves virtuts, DOUGLAS KINGHORN, A. *Stevia: The Genus Stevia*. London: CRC Press, 2001. I pel que fa a les malalties venèries, MERIANS, Linda E. *The Secret Malady...*

amb el suc de la planta. Presa d'aquesta forma és una mica purgativa. Si no hi ha part verda, es pot prendre en infusió com el té.¹⁰⁷⁶

Aquesta va ser, doncs, la primera obra que Pernetý va dedicar de manera exclusiva al Nou Món, però no és la que es troba més estretament vinculada a la controvèrsia americana, ni tampoc seria la última que escrivís sobre aquest tema. Com veurem més endavant, encara en publicaria dos més amb les que entraria en conflicte directe amb Cornelius De Pauw; però com que serà el tema central d'aquest apartat, posem primer punt i final a la biografia del roanès.

Un cop finalitzat el viatge amb Bougainville, va retornar, l'any 1764 i òbviament canviat per l'experiència, a la seva vida de benedictí a França. Aquest va ser, sens dubte, un període crític en la vida de Pernetý, doncs sabem que l'any 1767 va abandonar l'ordre benedictina, malgrat que en desconeixem els motius, i ni tant sols sabem si va ser una decisió personal o una imposició. Aquest mateix any el trobem viatjant a Berlín, on va acceptar el patronatge de Frederic el Gran, que, aparentment el va confondre amb el seu cosí Jacques Pernetý i li va oferir el càrrec de bibliotecari reial amb una important pensió. També esdevingué aviat membre de l'acadèmia reial.¹⁰⁷⁷ Durant aquesta època fou quan va escriure les obres sobre Amèrica que tot seguit centraran la nostra atenció.

Va ser a Berlín on, gairebé deu anys després de la seva arribada, es va consagrar com a apòstol del grup dels il·luministes, que ell mateix havia co-fundat. Tot i que no va adoptar obertament les seves tesis, va realitzar lectures i traduccions de les obres del filòsof i teòleg Emanuel Swedenborg (1688-1772), conegut pels seus intents de crear una espiritualitat racional i també per les seves experiències místiques.¹⁰⁷⁸ Això va representar un retorn als seus estudis sobre l'hermetisme i els rituals iniciàtics que ja havia tractat amb anterioritat en la seva obra, i de fet és innegable que Dom Pernetý va ser una enorme influència per les lògies maçòniques i en especial per l'ordre

¹⁰⁷⁶ PERNETY, Antoine-Joseph. *Histoire d'un voyage...* Vol. I. Pàgs. 319-320.

¹⁰⁷⁷ Sobre la il·lustració i el seu desenvolupament a Prússia, podem esmentar BRUNSCHWIG, Henri; JELLINEK, J. *Enlightenment and...*

¹⁰⁷⁸ L'edició moderna de la seva obra més important és SWEDENBORG, Emanuel. *Heaven and its Wonders and Hell*. Charleston: CrateSpace, 2010.

martinista.¹⁰⁷⁹ Aquest enorme interès pels temes ocultistes, però sobretot la influència que els il·luministes de Berlín estaven aconseguint entre les altes esferes del poder i de les finances de Prússia, van fer que Pernety perdés el favor de Frederic II.¹⁰⁸⁰

L'any 1783, doncs, el trobem retornant a França juntament amb la majoria d'il·luminats que vivien a Prússia i que van patir el seu mateix destí. A Avignon va reorganitzar els il·luminats i va fundar la lògia maçònica per la que més se'l coneix. Els seus estudis es van centrar en la pràctica de l'alquímia, i mai més no va tractar el tema americà. Dom Pernety va morir finalment a Valence l'any 1801.¹⁰⁸¹

Però el que realment ens interessa d'aquest autor, la seva importància respecte al tema general que tractem, és el seu enfrontament, dins del marc de la controvèrsia americana, amb l'holandès Cornelius De Pauw. Deixant de banda l'*Histoire d'un voyage fait aux isles Malouines*, del que ja hem parlar breument, va escriure dues obres més dedicades exclusivament al Nou Món i, aquest cop sí, realitzades amb l'únic propòsit de desmentir tot allò que l'holandès havia publicat. Es tracta, en primer lloc, de la *Dissertation sur l'Amérique et les naturels de cette partie du monde*, un escrit curt de poc més de 130 pàgines que va ser publicat l'any 1770 i que es centra en tres temes: el sòl i el clima; les qualitats físiques dels americans; i les seves qualitats morals i espirituals.¹⁰⁸² Un any més tard, i després de la publicació de la *Défense des Recherches...* que va realitzar De Pauw, i en la que va transcriure íntegrament la *Dissertation*, Pernety respon amb els dos volums, d'unes 900 pàgines en total, titulats *Examen des Recherches philosophiques sur l'Amérique et les Américains*.¹⁰⁸³ Donada la seva extensió, aquests últims li van

¹⁰⁷⁹ Sobre aquests moviments místics, resulta molt útil JACOB, Margaret C. *Living the Enlightenment. Freemasonry and Politics in Eighteenth Century Europe*. New York: Oxford University Press, 1991; i per una perspectiva més centrada en la ciència, BAUER, Alain. *Isaac Newton's Freemasonry...*

¹⁰⁸⁰ En relació al desenvolupament de la Il·lustració a Prússia, podem citar BEHRENS, C.B.A. Society, *Government and the Enlightenment: The Experiences of Eighteenth-Century France and Prussia*. London: ICON, 1985.

¹⁰⁸¹ Hi ha moltíssimes històries de la maçoneria, a banda dels que ja hem esmentat, VALÍN FERNÁNDEZ, Alberto. *Masonería y revolución. Del mito literario a la realidad histórica*. Santa Cruz de Tenerife: Escuadra y Compás, 2008, i per una perspectiva més política, també JACOB, Margaret C. *The Radical Enlightenment. Pantheists, Freemasons and Republicans*. Lafayette: Cornerstone Book Publishers, 2006.

¹⁰⁸² L'edició consultada és la continguda en l'obra del seu enemic intel·lectual DE PAUW. *Défense...*, La *Dissertation* és a les pàgines 1-130.

¹⁰⁸³ Hem pogut consultar PERNETY, Antoine-Joseph. *Examen des Recherches philosophiques sur l'Amérique et les Américains et de la Défense de cet ouvrage*, (2vols). Berlín: G.J. Decker, 1771. [GB]

permetre tractar una major diversitat de temes, però el cert és que, a part de la multiplicació d'exemples, no van aportar gaire material innovador o transcendent al debat.

Podem considerar també la possibilitat d'incloure en aquest llistat l'obra anomenada *Au sujet de l'Amérique et des Américains, ou curieuses observations du philosophe La Douceur qui a voyagé dans cet hémisphère durant la dernière guerre suivant le noble métier de tuer les hommes sans les manger*, publicada a Berlin l'any 1771.¹⁰⁸⁴ Va ser escrita sota el pseudònim de La Douceur, i ha estat impossible traçar la seva autoria autèntica; tot i que es sospita que es tractava del propi Pernety, també ha estat atribuïda al missioner francès Pierre Poivre (1719-1786) i a l'enginyer italià Zaccaria de Pazzi de Bonneville (c. 1710-c.1780).¹⁰⁸⁵ Nosaltres la utilitzarem esporàdicament, sempre remarquant que es tracta d'aquesta obra en concret, quan les afirmacions que conté recolzin, com de fet fan força sovint, aquelles del roanès.

En termes genèrics l'enfrontament entre De Pauw i Pernety, igual que gran part de les discussions filosòfiques del segle XVIII, era un debat teòric, que en aquest cas concret es centrava en l'ésser humà i en la existència o no de diferències entre les races. Però de nou, igual que hem vist en les rèpliques de Jefferson contra Buffon, es tractava de dues maneres d'entendre la *ciència* totalment diferents: la de l'holandès era purament abstracta, no necessitava demostracions empíriques si la teorització es sustentava per sí mateixa, i així, importava poc si l'autor que defensava la inferioritat dels indis americans havia visitat mai el Nou Món o no; en canvi la del roanès era molt més moderna, i potser sense arribar als extrems estadístics de Jefferson, buscava la prova abans de la hipòtesi i necessitava confirmació física de tot allò que exposava, de manera que l'experiència pròpia entre els nadius resultava en aquest cas un element de força indiscutible.

¹⁰⁸⁴ LA DOUCEUR. *De l'Amérique et des Américains, ou Observations curieuses du philosophe LaDouceur, qui a parcouru cet Hémisphère pensant la dernière Guerre, en faisant le noble métier de tuer des Hommes sans les manger*. Berlin: Chez Samuel Pitra, 1772. [Arch]

¹⁰⁸⁵ Per conèixer més altres obres d'aquests possibles autors, POIVRE, Pierre. *The Travels of a Philosopher Being Observations on the Customs, Manners, Arts, of Several Nations in Asia and Africa, Translated from the French of M. Le Poivre*. Dublin: W. Wilson, 1770. [GB], i també BONNEVILLE, Zacharie de. *Les reveries oumemoires sur l'art de la guerre*. Manheim: Jean Drieux, 1757. [GB]

Per aquesta raó, moltes de les crítiques que Pernety dirigeix a De Pauw es basen en aquestes diferències i ataquen sobretot la metodologia i la pròpia percepció del tema a més a més de les conclusions. D'una banda queda prou clar, al prefaci dels tres volums, que la finalitat primordial tant de la *Dissertation...* com de l'*Examen des Recherches...* va ser la refutació completa de la obra que les va motivar.

Quan ens vàrem determinar a compondre la *Dissertation sur les américains*, no teníem cap altre objectiu que fer justícia a la veritat i prevenir el públic de les falses impressions que la lectura de les *Recherches Philosophiques* sobre el mateix tema haurien pogut insinuar en l'esperit d'aquells que no coneixen el Nou Món.¹⁰⁸⁶

Però d'altra també hi ha constants referències al procediment, i una de les més comunes és la tendència de De Pauw a utilitzar un cas concret com a exemple d'una característica global, extrapolant constantment per tal de reforçar les hipòtesis preexistents, per a no caure en el mateix parany, Pernety avisa de que "Evitarem doncs generalitzar les conseqüències sobre els fets particulars."¹⁰⁸⁷

Però el cert és que les obres del roanès també van caure en alguns excessos de mètode. En anomenar, en el títol d'aquesta secció, l'autor que ens ocupa com el negatiu de De Pauw, també hem pretès que fos implícita la idea que l'exageració i la radicalització amb que etiquetàvem a aquest havia passat al bàndol dels defensors de forma pràcticament intacta; el fervor de Pernety per la defensa d'Amèrica el va portar, com esperem demostrar en les següents pàgines, a cometre errors similars als de l'autor de les *Recherches...* Podem començar esmentant-ne un que resulta difícil de demostrar aquí sense caure-hi nosaltres mateixos, doncs es tracta de la multiplicació excessiva d'exemples; potser per evitar les generalitzacions de que tant es queixava, Pernety tendia a exposar incansablement cas rere cas que extreia de la seva pròpia experiència però també de la d'altres autors que recolzessin el postulat que volia demostrar. El cert és que, a part de plagar els seus textos de repeticions innecessàries, en realitat estava comenten el mateix error que pretenia atacar, doncs per tal que aquesta tècnica hagués

¹⁰⁸⁶ PERNETY. *Examen des...* Vol. I. Pàg. iii.

¹⁰⁸⁷ PERNETY. *Examen des...* Vol. I. Pàg. ii.

funcionat, en tot cas, hauria hagut d'exposar absolutament tots els casos existents sense excepció, i òbviament això quedava fora del seu abast.

La segona de les grans diferències entre aquests dos testimonis es trobava en el fet que només un d'ells havia estat realment a Amèrica, cosa que l'autor de la *Dissertation...* no va dubtar pas en utilitzar com a arma en nombroses ocasions, però que d'altra banda, i pels motius que venim explicant de les concepcions tant diferents sobre l'estudi de la natura i la filosofia il·lustrada en general, a De Pauw no li semblava una crítica vàlida.

Si M. de P. hagués viatjat a Amèrica i l'hagués recorregut en persona, hauria considerat la veritat i ho hauria observat tot amb altres ulls. No hauria fet el seu llibre, a no ser que aquest fos, voluntàriament fet per tal d'amagar la veritat, de traïr-la, i de contradir-la a tot arreu on es troba.¹⁰⁸⁸

I de fet aquesta última frase lliga a la perfecció amb una altra de les crítiques habituals, l'absoluta intencionalitat i premeditació de l'holandès i el seu total menyspreu per la veritat, doncs la seva presentació d'Amèrica resulta massa negativa:

...aquest retrat, que creuríem fàcilment que el pintor ha sucacat el seu pinzell en l'humor negre de la malenconia, i diluït els seus colors en el fel de l'enveja; en el que tots els trets semblen haver estat posats i conduïts, no per la filosofia amb la que anuncia haver presidit la seva obra, sinó per un amor propi ofès, i un posicionament clar a favor d'humiliar l'espècie humana...¹⁰⁸⁹

Però segurament l'atac més repetit que trobem en els diversos llibres de Pernetý fa referència al tractament que De Pauw va realitzar de les seves fonts. En primer lloc, resultava més que evident que el seu principal referent havia estat el comte de Buffon, fet que resultava absolutament acceptable, doncs es tractava d'un dels naturalistes de més prestigi i clarament el roanès no volia incloure'l en el seu examen, però era intolerable que l'holandès hagués tergiversat, modificat i radicalitzat les opinions d'aquell.

¹⁰⁸⁸ PERNETY. *Dissertation...* Pàg. 6.

¹⁰⁸⁹ PERNETY. *Dissertation...* Pàg. 6.

Plens d'estima i de consideració per les enormes llums de M. de Buffon, estarem sempre captivats i aplaudirem, lluny de fer un procés contra M. de P., sobre les coses que ha extret de la *Histoire Naturelle* d'aquest savi acadèmic, hauríem desitjat que es conformés amb molts més articles, en els que no sembla que estiguin d'acord...¹⁰⁹⁰

Aquesta lectura esbiaixada i del tot interessada la va realitzar De Pauw amb tots els autors que va tractar i que s'atrevia a citar utilitzant paraules que no havien escrit mai.

Com pal·liar l'alteració de la multitud de textos citats per M. de P.? Podem deixar de banda la necessitat de netejar el nom de la multitud d'autors respectables del vernís de ridícul, ignorància i inexactitud amb el que les *Recherches philosophiques* les ha cobert. Estimem els talents de M. de P., però *amicus Plato, magis amica veritas*.¹⁰⁹¹

Per furgar encara més en la ferida, i afegint un to d'humor negre, Pernetý arriba a preguntar-se si aquesta interpretació tant falsa de les obres que De Pauw afirmava haver llegit i recopilat durant gairebé deu anys no es podia deure al fet que en realitat no les havia consultat mai i simplement havia decidit inventar-se la informació.

L'objectiu de la dissertació era únicament demostrar que l'autor de les *Recherches philosophiques*, durant un lapse de temps tant considerable, es va oblidar de respectar la veritat, alterant els textos dels autors, prestant-los sentiments i idees que no van tenir mai.¹⁰⁹²

I, si al contrari, realment havia realitzat la ingent tasca, la única explicació possible era que la seva lectura hagués estat massa precipitada i que s'hagués dedicat a seleccionar només algunes parts que li podien ser útils sense tenir en compte que potser el global de

¹⁰⁹⁰ PERNETY. *Examen des...* Vol. II. Pàgs. i-ii.

¹⁰⁹¹ PERNETY. *Examen des...* Vol. I. Pàg. iv. La cita en llatí significa "Plató és el meu amic, però la veritat és una amiga encara millor".

¹⁰⁹² PERNETY. *Examen des...* Vol. I. Pàg.vii.

l'obra contradeia els casos concrets, l'acusava, en resum "d'haver extret i reunit només allò que ha trobat oportú per a recolzar una hipòtesi nascuda d'una imaginació una mica massa embriagada de tendresa pel nostre hemisferi i pels seus habitants."¹⁰⁹³

Per últim, també podem esmentar la càrrega més simple, que en aquest cas es referia a la utilització d'obres inadequades o directament errònies, com ara multitud d'autors espanyols que tenien uns interessos clars en l'exageració i la mentida per tal d'exacerbar el seu orgull patri i que De Pauw no havia sabut interpretar amb esperit crític de manera que havia acabat acceptant veritables absurditats com a fets reals.

Després de realitzar tots aquests atacs i molts altres que veurem a continuació, Dom Pernety ens assegura possiblement amb sorna, que en cap cas no pretenia enfonsar el seu adversari ni la seva obra, doncs el seu objectiu, sempre mirant pel bé comú, havia estat simplement fer-lo adonar dels seus errors per tal que els pogués corregir, "Em congratulo per haver-li donat ocasió d'explicar-se i de comentar més textos [...] El públic guanyarà reflexions judicioses, i quantitat de recerques amb les que M. de P. l'haurà enriquit."¹⁰⁹⁴

Donada la importància que l'autor de les *Dissertations...* donava al fet d'haver visitat Amèrica en detriment de la dependència excessiva de les fonts, cal dir que ell mateix també en va utilitzar moltíssimes; que gairebé sempre reforçava esdeveniments dels quals ell havia estat testimoni amb casos similars que trobava a la literatura; que sense excepció usava aquelles obres que li servien per demostrar les seves teories i que, en termes d'espai, les paraules prestades superaven en escriure a les experiències viscudes.

La idealització del Nou Món

Deixant de banda ja la crítica directa a De Pauw, podem passar a analitzar com va estructurar Pernety la seva defensa genèrica d'Amèrica, que podem presentar aquí en tres punts bàsics.

¹⁰⁹³ PERNETY. *Dissertation...* Pàg.7.

¹⁰⁹⁴ PERNETY. *Examen des...* Vol. II. Pàg. iv.

En primer lloc podem esmentar el punt més obvi, que és la negació directa i rotunda de totes les afirmacions realitzades per l'holandès, "i a la fi, que no és veritat que la natura li hagi negat tot a un continent per donar-li-ho al nostre."¹⁰⁹⁵ Es tractava de la utilització dels seus arguments i fins i tot de paraules exactes que, situades en un context diferent o girant lleugerament el seu significat, passaven a defensar la tesi oposada:

Com més reflexiono sobre la idea que M. de P. s'ha esforçat per donar-nos sobre Amèrica menys conforme la trobo a allò que tenim. Aquesta part del globus és des de la seva descoberta, la gran, poderosa, i rica amant dels europeus. Sent Europa la menor part de la terra en la repartició que ha complagut als homes de fer, aspira des d'aquell moment a indemnitzar-se pel seu escàs territori i per tot allò que li manca, cercant ardentment els béns que la natura li ha refusat...¹⁰⁹⁶

En segon lloc apareix la manca total de judici, i en això Pernety representa un pas més enllà de la defensa jeffersoniana que ja hem discutit, doncs si bé aquest últim era capaç, per exemple, d'apreciar les bondats físiques i morals dels indis i d'entendre els seus costums, també era un acèrrim advocat de la seva civilització o assimilació a l'estil de vida de l'home blanc; aquell, molt més modern que el tercer president dels Estats Units, va saber veure la civilització americana sens jutjar-la amb criteris europeus. Era, d'entre els quatre autors que hem tractat més extensament, el més proper a un etnòleg contemporani, però en el segle XVII, doncs la seva la capacitat de visió i de interpretació era més externa que la de la resta dels pensadors del seu temps.¹⁰⁹⁷ D'aquesta capacitat en va fer bandera, i ho va voler subratllar en diverses ocasions:

Ho hem dit i ho direm durant molt de temps: la meitat del món es mofa recíprocament de l'altre. Ens apassionem fàcilment amb els costums i amb els

¹⁰⁹⁵ PERNETY. *Examen des...* Vol. I. Pàg. viii.

¹⁰⁹⁶ PERNETY. *Dissertation...* Pàg. 123.

¹⁰⁹⁷ Pel que fa aquesta disciplina en concret, podem citar la gran obra de PAGDEN, Anthony. *The fall of...*, així com la de qui fou alumne seu, que va centrar el seu estudi en el subcontinent indi RUBIÉS, Joan-Pau. *Travel and Ethnology...*

sentiments que hem adoptat i res no ens plau si no és que es troba en conformitat amb la nostra manera de pensar i de comportar-nos.¹⁰⁹⁸

Doncs si bé resultava fins a cert punt comprensible que pel que respectava als avenços científics i tecnològics, els europeus es consideressin superiors a la resta del món, això no implicava necessàriament que tot allò que fos diferent resultés menyspreable, “per mortificant que pugui ser per l’amor propi i la vanitat dels europeus, de trobar en el nou món homes molt vàlids en tots els aspectes...”¹⁰⁹⁹

Per últim, trobarem Pernetý realitzant nombroses comparacions entre Amèrica i Europa, buscant sempre un exemple familiar que es pogués assimilar a qualsevol de les acusacions fetes per De Pauw per tal de demostrar que també existien al Vell Món, i que si així era, no es podia considerar aquests fets concrets com a proves d’una pressuposada inferioritat. Amb aquest objectiu, esmentarà els nòmades ramaders lapons i tàrtars; o els climes, extrems tant en calor com en fred excessiu, que es donaven a zones d’Àfrica i del nord d’Europa, que impedièn l’aparició de vida i que només eren habitants per homes que eren més miserables “que no ho són els tres quarts i mig dels pobles d’Amèrica.”¹¹⁰⁰ Clarament també va aprofitar aquestes comparacions per exposar les injustícies socials existents al Vell Món, on uns pocs que ho tenen tot vivien a expenses dels altres, acusant De Pauw d’haver presentat un retrat càndid i ingenu de les suposades “bondats d’Europa”.

Quin privilegi té doncs el nostre continent per sobre de l’altre? El de ser habitat per homes condemnats a un treball sense descans; obligats, per tal de satisfer les seves necessitats més urgents, a menjar pa, fins i tot el menys apetitós, de regar sense parar del seu suor i dels seus plors aquesta terra...¹¹⁰¹

¹⁰⁹⁸ PERNETY. *Dissertation...* Pàg. 109. Sobre les visions europees dels habitants atlàntics: FULFORD, Tim.; HUTCHINGS, Kevin. (eds.). *Native Americans and...*

¹⁰⁹⁹ PERNETY. *Dissertation...* Pàg. 11. Des d’un bon principi els europeus van considerar que aquells qui vivien a l’altre banda de l’Atlàntic eren similars a ells, tot i que no completament com bé posa de manifest ABULAFIA, David. *El descubrimiento de la humanidad...*

¹¹⁰⁰ PERNETY. *Dissertation...* Pàg. 8.

¹¹⁰¹ PERNETY. *Dissertation...* Pàg. 9. Podem esmentar una de les obres clàssiques sobre les classes més desfavorides en aquesta època, WOOLF, Stuart J. *The poor in Western Europe in the Eighteenth and Nineteenth Centuries*. Routledge: London: 1986, així com un exemple sobre com se les intentava ajudar

Passant a un anàlisi temàtic del contingut de les obres de Pernety, podem començar, igual que hem fet amb els altres tres autors, per les seves opinions sobre el clima i el seu efecte sobre la fertilitat de la terra al Nou Món. Una de les rèpliques probablement més òbvies però que va ser repetida amb força per multitud d'escriptors i pensadors es basava en la multiplicitat de zones climàtiques a Amèrica, un element que, donada la tendència a les generalitzacions, no havia estat tingut molt en compte per part dels atacants. L'enorme extensió del territori americà assegurava també una gran varietat meteorològica, "La situació d'Amèrica sota tres zones diferents, hi causa una gran diversitat de climes; depenent de les contrades, l'aire hi és fred o calent..."¹¹⁰² Si bé era possible que en algunes zones la vida pogués ser més difícil que en d'altres, calia tenir cura de no extrapolar en aquest sentit, i en qualsevol cas, tenint en compte els nombrosos exemples existents a Europa, l'home, igual que la vida animal i vegetal, es podia aclimatar sense problemes fins i tot en les condicions més extremes.¹¹⁰³ Però fos com fos, les asseveracions sobre la malignitat del temps atmosfèric quedaven rebutjades en ferm "El clima és molt bo; ...és un país fèrtil, molt bo, el seu clima és força temperat, l'aire hi és pur i sa, les aigües clares i lleugeres."¹¹⁰⁴

Amb el reconeixement de la bondat climàtica també es podia eliminar d'arrel la conseqüència més directa que implicava la infertilitat del sòl i la impossibilitat de fer créixer aliments al Nou Món de forma continuada. Les proves eren tantes, que Pernety, sempre des de la seva subtilitat gens dissimulada, no va poder evitar tornar a posar en dubte la recerca duta a terme per De Pauw:

No em puc persuadir de que M. de P. hagi llegit amb atenció els autors que han escrit sobre el Nou Món, doncs ell ens ha mostrat un retrat tant diferent del que jo n'he extret. Com és que no ha vist que La Louisiana, la Virginia, etc., gaudeixen

des del govern ADAMS, Thomas McStay. *Bureaucrats and Beggars: French Social Policy in the Age of the Enlightenment*. Oxford: Oxford University Press, 1990.

¹¹⁰² PERNETY. *Dissertation...* Pàg. 37.

¹¹⁰³ Podem tornar a citar aquí els llibres que més hem consultat sobre la influència del clima en l'home, HEIBERG, J.L. "Théories antiques sur...". Pàgs. 453-464. I FLEMING, James Rodger. *Historical Perspectives on...* Pàgs. 11-32.

¹¹⁰⁴ PERNETY. *Dissertation...* Pàg. 33. Aquestes són cites indirectes, i Pernety ens informa en una nota a peu de pàgina que les extreu de l'*Atlas Historique* de Nicholas de Guedeville (c. 1654-c.1721), publicat a Paris l'any 1719.

del millor clima del món, que tot hi creix en una abundància sorprenent, com a Xile, fins i tot sense l'ajuda d'una indústria que comporta tantes penes?¹¹⁰⁵

El terra on es cultivava era capaç de produir qualsevol producte vegetal que se li exigís, cosa que en un moment donat va resultar fonamental a nivell econòmic, sobretot en aquelles àrees on no es van trobar recursos minerals en abundància, i el que era més important era que no només s'hi podien fer créixer fàcilment els aliments originari d'aquell continent, dels que els europeus es van aprofitar en extrem, sinó també qualsevol que hagués estat importat, "... el Nou Món és extremadament fèrtil. Té tot allò que nosaltres tenim, i a més és abundant en moltes coses bones i maques que no trobem a Europa."¹¹⁰⁶

Al contrari que Jefferson, Pernetý no va oferir taules estadístiques sobre les direccions del vent, les temperatures, o les produccions agrícoles de les terres americanes, en realitat el seu estil era, en aquest sentit, molt més similar al dels atacants, i es basava en els casos i en l'argumentació teòrica, tot i que, òbviament, el seu objectiu era demostrar exactament el contrari del que havien afirmat aquells.¹¹⁰⁷ Això, però el va portar a cometre alguns errors molt similars, i el més clar era el de l'exageració, com en el següent paràgraf, en el que la seva defensa el va portar a l'extrem de considerar Amèrica el paradís celestial a la Terra.

És molt fèrtil, i tant fàcil de treballar, que només gratant-la amb una arada feta, sovint, amb una sola branca corbada d'arbre, tirada per dos bous, i encara que el gra estigués a penes cobert, no donaria menys de centenars de fruits. [...] Aquesta fertilitat, i l'abundància de totes les coses, de les que es gaudeix a Lima, no contribueix poc al temperament amorós que hi regna. No s'hi pateix mai la intemperància de l'aire, que conserva sempre el punt just entre el fred de la nit i la calor del dia. Els núvols cobreixen el cel d'ordinari, per garantir aquest feliç clima

¹¹⁰⁵ PERNETY. *Dissertation...* Pàg. 118.

¹¹⁰⁶ PERNETY. *Dissertation...* Pàg. 37. Com a exemple concret d'això, podem citar YOUNG, Eric van. *Hacienda and Market in Eighteenth-Century Mexico: The Rural Economy of the Guadalajara Region, 1675-1820*. Boston: Rowman & Littlefield, 2006.

¹¹⁰⁷ Podem esmentar aquí una obra que expliqui la importància de la casuística com a recurs argumentatiu LEITES, Edmund (ed.). *Conscience and Casuistry in Early Modern Europe*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.

que d'altra forma els raigs del sol atacarien de manera perpendicular. Aquests núvols no es transformen mai en pluja, que podria espatllar el passeig, i els plaers de la vida. Només baixen de vegades en forma de boira, per tal de refrescar la superfície de la terra; de manera que sempre sabem el temps que farà l'endemà. Si el plaer de viure en un lloc on l'aire sempre està temperat de la mateixa manera no es veïés espatllat per pels freqüents tremolors de la terra, no crec pas que hi hagués un lloc al món més proper que aquest, que ens donés una idea del Paradís terrestre; doncs la terra hi és encara fèrtil en tota mena de fruits.¹¹⁰⁸

Aquestes idees sobre la fertilitat del sòl ens permeten introduir alguns dels comentaris relacionats directament amb cultius específics; sobretot aquells que De Pauw havia condemnat obertament al fracàs, com era el cas d'alguns arbres fruiters, “Jo mateix he vist amb els meus propis ulls, en el jardí del governador de l'illa de Santa Caterina, al Brasil, ametllers sobrecarregats de fruits.”¹¹⁰⁹ I també diversos productes del Vell continent que s'havien volgut intentar explotar en el Nou, “...els arbres que s'han transportat des d'Europa, [...] segueixen endavant perfectament en aquestes contrades.”¹¹¹⁰ Com ja hem apuntat que feia per a tots els temes, Pernety utilitzava tants exemples com hagués pogut trobar, ens sembla inapropiat transcriure'ls tots aquí, però val la pena veure un parell de casos més que contenen algunes de les exageracions més òbvies i radicals, com ara que el ritme de creixement de la vegetació resulta extremadament més ràpid al Nou Món, “A la Caiena i a la Guayana, la terra és tant bona, tant fàcil de cultivar i tant fèrtil [...] que els vegetals i els arbres que hi hem transportat creixen en sis mesos tant com els nostres boscos en sis o set anys”, o bé que els cicles de fertilitat de les plantes es modifiquen fins al punt de trobar-se sempre en el mateix estat òptim, “Els fruits de totes les espècies es succeeixen durant tot l'any.”¹¹¹¹

¹¹⁰⁸ PERNETY. *Dissertation...* Pàg. 28., en aquest punt Pernety està citant l'explorador i cartògraf Amédée François Frézier que hem presentat amb anterioritat. De fet, aquesta visió sobre l'Amèrica de l'abundància ha forjat la mateixa idea del “American Dream” i les possibilitats infinites del continent, podem citar sobre això CULLEN, Jim. *The American Dream...*, Pàgs. 11-58, i PARRINGTON, Vernon Louis, Jr. *American Dreams...*

¹¹⁰⁹ PERNETY. *Dissertation...* Pàg. 27.

¹¹¹⁰ PERNETY. *Dissertation...* Pàg. 27.

¹¹¹¹ Les dues cites es troben a PERNETY. *Dissertation...* Pàgs. 31-32.

Però segurament la crítica més potent sobre aquesta qüestió provenia d'una contradicció força flagrant que havia aparegut en l'obra de De Pauw, que Jefferson també va ressaltar en les seves *Notes on Virginia*, i que estava relacionada amb la percepció moral de la natura imposada indirectament per naturalistes molt influents com el propi comte de Buffon, que afirmava que certes espècies podien ser considerades nobles mentre que d'altres eren perverses o nocives. Ens referim aquí a la vinculació realitzada pels atacants entre l'abundància de vegetació i el seu exagerat creixement en el Nou Món amb una nocivitat intrínseca del clima i les terres americanes.¹¹¹² Es tractava, i així ho van veure i exposar els defensors, d'una contradicció en termes, doncs si la teoria de la inferioritat i la degeneració es basava en el principi que tot era allà més petit i dèbil, manipular el propi argument en un punt que no permetia justificar la hipòtesi final, era poc més que un truc d'oratória.

Per tal de provar l'esterilitat i la ingratitud del sòl, així com la degradació dels vegetals del Nou Món, diu [De Pauw] que les plantes tendres, flexibles i herbàcies del nostre continent, es troben a Amèrica molt més grans, més nodrides, més fortes, sota la forma d'arbres-arbustos, és a dir, gegants en les seves espècies entre els vegetals.¹¹¹³

I el mateix es podia dir respecte alguns d'aquells animals “no nobles”, que havien estat etiquetats com a desagradables o moralment reprovables i que s'identificaven amb la insalubritat del medi; segons Pernetty (i més tard també el propi Humboldt), el naturalista no podia entrar en disquisicions ètiques, i molt menys aplicar les categoritzacions humanes a la fauna.¹¹¹⁴ Si es podia demostrar que tots aquests insectes i rèptils eren comparativament més grans que els europeus i que existien en una enorme varietat, llavors s'havia d'acceptar necessàriament que la natura americana era capaç de crear formes grans, i la teoria de la inferioritat quedava descartada.

¹¹¹² Val la pena visitar aquí CURRIE, William. *An Historical Account of the Climate and Diseases of the United States of America*. Philadelphia: Arno Press, 1972.

¹¹¹³ PERNETY. *Dissertation...* Pàgs. 43-44.

¹¹¹⁴ El propi Humboldt escrigué varis volums sobre els seus viatges a Amèrica en els que argumentava a aquest respecte, nosaltres hem consultat, HUMBOLDT, Alexander von. *The travels and researches of Alexander von Humboldt: being a condensed narrative of his journeys in the equinoctial regions of America, and in Asiatic Russia; together with analyses of his more important investigations*. Edinburgh: Oliver and Boyd, 1832.; i també HUMBOLDT, Alexander von. *Humboldt's Travels and Discoveries in South America*. London: John W. Parker, 1860.

Crec que he raonat de manera filosòfica en concloure a partir d'aquesta quantitat prodigiosa d'éssers vius, i que a més tenen una talla gegantina, que el principi de la vida és en aquest país força més fecund i molt més actiu que en el nostre, on tots aquests animals no tenen, o això sembla quan se'ls compara amb els americans de la mateixa espècie, més que una mitja vida i cossos mig perfeccionats.¹¹¹⁵

I arribats a l'apartat dedicat als animals, era clar que la defensa més necessària era la relacionada amb la inexistència de grans bèsties. El cert és que aquest no és, ni de bon tros, un dels punts més originals de les obres de Pernety, hi trobem una exposició incessant de casos i exemples i pocs arguments que no haguem vist perfilats en tractar Thomas Jefferson en el capítol anterior, de manera que analitzarem breument la seva estructura genèrica sobre aquest tema i dedicarem més espai als seus al·legats sobre els éssers humans, que poden resultar fins a cert punt més innovadors.

Sembla, en tot cas, que el roanès tampoc cregués que, donat l'estat de la qüestió, li fes falta un esforç excessiu per rebatre aquesta qüestió, "No em resultarà pas més difícil defensar Amèrica de les falses acusacions de M. de P. sobre el tema dels quadrúpedes naturals a aquest continent, o que hi transportem des del nostre."¹¹¹⁶ Donat que es troba entre el nombrós grup d'aquells participants en la controvèrsia americana que havien visitat o viscut en aquelles terres, és obvi que molts dels seus postulats es basen en experiències viscudes o relatades per altres, que semblaven arguments de pes suficient per a rebatre les difamacions proferides per autors que o bé no havien trepitjat mai el Nou Món, o bé tenien interessos especials per calumniar-lo. Així, trobem quantitat d'exemples que bàsicament afirmen l'existència d'animals comparables als europeus en talla i en noblesa, com ara l'hipopòtam, el gall d'indi o l'estruç, que coneixen el lladruc dels gossos americans i que afirmaven haver vist tigres i lleons. De la mateixa manera, quan es reconeixien les diferències en alguns casos, no s'atribuïen mai a una debilitat constitutiva, sinó a canvis en la alimentació o a la imposició del clima. El propi Pernety ens diu, en relació a alguns dels animals més admirats per Buffon, que "Els tigres hi són

¹¹¹⁵ PERNETY. *Dissertation...* Pàg. 35.

¹¹¹⁶ PERNETY. *Dissertation...* Pàg. 120.

més grans i més ferotges que els de l'Àfrica. Totes les pells de tigre que jo he vist a Monte-Video [sic.] eren igual de belles i com a mínim tant grans com les que portem del nostre continent.”¹¹¹⁷ I continua desfent els mites sobre la manca de ferocitat d'aquestes bèsties utilitzant històries del seu viatge amb Bougainville:

Els portuguesos de l'illa de Santa Caterina, i els de la costa de la terra ferma ens exhortaven a no exposar-nos a l'interior de les terres, i ells mateixos no gosaven anar a caçar als límits dels boscos perquè consideraven que els jaguarundis, els tigres, els lleopards, i els lleons d'aquell país eren animals extremadament perillosos i cruels. Els óssos de l'Amèrica septentrional, lluny d'estar-hi empetitits, són d'una grandària espantosa.¹¹¹⁸

Juntament amb aquests pocs casos que hem transcrit aquí hi podríem afegir desenes més amb els que Pernety pretenia posar punt i final a la idea de la inexistència d'animals grans i perillosos. Semblava prou clar que aquests exemples eren suficients, però no descartava la idea que s'haguessin produït errors de nomenclatura:

Sens dubte M. de P. ha confós els lleons de Brasil [...] amb un animal del Perú i de les fronteres de Xile, més petit, menys fort i menys valent que no té pas la forma del lleó, però al que els peruans li han donat el nom del rei dels animals quadrúpedes, un nom que s'ha conservat en les relacions que s'han realitzat sobre aquest país.¹¹¹⁹

Torna a aparèixer un problema que hem tractat de manera més extensa amb anterioritat i que ens transporta al naixement de les ciències de l'estudi de la natura, i en especial de la biologia.¹¹²⁰

Si es podia afirmar amb convicció que els animals naturals del Nou Món eren comparables en noblesa, grandària, perillositat i bellesa als d'Europa, de manera similar

¹¹¹⁷ PERNETY. *Dissertation...* Pàg. 120-121.

¹¹¹⁸ PERNETY. *Dissertation...* Pàg. 121.

¹¹¹⁹ PERNETY. *Dissertation...* Pàg. 121.

¹¹²⁰ Podem citar de nou ATRAN, Scott. *Cognitive Foundations of...* Pàgs. 47-80, i afegir-hi ROSTAND, Jean. *Introducción a la historia de la biología*. Barcelona: Planeta De Agostini, 1985.

també es podia dur a terme un procés similar amb aquells que hi havia estat importats. En aquest cas, trobem a Pernety disposat a acceptar que existien exemples que d'alguna manera podien arribar a donar la raó als atacants, si més no en situacions concretes, doncs "Pel que fa als quadrúpedes que han estat transportats des del nostre continent a Amèrica, potser la degradació ha succeït en alguns d'ells en certes regions, com succeeix amb gairebé tots els que portem per naturalitzar a casa nostra."¹¹²¹

D'aquesta manera s'acceptava la concreció, però no la conclusió generalitzada que se n'havia derivat, i s'atribuïa la possible disminució de la mida dels animals a causes que es podien donar arreu. I encara podem exposar un altre exemple que lliga amb l'anterior:

Així com els bous, les cabres, les ovelles, els porcs i els gossos transportats d'Europa al Canadà es troben en aquest país més petits que a França, jo no conclouré pas que han esdevingut igualment més petits en tot el nou continent. D'ordinari trobem als voltants de Buenos Aires, i en molts altres llocs d'Amèrica, la majoria d'aquests animals són tant grans com ho són d'ordinari a Europa.¹¹²²

Aquesta forma d'argumentar tant típica de Pernety es deriva directament del pensament casuístic, i explica també perquè era tant donat a la multiplicació d'exemples, sovint amb exageració. En aquest apartat dels animals es va estendre de manera especial, i va aportar, entre altres, casos que es podien demostrar a través del comerç de pells:

Jo he vist [...] braus tant grans i tant forts com el més gran de França. Sens dubte són habitualment més grans, doncs en el comerç prodigiós que en fem de les seves pells, per portar-les a Europa, allò que anomenem cuir brut, o no preparats, han de tenir deu peus de la cua al cap per tal de ser comercials.¹¹²³

També exemples en els que una espècie en concret no només no havia degenerat sinó que, ans al contrari, havia millorat:

¹¹²¹ PERNETY. *Dissertation...* Pàg. 122.

¹¹²² PERNETY. *Examen des...* Vol. II. Pàgs. ii-iii.

¹¹²³ PERNETY. *Dissertation...* Pàg. 122.

Els cavalls espanyols que s'han multiplicat extremadament a Amèrica, lluny d'haver-se abastardit, hi han adquirit un grau de bondat superior inclòs als d'Espanya, que fan fins a seixanta llegües seguides sense prendre cap aliment [...] Malgrat això tenen una lleugeresa, un vigor i una velocitat que sobrepassen la imaginació.¹¹²⁴

I com aquests molts d'altres que venien a rebatre les idees sobre la infertilitat dels ramats o sobre la incapacitat de bordar dels gossos,

Les cabres i les ovelles també hi són de la talla més gran. La raça espanyola de gossos de caça hi és admirable, i hi ha degenerat tant poc en el cos, l'instint i el geni, que els gossos de mostra del governador de l'illa de Santa Caterina eren alts com els gossos més grans que a França anomenem danesos i grans com els rastrejadors.¹¹²⁵

Per donar per acabat aquest apartat sobre els animals, només ens resta un breu comentari relacionat amb la domesticació, o millor dit, la manca de domesticació d'espècies aborígens amb que els primers conqueridors es van sorprendre tant durant els seus primers viatges.¹¹²⁶ Lluny d'intentar provar que en realitat sí que existien algunes races que feien un servei als indis, Pernetý va utilitzar l'extrema magnificència de les terres americanes per demostrar que aquesta pràctica resultava del tot innecessària, doncs donat que la natura oferia als americans tot allò que podien necessitar, semblava absurd que haguessin de passar per totes les molèsties i que es sotmetessin a les nombroses obligacions relacionades amb la dependència de certes espècies animals. “La caça és tant fàcil i tant abundant, que proporciona als habitants del país tot allò que els és necessari per viure i no volen limitar-se a domesticar cap espècie d'animal.”¹¹²⁷

¹¹²⁴ PERNETY. *Dissertation...* Pàg. 122.

¹¹²⁵ PERNETY. *Dissertation...* Pàg. 122. Torna ser rellevant aquí ANDERSON, Virginia DeJohn. *Creatures of Empire...*

¹¹²⁶ En els llibres consultats sobre animals domesticats no es sol mencionar la domesticació d'animals en el món natiu americà. Un bon estudi sobre la qüestió és KALOF, Linda. *Looking at Animals History*. London: Reaktion Books, 2007.

¹¹²⁷ PERNETY. *Dissertation...* Pàg. 32.

Donada l'enorme quantitat d'exemples que trobem en els diversos llibres de Pernety, ens podríem estendre força més en aquesta secció, però no volem caure en la repetició innecessària d'idees que ja haguem exposat amb anterioritat. A més a més, com que, pel que respecta a aquest autor, ens interessa sobretot la defensa que va realitzar de l'home americà, tant del natiu com del crioll, preferim dedicar la resta d'aquest apartat a l'anàlisi en detall dels éssers humans segons la perspectiva del roanès.

La superioritat del salvatge

Ja que el seu objectiu primordial era rebutjar punt per punt els atacs de De Pauw, i aquest destacava d'entre tots els autors que van prendre partit en la controvèrsia que ens ocupa degut a l'ampliació a nadius i colons de la teoria de la degeneració americana, resulta comprensible que Pernety dedicés una part tant important dels seus diversos llibres a aquesta qüestió. Més de tres quartes parts de la *Dissertation...* tracten *Des qualités physiques des Américains* i *Des qualités du coeur et de l'esprit des Américains*; i pel que fa als dos volums de l'*Examen des Recherches...*, deu dels quinze capítols que contenen exposen exclusivament temes directament relacionats amb els habitants del Nou Món, des dels més genèrics com ara els seus costums, la religió o l'economia, fins a alguns de més concrets com les tècniques de construcció de les seves cases i ciutats, els seus coneixements de matemàtiques o les seves capacitats artístiques entre d'altres.¹¹²⁸

A grans trets, podem dir que, si De Pauw exagerava en la seva crítica i només buscava la calúmnia, també Pernety va fer exactament el mateix en l'altre extrem; davant d'algunes de les descripcions que aquest últim va fer dels nadius americans, resulta força difícil destriar les afirmacions versemblants extretes de la seva pròpia experiència d'aquelles que realitzava deixant-se endur per la passió i per l'estima que sentia per les gents del nou món:

En general els americans tenen [...] un esperit sa, instruït i il·lustrat, guiat per una filosofia vertaderament natural, i no subordinada com la nostra als prejudicis de

¹¹²⁸ Com a marc genèric de les percepcions europees dels indis, BICKHAM, Troy. *Savages within...*, així com HARVEY PEARCE, Roy. *Savagism and Civilization...*

l'educació; una ànima noble, coratjosa; un cor generós, amable [...] Aquests homes, que una vanitat mal fonamentada tracta d'idiotes, diuen que el títol de 'salvatges' amb el que els anomenem, ens convindria millor a nosaltres que no pas a ells, doncs en efecte les nostres accions són contràries a la humanitat, o com a mínim a la saviesa que hauria de ser la guia dels homes que es vanaglorien de ser més il·lustrats que ells.¹¹²⁹

Afirmacions com aquesta, en les que Pernetý es permet el luxe de parlar dels indis com si fossin superiors als europeus, com si aquells tinguessin quelcom a ensenyar a aquests, creiem que s'han d'analitzar des del punt de vista de la utilització d'un discurs retòric que li permetés atacar indirectament aquells aspectes de les societats del Vell Món que no s'atrevia a criticar de manera directa per por a les conseqüències; però no es pot negar que no li faltava passió:

Bella lliçó dictada per les llums de la pura raó, més sana en aquests habitants de vastos boscos, o de països abandonats a la natura que a les nostres tumultuoses ciutats emmurallades, on les passions autoritzades obscureixen la raó, i on la societat és més perillosa que una estança en el desert o en el bosc; on les nostres ciències encara no han pogut procurar-nos les bondats d'una vida tranquil·la; on les nostres necessitats es multipliquen en la nostra pròpia abundància i on aquesta abundància només serveix per fer-nos més pobres i desgraciats.¹¹³⁰

També s'ha de contemplar la possibilitat de que, degut a la seva experiència personal, al contacte que va arribar a tenir amb alguns indis i a la seva adscripció al pensament rousseaunià en favor del retorn a les arrels més naturals i crues de la humanitat, s'arribés a convèncer a sí mateix de la superioritat de les ensenyances de la naturalesa, de les bondats que la vida lluny de la civilització podia provocar en els éssers humans, i

¹¹²⁹ PERNETY. *Dissertation...* Pàg. 105. Òbviament la influència més important de l'època respecte a aquesta visió més benèvola de l'indi, va ser la de Rousseau, com a breu lectura, WOKLER, Robert. *Rousseau: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press, 2001. Pàgs. 44-70. I per comprendre la seva obra respecte els indis, SHKLAR, Judith N. *Men and citizens: a study of Rousseau's social theory*. Cambridge: Cambridge University Press, 1969.

¹¹³⁰ PERNETY. *Dissertation...* Pàg. 105.

sobretot en els indis, als que els mateixos europeus que afirmaven intentar educar-los no feien sinó corrompre.

Per acabar donat la idea que ens hem de formar dels pobles americans, creuria de manera imparcial que en molts aspectes són més homes que nosaltres [...] dignes de la simplicitat primitiva dels temps antics; que no són salvatges, en el sentit estricte de la paraula, només en la nostra imaginació i en el prejudici de la gent que és ambiciosa, roí, donada al luxe i a les delicadeses, i a qui la pobresa o les grans ansietats colpeja en la plenitud de la seva presumpta abundància.¹¹³¹

En aquest discurs trobem diversos nivells diferenciats, i un dels més habituals en les argumentacions de Pernetý és la comparació dels americans amb els europeus, en la que aquests últims gairebé sempre sortien perdent, sovint perquè eren incapaços de comprendre els nadius en el seu propi context i projectaven la pròpia manera de vida, la moral i els valors a les societats aborígens, forçant així una interpretació resultant que acabava sent sempre molt esbiaixada, doncs no existia cap mena d'esforç en realitzar una aproximació més neutral, un exercici que semblava que els indis no tenien cap problema en dur a terme, doncs “els salvatges americans entenen la natura de l'home massa bé per conduir-se segons principis que ofenen la raó i el bon sentit.”¹¹³² Aquesta afirmació era més potent del que sembla a primera vista, doncs anava acompanyada d'una extensa descripció en negatiu, que ressaltava sobretot actituds en les que la manera de fer dels indis superava els vicis adquirits pels europeus.¹¹³³

Dotats per la natura d'una ànima noble, un cos generós i l'esperit calmat que veu objectes sense tornar-s'hi apassionat i atribueix a totes les coses el seu valor just, les gents del Nou Món són caritatives, servicials i considerades, prestant tots els serveis que poden als seus amics europeus i també a la gent de les seves pròpies nacions, sense esperar que se'ls demani. No són ràpids en ofendre's o en sentir-se insultats. Quan un home no és reconegut com a enemic, ni tan sols poden sospitar

¹¹³¹ PERNETY. *Dissertation...* Pàg. 119.

¹¹³² PERNETY. *Dissertation...* Pàg. 105.

¹¹³³ Es tracta d'un exercici comú entre els defensors del “noble salvatge”, ho podem veure a BARNARD, Alan. *History and Theory in Anthropology*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000. Pàgs. 15-46.

que els pot desitjar mal. Però si s'abusa de la seva bona fe, si se'ls paga amb ingratitud, si es consideren realment ofesos, llavors no perdonen mai i porten la seva venjança tant enllà com calgui. És aquesta passió furiosa, i no un decidit gust per la carn humana, el que causa que algunes tribus s'hagin tornat antropòfagues.¹¹³⁴

També trobem subratllada en nombroses ocasions la idea que ja havia començat a prendre forma des de l'arribada dels europeus a Amèrica i que s'aniria desenvolupant durant tota la edat moderna fins a ser perfeccionada per Rousseau sota el nom de "el noble salvatge".¹¹³⁵ En aquest nivell de la discussió el natiu no només no és ni inferior ni degenerat, sinó que representa un ideal de perfecció a assolir, "...jo penso que en molts aspectes, són més homes que nosaltres, en totes les seves maneres, dignes de la simplicitat primitiva dels bons vells temps."¹¹³⁶ Però no es tracta només del que podríem anomenar un coneixement moral innat, sinó d'una excel·lència real i tant obvia que feia que les descripcions de De Pauw resultessin més que inversemblants.

Nosaltres hem vist que en general els americans, lluny de ser una raça degradada i degenerada de la natura humana, tenen tot allò que caracteritza la perfecció, una bella talla, un cos ben proporcionat, cap d'ells no és geperut, o és contrafet, o cec, mut o afectat per d'altres malalties tant comunes en el nostre continent; tenen una salut ferma, vigorosa, una vida que passa, normalment, els límits de la nostra; un esperit sa, instruït, il·luminat i guiat per una filosofia vertaderament natural, i no subordinada com la nostra als prejudicis de l'educació; una ànima noble, coratjosa, un cor generós, complaent; què més cal doncs, segons M. de P. per ser veritablement un home?¹¹³⁷

Totes aquestes qüestions el porten a considerar que l'afirmació de que els indis eren degenerats no tenia una base sòlida, i que de fet De Pauw s'havia limitat a exposar un prejudici i a envoltar-lo de retòrica per tal que resultés més creïble, però que els seus

¹¹³⁴ PERNETY. *Dissertation...* Pàgs. 107-108.

¹¹³⁵ Podem recuperar algunes de les obres ja citades sobre aquesta idea, CRO, Stelio. *The Noble Savage...*; ELLINGSON, Ter. *The Myth of the Noble...*, i com a negatiu MEEK, Ronald. *Social Science and...*

¹¹³⁶ PERNETY. *Dissertation...* Pàg. 119.

¹¹³⁷ PERNETY. *Dissertation...* Pàg. 104-105.

arguments no es recolzaven amb cap mena de prova o demostració, deixant aquesta tasca al crític. Pernetý va emprendre amb determinació aquesta defensa i es va proposar desacreditar, no només a l'escriptor holandès, sinó també el tractament tradicional que l'indi americà portava rebent durant segles. "Cegats pel prejudici, el sol nom de "salvatge" ens presenta la idea d'un home dur, brutal, inhumà," però els europeus havien d'aprendre a acostar-se a l'indi des d'un altre punt de vista, i un cop ho fessin el veurien com "un home que no coneix gairebé cap excés, no coneix gairebé cap de les malalties que ens segueixen, i porten fins a l'esperit la feblesa que donen al seu cos; com un home amb l'esperit sa, calmat i tranquil marxa amb seguretat a la resplendor de la llum de la natura, i torna el seu cos, ja ben constituït, fort, vigorós i robust."¹¹³⁸

La primera característica concreta sobre els indis que Pernetý va creure necessari defensar va ser la del seu aspecte físic, doncs opinava que De Pauw havia pres un punt de vista massa eurocèntric en les seves descripcions, "Llegint l'obra de M. de P. em sembla sentir parlar les gents del Tirol i dels seus països muntanyosos veïns, que troben que els seus golls enormes són un tret de bellesa i riuen d'aquells que no el tenen."¹¹³⁹ Aquest error havia portat holandès a realitzar afirmacions força absurdes que resultava difícil de mantenir, "Segons aquest autor, l'europeu més feble, el més imbècil, és molt superior a tots els americans, fins i tot els criolls."¹¹⁴⁰

Però aquestes fal·làcies eren totalment contràries tant a l'experiència del propi Pernetý com a la ingent quantitat de fonts d'exploradors i missioners que havien tingut la oportunitat de viure entre els indis i que els havien descrit com a éssers molt bells, "Generalment són ben fets, de bona talla i millor proporcionats que els europeus."¹¹⁴¹ No existia doncs cap base per aplicar els principis de la degeneració americana de Buffon a la raça humana, idea que De Pauw només havia realitzat per l'ambició de calumniar el Nou Món i sense haver-hi estat mai, doncs si ho hagués fet:

¹¹³⁸ Les dues cites són a PERNETY. *Dissertation...* Pàg.116.

¹¹³⁹ PERNETY. *Dissertation...* Pàgs. 37-38.

¹¹⁴⁰ PERNETY. *Dissertation...* Pàg. 38.

¹¹⁴¹ PERNETY. *Dissertation...* Pàg. 39. Per contextualitzar els relats de viatges, PIMENTEL, Juan. *Testigos del mundo. Ciencia, literatura y Viajes en la Ilustración*. Madrid: Marcial Pons, 2003, i PRATT, Mary Louise. *Ojos Imperiales...*

Hauria vist que la natura no ha afavorit menys els homes que habiten aquests bons climes, doncs en general són rectes i ben proporcionats, tenen els braços i les cames en una forma meravellosa, i no tenen ni la més mínima imperfecció en el cos; que gairebé totes les dones són d'una gran bellesa, que tenen una talla fina, trets delicats, i que no els manquen encants als nostres ulls, [...] que estan plenes d'esperit, sempre contentes, de bon humor...¹¹⁴²

Malgrat que moltes de les descripcions que ofereix el roanès són similars a aquestes i tendeixen a caure en la repetició, podem seleccionar alguns punts diferenciats i relativament originals per tal d'ampliar l'exposició d'aquest autor en la seva defensa dels indígenes. En relació al color de la pell, per exemple, realitza una generalització basada no en suposicions sinó en el repàs de les fonts, que li van permetre adonar-se que s'atribuïen característiques pràcticament idèntiques a la multitud de poblacions conegudes, "Els salvatges són tots sanguinis, i d'un color pràcticament olivaci; en general són bells, de trets i de talla."¹¹⁴³ Però aporta un element que fins ara no havíem vist, i és la negació de la possible influència del clima en aquest factor, doncs ell creia que com que els criolls havien conservat el color de pell més propi dels europeus, el dels indis havia de ser degut necessàriament a una propietat de la seva anatomia:

El seu color natural és el morè, tirant al del coure vermell. Aquest color és general a tota Amèrica, tant la meridional com la septentrional. Sobre això s'ha de remarcar que no es tracta d'un efecte de la qualitat de l'aire que s'hi respira, sinó d'una afecció particular de la sang, doncs els descendents dels espanyols que s'hi han establert i s'han casat amb europeus i no s'han mesclat amb els xilens, són d'un blanc més bell i més fresc que el dels europeus, tot i que hagin nascut a Xile, s'hagin alimentat més o menys de la mateixa manera, i hagin estat alletats per naturals del país.¹¹⁴⁴

¹¹⁴² PERNETY. *Dissertation...* Pàgs. 118-119.

¹¹⁴³ PERNETY. *Dissertation...* Pàg. 39.

¹¹⁴⁴ PERNETY. *Dissertation...* Pàg. 66. Sobre la convivència de les races, FISHER, Andrew. *Imperial Subjects...*; GARRIGUS, John D.; MORRIS, Christopher (eds.). *Assumed Identities...*, i JACKSON, Robert H. *Race, Caste and...*

I aquesta argumentació, unida a l'evidència de que en les diferents zones climàtiques existents a Amèrica tots els indis mantenien el mateix color de pell, li va permetre desmuntar un dels esglaons de la hipòtesi de De Pauw, i posar de pas en dubte la seva totalitat.

No podem atribuir aquest color morè de coure vermell, natural de la pell dels xilens al clima de Xile, doncs és comú a tots els habitants dels dos extrems del nou món i a aquells que viuen entre els dos tròpics. El fred i la calor no hi contribueixen en res i les observacions de M. de P. porten doncs a la falsedat.¹¹⁴⁵

Una altra prova rotunda sobre la bona condició física dels americans és la seva extrema longevitat. Pernety exposa multitud d'exemples en els que les fonts esmenten personatges de vuitanta, cent, o fins i tot cent-cinquanta anys o més, edats aquestes últimes que sobrepassen amb escreix la mitjana europea a l'època i per tant destrueix la falsa creença de que l'ambient general del Nou Món és intrínsecament contrari a la vida.

Quan un salvatge apalatxe o de les terres de l'Amèrica septentrional fins a les terres de Labrador, mor de manera natural a l'edat de 60 anys, diuen que ha mort jove, ja que normalment viuen fins als 80 o 100 anys. Se'n veuen molts que passen aquest límit. On és doncs aquest vici tant essencialment estès sobre tota la raça humana del Nou Món, de manera que la degeneració hagi afectat els seus sentits, els seus òrgans i totes les seves facultats físiques?¹¹⁴⁶

Donada l'abundància de casos similars que es trobaven en la documentació, a Pernety li semblava força evident que De Pauw, o bé no havia consultat totes les obres que citava, o bé havia decidit obviar aquelles parts que li resultaven més incòmodes als seus postulats genèrics, i aquell va reforçar aquesta idea sempre que va poder afegint al seu text interjeccions dirigides a l'holandès de manera directa o indirecta, per tal de provocar que el lector arribés a les mateixes conclusions que ell havia assolit. "Si

¹¹⁴⁵ PERNETY. *Dissertation...* Pàg. 66.

¹¹⁴⁶ PERNETY. *Dissertation...* Pàg. 40-41.

aquesta duració de la vida no és pas una prova de bona constitució corporal, reconec que ignoro què necessita M. de P. per ser convençut.”¹¹⁴⁷

Unida a la llarga vida, també resultava envejable la manca de malalties entre els nadius, hem vist amb anterioritat com Pernetý afirmava que no existien deficiències físiques com la ceguera o la sordesa, però va anar un pas més enllà, considerant que la manca d’algunes de les malalties més comunes entre els indis implicava una superioritat també en termes de salut general, “Ja sigui per l’exercici o per la constitució del seu temperament, són molt sans, i estan exempts de paràlisi, hidropesia, gota, tisis, asma, càlculs; malalties amb les que la natura que tant ha donat al nostre continent ens ha volgut afavorir.”¹¹⁴⁸ Per altra banda acceptava l’existència de les malalties venèries, així com els estralls que havien causat en ser transportades a Europa, però considerava que la contraprestació en mals exportats havia estat molt superior i que no podia considerar-se un intercanvi proporcional.¹¹⁴⁹

Com que una de les crítiques més dures amb que va atacar a De Pauw es basava en la seva tendència a generalitzar a partir de casos o exemples sovint molt poc significatius, Pernetý no va dubtar a omplir les pàgines de les seves obres de casos i més casos que exposessin les diferències existents entre els indis de les diverses latituds, de manera que quedés clar que, igual que resultava difícil etiquetar tots els europeus sota les mateixes característiques, també els nadius americans presentaven una clara diversitat. Al nord, per exemple, es trobaven els més forts, “Els iroquesos són més grans, més valents i més astuts que els altres, però menys àgils i menys donats a la guerra que a la caça, que només practiquen en grans grups.”¹¹⁵⁰ A mesura que es viatjava cap al sud la massa es reduïa per deixar pas a la agilitat, “Els ilinois, els oumanis, els outagamis i algunes altres nacions són de talla mediocre, però corren com llebres...”¹¹⁵¹ Però en cap cas no va exposar una progressió contínua que vinculés les facultats físiques amb el territori concret que habitaven, simplement va voler aclarir que només es podia

¹¹⁴⁷ PERNETY. *Dissertation...* Pàg. 68.

¹¹⁴⁸ PERNETY. *Dissertation...* Pàg. 40.

¹¹⁴⁹ Els nordamericans van seguir estudiant les malalties relacionades amb els diferents un exemple seria CURRIE, William. *An Historical Account of the...*; així com MERIANS, Linda E. *The Secret Malady...*

¹¹⁵⁰ PERNETY. *Dissertation...* Pàg. 39.

¹¹⁵¹ PERNETY. *Dissertation...* Pàg. 39.

generalitzar quan, com en el cas del color de la pell, les proves afirmessin una característica comuna concreta.

Potser sí era cert que, en comparar-los amb els europeus es podia trobar alguna deficiència comuna en el físic, però es tractava de característiques concretes relacionades amb el mode de vida i les pràctiques més habituals, que resultaven contrarestades per d'altres amb les que superaven als habitants del Vell Món.

No són tant forts ni tant vigorosos com alguns dels nostres francesos a l'hora de carregar grans pesos, o d'aixecar una càrrega i portar-la sobre les espatlles; però com a recompensa, són infatigables, experimentats en el dolor, toleren el fred i la calor sense incomodar-se, i sempre estan realitzant algun exercici, com ara la caça, la pesca, ballen constantment i juguen un joc amb pilotes en el que les cames són molt importants.¹¹⁵²

Per tal de desacreditar encara més les *Recherches...*, Pernetý va utilitzar moltes de les fonts que s'hi citaven i va exposar idees que De Pauw havia decidit excloure, i alhora va fer servir les obres de molts autors reconeguts i respectats, amb experiència personal al Nou Món, que aportessin tota mena d'històries que li servissin per rebatre'l, per molt específiques que fossin. Citant a La Hontan, per exemple, va afegir a de les seves descripcions algunes idees sobre la salut bucal dels indis, "Els salvatges tenen els ulls grans, negres, així com els cabells, les dents les tenen ben col·locades, blanques com l'ivori, i l'aire que surt de les seves boques és tant pur [...] com el que respiren."¹¹⁵³ I repassant les obres d'altres autors va esmentar detalls sobre el tacte de la seva pell i va poder refusar les acusacions contra la bellesa de les dones,

A la Cayena i a la Guyana, els naturals tenen una disposició del cos molt bella, els membres i totes les parts estan perfectament ben proporcionades; bella talla, bella

¹¹⁵² PERNETY. *Dissertation...* Pàg. 40.

¹¹⁵³ PERNETY. *Dissertation...* Pàg. 40. La Font que cita aquí Pernetý és HONTAN, Baron de la. *Memoires de l'Amerique...*

cara, cabells llargs i negres; tenen la pell morena, però dolça al tacte com el setí.
Les dones són molt guapes, i algunes d'elles ho són tant com les europees.¹¹⁵⁴

Tot i que ell mateix, havia dit, referint-se a les femelles d'una altra zona, que “Les dones són d'una talla que sobrepassa la mediocre, i tant belles com les puguem imaginar; però tant grasses, tant pesades i tant mal fetes que només poden temptar als salvatges.”¹¹⁵⁵ Fos quin fos el seu aspecte físic, les dones tampoc no presentaven cap mancança natural que els impedis representat el seu rol reproductiu, ans al contrari, les índies semblaven tenir un període de fertilitat molt més llarg que les europees, “Laet afirma que ha vist dones salvatges fecundes als 80 anys.”¹¹⁵⁶ I no només no patien cap deformació en els seus òrgans de reproducció, sinó que aquests funcionaven molt millor que a Europa, doncs en relació al moment del part demostraven una facilitat envejable:

A Xile, com a gairebé tota Amèrica, els sexes estan tant ben constituïts que no sembla que fos inclòs en el càstig rebut per la golafreria i la desobediència de la primera mare del gènere humà. Les americanes es deslliuren de la seva càrrega natural sense l'ajuda de matrones, i porten els seus fills al món amb una facilitat que nosaltres els europeus tindríem problemes a concebre. Fins i tot els parts no duren mai més de dos o tres dies. Si això és una prova de la degradació de la raça humana, les malalties i la feblesa serien doncs la perfecció, i llavors M. de P. tindrà raó en avançar que ens podem vanagloriar de ser mil vegades més perfectes que els americans.¹¹⁵⁷

Sembla que Pernetý estigui acusant aquí els europeus d'haver convertit els esdeveniments més normals de la natura humana en doloroses malalties traumàtiques, i que a més se'n vanagloriessin; en la seva obsessió per la tecnificació i els avenços civilitzatoris, els habitants del Vell Món havien oblidat els seus rols més bàsics, i els havien complexificat en tal mesura que fins i tot el naixement i el creixement dels nens

¹¹⁵⁴ PERNETY. *Dissertation...* Pàg. 41.

¹¹⁵⁵ PERNETY. *Dissertation...* Pàg. 40.

¹¹⁵⁶ PERNETY. *Dissertation...* Pàg. 68. Es refereix a LAET, Jean de. *Histoire du nouveau...* Sobre la percepció del gènere femení, tant colones o criolles com índies, a l'Amèrica colonial, podem recomanar SMITH, Merril D. *Women's Role in Eighteenth Century America*. Santa Barbara: ABD-Clio, 2010.

¹¹⁵⁷ PERNETY. *Dissertation...* Pàg. 67. Podem ampliar aquesta temàtica amb SLATER, Sandra.; YARBROUGH, Fay A. *Gender and Sexuality...*, i amb PLANE, Ann Marie. *Colonial Intimacies...*

es considerava un problema, mentre que els indis “Crien els seus fills de manera que els veiem caminar sense ajuda a partir dels sis mesos d’edat.”¹¹⁵⁸

Un rere l’altre, Pernety citarà, a banda dels que ja hem esmentat, les obres de molts altres autors utilitzats per l’holandès, “però només n’ha extret allò que ha cregut que podia recolzar la seva falsa hipòtesi”. Quedava clar que De Pauw havia ignorat voluntàriament els apartats en els que aquests autors parlaven dels nadius com a éssers humans ben proporcionats, lliures del patiment de moltes malalties i acostumats a les inclemències del temps.¹¹⁵⁹ Ell mateix és conscient, malgrat que a aquelles alçades de la *Dissertation* ja ho havia fet en nombroses ocasions, de que citar totes i cadascuna de les descripcions de la totalitat de les fonts existents seria caure en la repetició, així que com a resum es conforma amb retornar a un dels seus autors favorits, i citant Frézier escriu:

...que els de Xile i els altres pobles de l’Amèrica meridional són de bona talla, tenen els membres grans, l’estomac, el pit i la cara amples, que malgrat els seus excessos viuen durant segles sense malalties, tots hi són robustos i acostumats a les injúries de l’aire, toleren la gana i la set durant molt de temps, durant la guerra, durant els viatges, i que ningú aguanta la fatiga com ells.¹¹⁶⁰

Malgrat que una de les màximes durant totes les seves investigacions sobre Amèrica era que s’havia d’impedir mirar els indis “amb ulls europeus” i atribuir-los els paràmetres propis de bellesa i proporcionalitat, Pernety reconeix que existien casos en que els indis podien semblar lletjos, però com a bon pioner de l’etnologia, va realitzar una recerca sobre la qüestió, i finalment va atribuir algunes de les característiques més sorprenents a costums culturals:

Si la majoria d’aquests homes tenen alguna cosa deforme als nostres ulls, el nas o el front aixafat, no és pas per culpa de la natura, sinó pel caprici i el prejudici de les mares que els hi aixafen, després d’haver-los portat al món, i continuen

¹¹⁵⁸ PERNETY. *Dissertation...* Pàg. 67-68.

¹¹⁵⁹ La cita és a PERNETY. *Dissertation...* Pàg. 40.

¹¹⁶⁰ PERNETY. *Dissertation...* Pàgs. 42-43. Pernety citava aquí FRÉZIER, Amédée François. *Relation du voyage...*

estrenyent durant tot el temps que els alleten, perquè creuen que amb això donen un tret de bellesa als seus nadons.¹¹⁶¹

Dintre d'aquestes marcades diferències, sens dubte el seu tema predilecte, si considerem l'espai que hi va dedicar, fou el dels patagons, una suposada raça de gegants que habitava les terres de l'estret de Magallanes i que De Pauw, malgrat haver integrat sense problemes l'existència d'enormes plantes i de vegetació sufocant en la seva teoria, havia tingut molta cura de negar amb rotunditat, doncs va sentir que "l'existència d'aquests Patagons gegants era capaç de destruir la seva asserció de la degradació de la raça humana en el nou continent. Així que ha fet tots els esforços per a destruir-los."¹¹⁶² Però l'holandès no va resultar creïble:

Totes les proves d'aquest autor contra l'existència dels patagons gegants es redueixen a dir que els navegadors, que ell mateix cita quan li convé, no els van veure quan es trobaven a l'estret de Magallanes, i que aquells que diuen que els han vist només han explicat faules i falsedats; conseqüentment, que aquesta raça d'homes gegantescos no existeix ni ha existit mai. La lògica de M. de P. em sembla errònia sobre aquest fet, igual que ho és també sobre d'altres.¹¹⁶³

I en aquest cas concret, malgrat caure en la repetició constant que abans ens havia volgut evitar, Pernety va creure que el tema era suficientment important i que podia resultar una potent arma defensiva contra els atacs de inferioritat, doncs va dedicar gairebé vint pàgines (d'un capítol de quaranta dedicades al físic) a repassar tots els relats coneguts d'uropeus que, des del segle XVI afirmaven haver albirat, visitat, conegut o conviscut amb els gegantins patagons.

Si bé pel que feia a la forma física els indis no havien d'envejar res als europeus i podien ser comparats sense por a que se'ls considerés inferiors, segons en Pernety les seves qualitats morals els col·locaven en un nivell molt superior als europeus, que farien

¹¹⁶¹ PERNETY. *Dissertation...* Pàg. 42. PAGDEN, Anthony. *The Fall of...* Pàgs. 15-26.

¹¹⁶² PERNETY. *Dissertation...* Pàg. 44.

¹¹⁶³ PERNETY. *Dissertation...* Pàg. 49. Una font essencial a l'època sobre aquests homes gegants fou CACHEY, Theodore J. *Antonio Pigafetta's The First...*

bé d'intentar aprendre d'aquests "filòsofs rústics" que vivien en perfecta harmonia amb la natura, formaven societats pacífiques i resolien els seus problemes a través de debats i acords comuns.

L'objectiu en aquest cas era desfer les acusacions sobre la falta de voluntat dels americans, que els feien semblar autòmats que actuaven només moguts per les necessitats més bàsiques, però "als originaris del país no els manca el geni, ni la força, ni l'agilitat, i que entre ells la bondat preval a la maldat."¹¹⁶⁴ I tots aquells, amb De Pauw al capdavant, que s'havien esforçat en mostrar-los com si fossin una mera espècie animal més estaven equivocats. "No, no, els Americans són homes, i homes susceptibles a sentiments de gratitud. Senten el bé que els fem, no l'obliden quan ja no ens necessiten, com la majoria dels pobles civilitzats del nostre continent, i es condueixen per principis d'honor i de reconeixement."¹¹⁶⁵

En aquest apartat és potser on Pernety va instrumentalitzar més la seva defensa per tal de rebotar-la en la direcció oposada i convertir-la en un atac al decaïment moral europeu, doncs segons ell el Vell Món s'havia deixat inundar per la cobdícia, l'avarícia, l'individualisme i l'interès personal. Així, l'indi americà és utilitzat com a exemple de comportament moral, un model a seguir que, fins i tot quan és subjugat es mostra superior:

No cal gaire cosa per reanimar la seva dignitat natural, i com que són molt orgullosos, [...] pateixen amb pena la vanitat d'aquells que els volen dominar. Però trobem entre aquests pobles als que anomenem salvatges tanta educació i més bona fe que en les nacions més il·luminades i millor governades.¹¹⁶⁶

Aquestes descripcions podrien fàcilment provenir del *Discours sur l'origine et les fondements de l'inégalité parmi les hommes* de Rousseau, ja que, en la mateixa línia que aquest, Pernety presenta la civilització com a origen dels problemes de les societats

¹¹⁶⁴ PERNETY. *Dissertation...* Pàg. 37.

¹¹⁶⁵ PERNETY. *Dissertation...* Pàg. 77.

¹¹⁶⁶ PERNETY. *Dissertation...* Pàg. 78.

europées, massa allunyades de les seves arrels naturals i, després del pas dels segles, finalment sordes i cegues als veritables atractius de la humanitat.¹¹⁶⁷

L'exemple més clar d'excel·lència moral dels indis americans era la seva indiferència a les riqueses, que tantes desigualtats i tantes guerres provocaven a Europa, un interès que no existia entre els nadius americans.

Aquests pobles, que un orgull mal situat ens fa menysprear, són feliços. Com a mínim en el sentit que ignoren el “meu” i el “teu”, aquests dos mots tant funestos per la societat, i dels que han sorgit totes les divisions, totes les querelles que s'elevan entre els homes. L'interès no causa pas cap procés entre ells. Tot allò que pertany a un pertany també a l'altre; i les ajudes mútues que es presten en tot moment fan veure que, si els seus costums no tenen cultura ni allò que ens agrada anomenar cortesia, els principis naturals són encara més sencers entre ells que entre els pobles civilitzats que els menyspreen.¹¹⁶⁸

El fet que els manquessin aquells objectes que semblaven imprescindibles a francesos o alemanys els portava a concloure que no eren més que captaires, però Pernetý, utilitzant un referent que no podia ser més poderós, els dibuixava com a savis de l'antiguitat clàssica.¹¹⁶⁹

Viuen sense penes, sense inquietuds, menyspreant l'or i la plata, com els Lacedemonis. Els prejudicis de l'educació fan que els veiem com a homes reduïts a la última misèria, però en realitat són més feliços que nosaltres. Ignoren les curiositats i les comoditats supèrflues, que esdevenen necessitats per a nosaltres, i que a Europa cerquem amb tanta avidesa i penes. La seva tranquil·litat no és pas molestada pels subsidis i la iniquitat de les condicions. No desitgen pas la

¹¹⁶⁷ La obra en concret és ROUSSEAU, Jean Jacques. *Discours sur l'origine et les fondements de l'inégalité parmi les hommes*. Genève: Marc-Michele Rey, 1754. Consultable a: http://www.espace-rousseau.ch/f/textes/discours_inegalite.pdf.

¹¹⁶⁸ PERNETÝ. *Dissertation...* Pàgs. 80-81.

¹¹⁶⁹ Com hem vist amb anterioritat, aquesta identificació entre indis i grecs de l'antiguitat clàssica resultava molt habitual a l'època. podem citar ONUF, Peter S.; COLE, Nicholas P. (eds.). *Thomas Jefferson, the Classical World and Early America*. Charlottesville: University of Virginia, 2011, en el que apareixen diversos capítols dedicats als éssers humans.

magnificència en l'habitatge, en els mobles, equipatges que només irriren l'ambició sense satisfer-la i afalaguen durant alguns moments la vanitat sense fer l'home més feliç.¹¹⁷⁰

Sembla que la seva manera de vida simple i la seva estreta relació amb el medi que els envoltava i els proporcionava tot allò que podien necessitar, va proporcionar als indis americans una perspectiva global i sabia que els permetia jutjar els europeus i considerar-los presoners de les seves necessitats.¹¹⁷¹

Les riqueses no els tempten, no tenen pas l'ambició d'acumular or i plata, però si és com a conseqüència de la seva indiferència a aquest respecte, M. de P. té raó de tractar-los com a estúpids,[...] els americans retreuen als europeus la seva avarícia i l'ambició que tenen d'acumular tots els béns per a ells, que no els gaudeixen pas, i per als seus fills, que de seguida els malgasten. Es riuen de nosaltres, [...] i diuen que com que la terra és capaç d'alimentar a tots els homes, aquests s'haurien d'ocupar simplement de la cultura. Així, [...] són lliures de les preocupacions de les coses que pertanyen a la vida i incomparablement més robustos, més sans, més grassos que els europeus.¹¹⁷²

Podem assumir que, com a mínim a un nivell parcial, algunes d'aquestes afirmacions eren exageracions que el roanès va voler posar en boca dels indígenes per poder arremetre contra el mode de vida europeu des de la tranquil·litat de la via indirecta, si més no perquè, en alguns casos, costa de creure la gosadia i la complexitat dels arguments que suposadament provenen directament dels indis “Mostren als cristians una peça d'or i els diuen: het aquí el Déu dels cristians. Per això marxen del seu país,

¹¹⁷⁰ PERNETY. *Dissertation...* Pàg. 78. Les tensions pel model a serguir, és a dir, Esparta o Atenes, va dividir als pensadors il·lustrats ja que Jean Jacques Rousseau veia Esparta com a exemple, podem aprofundir amb NEY FERREIRA, Pablo. “Rousseau y el republicanismo antiguo”. *Revista al tema del hombre*, Convivencias, LCVII. Montevideo: Chasque. Publicació *online* consultable a <http://fp.chasque.net/~relacion/0504/Rousseau.htm>

¹¹⁷¹ Per una introducció a la relació dels indis amb el medi: NERBURN, Kent. *The Wisdom of the Native Americans*. Novato: New World Library, 1999.

¹¹⁷² PERNETY. *Dissertation...* Pàg. 77-78. Hi ha moltes monografies sobre com els europeus buscaven riquesa i poder en totes les seves empreses. Podem citar l'excel·lent COLLEY, Linda. *Captives. The story of Britain's pursuit of empire and how its soldiers and civilians were held captive by the dream of global supremacy, 1600-1850*. New York: Pantheon Books, 2002.

per això venen a perseguir-nos, a caçar-nos a casa nostra, per això es maten, per això es troben sempre inquiets i preocupats.”¹¹⁷³

Het aquí el punt culminant d'aquesta part de la anti-hipòtesi de Pernetý, un punt en el que, amb una ínfima diferència d'argument, de fet va resultar que estava absolutament d'acord amb De Pauw, qui ja hem vist que, menyspreant la suposada qualitat dels productes americans, es preguntava perquè els europeus invertien quantitats tant enormes en importar-los; per la seva banda Pernetý presentarà la qüestió afirmant que, si els europeus desitjaven de tal manera els aliments que el sòl americà produïa en exclusiva, resultava força contradictori mantenir la tesi de la debilitat i la impotència de la seva natura. Aquesta serà una idea que utilitzarà profusament: les terres americanes proporcionen a Europa el sucre, el cacau, el cafè, les paneroles i les fustes precioses; les espècies; l'or i la plata i les pedres precioses; i les pells i els cotons, i això fa pensar que el continent pobre és en realitat Europa, i Amèrica seria el ric imant que atrau amb el seu esplendor.¹¹⁷⁴ De nou es tracta d'un argument que, per la seva perillositat, és posat en la boca dels indis, “La teva terra ha de ser molt dolenta perquè vinguis a prendre'm la meva, o bé tens tota la malícia de venir-me a perseguir amb felicitat. Aquesta queixa, aquest retret, és el d'un estúpid, el d'un ximple [...] o no és més una lliçó donada a les gents, que en efecte han d'anar a l'escola de la raó i del bon sentit?”¹¹⁷⁵

Finalment el natiu és presentat com el mestre, el pur patriota, aquell que és aliè a la cobdícia i que no necessita més que allò que la seva terra li proporciona, en definitiva, i en el sentit més purament clàssic de la paraula, el savi.¹¹⁷⁶

Si, els naturals d'Amèrica en tenen molt [de bon sentit]. Estimen, estimen el seu país més que el país dels altres. Estan equivocats? Què han de venir a buscar a Europa per les necessitats de la vida i la conservació de la seva existència, que és

¹¹⁷³ PERNETY. *Dissertation...* Pàg. 79.

¹¹⁷⁴ Com és ben sabut, el sistema de comerç atlàntic fou responsable del creixement econòmic europeu i fonament de la seva hegemonia mundial. Sobre la transcendència del comerç europeu consultar, BERNSTEIN, William J. *A Splendid Exchange. How Trade Shaped the World*. New York: Grove Press, 2009. I pel que fa als productes americans, SCHIVELBUSCH, Wolfgang. *Taste of Paradise...*

¹¹⁷⁵ PERNETY. *Dissertation...* Pàg. 79.

¹¹⁷⁶ Sobre aquesta relació entre els nous i vells americans, CALLOWAY, Colin G. *New Worlds for...*

l'únic objecte dels seus desitjos? Més sensats, més savis que nosaltres, són com Sócrates...¹¹⁷⁷

Però no es comportaven de la manera com ho feien degut a alguna mena de llei establerta o de moral religiosa que seguís un codi o uns valors imposats, sinó per allò que Pernetý anomenava filosofia natural que o bé els hi era pròpia o que els hi venia donada. “Aquesta indiferència dels americans per les riqueses no te pas la religió com a principi, doncs convenim gairebé de manera unànime que no tenen cap culte, i que tampoc no trobem en els seus idiomes un terme per a expressar divinitat. Es tracta d’una veritable filosofia natural i no una apatia general per tot.”¹¹⁷⁸ Pressuposava, doncs, que els indígenes americans no tenien una fe tal i com l’entenien els europeus, però això no el portava a ridiculitzar les seves creences, tal com ja hem vist que va fer Jefferson. De fet va reconèixer l’existència d’allò que els indis anomenaven el Gran Esperit com un culte a la natura, a la divinitat existent a tot arreu; i lluny de menysprear-lo, sempre des d’una perspectiva que ratllava l’etnologia, el va comparar amb el panteisme dels bramans de la Índia, establint així un lligam entre el Vell Món i el Nou que impedia arribar a una conclusió d’inferioritat en els aspectes religiosos.

I si bé la religió era entre els indis una qüestió més propera a una concepció del món que a una jerarquia i una sèrie de dogmes, existia un element de la seva cultura que pràcticament controlava la seva existència, sobretot la dels homes. En l’apartat dedicat a Jefferson també apareixia la importància d’aquesta idea, de manera que només exposarem la idea bàsica de Pernetý, que per tal de refutar l’afirmació de De Pauw de que els americans eren indiferents a la fama i a la vanitat, va introduir els seus coneixements sobre la glòria, doncs els indígenes eren “Extremadament ambiciosos de la glòria, en tot allò que fa referència a la glòria que rebran, si sobresurten per les seves accions de coratge i de bravura, i al contrari la infàmia eterna que els espera si són covards i vils.”¹¹⁷⁹ Era pràcticament una ànsia de reconeixement al valor que feia que guuessin tots els seus actes tenint en compte aquest únic objectiu, “...els encanta ser considerats molt valents i coratjosos. Aquesta ambició els porta a patir els turments més

¹¹⁷⁷ PERNETY. *Dissertation...* Pàg. 80.

¹¹⁷⁸ PERNETY. *Dissertation...* Pàg. 81.

¹¹⁷⁹ PERNETY. *Dissertation...* Pàg. 81.

horribles sense queixar-se.”¹¹⁸⁰ Pernety ens presentava una societat en la que l’individu que volia sobresortir o ser altament considerat, havia de guanyar-se els mèrits per si mateix. Ens trobem, de nou amb un atac ferotge a la societat de classes del continent europeu, que va arribar a esquitxar fins i tot la concepció hereditària del poder de la monarquia.¹¹⁸¹

Presentada com a negatiu absolut del sistema del Vell Món, a Amèrica no s’entenia que els homes acceptessin de bon grat el mandat imposat per la força, “Aquests pobles idiotes als nostres ulls conserven tal sentiment de llibertat que tracten els europeus de vils esclaus que es sotmeten cegament a la voluntat d’un sol home que disposa d’ells com d’un ramat d’ovelles i de marionetes que mou a voluntat.”¹¹⁸² El roanès ens dibuixava una societat idíl·lica, gairebé utòpica en aquest sentit, estructurada en base a l’esforç i la contribució a la comunitat. “Entre ells no hi ha cap altre honor hereditari que aquell de ser respectat com a ancians a causa de la seva experiència. El cap o capità només deu la seva elecció al seu coratge, la seva valentia, la seva bona conducta i les seves bones accions.”¹¹⁸³

L’acusació d’impavidesa i d’insensibilitat també s’aplicava a l’amor, que per a De Pauw representava una de les demostració de civilització més importants. Pernety, en canvi, el defineix més aviat com una malaltia, una exageració de les passions que obliga als homes a fer coses horribles, i un lligam extrem que provoca excessives càrregues socials i morals.

M. de P. acusa els naturals del Nou Món d’una indiferència ximple respecte a tot, i d’una insensibilitat estúpida que són, ens diu, la base del seu caràcter, de manera que cap passió no té suficient poder sobre ells com per a estremir les seves ànimes, que es tracta d’un vici de la natura, d’una feblesa de l’esperit i del cos.

¹¹⁸⁰ PERNETY. *Dissertation...* Pàg. 76. Sobre aquest aspecte en particular de la cultura indígena, SETON, Ernest Thompson.; SETON, Julia M. (comp.). *The Gospel of the...* Pàgs. 60-63

¹¹⁸¹ Sobre les monarquies del moment, podem citar aquí PÉREZ SAMPER, María Ángeles. *Las monarquías del absolutismo ilustrado*, Madrid: Editorial Síntesis, 1993, i també BLOM, Hans; LAURSEN, John Christian and SIMONUTTI, Luisa (ed.). *Monarchisms in the Age of the Enlightenment. Liberty, Patriotism, and the Common Good*. Toronto: University of Toronto Press, 2007.

¹¹⁸² PERNETY. *Dissertation...* Pàg. 82.

¹¹⁸³ PERNETY. *Dissertation...* Pàg. 81.

Però l'hem de creure més a ell que a aquells que els han freqüentat durant molt de temps? És cert que no són pas gelosos, i que es burlen dels europeus en aquest aspecte. Entre ells no es veu mai aquest furor cec al que anomenem amor. La seva amistat, la seva tendresa, tot i ser viva i animada, no els porta mai a aquests arravataments o als excessos que l'amor inspira als que n'estan posseïts.¹¹⁸⁴

Els nadius americans demostraven una moderació exemplar dels seus sentiments que lluny d'implicar una incapacitat emocional era prova d'un domini absolut del seu ésser. Això els permetia també establir normes molt laxes en les seves relacions familiars i de parella que, com que no es trobaven vinculades a lligams religiosos resultaven ser molt més lliures i obertes.

Ni les dones ni les noies ocasionen mai desordres a casa seva. Les dones són sàvies i també ho són els marits, però no pas per indiferència, sinó per la idea de la llibertat que tenen de desfer, quan vulguin, els lligams del matrimoni. Les noies són lliures, ames del seu cos i de la seva voluntat; i igual que els nois utilitzen aquesta llibertat com els sembla sense que ni el pare, la mare, el germà o la germana tinguin cap dret de fer-los retrets en aquest sentit.¹¹⁸⁵

Els individus decidien per si mateixos i la comunitat els recolzava i respectava les seves decisions, queda prou clar que Pernetý continuava pavimentant el camí que li permetia evidenciar les mancances més importants de les societats europees.

Aquest és, de fet, un punt pivotal de la seva defensa dels costums dels indis americans, que es trobava estretament vinculada a la comparació entre el Vell i el Nou Món, posant en evidència que moltes de les aparents extravagàncies per les que se'ls criticava també eren practicades en major o menor mesura pels europeus. Així, Pernetý va posar sovint a De Pauw entre la espasa i la paret i el va voler obligar, metafòricament, a acceptar que, portant el seu propi argument fins a l'últim extrem i aplicant-lo a les societats que es consideraven més elevades, com ara la francesa, els mateixos arguments que utilitzava per a afirmar la inferioritat dels americans es podien utilitzar en els europeus.

¹¹⁸⁴ PERNETY. *Dissertation...* Pàgs. 74-75.

¹¹⁸⁵ PERNETY. *Dissertation...* Pàg. 75.

La diferència residia en que aquests últims imposaven els seus propis principis a la resta i es creien amb la potestat de jutjar les comparacions, fet que el roanès sempre va defensar que s'havia d'evitar. "Sobre els altres costums, i les idees relatives al voltant d'allò que nosaltres anomenem atractiu o bellesa, cada nació els vincula a diverses coses segons el caprici i els prejudicis de l'educació."¹¹⁸⁶ Així, si els europeus s'observessin a si mateixos de la mateixa manera que els observen a ells, també es trobarien moltes faltes.

Pernety ens avisa de que "No entraré pas en altres costums europees; el gust per la bellesa i les idees de perfecció hi depenen, com a tot arreu, de les lleis, del clima i dels principis de l'educació que s'hi reben."¹¹⁸⁷ Però aporta multitud d'exemples específics comparant diferents regions europees, asiàtiques, africanes i americanes i exposant que la moda i els gustos depenen de cada lloc, la forma de pintar-se els ulls, la conveniència o no de deixar-se la barba o el bigoti, la preferència pel pèl al cos, la forma dels llavis, del cap o dels peus. Així, volia evidenciar que existien costums similars en moltes parts del globus que sempre semblarien estrambòtiques a aquells que no les compartien, i per donar encara més força a aquest argument, recordava que, igual que alguns indis, les dones europees també es tenyien els cabells, s'arrencaven la meitat de les celles, es pintaven els ulls, es foradaven les orelles per lluir-hi arracades d'or i portaven multitud de joies al coll i els braços; així mateix, la tendència dels homes a engalanar els barrets amb plomes i de les dones a fer el mateix amb flors en el seu cabell també era compartida a banda i banda de l'Atlàntic. Molts hàbits relacionats amb l'embelliment es podien considerar idèntics, però en el fons existia una diferència primordial en la intenció, doncs "Pintant-se així la pell, els indis hi troben un avantatge real, dictat per la natura i per la conservació de la seva existència; però nosaltres els europeus que utilitzem el blanc i el vermell per a maquillar-nos la cara, el coll i les parts del cos que portem nues no tenen cap altre motiu o intenció que amagar els defectes rebuts per la natura o impresos per l'edat, cosa que és una hipocresia i una veritable supèrbia."¹¹⁸⁸ De nou, l'indi resultava moralment superior a l'europeu.

¹¹⁸⁶ PERNETY. *Dissertation...* Pàg. 113.

¹¹⁸⁷ PERNETY. *Dissertation...* Pàg. 115.

¹¹⁸⁸ PERNETY. *Dissertation...* Pàg. 111.

Pel que respectava a la defensa sobre les capacitats intel·lectuals dels indis, les veus que arribaven a rebatre aquesta idea van ser molt nombroses, i Pernety va beure de totes les dolls, n'hi havia de moderats, com ara el matemàtic italià Paolo Frisi (1728-1784), que potser no va resultar tant apassionat en la seva defensa com el roanès, però que, des de la pura lògica, entenia la intel·ligència com quelcom que no es distribuïa de manera geogràfica, doncs a tot arreu es coneixia gent estúpida, i els americans no havien de ser una excepció; cosa que no implicava necessàriament que es tractés d'una característica comuna, doncs s'havia de reconèixer que al Nou Món s'havien fet avenços tècnics importants, s'havien creat nacions senceres, i a llocs com Pennsylvania o Philadelphia, per exemple, s'havien emulat totes les glòries europees. D'altres, com ara el fisiòcrata francès Pierre Joseph André Roubaud (1730-1792), preferien aportar testimonis amb una potència tal que no admetessin revocació, doncs pocs s'atreuen a dubtar de les capacitats del representant nord-americà a Europa de l'època: "Acabarem aquesta discussió amb un testimoni decisiu, el que el famós Sr. Franklin ha pronunciat a favor dels americans en ocasió de la obra del Sr. de P. en una carta que va escriure el mes de juny de 1772 a un dels seus amics a París. Afirmar que "els americans no són inferiors als europeus en força, coratge o esperit".¹¹⁸⁹

Molts d'aquests autors s'esforçaven a subratllar allò que els indis havien estat capaços d'aconseguir malgrat les limitacions del seu medi, d'entre el que destacava l'avenç agrícola a que havien pogut arribar algunes zones així com la invenció d'eines molt útils abans de que es conegués el ferro, i es preguntava com hauria evolucionat Europa sense aquest element fonamental pel seu desenvolupament. Prova de que el gir argumentatiu d'utilitzar els paràmetres americans per exposar la mentalitat europea era pràcticament un lloc comú per a molts altres pensadors.

Sense perdre cap ocasió per evidenciar els errors i l'acurada selecció de fonts que havia realitzat De Pauw, Pernety exposarà casos com el de l'experiència d'un soldat que havia fet d'emissari dels cherokee durant els anys seixanta del segle XVIII, i que segurament també havia estat una referència important per a Jefferson "...fa bé de no afegir el

¹¹⁸⁹ Sobre aquest autor, ECHEVERRIA, Durand. *Roubaud and the Theory of American Degeneration*. Washington: Institut Français de Washington, 1950. I la seva obra, ROUBAUD, Pierre-Joseph. *Histoire générale de...*

testimoni del Sr. Timberlake, quan ens diu que els iroquesos tenen un gust decidit per l'eloqüència i la poesia.”¹¹⁹⁰

Es podia arribar a acceptar que es tractés d'un tipus d'intel·ligència diferent, però el menyspreu resultava inacceptable, doncs igual que succeïa amb els principis morals, els indis posseïen un coneixement que els europeus potser havien posseït en el passat clàssic, però en aquells moments, allunyats irremissiblement per la civilització del seu vessant més natural i primitiu, havien oblidat feia temps. “Aquests filòsofs rústics reben tots els esdeveniments amb la mateixa tranquil·litat.”¹¹⁹¹

Era acceptable que degut a problemes de comunicació, a sistemes de pensament totalment diferenciats, o simplement a que no hi combregaven, els indígenes americans no entenguessin algunes de les qüestions que se'ls plantejaven, però això no els convertia en estúpids.

Plens de la rectitud que la il·luminació natural inspira, els agrada allò que és bo, allò que afecta els seus esperits; però no sempre entenen allò que nosaltres voldríem fer-los entendre, ja sigui perquè com que ignorem la seva llengua els hi expliquem malament, o perquè repugna a principis antics dels que la nostra pròpia experiència demostra que no és fàcil desprendre's.¹¹⁹²

Es podia incloure en aquesta discussió la manca d'interès, existia també la possibilitat de que els indis no tinguessin cap mena d'interès a aprendre allò que provenia dels europeus, es podia interpretar com a desídia, tal i com fa el possible pseudònim de Pernety, La Douceur, “Ho repeteixo de nou, quan un salvatge està determinat a voler aprendre una cosa, l'aprendrà, però és rar que ho vulguin.”¹¹⁹³ Però aquest fet no implicava que la natura els hagués negat la capacitat d'aprendre, doncs en molts

¹¹⁹⁰ PERNETY. *Examen des...* Vol. I. Pàg. 16. Es refereix al tinent Henry Timberlake (1730-1765), que va deixar constància impresa de la seva vida entre els cherokee en un detallat diari que fou publicat el 1765, segurament després de la seva mort. Es pot consultar la seva biografia i obra a KING, Duane H. *The Memoirs of Lt. Henry Timberlake: The Story of a Soldier, Adventurer, and Emissary to the Cherokees, 1756-1765*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press, 2007.

¹¹⁹¹ PERNETY. *Dissertation...* Pàg. 117.

¹¹⁹² Ibid.

¹¹⁹³ LA DOUCEUR. *De l'Amérique et des Americains...* Pàg. 59

aspectes demostraven tenir més facilitats per aprendre que els europeus. “Els salvatges aprenen els idiomes europeus més fàcilment que els d’aquí aprenen els seus, i en trobem molts que saben parlar francès, anglès i espanyol.”¹¹⁹⁴ I de fet hi havia molts exemples, proporcionats sobretot per missioners que havien conviscut amb ells, com ara el jesuïta italià Filippo Salvatore Gilij (1721-1789), que tot i rebutjar els seus hàbits, va reconèixer que “els indis són un poble de salvatges incults, menyspreables, de rituals i costums úniques, estranyes i cruels, però no estan mancats d’intel·ligència, tot i que són inconstants, i és fàcil instruir-los en la religió cristiana i en els costums de la vida civilitzada.”¹¹⁹⁵

Per esmentar només alguns dels punts concrets de la defensa que van ser més discutits podem començar amb les idees matemàtiques, doncs De Pauw havia afirmat que els indis eren incapaços de comptar més enllà del tres. De nou Pernety (i La Douceur), entre d’altres, van sortir en defensa dels americans en aquest aspecte. El primer va identificar la font principal de la qual l’holandès havia extret aquesta informació específica [La Condamine], i el va acusar d’extrapolar unes conclusions que només es referien a uns pobles específics, a més del fet que “...dir que no tenen aquestes paraules numèriques és dir que no tenen la suficient concepció per fer el càlcul i que els falten les nocions que es requereixen per calcular i per inventar les paraules necessàries per expressar els nombres?”¹¹⁹⁶ Afirmació que per altra banda li semblava absurda, doncs en alguns camps els seus coneixements superaven fins i tots els dels europeus “Si els americans ignoren la geometria és perquè no coneixen els conceptes de teu i meu, no tenen necessitat de posar fites per marcar els límits de les usurpacions. Saben molt bé com comptar els anys i els mesos a través dels astres sense l’ajuda de l’astronomia que nosaltres utilitzem per dirigir les rutes dels nostres vaixells.”¹¹⁹⁷ La Douceur també utilitzava l’argument de que, sabessin o no el que significava la paraula “geometria” i encara que no ho haguessin expressat mai a la europea, els indis utilitzaven operacions complexes en la seva vida diària “Tot home sap aritmètica i geometria de manera

¹¹⁹⁴ Ibid.

¹¹⁹⁵ La cita es troba a GILIJ, Filippo Salvatore. *Saggio di...* Vol. II, Pàg. xi. Podem ampliar coneixements sobre aquest autor amb D’EMPAIRE, Arleny León. *Felipe Salvador Gilij: Nuevas perspectivas americanas en la crónica dieciochesca*. Madrid: Universidad Católica Andrés Bello, 1993.

¹¹⁹⁶ PERNETY. *Examen des...* Vol. II. Pàg. 283.

¹¹⁹⁷ PERNETY. *Dissertation...* Pàg. 69.

natural segons les seves necessitats. Si es dubta, només donaré com a prova l'arc i les fletxes.”¹¹⁹⁸ I que si els seus idiomes són escassos en paraules quan se'ls compara amb els que es parlen al vell continent, potser té relació amb la simplicitat amb què viuen:

L'autor de les *Recherches philosophiques* s'imagina que els salvatges només saben comptar fins a vint, que el seu idioma és limitat i mancat de mots, que és impossible pels seus mitjans que tinguin un sentit metafísic, que no hi ha cap de les seves llengües en la que es pugui comptar més enllà del tres i que sense importar com adoctrinem els salvatges, és impossible que arribin a parlar un idioma europeu de manera mediocre. A això jo respondria que l'idioma d'una nació està en relació amb les seves necessitats, com menys en tingui, menys paraules tindrà per expressar-les; és ben segur que en cap llengua salvatge hi ha cap mot que serveixi per expressar totes les menuderies tant necessàries als nostres petimetres, però potser trobarem en les seves llengües els termes d'atracció i impuls.¹¹⁹⁹

I per acabar de demostrar el seu raonament, La Douceur decideix introduir el quadre que adjuntem en la figura 53, on desenvolupa el sistema de marques horitzontals i verticals que utilitzaven alguns indis per comptar:

¹¹⁹⁸ LA DOUCEUR. *De l'Amérique et des Américains...* Pàg. 61.

¹¹⁹⁹ LA DOUCEUR. *De l'Amérique et des Américains...* Pàg. 59.

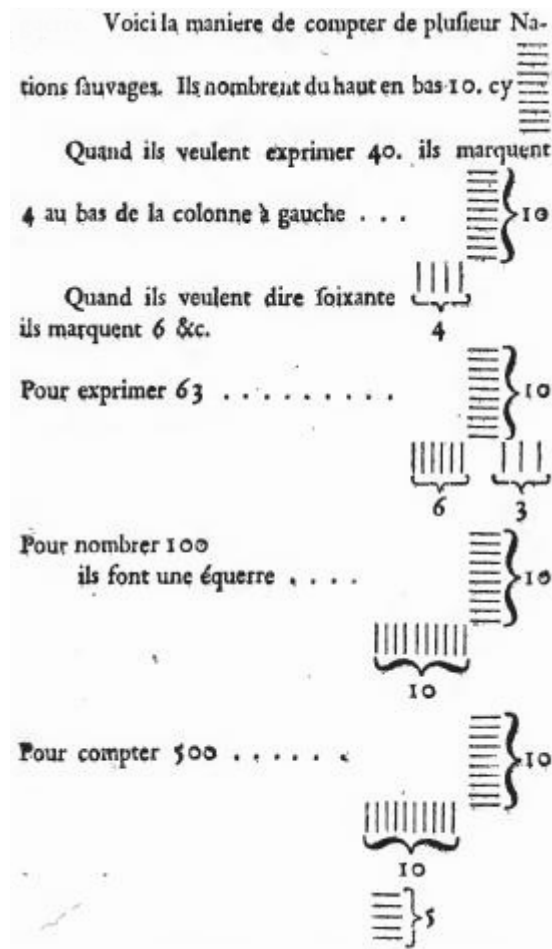

Fig. 53. Exposició gràfica de la capacitat matemàtica dels indis.¹²⁰⁰

També existien moltes proves i fonts que parlessin de la capacitat creativa i artística dels indis, podem reprendre la narració de l'anteriorment esmentat Henry Timberlake, que fou d'enorme influència per l'estudi posterior dels nadius nord-americans, i on trobem que, efectivament, s'afirma que aquests indis "...tenen una espècie de poesia lliure, que apareix en les seves cançons de guerra, d'amor, etc. D'aquestes últimes, moltes contenen poca cosa més que un home jove que estima una dona jove i que es trobaria inquiet, segons la seva manera d'expressar-ho, si no la obté."¹²⁰¹ Timberlake afegia a més la transcripció de la lletra d'una de les cançons de guerra per donar un exemple de la manera com les escrivien i de les característiques de la seva poesia, així com de la música que utilitzaven i els tons més adequats.

¹²⁰⁰ La imatge és a LA DOUCEUR. *De l'Amérique et des Américains...* Pàg. 60.

¹²⁰¹ KING, Duane H. (ed), *The Memoirs of Lt. Henry...*, Pàg. 30.

I en relació a les capacitats manuals, de nou Pernety s'encarregaria de desmentir aquesta idea posant en valor les obres d'art pròpies de les cultures americanes, comparables a les europees en bellesa i que eren apreciades arreu del món: "S'hi troben en abundància tota classe de vestimentes que s'utilitzen al país, i cada mercader té el seu lloc fixat per exposar en venta l'or, la plata, les pedres precioses i les diferents obres de plomes tant admirablement treballades que no es trobarien de més belles a la resta del món." I a la nota al peu de pàgina que segueix a aquesta frase: "Per tant no tenen l'estupidesa i la ineptitud en les arts que els atribueix el Sr. de P."¹²⁰² Podríem continuar amb abundants exemples, que el roanès aporta sobretot al segon volum de l'*Examen des Recherches...*, però donat que hem debatut amb anterioritat aquest tema, creiem que és suficient exposar aquests i esmentar que la documentació de Pernety n'aportava molts altres.

Només ens queda, sobre aquest tema, un dels exercicis favorits de l'autor que tractem, el d'oferir un mirall a l'acusador i preguntar-li si, estirant el seu propi argument, allò que menysprea no és també força comú al seu voltant, ja que si De Pauw afirmava que els salvatges eren animals perquè no sobresortien en les arts i les ciències, què era doncs la meitat de la població europea?

Les mateixes dones europees, a excepció d'algunes en tant petit nombre que les podem descartar, no han assolit mai la perfecció en cap ciència i no han escrit. Hauríem de dir llavors allò que el Sr. de P. diu dels americans amb els que les compara, que són una espècie embrutida, estúpida i que no n'hi ha cap que sàpiga pensar?¹²⁰³

Ens queda, per acabar amb Pernety, exposar breument la contrarèplica sobre un assumpte fonamental d'aquesta segona fase dels atacs, "Les declamacions de M. de P. no només s'estenen als indígenes antics i nous d'Amèrica, també ataca els criolls amb el mateix calor i sense estar millor fonamentat."¹²⁰⁴

¹²⁰² PERNETY. *Examen des...* Vol. I. Pàg. 140.

¹²⁰³ PERNETY. *Examen des...* Vol. II. Pàg. 79.

¹²⁰⁴ PERNETY. *Examen des...* Vol. II. Pàg. 140.

Aquí és on el roanès va ser més dur amb De Pauw en relació a la manipulació de les fonts, doncs va dedicar molt d'esforç i moltes pàgines a demostrar que s'ho havia inventat tot, i que posava paraules en boca d'autors que no les havien dit mai. No semblava haver-hi cap altra explicació, ja que si realment hagués llegit Condamine o Ulloa com deia que ho havia fet, no hauria gosat contradir-los com ho feia, doncs en les obres d'aquests es trobaven proves suficients com per a arruïnar totes les seves afirmacions.

Don Juan només parla en aquest apartat dels criolls de Cartagena, i M. de P. ho generalitza a tots els criolls sense excepció. No ens hem de sorprendre, la seva manera de fer és concloure des d'allò particular a allò general, contra totes les regles de la lògica. També ha necessitat utilitzar només allò que ha trobat que pot afavorir la seva hipòtesi, i en això s'assembla als animals verinosos, que transformen en verí els millors aliments.¹²⁰⁵

La defensa específica va ser molt similar a l'aplicada pels nadius, doncs s'alabava la seva forma física per tal de demostrar que no existia cap tipus de deficiència, "En general els mestissos són d'una talla per sobre de la mediocre, molt ben fets i molt ben proporcionats, igual que els criolls."¹²⁰⁶ També es reconeixien les seves capacitats intel·lectuals i la facilitat per aprendre qualsevol especialitat que se'ls pogués ensenyar, "Els joves de bona família s'apliquen a l'estudi de la filosofia i de la teologia, alguns de la jurisprudència, sense necessitat de voler-ne fer professió. Tenen molt d'èxit en aquestes ciències..."¹²⁰⁷ Si existia algun àmbit específic en el que no sobresortissin o no fossin especialment versats, no es devia pas a una mancança pròpia, sinó a la dificultat de trobar bons mestres "...la poca ocasió que tenen els joves de freqüentar persones instruïdes en aquestes ciències, i que els puguin ensenyar, doncs els mercaders que el comerç atrau a aquests països no són gaire donats a aquestes coses."¹²⁰⁸

¹²⁰⁵ PERNETY. *Examen des...* Vol. II. Pàgs. 157-158.

¹²⁰⁶ PERNETY. *Examen des...* Vol. II. Pàg. 171.

¹²⁰⁷ PERNETY. *Examen des...* Vol. II. Pàg. 171.

¹²⁰⁸ PERNETY. *Examen des...* Vol. II. Pàg. 172.

El nombre de casos concrets que esmenta Pernetý a aquest respecte és força elevat, parla de criolls com ara el peruà Don Pedro Maldonado (1704-1748), que havia arribat a establir lligams amb els acadèmics francesos i alemanys, sobretot amb Condamine, que havia estat anomenat corresponsal de l'acadèmia i realitzat treballs sobre geografia que s'havien convertit en referència obligada, o com el doctor peruà Pedro de Peralta y Barnuevo (1663-1743), així com altres innombrables exemples anònims d'escriptors, lingüistes, pintors i tota mena d'intel·lectuals i artistes, als que afegeix també les seves pròpies experiències coneixent.¹²⁰⁹

En un moment donat accepta un lleuger desavantatge per part dels criolls respecte a aquells que acabaven d'arribar al Nou Món, però que no es derivava d'una influència maligna del clima o el medi, sinó de les mateixes raons que es donarien si un alemany se n'anés a viure a Espanya; necessitaria un temps per a aclimatar-se al nou clima i els nous costums. En qualsevol cas, passat un període variable no només deixarien de degenerar, sinó que prosperarien. Un altre element exposat aquí era la manca de control social i moral a que s'havien abandonat molts dels europeus que hi havien emigrat. Pernetý dibuixava una imatge de disbauxa de la que l'abundància de mal veneri n'era només una prova. Així doncs l'argument de De Pauw quedava doblement anul·lat, perquè si existís un motiu de debilitat s'hauria d'atribuir, en tot cas, al mal comportament durant la joventut.

No és pas al clima sinó a l'excés exagerat dels criolls en la seva edat més tendra a la que hem d'atribuir l'afebliment de la seva constitució, i veritablement la mateixa causa produeix a l'Amèrica septentrional aquesta degeneració sensible i aquesta alteració progressiva de constitució de la que parlen...¹²¹⁰

La prova definitiva de que els europeus instal·lats a Amèrica i la seva descendència eren capaços de realitzar qualsevol tasca que es proposessin residia en les mesures que s'estaven prenent des de les metròpolis, que imposaven restriccions i es preocupaven

¹²⁰⁹ Sobre aquest autors, podem citar algunes obres en les que apareixen de manera prominent, sobre Maldonado, FERREIRO, Larrie. *Measure of the Earth: The Enlightenment Expedition that Reshaped Our World*. New York: Basic Books, 2011; sobre Peralta SÁNCHEZ, L. A. *El Doctor Océano. Estudios sobre Don Pedro de Peralta Barnuevo*. Lima: Universidad Nacional Mayor de San Marcos, 1967.

¹²¹⁰ PERNETY. *Examen des...* Vol. II. Pàg. 163.

per l'aparició d'algunes ments brillants entre els criolls i els mestissos en les seves colònies.

La manera com s'han comportat les nacions europees fins ara en relació a les seves colònies d'Amèrica, prova clarament que no tenen una idea tant desavantajosa dels criolls com M. de P., no només els creuen capaços de rebre instrucció per les arts i les ciències, sinó que fan lleis per evitar que les exerceixin, i sotmetre doncs els criolls a la necessitat de dependre d'elles.¹²¹¹

I l'exemple més clar eren els territoris britànics de Nord-Amèrica, que ja donaven clares mostres de les seves capacitats per deslliurar-se de la subordinació política i econòmica.

Les colònies angleses han provat molt bé que la bona idea que els europeus tenen d'elles era fundada. Anglaterra va sentir bé, però massa tard, que els criolls no són ni ximpls ni estúpids, doncs els donen avui tantes inquietuds i tants problemes, i proven com va ser un error deixar-hi desenvolupar les arts i les manufactures.¹²¹²

Conclusions a Pernetý

Arribats aquest punt, podem acabar amb un repàs molt breu a les idees més rellevants que hem exposat fins ara de la obra de Dom Pernetý, i que es reparteixen en tres punts bàsics: l'escrupolosa crítica als atacs de Cornelius De Pauw; la seva perspectiva pràcticament etnològica del problema; i la utilització que va realitzar del debat per a arremetre contra algunes de les desigualtats més clares de les societats europees.

En primer lloc, doncs, reiterem que, d'entre el gran nombre de crítiques que van aixecar les *Recherches philosophiques* de l'escriptor holandès, hem de suposar que les *Dissertations...* van ser o bé les més encertades o bé les més punyents, doncs només aquest llibre es va merèixer una resposta d'aquell, que si bé no va canviar pràcticament res de les seves afirmacions originals, com a mínim es va sentir obligat a reiterar-les i a reforçar-les amb d'altres testimonis i arguments.

¹²¹¹ PERNETY. *Examen des...* Vol. II. Pàg. 168.

¹²¹² PERNETY. *Examen des...* Vol. II. Pàg. 169.

Aquest debat en segon pla entre De Pauw i Pernety es nodreix de multitud d'atacs personals entre dos pensadors que entenien l'estudi de la natura i del món d'una manera tant diametralment oposada que hem cregut oportú presentar el segon, que representaria un punt de vista molt més científic, com la negació oposada del primer, estancat encara en una percepció força més premoderna. Hem vist com molt sovint van usar postulats gairebé idèntics i es van dedicar a girar-ne el significat per tal d'inutilitzar l'argument de l'altre alhora que malmetien també la seva reputació. El roanès acusava sobretot el seu contrari d'haver manipulat exageradament les fonts per tal de reafirmar una hipòtesi preexistent que només es podia mantenir a través de la mentida, i el fet que ell hagués estat l'únic d'entre els dos que havia visitat Amèrica també el va portar en nombroses ocasions a utilitzar la seva experiència com a argument de pes davant de les acusacions d'aquell.

En segon lloc, el testimoni de Pernety resultava especialment interessant i original comparat amb els altres tres que han centrat la nostra atenció fins ara perquè va ser l'únic que va realitzar els seus anàlisis des d'un esperit de comprensió i de respecte, element bàsic a l'hora d'entendre el seu estudi dels indis americans. Va ser molt curós de no introduir mai judicis eurocèntrics que poguessin contaminar les seves conclusions.

I per últim, la seva aportació també resulta especialment destacable gràcies a les nombroses comparacions que va realitzar, sempre que l'argument ho permetia, entre les suposades debilitats del continent americà i costums o idees molt similars que també existien a Europa. Resultava clar que rebutjava d'entrada la suposada superioritat europea i que atacava de manera indirecta, a través d'exemples de les societats dels natius, les injustícies més flagrants de l'estructura social i política del Vell Món.

Conclusions i reflexions finals

Arribats a la conclusió, i a mode de recapitulació final, volem plantejar *a posteriori* una autoavaluació de la recerca que hem realitzat amb aquesta tesi doctoral que giri al voltant de tres punts bàsics que haurien d'ajudar a recordar: en primer lloc la seva estructura, en segon lloc el seu contingut, i en tercer lloc l'estat d'assoliment dels objectius que ens vàrem proposar en començar, juntament amb els problemes metodològics associats que hem pogut trobar durant tot el procés; d'aquest últim voldrem derivar també algunes idees noves que han sorgit durant l'estat més avançat d'aquest projecte, que ens ha resultat impossible afegir en el text definitiu, però que ens plantegem com a possibles futurs projectes d'investigació.

Breu justificació de l'estructura

Així doncs, pel que fa al primer punt, que tractarem molt breument, direm que l'estructura d'aquesta tesi finalment s'ha articulada al voltant dels dos capítols centrals que tracten les posicions enfrontades durant l'anomenada controvèrsia americana, aquells que hem titulat “Buffon i De Pauw: la inferioritat americana teoritzada” i “Jefferson i Pernety: desarticulant la teoria de la inferioritat” respectivament. Són la part fonamental del nostre treball, d'aquí que siguin també els apartats més extensos amb diferència, i que la resta de seccions serveixin bàsicament com a complement del seu contingut. Vam afegir el capítol que porta per títol “La natura al segle XVIII” com a preàmbul teòric als dos anteriors, doncs crèiem que era necessari aclarir alguns conceptes propis de la època relacionats amb aquest tema i que resultaria molt més còmode, de cara a la lectura, fer-ho en forma de prefaci que no pas incloure la informació dintre del propi cos que, donada la seva estructura, hauria significat una constant i innecessària repetició d'informació. Deixant de banda la introducció de la tesi doctoral, que compleix les funcions bàsiques d'un apartat d'aquestes característiques, només ens queda realitzar un breu apunt sobre les “reflexions” que acompanyen a les “conclusions” d'aquesta última secció. Es tracta d'unes idees la inclusió de les quals, malgrat la seva brevetat, ens semblava imprescindible per tancar l'aprofundiment en el debat i per reforçar allò que, en iniciar la redacció, ens plantejàvem com un dels nostres objectius primordials i així ho vàrem plasmar en el subtítol de la pròpia tesi, concretament a “...els efectes en la seva construcció nacional”.

Continguts

Però pot resultar més senzill analitzar els apartats citats en el paràgraf anterior, que conformen l'estructura d'aquesta tesi doctoral, si passem al segon punt dels tres que ens guien en aquesta secció, l'examen del seu contingut. Més que una reiteració, pretenem que sigui un repàs a les qüestions més importants que s'hi han tractat, i que ens permeti recapitular i posar en perspectiva tot allò que hem dit fins ara alhora que recalquem la rellevància de les nostres aportacions.

Pel que fa a la introducció, només volem destacar ara el primer dels seus apartats, doncs la resta els anirem recuperant a mesura que avancem en aquesta secció. Així, es tracta d'un capítol que, de forma similar a aquestes conclusions però en un sentit completament invers, ens va servir com a presentació *a priori* d'algunes de les idees que consideràvem bàsiques prèviament al tractament específic de la nostra temàtica principal; i hem de dir que, un cop finalitzada la nostra feina, encara ens continua semblant un encert haver-les inclòs, doncs hi vàrem poder explicar elements molt genèrics que ens van ajudar a emmarcar la controvèrsia americana durant el segle XVIII i que més endavant, malgrat la seva importància i degut a l'estructura que va anar prenent la tesi, no va resultar adequat de tornar-les a reprendre o només les vam poder esmentar en diversos moments puntuals de manera tangencial i complementària. En qualsevol cas, creiem que l'exposició dels diversos discursos filosòfics que tenien lloc en la època il·lustrada i que van influenciar i donar forma al debat i a les contribucions dels seus protagonistes, com ara el problema bidireccional de la confrontació amb l'alteritat, les concepcions de superioritat o inferioritat per part de les diverses parts del món –i en concret Europa i Amèrica–, i els corrents de pensament econòmic, polític, artístic i científic, va complir el seu objectiu de proporcionar una primera ullada al xassís més genèric sobre el que s'hauria d'estructurar tota la controvèrsia americana.

Amb el primer capítol pròpiament dit, titulat “La Natura al segle XVIII” la nostra intenció era emmarcar la discussió i els seus participants a un nivell més concret, el de l'estudi de la natura durant l'època en que es va desenvolupar el debat que tractem. Donada la dificultat que va suposar per a nosaltres la primera immersió conceptual en la discussió, principalment degut a l'evolució de les accepcions d'alguns dels mots més

emprats i sobretot al canvi substancial que aquesta branca, o branques, de la ciència ha sofert en els últims tres segles, ens va semblar imprescindible realitzar un preàmbul teòric que preparés al lector, doncs el cert és que els intents de comprensió i d'explicació de la natura van ser l'excusa i la causa principal que va generar el debat americà. L'enorme importància a diversos nivells que va arribar a assolir l'interès en el medi i la seva possible influència en l'ésser humà no pot ser dissociada del tema que ens ocupa, doncs això implicaria perdre de vista la mentalitat científica de l'època i les motivacions dels participants. I encara més important per als nostres objectius, ens hauria mancat un pilar essencial per a comprendre com un canvi de perspectiva en la manera d'entendre la natura va acabar sent assumit com a part essencial del discurs identitari dels Estats-Units.

Hi ha alguns elements primordials respecte a les ciències de la natura durant el segle XVIII que vàrem tractar en aquell capítol que ens han ajudat a comprendre a un nivell més profund les postures del comte de Buffon i de Thomas Jefferson –així com dels seus seguidors– durant la controvèrsia americana, i que considerem oportú repassar aquí.

En primer lloc, es tracta del moment en que la ciència moderna tal i com la considerem avui dia, amb la seva especialització i metodologia pròpies, es desenvolupa de manera més forta, i això es deu en gran mesura a l'obsessió epocal per la comprensió del medi. La compartimentació dels sabers en les diverses categories que van donar lloc a la botànica, la química, la física o la meteorologia entre d'altres, és part intrínseca del nostre debat, que en realitat és la confrontació entre el pensament precientífic, representat en aquest cas pel comte de Buffon, i el naixement de la ciència pròpiament dita, del que sens dubte Thomas Jefferson en va ser un pilar essencial.

La superació de l'explicació estrictament teològica del món i de teories prèvies com el mecanicisme, que ja no semblaven adequades, va portar a diversos autors a trobar alternatives en diverses direccions, que paradoxalment, van fer que en alguns casos s'acabessin trobant en el mateix punt. És el cas precisament del gran naturalista francès i de qui seria tercer president dels Estats Units.

Com resultava gairebé inevitable a l'època, tots dos compartien l'assumpció de que el món havia estat una creació divina; però l'aparició de nous aparells, com el microscopi i el telescopi, que permetien una nova percepció del món i que provocaven alhora moltes preguntes difícils de respondre, els va portar a realitzar importants variacions de la concepció més genèrica. Pot semblar que la fortíssima emergència del mètode científic hagués hagut de solucionar d'arrel moltes d'aquestes qüestions, però el cert és que d'alguna forma va ser també part del problema, doncs va crear una multiplicació de les interferències ja de per si considerables entre unes teories i unes altres, doncs bàsicament es va venir a sumar als intents d'aproximació al fet diví des d'una nova perspectiva.

Seguint la evolució d'aquesta idea, podem posicionar tant a Jefferson com a Buffon en un punt entremig entre les explicacions teològica i científica, però per motius força diferents. Tots dos tenien una comprensió de la natura que en algun moment hem comparat amb el panteisme, doncs assumien el seu origen diví, i per tant creien rotundament en la teoria del fixisme, que afirmava que la terra havia estat creada tal i com és en el moment actual; ambdós es trobaven en algun punt entre les corrents imperants a l'època: el mecanicisme, que interpretava que tots els organismes vius depenien exclusivament de fenòmens explicables a través de la ciència, i la fisicoteologia, que volia explicar tot allò que succeïa en el món, inclosa la ciència, a través de la religió.

Però les similituds entre el pensament d'aquests dos grans autors no acaben aquí, doncs no només compartien els fonaments, sinó també la conclusió. Per a Buffon, la natura era una espècie d'obrer que havia rebut les instruccions i les ordres necessàries per dur a terme la seva feina de manera autònoma; i per a Jefferson la funció de Déu havia estat molt similar a la de l'arquitecte que, un cop acabat l'edifici, no té necessitat de continuar vigilant-lo per assegurar-se de que continua en peu. Es tracta en realitat de la mateixa afirmació plantejada des de dues perspectives lleugerament diferents, però el cert és que ambdós estaven atacant una altra de les nocions assumides com a dogmes en l'estudi de la natura durant el segle XVIII, la de les causes finals, que creia provat que

Déu es trobava darrera de cadascun dels esdeveniments, per minúsculs que fossin, que succeïen al món, i que a més a més absolutament tot havia estat concebut per plaure l'ésser humà.

Així doncs, d'on prové la polèmica? Si Jefferson i Buffon estaven d'acord en els punts de partida i fins i tot en la conclusió, perquè en aplicar les seves idees al continent americà van generar una de les discussions més importants de la seva època? Doncs creiem que, gràcies a aquesta introducció conceptual i teòrica que repassem aquí i sobretot a la representació dels nostres protagonistes en el que fou el seu habitat temporal i conceptual, hem pogut concloure que la única gran diferència, la enorme fissura que separava al de Montbard i al de Monticello va ser el mètode.

Buffon es va deixar influenciar en excés per la metodologia precientífica, la confiança en els mites heretats i tergiversats durant pràcticament dos-mil anys, i les fonts tendencioses i poc fiables, tant abundants en una època en que la literatura de viatges era el gènere literari per excel·lència, eren el fonament de les seves descripcions, classificacions i plantejaments, que només necessitaven ser coherents i quadrar amb la hipòtesi preestablerta per ser considerats vertaders.

Per la seva banda, Jefferson es va decantar per la ciència moderna, la sistematització de la recollida de dades i el seu tractament de manera que se'n poguessin extreure conclusions empíricament demostrables, i per la confiança exclusiva en les fonts que poguessin ser considerades erudites i en els autors que fessin palesa la seva formació.

En interessa especialment aquest últim cas, doncs en tal disjuntiva, el posicionament més proper al mètode científic de qui havia de ser un dels pares fundadors de la pàtria nord-americana i escriptor principal d'alguns dels seus documents més definitoris, ens ha evocat al llarg de tota la nostra investigació una relació prou clara entre aquest fet i l'actual pragmatisme nord-americà. Parlem d'una nació que es va crear a si mateixa en un període en el que l'estudi i la interpretació de la natura era la principal preocupació de tot tipus d'intel·lectuals d'arreu del món; però precisament pel que feia a aquesta perspectiva mundial, els futurs Estats Units, donat el seu estatus de colònia, sempre es

trobaven en inferioritat davant d'Europa, on es trobaven els que es consideraven els millors naturalistes, els veritables experts en la matèria que tenien les millors col·leccions, els millors museus, les millors xarxes de recol·lecció d'espècimens – incloent els provinents d'Amèrica- als que per altra banda només ells podien posar nom, i les universitats, societats i grups en els que es rebia la millor formació al respecte.

Creiem que ens trobem davant d'un element molt important en la definició de la nació que estava a punt de néixer, sobretot tenint en compte que un cop va succeir la separació política i econòmica i va arribar la independència, els naturalistes nord-americans van trencar també la seva dependència amb els referents europeus i van començar a treballar de manera autònoma, creant els seus propis clubs i societats d'estudi de la natura i fomentant l'educació formal d'aquestes matèries en escoles i universitats. A més a més, tots aquests estudiosos es van apropiat també, com ho havia fet Jefferson, del mètode científic, i el van aplicar sistemàticament a totes les seves recerques, fent créixer exponencialment els resultats a mesura que es multiplicaven les línies d'investigació.

Per primera vegada en la història, els nord-americans, de manera gairebé exclusiva, s'ocupaven de l'estudi de la natura nord-americana; que per altra banda no es podien permetre obviar, doncs la necessària rapidesa amb que havien de construir i desenvolupar el seu propi país i la importància que tenia el seu medi, com a font inesgotable de recursos però també de nombrosos impediments, ho convertia pràcticament en un imperatiu, i la seguretat i fiabilitat que proporcionava la metodologia científica semblava la millor manera de dur-ho a terme.

Acabat l'anàlisi final del primer capítol d'aquesta tesi, podem passar al següent, titulat "Buffon i De Pauw: la inferioritat americana teoritzada". Es tracta de la secció en la qual finalment hem analitzat en detall un dels bàndols del que hem anomenat "el debat americà", el dels atacants, o com el títol indica, els precursors de la tesi de la degeneració del continent americà, representats principalment per Georges-Louis Leclerc, Comte de Buffon, al qual vàrem voler complementar amb Cornelius De Pauw.

El propòsit fonamental en aquest cas era realitzar un buidatge en profunditat de les obres d'aquests dos autors que estiguessin relacionades amb la temàtica americana i exposar-les de tal manera que continguessin totes les temàtiques rellevants que van ser tractades durant la controvèrsia sense que això significués caure en repeticions i redundàncies. Això ens hauria de permetre treure les nostres pròpies conclusions i allunyar-nos de les interpretacions més clàssiques de la discussió. Així mateix, vam tenir en compte quina hauria de ser la organització del tercer capítol, el que tracta el bàndol dels defensors i que analitzarem més endavant, per tal de fer-les coincidir tant com fos possible, doncs parlem de dos blocs bessons que només s'entenen si es llegeixen de manera conjunta i que, donada la complexitat d'alguns dels temes que s'hi tracten, vam creure que resultaria molt més senzill si les seves estructures eren pràcticament idèntiques.

Però pel que fa al capítol que ens ocupa, des de bon començament va resultar evident que el naturalista francès tindria un paper preponderant, i que només usariem l'holandès per a afegir aquells plantejaments que resultessin innovadors i que aportessin quelcom inèdit a la controvèrsia, i d'aquí que l'espai dedicat a un i altre resulti tant desigual. Tot i així, les opinions i els mètodes dels dos autors són molt similars, doncs parteixen de la base de l'absoluta inferioritat americana i realitzen els seus plantejaments de manera que les fonts i els casos utilitzats provin de la hipòtesi preconcebuda; no hi ha deducció, sinó presumpció i especulació.

A l'inici d'aquesta secció vàrem introduir algunes reflexions al voltant del sentiment compartint entre els europeus de que eren el poble més avançat de la terra, i que per tant eren també superiors en tots els aspectes a qualsevol altre continent. Així, el suposat anti-americanisme de Buffon i De Pauw en realitat formava part d'una corrent molt més generalitzada del que vam anomenar europeisme que no només assumia que tot allò provinent d'Europa era millor, sinó que qualsevol cosa, element o ésser, pel simple fet de ser diferent al possible equivalent europeu, era necessàriament inferior a aquest. Els atacs al Nou Món, s'emmarcaven doncs en una dinàmica de gairebé tres-cents anys de propaganda negativa de cronistes, viatgers i conqueridors; i alhora en aquesta concepció global, que sovint ocorria també des de l'exterior, de preponderància d'allò europeu.

Aquesta idea ens porta a plantejar-nos fins a quin punt els Estats Units van reaccionar a tots els atacs realitzant un exercici que veurem com resultava molt comú entre el grup de defensors, el de girar els arguments en contra i positivitzar-los al seu favor. Així, en la construcció del discurs que havia de neutralitzar totes les calumnies es podria apreciar el naixement del xovinisme extrem tant propi de la mentalitat nord-americana que ha perdurat fins al dia d'avui.

El primer autor tractat i el preponderant en aquest capítol és el comte de Buffon, les idees del qual són introduïdes per una breu biografia i una explicació genèrica de la seva obra més important, la *Histoire Naturelle*, que obviarem aquí perquè ens interessa més centrar-nos en les seves conclusions i en allò que en podem extreure. Podem apuntar només que es va tractar d'una de les figures preeminentes, sinó la més important, del naturalisme del segle XVIII i que els seus llibres van tenir un enorme èxit editorial tant en el món acadèmic com en el més popular.

La significació de la seva aportació en la controvèrsia americana es basa en l'intent d'encabir tot el coneixement sobre el medi que es tenia a l'època en una hipòtesi global realitzada des d'una perspectiva il·lustrada, que buscava la descripció dels fenòmens més que no pas el descobriment de les seves causes, i que en deixava els factors religiosos al marge.

Tot i que les divisions podien ser molt diverses, la estructura que nosaltres hem donat al text ha estat temàtica, de manera que hem seleccionat els que creiem que són els quatre arguments més importants de tota la seva teoria, centrats al voltant del clima, la geologia, els animals i l'ésser humà. La simplificació màxima de la postura d'aquest gran naturalista francès és senzilla: Amèrica és inherentment inferior degut a la seva situació geogràfica i a les característiques del seu clima; es tracta de factors insalvables que condemnen el Nou Món a la degeneració permanent, de manera que tot allò que hi neixi o creixi, serà inevitablement lleig i dèbil.

El comte de Buffon va crear una teoria extremadament sòlida perquè es justificava a si mateixa en múltiples fronts de manera que l'assumpció d'una de les premisses portava gairebé inevitablement a l'acceptació de la hipòtesi més genèrica. Sense oblidar que parlem d'una presumpció prèvia, Leclerc va aconseguir, a través, sovint, de vertaders exercicis de gimnàstica literària, que tots els fets, fins i tot aquells que semblaven contradir de ple tot el seu pensament, acabessin formant-ne part i legitimant-lo.

La geologia i el clima eren dos d'aquests factors que jugaven un paper més important i als que Leclerc retornava sovint per assignar-hi l'origen de la inferioritat. Amèrica es presentava com un continent jove en el sentit més estricte, considerant que havia emergit més tard que la resta d'entre les aigües de l'oceà, això atorgava una explicació "lògica" a la enorme abundància de pantans, a la enormitat dels rius i al seu gran calat, doncs donada la seva curta història geològica, la terra no havia tingut encara temps d'assecar-se i d'arribar a un estat de maduresa. Però hi havia encara un segon element de condemna primigènia, doncs tots els elements geològics que podien afectar significativament la vida del Nou Món, com ara les muntanyes i els rius, anaven en la direcció errònia –és a dir, diferent a la europea–, i això provocava que la climatologia es veiés afectada i es reforcessin encara més les condicions nocives per la vida. Amèrica es va definir com el continent fred i humit, i aquests dos adjectius es van aplicar també a tota la vida s'hi generava, incloent-hi ens homes.

Essent aquestes circumstàncies de partida tant tremendament negatives, resultava impossible que la terra del Nou Món produís res que pogués ser llunyanament comparable en qualitat als minerals, vegetals, animals o humans europeus.

Buffon va centrar la seva atenció en els animals, i en especial en els quadrúpedes, i va realitzar nombroses generalitzacions de casos individuals que arribaven al seu coneixement a través de relats de viatgers però també dels espècimens que li arribaven i que havien d'engrossir el cabinet del rei, del que n'era el màxim responsable. Essent un fixista i convençut per una banda i completament contrari a les classificacions científiques de l'altra, va idear un no-sistema pel qual les suposades evolucions de les espècies en realitat eren degeneracions de les races originàries, a les que anomenava

animals nobles, de manera que com més procliu fos un animal a patir una degradació del seu prototipus, més baix es trobava la seva espècie en l'escala de la natura.

En això trobem un altre de les idees fonamentals del comte, l'aplicació de la moral humana a la natura i la divisió dels animals entre “bons” i “dolents”. Això li permetia, per exemple, enfrontar-se a l'aparent contradicció de tot el seu plantejament que suposava la existència d'enormes rèptils i insectes en el Nou Món, afirmant simplement que es tractava d'éssers menyspreables que no podien implicar cap mena de bondat del medi, ans al contrari. Els animals realment importants, els nobles, com el cavall o l'elefant, no existien a Amèrica, i això venia a demostrar que es tractava d'un lloc incapaç de produir vida valuosa.

La inferioritat dels animals americans es podia percebre en la seva menor talla i la seva debilitat generalitzada i en la existència de moltes menys espècies comparativament amb Europa. Els casos en que semblava haver-hi semblances suficients entre dues races dels dos continents com per a considerar-les de la mateixa família –els cèrvids van ser un cas preeminent en la discussió–, els membres de la mateixa pertanyents al Nou Món sempre presentaven trets que els convertien en els descendents bastards dels europeus; i aquells que eren tan extremadament diferents que no admetien cap mena de comparació, com ara els peresosos, eren considerats poc més que monstres.

L'impediment era constitutiu, de manera que resultava impossible que un animal noble, gran i fort, naixés o creixés a Amèrica, i això incloïa també aquells que havien estat importats pels europeus, que, afectats per les mateixes condicions, hi degeneraven ràpidament.

En el pas dels animals a l'Índia resulta gairebé automàtic, i tot i que no sembla que Buffon tingués un especial interès en aprofundir en aquest aspecte, ens trobem bàsicament amb un trasllat simple dels arguments ja esmentats. La única diferència va ser que, donada la seva naturalesa humana, el salvatge és considerat també com a causa de la inferioritat doncs ha estat incapaç d'assumir el seu paper de domini sobre la resta de la natura, no ha practicat la domesticació dels animals ni ha efectuat cap dels canvis

necessaris en el seu entorn que haurien permès la seva millora, plantejament que alhora queda justificat per la influència del clima que impossibilita, igual que feia amb la fauna, que els indis surtin d'aquest estat de salvatgisme en el que es troben.

Així, l'americà aborigen és presentat com una bèstia més, víctima i alhora culpable de la degeneració del seu món. Els defineix com pocs en nombre, dèbils, mancats de passió, de voluntat, i d'intel·ligència, freds, i, la que potser era l'acusació més rotunda, inconscients de que el seu estat és menyspreable. Sense estendre-s'hi gaire, Buffon apuntava a alguna possible millora pel que feia a la situació dels indis, però hauria d'arribar necessàriament de la mà dels europeus, que els ensenyessin les possibilitats de la seva raça i els ajudessin a viure de manera civilitzada i a crear societats sofisticades. El problema afegit era que, donat que el problema semblava estar adscrit a la terra i al clima del Nou Món, els colons que arribessin d'Europa acabarien patint la mateixa degeneració que la resta de les espècies animals. I així la condemna quedava sentenciada.

El que hem dit fins aquí resumeix a grans trets les afirmacions que podem trobar en els diversos volums de la *Histoire Naturelle* sobre la teoria de la degeneració americana. Cal dir que, en l'esperit filosòfic i precientífic propi de la època, la obra de Leclerc és plena de contradiccions, suposicions i generalitzacions i que va obviar molts elements dels que tenia coneixement però que li resultaven incòmodes per la defensa i continuïtat de la seva teoria. Tot i així es va convertir en el treball de referència per a tots aquells que volguessin aproximar-se a l'estudi de la natura al Nou Món i la seva influència es deixa sentir fins a ben entrat el segle XIX.

Abans de fer-ne unes conclusions definitives, veiem l'ampliació i radicalització de la teoria buffoniana que va realitzar Cornelius De Pauw, que, més que no pas el seu contingut, és l'element que resulta rellevant de la seva obra *Recherches philosophiques sur les Américains*. Aquest autor es va posicionar clarament en contra del discurs cada vegada més comú a Europa de que la vida salvatge representava l'esperit real de l'ésser humà, les seves bondats i morals més primitives i arrelades; i va utilitzar Amèrica, i en concret els seus indígenes, per a desfer aquesta idea.

Amb aquest objectiu en ment, De Pauw va concentrar tots els seus esforços en demostrar la incapacitat absoluta dels indis americans: va realitzar tota mena de manipulacions i exageracions en el seu discurs i va seleccionar amb cura només aquelles fonts que podien servir pel seu propòsit per tal de demostrar el vici radical existent al Nou Món que impossibilitava la millora, el creixement i la propagació de l'especie humana en aquelles terres.

Allò que per a Buffon havia estat només la extensió natural del discurs aplicat als animals, l'escriptor holandès ho afirma amb rotunditat i aporta una interpretació tant extrema, un nivell d'abús verbal tant desproporcionat, que fins i tot va provocar que el gran naturalista francès revisés alguna de les seves afirmacions i es desdigués o reinterpretés parts del seu discurs.

Tot i que el text que hem dedicat a De Pauw també es troba dividit en apartats similars als que articulaven el contingut de Buffon, les seves aportacions respecte el clima, les plantes i els animals americans ens interessaven aquí molt relativament, doncs es tracta de repeticions del que aquest ja havia dit, amb la única diferència que l'holandès va portar la seva caracterització fins a l'extrem més negatiu i la va engalanar amb els exemples més extraordinaris que va poder trobar a la bibliografia que va consultar.

Però ens interessa sobretot la seva descripció sobre els americans, en els que s'encabien sense gaire diferenciació els nadius, els criolls o colons i els seus descendents. Aquesta és de fet, la que considerem la contribució més important de De Pauw a la polèmica: el fet que hi posés l'home a l'epicentre dels seus atacs, doncs ens permet apreciar un dels casos més extrems d'hipòtesi contrària a la idea del "noble salvatge"; la il·lustració i l'enciclopedisme, defensors de la civilització com a sistema òptim d'organització social, en el seu vessant més radical i agressiu.

A ulls de De Pauw, els indis americans són una raça degenerada en un estat d'absoluta decadència que no pot ser revertit. Els atribueix totes les característiques físiques negatives amb les que ja els descrivia Buffon, però hi afegeix el seu estil corrosiu, fins

al punt de convertir algunes característiques aparentment positives, com podia el fet vivien més anys, en la evidència del seu estat malaltís. En aquest sentit, podem reconèixer que l'holandès es va atrevir a afrontar algunes de les idees que el francès va decidir obviar o ignorar, si bé no va aconseguir que les seves conclusions, basades en suposicions i en el propi interès, resultessin molt justificades.

Algunes de les poques addicions temàtiques d'aquest autor feien referència a les capacitats intel·lectuals dels salvatges dels que no només afirmava que el raonament i la reflexió en qualsevol de les branques del pensament els eren impossibles, sinó que a més es va aventurar amb una teoria que atribuïa aquesta manca d'aptituds a una mena de regressió mental que patien quan arribaven a l'adolescència. Això últim resultava de fet una condemna irremissible, doncs significava que tampoc serien capaços d'aprendre i que no importava l'esforç que els missioners europeus hi possessin, doncs a una determinada edat, si és que havien aconseguit assumir algun coneixement, els seria esborrat dels seus cervells.

Assumint, com va fer Buffon, que les causes d'aquesta extrema degeneració de la espècie humana es trobaven en les condicions geològiques si climàtiques del Nou Món, no hi havia motius per pensar que als europeus que decidien emigrar a Amèrica no els hagués de passar exactament el mateix, fet que quedava demostrat per la manca de ments brillants amb projecció mundial produïdes per aquella terra.

Així, De Pauw va ser capaç d'unificar en la seva obra tots els atacs i agressions que s'havien realitzat en contra d'Amèrica fins a aquell moment, les va exagerar fins al límit i en va crear un discurs càustic i provocador i va estendre la hipòtesi de que tot allò que vivia o es produïa al Nou Món havia de ser, gairebé per necessitat, inferior, degenerat i dèbil.

Com hem esmentat, la participació de De Pauw en el debat va fer que Buffon es replantegés certes idees del seu postulat, però aquí ens interessa només fer esment del reforçament que va realitzar el francès de la diferenciació entre el nord i el sud del continent, de manera que les colònies britàniques sortien afavorides gràcies als esforços

que hi estaven duent a terme els colons en la modificació del medi que, a la llarga, podia resultar un canvi significatiu en les condicions de vida en aquella zona. No oblidem que per a Leclerc, el domini de l'home sobre el medi representava una de les màximes expressions de civilització i de superioritat.

Sembla probable que el canvi de perspectiva del naturalista francès es degués també en part a les nombroses crítiques que havia rebut la seva obra, d'entre les que destaca, és clar, la realitzada pel nord-americà Thomas Jefferson. Iniciem doncs el nostre anàlisi al contingut tercer bloc de la present doctoral, el que presenta i examina en detall la teorització realitzada pels defensors i que porta per títol "Jefferson i Pernety: desarticulant de la teoria de la inferioritat".

Aquests dos autors comparteixen alguns elements que val la pena apuntar abans de veure'ls de manera individual, doncs representen també les característiques generalitzades dels al·legats de la defensa en contra de la hipòtesi de la degeneració del Nou Món. En primer lloc, pot resultar obvi esmentar que la intenció d'ambdós fou la refutació o resposta d'allò que havien dit Buffon i De Pauw respectivament, però en qualsevol cas representa un element de reacció que ens resulta útil per a posteriors plantejaments. Pel que fa a la resta, es tracta de nocions intrínsecament lligades als corrents de pensament més propers a la ciència moderna que existien en el segle XVIII, i podem destacar-ne el que creiem que és més significatiu: el decalatge metodològic. Tant Jefferson com Pernety basarien els seus contraatacs en la destrucció dels procediments filosòfics i precientífics utilitzats pels atacants, i els van contraposar a la evidència empírica i als fets demostrables.

Aquesta defensa també es podia englobar, i així ho vam voler apuntar, en un sentiment generalitzat de que Amèrica representava el somni dels utopistes fet realitat, una *land of opportunities* física i real a la que es podia emigrar per fer realitat els projectes de societat que havien de superar la degradació a que havia arribat la civilització europea. Així, trobem, ja al segle XVIII, l'aparició de la identificació entre el Nou Món i el paradís a la terra, que avui dia encara perviu en forma d'expressions com "el somni americà", de manera que la identitat americana ha mantingut aquesta imatge idíl·lica de

que tot hi és possible. Aquest fil de pensament ens va portar també a la possible exportació a nivell econòmic, polític o social dels models nord-americans, sobretot un cop la independència dels Estats Units va ser una realitat, de manera que el propi procés de separació es converteix en un exemple per a esdeveniments similars que succeïren a Europa, essent la revolució Francesa el més obvi, però alhora la figura de l'indi apareix representant el model de la natura humana en el seu estat més pur que qualsevol europeu hauria de voler imitar, doncs integra alhora els trets dels ideals i els valors de l'antiguitat clàssica i de la religió cristiana.

Pel que fa a l'examen de la contribució de Thomas Jefferson en la controvèrsia americana, òbviament també caldria apuntar que la significació del propi personatge i el gran èxit que van assolir les seves *Notes on Virginia*, el converteixen en un dels participants imprescindibles en aquest debat, si més no des del nostre punt de vista en el que ens interessa destacar les veus nord-americanes.

Una part significativa del llibre esmentat la va dedicar a refutar obertament, i amb nivell de coneixement gairebé enciclopèdic, les afirmacions realitzades pel Comte de Buffon, i de fet ho va realitzar de manera molt eficaç doncs va atacar en múltiples fronts i va articular la seva defensa de forma que resultés difícil de refutar fins i tot des de la perspectiva precientífica; i de fet ja hem deixat constància en diversos punts dels canvis que el francès va introduir i dels errors que va reconèixer després de llegir la seva obra i fins i tot conèixer en persona en Thomas Jefferson.

El tercer president dels Estats Units és l'exemple perfecte de la mentalitat científica aplicada a l'estudi de la natura durant el segle XVIII; en molts aspectes se'l pot considerar un pioner, i de fet aquesta nova metodologia va ser la base tant del seu atac directe a Buffon com la estructura de la seva defensa. Un últim element introductori derivat d'aquest seria el seu interès en la comprensió i la contextualització de les dades i les evidències recopilades més que no pas la seva interpretació, actitud més pròpia del bàndol dels atacants; aquest posicionament va resultar primordial sobretot en relació als indis.

Per tal de que la comparació fos el més senzilla possible, la disposició dels apartats que hem tractat en Jefferson: geologia, clima, animals i homes, és exactament idèntic a l'equivalent en Buffon, això ens permet resseguir punt per punt la defensa estructurada pel primer i evidenciar encara més clarament que el seu objectiu principal era la negació sistemàtica de tots els elements que van formar part de l'atac del segon.

Malgrat que la geologia no va ser un dels seus temes predilectes i sobre aquesta qüestió es va limitar a capgirar la teoria de la joventut del continent americà descrivint-la com la millora divina en la que els errors comesos amb Europa havien estat solucionats, les seves aportacions sobre el clima van ser moltes i molt valuoses, doncs n'era un gran aficionat. Contra les afirmacions buffonianes en relació a la fredor i la humitat del clima americà, Jefferson va realitzar anotacions sistemàtiques de les condicions atmosfèriques del seu país que li van permetre la creació de taules estadístiques que contradeien rotundament allò que havia aventurat Buffon, doncs demostraven que Amèrica tenia més dies de sol, menys pluges i menys humitat que el Vell Món.

El virginiana tenia una fe enorme en les possibilitats que s'obrien davant de la modificació del medi. Les seves observacions sobre els canvis en la temperatura que s'havien produït als Estats Units des de l'arribada dels primers colons, el van dur a especular, potser amb massa optimisme, sobre el condicionament del clima americà al servei de les necessitats dels seus habitants.

La secció dedicada als animals també va ocupar una part majoritària del seu discurs, segurament per degut a que va resseguir a consciència els arguments de Buffon. En primer lloc, des del seu posicionament estrictament científic, va desacreditar el francès per la seva manca de sistematització així com per la seva selecció de fonts, que sovint eren mers relats escrits per homes que no tenien cap mena de coneixement formal de la natura. Però la seva ofensiva més contundent va consistir en la elaboració de tres taules en les que comparava, respectivament: els animals comuns als dos continents, aquells que només eren propis de l'un o de l'altre, i els que havien estat domesticats arreu. Això li va permetre refusar de manera concloent les afirmacions sobre la inferioritat de les bèsties americanes, doncs les seves dades demostraven exactament el contrari.

La seva obstinació en demostrar els errors de Buffon en el cas específic dels animals, i sobretot en aconseguir que aquest es retractés en posteriors edicions de la seva obra, cosa que potser aconseguiria canviar el desdeny generalitat dels europeus vers Amèrica, el va dur a protagonitzar diversos episodis que hem analitzat en detall. Potser podem recordar el cas dels diversos tipus de cèrvids, en els que Jefferson tenia un interès especial doncs algunes de les races pròpies de Nord-Amèrica, de major talla que les europees, rebatien a la perfecció la tesi de la inferioritat. Això el va portar a iniciar una campanya que hauria de finalitzar en la presentació de diverses restes al naturalista francès, que sembla que va acabar reconeixent el seu error.

Pels aborígens del seu país, Thomas Jefferson sentia una extrema admiració, i va prendre un especial interès en la seva defensa. L'experiència personal que havia tingut en la seva infància li va permetre desmentir categòricament les assumpcions al voltant d'atributs físics com la manca de pèl i barba, la infertilitat o la fredor; però allò que va omplir més pàgines va ser les lloances sobre la seva cultura i les seves societats. El virginiana va subratllar la enorme diversitat de llengües existents al continent americà, i ho va atribuir a la extrema antiguitat dels seus pobles, i de fet tenim constància de que en va fomentar l'estudi i la creació de diccionaris que facilitessin la comunicació dels colons amb els seus veïns vermells. Així mateix, també en va destacar la seva excel·lent capacitat oratòria, de la que ell mateix havia estat testimoni directe.

Segurament l'aportació més important de Jefferson en aquest sentit va ser el seu enorme esforç en contextualitzar i comprendre l'indi i la seva manera d'entendre el món, cosa que, d'altra banda, no implicava que estigués d'acord amb el seu estil de vida primitiu, ans al contrari, doncs sentia una predilecció especial per aquells indígenes que havien decidit imitar els colons i modificar els seus costums per adoptar els dels blancs. Però en qualsevol cas aquest plantejament li va servir per realitzar una aproximació molt diferent de les fetes pels europeus al concepte de valor i d'honor entre els indis, que va demostrar que es basava en l'èxit en la batalla idea que articulava la pràctica totalitat de la seva vida dels homes, i que havia dut a molts a confondre aquesta actitud amb una manca de passió sexual.

El tercer president dels Estats Units va prendre un posicionament que avui dia ens pot semblar extremadament obvi, però que en una època en que imperava la comparació, va resultar una novetat. Ens referim a reconèixer els indis, la seva cultura i les seves societats simplement com a diferents, sense que això hagués d'implicar necessàriament una inferioritat total. Així, si no entenien el que els europeus els volien ensenyar, es podia deure a que mai haguessin tingut necessitat d'emprar aquelles idees; si resultaven freds, a que no se'ls coneixia prou o no s'hi havia intimat el suficient; i si semblava que no s'organitzaven en societats, a que no s'entenia el seu sistema de clans, enormement col·laboratius.

Els seus arguments respecte els colons no van ser gaire extensos, es va limitar a exposar que si, com s'havia demostrat, la població dels Estats Units es doblava aproximadament cada vint-i-cinc anys, resultava absurd mantenir la hipòtesi de que la terra i el clima americà impedié la generació i la proliferació dels homes. Per altra banda, i en relació a la manca de geni o intel·ligència, simplement va fer esment d'algunes de les ments més brillants que havia donat la seva pàtria fins al moment, entre els que incloïa George Washington i Benjamin Franklin, però no va anar més enllà.

La contribució de Thomas Jefferson a la controvèrsia americana, destaca doncs per la seva perspectiva científica, pel seu èxit en la desarticulació de la teoria de la degeneració impulsada per Buffon, i pel seu esperit de voler entendre en profunditat els temes que tractava així com tot allò que hi pogués estar influint abans d'arribar a qualsevol conclusió precipitada o realitzar assumpcions sense fonament.

Ens resta només examinar el contingut referent al roanès Dom Pernety, que en el nostre plantejament ha jugat un paper molt similar al de De Pauw en el sentit de servir de complement a l'autor principal al que acompanya. Cosa que per altra banda resulta òbvia si sabem que l'objectiu fonamental de la seva obra, i d'aquí el títol *Examen des recherches philosophiques sur les américains*, va ser desmentir tot allò que havia postulat l'holandès, de manera que en resulta el perfecte contrapunt.

Bona part del contraatac protagonitzat per aquest autor es va basar en la crítica directa a De Pauw, al que va acusar de buscar la confirmació d'una tesi preconcebuda basada només en la seva animadversió personal vers el Nou Món, de generalitzar en excés, d'escollir casos exageradament negatius, de manipular les seves fonts, i fins i tot de no haver-les consultat de manera apropiada.

Malgrat que no podem comparar el mètode de Pernety amb el de Jefferson, sí podem afirmar que es trobava molt més proper al d'aquest que al dels atacants, doncs tot i que en cap cas va sistematitzar i matematitzar les seves afirmacions com havia de fer el virginià, sí que va basar les seves conclusions en dades aconseguides a través de la confirmació empírica que o bé va poder realitzar ell mateix o va aconseguir de fonts fiables i amb coneixement acadèmic en la matèria naturalista.

Però el cert és que si hi ha un element que descriu a la perfecció la intervenció de Pernety en el debat és que va ser igual d'exagerat i de radical que De Pauw en el seu discurs però en l'extrem oposat de l'espectre: com aquest, va seleccionar fonts que li resultaven adequades i afins, va fer servir exemples sobredimensionats per la realització de generalitzacions en positiu, i va estructurar tota la seva defensa amb l'únic objectiu de demostrar les bondats americanes.

L'interès principal que aquest autor té per a nosaltres és que també va centrar la seva atenció en l'ésser humà, factor que ajuda a complementar algunes de les idees que Jefferson va deixar relativament coixes. Però val a dir que, en aquest sentit, Pernety va anar un pas més enllà que aquell, doncs no només els va voler entendre a ells i a les circumstàncies que els envoltaven, sinó que a més a més considerava que s'havia de respectar la seva manera de fer i intentar aprendre de les seves virtuts, i no obligar-los a canviar el seu estil de vida només perquè fos diferent al dels europeus. Així, el seu nivell de comprensió i de reverència de l'indi americà és el més elevat que trobem entre els quatre autors que hem estudiat en profunditat.

Possiblement per aquesta admiració vers la cultura de l'home natural, Pernety és també l'autor en el que trobem una major quantitat d'atacs indirectes a Europa a través de

l'exposició de les bondats americanes. Els excessos i el que considerava costums absurdes o esperpèntiques de les societats sofisticades, són exposades com a degeneració pròpia de la civilització, que s'havia allunyat extremadament de les seves arrels.

De nou, en aquest cas els arguments en relació al clima, la geologia, les plantes i els animals ens interessen relativament. Sovint Pernety es va limitar a realitzar afirmacions que bàsicament negaven les de De Pauw, però de tant en tant hi afegia alguna idea contundent que reforçava la seva conclusió. Va opinar per exemple que el clima era benigne, i que, en qualsevol cas, existien diverses zones climàtiques; que la terra fèrtil i l'aire sa; que els aliments de tot tipus creixien sense problemes, i si no fos així, perquè Europa hauria d'invertir quantitats ingents de riqueses en importar productes com el cafè, el sucre o el tabac?; que ell havia contemplat jardins frondosos, i que resultava absurd afirmar que a Amèrica existia un excés de vegetació i d'enormes rèptils i insectes i alhora concloure que la natura era dèbil i degenerada; i que en una terra que proporcionava, sense necessitat de treballar-la, tot allò que l'home pogués necessitar, resultava innecessari prendre's la molèstia de domesticar animals. I així successivament amb molt altres exemples, doncs enlloc de la estadística i la metodologia científica jeffersoniana, Pernety va utilitzar exageradament la casuística, esperant que l'acumulació d'exemples pogués demostrar les seves idees.

Es va esplaiar molt més en arribar als éssers humans, vers els que sentia una gran admiració. Sovint els va definir com a moralment superiors als europeus i en molts altres aspectes resultaven un exemple de comportament i de virtut. Segons Pernety els indis reunien les virtuts de la bellesa i la proporcionalitat física i calma i la tranquil·litat pròpies dels més savis. Sota els seus ulls apareixien en possessió de la longevitat més extrema, d'una immunitat natural a les malalties, i d'una extrema facilitat –en aquest cas exclusiva de les dones– per donar a llum i criar els seus fills. D'aquesta forma, i encara amb multitud d'exemples que es sobreposen un rere l'altre, Pernety va voler demostrar que la teoria de la degeneració era pur prejudici, i que si els europeus creien que els indis eren lletjos i inferiors, era només perquè els observaven des de l'orgullós

eurocentrisme, incapaç d'entendre la diferència, un argument que també hem vist en Jefferson.

Va ser Dom Pernety qui va anomenar els indis “filòsofs rústics”, capaços de mantenir-se en calma davant de qualsevol situació i molt capaços en la eloquència i la poesia. Del seu esperit n'admirava també la dignitat, la manca d'interès en les riqueses i l'acumulació, i el seu concepte de llibertat, que aplicaven fins i tot a les relacions més íntimes, en les que cada individu decidia sense coacció, casos aquests dos últims força obvis d'atacs indirectes a les societats europees. Els feia capaços de crear art, i de fet ho demostrava emprant el delit amb que els europeus compraven algunes de les seves creacions tèxtils o metal·lúrgiques.

En qualsevol cas, per no allargar-nos més, podem assumir que Pernety va trobar sempre una manera per a justificar indis i criolls de tots els suposats atacs, a través de la comprensió dels motius que els podien haver dut a comportaments tant diferents als europeus, sovint culpabilitzant-ne les metròpolis. Aquest és precisament l'element que resulta més rellevant del roanès, doncs no només va negar les acusacions, sinó que les va revertir i va fer que acabessin assenyalant el Vell Món.

Assoliment d'objectius

Un cop repassada l'estructura bàsica i els continguts de la present tesi doctoral, ens resta només realitzar uns últims comentaris de recapitulació que prenguin en consideració la nostra aportació a la temàtica de la controvèrsia americana, i amb els que puguem valorar l'estat d'assoliment dels objectius que ens havíem plantejat en començar-la; també voldrem afegir breument algunes de les possibles vies d'investigació que han quedat sense explorar o que han sorgit a mesura que avançava la recerca.

Per començar, podem prendre en consideració el breu estat de la qüestió exposat a la introducció, on esmentàvem els tres únics treballs que han tractat de manera exclusiva el debat que ens ocupa: El llibre d'Antonello Gerbi, el més extens dels tres, titulat *La disputa del nuovo mondo*, resulta imprescindible per a qualsevol que es vulgui aproximar a aquest tema. L'interès de Gerbi es centrava en el vessant europeu de la

disputa, i va incloure en la seva investigació centenars d'autors d'àmbits molt diversos per tal demostrar les seves interrelacions; molt similar a aquest és el llibre de Henry S. Commager i Elmo Giordanetti, *Was America a Mistake? An Eighteenth Century Controversy*, que bàsicament van mostrar el bàndol dels que nosaltres hem anomenat atacants i van introduir una gran quantitat d'extractes de les obres dels participants en la controvèrsia; gairebé a l'extrem oposat, l'article de Gilbert Chinard, *Eighteenth Century Theories on America as a Human Habitat*, prenia una perspectiva molt més americanista, aprofundint en la evolució del debat durant els segles XIX i XX.¹²¹³

Pel que fa a la nostra aportació, doncs, creiem que la reducció a quatre del nombre dels participants en la polèmica ha resultat molt útil a l'hora de proporcionar una nova perspectiva a l'estudi d'aquest episodi del segle XVIII. Les parelles creades, Buffon/De Pauw i Jefferson/Pernety, es complementen a la perfecció, doncs d'una banda ens han permès apreciar diversos nivells del mateix discurs: el més moderat i el més radical respectivament en cada duo, i de l'altra banda els segons afegien arguments i tipologies als plantejaments dels primers, i gràcies a això hem pogut exposar un espectre més ampli contribucions. Estem convençuts de que el creuament d'aquestes parelles, és a dir, Buffon/Jefferson i De Pauw/Pernety, també ha estat un encert, bàsicament perquè en els dos casos el segon autor va respondre a la obra del primer, i ja fos en persona o a través d'un altra obra, aquests últims van establir una interlocució amb aquells. Ens trobem davant d'una controvèrsia que té molt més de reacció que de diàleg, i creiem que aquest és un fet rellevant doncs la defensa es va articular al voltant de postulats ja creats, de la seva negació o refutació; no es va reconduir cap a altres àmbits ni es va reconvertir en quelcom diferent. Segons el nostre punt de vista, aquesta actitud de protecció basada en la exculpació que representen Jefferson i Pernety és un dels efectes directes del debat en la construcció nacional dels Estats Units, que adoptaran aquesta postura reactiva com un dels trets de la seva identitat, si més no pel que fa a les seves relacions amb Europa.

¹²¹³ Per una explicació més extensa del contingut d'aquestes obres, així com per a les seves referències bibliogràfiques complertes, remetem a la secció sobre l'estat de la qüestió que es troba a la introducció d'aquesta tesi doctoral; GERBI, Antonello. *The dispute...*; COMMAGER, H.S.; GIORDANETTI, Elmo. *Was America...*; i CHINARD, Gilbert. "Eighteenth Century..."

En un altre àmbit, i també gràcies a la utilització exclusiva de quatre autors, hem aconseguit realitzar, d'una banda, un tractament personalitzat dels autors, i de l'altra, encara més important, l'intens anàlisi de les seves obres que ens plantejàvem com a un dels objectius essencials d'aquest treball, doncs durant la recerca vàrem considerar que es tractava d'una de les grans mancances de les obres secundàries, tant de les ja esmentades com d'aquelles que només tractaven el debat de manera tangencial. Hem emprat un ampli ventall de fonts, des de publicacions fins a correspondència privada, fent un gran esforç en la utilització de les primeres edicions o bé de reimpressions realitzades en l'idioma original en que s'havien escrit les obres. Aquest últim punt pot resultar una contradicció amb el fet que totes les cites utilitzades en aquesta tesi apareguin en català, però hem de dir que hem posat una cura extrema en la traducció (a la que, d'altra banda, ens dediquem de manera professional) i que, sempre que ens ha semblat necessari, han estat revisades per nadius en l'idioma d'origen. En qualsevol cas, donada l'abundància de referències a les pròpies paraules dels participants en la controvèrsia, la nostra intenció amb la traducció va ser sempre la de facilitar-ne la lectura.

També considerem que, tot i que un dels punts importants de la nostra investigació era la de cercar les conseqüències de la controvèrsia en la identitat nord-americana, hem realitzat una distribució i una contraposició igualitària dels dos bàndols, sense prioritzar-ne un per sobre de l'altre. Així mateix, la nostra contextualització temàtica i teòrica incloïa la situació, els corrents de pensament majoritari i els pensadors més importants a banda i l'altra de l'atlàntic. Aquest fet a contribuït a la creació d'un marc genèric en el que resultava senzill situar els quatre autors tractats així com les seves influències i repercussions, i que alhora ens servia d'introducció per conèixer la rellevància i relació de les idees més habituals amb els esdeveniments històrics més significatius.

Deixant de banda les contribucions estrictament metodològiques, i per tal de ser capaços d'avaluar el nivell d'assoliment dels objectius bàsics que ens proposàvem en la introducció d'aquesta tesi doctoral, els podem reprendre aquí i dedicar algunes línies a la seva discussió. Començarem amb aquells que creiem que han estat aconseguits, i

després examinarem els que ens hem vist obligats, per alguna raó o altra, a deixar de banda, juntament amb d'altres que no havíem previst però que han sorgit al llarg de la recerca i que creiem interessant plantejar aquí com a possibles vies d'investigació en el futur.

En els paràgrafs anteriors hem fet referència al primer i més important d'aquells propòsits, la relectura de les fonts primàries, que creiem que hem realitzat de manera satisfactòria, doncs no només hem dut a terme un intensiu buidatge dels llibres, els articles, els pamflets, els diaris i la correspondència que van escriure Buffon, Jefferson, De Pauw i Pernetty, sinó que a més l'hem acompanyat d'un abundant i acurat aparell crític, que ens ha permès construir una contextualització del debat en l'esperit naturalista i científic de la època. Si ens ho plantejem amb esperit crític, podem afirmar que, d'alguna manera, aquest primer objectiu va acabar devorant els altres; possiblement vàrem ser massa ambiciosos pel que fa a les nombroses metes que ens vam establir amb aquest projecte, però el cert és que la quantitat de material primari que hem pogut consultar ha resultat ser tant ingent, que el seu examen, organització i interpretació ha ocupat la majoria del nostre temps. Sigui com sigui, es tractava de la finalitat primordial de la tesi doctoral, de manera que ens donem per satisfets en aquest sentit.

El segon propòsit en importància feia referència a la incorporació de la controvèrsia americana en el discurs identitari dels Estats Units o, com apareix al subtítol d'aquesta tesi, els efectes del debat en la construcció nacional d'aquest país. Tot i que no hem dedicat cap apartat en exclusiva a argumentar al voltant d'aquesta idea, ha anat apareixent en nombroses ocasions en forma de reflexió complementària, i de fet ha estat la direcció vers la que sempre hem volgut dirigir la nostra atenció. En aquest sentit, considerem que hem pogut demostrar amb nombrosos exemples la extrema importància que la controvèrsia americana va tenir en la configuració de l'esperit nord-americà. Podem dedicar aquí unes pàgines a recordar les idees més significatives que hem esmentat sobre això al llarg dels diversos capítols de la tesi, i reforçar-les amb un parell de reflexions que poden afegir-hi un sentit més conclouent.

En algun moment vàrem apuntar la estreta relació existent entre la creació de la nova nació i la destrucció del medi original. Aquí podem matisar aquesta idea, doncs si bé és obvi que es van haver de talar molts boscos, assecar nombrosos pantans i reconduir el llit d'alguns rius, no ho es pot considerar com una destrucció total de l'entorn. Hem vist com Thomas Jefferson, un dels màxims advocats de la modificació de la natura al servei de l'home, també va fer crides per preservar algunes àrees i era molt conscient de la importància del manteniment del medi per la vida dels nord-americans. D'altra banda, la noció de la immensitat i la exuberància del Nou Món planaven per sobre de totes les intervencions que es realitzaven, i no oblidem que la consciència mediambiental no existia en cap cas de la manera que la concebem avui. Però resulta molt interessant i creiem que hem exposat aquesta idea de manera prou encertada al llarg de diversos apartats, que el creixement de la jove nació, que volia assolir els nivells de sofisticació europeus tant aviat com fos possible (ens referim als serveis, la urbanització i les condicions bàsiques pel que a l'època es considerava la vida civilitzada), es veiés obligada a realitzar unes modificacions tant extremes del seu entorn en tant poc de temps; sens dubte això va haver de crear un intens lligam entre els colons i la terra que ells mateixos estaven canviant amb l'objectiu de que es convertís en la seva nova llar. Però la importància d'aquest vincle és que era compartit amb la pràctica totalitat dels compatriotes, de manera que va passar a formar part de la consciència col·lectiva. Sense dubte és aquest l'origen del *self-made man*.

Lligat amb l'anterior, el següent suggeriment que val la pena recalcar està relacionat amb l'adopció del mètode científic com a eina fonamental per l'estudi de la natura, que després de l'exemple donat per la generació de Thomas Jefferson es va convertir en essencial per a botànics, químics, físics, meteoròlegs i estudiosos de moltes altres especialitats que volguessin conèixer millor i aprendre més sobre el seu país.

És possible esmentar multitud d'exemples provinents de camps molt diversos que mostrarien fins a quin punt van proliferar les investigacions científiques relacionades amb la natura nord-americana durant els últims anys del segle XVIII. No és aquest el lloc més adient per realitzar una exposició detallada d'autors i títols d'articles i del seu contingut, tasca que potser ens podem plantejar de cara a futures recerques, però un

exercici tant senzill com repassar els índexs d'una de les publicacions científiques més significatives de la Nord-Amèrica de l'època, la *American Philosophical Society*, entre els anys 1770 i la fi del segle, aporta ja una visió de conjunt molt significativa.

Òbviament no es tractava exclusivament d'un interès intel·lectual, doncs a mesura que creixia la població dels Estats Units i que s'ocupaven més i més territoris, sorgien problemes i condicions crítiques com ara malalties o plagues, que resultava imperatiu poder solucionar, i l'ajuda de la metodologia científica en aquest sentit va resultar inestimable. És el motiu principal pel qual trobem una quantitat tant nombrosa d'articles publicats a finals del segle XVIII relacionats amb la possibilitat de modificar el clima, l'augment de la producció dels cultius, la constància de fenòmens meteorològics o catàstrofes com tempestes elèctriques, tornados o terratrèmols i com preparar-se per no patir-ne les conseqüències o l'aparent increment de malalties com la febre biliar intermitent i les maneres de prevenir-la. L'objectiu primordial era millorar les condicions de vida dels nord-americans.

Potser no hi ha cap clima o cap país que sigui malsà, cap en el que els homes no puguin adquirir per la experiència o la tradició les arts per acomodar-s'hi. Els habitants de Pennsylvania, que han adquirit l'art de conformar-se als canvis i als extrems del nostre clima, en el vestir, en la dieta i en els costums eviten la majoria de les malalties agudes que són ocasionades per les qualitats sensibles de l'aire; recerques i investigacions fidels han demostrat que arriben a edats similars a les dels habitants d'altres països.¹²¹⁴

Podríem continuar de manera similar amb altres temes extremadament significatius per la vida dels colons durant la formació dels Estats Units amb els que arribaríem a demostrar com a través de l'ús del coneixement científic per la resolució dels entrebancs amb que es trobaven durant el seu establiment, els americans es convertirien en els constructors del seu propi país. Ens referim a estudis demogràfics sobre el creixement de la població, sobre com alimentar la població de manera apropiada per tal d'evitar malalties i fams, o millorar el subministrament i tractament d'aigua potable, sobre com

¹²¹⁴ RUSH, Benjamin. "Account of the Climate of Pennsylvania and its influence upon the human body". *American Museum*, N° 4. Philadelphia: Mathew Carey, juny de 1790. Pàg. 334.

incrementar i fer més ràpid el treball de l'home a través de la maquinització d'algunes tasques, o sobre com millorar la construcció de cases i ciutats.

Es tracta d'un reguitzell imparabile d'estudis que es multipliquen amb les necessitats dels colons i en els que progressivament, a mesura que els estudis són geogràficament més generalitzats i s'obtenen dades fins a cert punt definitives, comença a sorgir un discurs de superioritat "natural", que descriu els Estats Units com el lloc ideal on viure, superior a qualsevol altre indret de la terra:

No ha d'estar plena de gratitud la ment de cada americà, ni ha de brillar amb emocions d'orgull virtuós quan reflexiona sobre les benediccions de les que gaudeix el seu país? Deixem-lo contemplar les condicions actuals dels Estats Units, gaudint de cada avantatge que la natura li pot atorgar –habitada per més de tres milions de les gents més lliures de la terra- posseint una extensió de territori suficientment àmplia com per mantenir, durant els anys que han de venir, molt més milions addicionals d'homes lliures, amb una celeritat impressionant;- deixem-lo, també, contrastar aquesta situació del seu país amb la condició en que els seus ancestres el van trobar fa poc més de dos segles- i serà impossible que no experimenti en un grau elevat, aquestes sensacions que el patriotisme i la benevolència sempre inspiren.¹²¹⁵

És difícil no entendre afirmacions com aquesta com una conseqüència directa del debat americà, i més concretament dels atacs llençats des d'Europa sobre la inferioritat i la degeneració del Nou Món.

Un últim exercici al voltant d'aquest tema que ens pot ajudar a entendre fins a quin punt la defensa del seu medi era fonamental pels autors nord-americans és fer un cop d'ull a la bibliografia sobre la pròpia història. No ens referim a obres que entressin en controvèrsia directa amb els autors europeus, sinó a llibres, majoritàriament manuals d'història destinats a la educació, escrits per aprofundir en el coneixement del propi

¹²¹⁵ BARTON, William. "Observations on the Probabilities of the Duration of Human Life, and the Progress of Population in the United States of America." *Transactions of the American Philosophical Society*, Vol. 3. Philadelphia: Robert Aitken & Son: 1793. Pàg. 55.

país, en l'ensenyament a d'altres d'allò que calia saber, allò que valia la pena recordar. I per a tots ells, la controvèrsia sobre la natura americana resultava no només un tema d'interès, sinó d'utilitat bàsica per a entendre la història de les antigues colònies.

Caldria citar doncs a autors com el geògraf i pare de l'inventor del codi que porta el seu nom, Jedidiah Morse (1761-1826), que va escriure *The History of America, in Two Books*; al periodista James T. Callender (1758-1803) i el seu *Sketches of the History of America*; i l'historiador John Lendrum (-) a *A Concise and Impartial History of the American Revolution*.¹²¹⁶ Tots ells van introduir en els seus llibres els atacs del comte de Buffon contra la natura nord-americana així com les defenses que en feren els seus compatriotes. De manera directa o indirecta, el nombre d'autors que fan esment dels beneficis del clima americà o de les bondats del seu medi es multiplica durant el segle XVIII, i això ens dóna una idea de fins a quin punt era important defensar aquest aspecte de la identitat nacional alhora que es marcava per sempre la narració de la història americana.

Si a això unim l'exaltació de la llibertat, de l'agricultura a través de la qual la nació rebia la seva riquesa econòmica, de la fertilitat del sòl i de la idea que la societat americana era molt més igualitària que la europea, ens trobem amb que:

...allò que els historiadors americans del segle XVIII relaten és la creació d'una nació d'acord a principis naturals, en la que cada home pot utilitzar la força del seu caràcter, la societat pot aconseguir objectius que resulten agradables als que la componen, i el progrés pot ser predit mentre la nació avanci sota principis naturals. La formació de la nacionalitat depenia de la influència de la natura; la nació duraria si la mateixa influència es mantenia com a predominant.¹²¹⁷

¹²¹⁶ Les referències per a aquests llibres són: MORSE, Jedidiah. *The History of America, in Two Books*. Philadelphia: James Webster, 1819.; CALLENDER, James T. *Sketches of the History of America*. Philadelphia: Snowden &McCorkle, 1798.; LENDRUM, John. *A Concise and Impartial History of the American Revolution*. Boston: James Oram, 1795. No hem pogut trobar cap mena de dada biogràfica sobre aquest últim autor.

¹²¹⁷ MILLER, Ralph. "American Nationalism as... Pàg. 91.

Hem d'assumir que els dos primers objectius dels cinc que ens havíem proposat i que hem examinat fins ara són els únics que la present tesi doctoral ha assolit de manera complerta i satisfactòria, cosa que no considerem en cap cas un demèrit de la mateixa, sinó potser un error inicial de càlcul o un excés de confiança. La magnitud del material utilitzat i la enorme quantitat de temàtiques, subtemàtiques, derivacions i interrelacions que conté ens va convèncer de que era preferible centrar la nostra atenció en les metes més importants i reservar la resta per a futurs projectes.

Pel que fa a la resta d'objectius, ens vam proposar dos més que podem agrupar en un de sol: la diferenciació entre els processos d'assimilació o de reacció al debat que van tenir lloc al nord i al sud del continent americà respectivament. Tot i que hem apuntat en diversos moments algunes idees evocadores sobre això, ni de bon tros hem pogut utilitzar tot els recursos de que disposàvem, doncs la inclusió específica de Sud-Amèrica com a contraposició ha superat les limitacions d'aquesta tesi doctoral i ens ha resultat del tot impossible.

Un element que ens ha cridat l'atenció durant la recerca en aquest apartat ha estat el fet que al nord els colons van acabar apropiant-se, com a mínim de manera discursiva, de les qualitats dels "seus" indis, mentre que als països del sud això no va succeir i es va dur a terme una diferenciació extrema entre criolls i indígenes i una inesgotable gradació, racial i social, de les interrelacions entre uns i altres. La tendència generalitzada entre els intel·lectuals nord-americans vers els indis era la de la comprensió, mentre que a Sud-Amèrica imperava el paternalisme. Potser es va deure a un element que ja hem posat prou de manifest, la importància que va tenir la pròpia natura en els anys de formació de la nació nord-americana. Els colons, veient el fort lligam entre els indis i el seu entorn, van poder apreciar les qualitats d'aquells i relacionar-los inequívocament amb la natura.

També valdria la pena ressaltar la diferència existent entre el discurs dels mateixos autors i escriptors de les colònies hispàniques i britàniques respectivament. Sembla que els primers van tenir més interès a defensar-se de les acusacions sobre la ignorància i la inèrcia mental de nadius i criolls, i per tant van utilitzar com a armes de defensa els

grans imperis i les glòries del seu passat històric, mentre que pels colons anglosaxons el suggeriment de la inferioritat orgànica en el seu medi natural va ser el principal element a rebatre, i per tant a l'hora de defensar-se parlaran de la immensitat de la seva terra, i de la força i la bellesa de les criatures que l'habiten –incloent-se a sí mateixos.

Pel cas de Sud-Amèrica, serveixi només com a exemple el gran interès en la recuperació arqueològica que va tenir lloc, ja durant el segle XVII, a països com Mèxic i Perú de la mà d'autors com l'historiador mexicà Carlos de Sigüenza y Góngora (1645-1700), per a qui l'objectiu fonamental de la pràctica totalitat de la seva obra fou el de glorificar el passat del seu país; i per fer-ho va dedicar també gran part de la seva vida a recopilar una enorme quantitat de documentació i d'antiguitats així com a l'estudi de jaciments arqueològics com el de Teotihuacán; i és que “el sentiment patriòtic per aquesta nació mexicana encara no nascuda gira al voltant del valor de la cultura indígena per contrast amb la espanyola.”¹²¹⁸

Durant el segle XVIII floreixen a Sud-Amèrica els erudits que nodriran el pensament independentista posterior amb les idees d'exaltació de la pròpia cultura i de la pròpia història sempre rebutjant la influència, les imposicions i les interpretacions que arribaven de l'exterior. D'entre aquests intel·lectuals il·lustrats podríem destacar l'italià Lorenzo Boturini Benaduci (1698-1755), reconegut per la seva promoció del culte a la verge de Guadalupe a través de la qual recopila una enorme quantitat de material indígena original; i l'alumne i amic d'aquest, el natiu de Nova Espanya Mariano Fernández de Echevarría y Veitia (1718-1780), historiador, filòsof i autor de la *Historia Antigua de México*, que volia ser la realització del projecte de Boturini.¹²¹⁹

D'altra banda, als Estats Units:

...la exaltació de la natura sense guarniments formava part de l'atac a les antigues muralles engalanades amb banderes. Així doncs Amèrica com a concepte polític

¹²¹⁸ ALCINA FRANCH, Jose. *El descubrimiento científico de América*. Barcelona: Anthropos, 1988. Pàg. 96. Juntament a aquest Sigüenza, l'autor del llibre cita també a Agustín de Vetancurt (1620-1700) i a Francisco de Florencia (161-1695) com a precursors, abans del segle XVIII, del moviment mexicanista.

¹²¹⁹ Per un aprofundiment en aquests i altres autors mexicans, veure BEUCHOT, Mauricio. *The History of Philosophy in Colonial Mexico*. Washington: The Catholic University of America Press, 1998.

apareix en primer lloc com a antihistòria, com el poder de la natura [...] estirant-se cap al futur i orgullosa, des de bon començament, del seu primitivisme titànic [...] l'Amèrica anglosaxona es glorificava en el miratge de la seva puresa virginal, les infinites possibilitats de la seva terra. Aquest delit que tenen els nord-americans en ser tant virtuoses, i per tant especialment afavorits per Déu, i per tant pròspers i feliços, pot ser explicat fins a cert punt pels impulsos puritans de la validesa universal.¹²²⁰

Estem doncs, davant d'un tipus (pre)romàntic de nacionalisme mediambiental que apareix, creiem, per dues causes. La primera seria una reacció contra les injúries sobre la pobresa històrica del paisatge nord-americà que arriben d'Europa, doncs comparat amb l'europeu, no evoca fets històrics o un passat gloriós que li pugui donar un recolzament nacional de caràcter emocional. Però els autors dels futurs Estats Units van prendre aquesta idea i la van girar del revés. La segona causa té més a veure amb el context històric, i és que durant el segle XVIII, amb l'aparició a Europa de les primeres grans ciutats industrials, massificades i insalubres, la vastedat del territori americà representa, potser llavors més que mai, la perfecta idealització de la *land of opportunity* i juntament amb la immensa fertilitat que proporciona el seu ric sòl, amb immenses zones encara per ocupar, aquestes visions quimèriques es multipliquen a les dues bandes de l'Atlàntic.

Resulta interessant ressaltar aquí una idea en referència a l'origen del nacionalisme nord-americà en relació a la extensió del seu territori i a les riqueses que posseeix. I és que a les vastes terres dels Estats Units no es van trobar, en els primers anys de la seva colonització, les grans mines d'or i plata que es trobaren a l'Amèrica del sud i que tant van afectar tant la relació amb la metròpoli com el propi desenvolupament identitari. Així, la riquesa real d'Amèrica del nord seria la fertilitat de la terra i la oportunitat dels nous colons per a explotar-la, i aquest és precisament el missatge que es ven des de la Gran Bretanya per a fomentar la emigració al prolífic nou món.

¹²²⁰ GERBI, Antonello. *The Dispute...* Pàg. 247.

Els anglesos van començar a mitificar la plantació de “or vegetal” com la forma més virtuosa de colonització una vegada es van adonar que la Nord-Amèrica de l’est contenia pocs d’aquells rics metalls que havien enriquit el Perú i el Mèxic hispànic. La pressumpció era, donat el fet que Virginia tenia una latitud més al sud que no pas Anglaterra, que les noves plantacions podrien produir, si no or i plata, com a mínim comoditats típicament importades de països mediterranis: seda, olives, oli i raïm per al vi, entre d’altres.¹²²¹

Òbviament, quan es volia motivar els ciutadans britànics a viatjar als nous territoris, no es parlava dels terratrèmols o d’altres desastres naturals que ja estaven documentats pels primers missioners i visitants –i de fet es serà molt curós en no esmentar-los–, doncs això podria fer penedir possibles colons que resultaven necessaris per l’explotació del nou món i l’enriquiment de la metròpoli. D’aquesta manera, si la riquesa de la nova metròpoli es basava en la explotació agrícola de la colònia, resulta una raó/explicació més de que el fet natural, la pròpia natura americana, fos tant important en la definició de la essència americana.

Per tant podem assumir que allò que es va fomentar des de la metròpoli com a manera de mirar de treure el màxim profit econòmic del nou territori serà també allò que fonamentarà el nacionalisme que portarà a la independència. El discurs de la metròpoli és adoptat també per la colònia que es vol independitzar com a demostració de les característiques que fonamenten la seva diferència. Per tant no hi ha cap mena d’originalitat en el discurs per la separació, doncs el que es fa es interioritzar un discurs que en realitat venia imposat des del mateix centre o metròpoli del que es volien independitzar. El que sí resulta sorprenent és que, malgrat el seu origen, aquest discurs es convertís en una de les seves armes més potents per lluitar contra la metròpoli.

Tot plegat tracta de la necessitat nord-americana del segle XVIII de trobar una identitat independent, d’explicar-se sense la necessitat de comparar-se amb Europa, prenent precisament allò que el vell món no té i enveja com a fonament per a la construcció de la futura nova nació. Aquesta idea de necessitat d’independència ja és força estesa a

¹²²¹ PARRISH, Susan Scout. *American Curiosity...* Pàg. 33.

l'època i s'exportarà també a altres àmbits. Comparada amb Europa, Amèrica és enorme i ofereix unes possibilitats que semblaven infinites; d'aquí es dedueix que el futur d'una terra tant prometedora, havia de ser, per força, magnífic. El medi era una promesa de glòria nacional i política.

Els nord-americans es van adonar aviat que, si es tractava de comparacions, el seu medi natural no tenia igual, i si bé era cert que al vell món també hi havia magnífiques vistes, enormes muntanyes i boscos densos que mereixien reconeixement i admiració, el que feia especial el paisatge del nou món era la seva virginitat i el seu salvatgisme. El continent sencer, si excloem les ciutats que es començaven a crear, era verge i salvatge; i si Déu era més a prop, més recognoscible en els llocs que no havien estat manipulats, que no havien patit l'artificialitat imposada per l'home a les ciutats europees, semblava difícil, en aquell marc natural pràcticament inalterat, no deixar-se endur per la idea de la predestinació de tota una nació.¹²²²

Només ens resta repassar breument els elements que, tot i formar part dels nostres objectius, no hem pogut tractar en la mesura que ens hagués agradat; als que afegirem aquells que no ens havíem plantejat en iniciar la recerca però que van emergir durant la mateixa.

Així, els temes relatius als orígens de l'antiamericanisme en els atacs a figures humanes monstruoses suposadament presents a Amèrica, i a la importància capital que el gènere literari dels relats de viatges va assolir durant el segle XVIII han quedat pràcticament al marge de la redacció final per motius relacionats a la extensió del text i la forma que anava prenent el mateix. Es tracta de dues qüestions sobre les que hem pogut estudiar i acumular una important quantitat de material del qual només hem utilitzat una part molt minsa, però que esperem que ens resulti útil en futurs projectes.

Tot i que no formava part estricta del debat americà, la dualitat entre el tracte que es donava als Estats Units a indis i a negres, l'adopció i justificació de l'esclavitud a Nord-

¹²²² Aquesta idea del *wilderness* com a fonament dels Estats Units, més pròpia del XIX que del XVIII, queda magistralment exposada a NASH, Roderick. *Wilderness and the American Mind*. New Haven: Yale University Press, 1982.

Amèrica fins l'any 1865 quan a Europa ja abundaven els discursos per abolir-la i de fet s'havia prohibit en alguns països, ens va suggerir la possibilitat d'indagar sobre la idea dels orígens nord-americans del racisme científic modern, exportat a Europa durant el segle XIX i que arriba al seu màxim exponent a l'Alemanya nazi.

També hauríem volgut afegir, sobretot en els dos capítols centrals relatius a atacants i defensors, les opinions i els escrits de molt més autors complementaris significatius que es van posicionar en un o altre bàndol de la disputa i que van aportar els seus punts de vista, però de nou vàrem prioritzar la qualitat a la quantitat, i vam preferir analitzar en detall els quatre autors que finalment hem tractat.

Per últim, donat que la nostra és una polèmica que s'estén en el temps, que s'inicia tres-cents anys abans del període que hem tractat i que encara podríem considerar oberta, la possibilitat d'un estudi global, que en qualsevol cas implicaria una obra megalítica que segurament seria molt més productiva si es realitzés de manera conjunta amb experts de moltes àrees diferents. Es tracta d'un projecte potser excessivament ambiciós però que resultaria molt il·luminador en àmbits molt diversos de la història de les relacions entre Europa i els Estats Units.

Totes aquestes possibles ramificacions, unides a les múltiples temàtiques exposades al llarg de les pàgines que conformen aquesta tesi doctoral, demostren la enorme significació de la controvèrsia americana, una polèmica de la que Europa va sortir vencedora a curt termini, doncs hem pogut demostrar com, malgrat les documentades refutacions, la hipòtesi de la inferioritat americana es va mantenir fins ben entrat el segle XIX; però que a llarg termini va afavorir els Estats Units, que no només van ser els grans triomfadors sinó que van acabar impersonant el paper anteriorment jugat pel Vell Món i van assumir i reenviar el discurs que els havia estat proferit durant tants segles. La importància i repercussió de George-Louis Leclerc, comte de Buffon, i de Thomas Jefferson com a líders i representants principals dels dos bàndols que protagonitzaren aquest debat americà es pot resseguir a través dels nombrosos intel·lectuals de la seva època als que van influir, però també al llarg dels segles XIX,

XX i XXI, fins als debats polítics, econòmics, culturals i socials de més rabiosa actualitat.

Bibliografía

- AA.VV. Dossier Pédagogique. *L'Amérique c'est aussi notre histoire!* Belgique : Banque Nationale de Belgique, 2010.
- AA.VV. "La Masonería, Extra IV". *Historia 16*. Madrid: Historia 16, Noviembre 1977.
- AA.VV. "Masonería española: mito o realidad". *Tiempo de historia*. Núm. 2, Madrid, Año I, 1974.
- AA.VV. *Supplément a l'Encyclopédie ou Dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers*. Amsterdam: M.M. Rey, 1776.
- AA.VV. *Juan Ginés de Sepúlveda y su crónica indiana*. Valladolid: Seminario Americanista de la Universidad de Valladolid, 1976.
- AA.VV., *Filosofía de Hispanoamérica*, Barcelona: PPU, 1987.
- AA.VV. *Buffon*. Paris: Le Muséum National d'Histoire Naturelle, 1952.
- AA.VV. *Captive Passage. The Transatlantic Slave Trade and the Making of the Americas*. Newport: Smithsonian Institution Press, 2002.
- AA.VV. *Las sociedades ibéricas y el mar a finales del siglo XVI*. Madrid: Ediciones el Viso, 1998.
- AA.VV. *Mélanges d'économie politique: Essais sur le commerce, le luxe, l'argent, l'intérêt de l'argent, les impôts, le crédit public, etc., par D. Hume. Principes économiques, par Forbonnais. Le commerce et le gouvernement, par Condillac. Mélanges d'économie politique, par Condorcet. De la richesse territoriale du royaume de France, par Lavoisier. Essai d'arithmétique politique, par Lagrange. Preuves arithmétiques, par Antoine Diannyère. La science du bonhomme Richard, et autres opuscles par B. Franklin*. Paris: Guillaumin, 1847.
- AA.VV. *Monstruos y seres imaginarios en la biblioteca nacional*. Madrid: Biblioteca Nacional, 2000.
- AA.VV. *Pintura de los Reinos. Identidades compartidas en el mundo hispánico*. México: Fomento Cultural Banamex, 2010.
- ABBAGNANO, Nicola, *Historia de la filosofía, en 4 vols.*, Madrid: Hora, 1996.
- ABELLÁN, J.L. *La idea de América. Origen y Evolución*. Madrid: ISTMO, 1972.
- ABULAFIA, David. *El descubrimiento de la humanidad. Encuentros atlánticos en la era de Colón*. Barcelona: Crítica, 2009.
- ACOSTA, José de. *Historia natural y moral de las Indias, en que se tratan las cosas notables del cielo, elementos, metales, plantas y animales de ellas; y los ritos, ceremonias, leyes, gobierno y guerras de los Indios, Volums 1-2*. Madrid: Pantaleón Aznar, 1792.

- ADAMS, Ephraim Douglas. "The point of view of the British Traveller in America". *Political Science Quarterly*, Vol. 29, N° 2. New York: The Academy of Political Science, juny de 1914. Pàgs. 244-264.
- ADAMS, Herbert Baxter. *Thomas Jefferson and the University of Virginia*. Whitefish: Kessinger Publishing, 2010.
- ADAMS, Percy. *Travelers and Travel Liars, 1660-1800*. Berkeley: California University Press, 1962.
- ADAMS, William Howard, *The Paris Years of Thomas Jefferson*. New York: Monotype Bell, 1997.
- ADORNO, Theodor W. *Dialéctica de la Ilustración. Obra completa, 3*. Madrid: AKAL, 2007.
- ADAMS, Thomas McStay. *Bureaucrats and Beggars: French Social Policy in the Age of the Enlightenment*. Oxford: Oxford University Press, 1990.
- AGAPITO SERRANO, Rafael de. *Libertad y división de poderes: el "contenido esencial" del principio de la división de poderes a partir del pensamiento de Montesquieu*. Madrid: Tecnos, 1989.
- ALBANESE, Denise. *New Science, New World*. Durham: Duke University Press, 1996.
- ALBERT, Paul. *La littérature française au XVIIIe siècle*. Paris: Hachette, 1874.
- ALBRECHT-CARRIÉ, René. *The Unity of Europe. An Historical Survey*. London: Secker & Warburg, 1965.
- ALDROVANDI, Ulisse. *Quadrupedum omnium bisulcorum historia*. Bononiae [Bolonya]: Sebastiano Bonhommo: 1621.
- ALEXANDRE, Bruno (ed.). *La controverse Needham-Spallanzani sur la génération spontanée, ou l'anticipation de la querelle Pouchet-Pasteur*, Paris: Publibook, 2003.
- ALLEN, Julia. *Samuel Johnson's Menagerie. The Beastly Lives of Exotic Quadrupeds in the Eighteenth Century*. Hagerstown: Archival Facsimiles, 2002.
- ALLEN, Walter, *Transatlantic crossing*. London: Heinemann, 1971.
- ALLEN, William B. "Eighteenth Century: Montesquieu and America". A: McLEAN, Edward B. *An Uncertain Legacy: Essays on the Pursuit of Liberty*. Wilmington: Intercollegiate Studies Institute, 1997. Pàgs. 91-111.
- ANABITARTE, Héctor, *Bartolomé de las Casas*, Barcelona: Editorial Labor, 1992.
- ANDERSON, Fred. *Crucible of War: The Seven Years' War and the Fate of Empire in British North America, 1754-1766*. New York: Vintage, 2001.
- ANDERSON, M.S. *Europa en el siglo XVIII : 1713-1783*. Valencia: Aguilar, 1964.
- ANDERSON, Virginia DeJohn. *Creatures of Empire: How Domestic Animals Transformed Early America*. Oxford: Oxford University Press, 2006.

- ANDERSON-GOLD, Sharon. *Kant's Anatomy of Evil*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.
- ANDERSON, Pamela Sue.; BELL, Jordan. *Kant and Theology*. London: Continuum, 2010.
- ANSON, George Baron. *A voyage round the World in the Years 1740-1744*. Richard Walter: Londres, 1853.
- APOSTOLIDES, Diana Lynne. *Voltaire's Poème sur le Désastre de Lisbonne: The Lessons of the Variants*. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1967.
- APPLEBY, Joyce and Ball, Terence (eds.). *Jefferson. Political Writings*. New York: The Cambridge University Press, 1999.
- ARIÈS, P. *Histoire des populations françaises et de leur attitude devant la vie depuis le XVIIIe siècle*. Paris: Self, 1949.
- ASHCRAFT, Richard. *Locke's two treatises of government*. London: Allen & Unwin, 1987.
- ASMA, Stephen T. *Stuffed Animals and Pickled Heads. The Culture and Evolution of Natural History Museums*. Oxford: Oxford University Press, 2001.
- ASSÍA, Augusto. *Los Yanquis*. Barcelona: Editorial Mateu, s.f.
- ASTRUC, Jean. *Dissertation sur l'origine des maladies épidémiques et principalement sur l'origine de la peste, où l'on explique les causes de la propagation et de la cessation de cette maladie*. Montpellier: Imprimerie de Jean Martei, 1721.
- ASÚA, Miguel de.; FRENCH, Roger. *A New World of Animals. Early Modern Europeans on the Creatures of Iberian America*. Aldershot: Ashgate, 2005
- ATHERARN, Robert G. *Westward the Briton*. London: Scribner, 1953.
- ATHEARN JONES, James. *Traditions of the American Indians (3 vols.)*. London: Colburn & Bentley, 1830.
- ATKINS, Peter et alii. *People, Land and Time. An Historical Introduction to the Relations Between Landscape, Culture and Environment*. London: Arnold, 1998.
- ATKINSON, Geoffroy, *Les Relations de Voyages du XVIIIe Siecle et l'Evolution des Idees*. Paris: Champion, 1924.
- ATRAN, Scott. *Cognitive Foundations of Natural History. Towards an Anthropology of Science*. Cambridge: Cambridge University Press, 1996.
- ATXELL, James. *America Perceived: A view from abroad in the 18th century*. West Haven: Pendulum Press, 1974.
- *Natives and Newcomers: The Cultural Origins of North America*. Oxford: Oxford University Press, 2001.
- AUDE, Joseph. *Vie privée du comte de Buffon, suivie d'un recueil de poésies, dont quelques pieces sont relatives à ce grand homme*. Laussane: La Tour, 1788.

- AULARD, Alphonse. *Études et leçons sur la Révolution Française*, Vol. 8. Cambridge: Cambridge University Press, 2011.
- AVRAMESCU, Catalin. *An Intellectual History of Cannibalism*. New Jersey: Princeton University Press, 2009.
- AYER, A. J. *Voltaire*. Barcelona: Crítica, 1988.
- BACON, Francis. *The New Atlantis*. Gloucester: London: Dodo Press, 2006.
- *The New Atlantis, or, Voyage to the Land of the Rosicrucians*. Charleston: Forgotten Books, 2008.
 - *The Advancement of Learning*. Charlestone: CreateSpace, 2011.
- BADA PANILLO, José R. *Luces y sombras de la Ilustración: libertad y convivencia*. Zaragoza: Mira Editores: Fundación Seminario de Investigación para la Paz, 2006.
- BADINTER, Elisabeth. *Mme de Châtelet, Mme d'Épinay ou l'Ambition féminine au XVIIIe siècle*. Paris: Flammarion, 2006.
- BAERE, Benoît de. *La pensée cosmogonique de Buffon: percer la nuit des temps*. Paris: Honoré Champion, 2004.
- BAILEY, Jeremy D. *Thomas Jefferson and Executive Power*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.
- BALDWIN, Stuart A. *John Ray, 1627-1705. Essex Naturalist: a Summary of his Life, Work and Scientific Significance*. Witham: Baldwin Books, 1986.
- BALL, Phillip. *Curiosity: How Science Became Interested in Everything*. London: Bodley Head, 2012.
- BANTON, Michael. *Racial Theories*. Cambridge: Cambridge University Press, 1998.
- BARBIER, Edward B. *Scarcity and Frontiers. How Economies have Developed through Natural Resource Exploitation*. Cambridge: Cambridge University Press, 2011.
- BARITZ, Loren. "The Idea of the West". *American Historical Review*, Vol. 66, N° 3. Chicago: University of Chicago Press, abril 1941. Pàgs. 618-640.
- BARKER, Hannah.; BURROWS, Simon (eds.). *Press, politics and the public sphere in Europe and North America, 1760-1820*. Cambridge; New York : Cambridge University Press, 2002.
- BARLOW, Joel. *Letters from Paris, to the citizens of the United States of America, on the system of policy hitherto pursued by their government relative to their commercial intercourse with England and France, &c. By Joel Barlow*. London: printed for James Ridgway, by A. Wilson, 1800.
- BARNARD, Alan. *History and Theory in Anthropology*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000.

- BARNES, Celia. *Native American Power in the United States, 1783-1815*. Dover: University of Delaware Press, 2003.
- BARON, S. Wade. *People and Americans: A Memoir of Transatlantic Tourists*. London: R. Hart Davis, 1953.
- BARONA, Josep Lluís; MOSCOSA, Javier.; PIMENTEL, Juan (eds.). *La Ilustración y las ciencias: para una historia de la objetividad*. València: Universitat de València, 2003.
- BARRÈRE, Pierre. *Essai sur l'histoire naturelle de la France Equinoxiale*. Paris: Piget, 1741.
- BARSANTI, G. "Linné et Buffon: deux visions différentes de la nature et de l'histoire naturelle". *Revue de Synthèse*, N° 113-114. Paris: Springer, 1984. Pàgs. 83-111.
- BARTRAM, William. *Travels Through North and South Carolina: Georgia, East and West Florida, the Cherokee Country, the Extensive Territories of the Muscogulges Or Creek Confederacy, and the Country of the Chactaws. ... Embellished with Copper-plates*. London: Johnson, 1792.
- *Observations on the Inhabitants, Climate, Soil, Rivers, Productions, Animals, and other Matters Worthy of Notice, made by Mr. John Bartram in his Travels from Pennsylvania to Onondaga, Oswego, and the Lake Ontario, in Canada*. London: J. Whiston & B. White, 1751.
- BASCOM, John. *Natural Theology*. New York: G. P. Putnam's Sons, 1880.
- BATES, A.W. *Emblematic Monster: Unnatural Conceptions and Deformed Births in Early Modern Europe*. Amsterdam: Editions Rodopi, 2005.
- BATES, Marston. *Where Winter Never Comes: A Study of Man and Nature in the Tropics*. New York, 1952.
- BAUER, Alain. *Isaac Newton's Freemasonry: the Alchemy of Science and Mysticism*. Rochester: Inner Traditions, 2007.
- BAYERHAUS, Gilbert. "Abbé de Pauw und Friedrich der Grosse, eine Abrechnung mit Voltaire", in *Historische Zeitschrift*, Munich, Vol. CXXXLV, 1926. Pàgs.465-493.
- BAYLE, Constantino. *El Dorado fantasma*, Madrid: Editorial Razón, 1930.
- BAYLY, C.A. *Imperial Meridian. The British Empire and the World*. London: Longman, 1994.
- BAILYN, Bernard. *The ideological origins of the American Revolution*. Cambridge: President and Fellows of Harvard College, 1992.
- BEALL, Otho T. Jr. "Cotton Mather's Early 'Curiosa Americana' and the Boston Philosophical Society of 1683". *The William and Mary Quarterly*, Tercera Sèrie, Vol. 18, N° 3. Virginia: Omohundro Institute of Early American History and Culture, Juliol de 1961. Pàgs. 360-372.
- BEARD, Charles A. *An economic interpretation of the Constitution of the United States*. New York: Dover Publications, 2004.

- BECKER, Carl L. *The Heavenly City of the Eighteenth Century Philosophers*. New Haven: Yale University Press, 2003.
- BEDINI, Silvio A. *Jefferson and Science*. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 2002.
- BEHRENS, C.B.A. *Society, Government and the Enlightenment: The Experiences of Eighteenth-Century France and Prussia*. London: ICON, 1985.
- BELHOSTE, Bruno. *Paris savant. Parcours et rencontres au temps de Lumières*. Paris: Armand Colin, 2011.
- BELLO, Eduardo.; RIVERA, Antonio (eds). *La Actitud ilustrada*. Valencia: Biblioteca Valenciana, 2002.
- BELLO REGUERA, Eduardo. *La Aventura de la razón: el pensamiento ilustrado*. Torrejón de Ardoz: Akal, 1997.
- BÉLY, Lucien. *L'Art de la paix en Europe: naissance de la diplomatie moderne, XVIe-XVIIIe siècle*. Paris: Presses universitaires de France, 2007.
- BENEDICT, Barbara M. *Curiosity. A Cultural History of Early Modern Inquiry*. Chicago: The University of Chicago Press, 2001.
- BENGTSSON, Tommy *et alii*. *Life under pressure: mortality and living standards in Europe and Asia, 1700-1900*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press, 2004.
- BENSON, Aldolph B. (Ed). *Peter Kalm's Travels in North America*. New York: Wilson-Erickson, 1937.
- BENZAQUEN, Adriana. *Encounters with Wild Children: Temptation and Disappointment in the Study of Human Nature*. Montreal: McGill-Queen's University Press, 2006.
- BENZONI, Maria Matilde. "The idea of Europe and the "Dispute of the New World". Some Reflections Between History and Historiography". *History of European ideas*, Vol. 34. Nº 2. Oxon: Taylor and Francis, 2008. Pàgs. 375-382.
- BERCOVITCH, Sacvan, *The Puritan Origins of the American Self*. New Haven: Yale University Press, 2011.
- BEREWOOD, Edward, *Enquiries Touching the Diversity of Languages and Religions through the Chief Parts of the World*. London, S.M.F.M. and H.H. and are to be sold by W. Kettilby, 1674.
- BERGASA, Víctor *et alii*. *¿Verdades cansadas?: imágenes y estereotipos acerca del mundo hispánico en Europa*. Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 2009.
- BERKELEY, Edmund.; BERKELEY Dorothy Smith. *John Clayton: Pioneer of American Botany*. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1963.
- BERKELEY, George. *The querist: containing several queries, proposed to the consideration of the public ... To which is added, by the same author, A word to the wise: of An extortation to the Roman Catholic clergy of Ireland*. Glasgow: R. Urie, 1760.

- *The Life and travels of John Batram*. Gainesville: University Press of Florida, 1974.
- BERLIN, Isaiah. *El fuste torcido de la humanidad. Capítulos de historia de las ideas*. Barcelona: Editorial Península, 1992.
- BERNARDO ARES, José Manuel de.; MACHADO, Santiago Muñoz (dirs.). *El Estado-nación en dos encrucijadas históricas*. Madrid: Iustel & Fundación Ricardo Delgado Vizcaíno, 2006.
- BERNSTEIN, William J. *A Splendid Exchange. How Trade Shaped the World*. New York: Grove Press, 2009.
- BERTIN, Léon. "Buffon homme d'affaires". A: AA.VV. *Buffon*. Paris: Le Muséum National d'Histoire Naturelle, 1952. Pàgs. 87-104.
- BERTRAND, Joseph. *L'Académie des Sciences et les academiciens de 1666 a 1793*. Charleston: Bibliobazaar, 2009.
- BETANZOS, Juan de. *Suma y narración de los Incas*. Madrid: Ediciones Polifemo, 2004.
- BEUCHOT, Mauricio. *La querrela de la conquista: Una polémica del Siglo XVI*. Madrid: Siglo XXI, 1992.
- BICKHAM, Troy. *Savages within the Empire: Representations of American Indians in Eighteenth Century Britain*. Oxford: Oxford University Press, 2005.
- BIGSBY, C. W. E.; TEMPERLEY, Howard. *A New Introduction to American Studies*. Harlow: Pearson Education, 2006.
- BIRCH, Thomas. *The History of the Royal Society of London for Improving of Natural Knowledge from its first rise*. London: A. Millar, 1756-1757.
- BLACK, Jeremy. *La Europa del siglo XVIII: 1700-1789*. Madrid : Akal, 1997.
- BLAIS, Roger. "Buffon pépiniériste". *Révue des eaux et forêts*. Paris: Berger-Levrault, 1931. Pàgs 256-259.
- BLANCHARD, Claude. *Guerre d'Amérique (1780-1783): Journal de champagne de Claude Blanchard*. Paris; Librairie militaire de J. Dumaine, L. Baudoin & ce, successeur, 1881.
- BLANCO VALDÉS, Roberto L. *La construcción de la libertad*. Madrid: Alianza Editorial, 2010.
- BLANNING, T.C. *El Siglo XVIII: Europa 1688-1815*. Barcelona: Crítica, 2002.
- BLOM, Hans; LAURSEN, John Christian and SIMONUTTI, Luisa (ed.). *Monarchisms in the Age of the Enlightenment. Liberty, Patriotism, and the Common Good*. Toronto: University of Toronto Press, 2007.
- BLUCHE, François. *Le Despotisme Éclairé*. Paris: Fayard, 1968.
- BLUM, Carol. *Rousseau and the republic of virtue: the language of politics in the French Revolution*. Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, 1986.

- BLUNT, Wilfrid. *Linnaeus: The Compleat Naturalist*. London: Frances Lincoln Limited, 2004.
- BOHLS, Elizabeth A.; DUNCAN, Ian (ed.). *Travel Writing 1700-1830: An Anthology*. Oxford: Oxford University Press, 2005.
- BOLTON, Maggie.; DEGNEN, Cathrine (eds.). *Animals and Science: From Colonial Encounters to the Biotech Industry*. New Castle upon Tyne: Cambdrige Scholars, 2010.
- BONNET, J.E. *Réponse aux principales questions qui peuvent être faites sur les Etats-Unis d'Amérique*. Lausanne, 1795.
- BONSAL, Stephen. *When the French were here: a narrative of the sojourn of the French forces in America, and their contribution to the Yorktown campaign, drawn from unpublished reports and letters of participants in the national archives of France and the Ms. Division of the Library of Congress*. New York: Kennikat Press, 1945.
- BOORSTIN, Daniel J. *The Lost World of Thomas Jefferson*. Chicago: The University of Chicago Press, 2005.
- BORTOFT, Henri. *The Wholeness of Nature. Goethe's Way toward a Science of Conscious Participation in Nature*. Hendon: Lindisfarne Books, 1996.
- BOUGAINVILLE, Louis-Antoine de. *Voyage autour du monde par la frégate du roi La Boudeuse et la flûte L'Étoile, en 1766, 1767, 1768 & 1769*. Neuchatel: Imprimerie de la Société Typographique: 1771.
- BOULANGER, Nicholas Antoine.; DIDEROT, Denis. *L'antiquité dévoilée par ses usages: on Examen critique des principales, opinions, cérémonies & institutions religieuses & politiques des différens peuples de la terre*. Paris: M. M. Rey, 1766.
- BOURDIER, Franck.; FRANÇOIS, Yves. "Buffon et les Encyclopédistes". *Revue d'Histoire des sciences*, N° 3-4, Vol. IV. Paris: Armand Colin, juliol-desembre de 1951. Pàgs. 228-232.
- BOWLER, Peter, J. *Evolution. The History of an Idea*. Berkeley: University of California Press, 2003.
- BOWMAN, Shearer D. *Masters and Junkers: Mid-19th century US planters and Prussian Junkers*. London: Oxford University Press, 1994.
- BRADEN, Bruce (ed.). *Ye Shall Say I am no Christian: The Thomas Jefferson/John Adams Correspondence on Religion, Moral, and Values*. Amherst: Prometheus Books, 2005.
- BRADFORD, William. *History of Plymouth Plantation*. New York: Charles Scribner's Sons, 1908.
- BRADLEY, James E.; KLEY, Dale K. Van (eds.). *Religion and politics in enlightenment Europe*. Notre Dame: University of Notre Dame Press, 2001.
- BRAHAM, Persephone. "Anthropology, Anthropophagy and Amazon". *Letras Hispanas*, Vol. 5, N° 2. San Marcos: Texas State University, tardor de 2008. Pàgs. 49-66.
- BRANCA, Vittore. *Sensibilità e razionalità nel settecento*. Firenze: Sansoni, 1967.

- BRAVO LOZANO, Jesús. *Minorías socioreligiosas en la Europa moderna*. Madrid: Editorial Síntesis, 1999.
- BREMER, Francis J. *First Founders. American Puritans and Puritanism in an Atlantic World*. Lebanon (NH): University of New Hampshire Press, 2012.
- BRESADOLA, Marco: *Luigi Galvani. Devozione, scienza e rivoluzione*. Bologna: Compositori, 2011.
- BRIDENBAUGH, Carl and Jessica. *Rebels and Gentlemen, Philadelphia in the Age of Franklin*. New York: Praeger, 1942.
- BRIGGS, Ronald. *Tropes of Enlightenment in the Age of Bolívar*. Nashville: Vanderbilt University Press, 2010.
- BRISSON, Mathurin. *Le regne animal*. Paris: Jean-Baptiste Bauche, 1761.
- BRISSOT (de Warville), Jacques-Pierre. *Nouveau Voyage dans les Etats-Unis de l'Amérique*, (3 vols). Paris: Chez Buisson, 1791.
- BRODERSEN, Arvid. "Themes in the Interpretation of America by Prominent Visitors from Abroad". *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, N° 295. Philadelphia: Academy of Political and Social Science, setembre de 1954. Pàgs. 21-32.
- BRODIE, Fawn M. *Thomas Jefferson: An Intimate History*. New York: W.W. Norton & Co., 1974.
- BROGAN, Denis W. *The American Character*. New York: Alfred A. Knopf, 1944.
- BROWN, Richard D. *Knowledge is Power. The diffusion of Information in Early America, 1700-1865*. New York: Oxford University Press, 1989.
- BRUN, Jean-André. *Le Triomphe du Nouveau Monde*. Paris: Chez la veuve Herissant, 1785.
- BRUNET, Pierre. "Sylviculture et technique des forges en Bourgogne au milieu de XVIIIe siècle". *Annales de Bourgogne*. Dijon: Société des Annales de Bourgogne, 1930. Pàgs. 337-365.
- BRISSOT DE WARVILLE, J.P. *Examen Critiques des Voyages*. Londres: s. ed., 1786.
- *Nouveau voyage dans les Etats-Unis de l'Amérique septentrionale, fait en 1788*. Paris: Chez Buisson, 1791.
 - *Mémoires*. Paris: Alphonse Picard, 1784.
 - The life of J. P. Brissot: deputy from Eure and Loire, to the National Convention. Written by himself. Translated from the French. London: J. Debrett, 1794.
- BROCKLISS, L.W.B. *French Higher Education in the Seventeenth and the Eighteenth Centuries*. Oxford: Oxford University Press, 1987.
- BROOKS, Eric St. John. *Sir Hans Sloane: The Great Collector and his Circle*. New Castle: Batchworth, 1954.
- BROWN, Richmond F. *Coastal Encounters: The Transformation of the Gulf South in the Eighteenth Century*. Lincoln: University of Nebraska Press, 2008.

- BROWN, Rupert. *Prejudice: Its Social Psychology*. Oxford: Wiley-Blackwell, 2010.
- BRUNSCHWIG, Henri; JELLINEK, J. *Enlightenment and Romanticism in Eighteenth Century Prussia*. Chicago: University of Chicago Press, 1975.
- BUCCINI, Stefania. *The Americas in Italian Literature and Culture, 1700-1825*. University Park: Pennsylvania State University Press, 2008.
- BUCHER, Bernadette; ADORNO, Rolena & LÓPEZ-BARALT, Mercedes. *La Iconografía política del Nuevo Mundo*. Río Piedras: La Editorial, UPR, 1990.
- BUFFON, Georges-Louis Leclerc, Comte de. *Natural History, General and Particular*, (20 vols.), Londres: W. Strahan and T. Cadell, 1812.
- *Les Epoques de la Nature. Edition Critique* (Memoires du Museum National d'Histoire Naturelle, C: Sciences de la terre). Paris: Brill, 1988.
 - *Obras completas de Buffon: con las clasificaciones comparadas de Cuvier y la continuación hasta el día. Historia natural de la teoría de la Tierra*. Madrid: Tip. de Francisco de la Paula Mellado, 1847.
- BURKE, Edmund. *Burke's Speech on Conciliation with America*. Boston: IndyPublish, 2007.
- BURKHARDT, Richard W. *The Spirit of System. Lamarck and Evolutionary Biology*. Cambridge: Harvard University Press, 1995.
- BURNET, Thomas. *The sacred theory of the earth: containing an account of its original creation, and of all the changes, which it hath undergone, or is to undergo, until the consummation of all things*, (2Vol.). Glasgow: Printed for R. Urie, 1753.
- *The Sacred Theory of the Earth: In which are Set Forth the Wisdom of God Displayed in the Works of the Creation, Salvation, and Consummation of All Things ...* London: T. Kinnersley, 1816.
- BURNHAM, J, (ed.). "What Europe Thinks of America". *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Nº 293. New York: The American Academy of Political and Social Science, maig de 1954. Pàg. 205-206.
- BURTON, Robert. *Anatomía de la Melancolía*. Madrid: Alianza Editorial, 2006.
- BUTLER, Jon *et alii*. *Religion in American Life. A Short History*. Oxford: Oxford University Press, 2011.
- BUTLER, Samuel. *Evolution, Old & New. Or the Theories of Buffon, Dr. Erasmus Darwin and Lamarck, as compared with that of Charles Darwin*. Charleston: BiblioBazaar, 2008.
- BYRNE, Peter. *Natural Religion and the Nature of Religion*. Londres: Routledge, 1989.
- CACHEY, Theodore J. *Antonio Pigafetta's The First Voyage Around the World, 1519-1522*. Toronto: University of Toronto Press, 2007.
- CAESAR, James. *Reconstructing America. The Symbol of America in Modern Thought*. New Haven: Yale University Press, 1997.
- CAILLIET, Emile. *La tradition littéraire des Idéologues*. Philadelphia, 1943.

- CALLOWAY, Colin G. *New Worlds for All: Indians, Europeans and the Remaking of Early America*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1998.
- CAMPBELL, Lyle. *American Indian Languages. The Historical Linguistics of Native America*. Oxford: Oxford University Press, 1997.
- CAMPORESI, Piero. *Exotic brew: the art of living in the age of enlightenment*. Cambridge: Polity Press, 1994.
- CANTERLA, Cinta. *De la ilustración al romanticismo: Cádiz, América y Europa ante la modernidad: VII encuentro: la mujer en los siglos XVIII y XIX, Cádiz 19, 20 y 21 de mayo de 1993*. Cádiz: Universidad de Cádiz, 1994.
- CANTOS CASENAVE, Marieta (ed.). *Redes y espacios de opinión pública: de la Ilustración al Romanticismo - Cádiz, América y Europa ante la modernidad, 1750-1850 / XII Encuentro, Cádiz 3, 4 y 5 de noviembre de 2004*. Cádiz: Universidad de Cádiz, 2006.
- CAÑIZARES ESGUERRA, Jorge. *Cómo escribir la historia del Nuevo Mundo*. México: FCE, 2007.
- *Nature, Empire, and Nation: Explorations of the History of Science in the Iberian World*. Palo Alto: Stanford University Press, 2006.
 - *Nation and Nature: Natural History and the Fashioning of Creole National Identity in Late Colonial Spanish America*. Guadalajara (Mexico): Meeting of the Latin American Studies Association, 1997.
- CAPONI, Gustavo. "La miseria de la degeneración: el materialismo de Buffon y las 'limitaciones' de su transformismo". *Historia, Ciências, Saúde – Manguinhos*, Vol. 16, Nº 3. Rio de Janeiro: Fundação Oswaldo Cruz, juliol-setembre de 2009. Pàgs. 683-703.
- "Unidad de tipo y degeneración en la *Historia Natural* de Buffon". *Filosofia e História da Biologia*, Vol. 3. São Paulo: Associação Brasileira de Filosofia e História da Biologia, 2008. Pàgs. 179-194.
- CAPPON, Lester J. *The Adams-Jefferson Letters. The Complete Correspondence Between Thomas Jefferson and Abigail and John Adams*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press, 1959.
- CARAS, Roger A. *A Perfect Harmony: The Intertwining Lives of Animals and Humans throughout History*. West Lafayette: Purdue University Press, 2002.
- CARLE, Henri. *Discours sur la question proposée par M. l'Abbé Raynal: La Découverte de l'Amérique a-t-elle été utile ou nuisible au genre humain?*. Paris: Moutard, 1790.
- CARLI, Gian Rinaldo. *Las cartas americanas (2 vols.)*. Cremona: Lorenzo Marini, 1822.
- CARPINTERO, Francisco. *La ley natural: Historia de un concepto controvertido*. Barcelona: Ediciones Encuentro, 2008.
- CARTER, Edward Carlos. *Surveying the Record. North American Scientific Exploration to 1930*. Philadelphia: American Philosophical Society, 1999.
- CARLI, Gian-Rinaldo. *Delle lettere americane, (2 vols.)*. Firenze: Cosmopoli, 1780.
- *Cartas americanas*. Cremona: Lorenzo Marini, 1781.

- CASAS, Bartolomé de las. *Brevísima relación de la destrucción de las Indias*. Madrid: Tecnos, 1998.
- CASCARDI, Anthony J. *Consequences of Enlightenment*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999.
- CASINI, Paolo. *Introduzione all'Illuminismo da Newton a Rousseau*. Roma: Laterza, 1980.
- CASSEDY, James H. *Demography in Early America: Beginnings of the Statistical Mind, 1600-1800*. Cambridge: Harvard University Press, 1970.
- CASSIRER, Ernst. *Filosofía de la Ilustración*. México, D.F.: Fondo de Cultura Económica, 1972.
- CASTIGLIONI, Luigi. *Viaggio negli Stati Uniti Dell'America Settentrionale fatto negli anni 1785, 1786, e 1787*. Milano: Giuseppe Marelli, 1790.
- CATESBY, Mark. *Natural History of Carolina, Florida and the Bahama Islands*. London: C. Marsh, 1754.
- CAVE, Alfred A. *Prophets of the Great Spirit: Native American Revitalization Movements in Eastern North America*. Lincoln: University of Nebraska Press, 2006.
- CAWKELL, Mary. *The History of the Falkland Islands*. Sropshire: Anthony Nelson Publisher, 2001.
- CEASER, James W. "A Genealogy of Anti-Americanism". *Public Interest*. Summer N° 152. Boca Ratón: The Public Interest, Estiu 2003. Pàgs. 3-18.
- CEREZO GALÁN, Pedro. *El mal del siglo. El conflicto entre Ilustración y Romanticismo en la crisis finisecular del siglo XIX*. Madrid, Editorial de la Universidad de Granada, 2003.
- CERISIER, Antoine-Marie. *Le Destin de l'Amérique*. London; J. Bew, 1780.
- CÉSPEDES DEL CASTILLO, Guillermo. *Ensayos sobre los reinos castellanos de Indias*. Madrid: Real Academia de la Historia, 1999.
- CHABOD, Federico. *Historia de la idea de Europa*. Madrid: Edersa, 1992.
- CHAPMAN, Stanley D.; CHASSAGNE, Serge. *European Textile Printers in the Eighteenth Century. A Study of Peel and Oberkampf*. Londres: Heinemann, 1981.
- CHARON, Annie; CLAERR, Thierry.; MOUREAU, François. *Le Livre maritime au siècle des Lumières: édition et diffusion des connaissances maritimes (1750-1850)*. Paris: Presses de l'Université de Paris-Sorbonne, 2004.
- CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Histoire de l'isle de Saint Domingue*. Paris: François l'Honoré, 1730.
- CHASE, Eugene Parker, (ed.). *Our Revolutionary Forefathers: The Letters of François, Marquis de Barbe-Marbois, during his residence in the United States as Secretary of the French Legation, 1779-1785*. Whitefish: Kessinger Publishing, 1929.

- CHASTELLUX, François Jean, Marquis de. *Discours sur les avantages et les désavantages qui résultent pour l'Europe de la découverte de l'Amérique*. Londres i Paris: Chez Prault, 1787.
- *Travels in North America*, (2 vols). North Carolina: Applewood Books, 1963.
- CHATEAUBRIAND, François René de. *Génie du Christianisme*. Paris: Furne et Cie, 1859.
- *Voyage en Amérique*. Paris: Gabriel Roux, 1857.
- CHAUNU, Pierre. *La Civilisation de l'Europe des lumières*. Paris: Arthaud, 1971.
- CHAUSSINAND-NOGARET, Guy. *Les Lumières au péril du bûcher*. Paris: Fayard, 2009.
- CHEEK, Pamela. *Sexual Antipodes: Enlightenment, Globalization and the Placing of Sex*. Stanford: Stanford University Press, 2002.
- CHEESMAN, Clive.; WILLIAMS, Jonathan. *Rebels, Pretenders and Impostors*. London: The Trustees of the British Museum, 2000.
- CHINARD, Gilbert. *L'Amérique et le Rêve exotique dans la littérature française au XVIIe et XVIIIe siècles*. Paris, 1913.
- "Eighteenth Century Theories on America as a Human Habitat". *American Philosophical Society Proceedings*. Vol. 91, N° 1. Philadelphia: The American Philosophical Society, febrer de 1947. Pàgs. 27-57.
 - *L'Homme contre la nature. Essais d'histoire de l'Amérique*. Paris: Hermann, 1949.
 - "Jefferson and the American Philosophical Society". *Proceedings of the American Philosophical Society*, Vol. 87, N° 3. Philadelphia: American Philosophical Society, juliol de 1943. Pàgs. 263-276.
 - *Jefferson et les Idéologues*, Baltimore: Ayer Co Pub, 1979.
 - *Thomas Jefferson: The Apostle of Americanism*. Library of Alexandria, 1957.
 - *Volney et l'Amérique. D'après des documents inédits et sa correspondance avec Jefferson*. Baltimore: Johns Hopkins Press, 1923
- CHING, Julia. *Moral enlightenment: Leibniz and Wolff on China*. Sankt Augustin: Institut Monumenta Serica. Nettetal: Steyler, 1992.
- CHISLETT, William. *España y Estados Unidos. En busca del redescubrimiento mutuo*. Barcelona: Ariel, 2005.
- CHOISEUL, Étienne François de. *Mémoires De M. Le Duc De Choiseul*. Charleston: Nabu Press, 2011.
- CHOUILLET, Jacques. *L'Esthétique des Lumières*. Paris: PUF, 1974.
- CHUKWUDI EZE, Emmanuel. *Race and Enlightenment*. Malden: Blackwell Publishers, 2000.
- CHURCH, Forrest. *The Separation of Church and State: Writings on a fundamental freedom by America's Founders*. New York: Beacon Press, 2004.
- CHURCH, Henry Ward. "Corneille De Pauw and the Controversy over His Recherches Philosophiques Sur les Américains". *PMLA*, Vol. 51, N° 1. New York: Modern Language Association, març de 1936. Pàgs. 178-206.
- CICERO. *The Nature of Gods*. London: Penguin Books, 1972.

- CILENTO, Raphael West. *The White Man in the Tropics*. Melbourne: HJ Green, 1925.
- CLARK, James G. *The Benedictines in the Middle Ages*. Woodbridge: Boydell Press, 2011.
- CLARK, William; GOLINSKI, Jan.; SCHAFFER, Simon (eds.). *The Sciences in enlightened Europe*. Chicago: University of Chicago Press, 1999.
- CLARK HINE, Darlene *et alii*. *African Americans: A Concise History*. Boston: Pearson Education, 2012.
- CLAVIGERO, Francisco Xavier. *Historia Antigua de Megico. sacada de los mejores historiadores españoles, y de los manuscritos, y de las pinturas antiguas de los Indios; dividida en diez libros ... con disertaciones sobre la tierra, los animales, y los habitantes de Méjico*, 2 Vol. Londres: R. Ackermann, 1826.
- COBBAN, Alfred (dir.). *El Siglo XVIII: Europa en la época de la Ilustración*. Madrid: Alianza Editorial: Labor, 1989.
- COHEN, Alix A. "Kant's Concept of Freedom and the Human Sciences". *Canadian Journal of Philosophy*, Vol. 39, Nº 1. Calgary: University of Calgary Press, març de 2009. Pàgs. 113-136.
- COHEN, Bernard. "The New World as a Source of Science for Europe". *Actes du IX Congrès International d'Histoire des Sciences, Madrid 1959*. Barcelona: Asociación para la historia de la ciencia española, 1960. Pàgs. 96-130.
- COHEN, Claudine. *The fate of the Mammoth: Fossils, Myth and History*. Chicago: University of Chicago Press, 2002.
- COHEN, Gary B.; SZABO, Franz A.J. (ed.). *Embodiments of power: building baroque cities in Europe*. New York: Berghahn Books, 2008.
- COHEN, Patricia Cline. *A Calculating People: The Spread of Numeracy in Early America*. New York: Routledge, 1999.
- COHEN, William. "Thomas Jefferson and the Problem of Slavery". *The Journal of American History*, Vol. 56, Nº 3. Bloomington: Organization of American Historians, desembre de 1969. Pàgs. 503-526.
- COLEMAN, Deirdre. "Entertaining Entomology: Insects and Insect Performers in the Eighteenth Century". *Eighteenth-Century Life*, Vol. 30, Nº 3. Durham: Duke University Press, Pàgs. 107-134.
- COLEMAN SELLERS, Charles. *Mr. Peale's Museum. Charles Willson Peale and the First Popular Museum of Natural Science and Art*. New York: Norton, 1980.
- *The Artist of the Revolution: The Early Life of Charles Wilson Peale*. Whitefish: Kessinger Publishing, 2010.
- COLLEY, Linda. *Captives. The story of Britain's pursuit of empire and how its soldiers and civilians were held captive by the dream of global supremacy, 1600-1850*. New York: Pantheon Books, 2002.

- COLLINGWOOD, Robin George. *Idea de la Naturaleza*. México: Fondo de Cultura Económica, 2006.
- COMMAGER, Henry Steele. *America in Perspective*. New York: The New American Library, 1947.
- *The Empire of Reason. How Europe Imagined and America Realized the Enlightenment*. London: Phoenix Press, 2000.
- COMMAGER, Henry Steele.; GIORDANETTI, Elmo. *Was America a Mistake? An Eighteenth-Century Controversy*. New York: Harper Torchwoods, 1967.
- COMPAGNON, Antoine. *Les antimodernes de Joseph de Maistre à Roland Barthes*. Paris: Éditions Gallimard, 2005.
- CONDAMINE, Charles Marie de la. *Relation abrégée d'un voyage fait dans l'intérieur de l'Amérique méridionale depuis la côte de la mer du Sud jusqu'aux côtes du Bresil et de la Guyane, en descendant la rivière des Amazones*, Paris: Jean Edme Dufour & Philippe Roux, 1745.
- *Journal du voyage fit par ordre du roi, à l'équateur*. Paris: De la Imprimerie Royale, 1751.
 - *Supplément au Journal historique du voyage a l'equateur: et au livre de la Mesure des trois premiers degrés du meridien*. Paris: Durand, libraire, 1752.
 - *An account [by C.M. de la Condamine?] of a savage girl [M.A. Memmie le Blanc] caught wild in the woods of Champagne, tr. from the Fr. of madam H-t.*Edinburgh: A. Kincaid and J. Bell, 1768.
- CONDORCET, Jean Antoine-Nicholas de Caritat, Marquis de. *Oeuvres complètes de Condorcet, (11 vols.)*. Paris: Garat & Cabanis, 1800-1.
- *L'influence de la Révolution de l'Amérique sur les opinions et la législation de l'Europe*. Paris: Firmin Didot Frères, 1786.
 - *Esquisse d'un tableau historique des progrès de l'esprit humain*. Paris: Masson et fils, 1822.
- CONFER, Clarissa W. *Daily Life in Pre-Columbian Native America*. London: Greenwood Press, 2007.
- COOPER SHAFTESBURY, Anthony Ashley. *Soliloquy, or advice to an author*. London: John Morphew, 1710.
- COPLESTON, Frederick, *Historia de la Filosofía*, Barcelona: Ariel, 2004.
- COREAL, François. *Voyages de François Coreal aux Indes Occidentales, contenant ce qu'il y a vû de plus remarquable pendant son séjour depuis 1666 jusqu'en 1697*. Amsterdam: Frederic Bernard, 1722.
- CORTÉS, Hernán. *Cartas de la conquista de México*. Madrid: Sarpe, s.f.
- CORN, Charles. *The Scents of Eden. A History of the Spice Trade*, New York: Kodansha International, 1997.
- COSGROVE, Denis (ed.). *Mappings*. London: Reaktion Books, 1999.

- COSTA, Gustavo. *Thomas Burnet e la Censura Pontificia*. Firenze: Leo S. Olschki, 2006.
- COTTON, Daniel. *Cannibals and Philosophers. Bodies of Enlightenment*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 2001.
- COWIE, Helen. *Conquering Nature in Spain and Its Empire, 1750 - 1850*. Manchester: Manchester University Press, 2011.
- CRAIG, William Lane.; MORELAND, J.P. (eds.). *The Blackwell companion to Natural Theology*. Hoboken: Wiley-Blackwell, 2012.
- CRAWFORD, Amy. "Historical Optimism: the Use of Utopia in the Enlightenment Era". *Colloquy, Text Theory Critique*, Nº 17. Victoria: Monash University, 2009.
- CRAWFORD, William Rex. *A Century of Latin-American Thought*. New York: Frederick A. Praeger, 1944.
- CREVECOEUR, J. Hector St John de. *Letters from an American Farmer*. Carlisle: Applewood Books, 1904.
- CRO, Stelio. *The Noble Savage: Allegory of Freedom*. Ontario: Wilfrid Laurier University Press, 1990.
- CROCKER, Lester G. (ed.). *The Age of enlightenment*. London: MacMillan, 1969.
- "Linguet's Prognostication for the American Colonies". *The French American Review*, II, 1949. Pàgs.45-52.
- CROCKER, R. *Religion, Reason and Nature in Early Modern Europe*. Norwell: Springer, 2001.
- CROME, Augustus Freidrich Wilhelm. *Über die Grösse, Clima und Fruchtbarkeit des nordamerikanischen Freystaats*. Dessau & Leipzig: Buchhandlung der Gelehrten, 1783.
- CRONON, William. *Changes in the Land: Indians, Colonists, and the Ecology of New England*. New York: Hill and Wang, 2003.
- CROWTHER, J. G. *Founders of British science: John Wilkins, Robert Boyle, John Ray, Christopher Wren, Robert Hooke, Isaac Newton*. London: The Cresset Press, 1960.
- CRUPPI, J. *Un avocat journaliste au XVIIIe siècle: Linguet*. Paris: Hachette, 1895.
- CRYLE, Peter.; O'CONNELL, Lisa. (eds.). *Libertine Enlightenment. Sex, Liberty and Licence in the Eighteenth Century*. New York: Palgrave Macmillan, 2004.
- CULLEN, Jim. *The American Dream: A Short History of an Idea that Shaped a Nation*. Oxford: Oxford University Press, 2004.
- CURRAN, Andrew S. *The Anatomy of Blackness. Science and Slavery in an Age of Enlightenment*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 2011.
- CURRÁS RÁBADE, Ángel. "El principio de continuidad en la teoría leibniziana del método". *Logos, anales del seminario de metafísica*. Madrid: Universidad Complutense de Madrid. Vol. 7, Nº7, 1972. Pàgs. 111-150.

- CURRIE, William. *An Historical Account of the Climate and Diseases of the United States of America*. Philadelphia: Arno Press, 1972.
- CURTI, M.; BIRR, K. "The immigrant and the American Image in Europe, 1860-1914". *The Mississippi Valley Historical Review*, Vol. 37, N° 2. Bloomington: Organization of American Historians, setembre 1950. Pàgs. 203-230.
- CUSHING, Max Pearson. *Baron d'Holbach*. Charleston: Bibliobazaar, 2008.
- DAINOTTO, Roberto M. "A south with a view and its other". *Nepantla: Views from South*, Vol. 1, Issue 2. Durham: Duke University Press, 2000. Pàgs. 375-390.
- DALTON, David A. *The Natural World of Lewis and Clark*, Columbia: University of Missouri Press, 2008.
- DANIELS, Bruce C. *Puritans at Play: Leisure and Recreation in Colonial new England*. New York: St. Martin's Griffin, 1995.
- DARGENTOLLE, H. "Buffon et Montbard". *Bulletin de la Société archéologique et biographique du canton de Montbard*, N° 21. Montbard: Semur, 1930. Pàgs. 3-17.
- DARLINGTON, Will. *Memorials of John Bartram and Humphry Marshall: With notices of their botanical contemporaries*. Philadelphia: Lindsay and Blakiston, 1849.
- DAVIDSON, Jenny. *Breeding: A Partial History of the Eighteenth Century*. New York: Columbia University Press, 2009.
- DEBRAY, Régis. *A la sombra de la ilustración: debate entre un filósofo y un científico*. Barcelona: Paidós, 2004.
- DEIM, Debenneville Randolph. *Rochambeau: A Commemoration by the Congress of the United States of America*. Honolulu: University Press of the Pacific, 2002.
- DE LA VEGA, Garcilaso (Inca). *Historia General del Perú: Trata del descubrimiento del y como lo ganaron los espanyoles*. Córdoba: Viuda de Andrés Barrera, 1617.
- DE MAISTRE, Joseph. *Against Rousseau : On the State of Nature and on the Sovereignty of the People*. Kingston: McGill-Queen's University Press, 1996.
- DE MINGO RODRÍGUEZ, Alicia. "Máquina y Telos. Esbozos para una filosofía kantiana de la biología." *Los filósofos y la biología. Thémata*, N° 20. Sevilla: Publicaciones de la Universidad de Sevilla, 1998. Pàgs. 67-88.
- D'EMPAIRE, Arleny León. *Felipe Salvador Gilij: Nuevas Perspectivas Americanas En La Cronica Dieciochesca*. Madrid: Universidad Católica Andrés Bello, 1993.
- DE PAUW, Corneille. *Recherches philosophiques sur les Americains, ou Mémoires intéressants pour servir à l'Histoire de l'Espèce humaine*, (3 vols.). Londres: 1774.
- *Selections from M. Pauw with Additions by Daniel Webb (1795)*. Whitefish: Kessinger Publishing, 2008.
- DELEDALLE, Gérard. *La filosofía de los Estados Unidos*. Madrid: Tecnos, 2002.

- DELGADO RIBAS, Josep M. *Dinámicas imperiales (1650-1796). España, América y Europa en el cambio institucional del sistema colonial espanyol*. Barcelona: Edicions Bellaterra, 2007.
- DELISLE DE SALES, Jean-Baptiste-Claude. *Histoire philosophique du Monde Primitif*. 2 Vols., Paris: Gay de Gide, 1795.
- *De la philosophie de la nature ou traité de morale pour l'espèce humaine, tiré de la philosophie et fondé sur la nature*, 4 vols. Londres, Sense editor, 1777.
- DÉMEUNIER, Jean-Nicolas. *Essai sur les Etats-Unis*. Paris: Impr. De Laporte, 1786.
- *Encyclopédie méthodique: Economie politique et diplomatique*. Paris: chez Panckoucke, 1788.
- DENEVAN, William M. (ed.). *The Native Population of the Americas in 1492*. Madison: University of Wisconsin Press, 1992.
- DENYS, Nicolas. *Description géographique et historiques des costes de l'Amérique Septentrionale*. Paris: Claude Barbin, 1672.
- DERATHÉ, Robert. *Jean-Jacques Rousseau et la science politique de son temps*. Paris: Librairie Philosophique J. Vrin, 1979.
- DERHAM, William. *Physico-theology: Or, A Demonstration of the Being and Attributes of God, from His Works of Creation*. London: W. Innys and J. Richardson, 1754.
- DE SALVIO, Alfonso. "Voltaire and Spain". *Hispania*, Vol. 7, N° 3. Walled Lake: American Association of Teachers of Spanish and Portuguese, maig de 1924. Pàgs. 157-164.
- DESLANDES, le Chevalier. *Discours sur la grande et l'importance de la Révolution qui vient de s'opérer dans l'Amérique septentrionale*. Paris: Durand, 1785.
- DEVINE, T. M. *Scotland's Empire, 1600-1815*. London: Penguin, 2004.
- DEYON, Pierre. *Los orígenes de la Europa moderna: el mercantilismo*. Barcelona: Ediciones Península, 1976.
- *L'Europe du XVIIIe siècle*. Paris: Hachette, 2000.
- DIANNYÈRE, Antoine. *Notice sur la Vie et les Ouvrages de Condorcet*. Paris: P. P. Wolf, 1796.
- DÍAZ, Bernal. *The Conquest of New Spain*. London: Penguin Books, 1963.
- DiCENSO, James J. *Kant. Religion and Politics*. Cambridge: Cambridge University Press, 2011.
- DICK, Thomas. *The Telescope and Microscope*. London: The religious Tract Society, 1799.
- DICKIE, George. *The Century of Taste. The Philosophical Odyssey of Taste in the Eighteenth Century*. Oxford: Oxford University Press, 1996.
- DIDEROT, Denis. *Escritos políticos*; estudio preliminar, traducción y notas de Antonio Hermosa Andújar. Madrid: Centro de Estudios Constitucionales, 1989.

- *Jacques le fataliste*. Paris: Le livre de poche, 1972.
- DINNERSTEIN, Leonard *et alii*. *Natives and Strangers: A Multicultural History of Americans*. Oxford: Oxford University Press, 2003.
- DOLAN, Brian. *Exploring European Frontiers: British Travelers in the Age of Enlightenment*. Hampshire: Palgrave Macmillan, 2000.
- D'OLIVET, Fabre. *Histoire philosophique du genre humain: ou L'homme Considéré sous ses rapports religieux et politiques dans l'État social, à toutes les époques et chez les différents peuples de la terre*, (2 vols.). Paris: J.L.J. Brière, 1824.
- DOMÍNGUEZ, Martí. *Las confidencias del conde de Buffon: Una época de la naturaleza*. Barcelona: Ediciones Península, 2010.
- DOMÍNGUEZ ORTIZ, Antonio. *Carlos III y la España de la Ilustración*. Madrid: Alianza, 1989.
- DONALD, Diana. *Picturing Animals in Britain: 1750-1850*. New Haven: Yale University Press, 2007.
- DOUGLAS KINGHORN, A. *Stevia: The Genus Stevia*. London: CRC Press, 2001.
- DRAKE, James D. *The Nation's Nature. How Continental Presumptions gave rise to the United States of America*. Charlottesville: University of Virginia Press, 2011.
- DU RÉAU, Élisabeth. *L'Idée d'Europe au XXe siècle*. Paris: Editorial Complexe, 1996.
- DUCROS, Louis. *Les Encyclopedistes*. Paris: Honoré Champion, 1900.
- DUGATKIN, Lee Alan. *Mr. Jefferson and the Giant Moose. Natural History in Early America*. Chicago: The University of Chicago Press, 2009.
- DUMAS, J.-B. *Histoire de l'Académie royale des sciences, belles-lettres et arts de Lyon*. Lyon: Giberton et Brun, 1839.
- DU PONCEAU, Peter Stephen, *An Historical Account of the Origin and Formation of the American Philosophical Society held at Philadelphia*, Charleston: Bibliobazaar, 2009.
- *Mémoire sur le système grammatical des langues de quelques nations Indiennes de l'Amérique du Nord*. Paris: D'A. Pihan de la Forest, 1838.
- DURKHEIM, Émile. *Montesquieu et Rousseau: précurseurs de la sociologie*. Paris: Librairie Marcel Riviere, 1966.
- DUYKER, Edward. *Nature's argonaut. Daniel Solander 1733-1782*. Melbourne: The Miegunyah Press, 1988.
- DWIGHT, Theodore. *The character of Thomas Jefferson: as exhibited in his own writings*. Boston: Weeks, Jordan and Company, 1839.
- EBELING, Christophe Daniel. *Die Vereinten Staten von Nord-Amerika (2 vol.)*. Hamburg: C. Bohn, 1794.

- ECHEVERRIA, Durand. *Roubaud and the Theory of American Degeneration*. Washington: Institut Français de Washington, 1950.
- ECHEVERRIA, Durand; CHINARD, Gilbert. *Mirage in the West: A History of the French Usage of American Society to 1815*. New York: Princeton, 1966.
- EDMUNDS, David R. *The Shawnee Prophet*. Lincoln: University of Nebraska Press, 1983.
- EFROSINI GREGORY, Mary. *Evolutionism in the Eighteenth-Century French Thought*. New York: Lang Publishing, 2008.
- *Freedom in French Enlightenment Thought*. New York: Peter Lang, 2010.
- EHRARD, Jean. *L'idée de nature en France a l'aube del Lumières*. Paris: Flammarion, 1970.
- EKIRCH, Arthur Alphonse, Jr. *The Idea of Progress in America*. New York: AMS Press, 1944.
- *Man and Nature in America*, New York: University of Columbia Press, 1963.
- ELIAV-FELDON, Miriam.; ISAAC, Benjamin.; ZIEGLER, Joseph (eds.). *The origins of Racism in the West*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.
- ELIOT, John. *The Holy Bible: Containing the Old Testament and the New. Translated into the Indian Language*. New England: Samuel Green and Marmaduke Johnson, 1663.
- ELIZALDE, María Dolores (ed.). *Las relaciones Internacionales en el Pacífico (siglos XVIII-XX)*. Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1997.
- ELIZALDE, María Dolores.; FRADERA, Josep M^a.; ALONSO, Luis (eds.). *Imperios y naciones en el pacífico*. Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 2001.
- ELLERY, E. *Brissot de Warville*. Boston et New York: Houghton Mifflin, 1915.
- ELLINGSON, Ter. *The Myth of the Noble Savage*. Berkeley: University of California Press, 2001.
- ELLIOTT, John H. *Imperios del mundo Atlántico. España y Gran Bretaña en América (1492-1830)*. Madrid: Taurus, 2006.
- ELLERY BERG, Albert.; LIPSOMB, Andrew A. (ed.). *The writings of Thomas Jefferson*, 28 Vol. Washington: The Thomas Jefferson Memorial association, 1903.
- ELLIS, Joseph J. *Founding Brothers. The Revolutionary Generation*. New York: Vintage Books, 2000.
- *American Creation: Triumphs and Tragedies at the Founding of the Republic*. New York: Alfred A. Knopf, 2007.
- ELSNER, Jas.; RUBIES I MIRABET, Joan Pau (ed.). *Voyages and Visions: Towards a Cultural History of Travel*. London: Reaktion Books, 1999.
- ENCISO RECIO, Luis Miguel. *La Europa del siglo XVIII*. Barcelona: Península, 2001.
- ENGEL, Samuel. *Essai sur cette question: Quand et comment l'Amérique a-t-elle été peuplée d'hommes et d'animaux?.* Amsterdam: M.M. Rey, 1767.

- ERHARD, Jean. *L'idée de nature en France a l'aube des Lumières*. Paris: Flammarion, 1970.
- ESTENSSORO, Juan Carlos. *Los cuadros de mestizaje del virrey Amat: La representación etnográfica en el Perú colonial*. Lima: Museo de Arte de Lima, 1999.
- EVANS, R.J.W.; MARR, Alexander (ed.). *Curiosity and wonder from the Renaissance to the Enlightenment*. Aldershot: Ashgate, 2006.
- EWAN, Joseph. *A Short History of Botany in the United States*. New York: Hafner Publishing, 1969.
- FABRE, Jean. *Lumières et Romantisme: energie et nostalgie de Rousseau a Mickiewicz*. Paris: Klincksieck, 1980.
- FAIRFIELD OSBORN, Henry. *From the Greeks to Darwin. An Outline of the Development of the Evolution Idea*. New York: Columbia University Press, 1896.
- FARA, Patricia. *Sex, Botany and Empire: The Story of Carl Linnaeus and Joseph Banks*, New York: Columbia University Press, 2004.
- FARBER, Paul Lawrence. "Buffon and Daubenton: Divergent Traditions within the *Histoire Naturelle*". *Isis*, Vol. 66, N°1. Chicago: University of Chicago Press, març de 1975. Pàgs. 63-74.
- *Discovering Birds: The Emergence of Ornithology as a Scientific Discipline, 1760-1850*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1996.
- FARRELL, Steven M. "How porous should America's borders be? Thomas Jefferson's thoughts on immigration." *The Progressive Conservative. An Online Journal of Political Commentary & Analysis*, Vol. V, N° 272. Almon Leroy Way, novembre de 2003.
- FAÏ, Bernard. *The Revolutionary Spirit in France and America in the Second Half of the Eighteenth Century*. New York: Harcourt, 1927.
- FEGHELM, Dagmar. *Rubens and his women*. Munich: Prestel, 2005.
- FEIJOO, Benito Jerónimo. *Teatro crítico universal*. Madrid: Lorenzo Francisco Mojados [el primer volum] i Francisco del Hierro [els volums II-IX], 1726-1740.
- FELLOWS, Ellis. *From Voltaire to la Nouvelle Critique. Problems and Personalities*. Genève: Librairie Droz, 1970.
- FERN, Richard L. *Nature, God and Humanity: Envisioning an Ethics of Nature*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.
- FERREIRO, Larrie. *Measure of the Earth: The Enlightenment Expedition that Reshaped Our World*. New York: Basic Books, 2011.
- FESS, Gilbert Malcom. *The American Revolution in Creative French Literature, 1775-1937*. Columbia: University of Missouri, 1941.
- FEUGÈRE, Antole. *Un précurseur de la Révolution: l'Abbé Raynal (1713-1796)*. Angoulême: Imprimerie ouvrière, 1922.

- FELLOWS, Otis. *From Voltaire to La Nouvelle critique: Problems and Personalities*, Ginebra: Droz, 1970.
- FERGUSON, Adam. *Un Ensayo sobre la historia de la sociedad civil*. Madrid: Instituto de Estudios Políticos, 1974.
- *An Essay on the history of civil society 1767*. Edinburgh: University Press, 1966.
- FERNÁNDEZ DE OVIEDO, Gonzalo. *Historia general y natural de las Indias, islas y tierra-firme del mar océano*. Alicante: Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes, 2007.
- FERRATER MORA, José. *Diccionario de Filosofía, (4 vols.)*. Barcelona: Círculo de Lectores, 2002.
- FERRONE, Vincenzo. *L'Illuminismo nella cultura contemporanea: storia e storiografia*. Roma; Bari: G. Laterza, 2002.
- FIEGE, Mark. *The Republic of Nature*. Seattle: University of Washington Press, 2012.
- FINLEY, Moses I.; SHAW, Brent D. (eds.). *Ancient Slavery and Modern Ideology*. London: Penguin Books, 1998.
- FIRESTONE, Chris L.; JACOBS, Nathan. *In Defense of Kant's Religion*. Bloomington: Indiana University Press, 2009.
- FISHER, Andrew. *Imperial Subjects: Race and Identity in Colonial Latin America*. Durham: Duke University Press, 2009.
- FISHER, David H. *Liberty and Freedom. A visual History of America's Founding Ideas*. Oxford: Oxford University Press, 2005.
- FLEMING, James Rodger. *Historical Perspectives on Climate Change*. Oxford: Oxford University Press, 1998.
- FLÓREZ MIGUEL, Cirilo. *La Filosofía en la Europa de la Ilustración*. Madrid: Síntesis, 1998.
- FLOURENS, Pierre. *Histoire Des Travaux Et Des Idees de Buffon*. Whitefish: Kessinger Publishing, 2009.
- FONTENELLE, Bernard le Bovier de. *Oeuvres de Fontenelle*. Paris: Peytieux, 1829.
- FONTICELLI, Antonio. *Americologia; ossia, Osservazioni storiche e fisiologiche sopra gli Americani con un breve ragguaglio delle ultime scoperte fatte dai Russi nel Mar Pacifico*. Genova: Dagli Eredi di A. Scionico, 1790.
- FOUCAULT, Michel. *Sobre la Ilustración*. Madrid: Tecnos, 2003.
- *Las palabras y las cosas. Hacia una arqueología de las ciencias humanas*. Madrid: Siglo XXI Editores, 2005.
- FOSL, Peter S. "Doubt and Divinity: Cicero's Influence on Hume's Religious Skepticism". *Hume Studies*, Vol. XX, N° 1. Portland: Hume Society, abril de 1994. Pàgs. 103-120.
- FRADERA, Josep M. *Gobernar colonias*. Barcelona: Península, 1999.
- *Colonias para después de un imperio*. Barcelona: Edicions Bellaterra, 2005.

- FRANCO, Ángel. *El tema de América en los autores españoles del siglo de oro*. Madrid: Nueva Impr. Radio, 1954.
- FRANKLIN, Benjamin. *Observations Concerning the Increase of Mankind, Peopling of Countries, etc.* Boston: Kneeland, 1755.
- *Rules for Reducing a Great Empire to a Small One by the Late Benjamin Franklin*. London: BiblioBazaar, 2010.
 - *The works of Benjamin Franklin: containing several political and historical tracts not included in any former ed., and many letters official and private, not hitherto published; with notes and a life of the author (7 vols.)*. Boston: Hillard, Gray, and Company, 1838.
- FRANKLIN, Julian H. *John Locke and the theory of sovereignty: mixed monarchy and the right of resistance in the political thought of the english revolution*. Cambridge: Cambridge University Press, 1981.
- FREYMOND, Jacques. "America in European Eyes". *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, N° 295. Philadelphia: Academy of Political and Social Science, setembre de 1954. Pàgs. 33-41.
- FRÉZIER, Amédée François. *Relation du voyage de la mer du Sud aux côtes du Chily et du Perou, fait pendant les années 1712, 1713 & 1714*. Paris: Jean-Geoffroy Nyon, 1716.
- FRIEDMAN, John Block. *The Monstrous Races in Medieval Art and Thought*. Syracuse: Syracuse University Press, 2000.
- FULFORD, Tim.; HUTCHINGS, Kevin. (eds.). *Native Americans and Anglo-American Culture, 1750-1850: The Indian Atlantic*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.
- GAILLARD, Yamm. *Buffon. Biographie imaginaire et réelle*. Paris: Hermann, 1977.
- GALEN. *On the Usefulness of the Parts of the Body*. Ithaca: Cornell University Press, 1968.
- GALIANI, Ferdinando. *Correspondance inédite de l'abbé Ferdinand Galiani pendant les années 1765 à 1783 avec Mme d'Epinau, le baron d'Holbach, le baron de Grimm, Diderot, et atres personnages célèbres de ce temps*. Paris: J.G. Dentu, 1818.
- GALT, John. *Life, Studies and Works of Benjamín West*. Londres: T. Cadell i W. Davies, 1820.
- GARCÍA, Gregorio. *Origen de los indios de el Nuevo Mundo e Indias Occidentales*. Valencia: en casa de Pedro Patricio Mey, 1607.
- GARCÍA CÁRCEL, Ricardo. *La leyenda negra: historia y opinión*. Madrid: Alianza, 1992.
- *La construcción de las historias de España*. Madrid: Marcial Pons, 2004.
- GARCÍA TEJERA, Mª Carmen et alii. (eds.). *Lecturas del pensamiento filosófico, político y estético: actas XIII encuentro de la ilustración al romanticismo (1750-1850)*. Cádiz : Universidad de Cádiz, 2007.
- GARRIGUS, John D.; MORRIS, Christopher (eds.). *Assumed Identities: The Meanings of Race in the Atlantic World*. College Station: Texas A&M University Press, 2010.

- GARLICK, Richard Cecil. *Philip Mazzei, Friend of Jefferson: His life and letters*. Baltimore: The Johns Hopkins Press, 1993.
- GASCAR, Pierre. *Buffon*. Paris: Gallimard, 1983.
- GASCOINE, John. *Joseph Banks and the English Enlightenment: Useful Knowledge and Polite Culture*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
- GAUKROGER, Stephen. *The Emergence of a Scientific Culture. Science and the Shaping of Modernity 1210-1685*. Oxford: Oxford University Press, 2006.
- GAY, Peter. *The Enlightenment: an interpretation*, 2 vols. New York: Knopf, 1966-9.
- GAYON, Jean.; WUNENBURGER, Jean Jacques (dirs.). *Les figures de la forme*. Paris: Harmattan, 1992.
- GEBELIN, Court de. *Monde primitif, analysé et comparé avec le monde moderne;: Plan général (with special t.-p.), Allégories orientales (with special t.-p.), Génie allégorique des anciens*. Paris: Chez l'Auteur, 1773.
- GENTY, Louis. *Dissertation sur les suites de la découverte de l'Amérique*. Lyon: s. Ed., 1787.
- *L'influence de la découverte de l'Amérique sur le bonheur du genre humain*, Paris: Nyon l'ainé & Fils, 1787.
- GENTZ, Friedrich von. *Ausgewählte Schriften von Friedrich von Gentz*, (5 vols). Stuttgart & Leipzig: L.F. Rieger, 1838.
- *The origin and principles of the American revolution, compared with the origin and principles of the French revolution*. Philadelphia: Asbury Dickins, 1800.
- GERBI, Antonello. *La disputa del Nuovo Mondo. Storia di una polemica, 1750-1900*. Milano: Ricciardi, 1955.
- *La Disputa del Nuevo Mundo: Historia de una Polémica, 1750-1900*. Mexico City: FCE, 1982.
- *The Dispute of the New World. The History of a Polemic, 1750-1900*, London: Pittsburg University Press, 1973.
- *La naturaleza de las Indias Nuevas: de Cristóbal Colón a Gonzalo Fernández de Oviedo*. México: FCE, 1978.
- *Viejas polémicas sobre el nuevo mundo: (commentarios a una tesis de Hegel)*. Lima: Banco de Crédito del Perú, 1944.
- GEYMONAT, Ludovico. *Historia de la filosofía y de la ciencia*. Barcelona, Crítica, 1998.
- GIBSON, Charles. *The Black Legend: Anti-Spanish Attitudes in the Old World and the New*. New York: Knopf, 1971.
- GIDNEY, Lucy. *L'influence des Etats-Unis d'Amérique sur Brissot, Condorcet et Mme. Roland*. Paris: Rieder, 1930.
- GIL, Juan. *Mitos y utopías del descubrimiento (2vols.)*. Madrid: Alianza Editorial, 2007.
- GIL PUJOL, Xavier. *Las claves del absolutismo y el parlamentarismo, 1603-1715*. Barcelona: Planeta, 1991.

- *Tiempo de política: perspectivas historiográficas sobre la Europa Moderna*. Barcelona: Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona, 2006.
- GILIJ, Filippo Salvatore. *Saggio di storia americana, o sia, storia naturale, civile e sacra de' regni, e delle provincie spagnuole di Terra-Ferma nell'America Meridionale descritta dall'abate Filippo Salvatore Gilij*. Roma: L. Perego, 1784.
- *Ensayo de historia americana*. Caracas: Petróleos de Venezuela, 1992.
- GILSON, Etienne. *From Aristotle to Darwin and back again: A Journey*. Paris: University of Nôtre Dame Press, 1984.
- GIROD-CHANTRANS, Justin. *Voyage d'un Suisse dans différentes colonies d'Amérique*, Neuchâtel: l'imprimerie de la Société typographique, 1785.
- GLACKEN, Clarence J. *Huellas en la playa de Rodas. Naturaleza y cultura en el pensamiento occidental desde la Antigüedad hasta finales del siglo XVIII*. Barcelona: Ediciones del Serbal, 1996.
- GLACKEN, Clarence J. "Changing Ideas of the Habitable World". A: THOMAS, William L. Jr. (ed.). *Man's role in changing the face of the Earth*. Chicago: University of Chicago Press, 1956.
- GODWIN, Joscelyn. *The Theosophical Enlightenment*. Albany: The State University of New York, 1994.
- GOETHE, Johann Wolfgang von. *Wilhelm Meister's apprenticeship*. London: Henry G. Bohn, 1855.
- *Teoría de la Naturaleza*. Madrid: Tecnos, 2007.
- GÓNGORA ALMODÓVAR, Pedro Jiménez de (Conde de), *Historia política de los establecimientos ultramarinos de las naciones europeas*. Madrid: Don Antonio de Sancha, 1784.
- GONZÁLEZ, Begoña. "Organicismo y mecanicismo en la Ilustración". *Aspectos de la Ciencia Contemporánea*, Actas año V. Tenerife: Consejería de educación, cultura y deportes del gobierno de Canarias, març de 1996. Pàgs. 343-376.
- GONZÁLEZ MONTERO DE ESPINOSA, Marisa. *La Ilustración y el hombre americano: Descripciones etnológicas de la Expedición Malaspina*. Madrid: CSIC-Dpto. de Publicaciones, 1992.
- GONZÁLEZ, Moisés. *Introducción al pensamiento filosófico. Filosofía y modernidad*. Madrid: Tecnos, 1987.
- GONZÁLEZ ADÁNEZ, Noelia. *Crisis de los imperios. Monarquía y representación política en Inglaterra y España, 1763-1812*. Madrid: Centro de Estudio Políticos y Constitucionales, 2005.
- GOOCH, G. P. *Germany and the French Revolution*, London: Longmans Green, 1920.
- GORDON-REED, Annette. *Thomas Jefferson and Sally Hemmings: An American Controversy*. Charlottesville: University of Virginia Press, 1997.

- GOTTSCHALK, Louis R.; LACH, Donald F. *Toward the French Revolution: Europe and America in the Eighteenth-Century World*. New York: Ardent Media, 1973.
- GOUYON, Pierre.; HENRY, Jean-Pierre.; ARNOULD, Jacques. *Gene Avatars. The Neo-Darwinian Theory of Evolution*. New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers, 2002.
- GRANTHAM, Bill, “Brilliant Mischief: The French on Anti-americanism”, a *World Policy Books*, Vol. 20, N° 2. New York: World Policy Institute, estiu 2003. Pàgs. 95-101.
- GREENE, Evarts B.; HARRINGTON, Virginia D. *American Population Before the Federal Census of 1790*. New York: Columbia University Press, 1981.
- GREENE, John C. “Some Early Speculations on the Origin of Human Races”. *American Anthropologist*, N° 56. Malden: John Wiley & Sons, 1954. Pàgs. 31-41.
- GRELL, Ole Peter.; CUNNINGHAM, Andrew. *Medicine and religion in Enlightenment Europe*. Aldershot, England; Burlington: Ashgate, 2007.
- GRIBBIN, John. *Historia de la ciencia, 1453-2001*. Barcelona: Crítica, 2003.
- *Science: a History 1453-2001*. London: Penguin Books, 2003.
- GRIMOULT, Cédric. *Évolutionnisme et fixisme en France: Histoire d'un combat (1800-1882)*. Paris: CNRS, 1998.
- GRIMSLEY, Ronald. *La Filosofía de Rousseau*. Madrid: Alianza, 1988.
- GRONIM, Sara S. *Everyday Nature. Knowledge of the Natural World in Colonial New York*. Chapel Hill: Rutgers University Press, 2009.
- GRONOVIVS, J. F. *Flora virginica exhibens plantas quan V.C. Johannes Clayton in Virginia observavit atque collegit*. Lugduni Batavorum [Leyden], Cornelium Haak, 1743.
- GRUZINSKI, Serge. *La guerre des images: De Christophe Colomb à Blade Runner (1492-2019)*. Paris: Fayard, 1989.
- GUÉHENNO, Jean. *Jean-Jacques Rousseau*. València: Edicions Alfons el Magnànim, 1990.
- GUIGNES, Joseph. *Mémoire historique sur l'origine des Huns et des Turks*. Paris: Dusart, 1780.
- GUILLEBAUD, Jean-Claude. *La Traición a la ilustración: investigación sobre el malestar contemporáneo*. Buenos Aires: Manantial, 1995.
- GULDDAL, Jesper. *Anti-americanism in European Literature*. New York: Palgrave MacMillan, 2011.
- GUYER, Paul. *Values of Beauty: Historical Essays in Aesthetics*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.
- GUZMÁN, María de. *Spain's long shadow. The Black Legend, off-whiteness, and Anglo-American Empire*. Minneapolis: University of Minnesota, 2006.

- HAAKONSEN, Knud. *Hume, Political Essays*. Cambridge: Cambridge University Press, 1994.
- (ed.). *The Cambridge history of eighteenth-century philosophy*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.
 - *Natural law and moral philosophy: from Grotius to the Scottish enlightenment*. Cambridge: Cambridge University Press, 1996.
- HABERMAS, Jürgen. *Historia y crítica de la opinión pública. La transformación estructural de la vida pública*. Barcelona: Gustavo Gili, 2002.
- HACKETT FISCHER, David. *Liberty and Freedom: A Visual History of America's Founding Ideas*. Oxford: Oxford University Press, 2005.
- HADFIELD, Andrew. *Literature, Travel, and Colonial Writing in the English Renaissance, 1545-1625*. Oxford: Oxford University Press, 2007.
- HAHN, Daniel. *The Tower Menagerie: The Amazing True Story of the Royal Collection of Wild Beasts*. London: Simon & Schuster, 2004.
- HALES, Stephen. *Statical Essays: Containing Vegetable Staticks; or an Account of some Statical Experiments on the Sap in Vegetables*. London: W. Innys & R. Manby, 1738.
- HALL, A. Rupert. *The Revolution in Science, 1500-1750*. Essex: Longman, 1983.
- HALLAM, Elizabeth.; STREET, Brian V. *Cultural Encounters. Representing 'Otherness'*. London: Routledge, 2000.
- HAMILTON, Alexander.; MADISON, James.; JAY, John. *The Federalist: on the new constitution*. Hallowell: Glazier & Co., 1826.
- HAMPSON, Norman. *The Enlightenment*. Harmondsworth: Penguin Books, 1968.
- HANAIFI, Zakiya. *The Monster in the Machine: Magic, Medicine, and the Marvelous in the Time of Scientific Revolution*. Durham: Duke University Press, 2000.
- HANSEN, Marcus Lee. *The Atlantic Migration, 1607-1860: A History of the Continuing Settlement of the United States*. Rochester: Simon Publications, 2001.
- HANKINS, Thomas L. *Ciencia e ilustración*. México: Siglo Veintiuno, 1988.
- HARLAND-JACOBS, Jessica L. *Builders of Empire. Freemasonry and British Imperialism. 1717-1927*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press, 2007.
- HARLEY, Lewis R. *The Life of Charles Thomson, Secretary of the Continental Congress and Translator of the Bible from the Greek*. Philadelphia: George W. Jacobs & Co, 2012.
- HARRIS, R.W. *Reason and Nature in the 18th century*. London: Blandford Press, 1968.
- HARRISON, Robert Pogue. *Forests: The Shadow of Civilisation*. Chicago: University of Chicago Press, 1992.
- HART, Emma. *Building Charleston: Town and Society in the Eighteenth Century British Atlantic World*. Charlottesville: University of Virginia Press, 2009.

- HARVEY, David Allen. *The French Enlightenment and its Others. The Mandarin, the Savage, and the Invention of the Human Species*. New York: Palgrave, 2012.
- HARVEY PEARCE, Roy. *Savagism and Civilization. A Study of the Indian and the American Mind*. Berkeley: University of California Press, 1988.
- HAVILAND, William A. *et alii. Cultural Anthropology: The Human Challenge*. Belmont: Wadsworth Publishing, 2010.
- HAWKINS, Richard. *Madame de Staël and the United States*. Cambridge: Harvard University Press, 1930.
- HAWKINS, Richmond L. *Auguste Comte and the United States (1816-1853)*. Cambridge: Harvard University Press, 1936
- HAZARD, Paul. *La crise de la conscience européenne, 1680-1715*, 2 vols. Paris: Gallimard, 1968.
- *El pensamiento europeo en el siglo XVIII*. Madrid: Alianza Editorial, 1985.
 - *La crisis de la conciencia europea*. Madrid: Alianza Editorial, 1988.
- HEDEEN, Stanley. *Big Bone Lick: The Cradle of American Paleontology*. Lexington: The University Press of Kentucky, 2008.
- HEGEL, Georg Wilhelm Friedrich. *The Philosophy of History*. New York: The Colonial Press, 1869.
- *Aesthetics: Lectures on Fine Art, Volume II*. Oxford: Oxford University Press, 1988.
- HEIBERG, J.L. “Théories antiques sur l’influence morale du climat”. *Scientia. Rivista di Scienza*, N° 27. Bologna: Zanichelli, 1920. Pàgs. 453-464.
- HEILMANM, Robert B. *America in the English Fiction, 1760-1800*. Baton Rouge: Louisiana University Press, 1937.
- HERDER, Johann Gottfried von. *Ideas para una filosofía de la historia de la humanidad*. Buenos Aires: Losada, 1959.
- HERMAN, Arthur. *La idea de decadencia en la historia occidental*. Barcelona: Andrés Bello, 1998.
- *How the Scots invented the Modern World*. New York: Random House, 2001.
- HERRERO FERNÁNDEZ, José-Javier. “Metodología, especie y devenir animal en Buffon (I)”. *A Parte Rei. Revista de Filosofía*, N° 31. Madrid: Sociedad de Estudios Filosóficos, gener de 2004. Pàgs 1-73.
- HERRICK, James A. *The Radical Rethoric of the English Deists: The Discourse of Skepticism, 1680-1750*. Columbia: University of South Carolina Press, 1997.
- HERRING, George C. *From Colony to Superpower: U.S. Foreign Relations since 1776 (Oxford History of the United States)*. Oxford: Oxford University Press, 2008.
- HEYWOOD, Linda M.; THORNTON, John K. *Central Africans, Atlantic Creoles and the Foundation of the Americas, 1585-1660*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.

- HIMMELFARB, Gertrude. *The Roads to Modernity*. New York: Alfred A. Knopf, 2004.
- HINDLE, Brooke. *The pursuit of Science in Revolutionary America*. London: W.W. Norton, 1974.
- *David Rittenhouse*. Baltimore: Ayer Co Pub, 1980.
- HITCHCOCK SHERRILL, Charles. *French memòries of eighteenth-century America*. New York: Charles Scribner's Sons, 1915.
- HOBBSAWM, E. J. *Nations and Nationalism since 1780*. Cambridge: Cambridge University Press, 1992.
- HOCHSTRASSER, T.; SCHÖDER, P. (eds.). *Early Modern Natural Law Theories: Context and Strategies in the Early Enlightenment: Contexts and Strategies in the Early Enlightenment*. New York: Springer, 2010.
- HOFSTADTER, Richard. *La tradición política norteamericana y los hombres que la formaron*. México: Fondo de Cultura Económica, 1973.
- HOLBACH, Paul-Henri. *Système de la nature*. Paris: Fayard, 1991.
- HOLMES, Jerry, *Thomas Jefferson. A Chronology of his thoughts*, Boston: Rowman & Littlefield Publishers Inc., 2002.
- HOLMES, Richard. *The Age of Wonder. How the Romantic Generation Discovered the Beauty and Terror of Science*. London: Harper Press, 2009.
- HOME KAMES, Lord Henry. *Sketches of the History of Man*. Edinburgh: United Company of Booksellers, 1775.
- HONTAN, Baron de la. *Memoires de l'Amerique Septentrionale, ou la suite des voyages de Mr. Le Baron de la Hontan*. Amsterdam: François L'Honoré & Compagnie, 1705.
- HOQUET, Thierry. *Buffon: histoire naturelle et philosophie*. Paris: Honoré Champion, 2005.
- *Buffon/Linné. Éternels rivaux de la biologie?* Paris: Dunod, 2007.
- HORN MELTON, James van. *La aparición del Público durante la Ilustración europea*. Valencia: Publicacions de la Universitat de València, 2009.
- HOWE BANCROFT, Hubert. *History of the Pacific States of North America: XVIII*. London: The British Library, 2010.
- HOWSE, Derek. *Background to Discovery: Pacific Exploration from Dampier to Cook*. Berkeley: University of California, 1990.
- HUANG, Nian-Sheng. *Benjamin Franklin in American Thought and Culture, 1790-1990*. Philadelphia: American Philosophical Society, 1994.
- HUDSON, Nicholas. "From "Nation" to "Race": The Origin of Racial Classification in Eighteenth Century Thought". *Eighteenth Century Studies*. Vol. 29, N° 3. Baltimore: Johns Hopkins University Press, primavera de 1996. Pàgs. 247-264.
- *Writing and European Thought, 1600-1830*, Cambridge: Cambridge University Press, 1994.

- HUDSON, William Henry. *Green Mansions: A Romance of the Tropical Forest*. Stockbridge: Hard Press, 2006.
- HUET, Pierre-Daniel. *Histoire du commerce et de la navigation des ancians*. Lyon: Benoit Duplain: 1763.
- HUGHES, Peter.; WILLIAMS, David (eds.). *The Varied Pattern: studies in the 18th Century*. Toronto: A.M. Hakkert, 1971.
- HULME, Peter.; JORDANOVA, Ludmilla. *The Enlightenment and its shadows*. London: Routledge, 1990.
- HUMBERT-BAZILE.; De BUFFON, Henri Nadault. *Buffon, sa famille, ses collaborateurs et ses familiers*. Paris: Veuve de J. Renouard, 1863.
- HUMBOLDT, Alexander von. *Humboldt's Travels and Discoveries in South America*. London: John W. Parker, 1860.
- *Letters of Alexander Von Humboldt: Written Between the Years 1827 and 1858, to Varnhagen Von Ense*. London: Trübner and Company, 1860.
 - *The travels and researches of Alexander von Humboldt: being a condensed narrative of his journeys in the equinoctial regions of America, and in Asiatic Russia; together with analyses of his more important investigations*. Edinburgh: Oliver and Boyd, 1832.
 - *Cosmos: a sketch of a physical description of the universe*. New York: Harper and Brothers, 1860.
 - *Ensayo sobre la geografía de las plantas: acompañado de un cuadro físico de las regiones equinocciales*. Madrid: Siglo XXI, 1997.
- HUME, David. *Mélanges d'economie politique*. Paris: Giullaumin et Cie, 1847.
- *Ensayos políticos*. Madrid : Tecnos, 1987.
 - *Dialogues Concerning Natural Religion*. London: Penguin Books, 1990.
- HUMPHREYS, David.; BARLOW, Joel. *The anarchiad: a New England poem*. New Haven: Thomas H. Pease, 1862.
- HUMPHREYS, R.A. *William Robertson and his history of America*. London: Hispanic and Luso-Brazilian Councils, 1954.
- HUNDERT, E. G. *The Enlightenment's fable: Bernard Mandelville and the discovery of society*. Cambridge: University Press, 1994.
- HUNTER, John. "Observations on the Bones Commonly Supposed to Be Elephant's Bones Which Have Been Found Near the River Ohio, in America." Royal Society, *Philosophical Transactions*, 58 (1768), Pàgs. 34-45.
- HUNTINGTON, Ellsworth. *Civilization and Climate*. New Haven: Yale University Press, 1924.
- *The Character of Races as Influenced by Physical Environment, Natural Selection and Historical Development*. New York: Charles Schribner's Sons, 1925.
- HUNTINGTON, Samuel P. *Who Are We?: The Challenges to America's National Identity*. New York: Simon & Schuster, 2005.

- HUTTON, James. *Theory of the Earth; or an Investigation of the Laws observable in the Composition, Dissolution, and Restoration of Land upon the Globe*. Edinburgh: Royal Society of Edinburgh, 1788.
- IANNINI, Christopher P. *Fatal Revolutions: Natural History, West Indian Slavery, and the Routes of American Literature*. Chapel Hill, UNC Press Books, 2012.
- IGLESIAS, María del Carmen. *Razón y sentimiento en el siglo XVIII*. Madrid: Real Academia de la Historia, 2001.
- ILTIS, Carolyn. "The Leibnizian-Newtonian Debates. Natural Philosophy and Social Psychology". *The British Journal for the History of Science*, Vol. 6, N° 4. Cambridge: Cambridge University Press, Desembre de 1973. Pàgs. 343-377.
- ISRAEL, Jonathan. *A Revolution of the Mind. Radical Enlightenment and the Intellectual Origins of Modern Democracy*. Princeton: Princeton University Press, 2010.
- *Enlightenment contested. Philosophy, Modernity, and the Emancipation of Man 1670-1752*. Oxford: Oxford University Press, 2006.
- IYENGAR, Sujata. *Shades of Difference: Mythologies of Skin Color in Early Modern England*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2005.
- IZCOVICH, Anita. *Des Sciences à la Psychanalyse. Buffon, l'homme et l'objet*. Paris: L'Harmattan, 2007.
- JAENEN, Cornelius J. " 'Les Sauvages Américains': Persistence into the 18th Century of Traditional French Concepts and Constructs for Comprehending Amerindians". *Ethnohistory*, Vol. 29, N° 1. Durham: Duke University Press, hivern 1982. Pàgs. 43-56.
- JACKSON, Patrick Wyse. *The Chronologuers' Quest: The Search for the Age of the Earth*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.
- JACKSON, Robert H. *Race, Caste and Status: Indians in Colonial Spanish America*. Albuquerque: University of New Mexico Press, 1999.
- JACOB, Margaret C. *Living the Enlightenment. Freemasonry and Politics in Eighteenth Century Europe*. New York: Oxford University Press, 1991.
- *The Radical Enlightenment. Pantheists, Freemasons and Republicans*. Lafayette: Cornerstone Book Publishers, 2006.
- JACOBS, Marc.; SCHOLLIERS, Peter (dirs.). *Eating out in Europe : picnics, gourmet dining and snacks since the late Eighteenth Century*. Oxford: Berg, 2003.
- JAHODA, Gustav. *Images of Savages: Ancient Roots of Modern Prejudice in Western*. London: Routledge, 1999.
- JAMESON, Franklin (ed.). *The American Historical Review*, Vol. XII. London: MacMillan, 1907.
- JANSSENS, S.; SELLINK, Manfred. *Stradanus (1523-1605), Court Artist of the Medici*. Turnhout: Brepols Publishers, 2012.

- JAYNE, Allen. *Jefferson's Declaration of Independence. Origins, Philosophy & Theology*. Lexington: The University Press of Kentucky, 1998.
- JEFFERSON, Thomas. *Autobiography of Thomas Jefferson*. New York: Dover Publications, 2005.
- *Notes on the State of Virginia*. New York: W. W. Norton & Company Inc., 1972.
 - *Memoirs, correspondence and private papers of Thomas Jefferson, 2 Vol.* Boston: Henry Colburn & Richard Bentley, 1829.
 - *The life and letters of Thomas Jefferson: being his autobiography and select correspondence, from original manuscripts*. New York: Edwards, Pratt & Foster, 1858.
 - *The Jefferson Bible: The Life and Morals of Jesus of Nazareth*. St. Louis: N. D. Thompson Publishing Co., 1902.
 - *A Summary View of the Rights of British America*. London: G. Kearsly, 1774.
- JENKINS, William. *Infidels Logically Silenced: Or Infidels Easily Brought to the Threshold of Christianity by a Logical Necessity, Or Nature, Deism and the God of the Bible*. Whitefish: Kessinger Publishing, 2009.
- JIMÉNEZ DEL VAL, Nasheli. "Pintura de Casta: Mexican Caste Paintings, a Foucauldian Readings". *New Readings*, Nº 10. Cardiff: Cardiff University Press, 2009. Pàgs. 1-17.
- J.M.A. *Vida del conde de Buffon á que acompañan el discurso pronunciado a tiempo de su recepcion en la Academia Francesa, la relacion del viage que Herault de Sechelles hizo á Montbard en 1758, y el elógió fúnebre que á la memoria de su Maestro compuso el Conde de la Cepéde, su discípulo y continuador*. Madrid: Pantaleon Aznar, 1797.
- JOHNS, Alessa. *Dreadful Visitations: Confronting Natural Catastrophe in the Age of Enlightenment*. Oxford: Routledge, 1999.
- JOHNSON, Steven. *La invención del aire. Un descubrimiento, un genio y su tiempo*. Madrid: Turner, 2010.
- JONES, David S. *Rationalizing Epidemics. Meanings and Uses of American Indian Mortality since 1600*. Cambridge: Harvard University Press, 2004.
- JONES, Louis Thomas. *Aboriginal American Oratory: The Tradition of Eloquence Among the Indians of the United States*. Los Angeles: Southwest Museum, 1965
- JONES, Howard Mumford. *America and the French Culture*. Londres: 1927.
- *O Strange New World*. New York: Viking Press, 1964.
- JONES, Maldwyn A. *Historia de Estados Unidos, 1607-1992*. Madrid: Cátedra, 1996.
- JORDAN, Winthrop D. *The White Man's Burden: Historical Origins of Racism in the United States*. Oxford: Oxford University Press, 1974
- JOSEPH, Frank (ed.). *The Lost Worlds of Ancient America*. Pompton Plains: The Career Press, 2012.
- JOSEPH, Gilbert. *Buffon. Le sacre de la nature*. Paris: Perrin, 2011.
- JUDD, Richard W. *The Untilled Garden: Natural History and the Spirit of Conservation in America, 1740-1840*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.

- KAGAN, Robert. *Dangerous Nation. America's Foreign Policy from its Earliest Days to the Dawn of the Twentieth Century*. New York: Vintage Books, 2006.
- KAGAN, Richard and PARKER, Geoffrey (eds.). *Spain, Europe and the Atlantic World. Essays in honour of John H. Elliott*. Cambridge: Cambridge University Press, 1995.
- KAKEL, Carroll P. *The American West and the Nazi East: A Comparative and Interpretative Perspective*. New York: Palgrave Macmillan, 2011.
- KALM, Pehr. *Travels Into North America: Containing Its Natural History ... with the Civil, Ecclesiastical and Commercial State of the Country*. London: Eyres, 1771.
- *Travels into North America*. London: T. Lowndes, 1771.
- KALOF, Linda. *Looking at Animals History*. London: Reaktion Books, 2007.
- KAMEN, Henry. *Nacimiento y desarrollo de la tolerancia en la Europa moderna*. Madrid: Alianza, 1987.
- KANT, Immanuel. *Critique of Judgement*. Oxford: Oxford University Press, 2008.
- KANTAROWICZ, Ernst H. *The king's two bodies*. Princeton: Princeton University Press, 1997.
- KASTNER, Joseph. *A Species of Eternity*. New York: Knopf, 1977.
- KATZEW, Ilona.; DEANS-SMITH, Susan. *Race and Classification: The Case of Mexican America*. Stanford: Stanford University Press, 2009.
- KEATS, John. *The Complete Poetical Works and Letters*. Boston and New York: Houghton Mifflin Company, 1899.
- KEEL, Othmar. *L'Avènement de la médecine clinique moderne en Europe, 1750-1815 : politiques, institutions et savoirs*. Montréal: Presses de l'Université de Montréal, 2001.
- KEELER, Nancy. *Gardens in Perpetual Bloom: Botanical Illustration in Europa and America 1600-1850*. Boston: Museum of Fine Arts, 2010.
- KEEN, Benjamin. *Aztec Image in Western Thought*. Chapel Hill: Rutgers University Press, 1986.
- KEISER, Albert. "Thoureau's Manuscript on the Indians". *Journal of English and Germanic Philology*, Vol. 27, N° 2. Champaign: University of Illinois Press, abril de 1928. Pàgs. 183-199.
- KELLY, Ronan. *Bard of Erin: The Life of Thomas Moore*. London: Penguin Books, 2009.
- KING, Duane H. (ed.). *The Memoirs of Lt. Henry Timberlake. The Story of a Soldier, Adventurer and Emissary to the Cherokees, 1756-1765*. Cherokee: Museum of Cherokee Indian Press, 2007.
- KLANICZAY, G. *The Uses of Supernatural Power: The Transformation of Popular Religion in Medieval and Early Modern Europe*. Princeton: Princeton University Press, 1992.

- KLEIN, Iacobi Theodori. *Quadrupedum dispositiu brevisque historia naturalis*. Lipsiae [Leipzig]: Jonam Schmidt, 1751.
- KLOOSTER, Wim. *Revolutions in the Atlantic World. A Comparative History*. New York: New York University Press, 2009.
- KNELLER, Jane. "Imaginative Freedom and the German Enlightenment". *Journal of the History of Ideas*, Vol. 51, Nº 2. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, Abril-Juny de 1990. Pàgs, 217-232.
- KNOTT, Sarah.; TAYLOR, Barbara. *Women, gender and Enlightenment*. Houndmills: Palgrave Macmillan, 2005.
- KNUUTTILA, Simo (ed.). *Reforging the Great Chain of Being. Studies of the History of Modal Theories*. Dordrecht: Reidel Publishing, 2010.
- KOHUT, Karl.; ROSE, Sonia V. (eds.). *Pensamiento europeo y cultura colonial*. Madrid : Iberoamericana; Frankfurt : Vervuert, 1997.
- KOLBEN, Peter. *The Present State of the Cape of Good Hope*. London: W.Ynnis, 1731.
- KOLMOS, John. *The Biological Standard of Living in Europe and America, 1700-1900*. Aldershot Hampshire: Variorum, 1995.
- KONISHI, Shino. "Tied in Rolled Knots and Powered with Ochre: Aboriginal hair and eighteenth-century cross-cultural encounters". *Borderlands (e-journal)*, Vol. 7, Nº 2. Sydney: The University of Sidney, 2008.
- KOSELLECK, Reinhart. *Crítica y crisis: un estudio sobre la patogénesis del mundo burgués*. Madrid: Trotta: Universidad Autónoma de Madrid, 2007.
- *Le Règne de la critique*. Paris: Les éditions de minuit, 1979.
- KRAUS, Michael, "America and the Utopian Ideal in the Eighteenth Century", a *The Mississippi Valley Historical Review*, Vol. 22, Nº 4. Bloomington: Organization of American Historians, març de 1936. Pàgs. 487-504.
- KRIEGER, Leonard. *An Essay on the theory of enlightened despotisme*. Chicago: The University of Chicago Press, cop. 1975.
- KRUPAT, Arnold. *Ethnocriticism: Ethnography, History, Literature*. Berkeley: University of California Press, 1992.
- LACALLE NORIEGA, María. "Tiempo y eternidad en San Agustín". *Revista comunicación y hombre*, Nº2. Madrid: Universidad Francisco de Vitoria, 2006.
- LACK, Walter H. *Alexander von Humboldt and the Botanical Exploration of the Americas: The Botanicals of America*. New York: Prestel, 2009.
- LACORNE, Denis. *L'invention de la République américaine*. Paris: Hachette, 1991.

- LA DOUCEUR. *De l'Amérique et des Américains, ou Observations curieuses du philosophe LaDouceur, qui a parcouru cet Hémisphère pensant la dernière Guerre, en faisant le noble métier de tuer des Hommes sans les manger*, Berlin: Chez Samuel Pitra, 1772.
- LAET, Jean de. *Histoire du nouveau monde*. Leyde: Bonaventure & Abraham Elzevier, 1640.
- LAFAYE, Jacques. *Quetzalcoatl y Guadalupe: La Formación de la Conciencia Nacional en México*. México: Fondo de Cultura Económica, 2005.
- LAFITAU, Joseph-François. *Mœurs, coutumes et religions des sauvages américains (2 vols.)*. Lyon et Paris: Périsse freres, 1845.
- LAISSUS, Yves. *Buffon. La nature en majesté*. Paris, Gallimard, 2007.
- LA METTRIE, Julián Offroy de. *Oeuvres Philosophiques de LaMettrie (Vol. 2)*. Paris: Charles Tutot, 1796.
- LANDI, Lando. *L'Inghilterra e il pensiero politico di Montesquieu*. Padova: Cedam, 1981.
- LAUDAN, Rachel. *From Mineralogy to Geology: The Foundations of a Science, 1650-1830*. Chicago: The University of Chicago Press, 1993.
- LAUZON, Matthew. *Signs of Light: French and British Theories of Linguistic Communication, 1648-1789*. Ithaca: Cornell University Press, 2010.
- LAWSON-PEEBLES, Robert. *Landscape and written expression in Revolutionary America*. Cambridge: Cambridge University Press, 1988.
- LEHMANN-HARTLEBEN, Karl. "Thomas Jefferson, Archaeologist". *American Journal of Archaeology*, Vol. 47, N° 2. Boston: Archaeological Insititute of America, abril-juny de 1943. Pàgs. 161-163.
- LEHMANN, Hartmut. *In Search of Peace and Prosperity: New Settlements in Eighteenth-century Europe and North America*. University Park: Pennsylvania State University Press, 2000.
- LEIBNIZ, G.W. *Compendio de la controversia de la teodicea*. Madrid: Encuentro Ediciones, 2001.
- LEITES, Edmund (ed.). *Conscience and Casuistry in Early Modern Europe*. Cambridge: Cambdrige University Press, 2002.
- LENGEL, Edward G. (ed.). *This Glorious Struggle: George Washington's Revolutionary War Letters*. New York: Collins, 2008.
- LENTZ, David L. *Imperfect Balance: Landscape transformations in Pre-Columbian Americas*. New York: Columbia University Press, 2000.
- LERNER, Max. *America as a Civilization*. New York: A Clarion Book, 1957.
- LÉRY, Jean de. *History of a Voyage to the Land of Brazil*. Berkeley: California University Press, 1992.

- LEVACHER, Maëlle. “Les lieux comuns dans l’*Histoire Naturelle* de Buffon: Rethorique judiciaire, rivalité dans la réécriture et compromis épistémologique”. *Dix-Huitième Siècle*, N° 42. Paris: La Découverte: 2010. Pàgs. 35-56.
- LEYDEN, W. von (ed.). *John Locke. Essays on the Law of Nature and Associated Writing*. Oxford: Oxford University Press, 2002.
- LIEBERSOHN, Harry. *Aristocratic Encounters. European Travellers and North American Indians*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001.
- *The Travelers’ World. Europe to the Pacific*. Cambridge: Harvard University Press, 2008.
- LINDBERG, Carter. *The Pietist Theologians: An Introduction to Theology in the Seventeenth and Eighteenth Centuries*. Malden: Blackwell Publishing, 2005.
- LINEBAUGH, Peter.; REDIKER, Marcus. *La hidra de la revolución. Marineros, esclavos y campesinos en la historia oculta del Atlántico*. Barcelona: Crítica, 2005.
- LINGUET, Simon. *Political and Philosophical Speculations on the Distinguishing Characteristics of the Present Century, and on the State of Legislation, Military Establishments, Finances and Commerce in Europe, with Occasional reflections on the probable effects of American independence*. London: Fielding and Walker, 1778.
- LINNAEI, Caroli. *Philosophia Botanica, in qua explicantur fundamenta botanica cum definitionibus partium, exemplis terminorum, observationibus rariorum, adjectis figuris aeneis*. Halae ad Salam (Halle): Curtii Sprengel, 1789.
- LINNAEUS, Carolus. *Nemesis Divina*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 2001.
- LIPSET, Seymour Martin. *El excepcionalismo norteamericano. Una espada de dos filos*. México: FCE, 2004.
- *The First New Nation: The United States in Historical and Comparative Perspective*. New York: W.W. Norton & Co., 1979.
- LIPSET, Seymour Martin & RAAB, Earl. *The politics of unreason*. New York: Harper & Row, 1970.
- LITTLE, Roger. *Nègres blancs: Représentations de l’autre autre*. Paris: Harmattan, 1995.
- LIVI-BACCI, Massimo. *A Concise History of World Population*. Oxford: Wiley-Blackwell, 2011.
- LIVINGSTONE, David N. *Adam’s Ancestors. Race, Religion and the Politics of Human Origins*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 2008.
- LLUCH, Ernest. *La Difusión del cameralismo y de la fisiocracia a través de Europa y en especial de España durante el siglo XVIII*. Murcia: Seminario Floridablanca, 1996.
- LOCKE, John. *Two Treatises on Government*. Manchester: Industrial Systems Research, 2009.
- *Ensayo sobre el gobierno civil*. Madrid: Aguilar, 1969.
- LOCKHART, Paul Douglas. *The Drillmaster of Valley Forge: The Baron de Steuben and the Making of the American Army*. New York: Harper Paperbacks, 2010.

- LODGE, Oliver. *Pioneers of Science*. London: Macmillan and Co., 1893.
- LOVEJOY, Arthur O. *The great Chain of Being: a Study of the History of an Idea*. Cambridge: Harvard University Press, 1990.
- LOVELACE, Richard F. *The American Pietism of Cotton Mather: Origins of American Evangelicalism*. Eugene: Wipf & Stock Publishers, 2007.
- LUCCI, Diego. *Scripture and Deism: The Biblical Criticism of the Eighteenth Century British Deists*. Frankfurt: Verlag Peter Lang, 2008.
- LUCENA GIRALDO, Manuel. *Francisco de Miranda. La aventura de la política*. Madrid: EDAF, 2010.
- LUCENA SALMORAL, Manuel. *Rivalidad colonial y el equilibrio europeo. Siglos XVII-XVIII*. Madrid: Editorial Síntesis, 1999.
- LUEDTKE, Luther S. *Making America: The Society and Culture of the United States*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press, 1992.
- LÜSEBRINK, Hans-Jürgen & MUSSARD, Alexandre. *Avantages et désavantages de la découverte de l'Amérique: Chastellux, Raynal et le concours de l'Académie de Lyon*. Saint-Étienne: Université de Saint-Étienne, 1994.
- LÜTZELER, Paul Michael. *Identità europea e pluralità delle culture*. Venezia: Marsilio, 1999.
- LUZZI, Serenna. *Aufklärung cattolica ed età delle riforme: Giovanni Battista Graser nella cultura europea del settecento: atti della giornata di studi: Rovereto, 6 maggio 2003*. Rovereto: Accademia roveretana degli Agiati, cop. 2004.
- LYNALL, Gregory. *Swift and Science: The Satire, Politics and Theology of Natural Knowledge, 1690-1730*. Chippenham: Palgrave and MacMillan, 2012.
- LYTE, Charles. *Sir Joseph Banks. 18th Century Explorer, Botanist & Entrepreneur*. Devon: David & Charles, 1980.
- M y E. *El Nuevo viajero universal en América...: Historia de viajes al Perú moderno*. Barcelona: A. Bergnes y Compañía, 1832.
- MACCORMICK, Neil.; BANKOWSKI, Zenon. *Enlightenment, rights and revolution: essays in legal and social philosophy*. Aberdeen: Aberdeen University Press, 1989.
- McADIE, Alexander George. "A Colonial Weather Service". *Popular Science Monthly*, Vol. 45. Cambridge: William Jay Youmans, juliol de 1894. Pàgs. 331-337.
- MADISON, James. *The debates in the federal convention of 1787: which framed the Constitution of the United States of America*. New York: Prometheus Books, 2006
- MADSEN, Deborah L. *Visions of America since 1492*. London: Leicester University Press, 1994.

- MAGOC, Chris J. *So glorious a Landscape. Nature and the Environment in American History and Culture*. Wilmington: Scholarly Resources, 2001.
- MAHAN, A.T. *The Influence of Sea Power Upon History, 1660-1783*. London: Dover Publications Inc, 1988.
- MAIER, Pauline. *The Declaration of Independence and the Constitution of the United States (Bantam Classics)*. New York: Bantam Classics, 1998.
- MAILHÉ, J-B., *Discours qui a remporté le prix à l'Académie des Jeux-Floraux en 1784 sur la Grandeur et l'importance de la révolution qui vient de s'opérer dans l'Amérique septentrionale*, Toulouse: De l'imprimerie de D. Desclassan, 1784
- MAIR, John. *Arithmetic, rational and practical: Wherein the properties of numbers are clearly pointed out, the theory of the science deduced from first principles, the methods of operation demonstratively explained, and the whole reduced to practice, in a great variety of useful rules. Consisting of three parts, viz. Vulgar arithmetic. Decimal arithmetic. Practical arithmetic, Volum 3*. Edinburgh: Printed for A. Kincaid & W. Creech, 1772.
- MALONE, Dumas. *Thomas Jefferson: A Brief Biography*. Chapel Hill: UNC Press Books, 2002.
- *Jefferson and His Time (6 vols.)*. Charlottesville: University of Virginia Press, 2005.
 - *Jefferson and the Rights of Man*. Boston: Little, Brown and Company, 1951.
 - *Jefferson: The President 1801-1805*. Boston: Little, Brown and Company, 1971.
 - *Jefferson: The President 1805-1809*. Boston: Little, Brown and Company, 1974.
- MANCALL, Peter C. (ed.). *Travel Narratives from the Age of Discovery: An Anthology*. Oxford: Oxford University Press, 2006.
- MANDEVILLE, John. *The Travels of Sir John Mandeville*. London: Penguin Classics, 2005.
- MANDRILLON, Joseph. *Recherches philosophiques sur la découverte de l'Amérique*. Amsterdam: chez Les héritiers E. van Harrevelt, 1784.
- *Spectateur américain. Ou, Remarques générales sur l'Amérique Septentrionale et sur la république des Treize-États-Unis. Suivi de Recherches philosophiques sur la découverte du Nouveau-monde*. Chicago: University of Michigan Press, 1784.
- MANENT, Pierre. *Naissances de la politique moderne: Machiavel-Hobbes-Rousseau*. Paris: Payot, 1977.
- MANN, Golo. *Secretary of Europe: The life of Friedrich Gentz Enemy of Napoleon*. New Haven: Yale University Press, 1946.
- MARAT, Jean Paul. *Les Chaînes de l'esclavage*. Bruxelles: Pole Nord, 1995.
- MARIENSTRAS, Élise. *Les mythes fondateurs de la nation américaine*. Paris: François Maspero, 1976.
- MARQUES, José O.A. "The Paths of Providence: Voltaire and Rousseau on the Lisbon Earthquake". *Cadernos de História e Filosofia da Ciência*, Série 3, Vol. 15, Nº 1. Campinas: CLE-Unicamp, gener a juny de 2005. Pàgs. 22-57.

- MARRARO, H. R., (ed.). *Memoirs of the Life and Peregrinations of the Florentine, Philip Mazzei*. New York: Columbia University Press, 1942.
- MARSH, George Perkins. *Man and Nature: Or, Physical Geography as Modified by Human Action*. Seattle: University of Washington Press, 2003.
- MARSTON, Daniel. *The American Revolution, 1774-1783*. Oxford: Osprey Publishing, 2002.
- MARTIN, Charles D. *The White African American Body: A Cultural and Literary Exploration*. Chapel Hill: Rutgers University Press, 2002.
- MARTIN, Edwin T. *Thomas Jefferson: Scientist*. New York: Abelard & Schuman, 1952.
- MARTIN, Germain. *Buffon maître de forges. La Fayette et l'école pratique de tissage de Chavaignac*. Brioude: R. Marchessou, 1898.
- MARTÍNEZ LÁINEZ, Fernando.; CANALES TORRES, Carlos. *Banderas lejanas. La exploración, conquista y defensa por España del territorio de los actuales Estados Unidos*. Madrid: EDAF, 2009.
- MARTÍNEZ NEIRA, Manuel. *Una Reforma ilustrada para Madrid: el Reglamento del Consejo Real de 16 de marzo de 1766*. Madrid: Instituto de Estudios Madrileños: Universidad Carlos III de Madrid, 1994.
- MARTÍNEZ SHAW, Carlos.; OLIVA MELGAR, José María (eds.). *El sistema atlántico espanyol (siglos XVII-XIX)*. Madrid: Marcial Pons, 2005.
- MARZAL, Manuel María et alii. *Un reino en la frontera. Las misiones jesuitas en la América colonial*. Quito: Editorial Abya-Yala, 2000.
- MASON, Peter. *Before Disenchantment: Images of Exotic Animals and Plants in the Early Modern World*. London: Reaktion Books, 2009.
- MASON, Stephen F. *Historia de las ciencias. La ciencia del siglo dieciocho: el desarrollo de las tradiciones científicas tradicionales*. Madrid: Alianza Editorial, 1987.
- MATHER, Cotton. *The Christian Philosopher: A Collection of the Best Discoveries in Nature, with Religious Improvements*. Charlestown: Published at the Middlesex Bookstore. J. M'Kown, printer, 1815.
- *Winter Meditations: Directions on how to Employ the Leisure of the Winter for the Glory of God*. Toronto: Gale-Sabin Americana, 2012.
- MATHIAS, Peter. *Innovation and Technology in Europe: From the Eighteenth Century to the Present Day*. Hoboken: Wiley-Blackwell, 1991.
- MATTHEWS, Steven. *Theology and Science in the Thought of Francis Bacon*. Aldershot: Ashgate, 2008.
- MAURIÈS, Patrick. *Cabinets of Curiosities*. London: Thames and Hudson, 2011.
- MAY, Henry F. *The Enlightenment in America*. London: Oxford University Press, 1979.
- MAYER, Brantz. *Logan and Cresap: An Historical Essay*. Canal Winchester: Badgley Publishing Company, 2011.

- MAYOR, Adrienne. *Fossil Legends of the First Americans*. New Jersey: Princeton University Press, 2005.
- MAYR, E. *The Growth of Biological Thought: Diversity, Evolution and Inheritance*. Cambridge: Harvard University Press-Belknap, 1982.
- MAZZEI, Filippo. *Recherches Historiques et Politiques sur les Etats-Unis de l'Amérique septentrionale, avec quatre lettres d'un bourgeois de New Haven sur l'unité de la législation*, Paris: Chez Froullé, 1788.
- MICALISTER, Lyle N. *Spain & Portugal in the New World, 1492-1700*. Minneapolis: University of Minnesota, 1984.
- MCCARTHY, Thomas. *Race, Empire, and the Idea of Human Development*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.
- McCRORY, Donald. *Nature's Interpreter: The Life and Times of Alexander von Humboldt*. Cambridge: Lutterworth Press, 2010.
- MCCULLOUGH, David. *1776. America and Britain at War*. London: Penguin Books, 2005.
- MCDONALD, Robert M. S. *Light and Liberty: Thomas Jefferson and the Power of Knowledge*. Charlottesville: University of Virginia Press, 2012.
- MCDUFFIE, Jerome *et alii*. *United States History*. New Jersey: Research & Education Association, 2007.
- MCGRATH, Alister E. *Scientific Theology. Vol. 1: Nature*. Edinburgh: T&T Clark, 2001.
- *The Open Secret: A New Vision for Natural Theology*. Malden: Blackwell, 2008.
- McGRATH MORRIS, James; WEENE, Persefone (eds.), *Thomas Jefferson's European Travel Diaries*. Santa Ana: Seven Locks, 1987.
- McINTOSH, John. *The Origin of the North American Indians*. New York: Nafis & Cornish, 1844.
- MCLAUGHLIN, Jack. *Jefferson and Monticello. The biography of a Builder*. New York: Owl Books, 1990.
- MCMAHON, Darrin M. *Enemies of the Enlightenment. The French Counter-Enlightenment and the Making of Modernity*. Oxford: Oxford University Press, 2001.
- MEEK, Ronald. *Social Science and the Ignoble Savage*. Cambridge: Cambridge University Press, 1976.
- MEILLASSOUX, M. – Le Cerf. *Dom Pernety et les Illuminés d'Avignon suivi de la transcription intégrale de la Sainte Parole*. Milano: Archè, 1992.
- MELL, Donald C. Jr.; BRAUN, Theodore E.D.; PALMER, Lucia M. (eds.). *Man, God, and nature in the Enlightenment*. East Lansing: Colleagues Press, 1988.

- MELTON, James van Horn. *La Aparición del público durante la ilustración europea*. Valencia: Publicacions de la Universitat de València, 2009.
- MERIAN, Linda E. *The Secret Malady: Venereal Disease in Eighteenth Century Britain and France*. Lexington: The University Press of Kentucky, 1997.
- MERNISSI, Fatema. *El harén de Occidente*. Madrid: Espasa Calpe, 2006.
- MESICK, Jane Louise. *The English Traveler in America, 1785-1835*. New York: Columbia University Studies in English and Comparative Literature, 1922.
- MESTRE, Antonio. *La Ilustración*. Madrid: Síntesis, 1993.
- MEYERS, Amy R. W. *Empire's Nature: Mark Catesby's New World Vision*. Chapel Hill: UNC Press Books, 1999.
- MICHAUD, Joseph Fr. i MICHAUD, Louis Gabriel. *Biographie Universelle, ancienne et moderne; ou, Histoire, par ordre alphabétique de la vie publique et privée de tous les homes que se sont fait remarquer par leurs écrits, leurs actions, leurs talents, leurs vertus ou leurs crimes*. Paris: Michaud frères, 1812.
- MILES, Edwin A. "The Young American Nation and the Classical World". *Journal of the History of Ideas*, Vol. 35, Issue 2. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, abril-juny de 1974. Pàgs. 259-274.
- MILLER, Davis; REIL, Peter (eds.). *Visions of Empire: Voyages, Botany and Representation of Nature*. Cambridge: Cambridge University Press, 1996.
- MILLER, Ralph N. "American Nationalism as a theory of Nature". *The William and Mary Quarterly*, Tercera sèrie, Vol. 12, No. 1. Virginia: Omohundro Institute of Early American History and Culture, gener de 1955. Pàgs. 74-95.
- *The Historians discover America: A study of American Historical Writing in the Eighteenth Century America*, Northwestern University, 1946.
- MILLER, Charles A. *Jefferson and Nature. An Interpretation*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1993.
- MILLETT, Allan R.; MASLOWSKI, Peter. *Historia militar de los Estados Unidos*. Madrid: Editorial San Martín, 1986.
- MITHUN, Marianne. *The Languages of Native North America*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999.
- MITTMAN, Asa Simon.; DENDLE, Peter J. (eds.). *Monsters and the Monstrous*. Surrey: Ashgate Publishing, 2012.
- MIZELLE, Brett. *Pig*. London: Reaktion Books, 2011.
- MOHL, Ruth. *Studies in Spencer, Milton and the Theory of Monarchy*. New York: King's Crown Press, 1949.
- MOLINA, E.; CARRERAS, A.; i PUERTAS, J. (eds.), *Evolucionismo y Racionalismo*, Zaragoza: Universidad de Zaragoza, 1999.

- MOLINA, Giovanni Ignazio (abat), *Saggio sulla storia naturale del Chili*, Bologna: S. Tommaso d'Aquino, 1782.
- MONAGHAN, Frank. *French Travellers in the United States, 1765-1932: A Bibliography*. New York: The New York Public Library, 1933.
- MONTESQUIEU, Charles Secondat de, *Lettres Persanes*, Cologne: Chez Pierre Marteau, 1754.
- *Espíritu de las leyes*. Madrid: Alianza, 2003.
 - *El espíritu de las leyes*. Madrid: Ediciones Istmo, 2002.
 - *Commentaire sur l'esprit des lois de Montesquieu / suivi d'observations inédites de Condorcet sur le vingt-neuvième livre du même ouvrage*. [s.l.]: A. Liege, 1817.
 - *Considérations sur les causes de la grandeur des romains et de leur décadence*. Paris: Olivier Orban, 1987.
 - *Oeuvres Complètes de Montesquieu*, Vol. V. Basle: J. Decker, 1799.
- MOORE, Barrington Jr. *Los orígenes sociales de la dictadura y de la democracia*. Barcelona: Península, 2002.
- MORGAN, Edmund S. *La invención del pueblo. El surgimiento de la soberanía popular en Inglaterra y Estados Unidos*. Madrid: Siglo XXI, 2006.
- MORGAN, Phillip. *Diversity and Unity in Early North-America*. New York: Routledge, 1993.
- MORLEY, John Viscount. *Diderot and the Encyclopaedists*. London: Chapman and Hall, 1921.
- MORRIS BETTS, Edwin (ed.). *Thomas Jefferson's Garden Book*. Charlottesville: Thomas Jefferson Memorial Foundation, 1999.
- MORRIS, Mabel. "Jefferson and the Language of the American Indian", *Modern Language Quarterly*, 6 (1945), 31-34; Clark WISSLER, "The American Indian and the American Philosophical Society". Philadelphia: *Proceedings*, 86 (1942.43), Pàgs. 189-204.
- MORRIS, Michèle R. *Images of America in Revolutionary France*. Washington: Georgetown University Press, 1990.
- MORTIER, Roland. *Clartés et ombres du siècle des lumières: etudes sur le XVIIIè siècle littéraire*. Genève: Droz, 1969.
- MOSCOSO, Javier. *Materialismo y religión: ciencias de la vida en la Europa ilustrada*. Barcelona: Ediciones del Serbal, 2000.
- MOUSNIER, Roland. *El Siglo XVIII: revolución intelectual, técnica y política (1715-1815)*. Barcelona: Destino, 1981.
- MOUSNIER, Roland.; LABROUSSEM, Ernest. *El siglo XVIII. Revolución intel·lectual, técnica y política (1715-1815) (vol. 1)*. Barcelona: Ediciones Destino, 1981.
- *El siglo XVIII. Revolución intel·lectual, técnica y política (1715-1815) (vol.2)*. Barcelona: Ediciones Destino, 1981.
- MOUSSA, Sarga (dir.). *L'idee de "race" dans les sciences humaines et la litterature (XVIIIe et XIXe siècles)*. Paris: Harmattan, 2003.
- MOXHAM, Roy. *Tea. Addiction, Exploitation, and Empire*. New York: Carroll & Graf Publishers, 2004.

- MUIRHEAD, J. H. "How Hegel came to America". *Philosophical Review*, Vol. 37, Nº 3. Durham: Duke University Press, maig de 1928. Pàgs. 226-240.
- MUNCK, Thomas. *Historia social de la Ilustración*. Barcelona: Crítica, 2001.
- MUÑOZ, Juan Bautista. *Historia del Nuevo Mundo*. Madrid: Viuda de Ibarra, 1793.
- MURILLO, Ildelfonso. *El Pensamiento hispánico en América: siglos XVI-XX*. Salamanca: Publicaciones Universidad Pontificia, 2007.
- MURPHY, Thomas K. *A Land without castles. The changing imatge of America in Europe, 1780-1830*, Lanham: Lexington Books, 2001.
- MUTHU, Sankar. *Elightenment against Empire*. Princeton, Princeton Universtity Press, 2003.
- NAIRN, Thomas. *A Letter from South Carolina; giving an Account of the Soil, Air, Product, Trade, Government,... of that Province;... Written by a Swiss Gentleman, to his Friend at Bern*. London: A. Baldwin, 1732.
- NADLER, Steven. *The Best of All Possible Worlds. A Story of Philosophers, God, and Evil in the Age of Reason*. Princeton: Princeton University Press, 2010.
- NAIRN, Thomas. *A Letter from South Carolina; giving an Account of the Soil, Air, Product, Trade, Government,... of that Province;... Written by a Swiss Gentleman, to his Friend at Bern*, London: A. Baldwin, 1732.
- NASH, Roderick. *Wilderness and the American Mind*. New Haven: Yale University Press, 1982.
- NELSON, John O. *Hume's New Scene of Thought and the Several Faces of David Hume in the Dialogues Concerning Natural Religion*. Lanham: University Press of America, 2010.
- NELSON, William Max. "Making Men: Enlightenment Ideas of Racial Engineering". *The American Historical Review*, Vol. 115, Nº 5. Chicago: University of Chicago Press, desembre de 2010. Pàgs. 1364-1394.
- NERBURN, Kent. *The Wisdom of the Native Americans*. Novato: New World Library, 1999.
- NERI, Janice. *The insect and the Image: Visualizing Nature in Early Modern Europe, 1500-1700*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2011.
- NEWTON, Isaac. *Newton's Philosophy of Nature. Selections from his Writings*. Mineola: Dover Publications, 2005.
- NEWTON, Michael. *Savage Girls and Wild Boys. A History of Feral Children*. London: Faber and Faber, 2002,
- NEY FERREIRA, Pablo. "Rousseau y el republicanismo antiguo". *Revista al tema del hombre, Convivencias, LCVII*. Montevideo: Chasque.
- NICKELSEN, Kärin, *Draughtsmen, Botanists and Nature: The Construction of Eighteenth Century Botanical Illustrations*, Doordrecht: Springer, 2006.

- NIETO OLARTE, Mauricio. *Remedios para el imperio: Historia Natural y la apropiación del Nuevo Mundo*. Bogotá: Instituto Colombiano de Antropología e Historia, 2000.
- NIEZEN, Ronald *et alii*. *Spirit Wars: Native North American Religions in the Age of Nation Building*. Berkeley: University of California Press, 2000.
- NIRO, Brian. *Race*. New York: Palgrave Macmillan, 2003.
- NISBET, R. *Historia de las ideas de progreso*. Barcelona: Gedisa, 1981.
- NOCK, Albert Jay. *Jefferson*. Auburn: Ludwig von Mises Institute, 2007.
- NOVAK, Barbara. *Nature and Culture: American Landscape and Painting, 1825-1875*. Oxford: Oxford University Press, 2007.
- NUIX, Juan. Reflexiones imparciales sobre la humanidad de los españoles en las Indias, contra los pretendidos filósofos y políticos: para ilustrar las historias de MM. Raynal y Robertson. Madrid: por D. Joachin Ibarra, 1782.
- O'GORMAN, Edmundo. *La idea del descubrimiento de América*. México: Imprenta Universitaria, 1951
- *Hegel y el moderno panamericanismo*. *La Habana*: Revista de la Universidad de la Habana, 22 (1939)
- O'GERMAN, Edmundo. *La invención de América*. México: FCE, 1986.
- OGG, David. *La Europa del Antiguo Régimen, 1715-1783*. Madrid: Editorial Siglo XXI, 1981.
- OLTRA, Joaquim. "Jefferson's Declaration of Independence in the Spanish Political Tradition". *The Journal of American History*, Vol. 85, N° 4. Bloomington: Organization of American Historians, març de 1999. Pàgs. 1370-1379.
- ONUF, Peter S.; COLE, Nicholas P. (eds.). *Thomas Jefferson, the Classical World and Early America*. Charlottesville: University of Virginia, 2011.
- OPIE, John. *Nature's Nation: An Environmental history of the United States*. Independence: Wadsworth Publishing, 1998.
- ORDHAL KUPPERMAN, Karen (ed.). *America in European Consciousness: 1493-1750 (Institute of Early American History and Culture)*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press, 2006.
- ORLE TANTILLO, Astrida. *The Will to Create: Goethe's Philosophy of Nature*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 2002.
- OSBORN, William S. *The Wild Frontier: Atrocities during the American-Indian War from Jamestown Colony to Wounded Knee*. New York: Random House, 2000.
- OUTRAM, Dorinda. *The Enlightenment*. Cambridge: CUP, 1995.
- OWENS, Robert M. *Mr. Jefferson's Hammer. William Henry Harrison and the Origins of American Indian Policy*. Norman: University of Oklahoma Press, 2007.

- PABÓN, Jesús. *Franklin y Europa (1776-1785)*. Madrid: Sarpe, 1985.
- PACHTER, Marc *et alii*. *Abroad in America. Visitors to the New Nation, 1776-1914, (3 vols)*. Reading: Published in association with the National Portrait Gallery, Smithsonian Institution by Addison-Wesley Pub. Co., 1976.
- PADOVER, Saul K. (ed). *The Complete Jefferson: Containing his Major Writings, Published and Unpublished, Except his Letters*. New York: Duell, Sloan and Pearce, 1943.
- PAGDEN, Anthony. *The fall of natural man. The American Indian and the origins of comparative ethnology*. Cambridge: Cambridge University Press, 1986.
- *European Encounters with the New World: From Renaissance to Romanticism*. New Haven: Yale University Press, 1993
 - *Señores de todo el mundo*. Barcelona: Península, 1997
 - *La Ilustración y sus enemigos. Dos ensayos sobre los orígenes de la modernidad*. Barcelona: Península, 2002.
 - *The Idea of Europe. From Antiquity to the European Union*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.
- PAGDEN, Anthony.; LAWRENCE, Jeremy. *Vitoria: Political Writings*. Cambridge: Cambridge University Press, 1991.
- PAIAIA, Gregorio. "European Identity and National Characteristics in the *Historia Philosophica* of the Seventeenth and Eighteenth Centuries". *Journal of the History of Philosophy*, Vol. 34. Nº 4. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, octubre 1996. Pàgs. 593-605.
- PAICE, Edward. *Wrath of God: The Great Lisbon Earthquake of 1755*. London: Quercus, 2009.
- PAINE, Thomas. *Rights of man: being an answer to Mr. Burke's attack on the French Revolution*, London: J. S. Jordan, 1761.
- *A Letter Addressed to the Abbe Raynal*. London: Dodo Press, 1792.
- PALAU y VERDERA, Antonio. *Explicación de la filosofía y fundamentos botánicos de Linneo, con la que se aclaran y entienden facilmente las Instituciones botánicas de Tournefort*. Madrid: Antonio de Sancha, 1778.
- PALEY, William. *Natural Theology*. Oxford: Oxford University Press, 2008.
- PALLUCCHINI, Anna. *La obra pictórica de Tiepolo*. Barcelona: Noguer, 1976.
- PALMERI, Frank. *Humans and Other Animals in Eighteenth-Century British Culture: Representation, Hybridity, Ethics*. Farnham: Ashgate Publishing Limited, 2006.
- PANCHEN, Alec L. *Classification, Evolution and the Nature of Biology*. Cambridge: Cambridge University Press, 1992.
- PAOLINELLI, Marco. *Fisico-teologia e principio de racion sufficiente. Boyle, Maupertius, Wolff, Kant*. Milano: Vita e pensiero, 1971.
- PARRINGTON, Vernon Louis, Jr. *American Dreams: A study of American Utopias*. New York: Russell & Russell, 1964.

- PARRISH, Susan Scott. *American Curiosity: Cultures of Natural History in the Colonial British Atlantic World*. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 2006.
- PARRY, Geraint. *John Locke*. London: George Allen & Unwin, 1978.
- PARRY, John H., *Europa y la expansión del mundo, 1415-1715*, México: FCE, 1994.
 - *Trade and Dominion. The European Overseas Empires in the Eighteenth Century*. London: Weidenfeld and Nicolson, 1971.
- PASSERIN D'ENTRÈVES, Maurizio. *Critique and enlightenment: Michel Foucault on "Was ist Aufklärung?"*. Barcelona: Institut de Ciències Polítiques i Socials, 1996.
- PASTORET, M. De. *Tributs offerts à l'Académie de Marseille*. Paris: Jombert Jeune, 1782.
- PAUW, Cornelius. *Recherches philosophiques sur les Egyptiens et les Chinois*. Amsterdam & Leyde: Barth Vlam & J. Murray, 1773.
 - *Recherches philosophiques sur les grecs*. Berlin: George Jaques Decker & Fils, 1787.
- PEALE, Charles Willson. *A Scientific and Descriptive Catalogue of Peale's Museum*. Charleston: Bibliobazaar, 2010.
- PEARSALL, Sarah. *Atlantic Families: Lives and Letters in the Later Eighteenth Century*. Oxford: Oxford University Press, 2010.
- PEDEN, William (ed.), *Thomas Jefferson's Notes on the State of Virginia*, Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1955.
- PELIKAN, Jaroslav. *Faust the Theologian*. New Haven: Yale University Press, 1995.
- PELLÓN GONZÁLEZ, Inés. *Un químico ilustrado. Lavoisier*. Madrid: Nivola, 2010.
- PENNANT, Thomas. *History of Quadrupeds*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.
- PERDICES de BLAS, Luis (dir.). *Historia del pensamiento económico*. Madrid: Editorial Síntesis, 2003.
- PERDUE, Theda.; GREEN, Michael D. *North American Indians: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press, 2010.
- PÉREZ HERRERO, Pedro. *América Latina y el colonialismo europeo, siglos XVI-XVIII*. Madrid: Editorial Síntesis, 1992.
- PÉREZ SAMPER, María Ángeles. *Las monarquías del absolutismo ilustrado*, Madrid: Editorial Síntesis, 1993.
- PERNETY, Dom Antoine-Joseph. *Dissertation sur l'Amérique et les Américains, contre les Recherches philosophiques de Mr. de P. Berlin*: s.ed., 1770.
 - *Examen des Recherches philosophiques sur l'Amérique et les Américains et de la Défense de cet ouvrage*, (2vols). Berlin: G.J. Decker, 1771.
 - *Histoire d'un voyage aux isles Malouines, fait en 1763 et 1764, avec des observations sur le détroit de Magellan et sur les Patagons, par Dom Pernetty,...* Nouvelle édition

- refondue et augmentée d'un discours préliminaire, de remarques sur l'histoire natur.* Paris: Chez Saillant & Nyon, 1770.
- *Discours sur la Physionomie.* Berlin: Samuel Pitra, 1769.
 - *Histoire d'un voyage aux isles Malouines fait en 1763 & 1764: avec des observations sur le détroit de Magellan et sur les Patagons.* Paris: chez Saillant & Nyon, 1770.
- PÉRIER, Edmond. *The Philosophy of Zoology Before Darwin.* New York: Springer, 2009.
- PERRY, Lewis. *Intellectual Life in America. A History.* Chicago: The University of Chicago Press, 1989.
- PETERSON, Merrill D. *Thomas Jefferson & the New Nation. A Biography.* London: Oxford, 1970.
- PETERSON, Merrill D.; VAUGHAN, Robert C. (eds.). *The Virginia Statute for Religious Freedom: Its Evolution and Consequences in American History.* Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
- PETIVERI, Jacobi. *Opera historiam naturalem spectantia, or Gazophylacium cointaining 1000 figures of...* London: J. Millan, 1764.
- PETTY, Sir William. *Political arithmetick: or A discourse concerning the value of lands, people, buildings ... as the same relates to every country in general, but more particularly to the territories of His Majesty of Great Britain, and his neighbours of Holland, Zealand, and France.* London: Robert Clavel ... and Hen. Mortlock, 1690.
- PHILLIPS, Edith. *The good Quaker in French legend.* Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1932.
- PHILLIPSE, Herman. *God in the Age of Science? A Critique of Religious Reason.* Oxford: Oxford University Press, 2012.
- PICH i MITJANA, Josep. *Federalisme i catalanisme: Valentí Almirall i Llozer (1841-1904).* Vic: Eumo Editorial, 2004.
- PIERSON, Hamilton W. *Jefferson at Monticello. The Private Life of Thomas Jefferson. From Entirely New Materials with Numerous Facsimiles.* New York: Charles Scribner, 1862.
- PIETSCH, Theodore W. *The Curious Death of Peter Artedi: A Mystery in the History of Science.* New York: Scott & Nix, 2010.
- PIMENTEL, Juan. *Testigos del mundo. Ciencia, literatura y Viajes en la Ilustración.* Madrid: Marcial Pons, 2003.
- PINKARD, Terry. *Hegel's Naturalism: Mind, Nature and Final Ends of Life.* Oxford: Oxford University Press, 2012.
- PINOT, Virgilie. *La Chine et la formation de l'esprit philosophique en France (1640-1740).* Paris: Librairie Orientaliste Paul Geuthner, 1932.
- PISONIS, Guilielmi.; MARCGRAVI, Georgi. *Historia Naturalis Brasiliae.* Antwepianus [Antwerp]: Ioannes de Laet, 1648.

- PLANE, Ann Marie. *Colonial Intimacies: Indian Marriage in Early New England*. Ithaca: Cornell University Press, 2000.
- PLATÓN. *Ion. Timeo. Critias*. Madrid: Alianza Editorial, 2004.
- PLONGERON, Bernard. *Théologie et politique au siècle des lumières: 1770-1820*. Genève: L. Droz, 1973.
- PLUCHE, Noël-Antoine. *Entretiens sur les particularités de l'Histoire naturelle qui ont paru les plus propres à rendre les jeunes gens curieux et à leur former l'esprit*. Paris: Knapen et Fils, 1782.
- POCHMANN, Henry A. *German Culture in America: Philosophical and Literary Influences, 1600-1900*. Madison, 1957.
- POCOCK, John G. A. *Historia e Ilustración. Doce estudios*. Madrid: Marcial Pons, 2002.
- *Barbarism and Religion. Volume 4. Barbarians, Savages and Empires*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.
- POIVRE, Pierre. *Oeuvres Completttes (sic)*. Paris: Fuchs, 1797.
- *The Travels of a Philosopher Being Observations on the Customs, Manners, Arts, of Several Nations in Asia and Africa, Translated from the French of M. Le Poivre*. Dublin: W. Wilson, 1770.
- POLO, Marco. *The Travels of Marco Polo*. London: Penguin Books, 1958.
- POMATA, Gianna.; DASTON, Lorraine (eds.). *Nature on Display in Eighteenth Century Europe*. Berlin: Verlag, 2001.
- POMEAU, René. *La Europa de las luces: cosmopolitismo y unidad europea en el siglo XVIII*. Mexico: Fondo de Cultura Económica, 1988.
- POPE, Alexander. *An Essay on Man and Other Poems*. Mineola: Dover Publications, 1994.
- PORTAL, Antoine. *Observations sur la nature et le traitement de l'hydropisie*. Paris: Baillière, 1824.
- PORTER, Roy. *Flesh in the Age of Reason. How the Enlightenment Transformed the Way We See Our Bodies and Souls*. New York: Penguin Books, 2003.
- *Enlightenment : Britain and the creation of the modern world*. London: Allen Lane: The Penguin Press, 2000.
 - *The Making of Geology: Earth Science in Britain, 1600-1815*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008.
- PORTER, Roy.; TEICH, Muikulas. *The Enlightenment in national context*. Cambridge: University Press, 1981.
- POWERS, John C. *Inventing Chemistry. Herman Boerhaave and the Reform of the Chemical Arts*. Chicago: The University of Chicago Press, 2012.
- PRATT, Mary Louise. *Imperial Eyes: Travel Writing and Transculturation*. London: Routledge, 1992.
- *Ojos imperiales. Literatura de Viajes y transculturación*, México: FCE, 2010.

- PRESCOTT WEBB, Walter. *The Great Frontier*. Reno: University of Nevada Press, 2003.
- PRESTON, David L. *The Texture of Contact: European and Indian Settler Communities on the Frontiers of Iroquoia, 1667-1783*. Lincoln: University of Nebraska Press, 2009.
- PRUCHA, Francis Paul. *The Indians in American Society. From the Revolutionary War to the Present*. Berkeley: University of California Press, 1985.
- PULEO, Alicia H. (ed.). *La Ilustración olvidada: la polémica de los sexos en el siglo XVIII / Condorcet, De Gouges, De Lambert y otros*. Barcelona: Anthropos; Madrid: Dirección General de la Mujer, Comunidad de Madrid, 1993.
- PYLE, Andrew. *Hume's Dialogues Concerning Natural Religion*. London: Continuum, 2006.
- QUESNAY, François. *Tableau économique des physiocrates*. Paris: Calmann-Levy, 1969.
- QUESNAY, François.; NEMOURS, Pierre-Samuel Dupont de. *Physiocratie, ou Constitution naturelle du gouvernement le plus avantageux au genre humain*. Paris: Merlin, 1768.
- RABASA, José. *Inventing America: Spanish Historiography and the Formation of Eurocentrism*. Duncan: University of Oklahoma Press, 1993.
- RAMOS GÓMEZ, Epoca, genesis y texto de la "Noticias secretas de America," de Jorge Juan y Antonio de Ulloa. Madrid: CSIC-Dpto. de Publicaciones, 1985.
- RATEAU, Paul. *Lectures et interpretations des essais de Theodicee de G.W. Leibniz*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 2012.
- RAVEN, Charles. *John Ray, Naturalist: His Life and Works*, Cambridge: Cambridge University Press, 2009.
- RAY, John. *The wisdom of God manifested in the works of the Creation: In Two Parts. Viz. The Heavenly Bodies, Elements, Meteors, Fossils, Vegetables, Animals (beasts, Birds, Fishes and Insects), More Particularly in the Body of the Earth, Its Figure, Motion, and Consistency; and in the Admirable Structure of the Bodies of Man and Other Animals; as Also in Their Generation, &c. With Answers to Some Objections*. London: printed by R. Harbin, for William Innys, 1717.
- RAYNAL, Guillaume Thomas François. *The Revolution of America*. Dublin: C. Talbot, 1781 (facsimil).
- *A Philosophical and Political History of the British Settlements and Trade in North America vol. 1*. Edinborough: C. Macfarquhar, 1776.
 - *A Philosophical and Political History of the British Settlements and Trade in North America vol. 2*. Edinborough: C. Macfarquhar, 1776.
 - *A Philosophical and Political History of the Settlements and Trade of hte Europeans in the East and West Indies, vol. 3*. London: T. Cadell, 1777.
 - *A Philosophical and Political History of the Settlements and Trade of hte Europeans in the East and West Indies, vol. 4*. London: T. Cadell, 1777.
- REDI, Francesco. *Esperienze intorno alla generazione degli insetti*. Firenze: Giunti Editore, 1998.

- REGIS, Pamela. *Describing Early America*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1999.
- REID, John G. *Essays on North Eastern North America. Seventeenth and Eighteenth Centuries*. Toronto: University of Toronto Press, 2008.
- REILL, Peter Hanns. *Vitalizing Nature in the Enlightenment*. Berkeley: University of California Press, 2005.
- REY CASTELAO, Ofelia. *Poder y privilegios en la Europa del siglo XVIII*. Madrid : Síntesis, 1992.
- RICE, Howard. *Le Cultivateur américain, étude sur l'oeuvre de Saint John de Crèvecoeur*. Paris: Champion, 1933.
- "Jefferson's Gift of Fossils to the Museum of Natural History in Paris". *Proceedings of the American Philosophical Society*, Vol. 95, N° 6. Philadelphia: American Philosophical Society, desembre de 1951, Pàgs. 597-627.
- RICHARD, M.A. (ed.). *Oeuvres complètes de Buffon, mises en ordre et précédées d'une notice historique par M.A. Richard; Suivies de la classification comparée d'après Mm. Cuvier, Lesson, etc., etc.* Paris: Dufour, Boulanger et Legrand, 1851-1863.
- RIDLEY, Glynis. *Clara's Grand Tour: Travels with an Eighteenth-Century Rhinoceros*. New York: Atlantic Monthly Press, 2005.
- RIDPATH, John Clark. "Washington Charles De Pauw, Founder of De Pauw University". *The Methodist Review*, LXXI, Vol. 72. New York: Phillips Hunt, maig de 1890. Pàgs. 383-398.
- RIVERA, José Eustaquio. *La vorágine*. Madrid: Ediciones Cátedra, 2007.
- RIVERO RODRÍGUEZ, Manuel. *Diplomacia y relaciones exteriores en la Edad Moderna. De la Cristiandad al sistema europeo, 1453-1794*. Madrid: Alianza, 2000.
- ROBBINS, Louise E. *Elephant Slaves and Pampered Parrots: Exotic Animals in Eighteenth-Century Paris*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 2002.
- ROBERTSON, William. *The History of America, Containing the history of Virginia, to the year 1688; and the history of New England, to the year 1652* (2 vols.). London: Whitestone, 1777.
- *A general history of North and South America: including the celebrated work by Robertson*. London: Mayhew, Isaac, and Co., 1834.
 - *America: in which is included the posthumous volume containing the history of Virginia to the year 1688 and of New England to the year 1652* (4 vols). Alston: T. Walton, 1809.
 - *The History of the Discovery and Settlement of America*. New York: Derby and Jackson, 1856.
- ROBIN, Claude. *New Travels through North America*. Philadelphia: Robert Bell, 1783.
- ROBINSON, John Arthur. *Proofs of a Conspiracy: Against all the Religions and Governments of Europe, Carried on in the Secret Meetings of Freemasons, Illuminati and Reading Societies*. New York: George Forman, 1798.

- ROCCO, Christopher. *Tragedia e Ilustración. El pensamiento político ateniense y los dilemas de la modernidad*. Barcelona: Editorial Andrés Bello, 2000.
- ROCHEFORT, Charles. *Histoire naturelle et morale des îles Antilles de l'Amérique*. Rotterdam: Arnout Leers, 1658.
- ROGER, Jacques. *Buffon: un philosophe au jardin de roi*. Paris: Fayard, 1989.
- ROGER, Philippe. *The American Enemy: The History of French Anti-Americanism*. Chicago: University of Chicago Press, 2006.
- (dir.). *L'Homme de lumières de Paris à Pétersbourg: Actes du Colloque International, Automne 1992*. Napoli: Vivarium, 1995.
- ROGERS, Major Robert. *A Concise Account of North America, 1765. With Preface and Appendix by His 5th Great Nephew, William Michael Gorman*. Berwyn Heights: Heritage Books, 2009.
- RONAN, Charles S. I. *Francisco Xavier Mariano Clavigero: A Study in Mexican Historiography*. (UNPUBLISHED). University of Texas' Thesis, 1958.
- ROSENBERG, Gary D (ed.). *The Revolution in Geology from the Renaissance to the Enlightenment*. Boulder: Geological Society of America: 2010.
- ROSAS, Alejandro. "Kant y la ciencia natural de los organismos". *Ideas y Valores. Revista Colombiana de Filosofía*, Vol. 57, Nº 137. Colombia: Universidad Nacional de Colombia, agosto de 2008. Pàgs. 5-23.
- ROSS, R.J. (ed.). *Racism and Colonialism: Essays on Ideology and Social Structure*. New York: Springer, 1982.
- ROSSELL, Anna.; SPRINGER, Bernd (eds.). *La Ilustración y el romanticismo como épocas literarias contextos europeos*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, 1996.
- ROSSI, Joseph. *America's Image in Mazzini's writings*. Madison: University of Wisconsin, 1954.
- ROSTAND, Jean. *La genèse de la vie. Histoire des idées sur la génération spontanée*. Paris: Hachette, 1946.
- *Introducción a la historia de la biología*. Barcelona: Planera De Agostini, 1985.
- ROTHFELS, Nigel. *Savages and Beasts: The Birth of the Modern Zoo*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 2002.
- ROTHSCHILD, Nan A. *Colonial Encounters in a Native American Landscape. A Spanish and Dutch in North America*. Washington: Smithsonian Books, 2003.
- *New York City Neighbourhoods: The Eighteenth Century*. Burlington: Academic Press, 1990.
- ROUBAUD, Pierre-Joseph. *Histoire générale de l'Asie, de l'Afrique, et de l'Amérique*, (5 vols). Paris: Chez Des Ventés de la Doué, 1775.
- ROULE, Louis. *Daubenton et l'exploitation de la nature*. Paris: Flammarion, 1925.

- ROURA, Lluís. “La Re-creació de la Revolució Francesa”. *Manuscripts*, N° 14. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona, 1996. Pàgs. 283-296.
- *Subjecció i revolta en el segle de la Nova Planta*. Vic: Eumo Editorial, 2006.
- ROUSSEAU, Jean Jacques. *Émile ou de l'Éducation*, Paris: Pourat Frères Editeurs, 1841.
- *Carta a D'Alembert sobre los espectáculos*. Madrid: Tecnos, 1994.
 - *El Contrato social o Principios de derecho político*. Madrid: Tecnos, 1988.
 - *Lettre de J.J. Rousseau citoyen de Geneve a monsieur de Voltaire concernant le poème sur le désastre de Lisbonne*. Paris: F. Grasset, 1764.
 - *Discours sur l'origine et les fondements de l'inégalité parmi les homme*. Genève: Marc-Michele Rey, 1754.
- ROWLAND, Stephen M. “Thomas Jefferson, Extinction, and the Evolving view of Earth History in the Late Eighteenth and Early Nineteenth Centuries”. *Memoirs*. Vol. 203. Boulder: The Geological Society of America, 2009. Pàgs. 225-246.
- RUBIÉS, Joan-Pau. *Travel and Ethnology in the Renaissance: South India Through European Eyes 1250-1625*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999.
- RUDÉ, George. *Europa en el siglo XVIII: la aristocracia y el desafío burgués*. Madrid: Alianza, 1981.
- RUSH, Benjamin. “Account of the Climate of Pennsylvania and its influence upon the human body”. *American Museum*, N° 4. Philadelphia: Mathew Carey, juny de 1790.
- RUTHERFORD, Donald. *Leibniz and the Rational Order of Nature*. Cambridge: Cambridge University Press, 1995.
- RYKEN, Leland. *Redeeming the Time. A Christian Approach to Work and Leisure*. Grand Rapids: Baker Books, 1995.
- SADOSKY, Leonard J. et alii (eds.). *Old World, New World: America and Europe in the Age of Jefferson (Jeffersonian America)*. Charlottesville: University of Virginia Press, 2010.
- SAGARD, Gabriel. *Le grand voyage du pays des Hurons*. Paris: Denys Moreau, 1632.
- SAUGNIEUX, Joël. *Foi et lumières dans l'Espagne du XVIIIe siècle*. Lyon: Presses Universitaires de Lyon, 1985.
- SAGNAC, Phillipe. “Les conflits de la science et de la religion au XVIIIe siècle. Dalembert et Buffon”. A AA.VV. *La Révolution Française*, Vol. 78. Paris: Société de l'histoire de la Révolution Française, 1925. Pàgs. 5-15.
- SAISSELIN, Rémy G. *The Enlightenment against the Baroque : economics and aesthetics in the eighteenth century*. Berkeley: University of California Press, 1992.
- SALES, Jean de. *De la philosophie de la nature, ou, Traité de morale pour le genre humain: tiré de la philosophie et fondé sur la nature*. Paris: Gide Libraire, 1804.
- SALVATICO, Luis. *Depurando el mecanicismo moderno*. Córdoba (Argentina): Editorial Brujas, 2006.

- SÁNCHEZ, L. A. *El Doctor Océano. Estudios sobre Don Pedro de Peralta Barnuevo*. Lima: Universidad Nacional Mayor de San Marcos, 1967.
- SÁNCHEZ-BLANCO, Francisco. *Europa y el pensamiento español del siglo XVIII*. Madrid : Alianza, 1991.
- SÁNCHEZ-CUENCA, Ignacio.; LLEDÓ, Pablo (Selección e introducción). *Artículos federalistas y antifederalistas. El debate sobre la constitución americana*. Madrid: Alianza Editorial, 2002.
- SANDFORD, Charles B. *The Religious Life of Thomas Jefferson*. Charlottesville: University of Virginia Press, 1989.
- SANTACILIA, Jorge. *Relación histórica del viaje a la América meridional hecha ... para medir algunos grados de meridiana...* Madrid: Antonio Marín, 1748.
- SANTOS MOLANO, Enrique. *1903. Adiós Panamá*. Bogotá: Villegas Editores, 2005.
- SARMIENTO, Domingo F. *Facundo: O Civilización y Barbarie*. Whitefish: Kessinger Publishing, 2010.
- SAUL, Norman E. *Distant Friends: The United States and Russia, 1763-1867*. Lawrence: Kansas University Press, 1991.
- SAUNT, Claudio. *Black, White and Indian. Race and the Unmaking of an American Family*. Oxford: Oxford University Press, 2005.
- SAVAGE, Henry. *Discovering America, 1700-1875*. New York: Harper & Bow, 1979.
- SAVERIO CLAVIGERO, Francisco. *Historia antigua de México: facsimilar de la edición de Ackermann*. Puebla: Gobierno del Estado de Puebla, 1826.
- SAYRE, Gordon. "The Mammoth: Endangered Species or Vanishing Race?". *Journal for Early Modern Cultural Studies*, Vol. 1, N° 1. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, primavera-estiu de 2001. Pàgs. 63-87.
- SCAZZIERI, Roberto; SIMILI, Roberta. *The Migration of Ideas*. Sagamore Beach: Science History Publications, 2008.
- SCHAAF, Gregory. *Franklin, Jefferson and Madison: On Religion and the State*. Santa Fe: Center for Indigenous Arts & Cultures, 2004.
- SCHARFF, Virginia. *The Women Jefferson Loved*. New York: Harper Collins, 2010.
- SCHERER, Jean-Benoit. *Recherches historiques et géographiques sur le Nouveau Monde*. Paris: Brunet, 1777.
- SCHIEBINGER, Londa.; SWAN, Claudia (eds). *Colonial Botany. Science, Commerce*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2005.
- "Why Mammals are Called Mammals: Gender Politics in Eighteenth Century Natural History". *The American Historical Review*, Vol. 98, N° 2. Chicago: University of Chicago Press, abril de 1993. Pàgs. 382-411.

- SCHIFF, Maurice; ÖZDEN, Çağlar. *International Migration, Remittances, and Brain Drain*. Washington DC: World Bank Publications, 2005.
- SCHIVELBUSCH, Wolfgang. *Taste of Paradise. A Social History of Spices, Stimulants, and Intoxicants*. New York: Vintage Books, 1993.
- SCHMITZ, Helene.; UDDENBERG, Nils.; ÖSTENSSON, Pia.; *Linné: Le rêve de l'ordre dans la nature*. Paris: Belin, 2007.
- SCHUMPETER, Joseph A. *Historia del análisis económico*. Barcelona: Editorial Ariel, 1995.
- SCHOFIELD, Robert E. "The Science Education of an Enlightened Entrepreneur: Charles Willson Peale and his Philadelphia Museum, 1784-1827". *American Studies*, Vol. 30, N° 2. Lawrence: University of Kansas, Tardor de 1989. Pàgs. 21-40.
- SCHWARTZ, Marion. *A History of Dogs in Early Americas*. New Haven: Yale University Press, 1997.
- SCHWARTZ, Stuart B. *Cada uno en su ley. Salvación y tolerància religiosa en el Atlántico ibérico*. Madrid: AKAL, 2010.
- SCOTT, K. Anthony. *Thomas Jefferson and Alexander Hamilton: A Defining Political Debate*. Boca Ratón: Universal Publishers, 2008.
- SEBA, Albertus. *Cabinet of Natural Curiosities*. Köln: Taschen, 2011.
- SÉCHELLES, Hérault de. *Voyage a Montbard. Fait en 1785*. Paris: Audin, 1829.
- SEGURA GARCÍA DEL RÍO, Juan. *De Stephen Hales a la biologia molecular: reflexions sobre la revolució biotecnològica i el seu impacte en la societat i en la universitat*. València: Publicacions de la Universitat de València, 2003.
- SEMONIN, Paul. *American Monster: How the Nation's First Prehistoric Creature Became a Symbol of National Identity*. New York: New York University Press, 2000.
- SENIOR, Matthew. *A Cultural History of Animals in the Age of Enlightenment*. Oxford: Berg Publishers, 2011.
- SEOANE PINILLA, Julio. *La Política moral del Rococó: arte y cultura en los orígenes del mundo moderno*. Madrid : A. Machado Libros, cop. 2000.
- *Crítica de la Ilustración ortodoxa*. Madrid : Universidad Autónoma de Madrid, Facultad de Filosofía y Letras, 1995.
- SEPÚLVEDA, Juan Ginés. *De rebus hispanorum gestis ad Novum Orbem Mexicumque* [també conegut com *De Orbo Novo Historia*]. Michigan: University of Michigan Press, 1998.
- SERGEANT CHILDS, Frances. *French Refugee Life In The United States 1790-1800 - An American Chapter Of The French Revolution*. London: Humphrey Milford, Oxford University Press, 1940.
- SESSIONS, William Lad. *Reading Hume's Dialogues. A Veneration for true Religion*. Bloomington: Indiana University Press, 2002.

- SETH, Vanita. *Europe's Indians. Producing Racial Difference, 1500-1900*. Durham: Duke University Press, 2010.
- SETON, Ernest Thompson.; SETON, Julia M. (comp.). *The Gospel of the Redman*. Bloomington: World Wisdom, 2005.
- SEWELL, George. *A True Account of the Life and Writings of Thomas Burnett*. London: A. Dodd, 1775.
- SEYBERT, Adam. "Experiments and observations on the atmosphere of marshes". *Transactions of the American Philosophical Society*, Vol. IV. Philadelphia: Thomas Dobson, 1799. Pàgs. 415-430.
- SHACKELFORD, George Green, *Thomas Jefferson's Travels in Europe, 1784-1789*, Baltimore: John Hopkins University Press, 1995.
- SHAPIN, Steven. "Of Gods and Kings: Natural Philosophy and Politics in the Leibniz-Clarke Disputes". *Isis*, Vol. 72, N° 2. Chicago: University of Chicago Press, Juny de 1981. Pàgs. 187-215.
- SHEEHAN, Bernard W. *Seeds of Extinction: Jeffersonian Philanthropy and the American Indian*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press, 1974.
- SHELDON, Garreth Ward. *The Political Philosophy of Thomas Jefferson*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1991.
- SHER, Richard B. *The Enlightenment and the Book. Scottish Authors & their Publishers in Eighteenth Century Britain, Ireland and America*. Chicago: The University of Chicago Press, 2006.
- SHERILL, Charles H. *French Memories of Eighteenth Century America*. New York: Scribner's Sons, 1915.
- SHERRY, Frank. *Pacific Passions. The European Struggle for Power in the Great Ocean in the Age of Exploration*. New York: William Morrow & Co., 1994.
- SHKLAR, Judith N. *Men and citizens: a study of Rousseau's social theory*. Cambridge: Cambridge University Press, 1969.
- SHOEMAKER, Nancy. *A Strange Likeness: Becoming Red and White in Eighteenth-Century North America*. Oxford: Oxford University Press, 2004.
- SHRADY, Nicholas. *The Last Day: Wrath, Ruin, and Reason in the Great Lisbon Earthquake of 1755*. New York: Penguin Books, 2009.
- SICOT, Lucien. *The Marquis de Chastellux*. Paris: A. Rousseau, 1902.
- SIEGLER, Jay. A. (antología). *El pensamiento conservador en los Estados Unidos*. México: Editores Asociados, 1972.
- SIENKEWICZ, Julia A. "Beyond the Mohawk Warrior: Reinterpreting Benjamin West's Evocations of American Indians". *19: Interdisciplinary Studies in the Long Nineteenth Century*, N° 9. London: Birkbeck University, 2009.

- SIKKA, Sonia. *Herder on Humanity*. Cambridge: Cambridge University Press, 2011.
- SILVER, Peter Rhoads. *Our Savage Neighbors. How Indian War Transformed Early America*. New York: W.W. Norton & Co., 2008.
- SILVERMAN, Kenneth. *The Life and Times of Cotton Mather*. New York: Welcome Rain Publishers, 2001.
- SIMPSON, George Gaylord. "The Beginnings of Vertebrate Paleontology in North America". *Proceedings of the American Philosophical Society*, Vol. 86, N°1. Philadelphia: American Philosophical Society, setembre de 1942. Pàgs. 130-188.
- SKAMARAKAS, Constantine J. *Peter Kalm's America: A Critical Analysis of His Journal*. Washington DC: ProQuest, 2009.
- SLATER, Sandra.; YARBROUGH, Fay A. *Gender and Sexuality in Indigenous North America, 1400- 1850*. Columbia: University of South Carolina Press, 2012.
- SLAUGHTER, Thomas P. *The Natures of John and William Bartram*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1996.
- SLOAN, Phillip R. "From Logical Universals to Historical Individuals: Buffon's Idea of Biological Species". A ROGER. J.; FISCHER F.L. (eds.). *Historie du Concept d'Espèce dans les Sciences de la Vie*. Paris: Fondation Singer-Polignac, 1987. Pàgs. 101-140.
- "The idea of Racial Degeneracy in Buffon's Histoire Naturelle". A: PAGLIARO, Harold E. (ed.). *Racism in the Eighteenth Century, Studies in Eighteenth Century Culture*. Cleveland: Press of Case Western University, 1973 Pàgs. 293-321.
- SLOANE, Sir Hans. *A Voyage to the Islands Madera, Barbadoes, Nieves, St. Christopher's, and Jamaica* Londres: Hans Sloane, 1725.
- SMETHURST, Paul. *Travel Writing and the Natural World*. Hampshire: Palgrave Macmillan, 2012.
- SMITH, Adam. *The Wealth of Nations*. London: Penguin Books, 1982.
- SMITH, Bernard. *Imagining the Pacific: In the Wake of the Cook Voyages*. Hong Kong: Yale University Press, 1992.
- SMITH, Justin E.H. *The problem of animal generation in Early Modern Philosophy*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.
- SMITH, Merrill D. *Women's Role in Eighteenth Century America*. Santa Barbara: ABD-Clio, 2010.
- SMITH, Woodruff D. *Consumption and the Making of Respectability 1600-1800*. New York: Routledge, 2002.
- SMITH-ROSENBERG, Carrooll. *This Violent Empire: The Birth of an American National Identity*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press, 2010.

- SMOLLETT, Tobias George. *The Critical review, or, Annals of literature*. London: W. Simpkin and R. Marshall, 1765.
- SOTO ARANGO, Diana *et alii* (eds.). *Recepción y difusión de textos ilustrados: intercambio científico entre Europa y América en la Ilustración*. Aranjuez: Doce Calles, 2002.
- SOBOUL, Albert. *El Siglo de las luces. Tomo 1, los inicios 1715-1750: primer volumen*. Torrejón de Ardoz: Akal, 1992.
- SOWERBY, E. Millicent (comp.). *Catalogue of the Library of Thomas Jefferson, 4 Vol.* Charlottesville: University of Virginia, 1983.
- SPADOLINI, Giovanni. *La Idea de Europa entre la Ilustración y el Romanticismo*. Madrid: Editoriales de Derecho Reunidas de la Universidad Complutense, 1991.
- SPARY, E.C. *Utopia's Garden. French Natural History from Old Regime to Revolution*. Chicago: University of Chicago Press, 2000.
- SPURLIN, Paul M. *Montesquieu in America, 1760-1801*. New York: Octagon Books, 1969.
- STADTMÜLLER, Georg. *Pensamiento jurídico e imperialismo en la historia de Estados Unidos de Norteamérica*. Madrid: Instituto de Estudios Jurídicos, 1962.
- STAFFORD, Barbara Maria. *Body criticism: imaging the unseen in Enlightenment art and medicine*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press, cop. 1993.
- STAFLEU, Frans A. *Linnaeus and the Linneans. The spreading of their ideas in systematic botany, 1735-1789*. Chambésy: International Association for Plant Taxonomy, 1971.
- STALNAKER, Joanna. *The Unfinished Enlightenment: Description in the Age of the Encyclopedia*. New York: Cornell University Press, 2010.
- STANNARD, David E. *American Holocaust. Columbus and the Conquest of the New World*. Oxford: Oxford University Press, 1992.
- STARK, Werner. *America: Ideal and Reality. The United States of 1776 in Contemporary European Philosophy*. London: Greenwood Publishers Group, 1947.
- STARKEY, Armstrong. *European and Native American Warfare, 1675-1815*. London: UCL Press, 1998.
- STAVANS, Ilan (ed.). *Becoming Americans*. New York: Literary Classics of the United States, 2009.
- STEARNS, W.T. "The Background of Linnaeus's Contributions to the Nomenclature and Methods of Systematic Biology". *Systematic Biology*, Vol. 8, N° 1. Oxfordshire: Taylor & Francis, Març de 1959. Pàgs. 4-22.
- STEIN, Mark. *How the States got Their Shapes*. New York: Smithsonian Books, 2008.
- STEPHENSON, Carl. *Leiningen Versus the Ants*. New York: Esquire, 1938.
- *Leiningens Kampf mit den Ameisen*. Hamburg: Hamburger Lesehefte Verlag, 1997.

- STERNHELL, Zeev. *Les Anti-lumières: du XVIIIe siècle à la guerre froide*. Paris: Fayard, 2006.
- STEVENS, Peter F. *The Development of Biological Systematics. Antoine-Laurent de Jussieu, Nature and the Natural System*. New York: Columbia University Press, 1994.
- STILWELL, Gary A. *Where was God: Evil, Theodicy, and Modern Science*. Parker: Outskirts Press, 2009.
- STOEFFLER, Ernest F. *Continental Pietism and Early American Christianity*. Eugene: Wipf & Stock Publishers, 2007.
- STONE, Bailey. *The genesis of the French Revolution: global-historical interpretation*. New York: Cambridge University Press, 1993.
- STORK, William.; BARTRAM, John. *A description of East-Florida: with a journal, kept by John Bartram of Philadelphia, botanist to His Majesty for the Floridas; upon a journey from St. Augustine up the River St. John's, as far as the lakes. With explanatory botanical notes*. London: W. Nicoll, 1769.
- STOTT, Rebecca. *Darwin's Ghosts: In Search of the First Evolutionists*. London: Bloomsbury Publishing, 2012.
- STOUT, Mary A. *Native American Boarding Schools*. Santa Barbara: ABC-CLIO, 2012.
- STROSETZKI, Christoph. "Entre l'esprit de géométrie et l'esprit de finesse". *Le langage littéraire au XIIIe siècle. De la rhétorique à la littérature*. Münster: Universitäts und Landesbibliothek, 1991.
- STURDY, David J. *Science and Social Status. The Members of the Académie des Sciences, 1666-1750*. Woodbridge: The Boydell Press, 1995.
- STYLES, John. *Gender, Taste, and Material Culture in Britain and North America, 1700-1830 (Studies in British Art)*. New Haven: Yale University Press, 2007.
- *The Dress of the People: Everyday Fashion in Eighteenth-Century England*. London: Yale University Press, 2008.
- SURANYI, Anna. *The Genius of the English Nation: Travel Writing and National Identity in Early Modern England*. Newark: University of Delaware Press, 2008.
- SUSSMAN, David G. *The Idea of Humanity: Anthropology and Anthroponomy in Kant's Ethics: Anthroponomy and Anthroponomy in Kant's Ethics*. London: Routledge, 2001.
- SUSSMAN, Herbert L. *Victorians and the Machine: The Literary Response to Technology*. Cambridge: Cambridge University Press, 1968.
- SUSTEIN, Cass R. *The Declaration of Independence and the Constitution of the United States of America*. Washington: Georgetown University Press, 2003.
- SWEDENBORG, Emanuel. *Heaven and its Wonders and Hell*. Charleston: CrateSpace, 2010.

- SWEET, Paul. *Friedrich von Gentz, Defender of the Old Order*. Madison: University of Wisconsin Press, 1941.
- SYFRET, R.H. "The Origins of the Royal Society". *Notes and Records of the Royal Society of London*, Vol. 5, Nº 2. London: The Royal Society, abril de 1948. Pàgs. 75-137.
- SZASZ, Margaret Connell. *Indian Education in the American Colonies, 1607-1783*. Lincoln: University of Nebraska Press: 2007.
- TADMOR, Naomi. *Family and Friends in Eighteenth Century England*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001.
- TAUB, Liba. *Ancient Meteorology*. London : Routledge, 2003.
- TAYLOR, Barbara. *Women, Gender and Enlightenment*. Hampshire: Palgrave Macmillan, 2007.
- TAYLOR, Alan. *American Colonies (5 vols.)*. New York: Penguin, 2004.
- TAYLOR, Kenneth L. *The Earth Sciences in the Enlightenment: Studies on the Early Development of Geology*. Aldershot: Ashgate, 2008.
- TAYLOR, Lonn *et alii*. *The Star-Spangled Banner: The Making of an American Icon*. London: Collins, 2008.
- TERRALL, Mary. *The Man Who Flattened the Earth: Maupertuis and the Sciences in the Enlightenment*. Chicago: University of Chicago Press, 2006.
- TERTRE, Jean-Baptiste du. *Histoire générale des Antilles*. Paris: Thomas Iolly, 1667.
- THEVETS, André. *North America. A Sixteenth-Century View*. Kingston: McGill-Queen's University Press, 1986.
- THIÉBAULT, Dieudonné. *Mes Souvenirs de vingt ans de séjour à Berlin*. Paris: F. Buisson, 1804.
- THIERS, Adolphe. *Historia de la Revolución Francesa, vol. 1*. Barcelona: Ediciones Petronio, 1969.
- *Historia de la Revolución Francesa, vol. 2*. Barcelona: Ediciones Petronio, 1969.
- THOMAS, Hugh. *La trata de esclavos. Historia del tráfico de seres humanos de 1440-1870*. Barcelona: Editorial Planeta, 1998.
- THOMAS, William L. (ed.). *Man's Role in Changing the Face of the Earth*. Chicago: University of Chicago Press, 1956.
- THOMSON, Ann. *Bodies of Thought: Science, Religion, and the Soul in the Early Enlightenment*. Oxford: Oxford University Press, 2008.
- *Barbary and Enlightenment: European Attitudes Towards the Maghreb in the 18th Century*. Leiden: Brill, 1987.
- THOMSON, Keith. *A Passion for Nature: Thomas Jefferson and Natural History*. New York: Thomas Jefferson Memorial Fund, US, 2009.

- *The Watch on the Heath. Science and Religion Before Darwin.* New York: Harper Collins, 2005.
 - *Before Darwin: Reconciling God and Nature.* New Haven: Yale University Press, 2005.
 - *The Legacy of the Mastodon: The Golden Age of Fossils in America.* New Haven: Yale University Press, 2008.
- THORNTON, Russell. *American Indian Holocaust and Survival. A Population History since 1492.* Norman: The University of Oklahoma Press, 1990.
- THROCKMORTON, Carl R. "Franklin, Malthus and Darwin: The Push that Became a Shove". *Transactions of the Nebraska Academy of Sciences and Affiliated Societies*, Vol. XVIII. Fremont: Nebraska Academy of Sciences, 1991. Pàgs. 173-177.
- TIETZ, Manfred. *Los Jesuitas españoles expulsos: su imagen y su contribución al saber sobre el mundo hispánico en la Europa del siglo XVIII.* Madrid: Iberoamericana; Frankfurt am Main : Vervuert, 2001.
- TINKER, George. *Missionary Conquest: The Gospel and Native American Cultural Genocide.* Minneapolis: Augsburg Fortress, 1993.
- TOCQUEVILLE, Alexis. *La democracia en América, vol. 1.* Madrid: Alianza Editorial, 2002.
- *La democracia en América, vol. 2.* Madrid: Alianza Editorial, 2002.
- TODD. *Johnson's Dictionary, Improved by Todd, Abridged for the Use of Schools; with the Addition of Walker's Pronunciation; an Abstract of his Principles of English Pronunciation, with Questions; a Vocabulary of Greek, Latin, and Scripture Proper Names, and an Appendix of Americanisms.* Boston: Benjamin Perkins & Co., 1828.
- TODOROV, Tzvetan. *La conquista de América. El problema del otro.* Madrid: Siglo XXI, 2010.
- TORRUBIA, José. *Aparato para la historia natural española: Contiene muchas dissertaciones physicas, especialmente sobre el diluvio. Resuelve el gran problema de la transmigracion de cuerpos marinos, y su petrificacion en los mas altos montes de España, donde recientemente se han descubierto. Ilustrase con un indice de laminas, que explican la naturaleza de estos fosiles, y de otras muchas piedras figuradas halladas en los dominios españoles,* Madrid: Herederos de don Agustín de Gordejuela y Sierra, 1754.
- TOULMIN, Stephen. *Cosmópolis. El trasfondo de la modernidad.* Barcelona, Península, 2001.
- TRAVIS, Anthony, *The Rainbow makers. The origins of Synthetic Dyestuffs Industry in Western Europe,* Lehigh: Lehigh University Press, 1992.
- TUCKER, David. *Enlightened Republicanism: A Study of Jefferson's Notes on the State of Virginia.* Lanham: Lexington Books, 2008.
- TUCKERMAN, Henry T. *America and Her Commentators. With a Critical Sketch of Travel in the United States.* New York: C. Scribner, 1864.
- TURNER, Frederick Jackson, *The Significance of the Frontier in American History,* London: Penguin Books, 2008 .

- TURNER, Orsamus. *Pioneer history of the Holland purchase of western New York: embracing some account of the ancient remains ... and a history of pioneer settlement under the auspices of the Holland company; including reminiscences of the war of 1812; the origin, progress and completion of the Erie canal*. Buffalo: Jewett Thomas & Co., 1849.
- UCELAY-DA CAL, Enric. *El imperialismo catalán. Prat de la Riba, Cambó, d'Ors y la conquista moral de España*. Barcelona: Edhasa, 2003.
- UGLOW, Jenny. *The Lunar Men. The Friends who made the future*. London: Faber and Faber, 2003.
- *A Gambling Man*. London: Faber and Faber, 2006.
 - *Nature's Engraver: A Life of Thomas Bewick*. London: Faber and Faber, 2007.
- ULLOA, Jorge Juan.; Antonio. *Noticias secretas de America: sobre el estado naval, militar, y político de los reynos del Peru y provincias de Quito, costas de Nueva Granada y Chile: gobierno y regimen particular de los pueblos de Indios*. Londres: R. Taylor, 1826.
- *Relacion historica del viage a la America Meridional hecho de orden de S. Mag. para medir algunos grados de meridiano terrestre y venir por ellos en conocimiento de la verdadera figura y magnitud de la tierra, con otras observaciones astronomicas y phisicas, (2 vols.)*. Madrid: Antonio Marin, 1748.
- UNDERWOOD, T.L. *Primitivism, Radicalism, and the Lamb's War. The Baptist-Quaker Conflict in Seventeenth Century England*. Oxford: Oxford University Press, 1997.
- URTEAGA, Luis. "La teoria de los climas y los orígenes del ambientalismo". *Cuadernos críticos de geografía humana*, N° 99. Barcelona: Universidad de Barcelona, noviembre de 1993.
- USLAR PIETRI, Arturo. "El mito americano". *Revista Nacional de Cultura*, Vol. XXXIV, N° 217-218. Caracas: Andrés Bello, 1974. Pàgs. 7-15.
- VALÍN FERNÁNDEZ, Alberto. *Masonería y revolución. Del mito literario a la realidad histórica*. Santa Cruz de Tenerife: Escuadra y Compás, 2008.
- VALJAVEC, Fritz. *Storia dell'illuminismo*. Bologna: Il Mulino, 1973.
- VALLE DE FRUTOS, Sonia. *Cultura y civilización*. Madrid: Biblioteca Nueva, 2008.
- VALLE, José Cecilio del. *Obra escogida*. Caracas: Biblioteca de Ayacucho, 1982.
- VAN DER KEMP, Francis Adrian. *An Autobiography, together with Extracts from his Correspondence*. New York: Helen Lincklaen Fairchild, 1903.
- VANN WOODWARD, Comer. (ed.). *The Comparative Approach to American History*. New York: Oxford, 1997.
- VARNUM, Fanny. *Un philosophe cosmopolite du XVIIIe siècle: Le Chevalier de Chastellux*. Paris: Librairie Rodstein, 1936.
- VELSANIA, Maurizio. *The Limits of Optimism: Thomas Jefferson's Dualistic Enlightenment*. Charlottesville: University of Virginia Press, 2011.

- VENTURY, Franco. *Los orígenes de la Enciclopedia*. Barcelona: Crítica, 1980.
- *Europe des lumières: recherches sur le 18eme. Siècle*. Paris: Mouton, (1971).
- VEREKER, Charles. *Eighteenth Century optimism. A Study of the Interrelations of Moral and Social Theory in English and French Thought Between 1689 and 1789*. Liverpool: Liverpool University Press, 1968.
- VICCHIO, Stephen. *Jefferson's Religion*. Eugene: Wipf & Stock Publishers, 2007.
- VIDAL, Gore. *La invención de una nación. Washington, Adams y Jefferson*. Barcelona: Anagrama, 2004.
- VIDAL-NAQUET, Pierre. "Atlantis and the Nations". A: CHANDLER, James.; DAVIDSON, Arnold I.; HAROONTUNIAN, Harry (eds.). *Questions of Evidence. Prrof, Practice, and Persuasions across the Disciplines*. Chicago: University of Chicago Press, 1994.
- VILA, Anne C. *Enlightenment and Pathology: Sensibility in the Literature and Medicine of Eighteenth Century France*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1998.
- VIROLI, Maurizio. *Republicanism*. Barcelona: Angle Editorial, 2006.
- VITORIA, Francisco de. *Relectio de Indis*. Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1989.
- VOLNEY, Constantin-François. *Tableau du Climat et du sol des Etats-Unis*. Paris: Courcier, 1803.
- Las ruinas, escritas en francés por el señor de --- traducidas conforme a la quinta edición de Paris... y con el catecismo de La Ley Natural. New York: s.ed., 1822.
 - Viage por Egipto y Siria durante los años de 1783, 1784 y 1785. Paris: J. Didot, 1830.
 - *A View of the Soil and Climate of the United States of America...*, Philadelphia: J. Conrad & Co., 1804.
- VOLTAIRE. *Tractat sobre la tolerància i altres escrits*. Barcelona: Edicions 62 i Diputació de Barcelona, 1988.
- *Oeuvres Complètes de Voltaire*. Paris: Badouin Frères, 1825.
 - *Dictionnaire philosophique*. Paris: Durand et Guillyn, 1762.
 - *Voltaire's Philosophical Dictionary*, Fairford: The Echo Library, 2010.
 - *Lettres Ecrites de Londres sur les Anglois et autres sujets*. Paris: Jacques de Bordes, 1735.
 - *Alzire, ou les Américains*. Paris: Jean-Baptiste-Claude Bauche, 1736.
 - *Candide*. New Haven: Yale University Press, 2005.
- VOLTI, Rudy. *Society and Technological Change*. New York: Worth Publishers, 2009.
- VOVELLE, Michelle. José Luis. *El Hombre de la Ilustración*. Madrid: Alianza Editorial, 1995.
- WADDICOR, Mark H. *Montesquieu and the philosophy of natural law*. The Hague: Martinus Nijhoff, 1970.
- WADE, Maria F. *Missions, Missionaires and Native Americans: Long Term Processes and Daily Practices*. Gainesville: University Press of Florida, 2009.

- WAFER, Lionel. *A New Voyage and Description of the Isthmus of America*. Cleveland: The Burrows Brothers Company, 1903.
- WALKER, Malcolm. *History of the Meteorological Office*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012.
- WALLACE, Anthony, F.C. *Jefferson and the Indians*. Cambridge: President and Fellows Harvard, 1999.
- WALTON, D.N. "Searching for the Roots of the Circumstantial *Ad Hominem*". *Argumentation*, N° 15. Norwell: Kluwer Academic Publishers, 2001. Pàgs 207-221.
- WARD, David C. *Charles Willson Peale. Art and Selfhood in the Early Republic*. Berkeley: University of California Press, 2004.
- WARD, Geoff. *The Writing of America: Literature and Cultural Identity from the Puritans to the Present*. Cambridge: Polity Press, 2002.
- WARD, W. R. *The Protestant evangelical awakening*. Cambridge: Cambridge University Press, 1992.
- WEBER, David J. *Bárbaros. Los espanyoles y los salvajes en la era de la Ilustración*. Barcelona: Crítica, 2007.
- WEBER, Paul C. *America in Imaginative German Literature in the First Half of the Nineteenth Century*. New York: Columbia University Press, 1926.
- WEBSTER, Fletcher (ed.). *The Private Conversations of Daniel Webster*. Boston: Little, Brown & Company, 1857.
- WEIGAND, Wilhelm. *Der Abbé Galiani: Ein Freund des Europäer*, Bonn: L. Röhrscheid, 1948.
- WEINSTEIN, Jack Russell. "Adam Smith's *Ad Hominem*: Eighteenth Century Insight Regarding The Role of Character in Argument". A: EEMEREN, Frans H. van *et alii*. *Proceedings of the Sixth Conference of the International Society for the Study of Argumentation*. Amsterdam: Sic Sat, 2007. Pàgs. 1461-1466.
- WELLS, G.A. "Man and Nature: An Elucidation of Coleridge's Rejection of Herder's Thought". *The Journal of English and Germanic Philology*. Vol. 51, N° 3. Champaign: University of Illinois Press, juliol de 1952. Pàgs. 314-325.
- WENCES SIMON, María Isabel. *Teoría social y política de la ilustración escocesa: una antología*. Madrid: CSIC; México: Plaza y Valdés Editores, 2007.
- WESTFALL, Richard S. *The Construction of Modern Science: Mechanism and Mechanics*. Cambridge: Cambridge University Press, 1977.
- WHITE, Sophie. *Wild Frenchmen and Frenchified Indians: Material Culture and Race in Colonial Louisiana*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2012.
- WHITTINGTON, Keith E. *Constitutional Construction. Divided Powers and Constitutional Meaning*. Cambridge: Harvard University Press, 1999.

- WIESE, Benno von. *La Cultura de la Ilustración*. Madrid: Centro de Estudios Constitucionales, 1979.
- WIGELSWORTH, Jeffrey R. *Deism in Enlightenment England: Theology, Politics, and Newtonian Public Science*. Manchester: Manchester University Press, 2009.
- WILKINS John. *Species. A History of the Idea*. Berkeley: University of California Press, 2009.
- WILLEY, Basil. *The Eighteenth Century Background*. London: Ark Paperbacks, 1940.
- WILLIAMS, Michael. *Americans and their Forests. A Historical Geography*. Cambridge: Cambridge University Press, 1989.
- WILLIAMSON, Hugues. “Dans lequel on tache de rendre raison du changement de climat qu'on a observe dans les Colonies situees dans linterieur des terres de l'Amerique septentrionale”. Paris: *Journal de Physique Observations sùr La Physique, sùr l'Histoire Naturelle et sùr les Arts*, Vol. 1, 1773. Pàgs. 430- 436.
- WILLIAMS, R. L. *Botanophilia in Eighteenth-Century France: The Spirit of the Enlightenment*. Norwell: Springer, 2001.
- WILSON, Catherine. *The Invisible World: Early Modern Philosophy and the Invention of the Microscope*. Princeton: Princeton University Press, 1997.
- WILSON, Daniel W. *Impure Reason: Dialectic of Enlightenment in Germany*. Detroit: Wayne State University Press, 1993.
- WILSON, Douglas L.; STANTON Lucia (eds.). *Jefferson Abroad*. New York: Random House, 1999.
- WILSON, Edward O. “The Linnean Enterprise: Past, Present and Future”. *Proceedings of the American Philosophical Society*, Vol. 149, N° 3. Philadelphia: The American Philosophical Society, setembre de 2005. Pàgs. 345-348.
- WILSON, James. *The Earth Shall Weep: A History of Native America*. New York: Groove Press, 1998.
- WILTON APPEL, John. *Francisco José de Caldas: A Scientist at Work in Nueva Granada*. Philadelphia: The American Philosophical Society, 1994.
- WINSHIP, Michael P. *Seers of God: Puritan Providentialism in the Restoration and Early Enlightenment (Early America: History, Context, Culture)*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1996.
- WOKLER, Robert. *Rousseau: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press, 2001.
- WOLFF, Larry. *Inventing Eastern Europe: the map of civilization on the mind of the Enlightenment*. Standford, Calif.: Stanford University Press, 1994.
- WOLFF, Larry.; CIPOLLONI, Marco (eds.). *The Anthropology of the Enlightenment*. Chicago: Stanford University Press, 2007.

- WOLLOCH, Nathaniel. *History and Nature in the Enlightenment. Praise of the Mastery of Nature in Eighteenth-Century Literature*. London: Ashgate Publishing: 2011.
- *Subjugated Animals: Animals and Anthropocentrism in Early Modern European Culture*. Amherst: Humanity Books, 2006.
- WOLPE, Hans. *Reynal et sa machine de guerre*. Paris: Éd. M. Th. Génin, Librairie de Médecis, 1957.
- WOOD, Gordon S. *La revolución Americana*. Barcelona: Mondadori, 2002.
- WOODWARD, John. *An Essay toward a Natural History of the Earth and Terrestrial Bodies, especially minerals: as also of the sea, rivers, and springs. With an account of the universal deluge: and of the effects that it had upon the earth*. London: A. Bettesworth and W. Taylor, 1702.
- WOOLF, Stuart J. *The poor in Western Europe in the Eighteenth and Nineteenth Centuries*. Routledge: London: 1986.
- WORSTER, Donald. *Nature's Economy: A History of Ecological Ideas*. Cambridge: Cambridge University Press, 1998.
- WULF, Andrea. *The Founding Gardeners. How the Revolutionary Generation Created an American Eden*. London: Windmill Books, 2012
- *The Brother Gardeners. Botany, Empire and the Birth of an obsession*. London: Windmill Books, 2009.
 - *Chasing Venus: The Race to Measure the Heavens*. New York: Alfred A. Knopf, 2012.
- WUTHNOW, Robert. *Communities of discourse: ideology and social structure in the Reformation, the Enlightenment, and European socialisme*. Cambridge: Harvard University Press, 1989.
- YATES, Frances. *The Rosicrucian Enlightenment (Routledge Classics)*. London: Routledge, 2002.
- YOUNG, Eric van. *Hacienda and Market in Eighteenth-Century Mexico: The Rural Economy of the Guadalajara Region, 1675-1820*. Boston: Rowman & Littlefield, 2006.
- YOUNGS, Tim.; FULFORD, Tim.; KITSON, Peter J. (eds.). *Travels, Explorations and Empires, 1770-1835: Pt. I: Travel Writings on North America, the Far East, North and South Poles and the Middle East*. London: Pickering & Chatto, 2001.
- ZAKAI, Avihu. *Jonathan Edwards's Philosophy of Nature: The Re-enchantment of the World in the Age of Scientific Reasoning*. London: Continuum International Publishing Group, 2010.
- ZANTOP, Susanne. *Colonial Fantasies. Conquest, Family, and Nation in Precolonial Germany, 1770-1870*. Durham: Duke University Press, 1997
- ZARKA, Yves Charles (dir.). *Matérialistes français du XVIIIe siècle. La Mettrie, Helvétius, d'Holbach*. Paris: Presses Universitaires de Paris, 2006.
- ZAVALA, Silvio. *America en el espíritu francés del siglo XVIII*. México City: FCE, 1949.

ZIMMERMANN, Eberhard August Wilhelm von. *Specimen zoologiae geographicae, quadrupedum domicilia et migrationes sistens*. Lugduni: apud Theodorum Haak et socios, 1777.

ZINN, Howard. *A Peoples' History of the United States, 1492-Present*. New York: Harper Perennial, 2005.

ZIRKLE, Conway. "Benjamin Franklin, Thomas Malthus and the United States Census". *Isis*, Vol. 48, N° 1. Chicago: University of Chicago Press: març de 1957. Pàgs. 58-62.

Imatges d'animals provinents de www.visipix.com

Tapir

<http://visipix.dynalias.com/cgi-bin/view?s=3&userid=1897687093&q=%272aAuthors/B/Buffon%2C%20Georges-Louis%20Leclerc%20-%20Comte%20de%2C%20Paris%27&u=2&k=1&l=en&n=377>

Puma negre

<http://visipix.dynalias.com/cgi-bin/view?s=3&userid=1897687093&q=%272aAuthors/B/Buffon%2C%20Georges-Louis%20Leclerc%20-%20Comte%20de%2C%20Paris%27&u=2&k=1&l=en&n=460>

Puma femella

<http://visipix.dynalias.com/cgi-bin/view?s=3&userid=1897687093&q=%272aAuthors/B/Buffon%2C%20Georges-Louis%20Leclerc%20-%20Comte%20de%2C%20Paris%27&u=2&k=1&l=en&n=465>

Tamàndua

<http://visipix.dynalias.com/cgi-bin/view?s=3&userid=1897687093&q=%272aAuthors/B/Buffon%2C%20Georges-Louis%20Leclerc%20-%20Comte%20de%2C%20Paris%27&u=2&k=1&l=en&n=445>

Ós formiguer

<http://visipix.dynalias.com/cgi-bin/view?s=3&userid=1897687093&q=%272aAuthors/B/Buffon%2C%20Georges-Louis%20Leclerc%20-%20Comte%20de%2C%20Paris%27&u=2&k=1&l=en&n=446>

Peresós

<http://visipix.dynalias.com/cgi-bin/view?s=3&userid=1897687093&q=%272aAuthors/B/Buffon%2C%20Georges-Louis%20Leclerc%20-%20Comte%20de%2C%20Paris%27&u=2&k=1&l=en&n=344>

Armadillo

<http://visipix.dynalias.com/cgi-bin/view?s=3&userid=1897687093&q=%272aAuthors/B/Buffon%2C%20Georges-Louis%20Leclerc%20-%20Comte%20de%2C%20Paris%27&u=2&k=1&l=en&n=444>

Ant

[http://visipix.dynalias.com/cgi-](http://visipix.dynalias.com/cgi-
bin/view?s=3&userid=1897687093&q=%272aAuthors/B/Buffon%2C%20Georges-
Louis%20Leclerc%20-%20Comte%20de%2C%20Paris%27&u=2&k=1&l=en&n=868)

[bin/view?s=3&userid=1897687093&q=%272aAuthors/B/Buffon%2C%20Georges-
Louis%20Leclerc%20-%20Comte%20de%2C%20Paris%27&u=2&k=1&l=en&n=868](http://visipix.dynalias.com/cgi-
bin/view?s=3&userid=1897687093&q=%272aAuthors/B/Buffon%2C%20Georges-
Louis%20Leclerc%20-%20Comte%20de%2C%20Paris%27&u=2&k=1&l=en&n=868)

Caribú

[http://visipix.dynalias.com/cgi-](http://visipix.dynalias.com/cgi-
bin/view?s=3&userid=1897687093&q=%272aAuthors/B/Buffon%2C%20Georges-
Louis%20Leclerc%20-%20Comte%20de%2C%20Paris%27&u=2&k=1&l=en&n=483)

[bin/view?s=3&userid=1897687093&q=%272aAuthors/B/Buffon%2C%20Georges-
Louis%20Leclerc%20-%20Comte%20de%2C%20Paris%27&u=2&k=1&l=en&n=483](http://visipix.dynalias.com/cgi-
bin/view?s=3&userid=1897687093&q=%272aAuthors/B/Buffon%2C%20Georges-
Louis%20Leclerc%20-%20Comte%20de%2C%20Paris%27&u=2&k=1&l=en&n=483)

Llama

[http://visipix.dynalias.com/cgi-](http://visipix.dynalias.com/cgi-
bin/view?s=3&userid=1897687093&q=%272aAuthors/B/Buffon%2C%20Georges-
Louis%20Leclerc%20-%20Comte%20de%2C%20Paris%27&u=2&k=1&l=en&n=351)

[bin/view?s=3&userid=1897687093&q=%272aAuthors/B/Buffon%2C%20Georges-
Louis%20Leclerc%20-%20Comte%20de%2C%20Paris%27&u=2&k=1&l=en&n=351](http://visipix.dynalias.com/cgi-
bin/view?s=3&userid=1897687093&q=%272aAuthors/B/Buffon%2C%20Georges-
Louis%20Leclerc%20-%20Comte%20de%2C%20Paris%27&u=2&k=1&l=en&n=351)

i

[http://visipix.dynalias.com/cgi-](http://visipix.dynalias.com/cgi-
bin/view?s=3&userid=1897687093&q=%272aAuthors/B/Buffon%2C%20Georges-
Louis%20Leclerc%20-%20Comte%20de%2C%20Paris%27&u=2&k=1&l=en&n=352)

[bin/view?s=3&userid=1897687093&q=%272aAuthors/B/Buffon%2C%20Georges-
Louis%20Leclerc%20-%20Comte%20de%2C%20Paris%27&u=2&k=1&l=en&n=352](http://visipix.dynalias.com/cgi-
bin/view?s=3&userid=1897687093&q=%272aAuthors/B/Buffon%2C%20Georges-
Louis%20Leclerc%20-%20Comte%20de%2C%20Paris%27&u=2&k=1&l=en&n=352)